

# Spremnost javnih politika za e-uključivost populacije 54+

---

**Zdjelar, Robertina**

**Doctoral thesis / Disertacija**

**2022**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Zagreb, Faculty of Organization and Informatics / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:211:039302>

*Rights / Prava:* [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-10-08**



*Repository / Repozitorij:*

[Faculty of Organization and Informatics - Digital Repository](#)





Sveučilište u Zagrebu

Fakultet organizacije i informatike

Robertina Zdjelar

# **SPREMNOST JAVNIH POLITIKA ZA E- UKLJUČIVOST POPULACIJE 54+**

DOKTORSKI RAD

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Nikolina Žajdela Hrustek

Varaždin, 2022



University of Zagreb

Faculty of Organization and Informatics

Robertina Zdjelar

# **PUBLIC POLICY READINESS FOR 54+ POPULATION E-INCLUSION**

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Assoc. Prof. Nikolina Žajdela Hrustek, Ph. D.

Varaždin, 2022

## PODACI O DOKTORSKOM RADU

### I. AUTOR

Ime i prezime	Robertina Zdjelar
Datum i mjesto rođenja	4. 11. 1972., Donaueschingen (Njemačka)
Naziv fakulteta i datum diplomiranja	Fakultet organizacije i informatike, Varaždin 15. 12. 1995.
Naziv fakulteta i datum stjecanja diplome magistra znanosti	Fakultet organizacije i informatike, Varaždin 26. 2. 2005.
Sadašnje zaposlenje	Direktorica Sektora financije, računovodstvo, kontroling i EU projekti, Gradsko komunalno poduzeće Komunalac d.o.o. Koprivnica

### II. DOKTORSKI RAD

Naslov	Spremnost javnih politika za e-uključivost populacije 54+
Broj stranica, slika, tabela, priloga, bibliografskih podataka	390 stranica, 34 slike, 109 tablica, 12 grafikona, 8 dodatka i 295 bibliografskih informacija
Znanstveno područje i polje iz kojeg je postignut akademski stupanj	Društvene znanosti, Informacijske i komunikacijske znanosti
Mentor i voditelj rada	Izv. prof. dr. sc. Nikolina Žajdela Hrustek
Fakultet na kojem je rad obranjen	Fakultet organizacije i informatike, Varaždin
Oznaka i redni broj rada	164

### III. OCJENA I OBRANA

Datum sjednice Fakultetskog vijeća na kojoj je prihvaćena tema	2. 4. 2020
Datum predaje rada	28. 10. 2021.
Datum sjednice Fakultetskog vijeća na kojoj je prihvaćena pozitivna ocjena rada	24. 2. 2022.
Sastav Povjerenstva koje je rad ocijenilo	Prof. dr. sc. Neven Vrčec, predsjednik Doc. dr. sc. Katarina Pažur Aničić, članica Izv. prof. dr. sc. Anamarija Musa, članica
Datum obrane	16. 3. 2022.
Sastav Povjerenstva pred kojim je rad obranjen	Prof. dr. sc. Neven Vrčec, predsjednik Doc. dr. sc. Katarina Pažur Aničić, članica Izv. prof. dr. sc. Anamarija Musa, članica
Datum promocije	

## INFORMACIJE O MENTORICI

Nikolina Žajdela Hrustek izvanredna je profesorica na Fakultetu organizacije i informatike (FOI) Sveučilišta u Zagrebu. Zvanje diplomirane ekonomistice smjera Financije i bankarstvo stekla je na Ekonomskom fakultetu u Rijeci (2005). Od 2008. godine zaposlena je na Fakultetu organizacije i informatike (FOI) Sveučilišta u Zagrebu, gdje je i doktorirala 2015. godine s temom „Multidimensional and multiperspective approach for monitoring e-inclusion“.

U nastavi sudjeluje ili je sudjelovala na kolegijima preddiplomskog studija vezanim uz operacijska istraživanja, vođenje projekata, modeliranje i simulacije, organizacija i menadžment, upravljanje kvalitetom te operacijski menadžment. Kao vanjska suradnica nositeljica je i izvodi nastavu iz predmeta Informacijski servisi suvremene javne uprave u okviru specijalističkog diplomskoga studija Javna uprava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

U svom znanstvenom i stručnom radu kao voditeljica ili suradnica radila je na nekoliko projekata uključujući HORIZON 2020. Područje njezinog znanstvenog interesa obuhvaća operacijska istraživanja, vođenje projekata, modeliranje i simulacije, operacijski menadžment, digitalnu inkluziju, e-upravu i otvorene podatke. U uredničkim aktivnostima sudjeluje kao jedna od urednica časopisa „Croatian Operational Research Review“. Od 2016 godine aktivna je u programskom odboru konferencije Electronic Governance and Open Society: Challenges in Eurasia sudjelujući kao članica programskog odbora. Sudjelovala je kao članica organizacijskog odbora Međunarodnog doktorskog seminara (11<sup>th</sup> International Doctoral Seminar (IDS 2019) održanog u sklopu konferencije Central European Conference on Information and Intelligent Systems (CECIIS 2019) te kao članica programskog odbora Međunarodnog doktorskog seminara (IDS 2022). Organizatorica je doktorskih radionica koje se kontinuirano izvode na FOI. Sudjeluje kao recenzent na međunarodnim znanstvenim skupovima (Electronic Governance and Open Society: Challenges in Eurasia, International Conference on Knowledge and Education Technology) te međunarodnim časopisima (Aslib Journal of Information Management, Croatian Operational Research Review, Journal of Information and Organizational Sciences). Na FOI obnaša dužnost Tajnice doktorskoga studija te Povjerenika za zaštitu dostojanstva radnika. Članica je Hrvatskog biometrijskog društva. Autorica je više od pedesetak znanstvenih i stručnih radova objavljenih u znanstvenim i stručnim časopisima te zbornicima znanstvenih i stručnih konferencija.

## ZAHVALA

U ovom trenutku želim se zahvaliti svim pozitivnim i poticajnim osobama koje su me svojom energijom poticale u vrijeme kada sam intenzivno tragala za novim, utirući put novom pogledu na javne politike. Hvala i onima koji to nisu činili jer su svojim postupcima uvjeri da činim upravo ono što treba – budim svijest kod onih koji su svojim kandidaturama preuzeli odgovornost za kreiranje i donošenje javnih politika upravo onakvih kakve bi trebale biti po mjeri i potrebama ljudi koji su im dali svoje povjerenje!

Zahvaljujem mentorici izv. prof. dr. sc. Nikolini Žajdela Hrustek na strpljenju, motivaciji, diskusijama i savjetima, svakom slobodnom trenutku koji je posvetila meni. Također se želim zahvaliti članovima povjerenstva za ocjenu teme prof. dr. sc. Nevenu Vrčeku, izv. prof. dr. sc. Anamariji Musa te doc. dr. sc. Katarini Aničić Pažur na konstruktivnim primjedbama, podršci i susretljivosti glede omogućavanja online aktivnosti u proceduri javnog razgovora i svih ostalih aktivnosti u pripremi znanstvenih radova i pisanju disertacije.

Hvala svim ispitanicima koji su dobrovoljno sudjelovali u istraživanju. Također, veliko hvala dr. sc. Marijani Sumpor, dr. sc. Petri Đurman, dr. sc. Predragu Bejačeviću, dr. sc. Ani Ćorić Samardžija i prof. dr. sc. Hiroko Kudo, ekspertima koji su sudjelovali u radu fokus grupe i u samostalnoj evaluaciji koji su dali svoj doprinos.

Posebnu zahvalu zaslužuje i Vladin ured za udruge te Ministarstvo regionalnog razvoja i EU fondova koji su dali svoj doprinos omogućivši mi uvid u relevantne izvore podataka za ocjenu spremnosti javnih politika županija te svim kolegama i kolegicama članicama i članovima predstavničkih tijela jedinica područne (regionalne) samouprave, predstavnicima izvršne vlasti i službenicima koji su pomogli u istraživanju svojim sudjelovanjem u anketi i pri omogućavanju dostupnosti javnih dokumenata potrebnih za izradu kompozitnog indeksa.

Veliko hvala suprugu na ekspertizi, savjetima na osnovi iskustva u dvadesetgodišnjem radu s raznim profilima korisnika digitalnih tehnologija, podršci i beskrajnom strpljenju.

Radim u dobroj vjeri da ću svima vratiti pozitivnu energiju koju su oni meni dali onda kada njima bude potrebna! Pozitivan stav i proaktivnost uvijek nađu rješenje.

## SAŽETAK

Posljedice globalnog trenda starenja nacija utječu na uspješnost projekata digitalne transformacije (DT), jer sposobnost korištenja dostupnih digitalnih usluga i roba predstavlja ključan čimbenik za ekonomsku opravdanost ulaganja u DT. E-uključivost populacije 54+, koja je u sve većem broju zastupljena u ukupnoj populaciji, tema je kojom su se proteklih godina bavili istraživači, pokrenuti su brojni projekti, formulirani radni okviri za podizanje kompetencija, donijeti zaključci i date preporuke, no društveni problem i dalje postoji.

Javne politike (JP) su mehanizmi, prepoznati od strane istraživača u području digitalnog jaza i nejednakosti, pomoću kojih se trebaju pronalaziti rješenja za spomenuti problem. Ovim istraživanjem ispitati će se koliko su JP spremne za e-uključivost populacije 54+ te povezanost stavova kreatora javnih politika o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u JP i njihove osobne e-uključivosti. Metoda mjerenja koja se u istraživanju predlaže je kompozitni indeks zasnovan na komponentama i atributima Općeg teoretskog konceptualnog modela za e-uključivost, s naglaskom na populaciju 54+ (Žajdela Hrustek, 2015). Digitalni jaz populacije 54+ nije u svim sredinama jednako izražen, stoga je za utvrđivanje dobre prakse provedena kvalitativna komparativna analiza zemalja kod kojih je postotak osoba koje nikad nisu koristile Internet među pet najnižih, uvažavajući i druga obilježja zemalja članica EU.

Osim metode za mjerenje spremnosti e-uključivosti populacije 54+ ovim istraživanjem obuhvaćeno je ispitivanje stavova kreatora županijskih javnih politika o potrebi da se e-uključivost populacije 54+ strateški planira i sukladno tome provodi. Osobna e-uključivost kreatora javnih politika također je razmatrana tijekom istraživanja, s ciljem utvrđivanja jesu li stavovi o važnosti e-uključivosti populacije 54+ povezani s osobnom razinom e-uključivosti kreatora javnih politika.

U vrijeme u kojem je disertacija nastajala je obilježeno završetkom jednog višegodišnjeg programskog razdoblja i kreiranjem drugog. Vrijeme u kojem je disertacija pripremana obilježeno je Covid 19 pandemijom, koja je dodatno naglasila važnost i prednosti e-uključivosti jer se jedino na taj način, moglo „normalno“ živjeti i ispunjavati potrebe i obveze.

Ključni pojmovi:

e-uključivost, digitalni jaz, javne politike, kompozitni indeks, populacija 54+

## EXTENDED ABSTRACT

The consequences of the global aging trend of nations affect the performance of digital transformation (DT) projects, as the ability to use available digital services and goods is a key factor for the economic justification of DT investments. E-inclusion of the 54+ population, which is increasingly represented in the total population, is a topic dealt with by researchers in recent years, numerous projects have been launched, working frameworks for raising competences have been formulated, conclusions and recommendations have been made, but the social problem still exists.

Specific subjects related to the research topic are demographic changes and aging nations all over the World as well as their impact on the modern digital society. Author has presented demographic statistics and predictions published by EUROSTAT and UN (world, EU, Republic of Croatia, the Croatian counties). Digital divide, digital literacy, aging nation, sustainable development and public policy are the topics that this research was focused on. At the initial stage of the study, a four research questions were imposed: 1) What level of public policy readiness are they regarding the e-inclusion of the population 54+ in the Republic of Croatia? 2) Are there indicators that would make a composite index to measure the level of public policy readiness for population 54+ e-inclusion? 3) What are the attitudes of public policymakers in the Republic of Croatia regarding the need to include e-inclusion of citizens 54+ in public policies and what is the personal level of e-Inclusiveness of public policymakers? 4) Is there a correlation between the level of public policy readiness in terms of e-inclusion of citizens 54+ and attitudes about it and personal level of e-inclusion of public policymakers?

Based on these research questions, the author has set research goals and hypotheses. The research goals are: 1) Identify factors affecting e-inclusion of population 54+. 2) Develop a composite index to measure the readiness and implementation of public policies for e-inclusion of population 54+. 3) Develop a measuring instrument to measure attitudes towards the inclusion of e-inclusion population 54+ in public policies and personal levels of e-inclusion of public policymakers. 4) Identify the correlation of attitudes on the importance of including the population 54+ e-inclusion in public policies and the personal level of e-Inclusiveness of public policymakers.



Based on research goals, two research hypotheses have been set:

H1: The developed composite index for measuring the readiness and implementation of public policies for e-Inclusive population 54+ based on identified factors affecting e-Inclusiveness of population 54+ is valid and reliable.

H2: There is a correlation between attitudes about the importance of including e-Inclusive population 54+ in public policies and the personal level of e-Inclusiveness of public policymakers.

The research process was carried out in four phases. Phase 1.: To identify factors affecting e-inclusion of population 54+ author has researched the public policies of the United Nations, European Union (EU) level, scientific papers (reference models), reports of EU co-financed projects focused on e-Inclusion. Author has conducted qualitative comparative analysis to identify the five best countries on e-inclusion of 54+ population (Sweden, Denmark, Finland, the Netherlands, the United Kingdom) to identify public policy measures that encouraged e-inclusion of 54+ population.

Aging nations, as a global problem, is a part of sustainable development measures determined by United Nations and supported by European Union. The human capital that is going to be older and older by every decade, so the sustainable development public policy measures focused on the question how to keep workers active as long as possible. The challenge was and still is on public administration to find the possibility how to promote and support the society transformation, and keep persons aged 54+ active in that new environment. That part of research is presented in chapter seven.

Based on the analysis of scientific papers in the field of digital divide and e-inclusiveness, the author applied two reference models in her research: The General Theoretical Conceptual Model of E-inclusion (RM-1) (Žajdela Hrustek, 2015) and An Integrated Measurement Model of Digital Inequality (RM-2) (Yu, Ndumu, Mon and Fan, 2018). Key components of the RM-1 are: ACCESS, USE, EMPOWERMENT, IMPACT OF E-INCLUSIVENESS ON QUALITY OF LIFE. Key components of the RM-2 are: macro, mezzo, micro level of cause of digital exclusion. The “Public admin force” has been recognized as a cause of digital exclusion on macro level. The e-inclusion in general and specificity of e-inclusion of 54+ population are presented in chapter eight.

The results of qualitative comparative analysis of the five best 5 EU countries - Sweden, Denmark, the Netherlands, Finland and the United Kingdom (top 5 European countries) are presented in chapter ten. The most important findings that have been made during this phase of research are:

- Top 5 European countries have recognized the population groups that were not e-included at the beginning of global digitalization, so they have adopted development planning documents related to e-inclusion long before other countries.
- The conducting of planned measures was monitored and reported continuously and the progress was under control.
- Raising awareness of the need for e-inclusion, in particular for vulnerable social groups, was continues activity.
- These countries have built broadband Internet long before other countries and assured the access to whole population equally.
- More attention was paid to availability of equipment necessary for access to Internet (in the user's home or in public places).
- They have made public infrastructure (school space, equipment and teaching staff) available to society to raise the level of e-inclusion of all population groups.
- They developed e-services, their availability, and were promoted with the aim of improving the quality of life (healthcare).

The phase two of research was to develop a composite index (KI) to measure the readiness and implementation of public policies for e-inclusion of population 54+. This phase was conducted by studying the methodology of creating composite index (KI) (OECD, 2008), research the scientific papers dealing with individual stages of KI development methodology, construction of KI indicators and sub-indicators. The validation of proposed KI was performed by focus group (FG) and by individual expertise evaluation. Suggested KI was accepted by experts and the conclusions drawn during the evaluation regarding the determination of weight factors were applied in the robustness test of KI. After all the steps of constructing and validation of KI, the author started to collect the public policy documents that were used as a source of data for measuring the sub- indicators of KI. The research was conducted on a suitable sample of 30% of Croatian counties (8 out of 21) that were selected on the basis of geographical similarity (Zagreb County, Međimurje County, Krapina-Zagorje County, Varaždin County, Koprivnica-Križevci County, Bjelovar-Bilogora County, Virovitica-Podravina County). Istria County was added to the research sample because it is very similar in terms of cultural criteria to countries

from the north of the Republic of Croatia. The documents analysed are from time period from 2016 until 2020.

Applied steps, in the development of composite index, according to methodology (OECD, 2008) are:

- a) defining reference theoretical models mentioned in phase one (RM-1, RM-2);
- b) selecting variables (indicators and sub-indicators) that describe the public policy readiness according to the e-inclusion components of RM-1 (indicators) with population 54+ - specific elements whose values are determined by examining public policy documents. The indicators were measured by sub-indicators, which are based on the results of the QCA analysis and the established reasons, causes, specifics that make the population of 54+ not e-Inclusive;
- c) evaluation of the indicators and sub-indicators of KI by experts; 6 experts; Content validity Ratio (CVR) is 1, and the value of the content validity indicator for 6 experts is 0.99;
- d) data collection for sources: strategic multiannual documents; action plans; enforcement reports by the competent authorities; budgetary planning documents; budget annual reporting documents;
- e) multivariate analysis – a) The Cronbach Alpha coefficient of internal consistency was used to evaluate the reliability of the indicator (constructs) of the proposed composite index;
- f) normalization of data - sub-indicator value domain was 0, 0.3, 0.5, 0.7, or 1 (19 sub-indicator, max=19, min=0); Comparison with other variables: 2020 result divided by estimated population over 54 years of age (CBS, for 2019) in the observed countries;
- g) determination of weight factors and data aggregation - 6 scenarios for weight factor values for indicators (Focus Group, scenario experts rearranged by experts during focus group and when filling in evaluation tables); by using the KI the multidimensional system is presented using a one-dimensional system in such a way that linear additive aggregation is used;
- h) robustness and sensitivity of the KI was tested to the change in weight factors that was performed in accordance by scenarios proposed by evaluation experts.

Cronbach alpha is 0.76 and it can be concluded that the data for individual sub-rangers are well aligned with each other as a whole. The analysis of the sensitivity of the composite index is

related to the sensitivity of the indicator to weight factors (WF) according to the scenarios. The KI is sensitive on scenario S3 where WF are:  $KM1=0,4$ ,  $KM2=0,2$ ,  $KM3=0,3$ ,  $KM4=0,1$ . In that case the rank of countries was changed. The KI value in 2020 is under half of maximum value of KI (max =19). By providing all validation methods of KI and conducted KI development methodology steps, the hypothesis H1 was confirmed. The details of that part of research are presented in the chapter ten.

The third phase of research was focused on development of a measuring instrument to measure attitudes towards the inclusion of e-inclusion of population 54+ in public policies and personal levels of e-inclusion of public policymakers. RM-1 (Žajdela Hrustek, 2015) was used as a basis for scale A, which is upgraded with variables measuring the need for public policies to contain measures that encourage e-inclusion of the population 54+ (scale B).

The fourth phase of research confirmed the correlation of attitudes on the importance of including population 54+ e-inclusion in public policies and the personal level of e-inclusion of public policymakers: based on the data collected in previous phase. This phase was also carried out by analysis of the relations between scale A and scale B.

The survey in phase 3 and phase 4 of research was conducted on the same geographic area as the phase 2. The 128 respondents participated voluntarily and anonymously in the survey that was performed from the end of September 2020 until December 2020.

The validation methods used in phase 3 and phase 4 of research were:

- Kolmogorov-Smirnov distribution normality test indicates that the distribution on scale A is the only one that tracks normal distribution ( $p = 0.200$ ), while other scales or subscales distributions are not similar to the normal distribution ( $p < 0.001$ ).

- Spearman's rank correlation coefficient ( $rS = 0.39$ ) that indicates that the values on the scale A are related to the values on the B scale; the relation is mostly positive and statistically significant ( $rS = 0.39$   $n = 128$   $p < 0.001$ ); chi-square test and Kruskal-Wallisov H test (nonparametric method) - comparison of three or more medians (distribution does not have a form of normal distribution). All of mentioned arguments indicate confirmation of the H2. The third and fourth phases of research are presented in chapter eleven.

Scientific contribution of this research is systematization of knowledge about e-inclusion of 54+ and public policies; identification of factors affecting e-inclusion of the population 54+ that may be an integral part of public policies; developed composite index for measuring readiness and implementing public policies for e-Inclusion of population 54+; detected correlation between public policymakers' views on the inclusion of e-inclusion of 54+ in public policies and their personal level of e-inclusion and a measuring instrument has been developed to measure attitudes towards the inclusion of e-inclusion of 54+ in public policies and the personal level of e-inclusion of public policymakers.

The research was carried out in a geographically smaller area, which represents a kind of limitation of research. During the research process author has used the literature mostly published in English that is also a kind of limitation. Further research has to be conducted on wider geographical area, and also by including other countries. The KI has to be tested by using it in measuring other social problem and readiness of public policies for solving it.

The author's recommendation is to raise awareness of the importance of e-inclusion among all stakeholders from public policymakers to the beneficiaries themselves.

Key terms: e-inclusion, digital divide, public policies, composite index, 54+ population

# SADRŽAJ

1. UVOD .....	1
2. PREDMET ISTRAŽIVANJA.....	3
2.1. DEFINICIJE I POJMOVI .....	4
3. MOTIVACIJA ZA ISTRAŽIVANJE I ISTRAŽIVAČKI PROBLEM.....	9
4. CILJEVI I HIPOTEZE.....	12
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA .....	13
6. DEMOGRAFSKA KRETANJA I NJIHOV UTJECAJ NA SUVREMENO DIGITALNO DRUŠTVO.....	17
6.1. DEMOGRAFSKA KRETANJA .....	17
6.2. DIGITALNI JAZ, DIGITALNA PISMENOST I AKTIVNO STARENJE.....	34
6.2.1. Digitalni jaz.....	34
6.2.2. Digitalna pismenost .....	41
6.2.3. Aktivno starenje i Indeks aktivnog starenja (AAI) .....	44
7. ODRŽIVI RAZVOJ I JAVNE POLITIKE .....	47
8. E-UKLJUČIVOST I SPECIFIČNOSTI E-UKLJUČIVOSTI 54+ .....	54
8.1. SPECIFIČNOSTI POPULACIJE 54+ KOJE UTJEČU NA E-UKLJUČIVOST .....	68
8.2. PRILAGODBA POPULACIJE 54+ NA ZAHTJEVE SUVREMENOG OKRUŽENJA .....	87
9. JAVNE POLITIKE I E-UKLJUČIVOST .....	90
9.1. JAVNE POLITIKE EUROPSKE UNIJE I E-UKLJUČIVOST.....	96
9.1.1. Opći strateški planovi razvoja Europske Unije.....	97
9.1.2. Sektorske i horizontalne strategije .....	100
9.1.3. Efekti mjera europske politike aktivnog starenja i e-uključivosti .....	115
9.2. JAVNE POLITIKE ČLANICA EUROPSKE UNIJE I E-UKLJUČIVOST.....	116
9.2.1. Osnovne značajke metode Kvalitativne komparativne analize (QCA) .....	116
9.2.2. Komparativna analiza zemalja članica EU s ciljem utvrđivanja najbolje prakse	123
9.2.2.1. Izvori podataka i prikupljanje podataka .....	138
9.2.2.1.1. Švedska.....	140
9.2.2.1.2. Danska .....	140
9.2.2.1.3. Nizozemska .....	141
9.2.2.1.4. Finska.....	141
9.2.2.1.5. Velika Britanija.....	142
9.2.2.1.6. Rumunjska.....	146
9.2.2.1.7. Poljska .....	147

9.2.2.1.8.	Grčka .....	148
9.2.2.1.9.	Bugarska .....	149
9.2.2.2.	Provedba Kvalitativne komparativne analize.....	151
9.3.	JAVNE POLITIKE U REPUBLICI HRVATSKOJ I E-UKLJUČIVOST .....	154
9.3.1.	Zakonodavni okvir vezan uz izradu strateških dokumenata .....	154
9.3.2.	Nacionalne javne politike u Republici Hrvatskoj i e-uključivost .....	156
9.3.3.	Područne (regionalne) javne politike u Republici Hrvatskoj i e-uključivost.....	164
10.	MJERENJE SPREMNOSTI I PROVOĐENJE JAVNIH POLITIKA ZA E-UKLJUČIVOST POPULACIJE 54+ .....	170
10.1.	RAZVOJ KOMPOZITNOG INDEKSA ZA MJERENJE SPREMNOSTI I PROVOĐENJA JAVNIH POLITIKA .....	179
10.1.1.	Pripremne radnje za definiranje kompozitnog indeksa .....	179
10.1.2.	Prikupljanje podataka za izračun kompozitnog indeksa .....	208
10.1.3.	Statistička analiza rezultata .....	213
11.	STAVOVI KREATORA JAVNIH POLITIKA O UKLJUČIVANJU E-UKLJUČIVOSTI POPULACIJE 54+ U JAVNE POLITIKE I NJIHOVA OSOBNA RAZINA E-UKLJUČIVOSTI.....	231
11.1.	OPIS ISTRAŽIVANJA I MJERNOG INSTRUMENTA.....	231
11.2.	DESKRIPTIVNA STATISTIČKA ANALIZA.....	234
11.3.	INFERENCIJALNA STATISTIČKA ANALIZA .....	262
12.	OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA I UTJECAJ NA DALJNJA ISTRAŽIVANJA .	278
13.	ZAKLJUČAK .....	280
14.	POPIS LITERATURE .....	285
15.	PRILOZI.....	315
15.1.	Stanovništvo prema dobi i spolu po hrvatskim županijama, Popis 2011. ....	315
15.2.	Procjena broja stanovnika Republike Hrvatske prema dobnim skupinama i spolu, po hrvatskim županijama, na dan 31. 12. 2019 .....	321
15.3.	Inicijative aktivnog starenja i e-uključivosti - artefakti .....	327
15.4.	Pregled radova na temu e-uključivosti s aspekta održivog razvoja, socijalne komponente, obrazovanja odraslih, razvoja informacijskog/digitalnog društva i digitalnog jaza 342	
15.5.	Pregled JP i inicijativa pet zemalja s najnižim % populacije 54+ koja nikada nije koristila Internet s ciljem utvrđivanja najbolje prakse .....	347
15.6.	Poziv za sudjelovanje u fokus grupi i uputa za popunjavanje evaluacijskih tablica 362	
15.7.	Evaluacijski obrazac za ocjenu predloženog kompozitnog indeksa .....	367
15.8.	Mjerni instrument: Stavovi kreatora javnih politika o uključivanju e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i njihova osobna razina e-uključivosti.....	382
16.	ŽIVOTOPIS AUTORA S POPISOM OBJAVLJENIH RADOVA .....	389

## POPIS TABLICA

Tablica 1. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Svijet.....	18
Tablica 2. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Europa.....	18
Tablica 3. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Hrvatska.....	19
Tablica 4. Populacija po dobnim grupama – Svijet, u tisućama .....	21
Tablica 5. Populacija po dobnim grupama – Europa, u tisućama .....	22
Tablica 6. Populacija po dobnim grupama – Hrvatska, u tisućama .....	23
Tablica 7. Broj stanovnika starijih od 54 godine u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1953.-2011. godine.....	25
Tablica 8. Udio stanovništva starog 55 i više godina u ukupnoj populaciji u Republici Hrvatskoj razdoblju od 1953.-2011. godine.....	26
Tablica 9. Županije, površina u km <sup>2</sup> , broj stanovnika, gustoća naseljenosti stanovništva, gradovi, općine i naselja, POPIS 2011.....	28
Tablica 10. Usporedba ranga hrvatskih županija prema udjelu populacije 54+ u ukupnoj populaciji, prema Popisu 2011 i prema procjeni broja stanovnika na 31.12.2019. ....	30
Tablica 11. Udio populacije 54+ u ukupnoj populaciji Republike Hrvatske prema Popisu 2011. godine i prema procjeni broja stanovnika 31. 12. 2019. godine .....	32
Tablica 12. Indeks digitalne ekonomije i društva (DESI -Digital Economy and Society Index) – 2018. godina.....	38
Tablica 13. Indeks digitalne ekonomije i društva (DESI -Digital Economy and Society Index) – 2019. godina.....	39
Tablica 14. Usporedba vrijednosti DESI za 2018. i 2019. godinu.....	40
Tablica 15. Pregled rezultata analize ključnih riječi koje odražavaju sposobnost korištenja IKT korištenih u znanstvenim radovima.....	41
Tablica 16. Indeks Aktivnog starenja (Active Ageing Index) za EU28 zemalja za 2018. godinu.....	45
Tablica 17. Pregled indeksa za mjerenje razvijenosti informacijskog društva .....	50
Tablica 18. Pregled indeksa za mjerenje razvijenosti informacijskog društva – područje i indikatori .....	51
Tablica 19. Postotak ispitanika u dobi od 55 do 74 godine, koji nikada nisu koristili Internet, u razdoblju od 2010.-2019. godine.....	59
Tablica 20. Pregled istraživanja i projekata prema aspektu e-uključivosti prema komponentama RM-1.....	60
Tablica 21. Postotak analiziranih dokumenata po godinama.....	66
Tablica 22. Ključne riječi u sadržaju analiziranih dokumenata .....	67
Tablica 23. Kategorije razloga za i protiv korištenja računala i Interneta. ....	74
Tablica 24. Relevantna područja i glavni identifikatori nepovoljnog položaja starijih osoba. ....	75
Tablica 25. Kronološki pregled inicijativa tijela Europske Unije.....	90
Tablica 26. Dokumenti tijela Europske Unije vezani uz osjetljive skupine i aktivno društvo .....	98
Tablica 27. Pregled ključnih inicijativa u razvoju informacijskog/digitalnog društva .....	100
Tablica 28. Standardi pristupačnosti weba, smjernice i zakonodavni okvir .....	108
Tablica 29. Pregled Europskih strategija za promoviranje e-uključivosti u Europi od 1999. – 2010. godine.....	112
Tablica 30. Pregled literature korištene za primjenu QCA metode pri istraživanju javnih politika.....	117
Tablica 31. Sustav bodovanja pri ocjeni JP i mjera za QCA .....	121



Tablica 32. Bruto društveni dohodak (BDP) po glavi stanovnika godišnje, u razdoblju od 2010.-2019. godine.....	124
Tablica 33. Usporedba pokazatelja za 2018. godinu – BDP po glavi stanovnika, AAI, DESI i % 54+ koji nikad nisu koristili Internet.....	126
Tablica 34. Zemlje EU koje su prema kriteriju BDP po glavi stanovnika, AAI, DESI i % 54+ populacije koji nikad nisu koristili Internet među zadnjih 5 u EU (2018. godina).....	127
Tablica 35. Zemlje EU koje su prema kriteriju BDP po glavi stanovnika, AAI, DESI i % 54+ populacije koji nikad nisu koristili Internet među zadnjih pet u EU (2018. godina).....	127
Tablica 36. Indeks kretanja procjenjenog broja stanovnika za 2020 i 2050. godinu po dobnim skupinama.....	128
Tablica 37. Državno uređenje, politički sustav prvih pet rangiranih zemalja.....	129
Tablica 38. Državno uređenje, politički sustav zadnjih pet rangiranih zemalja .....	130
Tablica 39. Implementirani projekti u Švedska, Danska, Nizozemska, Finska, Ujedinjeno Kraljevstvo .....	132
Tablica 40. Indeksi aktivnosti i politika i inicijativa u području digitalne pismenosti i e-vještina do 2010. godine.....	134
Tablica 41. Vrste aktivnosti digitalne pismenosti u 2010. godini .....	135
Tablica 42. Vrste aktivnosti e-vještina u 2010. godini.....	136
Tablica 43. Rekapitulacija JP i inicijativa pet zemalja s najnižim postotkom populacije 54+ koja nikada nije koristila Internet s ciljem utvrđivanja najbolje prakse prema Prilogu 15.5.....	139
Tablica 44. Pregled projekta za unapređenje pristupa e-Uslugama u razdoblju 1999.-2003. godine u Velikoj Britaniji.....	144
Tablica 45. Bodovanje pet najboljih europskih zemalja prema usmjerenosti na komponente Općeg teoretskog konceptualnog modela za praćenje e-uključivosti .....	151
Tablica 46. Pregled općih razvojnih strateških dokumenata hrvatskih županija i Grada Zagreba u razdoblju od 2006. - 2020. godine i faze pripreme Plana razvoja za razdoblje 2021. - 2027. godine.....	165
Tablica 47. BDP za Republiku Hrvatsku, prema NKPJS* 2012. – 2. razine i županije 2017., tekuće cijene (ESA 2010).....	169
Tablica 48. Pregled izvora radova konzultiranih za izradu kompozitnog indeksa po izvorima i fazama u postupku izrade kompozitnog indeksa.....	172
Tablica 49. Pregled izvora radova konzultiranih za izradu kompozitnog indeksa po izvorima i području istraživanja izrade kompozitnog indeksa .....	173
Tablica 50. Metodologija primijenjena u razvoju kompozitnog indeksa za mjerenje spremnosti e-uključivosti 54+ populacije .....	174
Tablica 51. Struktura kompozitnog indeksa (dimenzije i indikatori) za mjerenje spremnosti i provođenje javnih politika za e-uključivost 54+ .....	179
Tablica 52. Mjere za prevenciju rizika od prepoznatih uzroka za negativno poimanje IKT i Interneta populacije 54+.....	182
Tablica 53. Kompozitni indeks za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ - indikatori, podindikatori.....	184
Tablica 54. Stavovi evaluatora vezano uz uvodna razmatranja .....	193
Tablica 55. Stavovi evaluatora vezano uz važnost indikatora kompozitnog indeksa .....	196
Tablica 56. Stavovi evaluatora vezano uz težinske faktore za indikatore kompozitnog indeksa .....	196
Tablica 57. Stavovi evaluatora vezano uz važnost podindikatora kompozitnog indeksa .....	197
Tablica 58. Pokazatelj sadržajne valjanosti i prosječna vrijednost relativne važnosti indikatora kompozitnog indeksa.....	200
Tablica 59. Pokazatelj sadržajne valjanosti i prosječna vrijednost relativne važnosti podindikatora kompozitnog indeksa .....	202

Tablica 60. Referentne vrijednosti pokazatelja sadržajne valjanosti u odnosu na broj eksperata .....	205
Tablica 61. Izvor podataka za analizu spremnosti javnih politika .....	208
Tablica 62. Popis podindikatora kojima se mjeri spremnost javne politike za određeni indikator kompozitnog indeksa koji se odnosi na komponentu RM-1 i izvora za utvrđivanje njihovih vrijednosti .....	209
Tablica 63. Učestalosti vrijednosti pojedinih podindikatora za osam analiziranih županija i za pet promatranih godina (n = 40).....	214
Tablica 64. Rezultati deskriptivne statističke analize (aritmetičke sredine, medijani, standardne devijacije i koeficijenti varijacije) za n = 40.....	215
Tablica 65. Rezultati deskriptivne statističke analize (aritmetičke sredine, medijani, standardne devijacije i koeficijenti varijacije) po pojedinim komponentama modela (n = 40) .....	216
Tablica 66. Rezultati korelacijske analize – Spearmanovi koeficijenti korelacije ranga.....	218
Tablica 67. Pregled vrijednosti indikatorima kompozitnog indeksa po županijama za 2020. godinu prije i poslije postupka primjene težinskih faktora po scenarijima .....	219
Tablica 68. Pregled rangova županija za 2020. godinu prema scenarijima od S1 do S6.....	223
Tablica 69. Sume podindikatora za 2016. godinu i 2020. godinu i prosječne godišnje stope rasta po županijama .....	226
Tablica 70. Sume podindikatora za 2020. godinu, procjena broja stanovnika populacije 54+ za 2019. godinu i izračun relativnih brojeva koordinacije kao pokazatelja spremnosti javnih politika.....	226
Tablica 71. Anketirani ispitanici prema demografskim varijablama (u apsolutnim i relativnim frekvencijama) n = 128 .....	234
Tablica 72. Ispitanici prema načinu stjecanja najviše vještina u korištenju IKT i Interneta (n = 128) – tvrdnja 7 u upitniku .....	235
Tablica 73. Ispitanici prema korištenim uređajima koje posjeduju (n = 128)–tvrdnja 8 u upitniku.....	236
Tablica 74. Ispitanici prema učestalosti korištenja uređaja koje posjeduju (n = 128) – tvrdnja 9 u upitniku.....	236
Tablica 75. Ispitanici prema učestalosti korištenja pojedinih mreža za pristup internetskim sadržajima (n = 128) – tvrdnja 10 u upitniku .....	237
Tablica 76. Učestalosti pojedinih odgovora na tvrdnje o mjestu pristupa IKT-u (n = 128) – tvrdnja 11 u upitniku .....	238
Tablica 77. Ispitanici prema zadovoljstvu brzinom i dostupnošću internetske mreže (n = 128) – tvrdnja 12 u upitniku .....	238
Tablica 78. Ispitanici prema intenzitetu prosječnog dnevnog korištenja IKT i Interneta (n = 128) – tvrdnja 13 u upitniku .....	239
Tablica 79. Ispitanici prema samoprocjeni vještine korištenja IKT i Interneta (n = 128) – tvrdnja 14 u upitniku .....	240
Tablica 80. Ispitanici prema motivaciji odnosno stavovima u vezi IKT i Interneta (n = 128) – tvrdnja 15 u upitniku .....	241
Tablica 81. Učestalosti pojedinih odgovora na tvrdnje o društvenoj potpori (n = 128) – tvrdnja 16 u upitniku.....	242
Tablica 82. Učestalosti pojedinih odgovora na tvrdnje o društvenom angažmanu, e-obrazovanju, e-zaposlenosti, e-zdravstvu, e-Upravi, e-trgovini, e-zabavi, e-komunikaciji i e-kulturi, (n=128) tvrdnje 17 do 23 u upitniku.....	243
Tablica 83. Ispitanici prema odgovorima u vezi e-participacije (n = 128) tvrdnja 24 u upitniku .....	244

Tablica 84. Ispitanici prema odgovorima u vezi e-demokracije (n = 128) tvrdnja 25 u upitniku .....	245
Tablica 85. Ispitanici prema odgovorima u vezi socijalnih medija (kreiranju sadržaja, umrežavanju) (n = 128), tvrdnja 26 u upitniku .....	246
Tablica 86. Rezultati deskriptivne statističke analize izračunati prema odgovorima ispitanika u vezi socijalnih medija (n = 128) tvrdnja 26 u upitniku .....	247
Tablica 87. Ispitanici prema odgovorima u vezi javne politike (n = 128) - tvrdnja 27 u upitniku.....	248
Tablica 88. Ispitanici prema odgovorima u vezi utjecaja javnih politika (n = 128) - tvrdnja 28 u upitniku.....	250
Tablica 89. Ispitanici prema odgovorima u vezi poticanja korištenja IKT putem javnih politika (n = 128) - tvrdnja 29 u upitniku.....	251
Tablica 90. Ispitanici prema odgovorima u vezi osnaživanja populacije 54+ putem javnih politika (n = 128) - tvrdnja 30 u upitniku.....	252
Tablica 91. Ispitanici prema odgovorima u vezi poboljšanja kvalitete života populacije 54+ putem javnih politika (n = 128) - tvrdnja 31 u upitniku.....	253
Tablica 92. Deskriptivni pokazatelji za novoformirane kompozitne varijable, skale i podskale (n = 128).....	256
Tablica 93. Tablica kontingencije za tri kategorije podjele vrijednosti na skali A i za tri kategorije podjele na skali B (n = 128) .....	263
Tablica 94. Rezultati usporedbe vrijednosti na skali B po različitim razinama osobne e-Uključenosti (skala A) pomoću neparametrijskog Kruskal-Wallisovog H testa (n = 128) ...	264
Tablica 95. Rezultati prve grupe hi-kvadrat testova (n = 128).....	266
Tablica 96. Tablica kontingencije za tri kategorije podjele vrijednosti na skali A i za tri kategorije podjele na podskali B0 (n = 128) .....	267
Tablica 97. Rezultati druge grupe hi-kvadrat testova (n = 128).....	267
Tablica 98. Tablica kontingencije za učestalost pristupa internetskoj mreži (tvrdnja 10) i za tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B1 (n = 128) .....	268
Tablica 99. Tablica kontingencije za učestalost pristupa internetskoj mreži s obzirom na mjesto pristupa (tvrdnja 11) i za tri kategorije podjele vrijednosti na skali B1 (n = 128) .....	269
Tablica 100. Rezultati treće grupe hi-kvadrat testova (n = 128).....	269
Tablica 101. Tablica kontingencije za učestalost pristupa internetskoj mreži (tvrdnja 9) i za tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B2 (n = 128) .....	270
Tablica 102. Rezultati četvrte grupe hi-kvadrat testova (n = 128).....	270
Tablica 103. Tablica kontingencije za slaganje s tvrdnjama o e-demokraciji (tvrdnje 25a-25f) i za tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B3 (n = 128).....	271
Tablica 104. Rezultati pete grupe hi-kvadrat testova (n = 128).....	272
Tablica 105. Tablica kontingencije za slaganje s tvrdnjama o digitalnom angažmanu (tvrdnja 17) i tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B4 (n = 128) .....	273
Tablica 106. Tablica kontingencije za učestalost korištenja IKT u obrazovne svrhe (tvrdnja 18) i tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B4 (n = 128) .....	274
Tablica 107. Tablica kontingencije za učestalost korištenja IKT u sferi e-uprava (tvrdnja 21) i tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B4 (n = 128).....	274
Tablica 108. Tablica kontingencije za učestalost korištenja IKT u e-kupnji, e-zabavi, e-komunikaciji (tvrdnja 22) i tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B4 (n = 128) .....	274
Tablica 109. Rezultati usporedbe vrijednosti (medijana) na pojedinim podskalama pomoću neparametrijskog Kruskal-Wallisovog H testa (n = 128).....	275

## POPIS SLIKA

Slika 1. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Svijet.....	18
Slika 2. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Europa .....	19
Slika 3. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Hrvatska.....	19
Slika 4. Postotak populacije stare 60 i više godina za razdoblje od 1980-2017 i projekcija do 2050. godine .....	20
Slika 5. Prosječna starost stanovnika po kontinentima (2017).....	20
Slika 6. Populacija po dobnim grupama – Svijet, u tisućama .....	21
Slika 7. Populacija po dobnim grupama – Europa, u tisućama.....	22
Slika 8. Populacija po dobnim grupama – Hrvatska, u tisućama.....	23
Slika 9. Očekivani životni vijek iskazan u godinama svjetskog stanovništva prema godinama, ovisno o starosti.....	24
Slika 10. Očekivani životni vijek iskazan u godinama europskog stanovništva prema godinama, ovisno o starosti .....	24
Slika 11. Očekivani životni vijek iskazan u godinama hrvatskog stanovništva prema godinama, ovisno o starosti .....	25
Slika 12. Broj stanovnika starijih od 54 godine u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1953.-2011. godine .....	26
Slika 13. Usporedba ranga hrvatskih županija prema udjelu populacije 54+ u ukupnoj populaciji, prema Popisu 2011. i procjeni broja stanovnika na 31.12.2019. ....	31
Slika 14. Usporedba udjela populacije 54+ u ukupnoj populaciji Republike Hrvatske prema Popisu stanovništva iz 2011. godine i procjeni broja stanovnika iz 2019. godine.....	33
Slika 15. Konceptualni model Indeksa digitalnog jaza (DDI) .....	35
Slika 16. Sedam dimenzija politike „Going digital“ .....	37
Slika 17. Digitalna uključenost u svijetu .....	46
Slika 18. 30 Mbps pokrivenost u ruralnom području zemalja Europske unije odnosu na ukupnu pokrivenost u 2017. godini.....	48
Slika 19. Pametna sela: Pokrivenost širokopojasnim pristupom Nove populacije .....	49
Slika 20. Digitalna pismenost, znanje, društvo i održivi razvoj.....	52
Slika 21. Predloženi opći teoretski konceptualni model za praćenje e-uključivosti (RM-1) ...	54
Slika 22. Integrirani model za mjerenje digitalnog jaza (RM-2) .....	55
Slika 23. Percepcija ispitanika o digitalnoj uključenosti.....	56
Slika 24. Postotak osoba starih od 55 do 75 godine koje koriste Internet u 2019. godini .....	57
Slika 25. Tri motivacije za smanjenje individualnih doprinosa grupnom zadatku .....	71
Slika 26. Vrijednosti subjektivne dobrobiti kod različitih nacija (prema Diener i Suh, 1999)	72
Slika 27. Aspekti korištenja IKTa s kategorijama i vezama po dobnim grupama .....	78
Slika 28. Prošireni teoretski model prihvaćanja i korištenja tehnologije.....	80
Slika 29. Shematski prikaz stanja „KADA SMO OK?“ .....	87
Slika 30. Pregled troškova i koristi predloženih mjera e-uključivosti u Velikoj Britaniji u 2017. godini u milijunima £.....	94
Slika 31. Područja analize koja imaju utjecaj na digitalnu uključenost .....	111
Slika 32. Primjeri drugih zemalja za osiguranje pristupa Internetu na javnim mjestima.....	145
Slika 33. Primjeri drugih zemalja koje pružaju edukaciju za korištenje IT za starije osobe .	145
Slika 34. Prikaz najvećeg interesa građana za uvođenjem elektroničkih usluga .....	159

## POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Prosječno odstupanje vrijednosti indikatora kompozitnog indeksa ovisno o težinskim faktorima (scenario 1 do scenario 6) u odnosu na neponderirane vrijednosti .....	222
Grafikon 2. Kretanje ranga županija u 2020. godini ovisno o vrijednostima težinskih faktora prema scenarijima od S1 do S6 .....	223
Grafikon 3. Pokazatelji spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ po županijama .....	227
Grafikon 4. Usporedba odgovora ispitanika na tvrdnja o tome treba li sadržavati županijska razvojna strategija mjere za e-uključivost populacije 54+ (svjetli stupci) i o tome sadrži li to ona (tamni stupci) pomoću dvostrukih stupaca (n = 128) .....	249
Grafikon 5. Grafički prikaz vrijednosti na skali A (osobna razina e uključivosti kreatora javnih politika) (n =128) .....	257
Grafikon 6. Grafički prikaz vrijednosti na skali B (stavovi o važnosti uključivanja populacije 54+ u javne politike) (n =128) .....	257
Grafikon 7. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B0 (tvrdnje u vezi županijskih razvojnih strategija, tvrdnje 27a-27d) (n =128).....	258
Grafikon 8. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B1 (tvrdnje o tome na što je potrebno utjecati javnim politikama, tvrdnje 28a-28c (n =128).....	259
Grafikon 9. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B2 (tvrdnje o tome što je potrebno poticati korištenjem IKT-a, tvrdnje 29a-29d) (n =128).....	259
Grafikon 10. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B3 (tvrdnje o tome što je potrebno osnaživati javnim politikama, tvrdnje 30a-30d) (n =128).....	260
Grafikon 11. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B4 (tvrdnje o tome kako poboljšati kvalitetu života javnim politikama, tvrdnje 31a-31g) (n =128) .....	260
Grafikon 12. Dijagram rasipanja za vrijednosti na skali A i na skali B (n = 128) .....	263

## POPIS SKRAĆENICA

AAI	Indeks aktivnog starenja (engl. Active Ageing Index)
BDP	Bruto društveni proizvod (engl. Gross domestic product)
BSC	Uravnotežena bodovna kartica odnosno Sustav uravnoteženih ciljeva (engl. Balanced Scorecard Method)
Cebr	Centar za ekonomska i gospodarska istraživanja (engl. Centre for Economics and Business Research)
DDI	Indeks digitalnog jaza (engl. Digital Divide Index)
DESI	Indeks digitalne ekonomije i društva (eng. Digital Economy and Society Indeks)
E <sub>n</sub>	Evaluator n (n = 1 do 5)
EK	Europska Komisija (engl. European Commission)
EP	Europski Parlament (engl. European Parliament)
EU	Europska Unija (engl. European Union)
EV	Europsko Vijeće (eng. European Council)
FOI	Fakultet organizacije i informatike (engl. Faculty of Organization and Informatics)
ID	Informacijsko društvo (engl. Information Society)
IKT	Informacijska i komunikacijska tehnologija
JP	Javne politike
JPRS	Jedinica područne (regionalne) samouprave –prema članku 3. Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi – na snazi od 01.01.2020. („Narodne novine“ br. 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17, 98/19, 144/20).
KI	Kompozitni indeks
MMR	Istraživanje sa više metoda (Multi Method Research)
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
PCDA	Plan-Do-Check-Act
PSR	Omjer potencijalne potpore (engl. Potential Support Ratio) – mjera za starost
PPSR	Mogući omjer potencijalne potpore (engl. Prospective Potential Support Ratio) – mjera za starost
QCA	Kvalitativna komparativna analiza (evgl. Qualitative Comparative Analysis)
QoL	Kvaliteta života (engl. Quality of Life)
RM-1	Referentni model-1 Opći teoretski model za multidimenzionalni i multiperspektivni pristup za praćenje e-uključivosti (opće populacije) (Žajdela Hrustek (2015))
RM-2	Referentni model-2 definirali su integrirani model digitalne nejednakosti u radu “E-inclusion or digital divide: an integrated model of digital inequality” (Yu, Ndumu, Mon, Fan (2018))
UK	Ujedinjeno Kraljevstvo (engl. United Kingdom)

## 1. UVOD

Dvadesetprvo stoljeće, zahvaljujući tehnološkom razvoju i digitalizaciji svih aspekata gospodarstva i društva, jedno je od izazovnijih razdoblja u povijesti čovječanstva vezano za prilagodbu novom okruženju. Promjene uzrokovane tehnološkim razvojem i digitalizacijom značajno će promijeniti navike pojedinca i društvo u cjelini.

Prema podacima EUROSTATA u Europi dvadesetih godina dvadesetprvog stoljeća oko 25% populacije čine građani stariji od 60 godina (Eurostat, 2020a). Životni vijek stanovništva se produžuje zahvaljujući poboljšanju uvjeta života, koji podrazumijevaju dobru zdravstvenu i socijalnu skrb (EUROSTAT, 2020). Starenje nacija globalni je problem. Predviđanja Ujedinjenih Naroda govore da bi u Europi broj stanovnika starijih od 60 godina mogao do 2050. godine činiti oko 34% udjela u ukupnoj populaciji (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2017, Population Division, Population facts). Suočavanje političkih upravljačkih struktura s problemom starenja nacija dovelo je do razvoja mjera aktivnog starenja (UN, 1990). Spomenute mjere danas su sastavnica dokumenta Agende 2020 o održivom razvoju, u kojem je jedan od ciljeva G4 „pružiti mogućnost uključivosti, pravo jednakosti pri obrazovanju i promociji mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve ljude“ (European Commission, 2014).

Također, 21. stoljeće obilježeno je problemom nedostatka prirodnih resursa zbog čega je na razini Ujedinjenih Naroda nastala politika održivog razvoja. Taksonomija održivog razvoja uspostavljena je prije 20 godina o čemu su pisali Parris i Kate (2003). Politika održivog razvoja danas je u formi Agende o održivom razvoju do 2030. godine i dostupna je na službenim web stranicama Ujedinjenih Naroda (UN, 2015). Autori Parris i Kate (2003) pisali su o operacionalizaciji politike održivog razvoja, mjerenju učinaka iste te o upravljanju njenom provedbom. Zemlje članice Ujedinjenih Naroda zajedničkim naporima, ali ipak kreativno svaka za sebe, prihvatile su izazov kreiranjem nacionalnih, regionalnih i lokalnih strategija. Europska Unija, odnosno upravljačko tijelo, Europska Komisija je težište za rješavanje pitanja uključivog i održivog rasta i razvoja stavila na digitalne tehnologije, ubrzanje pristupa znanju, ekonomskom rastu i kreiranju poslova i jednakosti kako bi doprinijela oživotvorenju Agende o održivom razvoju 2030.

Održivi razvoj kao smjernica predmet je mnogih interdisciplinarnih istraživanja u zadnjem desetljeću. Sagledavanje teme održivog razvoja i digitalizacije biti će predmet razmatranja jednog zasebnog poglavlja u kojem će autorica dati pregled radova objavljenih na tu temu.

Očekivani znanstveni doprinos je:

- sistematizacija znanja o e-uključivosti 54+ i javnim politikama,
- identifikacija čimbenika koji utječu na e-uključivost populacije 54+, a mogu biti sastavni dio javnih politika,
- razvijen kompozitni indeks za mjerenje spremnosti i provođenje javnih politika za e-uključivost populacije 54+,
- utvrditi povezanost stavova kreatora javnih politika o uključivanju e-uključivosti 54+ u javne politike i njihove osobne razine e-uključivosti,
- razvijen mjerni instrument za mjerenje stavova o uključivanju e-uključivosti 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika.



## 2. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja su javne politike u kontekstu e-uključivosti populacije 54+, odnosno istraživanje je usmjereno na spremnost javnih politika da prate potrebe za povećanje e-uključivosti populacije 54+.

Demografsko starenje nacija globalni je problem čije posljedice se nastoje riješiti javnim politikama kroz mjere aktivnog starenja što bi trebalo utjecati na poboljšanje kvalitete života spomenute populacije (Vincent, 2019) (United Nations, 2015a, 2017). kao što je definirano u politici Održivog razvoja (United Nations, 2015). Poticanjem veće e-uključivosti kako je osmišljeno u Digitalnoj Agendi (European Commission, 2014) očekuje se ekonomska korist (uštete resursa, dostupnost roba i usluga na globalnom tržištu) i ostvarenje visoko postavljenih društvenih ciljeva zaštite okoliša i društveno odgovornog poslovanja. Ostvarenje ciljeva moguće je uz uvjet da velik dio populacije bude aktivan u suvremenom digitalnom okruženju, što se kod populacije 54+ može definirati kao rizik prema podacima EUROSTATA (Eurostat, 2020) jer isti ukazuju na znatno niži postotak e-uključivosti u odnosu na mlađu populaciju. Globalne i masovne pojave poput spomenute nedovoljne e-uključivosti populacije 54+ spadaju u domenu kojom se bave javne politike ili bi se trebale baviti. Temeljem iznijetog postavljaju se slijedeća istraživačka pitanja:

1. Na kojoj su razini spremnosti javne politike po pitanju e-uključivosti populacije 54+ u Republici Hrvatskoj?
2. Postoje li jasni indikatori koji bi činili kompozitni indeks za mjerenje razine spremnosti javne politike za e-uključivost populacije 54+?
3. Kakvi su stavovi kreatora javnih politika u RH po pitanju potrebe da se e-uključivost građana 54+ uvrsti u javne politike te koja je osobna razina e-uključivosti kreatora javnih politika?
4. Postoji li povezanost između razine spremnosti javnih politika po pitanju e-uključivosti građana 54+ i stavova i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika?

## 2.1. DEFINICIJE I POJMOVI

U cilju da se preciznije odredi značenje pojmova koji su korišteni u radu u nastavku se daje popis pojmova i njihovo značenje u ovom radu.

**Balanced Scorecard Method (BSC)** osmišljena je za mjerenje poslovne strategije, temelji se na promatranju sustava s četiri perspektive i to: financijske perspektive, odnosa s kupcima, praćenju unutarnjih procesa te učenju i rastu (Kaplan, Norton, 1996) (Kaplan, Norton, 2001). Mogućnost primjene nije ograničena vrstom poslovnog sustava. Prema Čuić (2012) ne postoji konsenzus oko točnog prijevoda naziva metode na hrvatski jezik pa se tako nalaze prijevodi „uravnotežena bodovna kartica ili sustav uravnoteženih ciljeva“. Dalje u radu koristit će se skraćunica BSC.

**Digitalna pismenost** prema meta analizi koju su proveli Martínez-Bravo, Sádaba-Chalezquer, Serrano-Puche (2020) ima nekoliko sinonima: *informacijska pismenost* (Information literacy: Unesco, European Commission, Partnership for 21st Century Learning (P21)); *digitalna pismenost* (Digital literacy: European Commission, National Educational Technology Standards (NETS)), *medijska pismenost* (Media literacy: Unesco, European Commission, P21), *tehnološka pismenost* (Technology literacy: NETS, P21, National Assessment of Educational Progress (NAEP)); *digitalne kompetencije* (Digital competence: European Commission); *vještine korištenja informacijske i komunikacijske tehnologije (IKT)* (Information Communication Technology (ICT) skills: NAEP); *IKT kompetencije* (ICT competence: European Commission, Unesco); *IKT pismenost* (ICT literacy: P21), a dodatnom analizom uočena su još dva slična pojma „*višepismenost*“ (engl. Multiliteracies) i „*nova pismenost i digitalne vještine*“ (engl. new literacies and digital skills). U radu će se koristiti svi izrazi ovisno o tome kako su autori izvornih radova koristili, a podrazumijeva se sposobnost koja je definirana pojmom *Digitalne kompetencije* ovdje u popisu definicija.

**Digitalna transformacija (DT)** prema Gartneru može se odnositi na sve, od modernizacije IKT -a (na primjer, računalstvo u oblaku), do digitalne optimizacije, do izuma novih digitalnih poslovnih modela (Gartner, 2021).

**Digitalni jaz** prema tumačenju OECD (2001) podrazumijeva "digitalnu podjelu" koja se odnosi na razlike između pojedinaca, kućanstava, poduzeća i geografskih područja različitih društveno-ekonomskih osobina s obzirom na njihove mogućnosti pristupa IKT.

**Digitalne kompetencije** prema Europskoj komisij podrazumijeva informacijsku i podatkovnu pismenost, komunikacijske vještine i suradnju, sposobnost kreiranja digitalnih sadržaja, sigurnost i rješavanje problema. U vrijeme izrade ove disertacije inačica kojom se opisuje skup digitalnih kompetencija je DigComp 2.0 (EK, 2019; Vuorikari et.al, 2016).

**Digitalna pristupačnost (engl. e-accessibility)** omogućuje osobama s invaliditetom neovisan život i sudjelovanje u svim aspektima života. Kao dio akcije opće pristupačnosti osobama s invaliditetom e-pristupačnost podrazumijeva poduzimanje odgovarajućih mjera kako bi se osigurao pristup informacijama i komunikacije, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sustave osobama sa invaliditetom prema UN Konvenciji za ljudska prava za osobe s invaliditetom (United Nations, 2006).

**Grounded Theory Method (GTM)** kvalitativna metoda istraživanja pomoću koje se kreira teorija na osnovi podataka. Zasniva se na induktivnom pristupu što znači da proces teče od specifičnog prema općem. Za razumijevanje društvenih fenomena i pronalaženje obrazloženja za neke objektivne zaključke, istraživači koriste ovu kvalitativnu metodu (Glaser, 1967), (Corbin, Strauss, 1990), (Charmaz, 2006).

**E-uključivost**, prema EUROSTATU podrazumijeva stanje u kojem svaki pojedinac u društvu može sudjelovati u informacijskom društvu. To zahtijeva pristup tehnologijama, mogućnost korištenja i korištenje informacijsko komunikacijskih alata i usluga te sposobnost i vještine svakog pojedinca da koriste te alate. U ovom radu pojam e-uključivost podrazumijeva konstrukte Općeg teoretskog konceptualnog modela za praćenje e-uključivosti (Žajdela Hrustek, 2015, stranica 136, Slika 9. Proposed general theoretical conceptual model of e-inclusion): pristup, korištenje, osnaživanje i utjecaj na kvalitetu života i njihove attribute (RM-1).

**Informacijsko društvo** prema tumačenju Europske komisije (European Commission, 2015), rezultat je izazova koji su definirani jedinstvenim digitalnim tržištem (Digital Single Market). Razvoj umjetne inteligencije, stvaranje europske strategije o podacima i europske industrijske

strategije, računarstvo visokih performansi, digitalno tržište, digitalne usluge, sigurnost u digitalnom okruženju, digitalne vještine, povezanost i europski digitalni identitet imaju zajednički nazivnik koji nazivamo razvijeno informacijsko društvo.

**Javna politika (JP)** za potrebe ovog istraživanja predstavlja:

- Javne dokumente (strategije, programe, proračunske provedbene dokumente) koje donose predstavnička tijela na određenoj razini promatranja zajednice (globalno, nacionalno, regionalno, lokalno), a koji se odnose na temeljnu politiku na kojoj se baziraju propisi, definira razvoj društva i pojedinaca.
- Hrvatski Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske («Narodne novine» br. 123/17) definira javnu politiku kao "fokus djelovanja javnih tijela na ciljeve koji odgovaraju javnim potrebama ili problemima tijekom određenog razdoblja", što znači da je termin usmjeren na procesnu komponentu.
- Prema javnom izvoru [www.britanica.com](http://www.britanica.com) Javne politike (engl. public policy) sastoje se od skupa aktivnosti – planova, propisa i djelovanja – predloženih od strane Vlade.

**Kompozitni indeks (KI)** kao pokazatelj koristi se za prepoznavanje trendova kod analize pojava. KI može biti koristan u postavljanju prioriteta politike i u usporedbi s vrednovanjem odnosno praćenjem provedbe mjera. Kompozitni pokazatelj idealno bi trebao mjeriti višedimenzionalne koncepte koji se ne mogu mjeriti jednim pokazateljem, npr. konkurentnost, industrijalizacija, održivost, integracija jedinstvenog tržišta, društvo temeljeno na znanju itd. (OECD, 2008).

**Korištenje (IKT-a i Interneta)** u ovom radu podrazumijeva: intenzitet korištenja, vještine, motivacija, stavove, društvenu podršku ili prisilu i digitalni angažman prema Općem teoretskom konceptualnom teoretskom modelu za praćenje e-uključivosti (Žajdela Hrustek, 2015, stranica 132).

**Kvalitativna komparativna metoda (engl. Qualitative comparative analysis QCA)** (Ragin (2008) osmišljena je za premošćivanje razlika kvalitativne i kvantitativne analize. Većina aspekata QCA zahtijeva upoznavanje sa slučajevima, što zauzvrat zahtijeva dubinsko znanje iz područja analize. U isto vrijeme, uz pomoć QCA moguće je precizno istaknuti poveznice među

slučajevima što je uobičajena domena kvantitativne analize. Pomoću QCA ispitivanjem različitih slučajeva dolazi se do utvrđivanja njihovih homogenosti i/ili heterogenosti s obzirom na različite uvjete i kontekst u kojem su slučajevi razmatrani.

**Kvaliteta života (engl. Quality of life - QoL)** - Kvaliteti života može se pristupiti iz interdisciplinarnе perspektive - način uporabe ovog pojma ovisi o disciplini koja se promatra, a mnogi su uključeni: sociologija, ekonomija, političke znanosti, socijalna psihologija, medicina, filozofija, marketing, ekološke znanosti i drugi (Glatzer, 2004).

**Održivi razvoj (engl. Sustainable development – SD)** prema izvješću Naša zajednička budućnost (*engl. Our common future*) tzv. Bruntland reportu, Svjetske komisije za okoliš i razvoj 1987. godine: *“Održivi razvoj je razvoj koji udovoljava potrebama sadašnjice pri tom ne ugrožavajući mogućnosti budućih generacija da udovolje svojim potrebama.”*. *Održivi razvoj* „...znači bolju kvalitetu života za sve, sada i za buduće populacije. Nudi viziju napretka, koja objedinjuje trenutne i dugoročne ciljeve, lokalno i globalno djelovanje, a socijalna, ekonomska i ekološka pitanja smatra neodvojivim i međuovisnim komponentama ljudskog napretka. Održivi razvoj neće se postići samo donošenjem politika; za taj cilj mora biti aktivno društvo u cjelini, što u principu znači da ostvarenje ciljeva održivog razvoja ovisi o mnogim odlukama koje svaki građanin donosi svaki dan, kao i velikim političkim i ekonomskim odlukama koje se moraju donijeti. To zahtijeva duboke promjene u razmišljanju, ekonomskim i socijalnim strukturama te u obrascima potrošnje i proizvodnje.“ (Izvor citata je web stranica EUR-LEX, Sažetak zakonodavstva, „Održivi razvoj“).

**Oснаživanje korisnika** u ovom radu podrazumijeva: e-demokraciju, e-sudjelovanje i društvene medije prema Općem teoretskom konceptualnom modelu za praćenje e-uključivosti (Žajdela Hrustek, 2015, stranica 132) ali i e-pristupačnost.

**Populacija 54+** podrazumijeva populaciju koja je starija od 54 godine sukladno EUROSTAT (2020a) razredu za označavanje dobnih skupina.

**Pristup (IKT i Internetu)** u ovom radu podrazumijeva: pristupačnost, materijalni pristup i mreža te pristupna točka prema Općem teoretskom konceptualnom modelu za praćenje e-uključivosti (Žajdela Hrustek, 2015, stranica 132).

**Utjecaj na kvalitetu života korisnika** u ovom radu podrazumijeva e-obrazovanje, e-zdravstvo, e-uprava, digitalnu ekonomiju (e-zapošljavanje i rad, e-trgovina, e-bankarstvo), e-kulturu i e-komunikacija, e-zabava prema Općem teoretskom konceptualnom modelu za praćenje e-uključivosti (Žajdela Hrustek, 2015, stranica 132).

### 3. MOTIVACIJA ZA ISTRAŽIVANJE I ISTRAŽIVAČKI PROBLEM

Na početku ovog rada, u uvodu, opisane su činjenice kojima se obrazlaže potreba za e-uključivosti populacije 54+. Upravo razlika između mogućnosti koje su osmišljene novim društvenim i tehnološkim izazovom pod nazivom Digitalna Transformacija (DT) i stvarne stope e-uključivosti populacije 54+ u informacijsko društvo (ID) motivacijski je faktor koji potiče na istraživanje područja vezano uz ovu temu. Nameće se pitanje kojom dinamikom će se ostvarivati ciljevi inicijative DT ako samo 35% populacije od 55 do 74 godine starosti i 30% umirovljenika i radno neaktivne populacije ima osnovne digitalne vještine (podaci za 2019. godinu, European Commission, DESI – Human Capital, 2020, stranica 4).

Sagledavanjem povijesnih odluka vezanih uz cjeloživotno obrazovanje moguće je prepoznati da se povijest ponavlja. Naime i danas, kao i nekad na određenim geografskim područjima čini se da postoji neprepoznavanje važnosti nepismenosti, nekad opće, a danas digitalne. I nekad i sada može se reći da je riječ o općem društvenom problemu koji kod određene populacijske skupine poprima obilježje masovnosti, što zahtijeva sustavan pristup rješavanju. Kako bi se dosljedno prezentirale „crtice iz povijesti“ o obrazovanju odraslih u nastavku se navodi uvodno izlaganje Profesora Dr. Alberta Bazale (1907) . Citiram:

*„Devetnaesti je vijek namro tu zadaću dvadesetome, da prosvjetu učini društvenom i demokratičnom; luč prosvjete, koja je doslije sjala ponajviše samo na visini društva, treba da baci svoje zrake i u najdoljnje i najšire slojeve naroda, a ponosna kraljica znanosti treba da se snizi do seljačkih koliba i radničkih stanova. Prosvjeta, koja je doslije korijena uhvatila samo u gornjim slojevima društva i u kojoj su sudjelovali samo pojedinci, činila se u neku ruku povlasticom tek nekolicine, a u drugu je ruku stvorila među slojevima naroda neprirodni jaz. Dok se jedan i to vrlo mali dio daleko uzdigao prosvjetom, golema množina naroda je dvaput tako daleko zaostajala: razlika obrazovanosti postala je prevelika, a da bi se moglo i pomišljati o zajedničkom shvaća, nju i radu. U toj razlici evo imadu svoj najdublji osnov sve današnje društvene prilike, pa i nije čudo, ako narod nešto u neupućenosti, a nešto i na žalost i iz gorkog iskustva, držeći gospodu uopće predstavnicima te razlike u prosvjeti i interesima, s nepouzdanjem i nerado prima, što dolazi od njih i da ih u duši ne drži prijateljima. U prostodušnosti svojoj kaže on: daj popu popovsko, a gospodi gospodsko, pa – bježi! Ta narodna riječ dovoljno pokazuje, koliko je dosadašnja sva kultura bila nesocijalna i nedemokratska. Ona prirodnom jasnoćom osvjetljuje neprirodni odnošaj, što postoji između naroda i njegove inteligencije, kao nositeljice prosvjete; a tome nije uzrok ništa drugo nego prosvjeta, koja nije ukorijenjena u narodnome tlu, nije se prilagodila narodu, ni njega privukla k sebi. Tu je i najdublji uzrok socijalnome pitanje, pa se gotovo sama od sebe nameće misao ne bi li se, uklonivši razlike prosvjete, donekle riješilo tim samo i ono pitanje? A uz to i druga misao vodi na to: pogibelj, koja se sa socijalnim pokretom spaja, po G. Schmolerru ne leži u razlikama posjeda ne u razlikama prosvjete; i tu treba da započne svaka socijalna reforma. Zgodno ističe u*

*tom pogledu i Gabr. Compayre, da je za apsolutnoga vladara možda od interesa, ako je narod neprosvijetljen i neuk; u despotskoj državi dovoljno je sila, da uzdržaje red. U slobodnoj državi mora svaki građanin nužnu krepkost imati, da ostane u granicama svoga prava. A tko će mu tu krepkost podati, ako ne valjana obrazovanost?...“ (Bazala, 1907, stranica 3-4)*

Može li se današnji problem nedostatka digitalne pismenosti, usporediti s nekadašnjim problemom opće pismenosti? Ako ništa drugo, glede masovnosti pojave, zasigurno može, a i što se tiče posljedica koje nosi na razvoj društva. Što je za razvoj društva početkom dvadesetog stoljeća značila opća pismenost, to danas znači digitalna pismenost. Kako je početkom dvadesetog stoljeća rješavan problem opće pismenosti, može li se istim pristupom riješiti problem digitalne pismenosti odraslih osoba? Jesu li javni resursi iz obrazovnog sustava dostupni za podizanje razine e-uključivosti odraslih osoba u informacijsko društvo? Dostupnost programa za obrazovanje odraslih i podizanje razine digitalnih kompetencija također je jedno od područja u kojem bi se mogao pronaći odgovor na pitanje o stopi e-uključivosti populacije 54+. Obrazovanje odraslih posebna je kategorija u znanosti o obrazovanju te su u tom području dostupni brojni znanstveni i stručni radovi kako pristupiti populaciji odraslih kada je riječ o njihovom stjecanju novih znanja i vještina. Autori Gal, Grotlüschen, Tout, Kaiser, (2020) u svom radu opisuju metode učenja kod odraslih te se bave formalnim, neformalnim i informalnim obrazovanjem odraslih. Različitosti općeg pristupa obrazovanja i obrazovanja odraslih temelje se između ostaloga na sociološkoj i psihološkoj dimenziji. Obje dimenzije povezane su s fenomenom motivacije, koju temeljito pojašnjava i obrazlaže Maslow (1970), a koja se u ovom radu spominje u različitim kontekstima. Želja za promjenom je osnova motivacija.

Brojne su činjenice koje su autoricu potaknule da se bavi ovom temom. Rad je usmjeren u dva pravca istraživanja. Istražuje se e-uključivost i specifičnosti e-uključivosti populacije 54+ dok je drugi smjer vezan uz javne politike, aktivno starenje i održivi razvoj. Obzirom da se radi o globalnom problemu niske stope e-uključivosti populacije 54+ (u odnosu na mlađu populaciju), koji je masovna pojava pitanje je što javne politike, koje su mehanizam za rješavanje društvenih problema, čine ili bi trebale činiti aktivno da se e-uključivost populacije 54+ poveća te kako to mjeriti.

U cilju utvrđivanja dobre prakse u radu se provodi QCA javnih politika zemalja Europe koje imaju visoku stopu e-uključivosti populacije 54+.



Također donositelji javnih politika imaju značajnu ulogu u procesu prepoznavanja masovnih globalnih problema. Kako na e-uključivost populacije 54+ gledaju donositelji javnih politika, obzirom da su oni odgovorni za prepoznavanje društvenih problema i rješavanje istih, naročito ako je riječ o masovnoj pojavi koja negativno utječe na razvoj društva u cjelini te kako to kvantificirati?

#### 4. CILJEVI I HIPOTEZE

Prethodna poglavlja ove disertacije prikazuju razmatranje šireg konteksta područja e-uključivosti, digitalnog jaza i javnih politika sagledano iz kuta potreba populacije 54+. Činjenično stanje o broju e-Uključivih građana starih od 54 godina prema istraživanjima EUROSTATA (Eurostat, 2020) ukazuje da unatoč desetljetnom sagledavanju tog pitanja što sa stručnog što sa znanstvenog aspekta i dalje postoji problem da je velik udio stanovništva starog 55 i više godina isključen iz digitalnih komunikacijskih tokova. Takvo stanje predstavlja problem za operacionalizaciju i postizanje ciljeva vezanih uz socijalnu uključenost, sprečavanje siromaštva, ekonomski razvoj, digitalizaciju usluga i drugih područja vezanih uz ciljeve održivog razvoja i digitalne transformacije.

Na temelju prepoznatog i opisanog istraživačkog problema, postavljeni su sljedeći istraživački ciljevi.

Ciljevi istraživanja su sljedeći:

**C1. Identificirati čimbenike koji utječu na e-uključivost populacije 54+.**

**C2. Razviti kompozitni indeks za mjerenje spremnosti i provođenja javnih politika za e-uključivost populacije 54+.**

**C3. Razviti mjerni instrument za mjerenje stavova o uključivanju e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika**

**C4. Utvrditi povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika**

Temeljem navedenih istraživačkih ciljeva definirane su hipoteze koje su testirane u provedbi ovog istraživanja.

Hipoteze istraživanja su slijedeće:

**H1: Razvijeni kompozitni indeks za mjerenje spremnosti i provođenja javnih politika za e-uključivost populacije 54+ baziran na identificiranim čimbenicima koji utječu na e-uključivost populacije 54+ je valjan i pouzdan.**

**H2: Postoji povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika.**

## 5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Primjenom kvalitativnih i kvantitativnih metoda istraživanja (Creswell, 2009) usmjerenim k ostvarenju postavljenih ciljeva i potvrđivanju hipoteza, istraživanje se provodilo kroz četiri faze.

### **Faza 1.**

Definiran je problem nedostatne e-uključivosti populacije 54+ kao posljedica brojnih faktora, a jedan od njih su JP. Postojeće stanje e-uključivosti, digitalnog jaza i JP vezano uz populaciju 54+ utvrđeno je na temelju analize relevantnih i recentnih publikacija indeksiranih u citatnim bazama Web of science, Scopus te Springer Link unazad desetak godina te izvještaja o provedbi projekata iz navedenih područja. Opći teoretski konceptualni model e-uključivosti (Žajdela Hrustek, 2015) sadrži konstrukte koje opisuju atributi. Čestice mjere attribute namijenjene određivanju stanja e-uključivosti opće populacije 18+. Rezultati koji su proizašli iz faze 1 (F1) su: definirano područje istraživanja, definiran istraživački problem, prepoznat je ključni model za praćenje e-uključivosti, prepoznate zemalja s područja EU s visokom stopom e-uključivosti populacije 54+.

### **Faza 2.**

Na osnovi rezultata prve faze istraživanja djelomično je realiziran Cilj 1 (C1) u smislu sinteze rezultata prethodnih istraživanja i javno dostupnih dokumenata zemalja EU u kojima je stopa e-uključivosti populacije 54+ pri vrhu ljestvice što je omogućilo u fazi 2 (F2) utvrđivanje konstrukata i atributa specifičnih za populaciju 54+. Utvrđeni konstrukti i atributi, koji bi mogli utjecati na digitalni jaz, odnosno niski postotak e-uključivosti 54+, osnova su za potrebe izrade kompozitnog indeksa (KI).

U svrhu ostvarenja cilja C1 u F2 istraživanja definirani su ključni zahtjevi artefakta (Johannesson, Perjons, 2014) za identifikaciju konstrukata i atributa, koji su se pokazali važnima za e-uključivost populacije 54+. Predmet obrade su bili pokazatelji razvijenosti zemalja prema: ekonomskoj snazi zemlje iskazanoj kao BDP po glavi stanovnika, politika aktivnog starenja (Active ageing policy, mjereno AAI), razvijenost digitalnog društva (DESI - Digital economy and society index), postotak populacije 54+ koja nikada nije koristila Internet te politike iz spomenutih područja iz 5 najnaprednijih zemalja EU. Prilikom analize parcijalno se koristila metoda kvalitativna komparativna analiza (QCA) sa svrhom da se utvrdi najbolja

praksa za javne politike kojima se postigla visoka razina e-uključivosti populacije 54+. Prilikom izrade bilješki, a radi sustavnosti u izradi pregleda i kodiranju utvrđenih rezultata pri analizi dokumenata korišteni su dijelovi metode Grounded Theory Method (GTM) (Charmaz, 2006). Rezultati ove faze su identificirane ključne mjere javnih politika zajedničke svim zemljama čije JP su bile predmet analize, a koje su rezultirale većom stopom e-uključivosti 54+ (što i kada su radili) i 2. utvrđivanje ključnih konstrukata i atributa. Istraživanje je kvalitativno i sastojalo se u pretraživanju dokumentacije (politike, izvještaji) temeljem koje je bilo moguće utvrditi koji su pravci razvoja zacrtani te koji su rezultati ostvareni.

U svrhu ostvarenja cilja C1, nakon identifikacije ključnih konstrukata i atributa specifičnih za e-uključivost populacije 54+ razvijen je KI pri čemu je korištena metodologija preporučena od strane OECD-a (OECD, Handbook on Constructing Composite Indicators Methodology and User Guide, 2008). Sadržajna validacija provedena je kroz fokus grupu (Morgan, 1998) pri čemu su evaluatori imali evaluacijski formular te su primili upute za evaluaciju. Na kraju ove faze kreiran je KI za mjerenje spremnosti i provođenje JP za e-uključivost populacije 54+ kojega čine 4 ključna indikatora, a koji su mjereni podindikatorima.

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku jedinica područne (regionalne) samouprave (JPRS) (statistička razina NUTS3 radi osiguranja kasnije usporedivosti na nivou EU) definiranim sukladno članku 3. Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi – na snazi od 01.01.2020. („Narodne novine“ br. 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17, 98/19, 144/20).

Predmet obrade bili su dokumenti JP JPRS sukladno članku 3. Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske („Narodne novine“ br. 147/14, 123/17, 118/18 - na snazi od 01.01.2018.). Postupak donošenja i vrednovanja politike regionalnog razvoja definiran je Pravilnikom o postupku i metodologiji vrednovanja politike regionalnog razvoja („Narodne novine“ br. 121/15). Formiranje prigodnog uzorka izvršeno je na osnovi geografske pripadnosti sjeverozapadnoj Hrvatskoj te je pridružena Istarska županija koja po otvorenosti u radu uprave ima dosta sličnosti sa županijama sjeverne Hrvatske. Uvjet za sudjelovanje u istraživanju je bio da JPRS imaju službeno usvojene strateške dokumente razvoja županije (opće ili specijalizirane za područje IKT). Dokumenti JP koji su bili predmet analize su strategije razvoja JPRS, godišnji izvještaji o provedbi istih, proračuni JPRS i godišnji izvještaji o izvršenju proračuna JPRS, godišnja izvješća o financiranju rada neprofitnih organizacija iz proračuna JPRS, te podaci o

razvoju ljudskih resursa JPRS u kontekstu razvoja digitalnih vještina. Rezultati su prezentirani kao vrijednosti podindikatora (atributa iz Općeg teoretskog konceptualnog modela) kompozitnog indeksa, a pomoću kojih se mjere četiri ključna indikatora koji govore o JP odnosno o njihovoj spremnosti za e-uključivost 54+ i provedbi mjera kojima se može postići ista.

Provedena je analiza rezultata istraživanja s ciljem utvrđivanja je li KI sveobuhvatan (OECD, Handbook on Constructing Composite Indicators Methodology and User Guide, 2008.). Za mjeru pouzdanosti KI korišten je Cronbach Alpha koeficijent kojim je potvrđena unutarnja konzistentnost predloženog kompozitnog indeksa, prikazana je korelacijska analiza te analiza osjetljivosti KI. Rezultat je valjan i pouzdan KI, što je realizacija cilja C2.

### **Faza 3.**

Fazom 3 (F3) postignuta je realizacija cilja C3, kojim su utvrđeni stavovi kreatora javnih politika o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u JP. Za potrebe provođenja ove faze istraživanja razvijen je validirani mjerni instrument (DeVellis, 2012). Osnova za utvrđivanje konstrukata, atributa i čestica mjernog instrumenta bili su rezultati dobiveni u prethodnim fazama istraživanja. Osnova za definiranje novog mjernog instrumenta je sadržajno i konstruktivo valjan te pouzdan mjerni instrument korišten za izradu Općeg teoretskog konceptualnog modela e-uključivosti (RM-1) opće populacije prema Žajdela Hrustek (2015). Dodatna vrijednost postojećeg mjernog instrumenta očituje se u tome što je kod formiranja čestica stavljen naglasak na utjecaj javnih politika i njihovu usmjerenost na e-uključivost populacije 54+.

### **Faza 4.**

U F4 utvrđena je osobna razina e-uključivosti kreatora javnih politika prema mjernom instrumentu koji je bio korišten u svrhu izrade Općeg teoretskog konceptualnog modela e-uključivosti prema Žajdela Hrustek (2015). Uzorak ispitanika istraživanja bio je isti kao i za F3. Svrha prikupljanja podataka o osobnoj razini e-uključivosti kreatora javnih politika je u tome da se utvrdi utječe li njihova osobna razina e-uključivosti na stavove o potrebi da e-uključivost populacije 54+ bude dio javnih politika.

Istraživanje opisano u F3 i F4 provedeno je istovremeno, a u svrhu potpune realizacije cilja C4, tj. utvrđivanja povezanosti stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti 54+ u JP i osobne

razine e-uključivosti kreatora javnih politika. Istraživanje se provodilo na području istih županija čije su javne politike bile predmet obrade u F2 ovog istraživanja. Prikupljanje podataka provedeno je izravnim slanjem zamolbe ispitanicima za sudjelovanje u anketi, a kod županija koje nisu osigurale javne račune elektroničke pošte članicama i članovima županijske skupštine dopis putem elektroničke pošte poslan je na županijske službe koje obavljaju poslove za županijsku skupštinu pa su isti uputile članicama i članovima županijske skupštine, dok su predstavnicima izvršne vlasti i pročenicima adrese javne i oni su bili izravno komunicirani putem elektroničke pošte. Anketiranje je provedeno putem Google obrasca, na bazi dobrovoljnog i anonimnog sudjelovanja sudionika bez prikupljanja osobnih podataka kojima bi se moglo jednoznačno i nedvojbeno utvrditi identitet ispitanika. Nakon prikupljanja podataka izvršena je obrada podataka pomoću deskriptivne statističke analize radi utvrđivanja prirode kretanja podataka, a potom je provedena inferencijalna statistička analiza te je izračunat Spearmanov koeficijent korelacije ranga i dijagram rasipanja, hi-kvadrat test kojim je testirana hipoteza zavisnosti varijabli i neparametrijski Kruskal-Wallis H test.

## 6. DEMOGRAFSKA KRETANJA I NJIHOV UTJECAJ NA SUVREMENO DIGITALNO DRUŠTVO

### 6.1. DEMOGRAFSKA KRETANJA

Shvaćanje pojma „starenje nacija“ zaokuplja pažnju kako brojnih vlada diljem svijeta tako i Ujedinjenih Naroda. Potaknuti promjenama koje se na tom području događaju, s jedne strane produljuje se životni vijek, s druge strane broj novorođenih opada pa je udio starijeg stanovništva sve veći u ukupnoj populaciji PLOS ONE je objavio istraživanje Sandersona i Scherbova u lipnju 2020 na temu kako pristupiti poimanju starosti, što je suštinski važno za razumijevanje starenja nacija. Uspostavljena su dva pokazatelja Omjer potencijalne potpore (engl. Potential Support Ratio – PSR) i Mogući omjer potencijalne potpore (engl. Prospective Potential Support Ratio - PPSR). PSR se izračunava kao omjer broja stanovnika između 20-64 i onih od 65+ neovisno o tome gdje žive i kada žive. PPSR pak uzima u obzir vrijeme u kojem populacija živi i prostor na kojem žive te se kao ekvivalent godinama života uzima u obzir skup dodatnih kriterija poput potrebe za tuđom pomoći (Sanderson i Scherbov, 2020). Granično se smatra da osoba nije stara tako dugo dok ne treba tuđu pomoć. Također, kao pokazatelj starosti uzima se očekivano doživljenje u trajanju od 15 godina života (engl. „the age at which remaining life expectancy is 15 years“). Kretanje opisana dva pokazatelja starosti prikazana su na Slici 1. - Svijet, Slici 2. – Europa i Slici 3. - Hrvatska (Sanderson i Scherbov, 2020).

Vincent (2019) se u radu „Older people and sustainable development” osvrće na rastući broj starijeg stanovništva u ukupnoj populaciji te o projekcijama koje ukazuju na daljnji trend rasta. Osim što je samo po sebi starenje nacija problem, uz taj problem vežu se i mnogi drugi poput usporavanja postizanja rezultata zacrtanih ciljeva digitalne transformacije, a što je uzrokovano pak problemom digitalnog jaza, odnosno nedovoljne digitalne uključenosti (e-uključivosti). Povezanost tih društvenih fenomena predmet je brojnih znanstvenih i stručnih radova već gotovo petnaestak godina, od kojih je velik broj i uzet u razmatranje prilikom pripreme i pisanja ove disertacije.

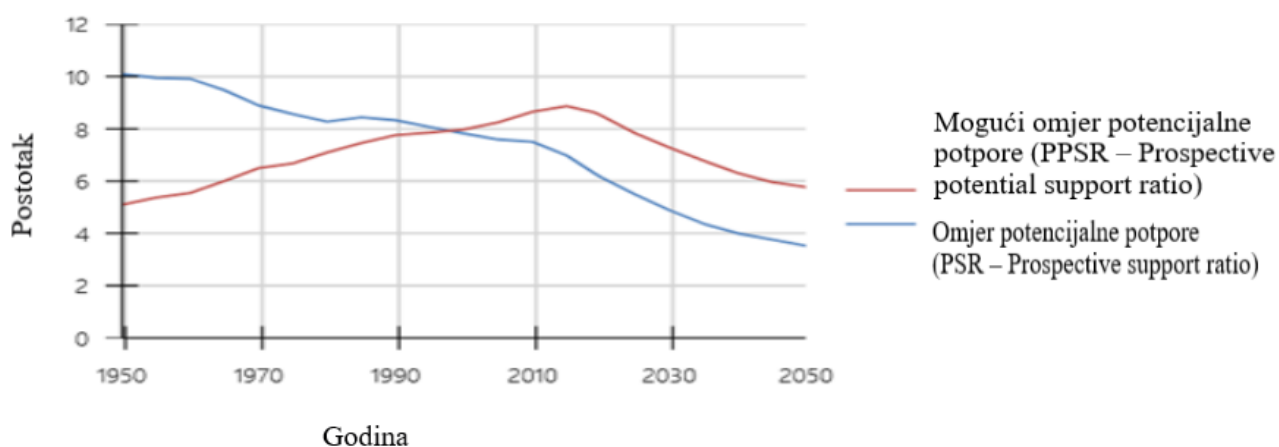
Omjer potencijalne potpore (Prospective support ratio - PSR) je broj ljudi u dobi od 15 do 64 godine po jednoj starijoj osobi u dobi od 65 ili više godina. Ovaj omjer opisuje teret radnog stanovništva (nezaposlenost i djeca se ne uzimaju u obzir u ovoj mjeri) starijeg stanovništva koje ne radi.

S obzirom na produženi životni vijek istraživači su predložili dodatnu mjeru „Mogući omjer potencijalne potpore“ (Prospective potential support ratio - PPSR) kojim se gornja granica dobi do koje se uzimaju razredi može fleksibilno mijenjati ovisno o tome koji dio populacije je prešao određeni broj godina iznad očekivane granice doživljenja. Primjer izračuna ako broj godina iznad očekivanog životnog vijeka iznosi 15 prikazan je u Tablici 1. za Svijet, Tablici 2. za Europu i Tablici 3 za Hrvatsku. Prema prikazanoj metodologiji evidentno je da se pojam „starosti“ može relativizirati.

Tablica 1. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Svijet

Godine:	1950	2019	2030	2050
Omjer potencijalne potpore (PSR – Prospective support ratio) (godine 20-64/godine 65+)	10,1	6,3	4,9	3,5
Mogući omjer potencijalne potpore (PPSR – Prospective potential support ratio) (godine 20-X/godine X+, gdje je X=godine kada su godine doživljenja 15)	5,1	8,6	7,3	5,8

Izvor: UN, Profiles of Ageing 2019, <https://population.un.org/ProfilesOfAgeing2019/index.html>, preuzeto 28. 8. 2020.



Slika 1. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Svijet

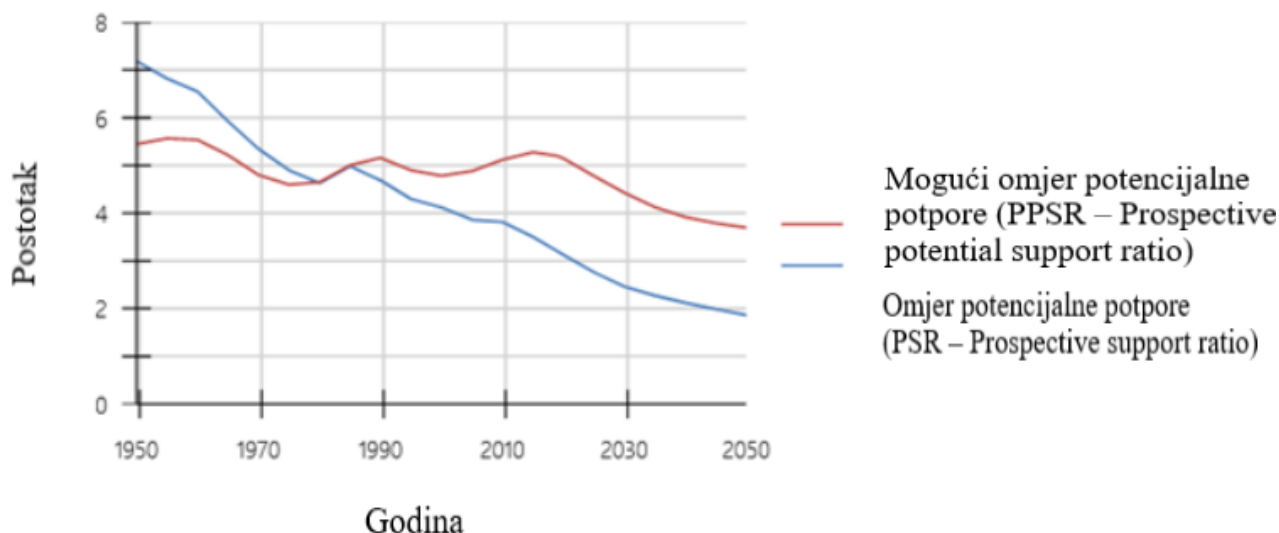
Izvor: Prilagođeno prema Sanderson i Scherbov (2020)

Tablica 2. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Europa

Godine:	1950	2019	2030	2050
Omjer potencijalne potpore (PSR – Prospective support ratio) (godine 20-64/godine 65+)	7,2	3,2	2,5	1,9
Mogući omjer potencijalne potpore (PPSR – Prospective potential support ratio) (godine 20-X/godine X+, gdje je X=godine kada su godine doživljenja 15)	5,4	5,2	4,4	3,7

Izvor: UN, Profiles of Ageing 2019, <https://population.un.org/ProfilesOfAgeing2019/index.html>, preuzeto 28. 8. 2020.





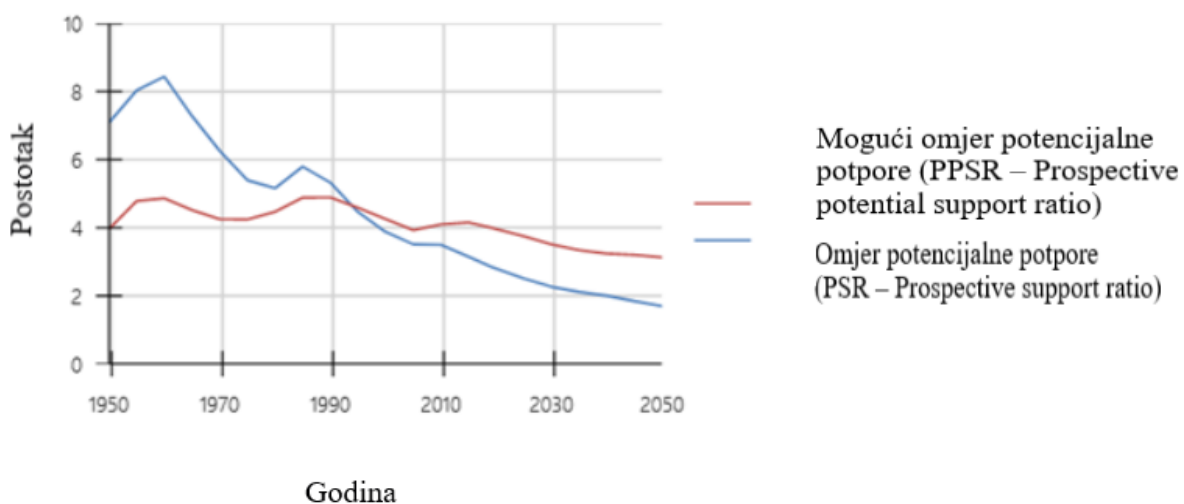
Slika 2. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Europa

Izvor: Prilagođeno prema Sanderson i Scherbov (2020)

Tablica 3. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Hrvatska

Godine:	1950	2019	2030	2050
Omjer potencijalne potpore (PSR – Prospective support ratio) (godine 20-64/godine 65+)	7,1	2,9	2,3	1,7
Mogući omjer potencijalne potpore (PPSR – Prospective potential support ratio) (godine 20-X/godine X+, gdje je X=godine kada su godine doživljenja 15)	4,0	4,0	3,5	3,1

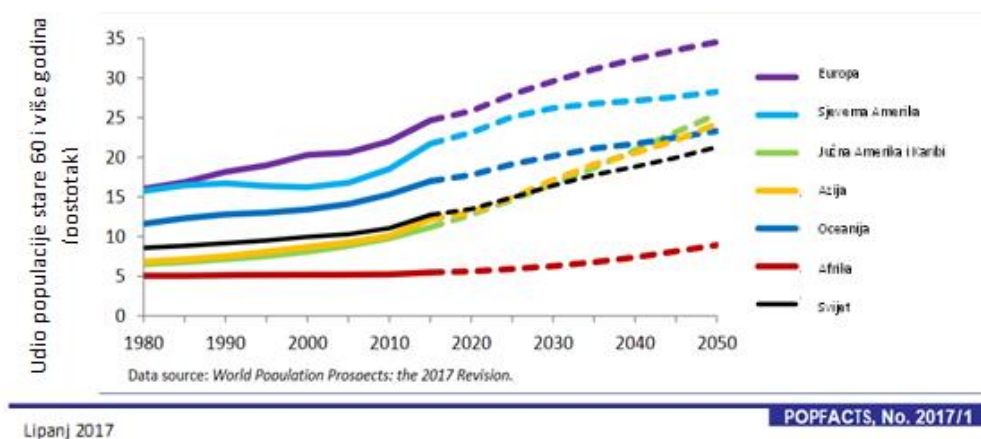
Izvor: UN, Profiles of Ageing 2019, <https://population.un.org/ProfilesOfAgeing2019/index.html>, preuzeto 28. 8. 2020.



Slika 3. Omjer potencijalne potpore i Mogući omjer potencijalne potpore – Hrvatska

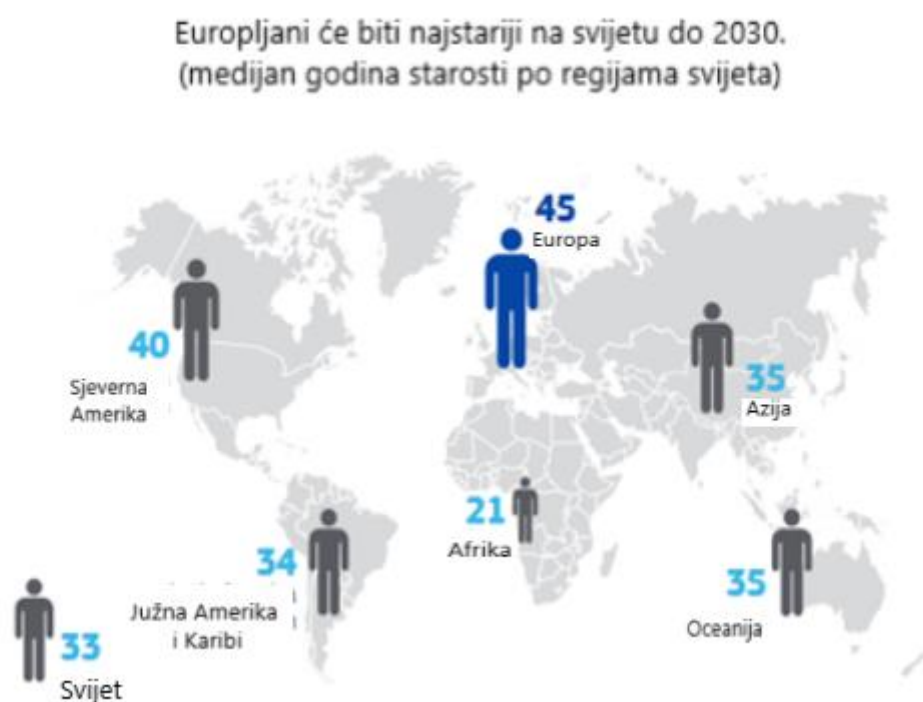
Izvor: Prilagođeno prema Sanderson i Scherbov (2020)

Trend kretanja broja stanovnika starog 60. i više godina prikazan na Slici 4. i prosječna starost stanovnika po kontinentima prikazana na Slici 5. motivacija su za angažman stručnjaka i znanstvenika širokog područja istraživanja.



Slika 4. Postotak populacije stare 60 i više godina za razdoblje od 1980-2017 i projekcija do 2050. godine

Izvor: United Nations (2017) *Population facts: Population ageing and sustainable development*. Department of Economic and Social Affairs, Population Division, No. 2017/1, 1993



Slika 5. Prosječna starost stanovnika po kontinentima (2017)

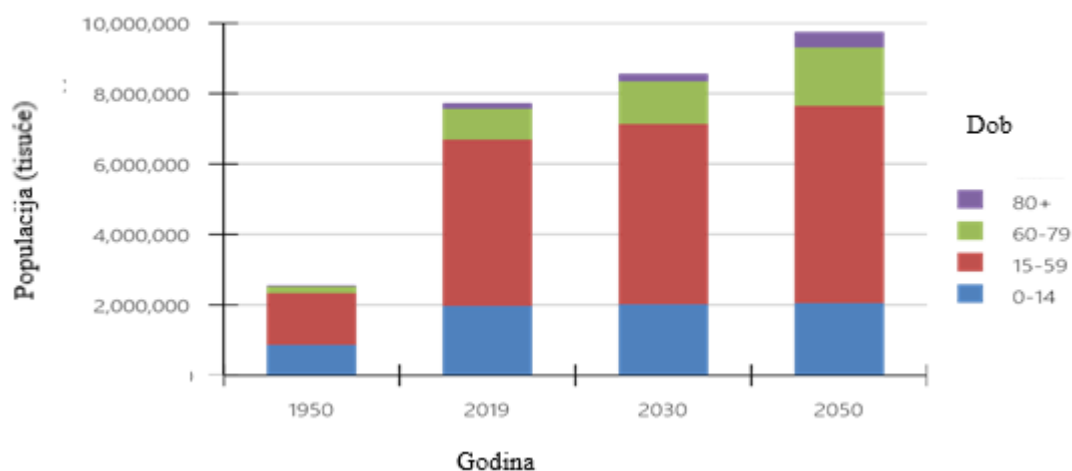
Izvor: European Commission, (2017a), stranica 10.

U ovom radu s raznih aspekata se naglašava utjecaj demografskog starenja na suvremene trendove. Prema Europskoj Komisiji (2017a, stranica 10 od 32): „Iskorištavanje novih mogućnosti uz ublažavanje negativnih utjecaja zahtijevat će veliko ulaganje u vještine i veliko preispitivanje sustava obrazovanja i cjeloživotnog učenja....“. Navedeno dodatno čini otežavajući faktor za usvajanje digitalnih vještina i praktično korištenje digitalnih usluga, stoga je Europska Komisija upravo stavila naglasak na ulaganje u razvoj vještina i cjeloživotno učenje. Maier-Rabler (2010) navodi kako je upravo analiza politika informacijskog društva u Europi pokazala da je važna svijest da buduća ulaganja idu prema korisnicima/građanima i kupcima ako se želi imati pozitivne učinke digitalnog društva.

Tablica 4. Populacija po dobnim grupama – Svijet, u tisućama

Dob	Godina				Indeks 2050 / 2019
	1950	2019	2030	2050	
Ukupno	2.536.431	7.713.467	8.548.487	9.735.035	126,2
0-14	869.609	1.975.280	2.019.462	2.055.659	104,1
15-59	1.464.665	4.719.925	5.121.788	5.599.736	118,6
60-64	73.448	315.329	409.748	530.787	168,3
65-69	55.143	260.475	340.038	447.800	171,9
70-74	37.383	179.308	261.881	367.975	205,2
75-79	21.902	120.047	194.427	306.711	255,5
80+	14.281	143.103	201.143	426.367	297,9
80-84	9.627	80.377	113.822	221.727	275,9
85-89	3.475	41.160	55.810	127.935	310,8
90-94	947	16.593	23.737	55.852	336,6
95-99	198	4.439	6.602	17.659	397,8
100+	34	533	1.173	3.195	599,4

Izvor: UN, Profiles of Ageing 2019, <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>, preuzeto 28. 8. 2020.



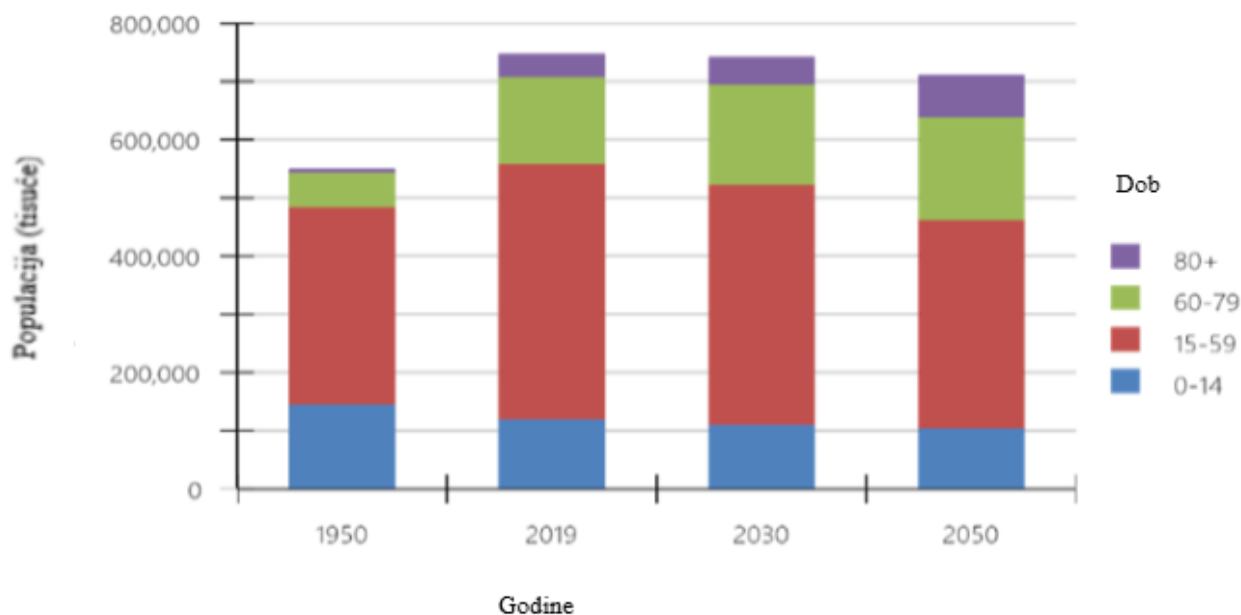
Slika 6. Populacija po dobnim grupama – Svijet, u tisućama

Izvor: Prema UN, Profiles of Ageing 2019,  
<https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>, preuzeto 28. 8. 2020.

Tablica 5. Populacija po dobnim grupama – Europa, u tisućama

Dob	Godina				Indeks 2050 / 2019
	1950	2019	2030	2050	
Ukupno	549.330	747.183	741.303	710.486	95,1
0-14	144.637	119.936	110.796	103.701	86,5
15-59	339.682	438.454	411.942	358.463	81,8
60-64	21.275	48.384	48.292	48.427	100,1
65-69	17.240	42.283	47.677	46.440	109,8
70-74	12.823	33.832	42.031	42.899	126,8
75-79	8.026	24.977	34.134	38.616	154,6
80+	5.647	39.317	46.431	71.940	183,0
80-84	3.745	21.015	24.261	32.363	154,0
85-89	1.449	11.496	13.310	23.486	204,3
90-94	373	5.304	6.775	11.826	223,0
95-99	69	1.385	1.807	3.672	265,1
100+	11	118	276	594	503,4

Izvor: UN, Profiles of Ageing 2019, <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>, preuzeto 28. 8. 2020.



Slika 7. Populacija po dobnim grupama – Europa, u tisućama

Izvor: Prema UN, Profiles of Ageing 2019,  
<https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>, preuzeto 28. 8. 2020.

Tablica 6. Populacija po dobnim grupama – Hrvatska, u tisućama

Dob	Godina				Indeks 2050 / 2019
	1950	2019	2030	2050	
Ukupno	3.851	4.130	3.878	3.367	81,5
0-14	1.030	601	507	423	70,4
15-59	2.384	2.377	2.135	1.667	70,1
60-64	133	291	263	237	81,4
65-69	111	270	271	249	92,2
70-74	86	198	247	238	120,2
75-79	62	157	214	198	126,1
80+	45	236	241	355	150,4
80-84	30	135	132	166	123,0
85-89	12	70	70	119	170,0
90-94	3	26	32	54	207,7
95-99	0	5	6	14	280,0
100+	0	0	1	1	-

Izvor: UN, Profiles of Ageing 2019, <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>, preuzeto 28. 8. 2020.



Slika 8. Populacija po dobnim grupama – Hrvatska, u tisućama

Izvor: Prema UN, Profiles of Ageing 2019,

<https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>, preuzeto 28. 8. 2020.

Iz Tablica 4. - 6. vidljiva je struktura stanovništva po dobi za godine 1950., 2019., 2030. i 2050. te su isti podaci prezentirani na grafičkim prikazima (Slika 6. – 8.) za Svijet, Europu i Hrvatsku.

Procjene za 2030. i 2050. godinu govore o padu broja stanovnika u Europi i u Hrvatskoj, dok se procjenjuje da je sve veći udio stanovništva starijeg od 80 godina, dok se za Hrvatsku prema procjeni UN-a predviđa tendencija pada udjela radno aktivnog stanovništva (15-59 godina).

U ovom radu istraživanje nije usmjereno prema „starijim osobama“ upravo iz razloga što se taj pojam može relativizirati na više načina. Istraživanje koje se provelo vezano je za populaciju koja je navršila više od 54 godine života, jer je to dobna granica nakon koje e-uključivost počinje padati u odnosu na mlađu populaciju.

Također, prema podacima UN-a očekivani životni vijek u petogodišnjim vremenskim intervalima kontinuirano se povećava što je vidljivo na Slici 9. za svjetsku populaciju, Slici 10. za područje Europe i Slici 11. za Hrvatsku.

#### Očekivani životni vijek (godine)

Dob	1950-1955		1980-1985		2010-2015		2045-2050	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
0	45.5	48.5	59.8	64.4	68.5	73.3	74.5	79.1
60	13.0	15.1	15.8	18.8	18.6	21.7	21.5	24.3
65	10.4	12.1	12.6	15.3	15.1	17.8	17.8	20.2
80	4.8	5.5	5.7	6.9	7.1	8.5	8.7	10.0

Slika 9. Očekivani životni vijek iskazan u godinama svjetskog stanovništva prema godinama, ovisno o starosti

Izvor: <https://population.un.org/ProfilesOfAgeing2019/index.html>, preuzeto 28. 8. 2020.

#### Očekivani životni vijek (godine)

Dob	1950-1955		1980-1985		2010-2015		2045-2050	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
0	61.0	66.2	67.6	75.6	73.6	80.7	80.0	85.4
60	15.5	17.8	16.2	20.4	19.8	23.9	23.8	27.3
65	12.3	14.1	13.0	16.5	16.4	19.7	20.0	22.9
80	5.3	5.9	5.8	7.1	7.6	9.0	9.8	11.0

Slika 10. Očekivani životni vijek iskazan u godinama europskog stanovništva prema godinama, ovisno o starosti

Izvor: <https://population.un.org/ProfilesOfAgeing2019/index.html>, preuzeto 28. 8. 2020.

## Očekivani životni vijek (godine)

Dob	1950-1955		1980-1985		2010-2015		2045-2050	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
0	59.3	63.1	66.6	74.6	74.2	80.6	80.7	85.0
60	13.2	15.4	14.6	19.2	18.7	23.0	23.2	26.4
65	10.4	12.0	11.6	15.3	15.2	18.7	19.2	21.9
80	4.6	5.2	5.3	6.3	6.8	7.9	8.7	9.8

Slika 11. Očekivani životni vijek iskazan u godinama hrvatskog stanovništva prema godinama, ovisno o starosti

Izvor: <https://population.un.org/ProfilesOfAgeing2019/index.html>, preuzeto 28. 8. 2020.

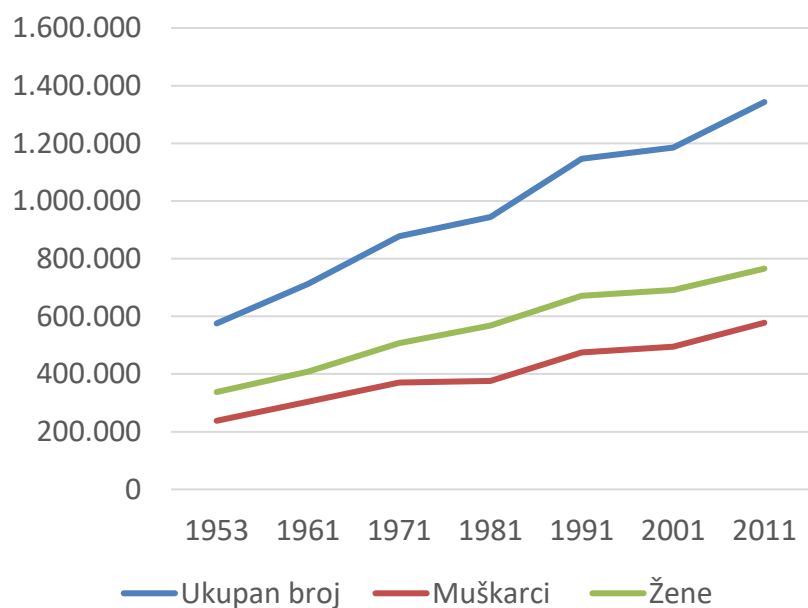
Usporedbom podataka sa Slike 9. i Slike 10. moguće je zaključiti da je očekivani životni vijek europskog stanovništva dulji u odnosu na životni vijek za ostatak svjetskog stanovništva, što se može povezati s navikama, uvjetima života i slično.

Nacionalni statistički uredi zaduženi su za praćenje kretanja broja stanovnika obavljajući popise stanovništva u vremenskom periodu od oko 10 godina. Posljednji popis stanovništva u Republici Hrvatskoj provodio se 2011. godine (sljedeći je najavljen za drugu polovicu 2021. godine), a podaci o broju stanovnika po dobnim skupinama javno su dostupni od 1953. godine. U 2021. godini popis je u pripremi i provedba se predviđa do kraja 2021. godine. Trend rasta broja stanovnika populacije 54+ u Republici Hrvatskoj prikazan je u Tablici 7. i grafički na Slici 12.

Tablica 7. Broj stanovnika starijih od 54 godine u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1953.- 2011. godine

Godina	Ukupan broj	Muškarci	Žene
1953	575.560	237.969	337.591
1961	712.560	303.871	408.689
1971	877.564	370.124	507.440
1981	944.640	376.479	568.161
1991	1.146.390	474.869	671.521
2001	1.185.331	494.448	690.883
2011	1.343.191	577.809	765.382

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, preuzeto 29. 8. 2020.



Slika 12. Broj stanovnika starijih od 54 godine u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1953.-2011. godine

Izvor: Tablica 7.

Tablica 8. Udio stanovništva starog 55 i više godina u ukupnoj populaciji u Republici Hrvatskoj razdoblju od 1953.-2011. godine

Godina	%
1953	14,6
1961	17,1
1971	19,8
1981	20,5
1991	24,0
2001	26,7
2011	31,3

Izvor: Autorica, prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske

Trend kretanja broja stanovnika starih 55 i više godina u Republici Hrvatskoj sličnih je karakteristika onom na europskom nivou. Udio promatrane skupine od 14,6% u godini 1953. povećan je u ukupnoj populaciji nešto više od jedan puta te u 2011. godini iznosi 31,3% ukupne populacije (Tablica 8.).

Tijekom analize brojnih dokumenata autorica je zaključila da je važno za praćenje izlaganja naglasiti zašto je odabrana populacija 54+. Uvidom u svjetsku statistiku koja prati korištenje Interneta i IKT-a pokazalo se da postoje heterogene skupine koje iz različitih razloga nisu uključene u informacijsko/digitalno društvo, na što utječu različiti faktori: stupanj obrazovanja,



osobna primanja, radna aktivnosti, dob, spol, jezične barijere, kulturološke razlike i slično. Dobna granica kada osobe koje nisu stekle digitalne vještine više nisu dovoljno motivirane da promijene stav oko e-uključivosti je oko 55 godina na dalje, što se vidi iz podataka EUROSTAT istraživanja u području e-društvo (Eurostat, 2020). To je dio populacije koji u pravilu spada u osjetljive skupine pri zapošljavanju, zbog nedostatka digitalnih vještina koje u kombinaciji s drugim socio-ekonomskim faktorima (razina obrazovanja) bitno smanjuju osobnu motivaciju za e-uključivost. Što se dobna granica povećava to je rizik od isključenosti iz informacijskog/digitalnog društva veći. Ciljana skupina 54+ u ovom radu odabrana je iz razloga što osobe koje zbog bolesti, nedovoljne informiranosti i slično nisu više u radnom procesu budu samim tim izvan tokova koji zbog globalnog trenda digitalizacije nameću potrebu da se pojedinac uključi u digitalni svijet. Ako nema nametnute obveze, postoji velika prijetnja da pojedinac nema priliku biti motiviran i osnažen (eng. empowerment) da stekne potrebne vještine.

Radno aktivno stanovništvo u dobi od 55 do 64 godina statistički je značajna kategorija jer se uz nju povezuju specifični troškovi iz javnih izvora, a evidentno je da u nekim zemljama taj dio populacije čini značajni dio zaposlenih. Švedska, Danska, Finska, Ujedinjeno Kraljevstvo imaju preko 10% zaposlenika u dobi od 55 do 64 godine u 2007. godini, dok su procjene da će taj postotak rasti u svim zemljama. Procjene čiji rezultati su prihvaćeni i publicirani od strane Europske Komisije (European Commission, 2009a, stranica 279 od 456) govore kako će udio radne snage u dobi od 55 do 64 godine činiti sve veći udio u ukupnom broju zaposlenih (populacija 15 do 64. godine). Stanje u 2020. ukazuje da je taj postotak najvećim dijelom između 15% i 20%. Europski prosjek u 2020. je 16%, dok se predviđa da će do 2060. on iznositi prosječno 18%. Navedeni pokazatelji ukazuju na važnost e-uključivosti populacije 54+ s obzirom da radno aktivni dio te populacije čini značajan udio u radnoj snazi. Posebice tema dobiva na važnosti u kontekstu korištenja suvremenih rješenja koja su rezultat digitalne transformacije ili će to postati.

## Demografska kretanja u hrvatskim županijama

Za potrebe istraživanja, a u cilju preglednog uvida u stanje o kretanju broja stanovnika u populaciji 54+ u nastavku se navode sljedeći podaci:

- podaci o površini u km<sup>2</sup>, broju stanovnika, broju stanovnika/km<sup>2</sup>, broju gradova, broju općina i naselja (Tablica 9.). Svrha ovih podataka govori o udjelu ruralnog područja u ukupnom području po županijama, jer dostupnost Interneta na ruralnom području je značajno niža nego u urbanim sredinama,
- stanovništvo prema starosti i spolu po hrvatskim županijama, Popis stanovništva 2011. godine, s izraženim postotnim udjelom (%) populacije 54+ u ukupnoj populaciji prema Popisu stanovništva 2011. godine (Prilog 15.1.)
- procjena broja stanovnika Republike Hrvatske prema dobnim skupinama i spolu, po županijama, na dan 31.12.2019 prema Državnom zavodu za statistiku, s izraženim postotnim udjelom populacije 54+ godina starosti u ukupnoj populaciji prema procjeni Državnog zavoda za statistiku o kretanju broja stanovnika za 2019. godinu. (Prilog 15.2.)
- Usporedba ranga hrvatskih županija prema udjelu populacije 54+ u ukupnoj populaciji, prema Popisu 2011 i prema procjeni broja stanovnika na 31.12.2019. (Tablica 10. i Slika 13.)

Tablica 9. Županije, površina u km<sup>2</sup>, broj stanovnika, gustoća naseljenosti stanovništva, gradovi, općine i naselja, POPIS 2011.

	Površina, km <sup>2</sup>	Broj stanovnika	Broj stanovnika	Broj gradova	Broj općina	Broj naselja
			na km <sup>2</sup>			
<b>Republika Hrvatska</b>	<b>56.594</b>	<b>4.284.889</b>	<b>75,71</b>	<b>127</b>	<b>429</b>	<b>6.756</b>
Zagrebačka	3.060	317.606	103,79	9	25	694
Krapinsko-zagorska	1.229	132.892	108,13	7	25	423
Sisačko-moslavačka	4.468	172.439	38,59	6	13	456
Karlovačka	3.626	128.899	35,55	5	17	649
Varaždinska	1.262	175.951	139,42	6	22	302
Koprivničko-križevačka	1.748	115.584	66,12	3	22	264
Bjelovarsko-bilogorska	2.640	119.764	45,37	5	18	323
Primorsko-goranska	3.588	296.195	82,55	14	22	510
Ličko-senjska	5.353	50.927	9,51	4	8	255
Virovitičko-podravska	2.024	84.836	41,92	3	13	188
Požeško-slavonska	1.823	78.034	42,81	5	5	277
Brodsko-posavska	2.030	158.575	78,12	2	26	185

Zadarska	3.646	170.017	46,63	6	28	229
Osječko-baranjska	4.155	305.032	73,41	7	35	263
Šibensko-kninska	2.984	109.375	36,65	5	15	199
Vukovarsko-srijemska	2.454	179.521	73,15	5	26	85
Splitsko-dalmatinska	4.540	454.798	100,18	16	39	368
Istarska	2.813	208.055	73,96	10	31	655
Dubrovačko-neretvanska	1.781	122.568	68,82	5	17	230
Međimurska	729	113.804	156,11	3	22	131
Grad Zagreb	641	790.017	1.232,48	1	-	70

Izvor: Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, siječanj 2021.

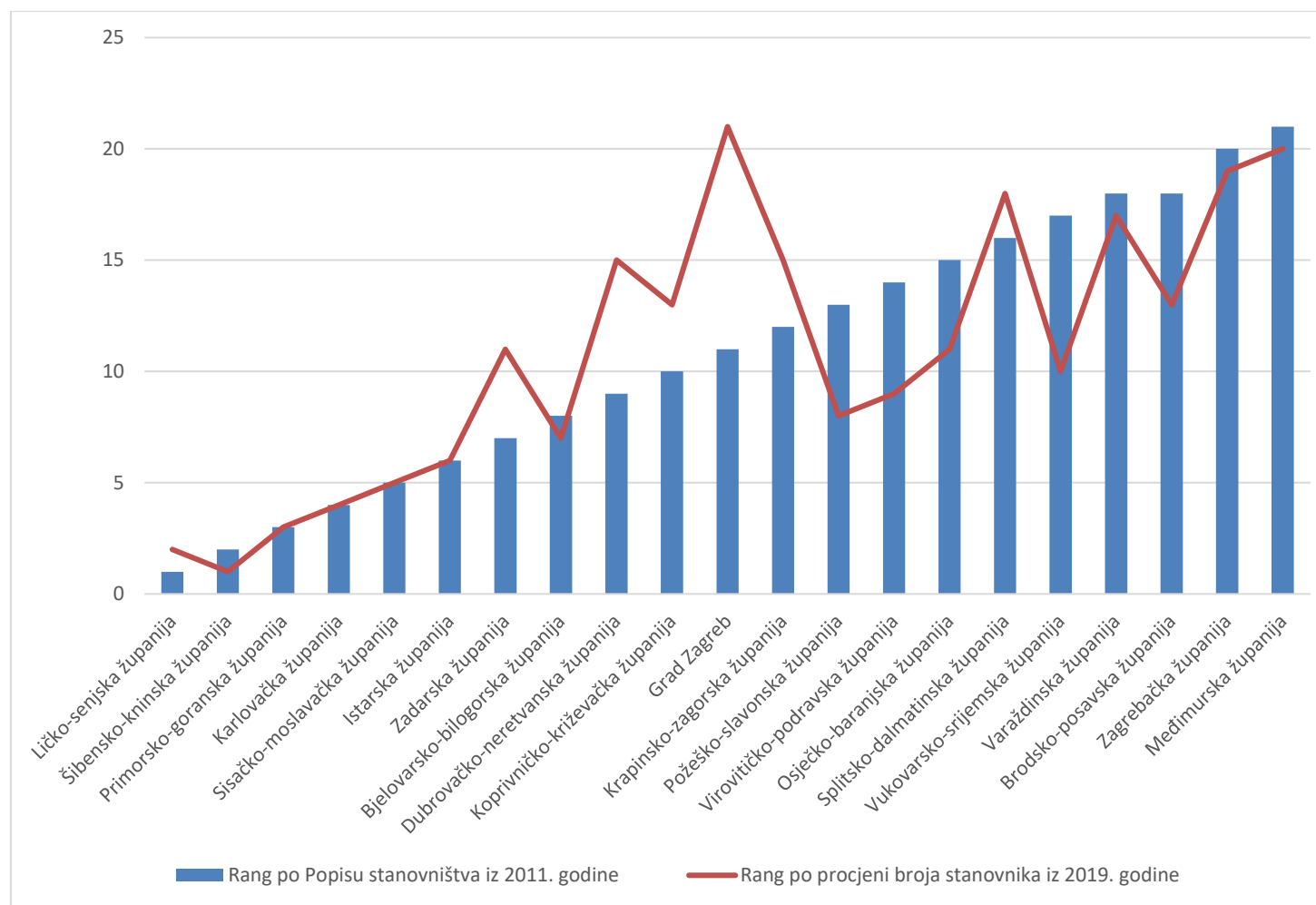
Sastavni dio ovog rada su Prilog 15.1. Stanovništvo prema dobi i spolu po hrvatskim županijama, Popis 2011. i Prilog 15.2. Procjena broja stanovnika Republike Hrvatske prema dobnim skupinama i spolu, po hrvatskim županijama, na dan 31.12.2019 koji su podloga za usporedbu kretanja broja stanovnika koja je prikazana u sljedećoj tablici. Iz podataka u tablici vidljivo je da je došlo do povećanje udjela populacije 54+ u ukupnoj populaciji, a povećanje postotnih bodova prikazano je u stupcu „Razlika (% populacije 54+ u 2019 - % populacije 54+ u 2011)“.

U Tablici 10. prezentirani su podaci o kretanju broja stanovnika populacije starije od 54 godine u 2011. godini i procjena za 2019. godinu, a što je prikazano i grafički na Slici 13. Prvo mjesto znači da je udio populacije 54+ u ukupnoj populaciji najveći. Iz navedenog je vidljiva promjena u strukturi stanovništva odnosno promjena u udjelu broja stanovnika iz populacijske skupine koja je predmet ovog istraživanja.

Tablica 10. Usporedba ranga hrvatskih županija prema udjelu populacije 54+ u ukupnoj populaciji, prema Popisu 2011 i prema procjeni broja stanovnika na 31.12.2019.

Rang	Udio populacije 54+ u ukupnoj populaciji prema Popisu stanovništava iz 2011. godine			Područje RH; ŽUPANIJE	Rang	Udio populacije 54+ u ukupnoj populaciji prema Procjeni stanovništava iz 2019. godine			Razlika (% populacije 54+ u 2019 - % populacije 54+ u 2011)
	Svega	Muškarci	Žene			Svega	Muškarci	Žene	
	<b>31,3</b>	<b>28,0</b>	<b>34,5</b>	<b>Republika Hrvatska</b>		<b>35,5</b>	<b>32</b>	<b>38,7</b>	4,2
20	29,5	26,4	32,4	Zagrebačka	19	34,1	30,7	37,3	4,6
12	30,6	26,2	34,7	Krapinsko-zagorska	15	35,3	31,8	38,7	4,7
5	33,8	29,5	37,8	Sisačko-moslavačka	5	38,7	34,9	42,3	4,9
4	34,9	30,8	38,7	Karlovačka	4	39,2	35,4	42,9	4,3
18	29,8	25,8	33,5	Varaždinska	17	34,6	30,9	38,1	4,8
10	31,0	26,9	34,9	Koprivničko-križevačka	13	35,9	32,3	39,3	4,9
8	32,3	28,0	36,2	Bjelovarsko-bilogorska	7	37,4	33,5	41,1	5,1
3	35,0	32,4	37,4	Primorsko-goranska	3	39,4	36,1	42,5	4,4
<b>1</b>	<b>37,8</b>	<b>34,2</b>	<b>41,5</b>	<b>Ličko-senjska</b>	2	40,4	37,3	43,6	2,6
14	30,2	26,3	34,0	Virovitičko-podravska	9	36,4	32,9	39,8	6,2
13	30,5	26,4	34,4	Požeško-slavonska	8	36,7	33,2	40,1	6,2
18	29,8	25,9	33,5	Brodsko-posavska	13	35,9	31,9	39,8	6,1
7	32,5	30,4	34,6	Zadarska	11	36,1	34	38,2	3,6
15	30,1	26,4	33,6	Osječko-baranjska	11	36,1	32,5	39,4	6,0
2	36,4	33,4	39,2	<b>Šibensko-kninska</b>	<b>1</b>	<b>40,8</b>	<b>37,9</b>	<b>43,6</b>	<b>4,4</b>
17	29,9	25,9	33,7	Vukovarsko-srijemska	10	36,3	32,4	40	6,4
16	30,0	27,3	32,5	Splitsko-dalmatinska	18	34,4	31,4	37,2	4,4
6	32,9	29,9	35,6	Istarska	6	37,8	34,5	41,1	4,9
9	31,6	29,0	34,1	Dubrovačko-neretvanska	15	35,3	32,3	38,3	3,7
21	28,2	24,8	31,4	Međimurska	20	33,5	30,3	36,5	5,3
11	30,8	27,3	33,8	Grad Zagreb	21	32,1	28,1	35,7	1,3

Izvor: Autorica, prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, www.dzs.hr



*Slika 13. Usporedba ranga hrvatskih županija prema udjelu populacije 54+ u ukupnoj populaciji, prema Popisu 2011. i procjeni broja stanovnika na 31. 12. 2019.*

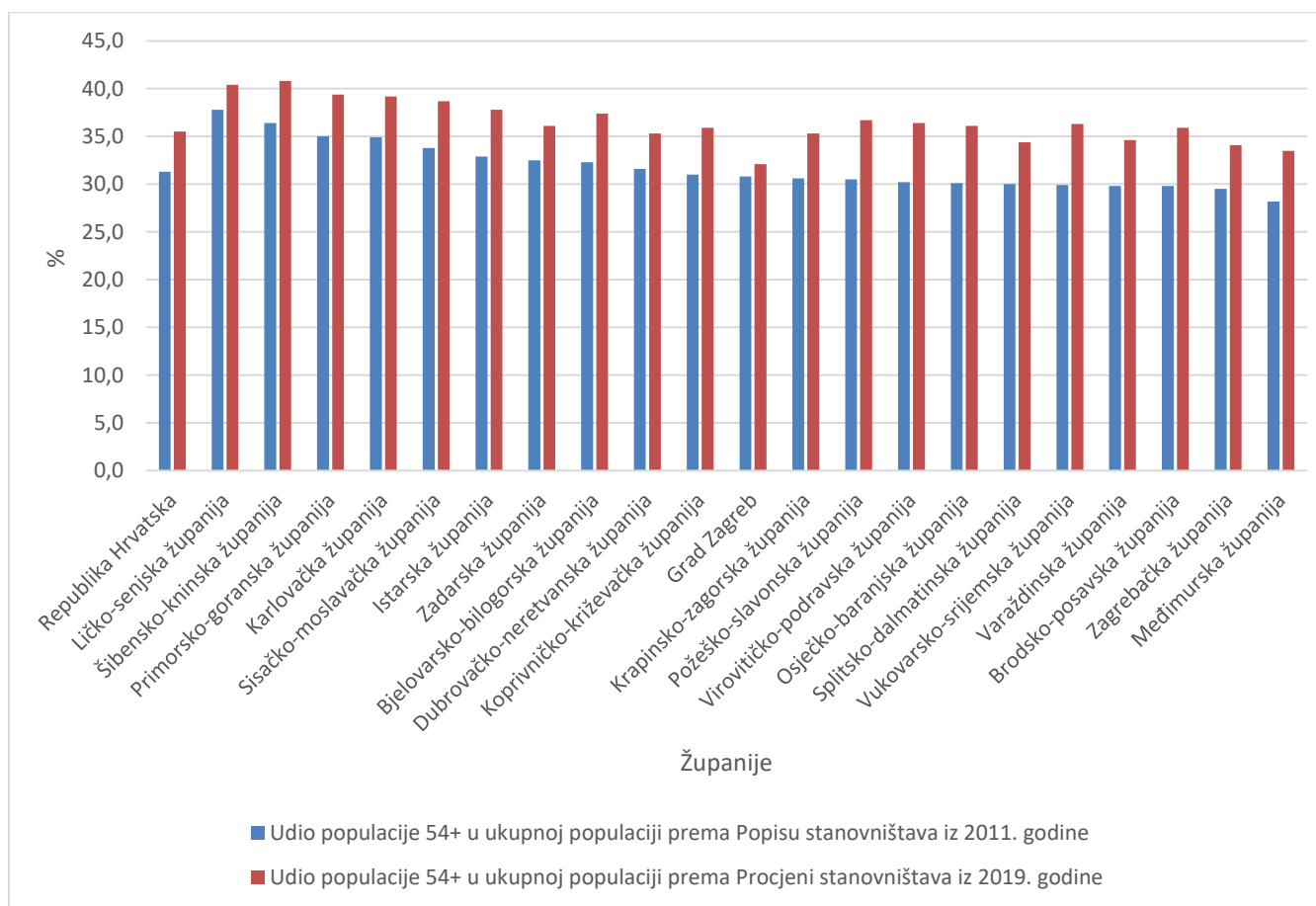
Izvor: Tablica 10. Usporedba ranga hrvatskih županija prema udjelu populacije 54+ u ukupnoj populaciji, prema Popisu 2011 i prema procjeni broja stanovnika na 31. 12. 2019.

Među „najstarijim“ županijama su cijelo desetljeće Ličko-senjska županija, Šibensko-kninska, Primorsko goranska županija i Karlovačka županija. Značajna promjena u rangu evidentirana je u Gradu Zagrebu i u Splitsko-dalmatinskoj županiji (Tablica 11. i Slika 14.).

Tablica 11. Udio populacije 54+ u ukupnoj populaciji Republike Hrvatske prema Popisu 2011. godine i prema procjeni broja stanovnika 31. 12. 2019. godine

Područje	Udio populacije 54+ u ukupnoj populaciji prema Popisu stanovništava iz 2011. godine (%)	Udio populacije 54+ u ukupnoj populaciji prema Procjeni broja stanovnika na 31. 12. 2019. godine (%)
<b>Republika Hrvatska</b>	<b>31,3</b>	<b>35,5</b>
Ličko-senjska županija	37,8	40,4
Šibensko-kninska županija	36,4	40,8
Primorsko-goranska županija	35,0	39,4
Karlovačka županija	34,9	39,2
Sisačko-moslavačka županija	33,8	38,7
Istarska županija	32,9	37,8
Zadarska županija	32,5	36,1
Bjelovarsko-bilogorska županija	32,3	37,4
Dubrovačko-neretvanska županija	31,6	35,3
Koprivničko-križevačka županija	31,0	35,9
Grad Zagreb	30,8	32,1
Krapinsko-zagorska županija	30,6	35,3
Požeško-slavonska županija	30,5	36,7
Virovitičko-podravska županija	30,2	36,4
Osječko-baranjska županija	30,1	36,1
Splitsko-dalmatinska županija	30,0	34,4
Vukovarsko-srijemska županija	29,9	36,3
Varaždinska županija	29,8	34,6
Brodsko-posavska županija	29,8	35,9
Zagrebačka županija	29,5	34,1
Međimurska županija	28,2	33,5

Izvor: Autorica na osnovi podataka Državnog zavoda za statistiku, [www.dzs.hr](http://www.dzs.hr)



*Slika 14. Usporedba udjela populacije 54+ u ukupnoj populaciji Republike Hrvatske prema Popisu stanovništava iz 2011. godine i procjeni broja stanovnika iz 2019. godine*

Izvor: Tablica 11. Udio populacije 54+ u ukupnoj populaciji Republike Hrvatske prema Popisu 2011. godine i prema procjeni broja stanovnika 31. 12. 2019.

Podaci iz Tablice 11. i Slika 14. ukazuju na evidentno povećanje udjela stanovnika u dobi 54+ u ukupnoj populaciji u Hrvatskoj prema procjeni za 2019. godinu u odnosu na podatke iz Popisa stanovništava iz 2011. godine prema Državnom zavodu za statistiku Republike Hrvatske.

## 6.2. DIGITALNI JAZ, DIGITALNA PISMENOST I AKTIVNO STARENJE

Aktivno starenje uključuje osnaživanje populacije 54+ i razvoj digitalne pismenost što doprinosi smanjenju digitalnog jaza.

### 6.2.1. Digitalni jaz

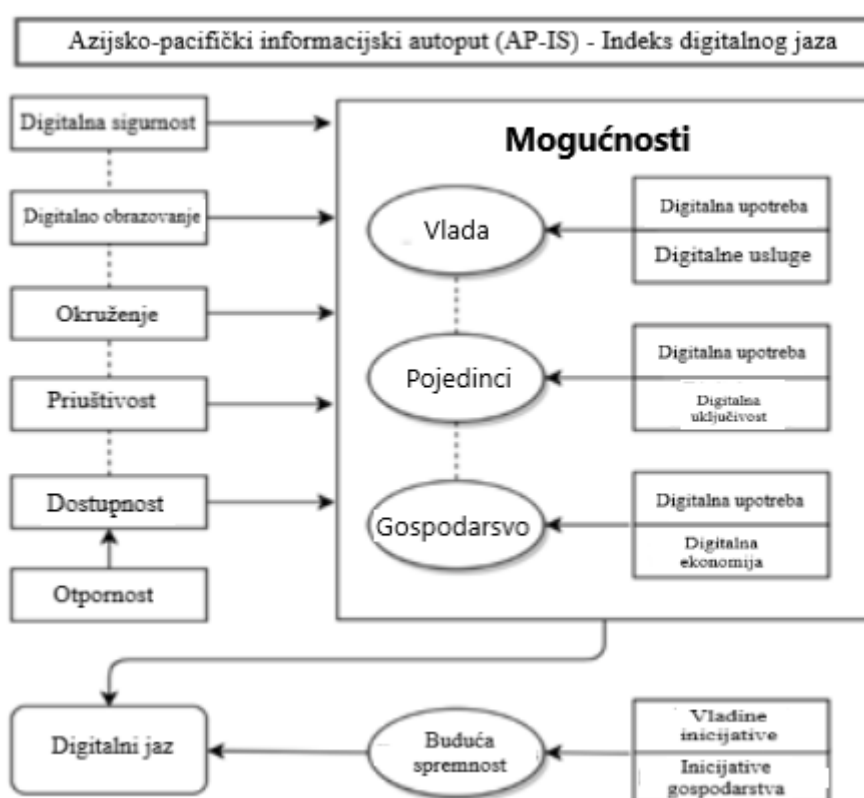
Pojam digitalnog jaza sagledavan je s mnogobrojnih aspekata s ciljem utvrđivanja uzroka nastanka tog fenomena, mogućnosti rješavanja problema, učinaka poduzetih mjera i slično. Unazad petnaestak godina generiran je velik broj radova, što stručnih što znanstvenih, u kojima se autori bave uzrocima digitalnog jaza kao što su: fizički pristup Internetu, digitalne vještine koje su presudne za učinkovito korištenje digitalnih usluga i informacija, digitalnim uslugama i njihovom dostupnošću, ograničenja određenih populacijskih grupa koja utječu na digitalni jaz te motivacija kojom bi se potaknula pozitivna promjena i tako dalje.

Digitalni jaz uočen je kao pojava još početkom ovog tisućljeća, i unatoč brojnim inicijativama koje su u nastavku ovog poglavlja pobrojane još uvijek je tema koja zaokuplja pažnju. Kako bi se pratio napredak u razvoju osmišljeno je nekoliko metodologija za praćenje koje su u nastavku opisane.

OECD je još 2001. godine objavio publikaciju pod nazivom „Understanding Digital Divide“. Dokument sadrži polazna razmatranja vezana uz već tada uočene razlike u razvoju. Prije 20 godina utvrđeno je da postoje razlike u korištenju računala i Interneta među populacijskim skupinama vezano za spol, jezične vještine koje su također bile istaknute kao čimbenik koji je utjecao na razlike u korištenju računala i Interneta jer je većina digitalnih sadržaja, ali i upravljačkih sustava računala bilo dostupno uglavnom na engleskom jeziku. To je davalo značajno bolju polazišnu poziciju kod uspoređivanja zemljama engleskog govornog područja. Već tada su se uočavale razlike ruralno i urbano. Slijedom navedenog OECD je donio preporuke za političke mjere u cilju što veće dostupnosti računala i Interneta, što predstavlja temeljni uvjet za e-uključivost. Mjera za praćenje digitalog jaza (Digital Divide Index – DDI) osmišljena je za kvantificiranje jaza između pojedinaca, kućanstava, poduzeća i geografskih područja na različitim društveno-ekonomskim razinama, kako u pogledu njihovih mogućnosti pristupa IKT, tako i u pogledu njihove uporabe Interneta za razne aktivnosti (OECD, 2001). (Selhofer, Hüsing, 2002).



U prošlom desetljeću UN je odredio pristup Internetu i IKT-u ključnim ciljevima održivog razvoja (Sustainable Development Goal 9c) (United Nations, 2015). ESCAP (*Economic and Social Commission for Asia and the Pacific*) je svoj značaj dodatno naglasio međuvladinom provedbom inicijative AP-IS 2016. godine, uveden je Indeks digitalnog jaza (Digital Divide Indeks – DDI) čiji indikatori su prikazani na Slici 15. Vrijednost DDI se kreće od 0 do 100, gdje 100 označava najveću različitost. Čine ga dvije dimenzije koje se također mjere u rasponu od 0 do 100. Prva dimenzija odnosi se na infrastrukturu (INFRA) a druga na socioekonomske ocjene (SE).



Slika 15. Konceptualni model Indeksa digitalnog jaza (DDI)

Izvor: Prilagođeno prema: UN ESCAP, 2019, stranica 6., „DDI conceptual model“

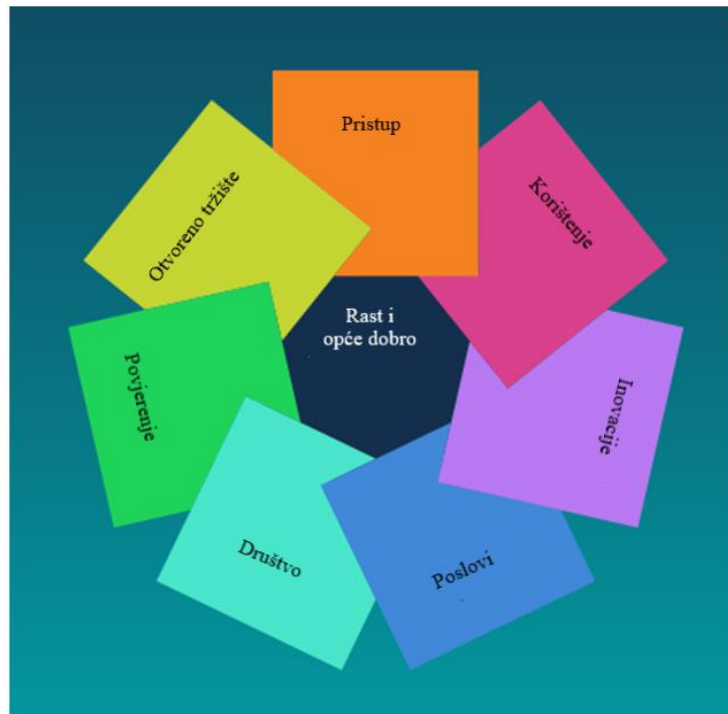
Rezultat INFRA čini pet varijabli koje se odnose na širokopojasnu infrastrukturu i prihvaćanje tehnologije: (1) postotak ukupne populacije u 2017. godini bez pristupa fiksnoj širokopojasnoj mreži od najmanje 100 Mbps prijenosa i prijenosa od 20 Mbps od prosinca 2018.; (2) postotak domova bez računala (stolna računala, prijenosna računala, pametni telefoni, tableti itd.); (3) postotak domova koji nemaju pristup Internetu (nemaju pretplatu na Internet, uključujući

planove za mobilnu mrežu ili dial-up); (4) srednje najveće oglašene brzine preuzimanja; i (5) srednja maksimalna oglašena brzina prijenosa.

Rezultat SE grupira četiri varijable za koje je poznato da utječu na prihvaćanje tehnologije: (1) postotak stanovništva starijeg od 65 godina i više; (2) postotak stanovništva starijeg od 25 godina sa završenom stupnjem obrazovanja nižim od srednje škole; (3) individualna stopa siromaštva; i (4) postotak civilnog stanovništva s invaliditetom koje nije uključeno u bilo koji oblik institucionalne skrbi. Drugim riječima, ove varijable neizravno mjere prihvaćanje tehnologije jer su potencijalni prediktori zaostajanja u prihvaćanju tehnologije.

INFRA i SE kombiniraju se za izračunavanje ukupnog DDI. Ako određena županija ili popisni trakt ima višu ocjenu INFRA u odnosu na ocjenu SE, treba uložiti napore na poboljšanje širokopoljasne infrastrukture. Ako s druge strane, određeno geografsko područje ima viši SE rezultat u odnosu na INFRA rezultat, treba uložiti napore na povećanju digitalne pismenosti i izloženosti prednostima tehnologije. Ključna informacija koju kreatorima javnih politika daje DDI je prvenstveno fizički pristup / prihvaćanje i socioekonomske karakteristike koje mogu ograničiti motivacija, vještine i upotreba. Uvidom u strukturu varijabli DDI - zbog ograničenja podataka dizajniran je kao opisni i pragmatični alat.

OECD je uspostavio online benchmarking sustav praćenja parametara vezanih uz digitalizaciju društva u cjelini radi usporedbi zemalja međusobno, čije komponente su prikazane na Slici 16. Sustav je dostupan na poveznici <https://goingdigital.oecd.org/en/>. Going Digital alat pomaže zemljama da procijene stanje digitalnog razvoja i formuliraju strategije i pristupe politikama kao odgovor. Istraživanje i vizualizacija podataka ključne su značajke alata.



Slika 16. Sedam dimenzija politike „Going digital“

Izvor: Prilagođeno prema: OECD, (2019), Going digital toolkit, <https://goingdigital.oecd.org/en/>, preuzeto 25. 10. 2020.

Sustav je usmjeren na praćenje rasta i blagostanja (growth and well-being). Sustavom je obuhvaćeno sedam dimenzija politike međusobno povezanih područja, kako bi se osigurao holistički pristup koji uravnotežuje mogućnosti i rizike DT. U sustavu je u trenutku izrade ovog rada bilo moguće pratiti zemlje članice OECDa: Australija, Austrija, Belgija, Čile, Republika Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Irska, Izrael, Italija, Japan, Koreja, Latvija, Litva, Luksemburg, Meksiko, Nizozemska, Novi Zeland, Norveška, Poljska, Portugal, Slovačka Republika, Slovenija, Španjolska, Švedska, Švicarska, Turska, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države. Sustav sadrži podatke za zemlje koje nisu članice OECDa: Brazil, Kolumbija, Kosta Rika, Indija, Indonezija, Kina, Ruska Federacija i Južnoafrička Republika. Isto tako moguće je naći i podatke za zemlje BRIICS: Brazil, Indija, Indonezija, Kina, Ruska Federacija i Južnoafrička Republika.

Za potrebe praćenja ostvarenja ciljeva Digitalne Agende, EUROSTAT provodi godišnje istraživanje kojim se prikupljaju podaci za izračun pokazatelja razvijenosti digitalnog društva (European Commission, 2018., 2019a., 2020.). U nastavku su prikazani podaci za 2018. godina (Tablica 12.) i 2019. godinu (Tablica 13.). U Tablici 14. prikazana je usporedba rangova za svaku zemlju te je iskazan podatak o promjeni ranga u 2019. u odnosu na 2018. godinu.

Tablica 12. Indeks digitalne ekonomije i društva (DESI -Digital Economy and Society Index)  
– 2018. godina

Zemlja	1 Povezanost	2 Ljudski kapital	3 Korištenje Interneta	4 Integracija digitalnih tehnologija	5 Digitalne javne usluge	Ukupno	Rang
% Normalizacije	25	25	15	20	15		
Austrija	936,298	1.384,163	749,559	698,134	1.084,136	994,796	13
Belgija	994,745	1.140,568	815,123	1.128,948	935,436	1.022,202	10
Bugarska	889,375	792,650	510,879	366,546	786,992	688,496	27
Hrvatska	803,185	1.146,000	738,720	734,524	655,886	843,392	21
Cipar	751,198	906,213	714,998	631,920	932,073	787,797	23
Češka	985,145	1.125,495	714,969	829,672	811,524	922,568	18
Danska	1.306,275	1.513,973	1.093,617	1.133,406	1.199,601	1.275,726	3
Estonija	1.176,953	1.458,458	922,458	772,110	1.244,706	1.138,349	5
European Union	998,108	1.190,158	776,723	755,880	927,713	953,908	
Finska	1.039,395	1.903,638	1.021,631	1.137,768	1.175,115	1.292,824	2
Francuska	960,758	1.176,670	727,007	749,062	957,714	936,877	17
Njemačka	1.015,870	1.354,888	854,256	716,698	845,913	991,054	14
Grčka	649,198	798,600	589,518	572,400	618,348	657,609	28
Mađarska	1.028,605	1.063,098	741,752	513,786	653,924	835,034	22
Irska	898,063	1.325,643	750,209	1.268,992	1.067,975	1.082,452	9
Italija	876,290	789,125	561,641	582,158	811,169	738,707	26
Latvija	1.325,400	999,705	750,530	492,090	1.117,266	959,864	15
Litva	1.087,340	1.018,710	762,267	918,684	1.148,771	996,905	12
Luksemburg	1.381,928	1.377,915	975,761	650,546	857,699	1.095,089	7
Malta	1.060,423	1.431,903	893,846	842,346	1.102,461	1.090,996	8
Nizozemska	1.240,375	1.529,588	1.040,456	1.150,306	1.119,803	1.246,591	4
Poljska	985,460	905,780	632,447	419,566	823,893	775,174	24
Portugal	1.107,685	906,008	648,555	805,894	1.011,743	913,647	19
Rumunjska	1.220,243	786,593	472,599	416,514	616,326	748,350	25
Slovačka	947,888	1.073,670	730,884	716,024	719,514	866,154	20
Slovenija	1.096,003	1.141,705	706,865	764,944	880,239	950,481	16
Španjolska	1.148,748	1.121,333	781,349	822,946	1.149,060	1.021,670	11
Švedska	1.337,525	1.748,540	1.105,029	1.083,956	1.121,580	1.322,299	1
Ujedinjeno Kraljevstvo	1.020,658	1.525,713	965,558	955,044	885,188	1.105,213	6

Izvor: [https://digital-agenda-data.eu/charts/desi-](https://digital-agenda-data.eu/charts/desi-composite#chart={%22indicator%22:%22desi_sliders%22,%22breakdown%22:{%22desi_1_conn%22:5,%22desi_2_hc%22:5,%22desi_3_ui%22:3,%22desi_4_idt%22:4,%22desi_5_dps%22:3},%22unit-measure%22:%22pc_desi_sliders%22,%22time-period%22:%222020%22},)

composite#chart={%22indicator%22:%22desi\_sliders%22,%22breakdown%22:{%22desi\_1\_conn%22:5,%22desi\_2\_hc%22:5,%22desi\_3\_ui%22:3,%22desi\_4\_idt%22:4,%22desi\_5\_dps%22:3},%22unit-measure%22:%22pc\_desi\_sliders%22,%22time-period%22:%222020%22}, preuzeto 11. 10. 2020.

Tablica 13. Indeks digitalne ekonomije i društva (DESI -Digital Economy and Society Index) – 2019. godina

Zemlja	1 Povezanost	2 Ljudski kapital	3 Korištenje Interneta	4 Integracija digitalnih tehnologija	5 Digitalne javne usluge	Ukupno	Rang
% Normalizacije	25	25	15	20	15		
Austrija	1.086,978	1.391,333	788,162	695,490	1.144,308	1.048,546	13
Belgija	998,193	1.240,393	842,495	1.228,004	986,558	1.079,605	11
Bugarska	929,255	712,805	550,704	337,848	847,094	687,754	28
Hrvatska	930,200	1.170,503	800,465	770,542	762,195	913,683	20
Cipar	864,475	866,125	759,444	670,158	985,139	828,369	25
Češka	1.086,358	1.120,263	768,998	854,250	898,332	972,604	18
Danska	1.479,658	1.528,728	1.128,711	1.223,752	1.240,932	1.352,293	3
Estonija	1.248,608	1.561,168	946,973	796,788	1.274,465	1.195,017	5
European Union	1.118,670	1.197,315	825,158	795,292	1.004,637	1.012,524	
Finska	1.363,648	1.938,478	1.077,240	1.202,946	1.229,867	1.412,186	1
Francuska	1.199,645	1.175,358	748,538	815,120	1.038,902	1.024,890	15
Njemačka	1.191,435	1.360,770	904,382	783,130	882,722	1.062,743	12
Grčka	737,375	818,710	649,859	604,896	696,603	711,970	27
Mađarska	1.148,193	1.052,980	767,852	497,018	760,799	878,994	22
Irska	1.062,813	1.353,950	831,114	1.382,370	1.171,853	1.181,110	6
Italija	1.204,310	800,705	625,247	600,482	928,907	854,473	23
Latvija	1.494,560	1.011,145	790,497	494,056	1.203,644	1.024,359	16
Litva	1.150,135	1.054,550	833,085	951,274	1.191,222	1.045,072	14
Luksemburg	1.427,393	1.435,333	863,271	748,482	973,434	1.140,883	8
Malta	1.096,275	1.376,218	935,361	992,234	1.128,486	1.126,147	9
Nizozemska	1.263,128	1.549,980	1.099,599	1.252,248	1.194,608	1.297,857	4
Poljska	1.070,950	921,140	686,916	470,142	922,892	833,522	24
Portugal	1.210,130	880,688	678,546	828,076	1.101,603	955,342	19
Rumunjska	1.250,405	777,145	524,477	426,420	674,879	772,075	26
Slovačka	991,083	1.104,835	769,679	661,242	761,030	885,834	21
Slovenija	1.213,778	1.158,288	746,846	782,336	967,817	1.006,683	17
Španjolska	1.384,985	1.112,383	826,719	825,674	1.213,502	1.095,510	10
Švedska	1.501,468	1.790,738	1.125,129	1.158,792	1.169,048	1.398,936	2
Ujedinjeno Kraljevstvo	1.070,775	1.540,520	1.034,522	1.040,306	972,464	1.161,933	7

Izvor: [https://digital-agenda-data.eu/charts/desi-](https://digital-agenda-data.eu/charts/desi-composite#chart={%22indicator%22:%22desi_sliders%22,%22breakdown%22:{%22desi_1_conn%22:5,%22desi_2_hc%22:5,%22desi_3_ui%22:3,%22desi_4_idt%22:4,%22desi_5_dps%22:3},%22unit-measure%22:%22pc_desi_sliders%22,%22time-period%22:%222020%22})

[composite#chart={%22indicator%22:%22desi\\_sliders%22,%22breakdown%22:{%22desi\\_1\\_conn%22:5,%22desi\\_2\\_hc%22:5,%22desi\\_3\\_ui%22:3,%22desi\\_4\\_idt%22:4,%22desi\\_5\\_dps%22:3},%22unit-measure%22:%22pc\\_desi\\_sliders%22,%22time-period%22:%222020%22}](https://digital-agenda-data.eu/charts/desi-composite#chart={%22indicator%22:%22desi_sliders%22,%22breakdown%22:{%22desi_1_conn%22:5,%22desi_2_hc%22:5,%22desi_3_ui%22:3,%22desi_4_idt%22:4,%22desi_5_dps%22:3},%22unit-measure%22:%22pc_desi_sliders%22,%22time-period%22:%222020%22}), preuzeto 11. 10. 2020.

Tablica 14. Usporedba vrijednosti DESI za 2018. i 2019. godinu

Zemlja	Rang 2018	Rang 2019	Promjena 2019-2018
Austrija	13	13	
Belgija	10	11	1
Bugarska	27	28	1
Hrvatska	21	20	-1
Cipar	23	25	2
Češka	18	18	
Danska	3	3	
Estonija	5	5	
Finska	2	1	-1
Francuska	17	15	-2
Njemačka	14	12	-2
Grčka	28	27	-1
Mađarska	22	22	
Irska	9	6	-3
Italija	26	23	-3
Latvija	15	16	1
Litva	12	14	2
Luksemburg	7	8	1
Malta	8	9	1
Nizozemska	4	4	
Poljska	24	24	
Portugal	19	19	
Rumunjska	25	26	1
Slovačka	20	21	1
Slovenija	16	17	1
Španjolska	11	10	-1
Švedska	1	2	1
Ujedinjeno Kraljevstvo	6	7	1

Izvor: Autorica

Digitalni jaz nije samo pitanje izoliranosti pojedinca u društvenom okruženju. Digitalni jaz ima značajne negativne posljedice i za gospodarstvo. Autori Ruiz-Rodríguez, Lucendo-Monedero, González-Relaño (2018) proveli su istraživanje o digitalnom jazu u španjolskim poduzećima te su napravili analizu u kontekstu europske razine. Zaključak je da su poduzeća s malim brojem zaposlenih (do 10), gledajući prema europskom prosjeku, na srednjoj i visokoj razini digitalne razvijenosti. Jedan od faktora je i obvezna digitalna komunikacija s tijelima javne vlasti što zahtijeva propisanu razinu digitalnih vještina zaposlenika. Ključna činjenica je da na e-uključivost može bitno djelovati visoka razvijenost e-usluga javne uprave, posebice ako se radi o obvezujućoj primjeni takvih usluga.

## 6.2.2. Digitalna pismenost

Digitalna pismenost, e-pismenost, e-vještina, e-kompetencija, računalna pismenost, medijska pismenost su pojmovi koji upućuju na sposobnost korištenja digitalnog medija i sadržaja. O razinama digitalne kompetencije pisali su Gallardo-Echenique, Janaina, Marqués Molías, Esteve-Mon (2015). Također može se reći da je u znanstvenim istraživanjima pojam „digitalna pismenost“ definiran kao *vještina* ili *pismenost* ili *kompetencija* koju onda autori dodatno opisuju kao digitalnu, informacijsku, medijsku, tehnološku i slično, što ovisi o domeni istraživanja. Vještine su atribut korištenja IKT prema referentnom modelu RM-1 (Slika 21., poglavlje 8. ovog rada). Uvid u rezultate meta analize (Tablica 15.), koju su proveli Martínez-Bravo, Sádaba-Chalezquer, Serrano-Puche (2020) pretraživanjem ključnih riječi članaka, relevantan je izvor podataka za mjerenje spremnosti javnih politika e-uključivosti populacije 54+ (poglavlje 7. ovog rada).

Tablica 15. Pregled rezultata analize ključnih riječi koje odražavaju sposobnost korištenja IKT korištenih u znanstvenim radovima

Ključni pojam	WoS Ukupn i rezulta t	WoS znanstven i članci	WoS znanstven i članci - analiziran i	Scopus Ukupn o rezultat	Scopus znanstven i članci	Scopus znanstven i članci analiziran i	WoS & Scopus znanstven i analiziran i članci
Informacijska pismenost	9974	7217	6236	6590	4352	2243	8479
Nova pismenost	6063	4401	2905	800	613	362	3267
Digitalna pismenost	2698	1672	1541	1636	961	801	2342
Digitalne vještine	4887	2584	1950	1042	466	246	2196
Medijska pismenost	3347	2448	1302	1472	1057	808	2110
Tehnološka pismenost	4758	2938	996	2045	1093	648	1644
Digitalne kompetencije	1291	637	603	638	441	148	751
IKT vještine	2425	932	519	374	165	124	643
IKT kompetencije	1029	413	283	207	128	107	390
Višepismenost	278	221	210	185	147	163	373
IKT pismenost	833	403	208	331	185	159	367
Ukupno	37583	23866	16753	15320	9608	5809	22562

Izvor: Prilagođeno prema Martínez-Bravo, Sádaba-Chalezquer, Serrano-Puche (2020), stranica 5., tablica 2.

Bunker et.al. (2010) objavljuje pregledni izvještaj prakse vezano za digitalnu pismenost - svijet, Europa i Novi Zeland, točnije riječ je o istraživanju međunarodnih standarda digitalne pismenosti kako u poslovnom okruženju tako za građanstvo i osobne potrebe. Autori se pozivaju na tri grupe standarda: International Computer Driving Licence (ICDL) / European

Computer Driving Licence (ECDL), Internet and Computing Core Certification i Microsoft Programms. Kvantificiranje ušteda u vremenu obavljanja radnih zadataka, iako je okvirno izračunato, citirano je iz članka:

1) „Digitalna pismenost je sada osnovna životna vještina i pravo svakog građanina Novog Zelanda“; „Rješavanje pitanja IKT kompetencija radne snage potencijalno može povećati produktivnost do 17 milijuna dolara godišnje za Novi Zeland“ (Bunker et.al., 2010., stranica 5)

2) „Prosječno 1 do 3 sata tjedno po pojedincu primijenjeno na radnu snagu u Novom Zelandu, konzervativnom procjenom uštede vremena dolazimo do uštede 1,820.00 dolara godišnje po osobi.“ (Bunker et.al., 2010., stranica 47).

Bunker et.al. (2010) naglašava važnost podizanja kompetencija radno aktivnog stanovništva, pozivajući sve dionike da potiču i ulažu u vještine, u ljude jer digitalna pismenost je prepoznata kao osnovna vještina potrebna za život, produktivnost se povećava na nacionalnoj, organizacijskoj i osobnoj razini, primjena već zabilježenih iskustava (primjerice iz Europe) omogućava brže usmjeravanje k rješavanju pitanja nedovoljne e-uključivosti (naročito za osjetljive skupine populacijske skupine), poticanje realnog sektora da ulaže u digitalne vještine zaposlenika jer se efekti odražavaju na cijelo društvo.

Leahy D., Dolan D. (2010) navode da je znanje o korištenju tehnologija sredstvo neophodno za društvenu uključivost, a pritom se poziva na politike EK koja je promovirala važnost ulaganja u istraživanje i razvoj tehnologija s ciljem da se olakša život starijim građanima. Provedba takvih projekata jedna je od tema u narednim poglavljinama rada.

Alcalá (2014.) je u svom istraživanju sagledavao problematiku medijske pismenosti starijih osoba koje se suočavaju s digitalnim jazom. U članku autor sistematizira nove metodološke pristupe za rješavanje oblikovanja programa za jačanje digitalne pismenosti starije populacije na temelju kriterija: samostalnosti (stupanj autonomije) i mogućnosti uživanja u svakodnevnom životu, predlažući razvoj programa temeljenih na situaciji i kontekstu, nadograđivanju na postojeće stanje, motivaciji i prihvaćanju promjena u okruženju koje nastaju digitalizacijom. Autor zaključuje: „Ključ za premošćivanje digitalnog jaza kod starijih osoba nije u pitaju koji je najbolji način približavanja IKT-a ovoj populacijskoj skupini, nego što je optimalan način na koji će starije osobe imati koristi od IKT-a za poboljšanje njihovog osobnog stanja i društvenog statusa.“



Važnu ulogu u podizanju razine digitalne pismenosti u Europi odigrala je i ECDL fondacija. ECDL fondacija (ECDL, 2016.) je povodom dvadesete obljetnice postojanja provela istraživanje percepcije (samoprocjena) i stvarnog stanja (testiranje prema ECDL standardu) digitalnih vještina u Europi. U izradi analize sudjelovale su nacionalne fondacije ECDL-a u Austriji, Danskoj, Finskoj, Njemačkoj i Švicarskoj. Izabrane zemlje predstavljaju europski i svjetski vrh po postignutoj razini informatizacije i po razvijenosti digitalnih vještina građana, no ipak analizom su donijeti sljedeći zaključci: *Samoprocjena je slab pokazatelj pravog stanja; Pojedinci su ponekad skloni podcijeniti, a ponekad precijeniti vlastite digitalne vještine, stoga je važno koristiti standarde za mjerenje kako bi se dobila realna slika stanja* (ECDL, 2016.).

### 6.2.3. Aktivno starenje i Indeks aktivnog starenja (AAI)

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) kao krovna zdravstvena organizacija kontinuirano razmatra problematiku starenja nacija i zdravog starenja u okruženju koje je „prijateljsko“ za stariju populaciju, a što bi trebalo dati doprinos ostvarenju ciljeva održivog razvoja. Pristup temi zdravog i aktivnog starenja opisan je dokumentu “Healthy Ageing and the Sustainable Development Goals and Age-friendly environments” (dostupno na <https://www.who.int/ageing/sdgs/en/>, pristupljeno 2. 2. 2019.). WHO radi na razvoju modela „gradovi – prijatelji starijih“ koji podrazumijeva razvoj urbane zajednice s podrškom starijim osobama o čemu su pisali Buffel, Phillipson, Scharf (2012). Također, Haustein i Siren (2015) bavili su se pitanjem javnog transporta prilagođenog starijoj populaciji i uklanjanju fizičkih barijera što je bila tema istraživanja Siren, Grønberg Knudsen (2017). Autori Carella i Monachesi (2018) razmatrali su inovativne pristupe u rješavanju fizičkih prepreka u prostoru zbog čega je starijim osobama otežana mobilnost i dostupnost određenih sadržaja. Također, razmatrano je i pitanje samostalnosti i neovisnosti od drugih osoba u svakodnevnom životu što je opisano u poglavlju 8.2. ovog rada (Slika 29. Lacković-Grgin, Čubela Adorić, 2006). Takve promjene dovode do uključivanja starije populacije u društvo na način da postanu aktivne u zajednici, da pomažu drugima, a što zasigurno ima utjecaj na ekonomski aspekt održivog razvoja (European Commission, 2016b). Važnost organizirane podrške (rad neprofitnih organizacija) osjetljivim društvenim skupinama također je važan segment podrške razvoju društva. Politika održivog i uključivog razvoja posebice stavlja naglasak na ranjive skupine (djecu, mlade, osobe s poteškoćama od kojih 80% živi na rubu siromaštva, ljude koji žive s HIVom, starije osobe, urođeničke etničke skupine, izbjeglice, ali i beskućnike i migrante) i njihovo osnaživanje (United Nations, 2015). Proaktivan pristup za pripremu i prilagodbu za prijelaz u stariju dob s ciljem aktivnog uključivanja građana treće životne dobi u društvo i ostvarivanje ciljeva održivog razvoja predlagali su Dugarova, Lane, Schmid i sur. (2017). Zaključak spomenutih autora je da se starijim osobama pomoću e-uključivosti omogućuje korištenje dostupnih resursa, kako bi se osjećali dobro, ali i izbjegli siromaštvo. U narednom poglavlju biti će razmotreno pitanje aktivnog starenja u kontekstu digitalnog jaza i digitalne pismenosti.

Europska unija, odnosno EUROSTAT razvio je mjeru za praćenje provedbe politike Aktivnog starenja. Mjera je indeks aktivnog starenja (AAI), kojim se prati zapošljavanje, sudjelovanje u društvu, samostalan, zdrav i siguran život te kapacitet okruženja koje pruža mogućnosti za

aktivno starenje. U Tablici 16. prikazani su rezultati za 2018. godinu po indikatorima indeksa te ukupan indeks.

Tablica 16. Indeks Aktivnog starenja (Active Ageing Index) za EU28 zemalja za 2018. godinu

Zemlja	Specifični rezultat područja				Ukupan rezultat
	Zapošljavanje	Sudjelovanje u društvu	Samostalan, zdrav i siguran život	Kapacitet i okruženje koje pruža mogućnosti	
Belgija	23.8	27.0	73.3	62.8	37.7
Bugarska	30.5	9.7	66.2	55.9	31.8
Češka	34.2	16.2	71.4	58.7	36.5
Danska	40.6	21.7	78.4	66.5	43.0
Njemačka	39.4	15.9	74.9	63.6	39.6
Estonija	44.5	14.3	66.5	53.2	37.9
Irska	35.4	18.8	75.0	63.2	39.1
Grčka	20.6	11.8	63.9	50.0	27.7
Španjolska	25.7	16.2	71.6	59.7	33.7
Francuska	26.9	26.2	75.4	62.2	38.6
Hrvatska	21.2	15.8	64.2	49.4	29.3
Italija	28.0	17.3	68.0	55.9	33.8
Cipar	30.8	19.4	71.5	54.9	35.7
Latvija	37.9	17.8	57.7	50.2	35.3
Litva	37.9	11.1	65.3	48.5	33.4
Luksemburg	20.2	23.8	74.2	62.2	35.2
Mađarska	27.5	11.6	65.6	51.0	30.5
Malta	25.6	20.9	70.6	60.5	35.4
Nizozemska	36.3	26.6	77.3	64.7	42.7
Austrija	27.2	18.8	77.7	60.0	35.8
Poljska	26.5	13.1	66.1	52.7	31.0
Portugal	33.4	11.9	67.7	54.2	33.5
Rumunjska	28.9	13.6	63.7	44.6	30.2
Slovenija	21.3	15.7	71.0	55.5	31.1
Slovačka	26.3	16.1	69.2	52.9	32.3
Finska	35.7	22.6	77.6	63.1	40.8
Švedska	45.4	26.0	79.2	71.2	47.2
Ujedinjeno Kraljevstvo	39.3	20.7	75.3	63.9	41.3
EU prosjek	31.1	17.9	70.7	57.5	35.7

Izvor: United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) (2019),

[http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active\\_Ageing\\_Index/ECE-WG-33.pdf](http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/ECE-WG-33.pdf), stranica 20 od 94, preuzeto 11. 10. 2020.

Sagledavanje teme aktivnog starenja na globalnoj razini tek djelomično je prikazano na Slici 17. Slikom su prikazane tek neke od inicijativa širom Svijeta kojima se poduzimaju mjere i aktivnosti za podizanje e-uključivosti starije populacije. Iako je tema ovog rada usmjerena na populaciju 54+, a u prethodnim poglavljima je navedeno zašto, treba reći da je starija populacija posebno osjetljiva skupina.



Slika 17. Digitalna uključivost u svijetu

Izvor: Zdjelar, Kelemen (2018)

## 7. ODRŽIVI RAZVOJ I JAVNE POLITIKE

Kao što je već spomenuto u uvodu ovog rada, politika održivog razvoja sadrži smjernice za rješavanje društvenih problema današnjice donijete za razdoblje do 2030. godine (United Nations, 2015a). Agenda o održivom razvoju 2030. sadrži plan aktivnosti usmjeren na 17 postavljenih ciljeva vezanih uz stanovništvo, planetu, prosperitet, mir i partnerstvo.

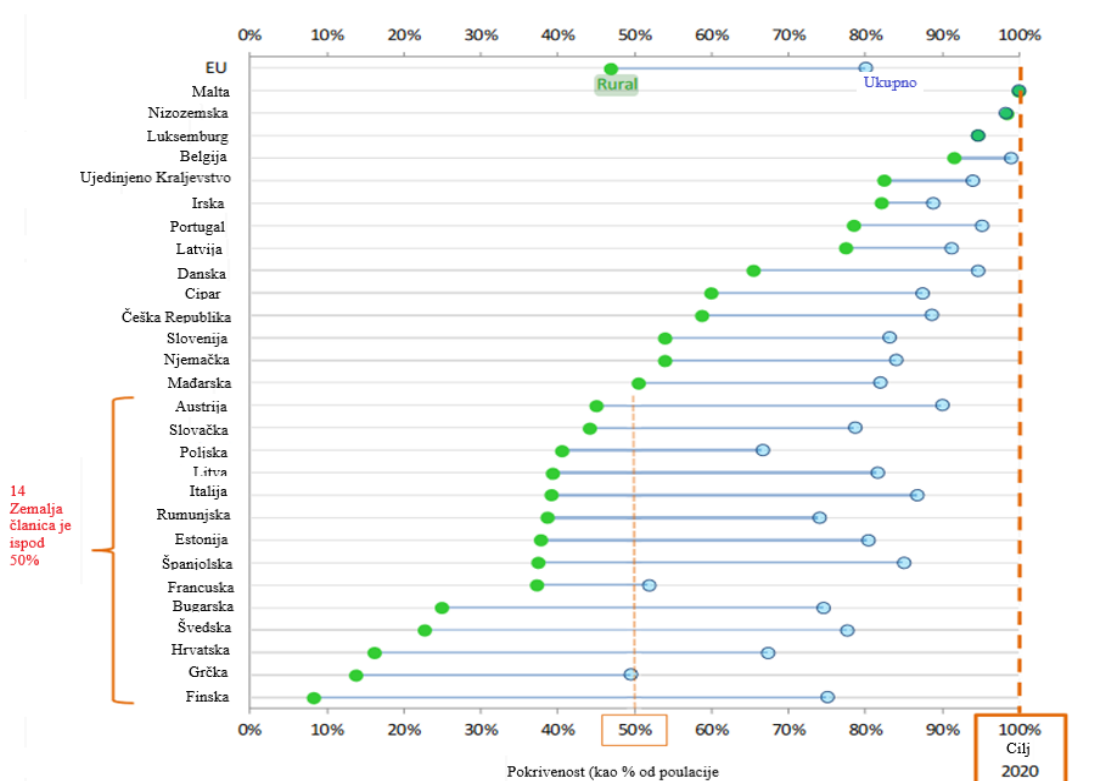
Temeljna istraživanja vezana za održivi razvoj provodili su Sharma, Fantin, Prabhu, Guan, Dattakumar (2016) sagledavajući održivi razvoj, digitalnu pismenost i društvo znanja te su zaključili da na digitalnu pismenost utječe dostupnost informacijsko-komunikacijske (IK) infrastrukture, koju je poželjno razvijati kroz javno-privatno partnerstvo. Također jedan od zaključaka je sigurnost digitalne uključenosti i sudjelovanje u jednakim mogućnostima u održivom razvoju. Održivi razvoj je proces, koji se odnosi i na postizanje e-Uključenosti građana. To nadalje vodi k nužnosti definiranja standarda digitalnih vještina potrebnih za postizanje ciljeva uključivog i održivog razvoja, jer komponenta stanovništva u politici održivog razvoja čini društveni kapital.

Ujedinjeni Narodi (2015) također kao jednu od odrednica politike za razdoblje do 2030. godine navode osnaživanje osjetljivih skupina kao jedno od ključnih pitanja za održiv razvoj. „Ljudi koji su ranjivi moraju se osnažiti. Oni čije se potrebe odražavaju u Agendi uključuje svu djecu, mlade, osobe s invaliditetom (od kojih više 80% živi u siromaštvu), ljude koji žive s HIV/SIDOM, starije osobe, manjine, izbjeglice, raseljene osobe i migrante. Donosi se odluka o poduzimanju daljnjih učinkovitih mjera i radnji, u skladu s međunarodnim pravom, za uklanjanje prepreka i ograničenja, jačanje, podršku i zadovoljenje potreba ljudi koji žive u područjima zahvaćenim složenim humanitarnim hitnim slučajevima i u području pogođenom terorizmom.“ (Ujedinjeni Narodi, 2015.)

Održivi razvoj usmjeren je na stvaranje jednakih uvjeta za život za sve stanovnike. Tako se podrazumijeva stvaranje jednakih uvjeta za život u urbanoj, ali i ruralnoj sredini, što s druge strane stvara određene izazove za koje je potrebno iznaći dodatna rješenja. Posebna istraživanja EUROSTATa vezana su uz ruralna područja (Eurostat, 2019.). Zadnje dostupni podacima (za veljaču 2017. godine) govore da oko 2/3 područja Europske unije čini ruralni kraj te da oko 62% stanovništva koje živi u ruralnom kraju pristupa Internetu svakodnevno. Najviši postotak dnevnog korištenja Interneta ostvaren je u Luksemburgu, Danskoj, Velikoj Britaniji,

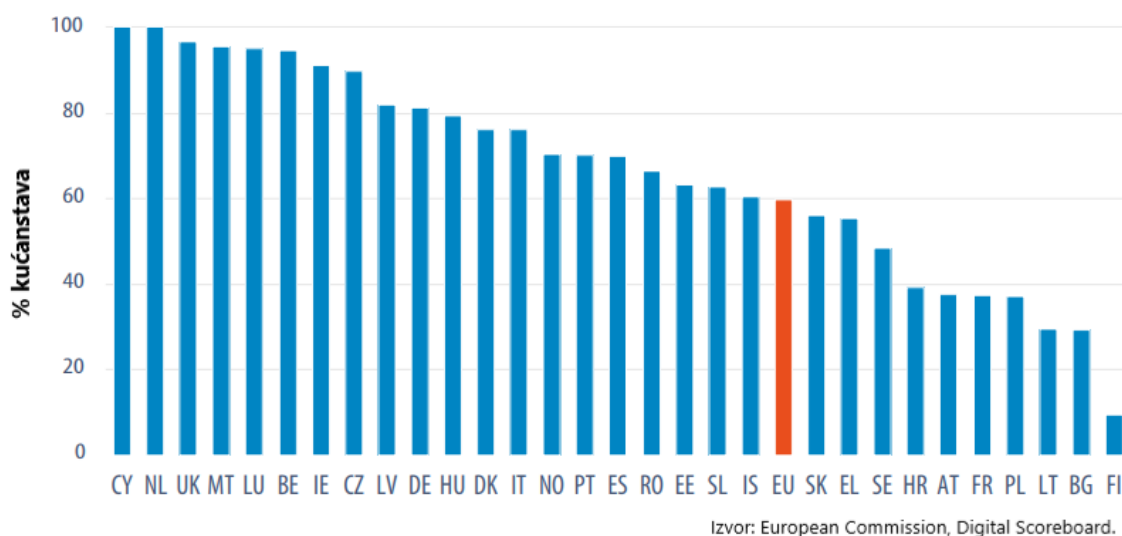
Nizozemskoj, Finskoj i Švedskoj. Najniži postotak dnevnog korištenja Interneta u ruralnom području zabilježen je kod Grčke, Poljske, Bugarske i Rumunjske. Neki od uzroka niskoj stopi dnevnog korištenja Interneta mogu biti nedovoljno razvijena infrastruktura za brzi Internet u ruralnom području, ali nedovoljno razvijene digitalne vještine, obrazovanje, jezične barijere kao i kulturološki i socioekonomski faktori.

Vežano za fizičku dostupnost i pristup širokopojasnom Internetu u Europskoj Uniji u 2017. godini treba spomenuti da je oko 80% područja pokriveno, no od toga ruralna područja pokrivena su oko 50% (Slika 18.). Na Slici 18. prikazana je dostupnost brzog Interneta ruralno, što prosječno na nivou EU iznosi oko 50% u 2017. godini, dok je Hrvatska na 60%, a ruralni dio je oko 20% (Slika 18.). Interesantan podatak je za Finsku, koja je jedna od 5 najboljih zemalja u EU po pitanju e-uključivosti 54+ gdje je ruralno i dalje manje od 10% dostupnosti (2017. i 2020. godine) no kao što je i napomenuto radi se o područjima gdje ima tek 18 stanovnika/100 km<sup>2</sup>, tako da rješavanje dostupnosti Interneta na takvim lokacijama zahtijeva previsoka ulaganja, a premalu priključenost što ekonomski nije opravdano, ali s aspekta prava da svi stanovnici imaju jednake uvjete života može biti upitno.



Slika 18. 30 Mbps pokrivenost u ruralnom području zemalja Europske unije odnosu na ukupnu pokrivenost u 2017. godini

Izvor: [https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18\\_12/SR\\_BROADBAND\\_EN.pdf](https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_12/SR_BROADBAND_EN.pdf), preuzeto 1. 8. 2021.



\* Ruralno područje je definirano kao područje sa manje od 100 stanovnika/km<sup>2</sup>. Tamo je učestalo prisutan nedostatak interesa za investiranje u infrastrukturu. Primjer je Finska, gdje je najniža gustoća naseljenosti u EU (18 stanovnika/km<sup>2</sup> u prosjeku).

EPRS | Europska služba za preliminarna istraživanja - više informacija na <https://tinyurl.com/EPRS-Broadband>

*Slika 19. Pametna sela: Pokrivenost širokopojsnim pristupom Nove populacije (Smart villages: rural NGA broadband coverage in Europe) u 2020. godini*

Izvor: [https://www.europarl.europa.eu/EPRS/graphs/2021-Broadband\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/EPRS/graphs/2021-Broadband_EN.pdf), preuzeto 1. 8. 2021

Na Slici 19. prikazani su podaci o pokrivenosti ruralnog područja u 2020. godini u Europi. Europski prosjek je 60% pokrivenosti.

Grupa autora Lima Oliveira et.al. (2013) u zaključnim razmatranjima navode kako veća e-uključivost također generira sustavne inovacije, nove poslovne modele i nove načine pružanja usluga. Povezivanjem inovacija tehnologije i usluga s lokalnim poduzetništvom, e-uključivost može postati pokretač društvenog i ekonomskog rasta. Kako javni sektor ima povećane porezne prihode ako dolazi do povećane gospodarske aktivnosti zasigurno putem svojih mehanizama (javne politike) treba dati doprinos u poticanju e-uključivosti.

Rerup Schlichter i Danylchenko (2014) prezentirali su odabrane indekse za praćenje razvijenosti informacijskog društva. U nastavku slijedi tabelarni pregled (Tablica 17. i Tablica 18.) u kojima su pobrojana ključna područja i predmet mjerenja. Primjeri indeksa računaju se na razini zemalja, no u svakom od njih fokus je na sposobnosti zemlje da prihvati tehnološka dostignuća koja je neophodno implementirati da bi se mogao očekivati razvoj informacijskog

društva. Navedeno ukazuje na zaključak da je PRISTUP (Internetu) prvi korak kojega je potrebno osigurati da bi se dalje moglo raditi na e-uključivosti (općenito, a kada je riječ o promatranoj skupini 54+ postoje još neki dodatni uvjeti/potrebe o čemu će biti više riječi u narednim poglavljima).

Tablica 17. Pregled indeksa za mjerenje razvijenosti informacijskog društva

Naziv indeksa / Kreator	Učestalost objavljivanja /Broj zemalja uključenih u zadnje izdanje	Fokus	Konceptualni radni okvir / metodologija
<b>Indeks razvoja IKT-a (IDI)/ITU</b>	Godišnje / 159	Razvoj IKT-a i razvojni potencijal IKT, na temelju sposobnosti i vještina dostupnih u zemljama	Model IS-a u tri faze (spremnost-upotreba-utjecaj) Analitički model temeljen na podacima ITU-a
<b>Indeks spremnosti umrežavanja (NRI)/Svjetski Gospodarski forum i INSEAD</b>	Godišnje / 121	Sposobnost zemalja da iskoriste mogućnosti koje nude IKT	Trostupanjski umreženi model spremnosti (spremnost okoline); Analitički model koji se temelji na podacima ITU-a, WB-a, nacionalnih izvora itd. i Istraživanja javnog mnijenja
<b>Ljestvica digitalne ekonomije / Ekonomist - Jedinica za inteligenciju i IBM Institut za poslovanje</b>	Godišnje / 70	Sposobnost zemalja da izvuku maksimalne gospodarske i druge koristi od upotrebe digitalnog gospodarstva	Model digitalne ekonomije sa šest elemenata; Analitički model temeljen na podacima Economista - Jedinica za inteligenciju
<b>Indeks ekonomije znanja / Nesustavni indeks svjetske banke</b>	Nema sustavnog osvježavanja / 145	Pogodnost okruženja zemalja za učinkovito iskorištavanje znanja za gospodarski razvoj	Model gospodarstva u četiri faze (okoliš-inovacije-obrazovanje-IKT) ; Analitički model temeljen na podacima Svjetske banke

Izvor: prilagođeno prema Rerup Schlichter i Danylchenko (2014), stranica 174, Tablica 1a



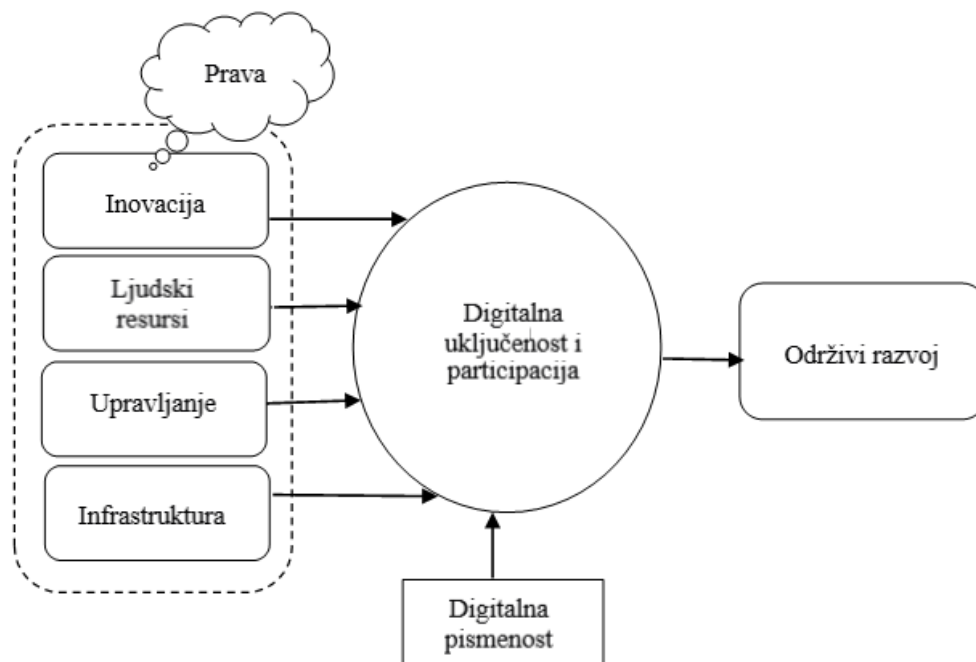
Tablica 18. Pregled indeksa za mjerenje razvijenosti informacijskog društva – područje i indikatori

Naziv indeksa / Kreator	Predmet mjerenja	Indikatori, predstavljaju IKT korištenje
<b>Indeks razvoja IKT-a (IDI)/ITU</b>	1) IKT infrastruktura i pristup	1) Broj korisnika Interneta na 100 stanovnika
	2. IKT korištenje	2) Pretplatnici na fiksni širokopojasni Internet na 100 stanovnika
	3. IKT vještine razrada u 11 kategorija	3) Pretplate na mobilnu širokopojasnu mrežu na 100 stanovnika
<b>Indeks spremnosti umrežavanja (NRI)/Svjetski Gospodarski forum i INSEAD</b>	1) IKT Okruženje (Pod-index okoliša: tržišno okruženje, političko i regulatorno okruženje, infrastrukturno okruženje.)	Individualna upotreba: 1) Pretplatnici mobilnih telefona na 100 stanovnika; 2) Osobna računala na 100 stanovnika; 3) Ukupna populacija pretplatnika širokopojasnog Interneta; 4) Korisnici Interneta na 100 stanovnika; 5) Međunarodna propusnost Interneta na 10000 stanovnika
	2) IKT Spremnost (pod-indexa spremnosti: Individualna spremnost, poslovna spremnost, spremnost Vlade)	Korištenje poslovanja: 1) Licenciranje strane tehnologije; 2) Apsorpcija tehnologije na razini poduzeća; 3) Kapacitet za inovacije; 4) Dostupnost novih telefonskih linija; 5) Opseg poslovnog korištenja Interneta;
	3) IKT Korištenje (pod-indexa korištenja: Individualna upotreba, korištenje poslovanja, korištenje države)	Korištenje: 1) Uspjeh vlade u promociji IKT-a; 2) Dostupnost državnih internetskih usluga; 3) Korištenje IKT-a i učinkovitost vlade; 4) Prisutnost IKT-a u vladinim uredima;
	68 pokazatelja	Indeks e-sudjelovanja
<b>Ljestvica digitalne ekonomije / Ekonomist - Jedinica za inteligenciju i IBM Institut za poslovanje</b>	1) Povezanost i tehnološka infrastruktura;	1) dostupnost širokopojasnog pristupa Internetu kao % ukupne populacije; 2) dostupnost mobitela kao % ukupne populacije; 3) udio korisnika Interneta kao % ukupne populacije; 4) Potrošnja potrošača na IKT po glavi stanovnika; 5) Razina razvoja e-poslovanja; 6) Korištenje Interneta od strane potrošača; Korištenje internetskih javnih usluga od strane građana i poduzeća
	2) Poslovno okruženje	
	3) Društveno i kulturno okruženje	
	4) Pravno okruženje	
	5) Vladina politika i vizija	
	6) Prihvaćenost od potrošača i poduzeća	
39 pokazatelja		
<b>Indeks ekonomije znanja / Nesustavni indeks svjetske banke</b>	1) Režim ekonomskih poticaja	1) Upotreba telefona na 1000 ljudi; 2) Upotreba računala na 1000 ljudi; 3) Upotreba Interneta na 1000 ljudi
	- inovacije	
	- obrazovanje	
	- IKT	
12 pokazatelja		

Izvor: prilagođeno prema Rerup Schlichter i Danylchenko (2014), stranica 174, Tablica 1b

Opći zaključak temeljem podataka iskazanih u Tablici 18. je da osim infrastrukture treba rješavati i pitanje razvoja „mekih“ komponenti – primjerice programskih rješenja (e-Usluga), ali i vještina. Posebice je naglasak i na javne servise, što s aspekta ove teme vodi k zaključku da u tom dijelu javna tijela moraju imati aktivnu ulogu. Za razliku od aktivne uloge u samom razvoju e-uprave, kod ostalih djelatnosti čije usluge se digitaliziraju, javna uprava treba biti u ulozi promotora.

Sharma et.al. (2016) proveli su teorijsko istraživanje, pomoću metode BSC odnosno sustava uravnoteženih ciljeva (engl. Balanced Scorecard Method - BSC). Istraživanjem su bile obuhvaćene Finska, Hong Kong SAR, Qatar, Novi Zeland, Singapur. Istraživanjem je ispitana primjena digitalne pismenosti na javne usluge kao što su obrazovanje, zdravstvo i usluge javnog sektora, izvođenje najboljih praksi kao i stečeno iskustvo. Kao sažetak istraživanja autori su predložili da se opća teorija konceptualizira kako je prikazano na Slici 20.



Slika 20. Digitalna pismenost, znanje, društvo i održivi razvoj

Izvor: prilagođeno prema Sharma, et.al. (2016), stranica 17, slika 1.

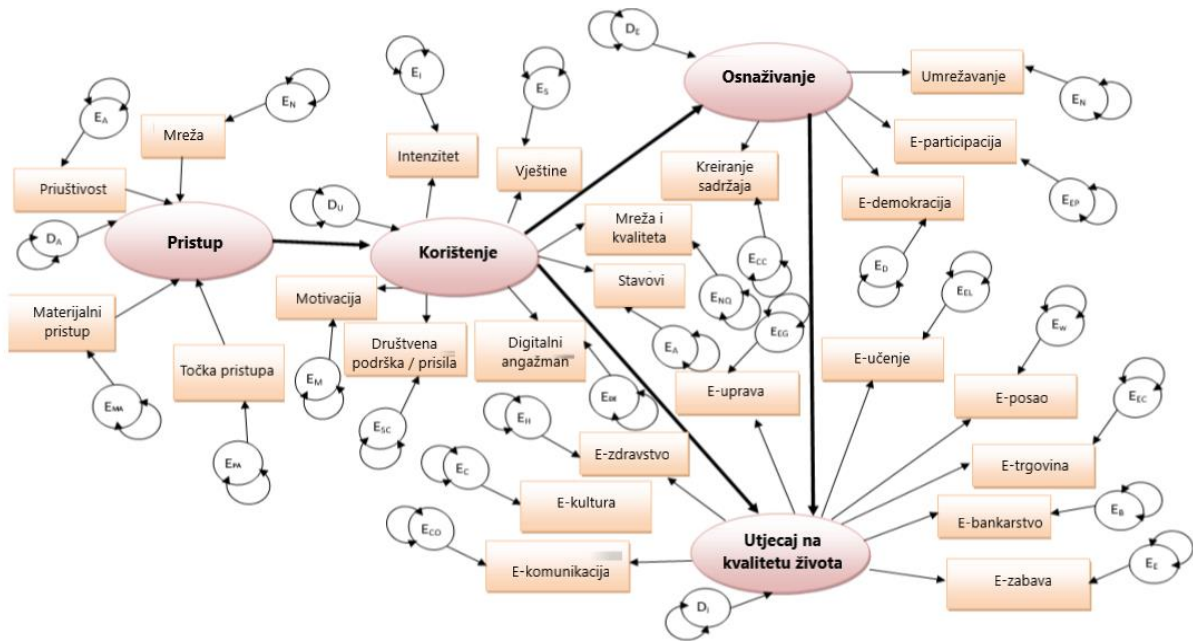
Samostalno (2018) s aspekta institucionalne podrške cjeloživotnom učenju i u koautorstvu sa Žajdela Hrustek i Sumpor (2019) u radu „Sustainable development and active ageing in EU countries – Bridges and Gaps“ autorica obrađuje temu e-uključivosti populacije 54+ s aspekta održivog razvoja te daje pregled brojnih projekata koji su za cilj imali osnaživanje vještina digitalne pismenosti predmetne populacije.

Osjetljive društvene skupine čine i osobe s tjelesnim oštećenjima i teškoćama u razvoju. Grupa autora Kirongo, Huka, Bundi, Muketha (2019) bavila se pitanjima održivog razvoja poput sprječavanja siromaštva, osiguranja radnih mjesta i ekonomskog rasta, smanjenju nejednakosti. U tom smislu autori su proveli istraživanje u području subsaharske Afrike (Kenija i Zimbabve) gdje su istraživali prihvaćanje osobnih računala u nastavi za djecu s poteškoćama u razvoju i tjelesnim oštećenjima (projekt vlada spomenutih zemalja). Stvaranje takvih uvjeta omogućavao je jednako pravo na pristup obrazovanju. Projektom je testirana upotreba IKT prilagođenih funkcionalnosti za korisnike oštećenog sluha, oštećenog vida, poteškoća s motorikom ruku. Testirana IKT oprema primjenjiva u bilo kojoj domeni IKT usluga i za bilo koju dobnu skupinu korisnika sa fizičkim ograničenjima. Ovo istraživanje smatra se relevantnim iz razloga što je dobna skupina 54+ već sama po sebi u nekom dijelu sačinjena i od osoba koje imaju razna fizička ograničenja (stečena tijekom života), pa su stečena znanja vrlo korisna.

Održivi razvoj moguć je uz stvaranje jednakih uvjeta za sve građane, na način da se utvrde mogući uzroci jaza, da se uoče homogene grupe korisnika koje nisu e-Uključive te da se putem javnih politika sustavno osmisle i provedu mjere kojima će se utvrđeni uzroci digitalnog jaza prevenirati.

## 8. E-UKLJUČIVOST I SPECIFIČNOSTI E-UKLJUČIVOSTI 54+

Predloženi Opći teoretski konceptualni model za praćenje e-uključivosti RM-1 (Slika 21.) te Integrirani model za mjerenje digitalne nejednakosti (Slika 22.), zasnovani na recentnim istraživanja, potaknuli su autoricu na istraživanje e-uključivosti populacije 54+ zbog specifičnosti koje su karakteristične za tu populaciju (iskustvo, motivacija, motorika, funkcioniranje osjetila vida i sl., aktivnost na tržištu rada).

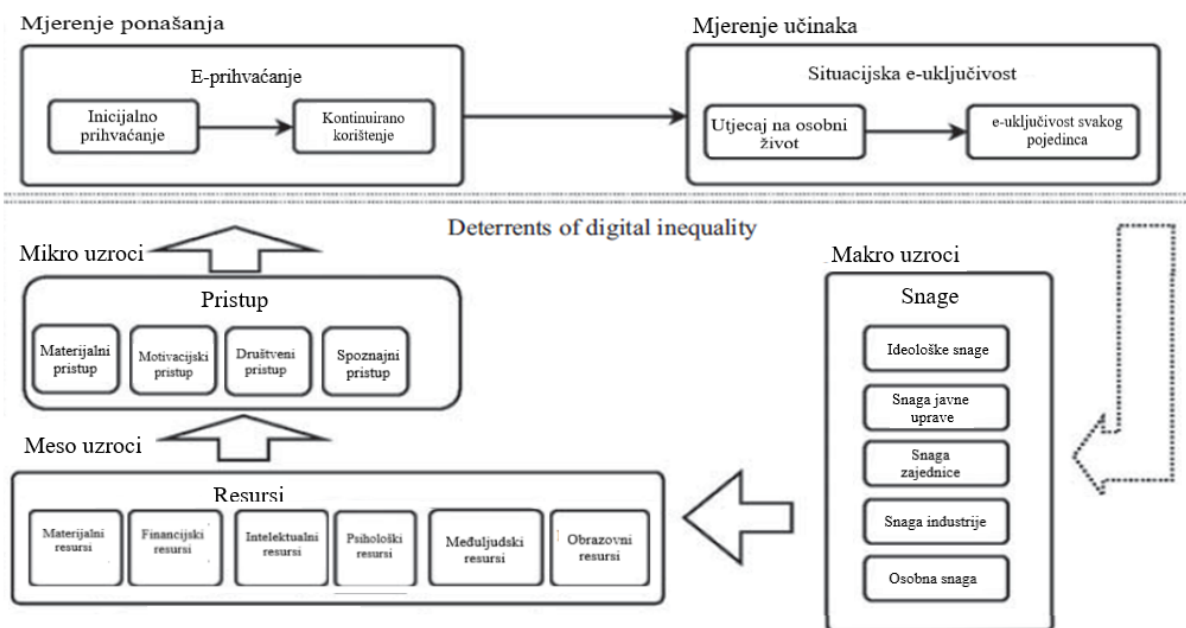


Slika 21. Predloženi opći teoretski konceptualni model za praćenje e-uključivosti (RM-1)

Izvor: prilagođeno prema Žajdela Hrustek, (2015)

RM-1 sadrži četiri ključne komponente e-uključivosti: pristup, korištenje, osnaživanje i utjecaj na kvalitetu života. Model je validiran tijekom procesa istraživanja (Žajdela Hrustek, 2015.), dakle smatra se valjanim i pouzdanim temeljem za istraživanje koje se provodi u ovom radu.

## Mjere digitalnog jaza



Slika 22. Integrirani model za mjerenje digitalnog jaza (RM-2)

Izvor: prilagođeno prema Yu, Ndumu, Mon i Fan, (2018)

RM – 2 odabran je kao referentni iz razloga što se istraživanjem Yu et.al. (2018) ukazuje na činjenicu da na najvišoj razini uzroka – makro razini digitalnog jaza nalazi javna uprava. Već je u radu spomenuto da javna uprava ima obavezu prepoznavati i rješavati društvena pitanja i izazove, sustavnim pristupom.

U istraživanju koje su proveli Guenther, Smede, Young (2020) na području srednje Australije ispitanici su trebali opisati svoju percepciju digitalne uključenosti. Rezultati istraživanja su shematski prikazani na Slici 23. Temeljni zaključak je da se mjere poticanja e-uključivosti trebaju usmjeravati prema utvrđivanju ciljeva (razloga) zašto bi trebalo biti e-Uključiv.



*Slika 23. Percepcija ispitanika o digitalnoj uključenosti*

Izvor: prilagođeno prema Guenther, Smede, Young (2020), stranica 13, slika 3.

Preko OECDovog sustava za statistička praćenja društvenih pojava postavljen je upit o postotku osoba u dobi od 55 do 75 godina (54+) koje koriste Internet, za što je dobiven rezultat kao što je prikazano na sljedećoj slici. Moguća poboljšanja ukupne razine prihvaćenosti Interneta od strane stanovništva upravo su u rješavanju problematike ciljane skupine 54+, jer je dobna granica jedan od glavnih čimbenika koji objašnjavaju razlike u prihvaćanju digitalnog društva.

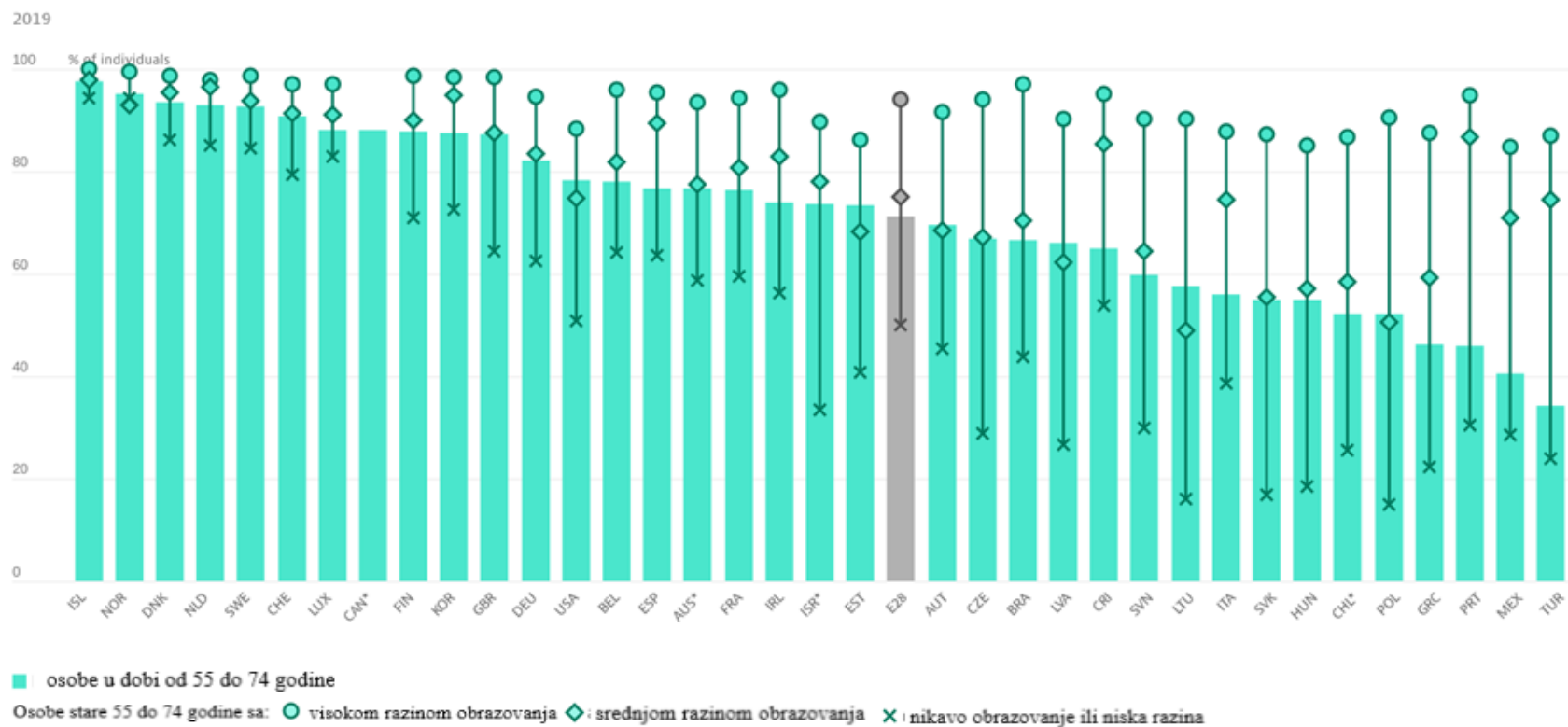
U okviru teme istraživanja ovog rada važni indikatori koji se mogu iz sustava iščitati su: pristup, korištenje i društvo. Sva tri mogu/trebaju biti predmet javnih politika. „Društvo“ se odnosi na postotak pojedinaca starih između 55 i 74 godine koji koriste Internet (Percentage of individuals aged 55-74 using the Internet).

Podaci na Slici 24. su iskazani za 2019. godinu za sve zemlje, osim za Kanadu gdje se isti odnose na 2018. godinu, Australiju gdje se odnose na 2016. godinu i Izrael gdje se odnose na 2017. godinu. ***I ova metodologija za praćenje digitalizacije društva ukazuje na visoki postotak e-uključivosti populacije 54+ u zemljama sjeverne Europe i niži postotak u južnoj i jugoistočnoj te srednjoj Europi.***

## Postotak osoba starih između 55 i 74 godine koje koriste Internet

Postotak osoba starih između 55 i 74 godine koje su pristupile Internetu u zadnja tri mjeseca koja prethode istraživanju. Ovaj indikator daje mjerilo za poboljšanja za opću razinu prihvaćenosti Interenta u populaciji. Godine su jedan od glavnih faktora koji objašnjavaju razliku u prihvaćanju među zemljama.

za više informacija o ovom indikatoru posjetite <https://goingdigital.oecd.org/en/indicator/50/>



\* U odnosu na ranije godine

Slika 24. Postotak osoba starih od 55 do 75 godine koje koriste Internet u 2019. godini

Izvor: OECD, (2019), ICT Access and Usage by Households and Individuals Database, <http://oe.cd/hhind> pristupljeno 25.10.2020.

Uvažavajući rezultate višegodišnjih istraživanja koja provodi EUROSTAT, a koji ukazuju na činjenicu niske stope e-uključivosti populacije 54+ u digitalno društvo kod određenih zemalja i visoku stopu kod nekolicine, najbolju sliku o tome pružaju podaci prikazani u sljedećoj tablici (Tablica 19.). Iz prikazanih podataka evidentno je da su zemlje sjeverne i srednje Europe: Island (1%), Norveška (3%), Nizozemska (5%), Švedska (5%), Luksemburg (10%), Velika Britanija (10%), Njemačka (13%) i Francuska (17%) na vrhu ljestvice po broju e-Uključivih korisnika u populaciji 55 do 74 godine. Iz podataka je vidljivo da je postotak u opadanju, ali da je on u velikom broju zemalja još popriva značajno visok. Navedeno ukazuje na potrebu za komparativnom analizom javnih politika zemalja koje su uspješno uključile populaciju 54+ u digitalno društvo i korištenje Interneta.

Postoci ispitanika u dobi od 55 do 74 godine koji nikada nisu koristili Internet u 2010. godini odražavaju učinke mjera koje su provodile pojedine zemlje. Inicijative za e-uključivost opće populacije u Švedskoj, počele su već 1980. godine, čime se postigao značajan rezultat i za populacijsku skupinu 54+ vidljiv u tablici ispod za 2010. godinu. Ostale zemlje sa sjevera Europe vrlo brzo su uočile da određene populacijske skupine odskoče od prosjeka cijele populacije po pitanju e-uključivosti te su početkom 2000. godine sustavno radile na osmišljavanju mjera i promociji e-uključivosti. Dodatan poticaj tome dala je i socijalna politika EU, koja je dapače poticala svaku vrstu uključivosti ranjivih skupina. Poljska (ušla u EU 2004. godine), Rumunjska i Bugarska (ušle u EU 2007. godine) imale su u 2010. godini izrazito visok postotak populacije 54+ koja nikada nije koristila Internet. Iako su i danas te zemlje na začelju ljestvice po istom pokazatelju, može se reći da su tijekom 9 godina kako je prikazano u tablici prepolovile taj postotak, što čini značajan napredak, ali je stanje još uvijek na razini da se i dalje treba ulagati napore za promjenom. Grčka je primjer koji govori da unatoč članstvu u EU od samog osnutka i činjenici da nisu imali probleme tranzicije kao zemlje istočne Europe (Rumunjska, Bugarska, Poljska, pa i Hrvatska, koja je uz to imala i ratno stanje) nisu ni tada ni sada polučili značajnu promjenu u e-uključivosti populacije 54+ jer su u 2019. godini na razini europskog prosjeka iz 2010. godine.

Sve navedeno valja uzeti u obzir kod sagledavanja komparativne analize.



Tablica 19. Postotak ispitanika u dobi od 55 do 74 godine, koji nikada nisu koristili Internet, u razdoblju od 2010.-2019. godine

Godina	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	promjena u % bodovima (2019-2010)
<b>GEO (Oznake)</b>											
Europska Unija - 27 zemalja (od 2020)	58	55	52	48	44	40	37	33	29	25	-33
Europska Unija - 28 zemalja (2013-2020)	55	52	49	45	41	38	34	31	27	23	-32
Europska Unija - 15 zemalja (1995-2004)	50	47	44	40	36	33	29	26	23	:	
Belgija	42	36	36	36	30	31	26	24	21	17	-25
Bugarska	84	76	76	73	69	67	64	59	54	51	-33
Češka	59	53	45	43	39	34	33	29	27	25	-34
Danska	25	20	16	10	8	8	7	6	4	5	-20
Njemačka (do 1990 područje SRNJ)	42	41	37	33	29	25	21	20	15	13	-29
Estonija	56	52	51	42	33	26	28	26	23	20	-36
Irska	62	52	47	46	45	42	38	35	42	24	-38
Grčka	89	85	83	76	70	69	68	62	58	50	-39
Španjolska	71	68	64	60	55	49	45	37	33	21	-50
Francuska	49	39	37	34	30	28	25	24	19	17	-32
Hrvatska	83	81	73	64	60	57	55	58	47	42	-41
Italija	72	70	67	63	60	55	51	47	39	35	-37
Cipar	84	81	75	73	69	62	61	49	43	39	-45
Latvija	70	62	58	53	47	43	42	39	33	30	-40
Litva	76	73	71	65	58	56	51	45	39	36	-40
Luksemburg	21	24	18	12	11	9	5	7	10	10	-11
Mađarska	67	61	57	56	51	49	43	40	39	36	-31
Malta	74	59	63	61	50	48	50	45	44	37	-37
Nizozemska	24	20	17	13	12	10	10	7	7	5	-19
Austrija	55	50	45	44	39	36	31	27	27	27	-28
Poljska	73	70	68	66	60	57	53	49	46	39	-34
Portugal	78	76	71	68	64	60	56	50	52	49	-29
Rumunjska	88	86	81	74	72	64	62	56	46	40	-48
Slovenija	67	65	64	52	55	54	52	45	38	34	-33
Slovačka	53	57	50	43	41	45	40	39	36	33	-20
Finska	30	25	21	17	15	15	12	14	12	9	-21
Švedska	19	14	15	12	12	11	6	6	9	5	-14
Ujedinjeno Kraljevstvo	32	29	26	22	16	15	11	11	12	10	-22

Izvor: EUROSTAT, e-society, preuzeto 11.10.2020, Dataset: **Individuals - internet use [ISOC\_CI\_IFP\_IU]**, Last updated: 15/04/2020 23:00, **Time frequency:** Annual, **Information society indicator:** Internet use: never, **Unit of measure:** Percentage of individuals, **Individual type:** Individuals, 55 to 74 years old

Navedeni podaci upućuju na potrebu da se provede detaljnija analiza inicijativa i aktivnosti zemalja koje su pri vrhu po postotku e-uključivosti 54+. Kao kriteriji za odabir pet najboljih zemalja i pet zemalja koje su na kraju ljestvice, u obzir su uzeti:

- bruto društveni dohodak (BDP) po glavi stanovnika (Tablica 32.)
- indeks aktivnog starenja (AAI), (Tablica 16. u poglavlju 6.2.3.)
- indeks digitalnog gospodarstva i društva (DESI), kojim se prati (Tablica 12.)
- postotak ispitanika u dobi od 55 do 74 godine, koji nikada nisu koristili Internet, u razdoblju od 2010.-2019. godine (Tablica 19.).

Navedeni pokazatelji ukazuju na: 1) gospodarsku snagu zemlje, 2) kapacitete u koje ulaže da bi se postigla očekivana razina zadanih ciljeva politike Aktivnog starenja, strateškog dokumenta Digitalne Agende, 3) angažman oko populacije koja nije aktivno uključena u digitalno društvo.

O navedenom će biti riječi u poglavlju 9.2. ovog rada u dijelu u kojem se obrađuje komparativna analiza. U narednoj tablici (Tablica 20.) dat je pregled istraživanja i projekata prema redosljedu komponenti iz RM-1 modela, s naglaskom na javne politike.

Tablica 20. Pregled istraživanja i projekata prema aspektu e-uključivosti prema komponentama RM-1

Autor(i) (Godina)	Komponenta RM-1 na koju se odnosi	Zaključak/spoznaja istraživanja	Uloga javne politike
Zdjelar i Kelemen (2018)	Pristup Korištenje	Pregled projekata usmjerenih na podizanje razine digitalne pismenosti. U radu se dodatno naglašava nužnost sustavnog pristupa u podizanju razine <b><u>digitalne pismenosti općenito</u></b> , a posebno građana u trećoj životnoj dobi. Jednakost u osiguranju pristupa Internetu, što je osnovni tehnički preduvjet za e-uključivost također je upitna, jer ruralna područja nisu jednako zastupljena kao što su urbana kada je riječ o razvoju mreže, što je i u vrijeme izrade ove disertacije još uvijek tako u velikom broju EU zemalja. Javne politike, barem što se tiče EU, sagledavaju digitalnu pismenost velikim dijelom kroz	Osiguranje kapaciteta i korištenje postojećih u cilju podizanja e-uključivosti 54+ te pružanje društvene potpore.

		poslovne kompetencije i nužnost za posjedovanje istih radi konkurentnosti na tržištu radne snage, što znači da su potencijalne mjere za podizanje digitalne pismenosti usmjerene na radno aktivno stanovništvo.	
Correa & Pavez (2016)	Pristup Korištenje - Motivacija	Analiza digitalne uključenosti u ruralnim područjima Europske unije. Zaključak analize je da postoje dvije grupe faktora, <b><u>okolišni faktori i individualni faktori</u></b> , za digitalnu uključenost. <b><u>Geografska izolacija</u></b> uz <b><u>mentalnu izolaciju</u></b> i nedostatak mogućnosti razvoja i edukacije utječu na <b><u>stavove i stvaranje potrebe</u></b> za e-uključivost	Javnim politikama osigurati dostupnost tehnološkog rješenja za pristup Internetu (širokopolasni Internet, 5G) za rješenje okolišnog faktora. Za rješavanje individualnog faktora moguće je osigurati potporu za podizanje vještina ili rješavanje materijalnog pitanja pristupa Internetu
Epstein, Nisbet, Gillespie (2011)	Pristup Korištenje - Vještine	Glavni nositelji odgovornosti za digitalni jaz su javna uprava ili osobno pojedinac. Odgovornost je sagledavana s aspekta dva moguća uzroka: <b><u>problem dostupnosti pristupa</u></b> (kao odgovornost tijela javne vlasti da razvije infrastrukturu) ili problem nedostatno razvijenih <b><u>digitalnih vještina</u></b> (kao odgovornost pojedinca da se angažira i razvije vještine)	
Schreurs, Quan-Haase, Martin (2017)	Korištenje – Društvena podrška	Istraživanje je vezano uz pružanje podrške u razvoju <b><u>digitalne pismenosti osobama</u></b> starijim od 65 godina u Sjedinjenim Američkim Državama te je zaključeno da je nužno raditi na <b><u>spoznajnom i društveno-emocionalnom aspektu</u></b> svakog pojedinca kako bi se postigao učinak.	Za rješavanje individualnog faktora moguće je osigurati potporu za podizanje vještina ili rješavanje materijalnog pitanja pristupa Internetu
Siren and Grønberg Knudsen (2017)	Korištenje – iskustvo i motivacija	<b><u>Istraživanje stavova</u></b> (Danska) starije populacije o korištenju IKT i isporuci digitalnih javnih usluga. Zaključak istraživača je da je <b><u>digitalna isključenost</u></b> starije populacije najviše uzrokovana <b><u>nedostatkom digitalnih vještina</u></b> ,	Za rješavanje individualnog faktora moguće je osigurati potporu za podizanje vještina ili rješavanje materijalnog pitanja pristupa Internetu

		<p><b>interesa i povjerenja</b> u korištenje digitalnih tehnologija. <b>Iskustvo korisnika, razina motivacije i</b> problemi pri korištenju IKT uzroci su digitalne isključenosti odnosno niske razine e-uključivosti populacije u trećoj životnoj dobi zbog čega je znatno otežano formulirati jednako korisne digitalne usluge javne uprave koje bi trebale biti dostupne svim građanima.</p>	
Stiakakis, Kariotellis, Vlachopoulou (2009)	Korištenje - Društvena potpora	Digitalni jaz i digitalna nejednakost odraz su <b>društvenih i ekonomskih nejednakosti</b> (Grčka). Zbog kompleksnosti uzroka teško je razviti opći model mjera kojima bi se utjecalo na rješavanje problema sustavno.	Pri analizi mogućih rješenja potrebno je uvažiti heterogenost grupe te sukladno tome usmjeriti mjere koje bi bile sastavni dio javne politike
Kang (2018)	Korištenje – Društvena podrška	Polazno stajalište je da je e-uključivost važna za stariju populaciju te se predlaže „story-telling agents“ kako bi <b>usmjerili pažnju</b> spomenute populacije isključivo na <b>prednosti</b> koje im digitalni sadržaji i komunikacija nude te na taj način <b>prevladali barijeru</b> koja postoji.	Za rješavanje individualnog faktora moguće je osigurati potporu za podizanje vještina ili rješavanje materijalnog pitanja pristupa Internetu
Janowski, T., Estevez, E., Baguma (2018)	Korištenje – Društvena podrška	Važnost prilagodbe <b>javne administracije</b> građanstvu kako bi se građani što više uključili u digitalne tokove s ciljem dostizanja ciljeva <b>održivog razvoja</b> do 2030. godine	Osigurati razvoj e-uprava te osnažiti vlastite službenike u vidu razvoja digitalnih vještina
Trilar, Kos, Jazbinšek, Jensterle, Stojmenova Duh (2018.)	Korištenje – Društvena podrška	Projekt <b>uključive komunikacije (Slovenija), suradnje i fizički aktivnog životnog stila</b> među članovima obitelji kroz jednostavne <b>motivacijske mehanizme</b> . Ključna uloga <b>mladih članova obitelji</b> (unučad) i roditelja je da svoje najstarije ukućane koji su u trećoj životnoj dobi motiviraju na korištenje aplikacija vezanih uz usluge u zdravstvu putem <b>pametnih telefona</b> .	Kao koordinator u promoviranju digitalnog društva promovirati važnost e-uključivosti populacije 54+

Gray, Gainous, Wagner (2017)	Korištenje	<p>Istraživana je povezanost <b>digitalnog jaza i spol</b> stanovnika (Južna Americi). Postoji značajno odstupanje u korištenju Interneta među spolovima u zemljama gdje je ravnopravnost spolova još uvijek upitna. Muškarci su više uključeni u korištenje svih internetskih servisa, uključujući i političke aktivnosti. S druge strane zaključak je i da upravo vrijednost pojedinih usluga (u smislu da postoji želja i potreba korištenja) ovisi o spolu, no, i osobnost pojedinca ima značajan utjecaj.</p> <p>Treba reći da su rezultati istraživanja koje je provela Žajdela Hrustek (2015) pokazali upravo da spol nema značajan utjecaj na e-uključivost, iz čega se može pretpostaviti da je tome tako zbog kulturoloških razlika među društvima u kojima je istraživanje provedeno.</p>	Putem politike ravnopravnosti spolova stvarati jednake uvjete za e-uključivost 54+ oba spola.
Senior Project Consortium (2008)	Korištenje	<b>Strah i nepovjerenje</b> prema digitalnim tehnologijama od strane osoba starije životne dobi uglavnom su razlog slabe motiviranosti za e-uključivost	Planirati i provoditi promotivne aktivnosti usmjerene osmišljene uz pomoć struke (prije svega psihologa) prema posebno osjetljivim skupinama s ciljem da se riješe problemi barijere.
Howard (2015)	Osnaživanje, podizanje svijesti	Na koji način bi se <b>sustav obrazovanja</b> trebao prilagoditi novim uvjetima koji su nastali razvojem digitalne tehnologije, ali i ciljevima <b>održivog razvoja</b> . Obzirom da je nastavno osoblje, nerijetko samo za sebe nedovoljno educirano da se može uhvatiti u koštac s izazovima digitalizacije i stvaranja mogućnosti za postizanje ciljeva održivog razvoja, prije svega važno je promijeniti njihovu svijest o potrebama za promjenom. Novo doba zahtijeva naučiti kako	Javna uprava u svojem djelokrugu pokriva brojna područja, između ostaloga i obrazovanje. Kako je uslijed Covid 19 pandemije došlo do posebno izražene potrebe da roditelji (populacija odraslih) bude uključena u nastavu na daljinu, treba u budućnosti predvidjeti aktivnosti kojima bi se i daljnji razvoj e-obrazovanja promovirao s

		učiti i sintetizirati znanje iz različitih izvora, kako kritički razmišljati te kako na suvremen način prihvatiti izazove. Sve to naziva se „pismenošću novog doba“.	ciljem da se svima olakša odvijanje obrazovnih proces.
Gabrin Praničević, Petelin i Bućan (2009)	Osnaživanje	Ulaganja u razvoj i korištenje digitalnih usluga može doprinijeti rješavanju društvenih problema, koji u društvu postoje zbog <b>fizičkih barijera</b> što osobama smanjene pokretljivosti (osobama s invaliditetom i starijim osobama) pričinjava problem i u konačnici uzrokuju ovisnost o tuđoj pomoći i izoliranost od okruženja	Javnim politikama treba utjecati na rješavanje pitanja dostupnosti digitalnih sadržaja (e-accessibility) ne samo sadržaja javnog sektora, već i ostalih djelatnosti.
Vicente i López, (2009)	Osnaživanje	Svrha istraživanja bila je uvidjeti koji faktori su značajno utjecali na izrazito nisku odnosno visoku stopu digitalnog jaza u pojedinim regijama. Rezultati su pokazali da <b>socio-ekonomski faktori imaju utjecaj</b> , osim gustoće naseljenosti. Isto tako pokazalo se da ulaganje u istraživanje i razvoj i prihvaćanje IKT koreliraju s 0,7 vrijednosti koeficijenta što je značajno, ali nije dovoljno da bi se moglo reći da to bitno utječe na prihvaćanje IKT-a. Istraživanjem je napravljena procjena digitalnog jaza regionalno na području Europske Unije na osnovi podataka EUROSTATA (27 zemalja), a rezultati idu u prilog odabiru zemalja koje su među pet najboljih u EU kako je dobiveno i analizom u ovom radu na temelju AAI, DESI i BDP	Visoka stopa e-uključivosti rezultat je sustavnog pristupa, stvaranja povoljnih općih socio-ekonomskih uvjeta za život što je velikim dijelom rezultat javnih politika.

Izvor: Autorica

U svrhu analize područja istraživanja korišteni su mrežni izvori literature Web od Science i Scopus po ključnim riječima na engleskom jeziku (ageing society (policy), active ageing, elderly citizens/Older people, other vulnerable groups, digital literacy, competences / E-READINESS, inclusion/e-Inclusion, digital divide, ICT, Mobile telephony, Learning/Informal education/Empowerment). Pronađeno je 50 znanstvenih članaka (40 WoS/Scopus, 10 ostali izvori), dok je u svrhu usporedbe teorije s praksom koja se primjenjuje za rješavanje problema e-uključivosti u analizu uključeno i 8 stručnih radova.

U cilju sagledavanja pitanja e-uključivosti razmatrani su i radovi koji se bave temom s aspekta održivog razvoja, socijalne komponente, obrazovanja odraslih, razvoja informacijskog/digitalnog društva i digitalnog jaza iz razloga što je tema e-uključivosti multidisciplinarna, a objavljeni su u razdoblju od 2003. do 2020. godine kao što je prikazano u Tablici 21. (Prilog 15.4.). U analizu su bili uključeni radovi objavljeni na engleskom jeziku što predstavlja svojevrsno ograničenje istraživanja. Časopisi koje je autorica koristila kao izvor znanstvenih radova su:

- Scopus 6 radova: Conference paper (3), International Journal of Electronic Governance (1), PLoS ONE (1), Smart Learning Environments (1)
- WoS 34 rada: Ageing and society (1), BMC public health (1), Computer (1), Educational Gerontology (1), Employee Relations (1), European Journal of Ageing (1), Government Information Quarterly (2), IEEE Consumer Electronics Magazine (1), Information Systems Frontiers (1), Information Systems Management (1), International Journal of Computer Science and Information Security (1), ISG International Society for Gerontechnology (1), Journal of Aging & Social Policy (1), Journal of Medical Internet Research (1), Lecture Notes in Computer Science (6), New media & society (1), Profesional de la Información (1), Revista Latina de Comunicación Social (1), Rural Society (1), Sensors (1), Statistika-Statistics and Economy Journal (1), Telecommunications Policy (2), The Information Society (1), Topics in Geriatric Rehabilitation (1), Universal access in the information society (1), Viešoji Politika Ir ADMINISTRATIVIMS (1), ZDM Mathematics Education (1).

Ostali izvori bile su knjige (3), radovi s konferencija (1), radovi objavljeni o istraživanjima proizašli provođenjem projekata (3) i časopisi izdani od strane akademskih ustanova: Comunicar Media Education Research Journal (1), International Journal of Business and Social Science (1), IOSR Journal Of Humanities And Social Science (1), New Zealand Computer

Society (Scribd) (1), Procedia-Social and Behavioral Sciences (2), Research publication (3), Science and Engineering Ethics (1), Zeitschrift für Weiterbildungsforschung (1).

Tablica 21. Postotak analiziranih dokumenata po godinama

	Godina															Ukupno
	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
%	2	4	4	2	6	4	4	6	12	4	8	10	8	14	12	100

Izvor: Autorica

Analiza dokumenata, iz područja istraživanja ovog rada, objavljenih u razdoblju 2003. do 2020. godine provedena je i po ključnim riječima koje su autori definirali, ali i po ključnim riječima definiranim od strane autorice, a koje su pak odabrane prema kriteriju šireg sagledavanja teme e-uključivosti (socijalni aspekt, javne politike, društvena potpora, posebne skupine stanovništva koje imaju posebne potrebe...). Analizom radova popis ključnih riječi je po potrebi dopunjavan, jer upravo samom analizom širio se broj ključnih faktora koji su iz određenog novog kuta promatranja teme prepoznati kao važni. Iterativno je kod svakog dodavanja nove ključne riječi napravljena analiza onih dokumenata koji su prethodno već prošli prvi ciklus. Rezultati su prikazani u Tablici 22.

Pregled razmatranja, pretpostavki i zaključaka iz analiziranih dokumenata može se podijeliti u tri grupe:

1. specifičnosti e-uključivosti populacije 54+ i/ili drugih ranjivih populacijskih skupina što je obrađeno u ovom poglavlju
2. specifičnosti populacije 54+ i/ili drugih ranjivih populacijskih skupina (detaljno obrađeno u poglavlju 9.1.)
3. javne politike i e-uključivost te poseban naglasak na e-uključivost 54+ (detaljno obrađeno u poglavlju 10. i poglavlju 11.)



Tablica 22. Ključne riječi u sadržaju analiziranih dokumenata

Ključne riječi u sadržaju dokumenta	Znanstveni radovi	Stručni radovi	Ukupno	% od ukupnog	Rang
Stariji građani/ Starije osobe/ Starija dob	42	8	50	86,2	1
e-uključivost / eUključivanje / Digitalno uključivanje / Info-uključivanje	29	6	35	60,3	2
Ranjive skupine / osobe s invaliditetom / marginalizirane skupine	28	7	35	60,3	2
Digitalni jaz / Digitalno isključenje	28	5	33	56,9	4
Digitalna pismenost / IKT pismenost / Računalna pismenost	29	3	32	55,2	5
Korisničko iskustvo (UX) / individualno iskustvo	27	5	32	55,2	5
ICT uključujući mobilnu telefoniju i all-inclusive infrastrukturu	28	2	30	51,7	7
Pristupačnost	24	5	29	50,0	8
Javna politika / politika zajednice	22	7	29	50,0	8
Kompetencije	24	4	28	48,3	10
Osnaživanje (socijalna podrška)	21	7	28	48,3	10
Kasnije učenje / Doživotno učenje / Cjeloživotno obrazovanje / Učenje odraslih	22	4	26	44,8	12
Ruralna područja	16	3	19	32,8	13
Aktivno starenje	14	4	18	31,0	14
Socijalna politika vezana za starenje / Socijalna politika	12	3	15	25,9	15
Strategija obrazovanja	7	1	8	13,8	16
E-spremnost	3	0	3	5,2	17

Izvor: Zdjelar, R. Žajdela Hrustek, N. (2021). Digital Divide and E-inclusion as Challenges of the Information Society – Research Review, Journal of Information and Organizational Sciences. Table 5.

### 8.1. SPECIFIČNOSTI POPULACIJE 54+ KOJE UTJEČU NA E-UKLJUČIVOST

Kod analiziranja predmetne specifične populacijske skupine 54+ treba posebice imati na umu sociološki i psihološki aspekt sagledavanja pojave e-uključivosti. U kontekstu prihvaćanja novih tehnologija i općenito novih navika kod populacije 54+ te posebno populacije 60+, razvijene su opće teorije i definirani opći obrasci od strane istraživača, što je predmet ovog poglavlja rada.

Primjerice Pečjak (2001) koji se bavi psihologijom treće životne dobi navodi činjenice koje, zbog velikog udjela starijih osoba u populaciji, mogu u značajnoj mjeri, ako se uzmu u obzir pozitivno ili negativno utjecati na rezultate inicijativa za poticanje e-uključivosti Pečjak (2001):

1. prevenirati osjećaj stresa i frustracija kod motiviranja populacije 54+ da postanu e-Uključivi i da budu aktivni članovi digitalnog društva,
2. starija populacija teško se prilagođava novim okolnostima, što zahtijeva snažnu motivaciju da se promjene prihvate i da se ustraje, u njihovom prihvaćanju,
3. starije osobe očekuju poštovanje, a upravo zbog životnog iskustva kojim raspolažu imaju određene stavove koje je potrebno mijenjati da bi pojedinac bio sposoban promijeniti ponašanje,
4. godine od 54+ pa do kraja života obiluju mnogim promjenama koje utječu na mentalno i psihičko stanje pojedinca, stoga posebnu pažnju treba posvetiti vremenu koje pojedinac ima da ga kvalitetno i u skladu sa svojim afinitetima može provoditi. Primjerice osnivanje učilišta za treću životnu dob te obrazovni programi koji omogućuju dodatno obrazovanje, onima koji to žele. Odlazak u mirovinu, osamostaljivanje djece i njihov odlazak iz obiteljskog okruženja značajni su događaji koji ostavljaju mnogo slobodnog vremena. Ako to vrijeme nije kvalitetno osmišljeno, pojedinci lako zapadaju u krize i negativno raspoloženje.
5. činjenicom umirovljenja ne nestaje znanje i iskustvo pojedinca. Oni koji žele raditi i biti aktivni to im treba omogućiti.
6. glede kognitivnih i spoznajnih sposobnosti te kreativnosti Pečjak se poziva na istraživanja u kojim su se pripadnici treće dobi pokazali kao vrlo oprezna populacijska skupina, naime, kad je iskustvo malo (ne vladaju IKT-om) tada ni kreativnost nije velika, jer pojedinac ima premalo znanja za iznalaženje različitih rješenja,
7. promjena načina mišljenja i djelovanja najveća je tajna uspjeha u trećoj životnoj dobi.

8. Pečjak se poziva na Kleiserova istraživanja iz 1918. godine, u kojima govori o moći koncentriranja te kaže da pažnja ovisi o potrebama i interesu pojedinca. Što je zadatak zamršeniji to je potrebno duže vrijeme da se pokrene reakcija. Navedeno možemo izravno povezati s ključnom osobinom za učenje i savladavanje novih navika.

U smislu stvaranja novih navika, a prema sugestijama dobivenim u kratkom intervjuu prof.dr.sc. Dade Maglajlić treba razlučiti tri podgrupe osoba starije životne dobi: „1. one koji su oduševljene s IKT i sve svoje obveze rješavaju nekim pametnim telefonom, i-pod; 2. većinska grupa koja razumije da je to ‘svijet budućnosti’ pa se uz puno teškoća, izazova, trudi prigrliti isti; 3. oni koji razumiju sve što nije OK vezano uz IKT i ne žele se prilagoditi/prilagođavati, a koje ‘odgovorni’ (političari, planeri, svi mogući uslužni djelatnici), ... vrlo često izostavljaju iz bilo kakvih razgovora. Svaki predložak koji poštuje osobe starije životne dobi treba tražiti rješenja za sve tri podgrupe!“ Uvažavajući iznijete stavove iste možemo povezati i s teorijom Maslowa (1970) o motivaciji i osobnosti.

Važnost digitalne pismenosti na tržištu rada tema je kojom su se bavili Bejaković, P., & Mrnjavac, Ž. (2020). Autori analiziraju i sposobnosti savladavanja digitalnih kompetencija te zaključuju da postoji značajna povezanost između niske razine digitalnih vještina i postotka zapošljivosti, naročito kod populacije 54 - 65 godina koja zbog navedenih zahtjeva često bude u lošijem položaju od mlađe populacije. Dodatnu vrijednost ulaganju u digitalne vještine zaposlenika onih koji su pred umirovljenjem, čini upravo iskustvo u korištenju IKT-a s kojim odlaze u mirnije razdoblje života u kojem im to iskustvo omogućava integraciju u digitalno društvo za privatne potrebe (Friemel, 2016), a što se višestruko vraća kroz brojne efekte koje društvo ima od takve integracije.

Vezano uz heterogenost skupine 54+ Viñarás-Abad, et al. (2017) polaze od četiri faze u životu odrasle populacije 55+. To su: dob pred umirovljenje; neovisno funkcioniranje u fazi umirovljenja; godine s povećanim ograničenjima kada je potrebna povremena pomoć drugih i četvrta faza kada je osoba potpuno ovisna o tuđoj pomoći. Iz navedenog proizlazi potreba u segmentaciji populacije od 54+ pri razmatranju njihove percepcije o korisnosti računala i Interneta za njihovu kvalitetu života. Uvažavajući prethodno spomenutu segmentaciju populacije 54+ autori preporučaju da treba daljnje aktivnosti oko podizanja e-uključivosti usmjeriti na različita rješenja glede tehničkih i operativnih ograničenja, ali i na motivacijske i

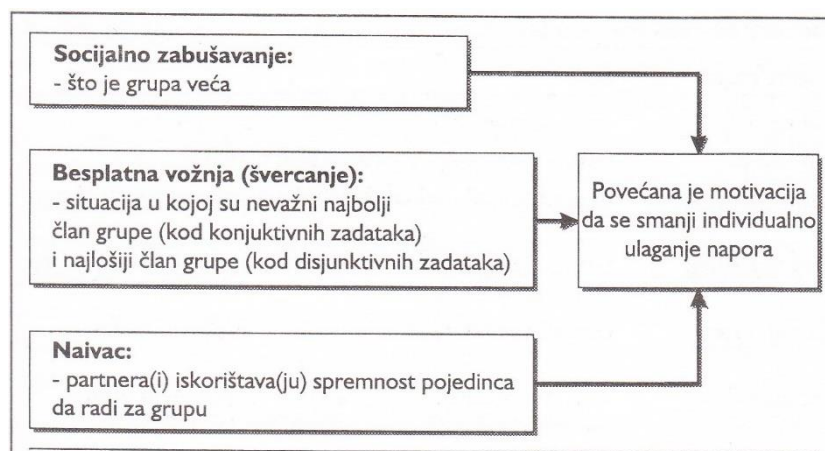
psihološke efekte (kognitivne, emocionalne i ponašanje) specifične za svaki spomenuti segment.

Prilično izraženo u praksi je primjerice korištenje mobilnih i pametnih telefona. Istraživanje na temu korištenja navedenih uređaja provodili su Berenguer, et al. (2016) i zaključili da postoje dva moguća objašnjenja koja mogu objasniti dobne razlike u upotrebi pametnih telefona. Prvi zaključak povezan je s padom fizičkih i kognitivnih sposobnosti među starijima da prihvate i usvoje napredne uređaje i usluge. Drugo, postojeće tehnologije i usluge su usmjerene na velike promjene u načinu života koje kod starijih osoba nisu slučaj (promjene na poslu / karijeri, obitelji, zdravlju) tako da te promjene nisu nužno povezane s potrebama i interesima starijih ljudi što je njima presudno da bi se upustili u prihvaćanje izazova. Stoga je vjerojatno da stariji ne usvajaju današnje popularne usluge jednostavno zato što nisu oblikovane po mjeri starijih. Iz ovoga se još jednom može zaključiti da je kod analize potreba skupine 54+ heterogenost prilično izražena kada se govori o faktorima koji bi ih poticali na promjenu. Slično prethodnom području i autori Billestrup i Stage, (2014) bavili su se prihvaćanjem, ovog puta e-javnih usluga, od strane opće populacije. Tema je općenito fokusirana na proceduru dizajniranja elektroničkih usluga. Zaključak je da kod razvoja elektroničkih usluga svakako treba uzeti u razmatranje i stavove korisnika koji će ih koristiti (participacija).

Sociološki aspekt sagledavanja e-uključivosti 54+ pitanje je ekonomske, obrazovne, ali i sigurnosne komponente osobnosti pojedinca koji pripada promatranoj populacijskoj skupini, što čini socioekonomske faktore, koje treba uzeti u obzir kod oblikovanja politika i mjera za povećanje stope e-uključivosti populacije 54+. Upravo to se pokazalo ključnim za uspješnost mjera koje su provodile zemlje (top 5) koje prednjače po pitanju e-uključivosti 54+ u Europi, o čemu će biti govora u narednim poglavljima.

Sagledavanje problema s aspekta socijalne psihologije može pomoći kod oblikovanja provedbe mjera za povećanje e-uključivosti populacije 54+. Naime, kako je cilj potaknuti pojedinca da postane aktivan član digitalnog društva, onda se očekuje da on osobno bude angažiran na savladavanju „prepreka“ koje ima da bi praktično postao aktivan u novom okruženju, dnevno koristio suvremena rješenja za uobičajene osobne potrebe. Socijalna psihologija (Hewstone, M. Stroebe, W. (2001)) razmatra motivacije „za smanjenje individualnog doprinosa grupnom zadatku“ kako je prikazano na Slici 25., što drugim riječima znači da, unatoč trudu organizatora, dovodi do loših ili gotovo nikakvih pomaka na bolje koji bi riješili inicijalni problem.

Pretpostavimo da je grupni zadatak povećati učinke koji se očekuju od digitalnog društva, a to se može postići samo ako se svaki pojedinac dovoljno, do razine svojih potreba, angažira da bude e-Uključiv tada ako primijenimo prethodno spomenutu teoriju možemo zaključiti da svaka aktivnost koja se poduzima treba u svakom pogledu biti usmjerena na pojedinca: sadržaj mjere, motivacija, promocija prednosti koje se postižu s e-uključivosti na individualnoj razini i sl. Isti slučaj je i primjerice s posebno naglašenom temom današnjice gospodarenje otpadom gdje doista svaki pojedinac svojim ponašanjem doprinosi globalnim pomacima na bolje po pitanju smanjenja količine odlaganja otpada na odlagalište.



Slika 25. Tri motivacije za smanjenje individualnih doprinosa grupnom zadatku

Izvor: prilagođeno prema Hewstone, M. Stroebe, W. (2001)., stranica 407, Prikaz 14.4

Kvaliteta života tema je brojnih znanstvenih i stručnih radova. O tome ima li pripadnost naciji ulogu u osobnom sagledavanju pojma kvalitete života tijekom istraživanja naišlo se na obrađene podatke što je u radu prikazano na Slici 26. Kako je vidljivo na slici istraživači su pratili četiri komponente kojima se opisuje kvaliteta života. Posebnu pažnju zauzima činjenica da je i u ovom pogledu top 5 zemalja po e-uključivosti na vrlo visokom mjestu, a lista je sastavljena na globalnoj svjetskoj razini.

Näsi, Räsänen i Sarpila (2012) bavili su se temom kvalitete života populacije u dobi od 60 do 79 godina, u kontekstu korištenja IKT-a u Finskoj. Temeljem istraživanja zaključeno je da su kod ispitanika koji su aktivno koristili Internet pojačane i slobodne aktivnosti, spoznajne (čitanje, pisanje, slikanje), fizičke (aktivnosti na otvorenom, vježbanje) i kulturne (posjeta muzeju, koncerti, kazališta), što pak ima pozitivne učinke na zdravlje i opće psihičko stanje.

Država	Zadovoljstvo životom	Hedonistička ravnoteža	Pozitivna čuvstva	Negativna čuvstva
Bugarska	5.03	.91	1.93	1.01
Rusija	5.37	.29	1.69	1.41
Bjelorusija	5.52	.77	2.12	1.35
Latvija	5.70	.92	2.00	1.08
Rumunjska	5.88	.71	2.34	1.63
Estonija	6.00	.76	2.05	1.28
Litva	6.01	.60	1.86	1.26
Mađarska	6.03	.85	1.96	1.11
Indija	6.21	.33	1.41	1.09
Južna Afrika	6.22	1.15	2.59	1.44
Slovenija	6.29	1.53	2.33	.80
Češka	6.30	.76	1.84	1.08
Nigerija	6.40	1.56	2.92	1.36
Turska	6.41	.59	3.09	2.50
Japan	6.53	.39	1.12	.72
Poljska	6.64	1.24	2.45	1.21
Južna Koreja	6.69			
Istočna Njemačka	6.72	1.25	3.05	1.80
Francuska	6.76	1.33	2.34	1.01
Kina	7.05	1.26	2.34	1.08
Portugal	7.10	1.33	2.27	.94
Španjolska	7.13	.70	1.59	.89
Zapadna Njemačka	7.22	1.43	3.23	1.79
Italija	7.24	1.21	2.04	.84
Argentina	7.25	1.26	2.45	1.19
Brazil	7.39	1.18	2.85	1.68
Meksiko	7.41	1.38	2.68	1.30
Velika Britanija	7.48	1.64	2.89	1.25
Čile	7.55	1.03	2.78	1.75
Belgija	7.67	1.54	2.46	.93
Finska	7.68	1.18	2.33	1.15
Norveška	7.68	1.59	2.54	.95
SAD	7.71	2.21	3.49	1.27
Austrija	7.74	1.77	2.90	1.13
Nizozemska	7.84	1.81	2.91	1.10
Irska	7.87	1.99	2.89	.90
Kanada	7.88	2.31	3.47	1.15
Švedska	7.97	2.90	3.63	.73
Island	8.02	2.50	3.29	.78
Danska	8.16	1.90	2.83	.93
Švicarska	8.39	1.14	1.39	.24

*Slika 26. Vrijednosti subjektivne dobrobiti kod različitih nacija (prema Diener i Suh, 1999)*

Izvor: Lacković-Grgin, Čubela Adorić (2006.), stranica 136., Tablica 1.

U cilju razvoja novih modela učenja nužnih za provedbu edukativnih programa za treću dob Nistor (2014) prezentira nove obrazovne strategije uvažavajući kvalitetu života starijih osoba. Autorica u radu navodi šest ključnih osobina koje obrazovna strategija usmjerena obrazovanju odraslih mora imati:

- 1) Strategije koje se koriste u obrazovanju odraslih razlikuju se od onih koje se koriste u pedagogiji djece i adolescenata. Odraslina je potreban razlog za učenje (zašto je to potrebno?);
- 2) Odrasli se uz edukatora žele osjećati kompetentnima i odgovornima te su im potrebne smjernice za učenje;
- 3) Iskustva (pozitivna ili negativna) mogu postati polazišta u individualizaciji i prilagođavanju strategija učenja jer odrasli imaju osobne motivacije i stilove učenja;

4) Odrasli će usvojiti znanje potrebno u praktičnom životu vezano uz određenu situaciju. Psihološka sposobnost za učenje određena je osobnim životom, profesionalnim iskustvom i društvenim aspektom. Dakle, s jedne strane postoji poboljšanje osobnosti, a s druge strane postoji (uzlazna) karijera i stjecanje višeg društvenog statusa;

5) Odrasli se usredotočuju na stjecanje znanja, što je korisno u rješavanju osobnih, društvenih ili profesionalnih pitanja, jer se proces provodi samoostvarenjem;

6) Motivacija za učenje kod odraslih razlikuje se od motivacije za učenje djece jer je ona uglavnom usmjerena usponu u karijeri, boljim poslovnim prilikama ili osjećaju samoostvarenja, a što su pak bitni faktori za kvalitetu života.

Naglasak na brojnosti znanstvenih radova koji se bave navikama korisnika IKT i Interneta specifičnim za određene dobne skupine obradile su Zdjelar i Žajdela Hrustek (2021) te Zdjelar i Kelemen (2018). Iz navedenih radova moguće je zaključiti koji su to faktori koji potiču ili sputavaju pri donošenju odluke koristiti ili ne neke usluge. Ono što je veći problem je populacija koja nije e-Uključena, ne koristi računalo niti Internet i nema interesa uopće informirati se o tome što bi takav iskorak značio za podizanje kvalitete života. Istraživanja na tu temu (Zdjelar, Žajdela Hrustek, 2021), (Zdjelar, Kelemen, 2018) su uglavnom vezana na mali uzorak, a kao metoda prikupljanja podataka koristio se intervju.

Padilla-Góngora, et al. (2017) istraživali su populaciju 65+ u Almeriji. Svrha istraživanja je opisati osnovne IKT vještine starijih osoba iz različitih centara za društvenu uključenost u Almeriji. Motivacija za istraživanje bila je činjenica da se korištenjem IKT-a povećava neovisnost starijih osoba o tuđoj pomoći, a što značajno utječe na njihovo zadovoljstvo kvalitetom života i osjećaj sigurnosti. Ovim istraživanjem još se jednom potvrđuje da je populacija u trećoj životnoj dobi spremna prihvatiti izazov korištenja IKT-a ako to pomaže u ostvarivanju osobnih i društvenih potreba – tada su snažno motivirani za usvojiti vještine. Grupa autora također predlaže razvoj posebnog programa za edukaciju starije populacije uz pomoć njih samih, u suradnji s ekspertima i nositeljima socijalne politike.

Repetto i Trentin (2008) zaključili su da je kod procesa razvoja digitalnih vještina populacije 60+ važno voditi računa o kognitivnim sposobnostima, potrebama i motivaciji na drugačiji način nego kod mlađih sudionika online tečajeva. Složenost tih faktora treba biti uzeta u obzir kod kreiranja materijala za online tečajeve, odabir tipa online aktivnosti i strategije učenja, kod formiranja grupe i kod pristupa predavača. Zaključno autori navode da je nužno proces učenja

prilagoditi njihovom iskustvu i svakodnevnom životu jer time sadržaj i metodu učenja činimo prihvatljivijima za korisnike.

Iskustvo korisnika kao ključan faktor u poticanju e-uključivosti starije populacije bilo je predmet istraživanja Richards (2019). Autor se bavio pitanjem kako uskladiti sustave za obrazovanje odraslih osoba s njihovim životnim iskustvom, s ciljem da iskustvene matrice i modeli znanja pomognu u savladavanju novih vještina i prilagodbi u informacijskom društvu.

Comunello, Mulargia, Belotti i Fernández-Ardèvol (2015) istraživali su strategije učenja i stjecanja novih vještina kod starije populacije od 60 do 95 godina u primjeni korištenja mobilnih pametnih telefona i uređaja s ekranom osjetljivim na dodir. Projektom se nastojalo iznaći strategije učenja korištenja uređaja od strane treće životne dobi. Zaključak istraživanja je da je promatrana grupa pokazala značajnu heterogenost po pitanju prihvaćanja novih uređaja zbog čega se predlaže za daljnje akcije razviti i primjenjivati različite strategije za edukaciju. Primijenjene strategije učenja bile su učenje praktičnom primjenom, dok je druga grupa učila primjenom priručnika s uputama, pri čemu su bliski rođaci bili od pomoći kod usmjeravanja pri učenju.

Morris, Goodman i Brading, (2007) proveli su istraživanje na području Škotske, a studijom je bila obuhvaćena populacija starija od 50 godina te na području Derbyshire. Razlozi prihvaćanja i ne prihvaćanja Interneta i korištenja računala sistematizirani su i prikazani u Tablici 23.

Tablica 23. Kategorije razloga za i protiv korištenja računala i Interneta.

Razlozi interesa za korištenje računala	% ispitanika	Razlozi nedostatka interesa za korištenje računala	% ispitanika	Razlozi za ne korištenje Interneta	% ispitanika
Obrada teksta i pisama	35	Dob/osjećaj da su prestari	46	Nedostatak interesa	60
E-mail i komunikacije	33	Ne zanima ih / Ne žele	20	Nedostatak pristupa računalu	29
Internet	32	Ne da im se truditi / Previše napora	17	Nedostatak pristupa Internetu	18
Informiranje i istraživanje	19	Preteško/presloženo	14	Osjećaj da su prestari	12
Zabava	11	Misle da računala nisu korisna	14	Nedostatak računalnih vještina	7
Učenje	10	Nemaju računalo	11	Trošak nabave računala	6



Držati korak s vremenom	10	Fizička nelagoda ili problemi s pristupanjem	11	Trošak pristupa Internetu	4
Financije	10	Iskoriste vještine drugih ljudi (umjesto da sami koristite računalo)	6	Strah od moderne tehnologije	5
Posao	6	Ostalo	17	Nedostatak vremena	5
Ostalo	20			Tjelesni invaliditet koji ometa pristup	2
				Dodatni odgovori:	
				Nema potrebe	6
				Nije prioritet	2
				Razočaravajuće prethodno iskustvo	1
<b>UKUPNO ISPITANIKA</b>	<b>201</b>	<b>UKUPNO ISPITANIKA</b>	<b>35</b>	<b>UKUPNO ISPITANIKA</b>	<b>84</b>

Izvor: prilagođeno prema Morris, Goodman i Brading, (2007), stranica 14., tablica 2.

Od svih osjetila najveće poteškoće pri korištenju digitalnih tehnologija kod osoba starije dobi izaziva bistrina vida (sposobnost čitanja), jasnoća sluha (slušanje uputa) i mirnoća ruke (korištenje navigatora npr. miša i preciznost pisanja). Autor Pečjak (2001) također pojašnjava i promjene kod umnih sposobnosti te posebnu pažnju pridaje pojašnjenju promjena do kojih dolazi zbog samog starenja mozga te onih koje nastaju radi napuštanja intelektualnog rada, učenja i izobrazbe. No, osim otežavajućih faktora koje za opće stanje starije populacije donose godine, može se reći da postoje i pozitivni faktori koji se s godinama razvijaju. Pod tim prije svega možemo smatrati mudrost, za koju Pečjak navodi da je važno: „Veliko životno iskustvo i znanje; Pragmatično poznavanje života, tj. praktično i korisno poznavanje činjenica. Poseban pristup životnim problemima, koji obuhvaća najširi raspon ekoloških, socijalni i ljudskih tema.“ (2001., str. 139).

Tablica 24. Relevantna područja i glavni identifikatori nepovoljnog položaja starijih osoba

Relevantno područje	Primjeri ("starije osobe" odnosi se na osobe (muškarce i žene) starije od 50 godina)
Identifikatori ugroženih osoba vezani za zdravlje seniora (Na temelju pet najčešćih bolesti koje pogađaju starije osobe (50+) u Europi)	Starije osobe bez pristupa zdravstvenim ustanovama
	Starije osobe s ishemijskim i srčanim bolestima
	Starije osobe s problemima pretilosti
	Starije osobe s demencijom (npr. Alzheimerom) i drugim bolestima mozga
	Starije osobe s respiratornim problemima
	Starije osobe s problemima s ovisnosti o alkoholizmu
	Starije osobe (osobito žene) s osteoporozom
Starije osobe s tjelesnim invaliditetom	

Identifikatori povezani sa učenjem i obrazovanjem starijih osoba u nepovoljnom društvenom položaju	Odustali (stariji koji nikada nisu bili u školi ili nemaju završeno osnovno obvezno obrazovanje)
	Nestručni stariji (koji se nikada nisu školovali za neku profesiju) i nisko su kvalificirani
	Starije osobe bez pristupa obrazovnim strukturama
	Starije osobe koje nemaju pristup knjižnicama, muzejima ili učenju relevantne strukture.
	Starije osobe koje ne poznaju jezik zemlje u kojoj žive ili borave (npr. migranti)
	Nepismeni stariji (koji ne znaju čitati i pisati)
Identifikatori društvenih i životnih uvjeta zbog kojih su starije osobe u nepovoljnom položaju	Starije osobe koje nemaju pravni status unutar EU -a
	Starije osobe koje ne sudjeluju u društvenim ili političkim raspravama (šutljivi porezni obveznici)
	Starije osobe bez pristupa administrativnim strukturama (npr. ruralno područje, udaljenosti itd.)
	Migrant ili useljenik stariji
	Starije osobe bez stalnih stambenih objekata
	Starije osobe bez obitelji ili rodbine
	Starije osobe bez prijevoznih sredstava
	Starije osobe u ruralnim ili udaljenim područjima (npr. mali otoci, udaljeni planinska područja itd.)
	Starije osobe koje nemaju pristup teretanama ili strukturama relevantnim za tjelesnu aktivnost
	Starije osobe bez pristupa električnoj energiji i vodoopskrbi
Starije osobe bez pristupa radijskim i televizijskim sadržajima	
Starije osobe u visoko urbaniziranim područjima	
Identifikatori zaposlenosti i gospodarstva povezani s osobama starije dobi u nepovoljnom položaju	Starije osobe u riziku od siromaštva (uglavnom nezaposlene)
	Starije osobe s niskim mirovinama ili niskim primanjima od zaposlenja
	Starije osobe bez stalnog zaposlenja
	Starije osobe s niskim radnim učinkom

Izvor: prilagođeno prema Lima Oliveira, A. et.al. (2013), George K. Zarifis - Who is a disadvantaged senior in Europe? Main identifiers for assessing efficacy for self-directed learning of the aged and at risk, stranica 96-97, Tablica 1.

Osobine populacije koja je ugrožena radi izolacije iz digitalnog društva sistematizirao je autor George K. Zarifis (Lima Oliveira, A. et.al. (2013)) kako je prikazano u Tablici 24.

Osobitu važnost za svaku intelektualnu aktivnost: zapažanje, učenje, mišljenje i pamćenje ima pažnja. Ako izostane pažnja u ključnom trenutku zakazat će i sve ostalo bez obzira na sve već spomenute osobine koje čovjek mora imati da bi se uspio razvijati (Pečjak, 2001, str.146). Problemi s pamćenjem posljedično nastaju kada u nekom trenutku zakaže pažnja jer to znači da u datom trenutku nije uočen ključni detalj i informacija, pa stoga isti nisu zapamćeni.

Autorica Davidson (2018) je u godišnjem izvještaju za 2018. godinu, nakon opsežne analize, konstatirala da su uočene određene nedorečenosti poput saznanja je li moguće uvjeriti pojedince koji nisu korisnici IKT-a koji tvrde da ne vide potrebu za tim da promijene svoje stavove? Koje su to barijere s kojima se susreću starije osobe nižih socioekonomskih karakteristika i kakvu podršku bi oni trebali? Koje promjene bi trebalo pokrenuti da se kod starijih osoba stvori iskustvo pri korištenju tehnologijom (npr. sučelje i sl.)? Autorica se bavila pitanjem učinka koji ima suživota u kućanstvu na korištenje Interneta ili ne korištenje? Kakav poseban izazov postoji kod jednočlanih kućanstava za korištenje Interneta i kakav vid podrške oni mogu imati? Platforma European Social Survey predviđena je za istraživanje stavova stanovnika EU o raznim pitanjima i to na širokom području obuhvata i s različitim tematskim područjima (European Social Survey, 2008) što uvelike može doprinijeti kvaliteti podataka na bazi kojih se dalje osmišljavaju politike i kreiraju mjere. Navedeno je u kontekstu rada Davidson (2018) dobra tehnička osnova za utvrđivanje daljnjih istraživanja u kojima bi se proširili aspekti istraživanja te primjerice pokrile nedorečenosti.

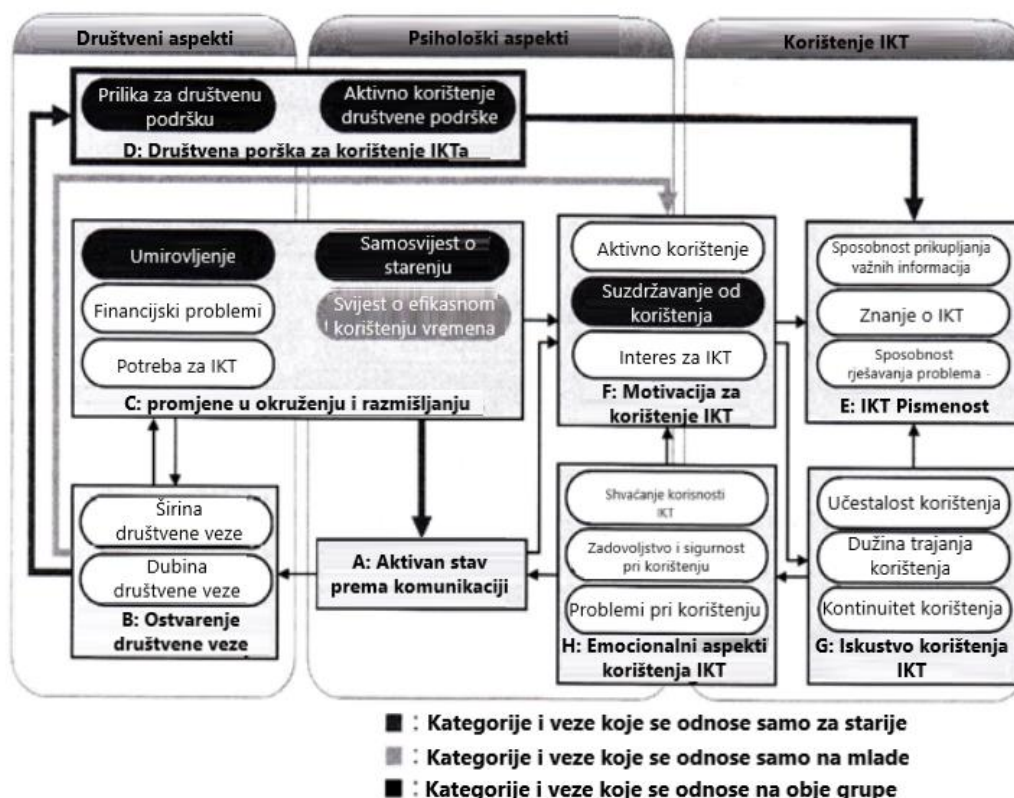
Prema (Helsper, 2014) važno je identificirati koje kategorije pojedinaca su važne za politiku digitalne uključenosti i intervencije na nacionalnoj razini. Autorica članka navodi sljedeće korake nužne za utvrđivanje uzroka izolacije iz digitalnog društva na način da se:

1. **definira** koji se glavni društveni izazov želi postići poticanjem socijalne uključenosti i jednakosti.
2. **identificira** socio-demografske i socio-kulturne grupe koje su marginalizirane u ekonomskom, društvenom, građanskom, kulturnom smislu ili po pitanju osobnog osjećaja zadovoljstva.
3. **utvrđi** u kojoj mjeri digitalna isključenost tih skupina u pogledu pristupa, vještina, motivacije i sadržaja/angažmana inhibiraju postizanje željenih ishoda.
4. **utvrđi** najbolje organizacije i lokacije za dosezanje cilja i pomoć onima koji su najviše potrebiti.
5. **osiguraju** sredstva organizacijama i pojedincima na tim lokacijama kako bi se ukinule prepreke digitalnoj uključenosti utvrđene u okviru točke 3. za posebne izazove s kojima se suočavaju po tim skupinama.
6. **ocijeni** provedba i uspjeh tih inicijativa napominjući jesu li skupine poboljšale svoju gospodarsku, društvenu, građansku, kulturnu i osobnu dobrobit zbog povećanog digitalnog angažmana.

Weerakkody, et al. (2012) daju sustavan prikaz mehanizama koji uzrokuju isključenost pojedinaca iz suvremenog društva. Autori dijele navedene mehanizme na: Društveni identitet (rasa, etnička skupina, religija, spol, dob); Društveni položaj (udaljena područja, obilježena područja, rat, sporna područja); Društveni status (zdravstveno stanje, migranti, zanimanje, razina obrazovanja).

Ayako, i Masaaki, (2013) bavili su se aktivnim korištenjem IKT-a od strane starije populacije pri čemu je stavljen naglasak na ulogu pozitivnog iskustva korisnika. Također, autori su istraživanjem utvrdili da su motivacija, aktivna komunikacija i pismenost tri ključna faktora za korištenje IKT-a.

Iz Slike 27. moguće je uočiti razlike između korisnika starije dobi i mlađih korisnika te točke preklapanja vezano uz koncepte i kategorije. Kod korisnika starije dobi evidentiran je 21 koncept u 8 kategorija dok je kod mlađih korisnika evidentirano 17 koncepata u 7 kategorija. Zaključak je da emocionalni aspekt korištenja IKT-a ovisi o iskustvu pri korištenju IKT-a i motivaciji za korištenje IKT-a te o aktivnom komuniciranju s okolinom.



Slika 27. Aspekti korištenja IKTa s kategorijama i vezama po dobnim grupama

Izvor: prilagođeno prema Ayako, H., Masaaki, K. (2013), slika 5., stranica 4.

Autori Selwyn, Gorard, Furlong i Madden (2003) objavili su rad u kojem su prije gotovo dvadesetak godina sagledavali koji su to sociološki ili demografski faktori koji utječu na motiviranost osoba treće životne dobi na korištenje / ne korištenje računala i Interneta.

Motivacija starije populacije za aktivno uključivanje u digitalno društvo tema je brojnih radova. Haasjes (2014) opisuje kako motivirati starije osobe. Neke od metoda koje su testirali u projektu „I Age Project“ su: uvjeravanje od strane unučadi, pozivi iz lokalne samouprave da se aktivno uključe koristiti suvremene načine komuniciranja jer bi na taj način ostali informirani o stanju u društvu i događajima. Također kroz projekt istraženi su stavovi ispitanika u dobi 65+ o barijerama koje ih sprječavaju koristiti IKT. Zaključak je da se radi o nekoliko najčešćih razloga:

- 1) nemaju potrebu koristiti IKT;
- 2) ne osjećaju se sigurno prilikom korištenja IKT-a;
- 3) utjecaj koji ima IKT na njihov društveni život nije pozitivan;
- 4) nesigurnost pri korištenju IKT-a;
- 5) ograničenja (vid, motorika ruku) koja ih ograničavaju u korištenju IKT-a na siguran način te kolokvijalni jezik koji je se koristi u IKT okruženju, a koji je njima nerazumljiv;
- 6) troškovi korištenja IKT-a.

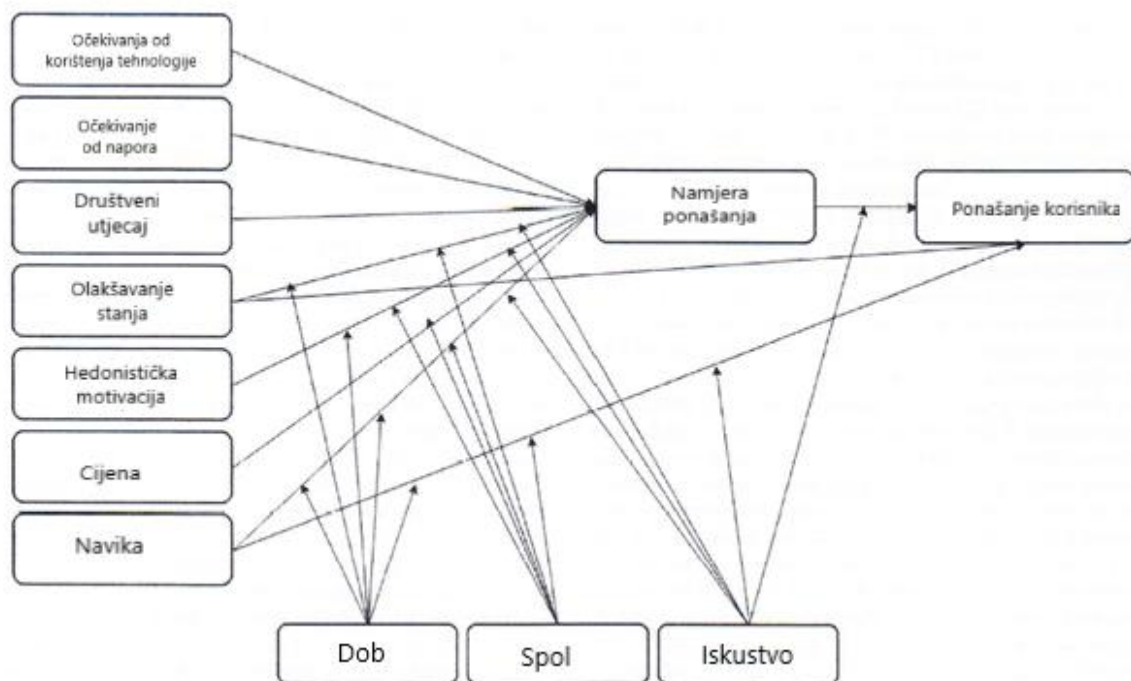
S druge strane evidentirane su i pozitivne strane koje su korisnici istaknuli, a vezano za korištenje IKT-a, te navode:

- 1) samostalnost pri zadovoljenju svakodnevnih potreba;
- 2) sigurnost u vlastitom domu;
- 3) jačanje društvenog kontakta;
- 4) informacije, administracija i ostale aktivnosti na Internetu.

Zaključno utvrđeno je da starija populacija želi prihvatiti novu tehnologiju ako im prednosti i koristi od nove tehnologije prezentira osoba u koju imaju povjerenje. Druga jako važna činjenica je da starija populacija prihvaća novitete tek kada uviđa da isti doprinose zadovoljenju njihovih stvarnih potreba. Ta populacijska skupina rijetko kada prihvaća „novo stvorene potrebe“ koje nastaju kao posljedica konzumerizma.

Prošireni teoretski model prihvaćanja i korištenja tehnologije (UTAUT2) prezentirali su autori Chipeva, P., Cruz-Jesus, F., Oliveira, T., & Irani, Z. (2018). Iz prikazanog modela (Slika 28.)

vidljive su tri demografske osobine i sedam grupa faktora koji mogu utjecati na ponašanje pojedinca u pogledu prihvaćanja i korištenja tehnologije. Autori također ističu osobine ličnosti kao važan faktor pri „predviđanju“ ponašanja korisnika. Kod uvođenja motivacijskih mjera i promocije e-Uključenosti potrebno je voditi računa o modelu pet faktora (Five Factor Model) i dimenzijama osobnosti: otvorenost, ekstrovertiranost, slaganje, savjesnost i osjetljivost. Stoga, kod planiranja razvoja sustava, ukoliko ciljana skupina uključuje i korisnike u trećoj životnoj dobi predlaže se angažman socijalnih psihologa. Prema rezultatima istraživanja na grupi ispitanika autori su dali preporuku vezano za donositelje javnih politika da kod razvoja usluga fokus mora biti više usmjeren na mogućnosti i korisnosti sustava nego na lakoću korištenja.



Slika 28. Prošireni teoretski model prihvaćanja i korištenja tehnologije

Izvor: prilagođeno prema Chipeva, P., Cruz-Jesus, F., Oliveira, T., & Irani, Z. (2018)., stranica 4

Boulton-Lewis, et al. (2007) svojim istraživanjem zaključili su da je otprilike jedna trećina starijih osoba povezana s Internetom. Moguće je da osobe starije životne dobi trenutno nisu svjesni prednosti uporabe Interneta pa stoga podcjenjuju mogućnosti. Prema očekivanju autora situacija bi se trebala promijeniti u sljedećih 10-ak godina zbog činjenice da pojedinci koji sada u svakodnevnom životu više koriste računala postaju stariji ulaze u treću dob s određenim iskustvom. Doduše, treba voditi računa i o činjenici da tehnološki napredak nameće nova rješenja i mogućnosti za koje uvijek treba dodatna edukacija te motivacija za prihvaćanje novih

izazova. Obzirom da je rad objavljen 2007. može se konstatirati da je i danas problem u većini zemalja ostao neriješen, jer je i nakon gotovo 15 godina, još uvijek aktualna tema brojnih istraživanja koja se provode kako poboljšati uključivost treće dobi u digitalno društvo. Uzroci leže s jedne strane u kontinuiranom razvoju koji dnevno stvara nove situacije kojima se treba prilagoditi te s druge strane da promatrana populacija ne ulaže vrijeme potrebno da te promjene postanu dio svakodnevice.

Jedno od istraživanja u kojem je fokus bio na psihološkoj komponenti osoba starije životne dobi proveli su autori Sergejeva i Makarova (2016). Suština projekta bila je utvrditi kako populacija treće životne dobi doživljava vrijeme i kako se služi IKT-om. Rad je značajan obzirom da je niska stopa e-uključivosti 60+. Autori su analizirali njima važne teme u kontekstu vremena. Uzorak je bio balansiran obzirom na dob, spol i obrazovanje. Zaključak istraživanja je da su ispitanici koji su bili više e-uključivi ujedno i više fokusirani na sadašnjost, a ne na prošlost. Navedeno upravo može biti odraz njihovog psihičkog stanja i volje da budu aktivni članovi društva u vremenu u kojem žive, dok drugi koji nemaju interes u pravilu su introvertirane osobe po prirodi sklone izolaciji.

Siren i Knudsen (2017) istraživali su populaciju od 65 do 81. godine starosti u Danskoj. Većina danskih osoba starije dobi redovito koristi IKT i ta činjenica je povezana s demografskim pozadinskim varijablama kao što su dob, spol i obrazovna razina. Većina ispitanika složila se s predloženim prednostima digitalnih usluga i elektroničkim uslugama javne uprave. Kao rezultat istraživanja identificirane su tri različite skupine starijih osoba prema stavu o uporabi IKT-a, prema uočavanju prednosti i nedostataka IKT-a te prema demografskoj i socio-ekonomskoj pozadini. Te su se skupine razlikovale ne samo po stvarnim obrascima korištenja IKT-a, već i po motivaciji zasnovanoj na iskustvu i problemima u korištenju IKT-a.

Prednosti koje pojedinac ostvaruje korištenjem IKT-a i digitalnih usluga nemaju ograničenje za osobe smanjene sposobnosti kretanja. Brojni problemi, od fizičkih barijera, do nedostupnosti određenih institucija i sadržaja u realnom prostoru mogu se naprosto zaobići ukoliko su pojedinci kojima navedeno pričinjava problem sposobni biti dio digitalnog društva i biti e-Uključivi. U širem kontekstu ovu temu razmatrali su Siren i Hakamies-Blomqvist (2009). Nastavno na zaključke posebno korisno može biti razmatranje kanala komuniciranja o važnosti e-uključivosti prema populaciji koja ima smanjene motoričke sposobnosti i nije u mogućnosti polaziti bilo kakve tečajeve izvan vlastitog doma (potencijal koji je dostupan je osnovna

edukacija putem TV emisija, jer e-učenje je u početnoj fazi uključivanja toj kategoriji korisnika neprihvatljivo ako nemaju dodatnu pomoć uz sebe). U tom kontekstu valja imati na umu da prema WHO (2011.) oko 15% svjetskog stanovništva ima neki vid nesposobnosti u zdravstvenom smislu (Zhang, Tlili, Nascimbeni, et al., 2020).

Silva, Matos i Martinez-Pecino (2017) sagledavali su različite aspekte utjecaja na e-uključivost populacije 50+. Zaključak autora je da osim socio-demografske, ekonomske i zdravstvene varijable treba sagledavati i makro-socijalne varijable povezane s zemljom prebivališta. Navedeno ide u prilog činjenicama koje su komparativnom kvalitativnom analizom utvrđene tijekom istraživanja koje je prikazano u okviru ove disertacije. Dapače, autori sugeriraju uključivanje parametara poput javnih politika kojima se stvara pozitivno i poticajno okruženje za podizanje e-uključivosti.

Kada govorimo o populaciji 54+ i njenim specifičnostima svakako treba reći da heterogenost o kojoj se vodilo računa prilikom provođenja svakog aspekta ovog istraživanja isto tako ima implikacije na očekivane mjere koje bi se trebale nalaziti u javnim politikama temeljem iskustava 5 najboljih europskih zemalja prema rezultatima QCA analize koja je opisana u poglavlju 9. ovog rada.

Europski gospodarski i socijalni odbor dao je mišljenje o „Digitalnom stupu rasta: e-stariji građani, potencijal koji predstavlja 25 % europskog stanovništva” (2016, stranica 3 od 7) „Europski građani stariji od 50 godina moraju što prije postati e-građani“ istaknuta je napomena u spomenutom dokumentu, što ukazuje na činjenicu da je rješavanje problema digitalne isključenosti rješenje i mnogih drugih povezanih problema koji otežavaju ostvarenje zacrtanih ciljeva (zeleno i digitalno, digitalna transformacija). Preporuke su u osnovi rađene s ciljem da se pažnja usmjeri građanima treće životne dobi, a sastoje se od predloženih sljedećih mjera:

„1. promijeniti pristup „srebrnom gospodarstvu” (engl. silver economy), s obzirom na to da digitalna tehnologija briše starosni jaz i da su građani starije životne dobi akteri u lancu vrijednosti i svojim životima;

2. poticati na sastanku ministara EU-a zaduženih za zapošljavanje, socijalnu politiku, zdravstvo i pitanja potrošača u lipnju 2016. te prilikom europskog samita posvećenog starijim osobama u prosincu 2016. digitalnu uključenost starijih osoba kako bi se pospješile dvije tranzicije: digitalna i demografska;



3. razviti globalno upravljanje uključivanjem starijih osoba u digitalno društvo i razvojem učinkovitih javnih usluga za koje će biti osigurana sredstva na svim razinama, uključujući lokalnu razinu te koje su izuzete od zahtjeva europskog semestra;

4. definirati europsku horizontalnu klauzulu „jednakost za starije osobe” i poticati ministarstva zadužena za jednakost u državama članicama da je provedu;

5. uključiti predstavnike udruga koje se bave interesima osoba starije životne dobi i EGSO u rasprave koje vode skupine dionika u pogledu ekonomije dijeljenja, u skladu s preporukama Europskog parlamenta;

6. poticati – uz pomoć stjecanja znanja i vještina – pristup starijih osoba digitalnoj tehnologiji i dostupnost te tehnologije, bez odlaganja razviti cjeloživotno obrazovanje i usavršavanje, kao i prilagodbu hardvera i softvera te mentorstvo, kako bi se osiguralo uspješno uključivanje starijih osoba;

7. definirati pokazatelje za mjerenje gospodarskog učinka starijih građana, njihove kvalitete života te koristi od inovacija;

8. pospješiti pristup starijih osoba europskom programu razmjene dobrih praksi koji bi se, primjerice, mogao osnovati kao platforma pod nazivom „SENEQUE – Seniors Equivalent Erasmus”;

9. razviti povjerenje i upoznati javnost s europskim propisima o digitalnim tehnologijama objavljivanjem istih u obliku kodeksa, preko jedinstvenog kontaktnog mjesta i uz poštivanje višejezičnosti;

10. prepoznati u svim državama članicama pristup Internetu kao pravo na univerzalnu uslugu, na temelju kriterija cjenovne pristupačnosti i poticati – u slučaju cjenovnih prepreka – uvođenje reguliranih cijena, pa čak i slobodan i besplatan pristup Internetu za starije osobe s niskim primanjima, na za to predviđenim mjestima;

11. promicati javno-privatna partnerstva (JPP) čija se korist temelji na ljudskom kapitalu, i to uz pomoć besplatnih tečajeva za starije osobe na trošak IT tvrtki, u okviru njihove politike za korporativnu društvenu odgovornost, i to u svim osnovnim školama u EU-u izvan školske nastave;

12. ukloniti prepreke koje sprečavaju pristup starijih osoba bankovnim kreditima;

13. promicati „volontersku službu” za društveno koristan rad u svrhu borbe protiv digitalne nepismenosti.“ (Europski gospodarski i socijalni odbor, 2016, stranica 1 od 7).

Specifičnosti populacije 54+ čija e-uključivost je predmet analize spremnosti javnih politika mogu se s druge strane sažeti u sljedeće mjere javnih politika:

1. Osiguranje adekvatne informacijsko komunikacijske infrastrukture dostupne korisnicima jednako na urbanom i ruralnom području;
2. Razvoj e-uprave: Osiguranje digitalnog sadržaja (otvoreni podaci, engl. open data) i elektroničkih javnih usluga (e-uprava, engl. e-government) čija dostupnost s jedne strane utječe na kvalitetu života građana općenito, ali i na osnaživanje za sudjelovanje u razvoju društva (e-sudjelovanje, engl. e-participation, e-demokracija, engl. e-democracy). Za navedeno je potrebna dostatna razina e-Uključenosti i javnih službenika o čemu su pisali van Deursen, van Dijk (2010). S druge strane uključenost korisnika pri razvoju usluga važna je komponenta razvoja jer korisnici na taj način daju svoje viđenje praktične primjene razvijenih digitalnih rješenja što ako je zanemareno kod određenih populacijskih skupina može biti razlog neprihvatanja istih. O tom aspektu e-uključivosti pisali su Trilar, Kos, Jazbinšek, Jensterle, Stojmenova Duh (2018);
3. Djelovanje na okruženje promoviranjem koristi od svih vrsta elektroničkih usluga i od uključenosti u digitalno društvo s konkretnim kampanjama čime se s jedne strane postiže doprinos učinkovitom korištenju određenih digitalnih javnih usluga (e-učenje, e-zdravstvo, e-kultura), ali i komercijalnih usluga (e-trgovina, e-bankarstvo), a s druge strane većom gospodarskom aktivnošću ostvaruju se i veći porezni prihodi proračuna općenito neovisno o razini javne uprave o kojoj govorimo. Prema analizi Centra za ekonomska i poslovna istraživanja (Centre for Economics and Business Research (CEBR, 2018)) u Velikoj Britaniji analizom desetgodišnjeg ulaganja sredstava kroz brojne mjere u e-uključivost pokazalo se da je investicija višestruko isplativa jer se efekti od e-Uključenosti određenih osjetljivih populacijskih skupina odražavaju na: 1) efikasno korištenje vremena; 2) primanja; 3) zapošljivost; 4) koristi u sektoru opskrbe 5) komunikaciju; 6) razmjenu podataka s javnom upravom; 7) efikasnost i uštede radi digitalizacije sustava; 8) korporacijske koristi; 9) opće koristi;
4. Poticanje aktivnosti neprofitnih organizacija koje se bave pitanjima promatrane populacijske skupine (osjetljive društvene skupine, građani treće životne dobi, osobe s invaliditetom) na aktivnosti kojima se podiže digitalna pismenost i potiče e-uključivost

ciljane populacije. Poticanje i promoviranje politike aktivnog starenja moguće je provoditi upravo putem aktivnosti neprofitnih organizacija;

5. Socijalnom politikom potpomoći jačanje priuštivosti opreme i Interneta za ekonomski osjetljive populacijske skupine.

Nakon identifikacije ključnih konstrukata i čestica specifičnih za e-uključivost populacije 54+ u nastavku se prikazuju koraci razvoja kompozitnog indeksa bazirani na metodologiji preporučenoj od strane OECD-a (OECD, Handbook on Constructing Composite Indicators Methodology and User Guide, 2008). Sadržajna validacija predloženog kompozitnog indeksa biti će provedena održavanjem fokus grupe (Morgan, 1998). Kao rezultat ove faze kreiran je KI za mjerenje spremnosti i provođenje JP za e-uključivost populacije 54+.

Osim Metodološkog priručnika za izradu kompozitnog indeksa konzultirano je tridesetak znanstvenih radova, od kojih je oko 70% citirano u Web of Science. Kako je proces kreiranja kompozitnog indeksa kompleksan, u nastavku će po fazama biti opisano ukratko opći dio metodologije te će biti predstavljen način izrade kompozitnog indeksa potrebnog za utvrđivanje spremnosti javnih politika za e-uključivosti populacije 54+.

Zaključci za daljnje korake u istraživanju spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ su sljedeće specifičnosti o kojima treba voditi računa kod osmišljavanja javnih politika za povećanje postotka e-uključivosti populacije 54+:

1. Osobine populacijske skupine – koje mogu utjecati na nedovoljnu e-uključivost

- Biološke (Pečjak, 2001)
  - Poteškoće s motorikom (ruke)
  - Poteškoće s vidom
  - Kognitivne sposobnosti
  - Koncentracija i sposobnost pamćenja
- Psihološke (Pečjak, 2001)
  - Stečeni stavovi o korisnosti korištenja IKT-a i Interneta
  - Psihološka barijera i strah od promjene
  - Želja za e-uključivosti zasnovana na poboljšanju kvalitete života
- Sociološke (Helsper, 2013) prema EUROSTATU (2013)
  - Razina obrazovanja
  - Posjedovanje radnog iskustva
  - Životno iskustvo te iskustvo s IKT-om
  - Razlike između ruralnog i urbanog načina života (Guenther, Smede, Young, 2020)

- Ekonomske – primanja
  - Niska primanja i nemogućnost prihvaćanja finansijskih obveza što ima utjecaj na „priključivost“ i osiguranje tehničkih preduvjeta za digitalnu uključivost prema podacima EUROSTATA (2013), kako je to komunicirano u (Helsper, 2014, Table 1 Percentages of households with internet access)

2. Razlozi zbog kojih kućanstva nemaju Internet prema EUROSTATU (Dataset: Households - reasons for not having internet access at home [ISOC\_PIBI\_RNI\_custom\_1177115]; ažurirano 28/07/2021 11:50:14 from [ESTAT], pristupljeno 28.07.2021.) nisu statistički vezana uz dobne skupine, no moguće je razlučiti koliko ispitanika koji žive u samačkom kućanstvu (ne nužno iz populacije 54+) ili u kućanstvu s 2 odrasla člana nemaju pristup Internetu kod kuće su:

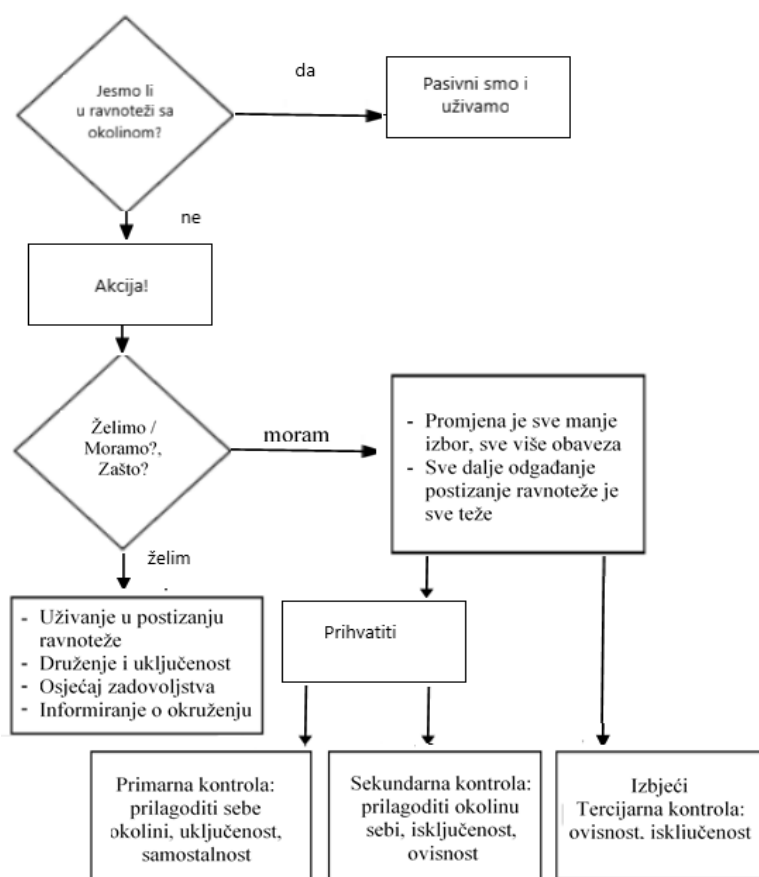
- Troškovi pristupa Internetu su visoki (telefon i sl.),
- Troškovi opreme i/ili pristupa Internetu su visoki,
- Jer postoji pristup na drugim mjestima,
- Pristup nije potreban (sadržaj nije koristan, nema interesa i sl.),
- Zbog privatnosti i sigurnosti,
- Zbog nedostatka vještina,
- Širokopojasni pristup nije dostupan na području gdje živim,
- Pristup nije poželjan (štetni sadržaji i sl).

3. Razlozi zbog kojih pojedinci nisu pohađali tečajeve za stjecanje digitalnih vještina prema EUROSTATU (Dataset: Reasons for not having taken a computer course [ISOC\_SK\_RNCT\_I\_custom\_1177234]; ažurirano 28/07/2021 12:12:17 from [ESTAT], pristupljeno 28.07.2021.) su:

- Imaju dovoljno razvijene digitalne vještine,
- Rijetko koriste računalo,
- Nemaju vremena,
- Tečajevi su im trošak,
- Nema adekvatne ponude tečajeva,
- Tečajevi su prekomplikirani,
- Zbog drugih razloga.

## 8.2. PRILAGODBA POPULACIJE 54+ NA ZAHTJEVE SUVREMENOG OKRUŽENJA

Obzirom da je ljudski organizam cjelina, zadovoljenje određene želje ima pozitivne učinke na cjelinu što u konačnici rezultira zadovoljstvom životom, što također predstavlja jednu psihološku kategoriju o kojoj Penezić (Lacković-Grgin, Čubela Adorić, Penezić je autor poglavlja, 2006) navodi genezu shvaćanja, brojne teorije i znanstvene rasprave (Slika 29.). Iako je koncept razvijen za opću populaciju, vrlo je primjenjiv u sagledavanju način kako motivirati populaciju 54+ na e-uključivost.



Slika 29. Shematski prikaz stanja „KADA SMO OK?“

Izvor: Prilagođeno prema: Procesi prilagodbe u odrasloj dobi (Lacković-Grgin, Čubela Adorić, 2006., strana 99-101).

Posebno važnu ulogu u promjenama načina ponašanja ima informacijski konformizam (promjenu ponašanja zbog stvarnog ili zamišljenog utjecaja drugih ljudi), ali i utjecaj društvenih grupa (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Informacijski društveni utjecaj zasniva se na činjenici da su nam određeni pojedinci izvor informacija i samim time donosimo odluke o

vlastitom ponašanju prema onome koliko smo informirani. Prema Aronson, Wilson i Akert (2005, stranica 255) ovaj fenomen zabilježen je 1955. godine u vrijeme kada još Internet i sve što je vezano uz kreiranje i distribuciju informacija bilo u povojima, a prati se sve do danas. Naime, danas su ključne teme pouzdanost izvora, točnost informacije (Aronson, Wilson, Akert, 2005, stranica 257-267) o kojoj se najviše treba voditi računa u kriznim stanjima (Aronson, Wilson, Akert, 2005, stranica 258), korisnost informacije, a ponajviše se danas vodi bitka s problemom predimenzioniranja važnosti informacije u prezentiranju situacije koja je tema informiranja.

Društvene norme također bi mogle imati bitan utjecaj na ponašanje, no, upravo zbog predrasuda vezanih za treću životnu dob one mogu biti otežavajući faktor ako se gledaju kao običajne (društvene) norme, ali mogu biti i proaktivan faktor ako bi se problem nedovoljne e-uključivosti populacije 54+ ugradio u pisane (društvene) norme (Aronson, Wilson, Akert, 2005., stranica 282).

U ovom poglavlju spomenuta je važnost motivacije. Kada bi se javne politike usredotočile na povećanje stope e-uključivosti populacije 54+ zasigurno bi trebalo uključiti u tim stručnjake iz domene psihologije. Naime, kako prema istraživanju EUROSTATATA (2020) postoji nekoliko razloga ne htijenja korištenja digitalnih tehnologija i sadržaja kod starije populacije (misli se na treću životnu dob), ali i kod nekih pripadnika srednje dobi, bilo bi poželjno uobličiti „izazov prihvaćanja novog načina života“ na način da on pobudi želju i potakne motivaciju. Metode i tehnike kojima se postižu upravo takvi zahtjevni ciljevi, gdje se u početku očekuje odbijanje, a zadatak je promijeniti stav kod druge strane, pojašnjene su dali Aronson i suradnici (2005, stranica 283-287).

Kako pristupiti osobi koja iz bilo kojeg razloga odbija prihvatiti sudjelovanje u digitalnom informacijskom društvu jer ne želi steći digitalne vještine? Tehnike su prema Aronson i suradnicima (2005.) nazvane:

- a) „spontani konformizam: djelovanje automatskim pilotom“;
- b) „tehnika vratima u lice“;
- c) „tehnika noga u vratima“.

Aronson i suradnici (2005) opisuju spontani konformizam kao situaciju u kojoj umjesto da se osoba zaustavi i pažljivo razmisli o svakoj pojedinoj sociološkoj interakciji koju čini, ona brzo i automatski slijedi socijalne norme, a što je vid pokoravanja usvojenim društvenim normama

bez razmišljanja o vlastitim postupcima (djelovanje automatskim pilotom). „Tehnika vratima u lice“ je namjerno izazivanje situacije koja je neprihvatljiva, nakon čega sugovornik odbija pristati na aktivnost koja se od njega traži, a potom se nudi neki od prihvatljivih oblika zahtjeva koji najčešće sugovornik prihvaća. Treća tehnika je „tehnika noga u vratima“ je suprotna od prethodno opisane tehnike te podrazumijeva situaciju gdje se prvo nudi blaži zahtjev prema sugovorniku, a onda kada on prihvati aktivnost, tada mu se nameće veći zahtjev.

Pristup pojedincu od kojeg se očekuje reakcija izuzetno je bitan u situacijama kada znamo da će pojedinac primarno odbijati ponudu. Upravo taj problem „odabira pravog pristupa“ javlja se i kod populacije 54+ kada govorimo o e-uključivosti.

Druga sociološko psihološka pitanja o kojima bi još trebalo voditi računa su primjerice bi li pitanje poticanja e-uključivosti 54+ bilo poželjno usmjeravati sustavno kao grupni proces ili bi ipak bilo bolje osmišljavati politike prema individualnom pristupu. Pitanje socijalne facilitacije, odnosno kada prisustvo drugih pozitivno utječe na ponašanje pojedinca također je poželjno razmotriti pri osmišljavanju politika za e-uključivost 54+. Postoje i druge teorije oko socijalne facilitacije – koje kažu da pojedinci mogu dati smanjeni doprinos ostvarenju ciljeva u prisustvu drugih osoba. Ako bi e-uključivost bila usmjerena kao grupni proces u smislu stjecanja osobnih digitalnih vještina, tada postoji bojazan da pojedinci ne bi uložili trud u stjecanje vještina (socijalno zabušavanje; efekt „besplatne vožnje“) (Hewstone, Stroebe, 2001, str. 407).

Prilagodba novom načinu komuniciranja putem elektroničkih servisa neminovno zahtijeva aktivno učenje novih vještina. Loureiro i Barbas (2014) u kontekstu politike aktivnog učenja navode da je potrebno razviti vještine za Digitalnu ekonomiju i promovirati digitalnu uključivost i uobičajeno korištenje Interneta. Projektom se potiče jačanje vještina za umreženo društvo kao doprinos aktivnom starenju.

## 9. JAVNE POLITIKE I E-UKLJUČIVOST

Javnim politikama rješavaju se prepoznati društveni problemi koji po obimu najčešće spadaju u masovne pojave. Svrha takvog pristupa rješavanju problema je da se na sustavan način djeluje na uzroke određenog problema, rješavaju se posljedice problema i prevenira se buduće nastajanje rizične situacije koja ugrožava druge aspekte važne za društvo, za njegov razvoj ili gospodarstvo.

Starenje nacija globalni je problem, koji s sobom donosi brojne posljedice s kojima se društvo treba nositi, o čemu je bilo govora u poglavlju šest ovog rada.

Jedan od izazova, izazvan problemom starenja nacija, je niži postotak e-uključivosti određenog dijela populacije, o čemu je bilo govora u prethodnom poglavlju, što nadalje uzrokuje druge poteškoće u postizanju očekivanih učinaka digitalnog društva i ciljeva politike održivog razvoja.

Dostupnost javnih resursa, urbano i ruralno, na istom nivou treba osigurati pravo građana na jednake mogućnosti i kvalitetu života. Kako bi se što bolje razumjelo okruženje u kojem su određeni iskoraci postignuti, u nastavku se navodi kronološki pregled inicijativa na području današnje EU koje su inicirane od strane tijela EU, a detalji artefakata iz navedenih dokumenata i dokumenata WHO, UNESCO, UN nalaze se u Prilogu 15.3.

Tablica 25. Kronološki pregled inicijativa tijela Europske Unije

Godina	Europska Komisija	Europski Parlament i Vijeće
1994	Bijela knjiga - Europska socijalna politika: put naprijed za Uniju.	
1999	eEurope	
2000		Direktiva 2000/31/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 8. lipnja 2000. o određenim pravnim aspektima usluga informacijskog društva, osobito elektroničke trgovine, na unutarnjem tržištu („Direktiva o elektroničkom poslovanju”)
2001	e-Uključenost-Potencijal informacijskog društva za društvenu uključenost u Europi.	
2002	Zelena knjiga o „Promicanju europskog okvira za društvenu odgovornost poduzeća“	



2003	Priopćenje o ulozi e-uprava za europsku budućnost	
2004	e-Zdravlje-poboljšanje zdravstvene zaštite za europske građane: Akcijski plan	
2005	Ponovno preispitivanje e-Uključivanja: Lokalna dimenzija informacijskog društva	
	Prijedlog preporuke Europskog parlamenta i Vijeća o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje	
	Zajedničke radnje za rast i zapošljavanje: Lisabonski program Zajednice	
2006	Ministarska deklaracija iz Rige, radnje i inicijative usmjerene su na prodor IKT-a, e-uprava, e-zdravlja, pa čak i e-demokracije	Preporuka Europskog parlamenta i Vijeća od 18. prosinca 2006. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje
	Akcijski plan eUprave. Mapa puta za inkluzivnu e-Upravu: prema tome da svi građani, a posebno skupine u nepovoljnom položaju postanu značajni korisnici e-uprava	
	„Akcijski plan e-uprava i2010: Ubrzanje e-uprava u Europi na dobrobit svih”, Saopćenje Komisije Vijeću, Europskom parlamentu, Europskom ekonomsko-socijalnom odboru i Odboru regija, COM (2006)	
2007	Europska inicijativa i2010 o e-Uključivanju “Biti dio informacijskog društva”	
	Aktivno starenje u Informacijskom društvu	
	Aktivno starenje u Informacijskom društvu: Akcijski plan za Informacijsku i komunikacijsku tehnologiju i starenje.	
2009	Izvešće o konkurentnosti za digitalnu Europu (vol. i2010—IKT profili)	
	Izvešće o starenju nacija – Ekonomske i proračunske projekcije za EU-27 zemalja članica (2008-2060)	
	Usporedba digitalna Europa 2011–2015: Konceptualni okvir i2010	
	Rješavanje utjecaja starenja nacija u EU (2009 Izvještaj o starenju)	
2010	i2010 - europsko informacijsko društvo za rast i zapošljavanje	Rezolucija Europskog parlamenta od 5. svibnja 2010. o novoj digitalnoj agendi za Europu
	E-uključivost u Ujedinjenom Kraljevstvu	
	Europa 2020: Strategija za pametan, održiv i uključiv rast.	
	Pregled Europske strategije za IKT u Aktivnom starenju	

	Prijedlog odluke o Europskoj godini aktivnog starenja i solidarnosti među generacijama Sažeci zakonodavstva EU (EU), 2010. Europa 2020: Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast	
2011	Kako promicati aktivno starenje u Europi - potpora EU lokalnim i regionalnim akterima	Europska godina aktivnog starenja i solidarnosti među generacijama
2012	Aktivno starenje i solidarnost među generacijama	Deklaracija o Europskoj godini aktivnog starenja i solidarnosti među generacijama - Put naprijed
	Demografija, aktivno starenje i mirovine	
	Akcijski plan eZdravstva 2012.-2020.- Inovativna zdravstvena zaštita za 21. stoljeće	
	Posebno istraživanje Eurobarometra o aktivnom starenju	
	Doprinos EU aktivnom starenju i solidarnosti među generacijama	
2013	Pregled rezultata Digitalne agende, 2013. Korištenje i vještine Interneta	
2014	Digitalna Agenda Europe, 2014. O našim ciljevima	
	Pregled rezultata Digitalne agende, 2014. godina, Digitalna uključenost i vještine.	
	Ulaganje u ljude: EU sredstva za zapošljavanje i socijalnu uključenost	
	Izvešće o provedbi, rezultatima i ukupnoj procjeni Europske godine aktivnog starenja i solidarnosti među generacijama 2012. godine	
2015	Izvešće o starenju za 2015. godinu - ekonomske i proračunske projekcije za 28 država članica EU (2013. - 2020.)	
	Izvešće o starenju za 2015. godinu	
2016	Europsko izvješće o digitalnom napretku za 2016	Direktiva (EU) 2016/2102 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. listopada 2016. o pristupačnosti web stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora (tekst od važnosti za EGP)
2018	Višedimenzionalni pristup dezinformacijama: Izvještaj nezavisne grupe na visokoj razini o lažnim vijestima i internetskim dezinformacijama.	
	Komunikacija o omogućavanju digitalne transformacije zdravstvene zaštite na jedinstvenom digitalnom tržištu; osnaživanje građana i izgradnja zdravijeg društva	

	E-uprava tablica činjenica (2018), E-uprava u Velikoj Britaniji	
	Europski semestar-preporuke za zemlje članice	
	Utjecaj istraživanja i inovacija koje financira EU na IKT za aktivno i zdravstveno starenje: 25 najutjecajnijih projekata	
	Indeks digitalne ekonomije i društva (DESI)	
	Koalicija digitalnih vještina i poslova	
	„Srebrna Ekonomija“ - konačno izvješće	

Izvor: Autorica

U Tablici 25. naveden je pregled inicijativa tijela Europske Unije s ciljem da populacija 54+ koja je sve više zastupljena u ukupnoj populaciji ostane ili postane aktivna i doprinosi društvu, a to može jedino ako se stvore uvjeti da pripadnici iste steknu potrebne vještine, imaju mogućnosti koristiti Internet i da u tome vide osobne prednosti. Sve politike i inicijative usmjerene su u tom pravcu.

Različite razine javne uprave od razine EU, nacionalna tijela javne vlasti, područne jedinice samouprave te lokalna samouprava imaju ulogu (propisanu ili dobrovoljnu) u razvoju digitalnog društva, ali i ulogu kojom proaktivnim pristupom potiču razvoj istoga u okviru djelatnosti za koje su zadužene, bez obzira na zakonske obveze.

Uloga javne uprave u digitalnom društvu je da bude potpora u smislu razvoja infrastrukture i razvoja svojih elektroničkih usluga putem kojih pruža podršku građanima, ali i da bude promotor – integrator – koordinator među brojnim dionicima kako bi se polučio sinergijski efekt od kojega svi imaju „win – win“ efekte.

Primjer doprinosa utemeljenog na objektivnim pokazateljima je analiza Centra za ekonomska i gospodarska istraživanja (Centre for Economics and Business Research (CEBR, 2018) koji je izradio višegodišnju projekciju troškova i koristi od e-uključivosti (Slika 30.). Ne ulazeći u procijenjene vrijednosti može se reći da je nacionalni pristup digitalizaciji zdravstvenih usluga i ulaganje u to područje od koristi za sve dionike: državu, zdravstvene institucije, ali na prvom mjestu za građane zbog kojih oni postoje.

		Godin a 1	Godin a 2	Godin a 3	Godin a 4	Godin a 5	Godin a 6	Godin a 7	Godin a 8	Godin a 9	Godina 10	Ukupno (sadašnja vrijednost)
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	
Vrijednost Investicije	Operativni trošak	-142	-142	-142	-142	-142	-142	-142	-142	-142	-142	-1559
	Kapitalni trošak	-5	-5	-5	-5	-5	-5	-5	-5	-5	-5	-51
Troškovi Korisnika	Troškovi opreme za korisnike	-69	-61	-54	-48	-42	-38	-36	-33	-29	-26	-472
Koristi za Korisnika	Neto koristi od zarade	34	68	102	137	171	205	240	274	309	343	2126
	Neto koristi od zapošljavanja	21	42	64	86	109	132	155	179	203	228	1377
	Koristi od transakcija	106	213	319	425	532	638	744	851	957	1063	6601
	Koristi od komunikacija	40	80	120	160	200	240	280	320	360	400	2484
	Ušteda vremena	99	200	301	403	507	612	719	828	939	1053	6392
Koristi za Vladu	Uštede na troškovima Nacionalne zdravstvene usluge (NHS = National Health Service)	14	28	42	56	70	84	98	113	127	141	873
	Porez na dohodak i recepti i benefiti od ostalih smanjenja	30	61	92	123	155	186	219	251	284	313	1934
Koristi za Vladu i korisnike	Uštede na temelju digitalne učinkovitosti	49	97	146	195	244	292	341	390	438	487	3024
Koristi za korporaciju Nacionalnih zdravstvenih usluga	Uštede na radnim mjestima zbog digitalnih vještina	109	248	395	545	698	852	1007	1163	1321	1479	8838
	Faktor diskontiranja @-1,7%	1,02	1,03	1,05	1,07	1,09	1,11	1,13	1,15	1,17	1,19	
	Sadašnja vrijednost	292	858	1454	2074	2720	3388	4083	4806	5558	6334	31567

Slika 30. Pregled troškova i koristi predloženih mjera e-uključivosti u Velikoj Britaniji u 2017. godini u milijunima £

Izvor: prilagođeno prema Centre for Economics and Business Rprilagoeseearch (CEBR) (2018), stranica 56-57, Tablica 7.

Al-Muwil et al. (2019) razmatraju ključne faktore koji utječu na e-uključivost u kontekstu e-uprave u okruženju gdje digitalno postaje osnovni oblik postojanja. Istraživanje je provedeno na području Velike Britanije. Uz brojna zapažanja koja su autori imali tijekom rada, u zaključnim razmatranjima navode da ispitanici koji se inače služe Internetom za dnevne aktivnosti u značajnoj mjeri nisu koristili usluge e-uprave. Postoji značajna segmentacija po pitanju korištenja kategorija digitalnih usluga kod iskusnih korisnika, naime, oni koji bez straha koriste e-trgovinu i plaćaju putem e-bankarstva, i dalje ne koriste usluge e-uprave ili koriste u značajno manjoj mjeri. Pokazalo se da Vlada nema utjecaja na odluku građana da koriste usluge e-uprave i 76% nevladinih organizacija korisnici nisu upoznati s uslugama koje pruža Vlada i prednostima korištenja javnih

digitalnih usluga. Povjerenje u Internet kao medij više nije problem, dok povjerenje u e-Upravu igra ulogu u odluci građana da koriste tu vrstu digitalnih usluga. U tom kontekstu, rezultati nude kreatorima politike i praktičarima bolji pregled širih dimenzija e-Uključenosti kao i najkritičnije čimbenike koji sprječavaju pojedince da počnu koristiti usluge e-uprave (npr. povjerenje u e-Upravu, zadovoljavanje potreba, percipirana jednostavnost uporabe, utjecaj medija, međuljudski odnosi). Kako bi se stavovi promijenili zaključak je da javna uprava treba obratiti pozornost na zadovoljenje potreba građana pri kreiranju digitalnih usluga te na zadovoljstvo trajanjem procesa pri takvoj komunikaciji. Isto tako kvaliteta digitalnog sadržaja ključna je za kontinuirano korištenje javnih usluga u digitalnom obliku.

### 9.1. JAVNE POLITIKE EUROPSKE UNIJE I E-UKLJUČIVOST

Europa je u zadnja četiri desetljeća doživjela mnogobrojne promjene u smislu razvoja i granica udruženja zemalja koje danas zovemo Europska Unija. Pregled ključnih informacija (Europska Unija, 2021) o promjenama i proširenjima Europske Unije naveden je u nastavku:

- 1957. – Države utemeljiteljice: Belgija, Francuska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Zapadna Njemačka
- 1973. – Prvo proširenje: Danska, Irska, Ujedinjeno Kraljevstvo (Alžir je 1962. prestao biti sastavni dio Francuske)
- 1981. – Drugo proširenje: Grčka
- 1986. – Treće proširenje: Portugal, Španjolska (Grenland je 1985. napustio zajednicu.)
- 1995. – Četvrto proširenje: Austrija, Finska, Švedska (Istočna Njemačka je 1990. ujedinjena sa Zapadnom Njemačkom)
- Razdoblje od 1990. – 1999. obilježilo pad komunizma u zemljama srednje i istočne Europe. Političke odluke su bile usmjerene na razvoj jedinstvenog tržišta što je 1993. godine i formalno regulirano te je otvorena mogućnost za slobodno kretanje roba, usluga, ljudi i kapitala. Devedesete godine prošlog stojeća su obilježene potpisom dva ugovora: Ugovorom o Europskoj uniji, sklopljenim 1993. u Maastrichtu, i Ugovorom iz Amsterdama iz 1999. Godine 1995. EU-u pristupaju još tri zemlje: Austrija, Finska i Švedska. Potpisan je Šengenski sporazum kojim se građanima Europske Unije postupno omogućava da putuju bez provjere putovnica pri prelasku granica. Milijuni mladih studiraju u drugim europskim zemljama uz potporu EU-a.
- Razdoblje od 2000.-2009. obilježilo je uvođenje zajedničke valute – EURO. 2004. godine u sastav EU (Peto proširenje) ulazi deset novih članica (Cipar, Češka, Estonija, Litva, Latvija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka, Slovenija). Bugarska i Rumunjska ušle su u EU 2007. godine. Petim proširenjem (drugi dio) nestaje politički jaz između istoka i zapada Europe. Financijska kriza pogađa svjetsko gospodarstvo u rujnu 2008. godine. Nakon ratifikacije u svim državama članicama Lisabonski ugovor stupa na snagu 2009. godine. Njime su omogućene moderne institucije i učinkovitije metode rada u EU-u.
- Razdoblje 2010.-2019. obilježila je svjetska gospodarska kriza koja zahvaća i EU. Između ostalog 2013. godine Hrvatska postaje članicom Europske unije (Šesto proširenje).

Ključne politike EU usmjerene su na pitanja sigurnosti građana, razvoj digitalnog informacijskog društva i zaštitu okoliša.

- Razdoblje 2020. na dalje obilježeno je pandemijom Covid 19 koja je u mnogome dovela do promjena u društvu, ali i brojnim prirodnim katastrofama (poplave, požari, potresi) koje su također negativno utjecale na uvjete života. Osim toga, Europska Unija ušla je u novo političko-programsko razdoblje u kojem su ciljevi usmjereni na zeleno, održivo i digitalno.

U ovom radu pod javnim politikama podrazumijevaju se:

- Strateški višegodišnji dokumenti kojima se na višoj općenitoj razini usmjerava razvoj i unapređenje određenog područja – konkretno u ovom slučaju aktivne e-uključivosti populacije 54+ u informacijsko/digitalno društvo (županijske razvojne strategije, programi razvoja, planovi razvoja i sl., što terminološki ovisi iz kojeg vremenskog razdoblja se dokumenti analiziraju);
- Akcijski planovi kroz koje se strategije konkretiziraju na način da se navode mjere, očekivani rezultati, vremenski okvir, potrebni resursi i sredstva za poduzimanje aktivnosti;
- Izvješća nadležnih tijela o provedbi istih koji pak ukazuju jesu li predviđene mjere i aktivnosti iz plana realizirane i u kojoj mjeri;
- Proračunski planski dokumenti (plan i projekcije za 2 godine);
- Proračunski godišnji izvještajni dokumenti, izvještaji nadležnih institucija zaduženih za praćenje određenih društvenih područja i pitanja (rad neprofitnih organizacija, jačanje ljudskih potencijala u javnoj upravi...).

#### *9.1.1. Opći strateški planovi razvoja Europske Unije*

Usljed događaja koji su prethodno bili spomenuti u ovom radu, a koji su bitni za razumijevanje politika, koje su bile donijete u razdoblju od 1990. do 2020. godine važno je svakako reći da je EU kao zajednica velike napore usmjeravala k jednakosti svih građana i njihovih prava, što bi se moglo sagledati dvojako. Naime, podrška za razvoj kompetencija s ciljem da se pojedincu olakša pristup mogućnostima i konkurentnost na tržištu rada je mjera koja ide u prilog i građanima, ali i gospodarstvu. Kako je očekivani životni vijek sve duži i javlja se globalni problem starenja nacija

pokazalo se da je potrebno omogućiti pojedincima da budu što dulje aktivni u društvu, pa čak i da daju doprinos u gospodarstvu (mjere aktivnog starenja). Navedeno je važno što radi osobne koristi za dobrobit pojedinca, što radi socijalne politike kojom se rasterećuje mirovinski sustav. Zadnja četiri desetljeća obilježava intenzivna digitalizacija, što sigurno uzrokuje dodatne poteškoće u kontekstu uključenosti u društvo i gospodarstvo posebice za populaciju koja više nije aktivan dionik u obrazovnom ili gospodarskom sustavu.

Tablica 26. Dokumenti tijela Europske Unije vezani uz osjetljive skupine i aktivno društvo

Referenca	Dokument	Ključna pitanja
European Commission (1993)	Bijela knjiga za rast, konkurentnost i zapošljavanje (engl. White Paper on Growth, competitiveness, and employment)	Pitanje uključenosti osjetljivih društvenih skupina.
European Parliament (2000)	Lisabonska strategija za razdoblje 2000.-2010	Ključne strateške odrednice održivog razvoja su modernizacija europskog socijalnog modela i ulaganje u ljude te ulaganje u aktivno društvo usmjereno dobrobiti pojedinca. <i>Osnova za provedbu takve politike je obrazovanje i treninzi za život i rad u društvu znanja.</i>
European Commission (2007)	Akcijski plan „Ageing well in the Information Society“	Akcijski plan odnosi se na ranjive skupine, invalidne osobe, teško zapošljive, osobe starije dobi. <i>Za sve spomenute kategorije akcijskim planom predviđa se mogućnost poticanja razvoja digitalnih vještina i učenja.</i> Također, starenje i aktivnost u društvu tema je na koju se stavlja veliki naglasak, obzirom da nacije stare i sve je veći udio starije populacije u ukupnoj populaciji. Nadalje, rješavanje pitanja samostalnosti i neovisnosti o tuđoj pomoći te što duži ostanak u vlastitom domu pitanje je koje ima višestruke posljedice po javne troškove i organizaciju javnih usluga, a za rješavanje tog pitanja nužno je pomoći i motivirati stariju populaciju da počnu koristiti javne digitalne servise koji olakšavaju svakodnevni život.
European Parliament (2010)	Izvještaj o provedbi Lisabonske strategije	Rezultati su na razini očekivanih u zemljama koje su stabilne i nisu bile izložene raznim političkim i drugim promjenama (tranzicija, rat...), dok kod zemalja koje su bile izložene tranzicijama i pretvorbi ti rezultati značajno zaostaju, i negativno utječu na globalni rezultat.



		Svijest o utjecaju starenja stanovništva na ostvarenje ciljeva navodi kreatore javnih politika na usmjeravanje pažnje na nove mjere „aktivnog starenja“ i što veću uključenost populacije koja je pri kraju radnog vijeka da i dalje ostane aktivna u društvu. Nova politika temeljila se na ciljevima zelenog, uključivog i pametnog rasta.
European Commission (2010)	Europe 2020.	Strategija usmjerena na razvoj zemalja članica Europske Unije (Europe 2020) do 2020. godine kroz poticanje održivog rasta, koji je ekološki orijentiran i koji se zasniva na uključenosti svih građana u zajednicu, na obostrano prihvatljiv način (pametni rast).

Izvor: Autorica

9.1.2. *Sektorske i horizontalne strategije*

Sektorske inicijative i strateški planovi razvoja usmjereni k današnjem pojmu informacijsko/digitalno društvo započeli su početkom ovog tisućljeća. U nastavku se daje kratak pregled ključnih inicijativa u razvoju informacijskog/digitalnog društva.

Tablica 27. Pregled ključnih inicijativa u razvoju informacijskog/digitalnog društva

Naziv	Opis	Izvor
Svjetski samit o informacijskom društvu (2003)	Opredijeljenost za izgradnju informacijskog društva usmjerenog na ljude, uključivost i razvoj, gdje svatko može stvoriti, pristupiti, koristiti i dijeliti informacije i znanje, omogućavajući pojedincima, zajednicama i narodima da ostvare svoj puni potencijal u promicanju održivog razvoja i poboljšanju kvalitete života.	Olphert, Damodaran i May (2005)
Ministarska deklaracija iz Rige o e-Uključivanju (lipanj 2006)	Identificirano je šest europskih tema koje EK koristi za poticanje socijalne uključenosti: <u>e-pristupačnost</u> (učiniti IKT dostupnu svima), <u>e-starenje</u> (osnažiti stariju populaciju kako bi mogli samostalno u potpunosti sudjelovati u gospodarstvu i društvu), <u>e-kompetencije</u> (opremiti građane znanjem i vještinama za cjeloživotno učenje), <u>socio-kulturna e-Uključenost</u> (osnažiti manjine, migrante i marginalizirane pripadnike mlađe populacije), <u>zemljopisna e-Uključenost</u> (povećati socijalnu i ekonomsku dobrobit građana) ekonomski zaostala područja ojačati uz pomoć IKT-a i <u>inkluzivna e-uprava</u> (povećanje sudjelovanja javnosti u demokraciji).	
Radna tijela EU, Zajednički centar za istraživanja (2007)	Istraživanja IKT modela e-uprava kako bi se osuvremenio i pojednostavio model upravljanja društvom, gospodarstvom i institucijama	The Joint Research Centre of the EC (2007)
Radna tijela EK (2007a)	Dubinska analiza ranjivih skupina te procjena utjecaja Europske inicijative i2010 za e-uključivosti "To be part of the information society". Zaključci su usmjereni na poticanje i	The Joint Research Centre of the EC (2007)

	obvezivanje zemalja članica da osiguraju dostupnost širokopojasnog Interneta te potaknu stanovništvo (naročito u ruralnim krajevima) da počnu koristiti dostupnu infrastrukturu. Rješavanje pitanja barijera pristupačnosti digitalnih sadržaja (e-accessibility).	
„A New Skills Agenda For Europe – Working together to strengthen human capital, employability and competitiveness“, EK (European Commission, 2016)	Modeli sufinanciranja provedbe mjera eksplicitno su definirani ovim dokumentom i posebno treba naglasiti predviđenu mogućnost da se putem Europskog socijalnog fonda sufinancira razvoj digitalnih vještina ranjivih skupina (starija populacija, teže zapošljivi mladi ljudi, osobe s invaliditetom i sl.).	
„White Paper on the Future of Europe, Reflections and scenarios for the EU27 by 2025“, EK (European Commission, 2017a)	Ključna pretpostavka za izradu strategija i dalje je faktor „starenja Europe“.	

Izvor: Autorica

Jedna od grana ekonomije i gospodarstva koja je vrlo brzo pronašla nišu u primjeni digitalizacije u poslovanju i vezi s klijentima svakako je bankarstvo. Razvoj e-bankarstva počinje 1994. godine kada je financijska institucija, Stanford Federal Credit Union ponudila prvu uslugu Internet bankarstva u Sjedinjenim Američkim Državama. O Internet bankarstvu pisali su Arnaldoli i Claeys (2008). Komparativnom analizom obuhvaćene su četiri zemlje: Finska, Španjolska, Italija i Ujedinjeno Kraljevstvo u razdoblju 1995. – 2004. godine. Autori su zaključili kako je usvajanje internetskog bankarstva kao inovacije proizvoda ili procesa u velikoj mjeri potaknuto čimbenicima izvan bankarske industrije. Ističu kako je analiza pokazala da su postotak kućanstava s pristupom Internetu od kuće, dostupnost širokopojasnog pristupa Internetu i veći izdaci za istraživanje i razvoj čimbenici koji pozitivno utječu na performanse Internet bankarstva. S tog kuta gledanja Finska i Ujedinjeno Kraljevstvo svakako su bile zemlje predvodnice u kojima se ova usluga već u to vrijeme počela intenzivno koristiti od strane građana. Dolničar i Setinc (2017) analiziraju korištenje mobilnih telefona i aplikacija od strane populacije treće životne dobi, te ističu kako je ključno da se kod razvoja mobilnih aplikacija koriste standardi prilagođeni osobama treće životne dobi, pri

čijem razvoju bi trebalo uključiti i korisnike. Rezultati takvih projekata posebice su korisni kod mobilnih usluga kao što je primjerice mobilno bankarstvo. O prodoru elektroničkog bankarstva statističku analizu objavila je agencija Statista (2021) za područje EU. Među najboljim zemalja po rezultatima za 2020. godinu su: Island 96%, Danska 94%, Norveška 94%, Finska 92%, Nizozemska 89% i Švedska 85% i Ujedinjeno Kraljevstvo 80%. Na začelju ljestvice nalaze se Rumunjska 12%, Bugarska 13%, Grčka 37%, Portugal 47%, Poljska 49%. Hrvatska je na 50% korisnika u dobi od 16 do 74 godine starosti.

Mobilno bankarstvo značajnije se razvija kroz suradnju s teleoperaterima mobilne komunikacije i ono ima predispozicije prerasti klasično e-bankarstvo ovisno o navikama korisnika mobilnih uređaja koji su svakako dostupniji većem broju korisnika, a i fleksibilniji u smislu korištenja gdje god se korisnik nalazi u odnosu na klasična stolna računala.

Elektronička trgovina (e-trgovina) kao pojam uveden je direktivom (European Parliament, 2000) 2000. godine od strane Europskog parlamenta i Vijeća kojom su regulirane obveze pružatelja usluga o obveznim informacijama važnim za kupce prilikom pružanja usluge.

Sljedeća grana djelatnosti, koja je utemeljila svoj razvoj na digitalizaciji je zdravstvo. 2005. godine, na pedeset i osmoj Svjetskoj zdravstvenoj skupštini usvojena je rezoluciju u kojoj je uspostavljena strategija e-zdravstva za WHO; osim toga, od svih država članica zatraženo je da planiraju usluge e-zdravstva u svojim zemljama. Strategija EU-a za provedbu usluga e-zdravstva unutar Europske Unije uspostavljena je 2004. godine, uključujući poziv svakoj državi članici da formulira nacionalne strategije za svoj rad na području e-zdravstva do početka 2006. godine (Erlingsdottir, Lindholm, 2016). Tijekom posljednja dva desetljeća, razvoj e-zdravstva bio je utemeljen na akcijskim planovima usvojenim na nivou Europske Komisije. Prvi koji se spominje bio je usvojen 30. 4. 2004. godine pod nazivom „e-Health - making healthcare better for European citizens: An action plan for a European e-Health Area“ (European Commission, 2004). Usmjerenost je bila na digitalizaciju procesa unutar sustava zdravstvenih ustanova. U 2010. godini napravljena je analiza stanja razvijenosti e-zdravstva u zemljama EU (European Commission, 2010b) kao podloga za daljnji korak pri izradi akcijskih planova e-zdravstva. Godine 2012. usvojen je novi akcijski plan pod nazivom „eHealth Action Plan 2012-2020 - Innovative healthcare for the 21st century”

(European Commission, 2012), a isti je bio usmjeren na sveobuhvatan proces poticanja e-Uključenosti unutar ustanova, među ustanovama, ali i povezivanje s krajnjim korisnicima zdravstvenih usluga te institucijama koje sufinanciraju sustav zdravstva. Sagledavajući koristi koje imaju krajnji korisnici od takvog koncepta e-zdravstva može se reći da je kvaliteta života građana izrazito naglašena i predstavlja svakako jedan od motivacijskih faktora za poticanje e-uključivosti populacije koja u značajnoj mjeri treba zdravstvene usluge. Slično istraživanje o utjecaju društvene uključenosti i zdravstvenog stanja na kvalitetu života u trećoj životnoj dobi provodili su Raggi et.al. (2016). Između ostalog, istraživanjem je zaključeno da društvena povezanost i podrška pozitivno utječu na zdravlje, a samim time i na kvalitetu života. Navedeno istraživanje sufinancirano je iz FP7 Programa pod nazivom Courage in Europe.

Grupa autora Atarodi, Berardi, Toniolo (2019) provodila je istraživanje u kojem se uspoređuju strategije usmjerene na populaciju 60+ u odabranim zemljama. Analizirane su strategije za razdoblje 2011.-2013. godine. Postoji određena sličnost među mjerama između analiziranih zemalja i mjera koje su dostupne u Republici Hrvatskoj, a tiču se socijalne politike prema starijoj populaciji pri čemu im se osigurava pomoć u kući. Međutim dosada u županijama na području Hrvatske nije uspostavljen oblik IKT podrške za pomoć u kući koji bi bio dostupan korisnicima. Također nije za sada u široj primjeni uspostavljen sustav kojim bi se korisnicima socijalne pomoći u kući omogućilo korištenje IKT-a u svrhu konzumiranja usluga e-zdravstva.

Istraživanje na sličnu temu provela je Brenna (2019). Autorica navodi da se s povećanjem dobi povećava vjerojatnost izloženosti kroničnim i degenerativnim bolestima, što ima za posljedicu ograničenje individualne autonomije i povećava potrebu za njegom. Vlade nekoliko industrijaliziranih zemalja usvojile su aktivne politike starenja kako bi se smanjilo društveno opterećenje sve zrelije populacije i kako bi se starijim odraslim osobama jamčila bolja kvaliteta života (QoL). *Pravovremeno uključivanje građana treće životne dobi da budu aktivni sudionici digitalnog društva zahtijeva institucionalni pristup. Podizanje razine digitalne pismenosti za što su u zemljama Europe osnovana sveučilišta za treću dob te su ponuđeni besplatni tečajevi koji imaju za cilj jačati vještine koje su im potrebne za svakodnevni život poput pretraživanja korisnih informacija, korištenja elektroničke pošte i kontakta s rodbinom. Edukacijom se ujedno promovira i model socijalne politike pod nazivom aktivno starenje (Active Ageing).*

Petrauskas, Bilevičienė i Kiškienė (2008) prezentiraju istraživanje i projekte u provedbi politike e-uključivosti u Litvi u sklopu razvoja e-uprave. Litva je još 2005. godine pokrenula procese vezane uz donošenje strateških dokumenata za razvoj e-uprave i za poticanje e-uključivosti. *Naročitu pozornost su posvetili propisima vezanim uz dostupnost digitalnih sadržaja (accessibility)*. Socijalnu integraciju osoba s poteškoćama počeli su provoditi još od 2003. godine, a četiri projekta sufinancirana EU sredstvima polučila su pozitivne efekte (Windows to the Future, www-golden-age, RAIN, Screen phones).

Javna administracija već 2003. godine raspravlja o ulozi e-uprave za budućnost Europe. Svi javni portali predstavljaju centralno mjesto za distribuciju informacija o radu javne uprave, mjesto gdje se odlažu dokumenti važni za život građana i gospodarstva te mjesto gdje građani mogu preuzimati individualne dokumente koji im trebaju, a koje usvaja ili donosi javna uprava. Već na početku razvoja koncepta e-uprave prepoznata je važnost interoperabilnosti između razina javne uprave s ciljem da se sustav javne uprave učini što učinkovitijim. Nadalje, danas vrlo aktualna tema oko transparentnosti rada i otvorenosti javne uprave pokrenuta je u početku radi prava na pristup informacijama. Za one koji nisu imali ili nemaju pristup Internetu, bilo je naloženo da javne knjižnice trebaju osigurati pristup Internetu kao i pomoć građanima da dođu do željenih digitalnih sadržaja. Navedeno je rezultat belgijskog slučaja građanske tužbe gdje je sud dosudio u korist građana koji su dokazali da nisu imali pravo na pristup nužnim javnim informacijama u području svog interesa (De Hert i Mantovani, 2010).

Europska Komisija gospodarske subjekte smatra važnim dionicima za razvoj informacijskog društva i povećanje e-uključivosti. Tako je već 2002. godine donijela takozvani 'Green paper on Promoting a European framework for corporate social responsibility' (European Commission (2002) kojim apelira na poslovnu zajednicu i poslovne subjekte da svojom društvenom odgovornošću potiču cjeloživotno obrazovanje, organizaciju rada, jednake mogućnosti, društvenu uključenost i održivi razvoj. Kompetencije neophodne za uključenost u suvremeno društvo su komuniciranje, sigurna i kritička uporaba informacija i komunikacijskih tehnologija za rad, rekreaciju i komunikaciju, sposobnost sudjelovanja u društvu što je samo dio onoga što se nalazi u preporukama Europske Komisije koje su date vladama zemalja članica na postupanje pri

osmišljavanju i provođenju programa cjeloživotnog obrazovanja (Council of the European Union, 2018).

Treba svakako naglasiti da je briga o potrebama starije populacije pri korištenju digitalnih sadržaja dovela do razvoja standarda i uputa o nužnim zahtjevima za pristupačnost digitalnih sadržaja (accessibility) predložena od strane eksperata koji su radili na projektu SENIOR sufinanciranom iz Framework Programme 7 ([www.seniorproject.eu](http://www.seniorproject.eu), pristupljeno 17. 6. 2020.). Europska Komisija uvela je sustav nagrađivanja projekata dobre prakse u razvoju e-uključivosti ranjivih skupina u digitalno društvo, između ostalog i dobnih skupina koje nisu imale uvjete samostalno se uključiti i postati aktivan član informacijskog društva. Ključ razvoja informacijskog društva je uključiti sve dionike u proces unapređenja stanja i to: gospodarstvo, neprofitne organizacije, javnu upravu i same korisnike, za što je od strane Europske Komisije otvoren portal [ePractice.eu](http://ePractice.eu) te su objavljeni podaci o projektima od 2007. godine.

Osnova za širenje potrebe e-uključivosti je i odluka Europske Komisije (European Commission, 2007b) kojom je pokrenut projekt uvođenja radio frekvencijske identifikacije. Razvoj tehnologije povezan s bazama podataka i komunikacijskim mrežama poput Interneta, omogućava vrlo progresivan razvoj usluga i primjenu istih u bilo kojem okruženju. Veliki napredak primjenom ove tehnologije ostvaren je u zdravstvenoj IKT industriji te digitalizaciji dijagnostičkih postupaka (čitanje barkoda s uzoraka i sl.), a što je dovelo do još snažnije primjene za osobne identifikacijske dokumente, praćenje kretanja u cilju osiguranja sigurnosti. Također primjena spomenute tehnologije omogućava daljnji razvoj pametnih uređaja kojima se mogu opremiti kućanstva u kojima žive osobe treće životne dobi s ciljem zaštite i osiguranja sigurnosti u vrijeme kada sami borave u prostoru (padovi, demencija i sl.).

Europska Komisija kroz Strategiju širokopojsnog Interneta promovira pretvaranje Europe u gigabitno društvo s ciljem da se pokazatelji ispune do 2025. godine (European Commission, 2016c). Ključni cilj navedene politike, usvojene u rujnu 2016. godine je da se povećanjem dostupnosti mreža velikog kapaciteta omogućuje široka upotreba proizvoda, usluga i aplikacija na jedinstvenom digitalnom tržištu.

Florin (2008) predlaže uvođenje zakonodavnih i ostalih (pilot projekti, istraživanje i promicanje) mjera s ciljem širenja međunarodne suradnje u području digitalne pristupačnosti te smanjiti razlike u pogledu IKT vještina među populacijom kojoj prijete isključenost.

Nedovoljna pristupačnost digitalnih sadržaja osobama koje imaju određena fizička ograničenja (slabovidne osobe, slijepi osobe, starije osobe, pravo pristupa određenim sadržajima, jezična barijera i sl.) također je prepoznat kao jedan od uzroka smanjene e-uključivosti građana. Pristupačnost je posebice važna kada je riječ o javnim uslugama i podacima, jer javna uprava je počela objavljevati podatke o svojim aktivnostima promptno samom dostupnošću web servisa, no pokazalo se da stranice nisu prilagođene najširem krugu korisnika. Godine 2008. radna tijela Europske Komisije izradila su dokument pod nazivom „Towards an accessible information society. Status and challenges of e-accessibility in Europe” (European Commission, 2008). U to vrijeme na razini EU nije postojao zakonski okvir kojim bi bio egzaktno definiran standard za pristupačnost (accessibility). Komisija je 2016. godine usvojila Direktivu (EU) 2016/2102 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. listopada 2016. o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora European Commission (2016a). Temeljem navedenog akta doneseni su i nacionalni propisi u Republici Hrvatskoj. Hrvatski sabor u 2019. godini usvojio je Zakon o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora Republike Hrvatske („Narodne novine“ br. 17/19), koji je na snazi od 23. rujna 2019. Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET u suradnji s Centrom za istraživanje, edukaciju i primjenu novih znanja UP2DATE uz provjeru i nadopunu Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske – SOIH i Hrvatskog saveza slijepih Zagreb, 2020 izdali su Smjernice za osiguravanje digitalne pristupačnosti (CARNET, 2020).

Kasnije, 2019. godine, intenzivnim uvođenjem potrebe za otvorenošću podataka Europska Komisija definira standarde, koji uključuju i pristupačnost za korištenje sadržaja (European Commission, 2019b). Standardi za pristupačnost definiraju na koji način se u tehničkom smislu zaobilaze poteškoće koje imaju pri korištenju osobe oslabljenog vida, starije osobe, osobe koje imaju poteškoće u razumijevanju digitalnih sadržaja zbog jezične barijere i slično.



Kumar (2018) opisuje stanje u Indiji te zaključno navodi da je za uključivost osoba s invaliditetom potrebno „pristup utemeljen na dobrotvornim organizacijama“ zamijeniti s „pristupom koji se temelji na pravima“, što se *smatra osnaživanjem populacijske skupine*. Osobine populacije 54+ uključuju razna fizička ograničenja (vid, motorika...) te iako cijela ta populacija ne spada u osobe s invaliditetom, na određeni način ima korist od rješavanja pitanja e-pristupačnosti te se takvim mjerama smanjuje prostor za navođenje upravo tih razloga za digitalni jaz.

Rad policije jamči građanima njihovu sigurnost i sigurnost njihove imovine. Ukoliko se radi o digitaliziranim uslugama od posebnog je interesa da te usluge budu brzo i jednostavno dostupne svima što u uvjetima niske razine e-uključivosti određenih populacijskih skupina može predstavljati problem. Autori Galdon Clavell, Zamorano i Zavala Pérez (2018) bavili su se upravo temom IKT-a i policije u zajednici te navode kako se društveni utjecaj tehnološkog razvoja može promatrati kroz 4 poddimenzije: poželjnost (stvarna potreba za nekom tehnologijom), prihvaćenost (doseg prihvaćenosti tehnološke inovacije), etičnost (razmjena vrijednosti i moralne norme uvriježene u društvu) i upravljanje podacima (posljedice sustava zaštite podataka i privatnosti). Uvođenje inovativnih tehnoloških rješenja npr. u području djelovanja policije treba imati za cilj povećanje kvalitete života korisnika ili efikasnost procesa čije se odvijanje prati. S druge strane koristi od uvođenja inovativnih rješenja trebaju biti jednako usmjerene svim građanima, a ne samo specifičnim skupinama (npr. prilagođene mladima) jer među zainteresirane dionike po pitanju sigurnosti i zaštite zasigurno spadaju sve populacijske skupine (i osobe starije životne dobi, osobe s invaliditetom) što upućuje na nužnost primjene pravila dostupnosti kod razvoja digitalnih usluga (accessibility). Iako je tema specifična, uočeno je da autori naglašavaju da kreatori inovativnih digitalnih usluga u svakom slučaju trebaju voditi računa o širokom spektru parametara koji moraju biti zadovoljeni kada je skupina korisnika heterogena, kao što je to slučaj s djelokrugom rada policije u zajednici.

Moreno i Martinez (2019, stranica 5 od 10) u svom radu daju pregled standarda za dostupnost digitalnih sadržaja, što je u nastavku citirano.

Tablica 28. Standardi pristupačnosti weba, smjernice i zakonodavni okvir

Politički subjekti	Standardi i smjernice	Zakonodavstvo i direktive	Obuhvat
Australija	WCAG 2.0 (Razina AA)	Zakon o diskriminaciji osoba s invaliditetom, 1992. godina	Obvezno za web stranice e-uprava i web stranice koje nisu e-uprava
Kanada	WCAG 2.0 (Razina AA) s nekim iznimkama	Zakon o ljudskim pravima, 1985. godina	Obvezno za web stranice e-uprava
EU	WCAG 2.0 (Razina AA)	Direktiva o pristupačnosti na webu i mobilnom uređaju, 2016. godina	Obvezno za web stranice EK i druge web stranice s javnim uslugama
Francuska	RGAA 3 [razvijeno na WCAG 2.0 (Razina AA)]	Zakon broj 2005-102, članak 47	Obvezno za web stranice e-uprava i druge web stranice s javnim uslugama
Njemačka	BITV 2 [razvijeno na WCAG 2.0 (Razina AA) ali ne identično]	Federalni zakon o izjednačavanju osoba s invaliditetom	Obvezno za web stranice e-uprava
Indija	Smjernice za web stranice Vlade Indije [razvijeno na WCAG 2.0 (Razina AA)]	Direktiva Vlade	Obvezno za web stranice e-uprava
Irska	Kodeks prakse o pristupačnosti javnih usluga i informacija koje pružaju javna tijela (koji uključuje WCAG 2.0)	Zakon o invalidnosti 2005; Nacionalni Zakon o tijelu za osobe s invaliditetom, 1999. godine	Obvezno za web stranice e-uprava
Izrael	WCAG 2.0 (Razina AA) (identično izraelskom standardu i smjernice za pristupačnost 5568 standarda)	Jednaka prava za osobe s invaliditetom, Propisi o invaliditetu, 5773-2013. godine.	Obvezno za web stranice e-uprava i komercijalne web stranice
Italija	Smjernice zakona 4/2004 [istovjetno s WCAG 2.0 (Razina AA)]	Law 4/2004 (Stanca Act)	Obvezno za web stranice e-uprava

Japan	JIS X 8341-3: 2016 [identično WCAG 2.0 (Razina AA)]	Zakon o ukidanju diskriminacija, 2013. godine	Obvezno za web stranice e-uprava i komercijalne web stranice
Nizozemska	Nizozemske smjernice [koje uključuju WCAG 2.0 (Razina AA)]	Direktiva Vlade	Obvezno za web stranice e-uprava
Novi Zeland	Novozelandski standardi pristupačnosti weba 2.0 [identično WCAG 2.0 (Razina AA)]	Zakon o izmjenama i dopunama ljudskih prava 2001	Obvezno za web stranice e-uprava
Norveška	WCAG 2.0 (Razina AA, ali nije identična)	LOV-2008-06-20-42	Obvezno za web stranice uz neke iznimke
Ontario, Kanada	SGQRI 008 [izgrađen na WCAG 2.0 (Razina AA), uz neke iznimke	Zakon o Ontarijancima s invaliditetom, 200	Obvezno za web stranice e-uprava i druge web stranice s javnim uslugama
Quebec, Kanada	Standard za pristupačnost web stranica [izgrađeno na WCAG 2.0 (Razina AA)]	Direktiva Vlade	Obvezno za web stranice e-uprava
Španjolska	Španjolski standard UNE 139803: 2012 [identično WCAG 2.0 (Razina AA)]	Kraljevski dekret 1/2013	Obvezno za web stranice e-uprava i druge web stranice s javnim uslugama
Ujedinjeno Kraljevstvo	WCAG 2.0 (Razina AA)	Zakon o ravnopravnosti iz 2010. godine	Obvezno za web stranice e-uprava
Sjedinjene Američke Države	Odjeljak 508 Osvježen [reference WCAG 2.0 (Razina AA)]	Odjeljak 508 Osvježen	Obvezno za web stranice e-uprava

Izvor: prilagođeno prema Moreno, Martinez (2019), stranica 5, tablica 1.

Vežano za EU standard važno je reći da je u primjeni inačica WCAG 2.1.

U europskoj Strategiji o jedinstvenom digitalnom tržištu (engl. Digital Single Market) Europske Komisije (2015) navedeno je kako jačanje korištenja digitalnih tehnologija i online usluga treba

postati horizontalna politika koja pokriva sve gospodarske djelatnosti i javnu upravu. **Samim time skreće se pozornost da je nužno razvijati usluge i infrastrukturu, ali i jačati kapacitet korisnika da su sposobni koristiti ponuđene usluge.** Provedba navedene strategije prati se s aspekta: povezanosti, digitalnih vještina, korištenja Interneta, integracije digitalne tehnologije od strane poduzeća, digitalne javne usluge na nivou Europske Unije te za svaku zemlju članicu zasebno. Nadzorom i praćenjem provedbe mjera digitalizacije u državama članicama, kako bi iskoristili mogućnosti dostupne građanima i poduzećima jedinstvenog digitalnog tržišta, utvrđeno je da je dostupnost brzog i mobilnog Interneta sve veća, da javna uprava pruža sve širi spektar usluga na mreži te da se elektronička trgovina sve više koristi od strane građana i poduzeća. Osim infrastrukture (aktualnog broadband pristupa Internetu) Europska strategija o jedinstvenom digitalnom tržištu također je usmjerena na ljudske potencijale (Human Capital), o čemu se izvještava putem EUROSTATA, a o čemu je već bilo govora u ovom radu. Prema podacima EUROSTATA za 2016. godinu, a u kontekstu Europske strategije o jedinstvenom digitalnom tržištu, navodi se da „45% ljudi u EU nema osnovne digitalne vještine. IKT profesionalne vještine također nedostaju u mnogim zemljama, zapošljavanje IKT stručnjaka poraslo je za više od 4% godišnje tijekom posljednjeg desetljeća, dok je broj diplomiranih u području IKT-a pao za 40%.“ (Europska Komisija, 2015, stranica 7 od 20).

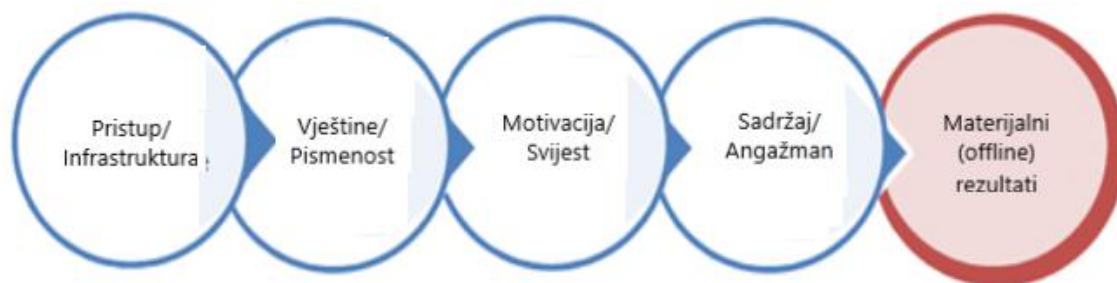
Prema podacima EUROSTATA iz 2016. godine tek 48% građana koristi usluge e-uprava. Praćenje rješenja dobre prakse diljem zemalja članica EU svakako daje mogućnost da se proces implementacije digitaliziranih javnih usluga ubrza. Projekt MobileAge („Technology as an enabler in preventing social isolation for older adults in rural districts”, INSO-1-2015: ICT-enabled open government), sufinanciran sredstvima EU iz Horizon 2020 Programa, izravno je usmjeren na istraživanje preduvjeta da starija populacija Europe postane e-Uključiva i koristi digitalne javne usluge. Suština projekta je definiranje uzroka neuključivanja, kao i osmišljavanje preporuka za uključivanje predmetne populacije u razvoj digitalnih usluga javne uprave kako bi iste bile prilagođene za korištenje s njihove strane. Projektom se želi skrenuti pozornost na populaciju 74+ koja nije uključena u EUROSTAT istraživanja za praćenje napretka digitalne uključenosti i korištenja IKT-a, a čini velik dio populacije treće odnosno četvrte starosne skupine. Projekt je koordiniran od strane JOINUP suradničke platforme osnovane od strane Europske Komisije, a

financira se iz sredstava Europske Unije. Autorica Zalavra (2018) objavila je ključne informacije o projektu na službenim web stranicama projekta.

S obzirom na široko područje utjecaja koje ima razvoj informacijskog društva i kompleksnost teme, može se zaključiti da napredak koji su neke zemlje ostvarile u segmentu e-uključivosti populacije 54+ zasigurno ovisi o svakoj aktivnosti koja je bila usmjerena na opći razvoj informacijskog društva. Deklaracija iz Rige (European Commission, 2006a) također je identificirala ključna pitanja i ciljeve u 6 područja, a to su:

- IKT i starenje,
- geografske digitalne podjele,
- e-pristupačnost (tj. upotrebljivost IKT za osobe s invaliditetom),
- digitalna pismenost i kompetencije,
- IKT za kulturnu raznolikost i
- inkluzivnu e-Upravu.

Konstruktivna i objektivna procjena efikasnosti politike digitalne uključenosti te mogućnosti za primjenu iste u zemljama članicama EU prikazana je u dokumentu Digitalna uključenost u Europi: Evaluacija politike i prakse (Helsper, 2014). Cilj evaluacije bio je napraviti pripremu za politiku Europe 2020 i paket socijalnih mjera (Social Investment Package). Na sljedećoj slici prikazano je pet ključnih područja za digitalnu uključenost.



*Slika 31. Područja analize koja imaju utjecaj na digitalnu uključenost*

Izvor: Prilagođeno prema: Helsper (2014), str. 2.

Sažeti prikaz europskih strategija promoviranja e-uključivosti u Europi dat je na sljedećoj tablici (Weerakkody, et al., 2012). Evidentno je da su članice Europske unije prije više od dvadeset godina pokrenule procese i aktivnosti kojima se promoviraju novi načini komuniciranja, nove inačice usluga i slično s ciljem podizanja stope e-uključivosti na području Europe.

Tablica 29. Pregled Europskih strategija za promoviranje e-uključivosti u Europi od 1999. – 2010. godine

Godina	Izvor	Strategija
1999	Dokumenti europske politike	eEurope: cilj eEurope inicijative je dovesti sve u Europi na Internet što je prije moguće
2000	Sjednica Europskog vijeća Lisabon	Postaviti cilj da Europska unija postane konkurentnija i dinamičnija, gospodarstvo temeljeno na znanju u svijetu, sposobno za održivi gospodarski rast s više i boljih poslova i većom društvenom kohezijom
2001	Sjednica Europskog vijeća u Nici	Postavljeni su posebni kriteriji zajedno sa zahtjevom da svaka država članica izraditi dvogodišnji nacionalni akcijski plan o društvenoj uključenosti
2002	eEuropa	eEurope postavlja niz ciljeva e-pristupačnosti
2003	Simpozij o e-Uključivanju	Rasprava o načinima da se informacijsko društvo učini otvorenim, uključivim i dostupnim svim europskim građanima
2005	eEuropa	E-uključivost bilo je jedan od ključnih prioriteta akcijskog plana eEurope
2005	Europska komisija	EK je predstavila svoju strategiju i2010; ključni cilj je promicanje uključivosti u Europsko informacijsko društvo
2006	Europska komisija	Države članice trebale bi koordinirati svoje politike za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Njihovi nacionalni akcijski planovi trebali bi utvrditi konkretne korake za poboljšanje pristupa IKT-u i mogućnosti koje nove tehnologije mogu pružiti
2007	Europska komisija	Europska komisija pokrenula je svoju inicijativu i2010 za podizanje političke svijesti o e-Uključivanju, poticati repliciranje priča o uspjehu e-Uključivanja u cijelom EU i otvoriti put za buduće akcije
2010	Europska komisija	EK je predstavila novu strategiju Europa 2020. s polaznom osnovom „Strategija za pametan, održivi i uključiv rast”, usredotočujući se na razvoj gospodarstva temeljenog na znanja i inovacija te promicanje ekološki učinkovitijeg, zelenijeg i konkurentnije gospodarstvo

Izvor: prilagođeno prema Vishanth Weerakkody, Yogesh K. Dwivedi, Ramzi El-Haddadeh, Ahlam Almuwil & Ahmad Ghoneim (2012), stranica 4., Tablica 1.

Europska Komisija je 2008. godine uspostavila digitalizirani sustav praćenja dobre prakse na temu e-uključivosti (e-Practice.eu) te je nagrađivanjem poticala razvoj usluga i tehnologije s ciljem da se dobra praksa stvorena regionalno ili lokalno širi na području EU. Godine 2009. osnovana je posebna stručna komisija za procjenu kvalitete rješenja za e-Upravu, jer ipak je javnoj upravi jedan

od bitnih ciljeva da svoje usluge i komunikaciju s građanima i drugim subjektima zainteresirane javnosti uspostavi kroz digitalno dostupne sadržaje i prijenos informacija.

Još 1994. godine Europska Komisija je uspostavila sustav CORDIS preko kojega je dostupan sadržaj iz 1990-tih godina vezan uz financiranje istraživanja i razvoja na nivou Europske Unije. Europska Komisija paralelno s usvajanjem politika artikulira važnost ulaganja u istraživanje i razvoj s ciljem da se upravo na taj način osiguraju objektivni i sustavni pristupi rješavanju prepoznatih društvenih problema, posebice usporene upotrebe e-usluga i digitalna uključenost cijele populacije u društvo. Tako su kroz razdoblje od 2000. godine na dalje u ciklusima bila uložena značajna sredstva u istraživanje i razvoj:

- Četvrti okvirni program aktivnosti Europske zajednice u području istraživanja i tehnološkog razvoja i demonstracija, 1994. - 1998. godine
- Peti okvirni program za istraživanje i razvoj, 1998. – 2002. godine
- Višegodišnji okvirni program Europske zajednice za razdoblje 2002. - 2006. godine za istraživanje, tehnološki razvoj i demonstracijske aktivnosti čiji je cilj pridonijeti stvaranju Europskog istraživačkog prostora
- Sedmi okvirni program Europske zajednice za istraživanje i tehnološki razvoj, uključujući demonstracijske aktivnosti (FP7) 2007. – 2013. godine
- Okvirni program Obzor 2020 (H2020) 2014. - 2020. godine
- Horizon Europe 2021. - 2027. godine.

U dokumentu European Commission (2010) „ICT Research The policy perspective. ICT for all“ nalazi se pregled IKT projekata sufinanciranih sredstvima EU, kojima je bila svrha učiniti IKT dostupnu svima. Praćenje financiranih projekata usmjerenih razvoju IKT-a u službi uključivanja ranjivih skupina u informacijsko društvo dostupno je od samog početka putem sustava CORDIS (European Commission, 2010). Vrlo uspješna inicijativa na području zemalja članica EU, u sklopu programa cjeloživotnog učenja, pod nazivom „G&G (Grandparents and Grandchildren, 2007-2013.)“ (2020) bila je financirana iz EU izvora (Kohezijski fond), a ciljevi su bili poboljšati digitalnu pismenost starijih osoba kako bi se potaknulo njihovo puno građanstvo u digitalnom društvu. Također, cilj je bio potaknuti korištenje komunikacijske tehnologije kao sredstva za promicanje i poticanje međugeneracijskog učenja i međusobnog razumijevanja između generacija. G&G inicijativa nudi besplatne nastavne resurse za sve škole ili ustanove za osposobljavanje koje

žele organizirati G&G seminare sa svojim učenicima. Velik broj partnera iz eurpskih zemalja na projektu omogućio je da se na razini lokanih zajednica testira mogućnost socijalnog povezivanja starijih i mladih s ciljem razmjene znanja. Motivacija osoba starije životne dobi za učenje i upotrebu IKT-a najviše ovisi o njihovom broju relevantnih projekata orijentiranih posebno za tu ciljnu skupinu. Zemlje poput Danske, Islanda, Švedske, gdje ima puno osoba starije životne dobi u ukupnoj populaciji koje su aktivno i koristile računala i Internet organizirali su posebnu obuku za tu populaciju tijekom 9 godina ili više. *Zaključci inicijative su da cijena tečajeva koji se nude osobama starije životne dobi mora biti niska, predavači za takvu edukaciju trebaju biti pripremljeni ne samo metodološki već i psihološki, sve u cilju da polaznici steknu samostalnost i dalje koriste računala i Internet na svojim računalima nakon tečaja.*

Istraživanja digitalnog jaza i izazova te prilika koje daje e-uključivost objedinjeni su u izdanju autora Andreasson (2015). U sedmom poglavlju prezentirana su istraživanja i politike e-uključivosti u Europi. *Ključne činjenice i zaključci autora bili su da je Europa prepoznala važnost digitalnih vještina te da stavlja iste visoko među prioritete.* Osim profesionalnih kompetencija za koje su se razvijali posebni standardi kako bi postojala mogućnost slobodnog kretanja radne snage unutar EU, razvijani su i posebni standardi kompetencija DigComp (2.0 prvo izdanje European Commission (2013); drugo izdanje 2.1. European Commission (2017) kojima su regulirane vještine potrebne za svakodnevne životne aktivnosti. Posebno istaknuta područja u kojima se primarno radi na razvoju digitalnih vještina su obrazovanje, gospodarstvo i zdravstvo.

EK je u studenome 2015. godine uspostavlja prekograničnu razmjenu elektroničkih identiteta za pristup elektroničkim uslugama uvođenjem eIdentification (CEF eID). Navedeno je ključni instrument financiranja EU za promicanje rasta, radnih mjesta i konkurentnosti kroz ulaganje u infrastrukturu transeuropskih mreža na području prometa, energetike i digitalnih usluga.

Opisane inicijative, strategije, akcijski planovi i izvješćivanje o istima govore o strateškom planiranju i prenosivosti ciljeva s viših razina na niže upravljačke razine, o sektorskim i horizontalnim strategijama te promatranoj populaciji 54+. Kronološki pregled uvod je u sljedeće poglavlje u kojem autorica ovog rada pomoću QCA metode radi usporedbu 5 najboljih zemalja i 5 zemalja koje su na začelju ljestvice po e-uključivosti 54+.



### 9.1.3. Efekti mjera europske politike aktivnog starenja i e-uključivosti

Financijski efekti od planiranih mjera u Akcijskom planu „Ageing well in the Information Society“ (European Commission, 2007) očekuju se po osnovi potencijala za istraživanje, razvoj i ulaganje u ovu tržišnu nišu. U vrijeme kada je spomenuti dokument usvojen očekivani rezultati bili su gospodarski razvoj, uštede i razvoj društva. Primjerice populacija euroljana starija od 65 godina ima imovinu i prihode preko 3.000 milijuna Eura. Očekivanje je bilo da će se tržište aplikacija za pametne domove (asistencija starijim osobama u nabavci, odijevanju, samostalnom kretanju) utrostručiti u razdoblju od 2005. do 2020. godine s 13 milijuna na 37 milijuna stanovnika. Prema statistici EU 68 milijuna ljudi u 2005. godini ima neki oblik fizičkog oštećenja organizma povezanih s dobi, a procjena je bila da će taj broj porasti na 78 milijuna do 2020. godine. Također, pretpostavljalo se da bi raniji otpusti iz bolnica uz suvremeni nadzor putem mobilnih uređaja samo u Njemačkoj doveli do ušteda oko 1,5 milijuna Eura. Istraživački razvojni projekti financirani iz EU izvora čiji rezultat je tehnologija koja omogućava personalizaciju uputa za samostalni život (nadzor zdravstvenog stanja, inteligentni alarmi, prirodni pretvarači za pristupačnost IKT-a...). Ciljevi i aktivnosti Akcijskog plana usmjereni su na četiri ključna područja (European Commission, 2007, stranica 8 od 11):

1) podizanje svijesti i uspostavljanje konsenzusa ključnih dionika u procesima uključivanja starije populacije u informacijsko društvo;

2) uspostava tehničkih uvjeta za samostalan život osoba treće životne dobi u vlastitom domu (RFID čitači za pametne uređaje) putem istraživanja i razvoja te razvoj usluga u okviru e-zdravstva koje su posebice neophodne trećoj dobi;

3) pokretanje niza pilot projekata u dijelu IKT u okviru Programa konkurentnosti i inovacija;

4) pripreme za budućnost ulaganjem u istraživanje i razvoj koji bi trebao poboljšati razvoj rješenja koja su intuitivna za korisnika, pametna i financijski prihvatljiva te se u tom smislu planira novi radni okvir FP7 (7<sup>th</sup> Framework Programme).

Temeljem kratkog prikaza aspekata sagledavanja razvoja gospodarstva i društva zajednički nazivnik su ljudi, njihova sposobnost i snaga (European Commission, 2007).

Kao što je navedeno u opisu metodologije istraživanja u poglavlju 5. ovog rada u svrhu ostvarenja cilja C1. u F2 istraživanja potrebno je definirati ključne zahtjeve artefakta (Johannesson i Perjons, 2014) za identifikaciju konstrukata i čestica, koji su se pokazali važnima za e-uključivost populacije 54+. Predmet obrade će biti politike i inicijative 5 zemalja EU koje su pri vrhu ljestvice i 5 onih koje su na kraju ljestvice. Prilikom analize koristila se metoda kvalitativna komparativna analiza (engl. Qualitative comparative analysis - QCA) metoda kojom je izvršena komparativna analiza zemalja članica EU s najvišom stopom e-uključivosti 54+ u odnosu na ostale zemlje prema podacima EUROSTATA za 2018. godinu. Metoda je primijenjena djelomično, obzirom da uzorak koji se analizira ne udovoljava svim zahtjevima metode, posebice dijelu koji se odnosi na statističke standarde. Grounded Theory Method (GTM) (Charmaz, 2006) koristila se radi sustavnog kreiranja bilješki i zapažanja pri analizi dokumenata pri čemu su bilješke jedinstveno označene. Za ovaj rad ključno je prepoznavanje bitnih detalja iz dokumenata koji su bili predmet analize te njihovo povezivanje s RM-1 komponentama. Rezultati dijela ove faze su identificirane ključne mjere, grupirane po komponentama RM-1, zajedničke svim zemljama čije JP su bile predmet analize, a koje su rezultirale većim postotkom e-uključivosti 54+. Rezultati ove faze istraživanja korišteni su kod kreiranja podindikatora kompozitnog indeksa.

### 9.2.1. Osnovne značajke metode Kvalitativne komparativne analize (QCA)

Kvalitativnu komparativnu analizu (QCA) moguće je promatrati kao metodologiju, odnosno strategiju istraživanja, ili metodu, ali i kao tehniku (Berg-Schlosser, De Meur, Rihoux, Ragin, 2009). QCA je priznata u društvenim istraživanjima jer omogućuje uspostaviti „premosnicu“ između prikazivanja rezultata kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja. Konzultirana relevantna literatura za potrebe razrade metodologije ovog istraživanja vezane uz QCA su knjige Landman (2008), Landman & Carvalho (2016), Mello (2021), ali i znanstveni radovi u kojima se sagledavaju određeni specifični aspekti primjene QCA, čiji pregled se daje u nastavku (Tablica 30). Glavno obilježje QCA je što se ona zasniva na teoriji skupova i osnovnim kriterijima (nužnost i dovoljnost) za pripadanje određene jedinice skupu. Složenost u primjeni metode raste s veličinom

uzorka jer upravo time je uvjetovana mogućnost primjene određenih standarda o čemu su pisali Berg-Schlosser (2009).

Landman (2008) obrazlaže potrebu primjene mješovitih metoda u području političkih znanosti odnosno u području analize politika te navodi kako nije moguće predviđati bez *dobro utemeljenih teorija; teorije se ne mogu stvarati bez odgovarajuće klasifikacije; a klasifikacija se ne može izvršiti bez dobrog opisa, što čini logičan slijed koraka za odabir metoda istraživanja u području istraživanja politika odnosno u području političkih znanosti.*

U nastavku se daje pregled konzultirane literature s kratkim opisom razmatranja i zaključaka istraživanja.

Tablica 30. Pregled literature korištene za primjenu QCA metode pri istraživanju javnih politika

Referenca	Razmatranja i zaključci istraživanja
De Meur, Bursens i Gottcheiner (2006)	Primjena MSDO (Most similar different output)/MDSO (Most different similar output) QCA u analizi javnih politika, pogodno za korištenje kod malih uzoraka gdje konvencionalna statistika nije primjenjiva.
Ragin (2006) i Ragin (2008)	Definira QCA kao metodu koja služi za povezivanje kvalitativnih i kvantitativnih analiza u području društvenih istraživanja, neovisno o veličini uzorka (od 5 do 50). QCA sadrži alate za analizu složenosti uzročno-posljedičnih veza. Ovisno o predmetu istraživanja, uzorak istraživanja 5 do 50 smatra se okvirnim brojem slučajeva koje bi istraživači mogli paralelno pratiti i uspoređivati, a što je premalo za većinu konvencionalnih statističkih metoda. QCA se temelji na analizi postavljenih odnosa, a ne nužno na korelacijama. Autor Ragin (2006) zaključuje kako je ključni cilj društvenih istraživanja shvatiti raznolikost empirijskih slučajeva koji se uspoređuju s teorijskim idejama istraživača o društvenim fenomenima.
Rihoux (2006)	Analizira dostupnost programske podrške za QCA metode.
Berg-Schlosser, De Meur, Rihoux, Ragin (2009)	Autori obrazlažu tipologiju komparativne analize prema veličini uzorka i broju varijabli. Za male uzorke preporuča se komparacija broja slučajeva po n varijabli koje su unaprijed definirane.
Vink i Van Vliet (2009)	Multi value QCA (mvQCA) gdje je teoretski određen broj mogućih vrijednosti za određeni uvjet, i taj broj je veći od 2 te je važno naglasiti da se vrijednosti mogu iskazivati na više načina: brojkom (ordinarna skala), opisno (npr, bračni status, stupanja akademskog obrazovanja, geografski položaj, boje semafora). Ovakav opis varijabli posebno je nužan kod kvalitativnih istraživanja.
Schneider i Wagemann (2010)	Istraživanjem se daje pregled ključnih osobina metode QCA, razvoj metode te se naglašava složenost uvjeta nužnosti i dovoljnosti (uzroka) koji su okosnica metode.
Schneider i Wagemann (2010a)	U radu su predloženi standardi dobre prakse u primjeni QCA i fuzzy skupova. Preporuke su grupirane u tri kategorije, i to: kriteriji koji se odnose na fazu istraživanja prije, za vrijeme i nakon analize podataka, a osiguravaju transparentnost u istraživanju.

Basurto i Speer, (2012)	Fuzzy set QCA (fsQCA) gdje za određeni uvjet postoji više gradacija mogućih vrijednosti između 0 i 1 koje označavaju različiti stupanj zadovoljenja uvjeta.
Blackman, Wistow, i Byrne (2013)	U radu se zaključuje da metoda omogućava osnovu za kvalitativno razmatranje složenosti problema politike gdje se usporedbom među slučajevima dolazi do sličnosti.
Schneider i Rohlfig (2013),	Obrađuje se pitanje kombiniranja metode QCA i drugih metoda u fazama Pre-QCA i Post-QCA.
Thiem i Duša (2013)	Pregled programske podrške za QCA metode analizirajući razvoj programski alata za QCA u razdoblju 2003. do 2007. godine.
Verweij (2014)	Pregled područja primjene metode QCA te njene prednosti u odnosu na druge metode.
Cacciatore, Natalini, i Wagemann, (2015)	Primjena metode za klasteriranje zemalja prema stupnju usvojenih nacionalnih programa reformi koji su na neki način uvjetovani samim članstvom u EU, a što je bilo pretočeno u uvjete.
Gonzalez-Loureiro, Dabic, Furrer (2015)	Uvodno autori analiziraju relevantne radove u kojima su istraživači naglašavali važnost kvalitativnih istraživanja u području strateškog upravljanja, upravo zato jer se pomoću istih može opisati, istražiti i predvidjeti promatrane pojave na osnovu analize poznatih slučajeva.
Lalić Novak (2015)	Povijesni razvoj primjene metode komparativne analize u području javne uprave obradila je autorica Lalić Novak (2015). Svrha komparativnih istraživanja je da se empirijskim istraživanjem pronalaze zajednička obilježja ili pak razlike. Svrha komparativnih istraživanja može biti: Opis predmeta istraživanja koji je sastavni dio istraživačkog procesa i služi kao podloga za obrazloženja i generalizaciju zaključaka u pogledu predmeta istraživanja; Klasifikacija odnosno grupiranje mnogo različitih opisa predmeta istraživanja u jednostavnije kategorije sa zajedničkim obilježjima; Objašnjenje opisanog i klasificiranog s ciljem da se prepoznaju faktori koji utječu na uzročno-posljedične veze; Predviđanje na temelju generalizacije znanja.
De Block i Vis (2017)	Pregledni rad – studija 22 slučaja primjene QCA metode. U navedenom radu autori su se bavili pitanjima 1) koje kvalitativne podatke koristiti; 2) kako odrediti pragove za uključenost/isključenost iz skupa; 3) kako uspostaviti stupanj do kojeg je slučaj uključen u skup ili nije uključen; 4) kako razlikovati te koncepte koji stvarno izostaju od onih koji nisu spomenuti u npr. intervjuu; 5) koju vrstu testa osjetljivosti provesti za procjenu robusnosti rezultata zasnovane na kvalitativnoj analizi; 6) kako prezentirati proceduru kalibriranja transparentno i jasno.
Simister i Scholz (2017)	Autori su metodu primjenjivali u kontekstu promatranja uzroka promjena u složenim sustavima (npr. kolaps vojnih režima, korištenja istraživanja od strane kreatora politika, poboljšanje stope preživljavanja u bolnicama nakon operacija...) kod praćenja promjena i evaluacije.
Pattyn, Molenveld i Befani (2017)	Autori se bave primjenom metode QCA u procesu evaluacije. Autorice navode da se u kontekstu evaluacije pojam „ishod“ definira se određivanjem konstrukata kao što je "učinak" ili "utjecaj" određenih osobina (uvjeta). Također, autorice oslanjajući se na teoriju skupova ističu da QCA pruža mogućnosti za identifikaciju (konfiguraciju) stanja koja su dovoljna i/ili potrebna da bi došlo do određenog ishoda. Nužnost i dovoljnost ispunjenja uvjeta često je predmet evaluacije.
Thomann i Maggetti (2020)	Autori se bave procesom zaključivanja tijekom primjene QCA metode. Počinju od zaključka iz analiziranog niza slučajeva (uzorak populacije) u kojem se utvrđuje i pojašnjava vanjska valjanost (external validity), drugim riječima time se potvrđuje općenito važenje zaključka vezanog uz istraživačko pitanje koji vrijedi za velik broj relevantnih slučajeva. Ključnu ulogu u donošenju zaključka ima <i>odabir slučajeva</i> jer zbog ograničenja izbora može doći do generalizacije koju u literaturi nalazimo pod nazivom "ograničena" ili "kontingent".

	<i>Druga bitna</i> komponenta procesa zaključivanja je unutarnja valjanost, koja treba potvrditi jesu li promatranjem obuhvaćeni slučajevi koji imaju visok stupanj sličnosti unutar komponenti modela, odnosno atributa kojima su opisane komponente. <i>Treća komponenta</i> zaključivanja je uspostavljanje veze između podataka i rasuđivanja.
Fainshmidt, Witt, Aguilera i Verbeke (2020)	<p>Autori se bave prednostima i nedostacima QCA. <b>Prednosti</b> koje su autori rada naveli su: - mali uzorak, - pogodna je za utvrđivanje višekriterijskih uvjeta koji su uzrok određenom stanju sustava na izlazu; ravnopravnost različitih kombinacija uzroka, - postoji mogućnost asimetričnosti uzroka, što znači da neispunjavanje zadanih uvjeta ili pak ispunjavanje uvjeta može dati jednaki ishod, - omogućeno je smanjenje broja uvjeta odnosno pojednostavljenje, a koje slijedi iz prethodne osobine metode, - moguće konfiguriranje (fsQCA) što omogućava fleksibilnost u primjeni i kvalitetnije iskazivanje zadovoljenja određenog uvjeta.</p> <p><b>Nedostaci:</b> Ograničenja metode su kalibriranje podataka što može potkrijepiti, ali i umanjiti valjanost rezultata; QCA se uobičajeno fokusira na dostatnost ispunjenja uvjeta, a ne na nužnost jer nije nužno da određeni uvjet vrijedi kod svih promatranih slučajeva, ali je moguće da je kod nekog presudan; povećanjem broja uvjeta rezultati QCA metode postaju složeniji; QCA nije statistička tehnika za ispitivanje hipoteza u smislu uzorka populacije; formuliranje hipoteza o konfiguracijama uzročno-posljedičnih uvjeta je izazov.</p>
Mello (2021)	Obuhvatan opis razvoja metode kroz vrijeme, od vremena kada je ista osmišljena od strane kreatora Ragina (2006) (2008), pa do danas. Autor na osnovi brojnih primjera iz prakse pojašnjava i daje preporuke za raznoliku primjenu QCA metode u društvenim znanostima, uključujući političke znanosti, sociologiju, pravo, javne politike, upravljanje okolišem, političku geografiju i međunarodne odnose. Ključna osobina metode je da se njome identificiraju uvjeti usporedbe te se temeljem istih utvrđuju sličnosti i razlike objekta usporedbe. Autor obrazlaže važnost definiranja skupa, odnosno sveobuhvatnost uzorka što je neophodno za konzistentnost primjene QCA.

Izvor: Autorica

Svrha primjene komparativne kvalitativne analize u ovom radu je na osnovi iskustava zemalja, koje su postigle visok postotak e-uključivosti populacije 54+, utvrditi dobru praksu. Osnova za usporedbu su komponente RM-1 modela kao klasifikacija za bilješke sačinjene temeljem kvalitativne analize dokumenata vezanih uz JP, što se provodi, iz praktičnih razloga na manjem uzorku. Sama priroda ovog istraživanja JP ne bi dala željene rezultate, ako bi se na makro razini radila analiza velikog broja zemalja.

U ovom radu primijenjena je QCA metode za analizu inicijativa i politika zemalja s ciljem potvrđivanja najbolje prakse i uzročnih mehanizama koji su doveli ili su mogli dovesti do visoke razine e-uključivosti 54+ (Schneider i Rohlfing, 2013, stranica 561). Primjenom QCA metode i detaljnim pregledom jvanih politika nastojalo se utvrditi koje mjere su bile provedene, a da su mogle imati utjecaj na povećanje postotka e-uključivosti 54+ populacije u zemljama: Švedska, Danska, Nizozemska, Finska i Ujedinjeno Kraljevstvo.

U nastavku se daje kratak opis koraka metodologije te opis primjene u ovom istraživanju.

## KALIBRACIJA

Jedan od recentnijih radova Mello (2021) opisuje tehnike kalibracije podataka, što je preduvjet za primjenu QCA. Postupkom kalibracije izvorni podaci zabilježeni u analizi slučaja trebaju biti pretvoreni u određenu vrijednost iz zadanog skupa vrijednosti koji odražavaju ispunjenje/neispunjenje određenog uvjeta (engl. crisp set) odnosno određenu razinu ispunjenja uvjeta (engl. fuzzy set). S obzirom da nije nađen adekvatan prijevod navedenih termina koji bi se koristili u kontekstu QCA metode na hrvatski jezik, autorica nazive prevodi kao „tvrdi skup“ (eng. crisp set) i „meki skup“ (eng. fuzzy set). U nastavku je dato kratko pojašnjenje ključnih osobina. Dok se kod crisp seta ispunjenje uvjeta opisuje binarnim vrijednostima (0 ili 1) kod *fuzzy seta* („meki“ skup) može biti više vrijednosti, i ovisno o potrebama one mogu biti razdijeljene u nekoliko točno određenih vrijednosti, kao npr. (1; 0,7; 0,3; 0), (1; 0,7; 0,5; 0,3; 0), (od 1; 0,9; 0,8; .... do 0,1; 0) ili pak mogu biti kontinuirane (1;  $0,5 < x_i < 1$ ; 0,5;  $0,5 > x_i > 0$ ; 0). Iskazivanje zadovoljenja uvjeta može se raditi na više načina za što postoje sljedeće tehnike:

- „Tvrđi skup“ (engl. crisp set (csQCA)) za određeni uvjet znači da vrijednost 1 zadovoljava uvjet, 0 ne zadovoljava uvjet
- „Skup više vrijednosti“ (engl. multi value QCA (mvQCA)) za određeni uvjet predviđa više nominalnih vrijednosti (na primjer sustav boja na prometnom semaforu)
- „Meki skup“ (eng. fuzzy set QCA (fsQCA)) gdje za određeni uvjet postoji više gradacija mogućih vrijednosti između 0 i 1 koje označavaju različiti stupanj zadovoljenja uvjeta.

Za potrebe QCA u ovom radu koristit će se „meki skup“ (engl. Fuzzy set QCA).
--

Prikaz modaliteta za definiranje uvjeta prilagođen je prema Verweij (Verweij, 2014, stranica 20): 1=potpuno u skupu; 0,7=više je u skupu nego izvan skupa; 0,3=više je izvan skupa nego u skupu; 0=potpuno izvan skupa.
---

## DEFINIRANJE SKUPA

Nadalje drugi važan korak u primjeni QCA, prema Ragin (2006) i Mello (2021), je važnost definiranja skupa, odnosno sveobuhvatnost uzorka što je neophodno za konzistentnost primjene QCA. Pojam dosljednosti (eng. consistency) i pokrivenosti (eng. coverage) u primjeni ove metode

ekvivalentni su indikatorima razine signifikantnosti i snage testa, za čiji izračun je potreban minimum podataka da bi se mogla primijeniti konvencionalna statistika, što u ovom istraživanju nije slučaj. Ovaj korak opisan je u poglavlju 9.2.2. gdje se navodi konkretno prema kojim kriterijima su odabrane zemlje čije JP se kvalitativno analiziraju.

## TABLICA ISTINITOSTI

U binarnom modelu tablica istinitosti ima  $2^n$  mogućih ishoda gdje je  $n$ =broj varijabli. Za svaku varijablu (komponentnu RM-1 modela) promatrat će se postoji li strateški plan i/ili akcijski plan i je li izvršena provedba odnosno postignuti rezultati ( $2^2=4$  mogućih kombinacija). Svaka kombinacija ima u konačnici određenu vrijednost definirano u prethodnom koraku. Ovisno o ispunjenju ili neispunjenju uvjeta varijabla poprima vrijednosti iz kalibriranog seta vrijednosti opisanih u prethodnom koraku. Tako će u ovom istraživanju biti primijenjen sljedeći model bodovanja odnosno varijable će poprimati vrijednosti iz zadanog fuzzy skupa u rasponu 0; 0,3; 0,7 ili 1. (Tablica 31.)

Tablica 31. Sustav bodovanja pri ocjeni JP i mjera za QCA

Strateški / Akcijski plan	Provedba (izvještaj)	Rezultat	Opis
1	1	1	Mjera je planiranja i provedena prema pravilima strateškog planiranja
1	0	0,3	Mjera je planirana, ali nije provedena
0	1	0,7	Mjera nije planirana, ali je provedena
0	0	0	Mjera ne postoji

Izvor: Autorica

## MATRICA IZVORNIH PODATAKA

Matrica izvornih podataka (Prilog 15.5.) prikazuje artefakte kojima se obrazlaže određena odluka istraživača prilikom ocjenjivanja zadovoljenja zadanog uvjeta. Analizirani dokumenti su prije svega izvještaji temeljem kojih se utvrđuje postojanje strategije, akcijskog plana za određene inicijative i politike te sami izvještaji o provedbi strategija i planova. Sačinjene bilješke sadržavaju podatke o vremenu kada je određena JP bila aktualna, ako je taj podatak u izvornom dokumentu naveden. Osim toga kod analize se posebno bilježe i podaci:

- a. koji govore o pravovremenosti prepoznavanja utjecaja rizika od digitalne isključenosti osjetljivih populacijskih grupa na opći razvoj (godina),
- b. usvajanje javnih politika usmjerenih rješavanju navedenog pitanja,
- c. uvođenje planiranih javnih politika odnosno mjera kojima se utječe na poboljšanje stanja,
- d. praćenje rezultata i izvješćivanje o provedenim mjerama i provjera rezultata,
- e. koliko je mjera ciljano bila usmjerena na određene društvene skupine, a posebno na populaciju odraslih (osobe starije životne dobi, umirovljenici, radna snaga starije životne dobi i sl).

Na temelju ovih pravila definirana je matrica podataka, koji se grupiraju po 4 komponentama RM-1. Pri analizi su dodatno vrednovane informacije koje ukazuju na mjere usmjerene na populaciju 54+ ili neku drugu populacijsku skupinu koja ima sva ili neka svojstva populacije 54+ (osjetljive skupine poput osoba s invaliditetom, nisko obrazovane osobe, teško zapošljive osobe, osobe neaktivne na tržištu radne snage, etničke skupine s kulturološkim razlikama i jezičnim barijerama i sl.).

U nastavku će biti prikazan uvod u e-Uključivost na razini tijela Europske Unije i Ujedinjenih Naroda, a potom razvoj i stanje u pet najboljih zemalja članica EU koje imaju najnižu stopu digitalne isključenosti populacije 54+. Kao što je već spomenuto nužno je utvrditi što je zajedničko kod pet zemalja koje su dosegle izrazito visok postotak e-uključivosti populacije 54+ što ostalim zemljama nije uspjelo u istom razdoblju, dapače kod nekih zemalja, u vrijeme nastanka ovog rada, rast je i dalje spor i stanje je još uvijek daleko ispod europskog prosjeka. Kvalitativna komparativna analiza omogućava dva pravca za usmjeravanje istraživanja: a) usporedba sličnih zemalja gdje se one uspoređuju po što većem broju varijabli osim nezavisne varijable i b) usporedba različitih zemalja gdje se one uspoređuju po nezavisnoj varijabli kod koje su slične, a različite po ostalim varijablama. ***U ovom radu raditi će se usporedba pet zemalja koje su slične po visokom % e-uključivosti 54+ populacije, a različite su po drugim varijablama (politički ustroj, uključenost/neuključenost u EU, jezik, kultura, ekonomska obilježja poput nacionalnog dohotka po glavi stanovnika...).*** Komparativna analiza opisana je u sljedećem poglavlju ovog rada.



### 9.2.2. *Komparativna analiza zemalja članica EU s ciljem utvrđivanja najbolje prakse*

Ekonomska snaga zemalja EU iskazana BDPom po glavi stanovnika kroz razdoblje od 2010 do 2019. godine prikazana je u Tablici 32. Iskazan je i indeks kojim se uspoređuje BDP po glavi stanovnika s europskim prosjekom za 2010. i 2018. godinu. U Tablici 33. napravljena je usporedba pokazatelja za 2018. godinu – BDP po glavi stanovnika, AAI, DESI i % osoba u dobi od 55 do 74 godine koje nikada nisu koristile Internet. U vrijeme izrade ove analize, nisu svi pokazatelji bili dostupni za 2019. godinu te su iz tog razloga za analizu korišteni podaci za 2018. godinu.

Za potrebe utvrđivanja dobre prakse autorica prethodno provodi klasifikaciju po četiri spomenuta kriterija te utvrđuje zemlje predvodnice i zemlje koje imaju najlošiji rang po spomenuta četiri kriterija. Cilj je utvrditi čije politike i inicijative trebaju biti predmet analize. Od zemalja koje su na samom vrhu ljestvice treba definirati ključne elemente dobre prakse. S druge strane analiza zemalja koje su na začelju ljestvice treba utvrditi jesu li te zemlje planirale i provodile iste mjere koje evidentno nisu dale očekivane rezultate ili je uzrok relativno niskim rezultatima nešto drugo.

Tablica 32. Bruto društveni dohodak (BDP) po glavi stanovnika godišnje, u razdoblju od 2010.-2019. godine

TIME	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Indeks BDP u 2010. u odnosu na prosjek EU-28	Indeks BDP u 2018. u odnosu na prosjek EU-28
<b>GEO (Labels)</b>												
<b>Europska Unija - 27 zemalja (od 2020)</b>	24.900	25.320	25.090	25.040	25.400	25.920	26.390	27.080	27.600	27.950		
<b>Europska Unija - 28 zemalja (2013-2020)</b>	25.500	25.900	25.730	25.760	26.140	26.670	27.120	27.780	28.260	28.610		
<b>Euro područje - 19 zemalja (od 2015)</b>	28.470	28.870	28.540	28.410	28.750	29.240	29.700	30.410	30.900	31.200		
<b>Belgija</b>	33.330	33.460	33.490	33.490	33.870	34.360	34.690	35.210	35.580	35.900	130,71	125,9
<b>Bugarska</b>	5.050	5.300	5.350	5.400	5.530	5.790	6.050	6.310	6.550	6.800	19,8	23,18
<b>Češka</b>	15.020	15.310	15.170	15.160	15.480	16.290	16.670	17.490	17.980	18.330	58,9	63,62
<b>Danska</b>	43.840	44.240	44.170	44.410	44.890	45.630	46.720	47.740	48.530	49.720	171,92	171,73
<b>Njemačka (do 1990 područje SRNJ)</b>	31.940	33.200	33.280	33.330	33.920	34.130	34.610	35.380	35.720	35.840	125,25	126,4
<b>Estonija</b>	11.150	12.010	12.430	12.640	13.060	13.330	13.730	14.480	15.070	15.760	43,73	53,33
<b>Irska</b>	36.770	36.840	36.740	37.010	39.920	49.510	49.930	53.890	57.780	60.170	144,2	204,46
<b>Grčka</b>	20.320	<u>18.500</u>	<u>17.240</u>	<u>16.800</u>	<u>17.040</u>	<u>17.080</u>	<u>17.110</u>	<u>17.410</u>	<u>17.780</u>	<u>18.150</u>	79,69	62,92
<b>Španjolska</b>	23.040	22.770	22.080	21.840	22.210	23.080	23.760	24.430	<u>24.910</u>	<u>25.200</u>	90,35	88,15
<b>Francuska</b>	30.690	31.210	31.160	31.170	31.320	31.540	31.770	32.380	<u>32.860</u>	<u>33.270</u>	120,35	116,28
<b>Hrvatska</b>	10.500	10.500	10.300	10.280	10.310	10.630	11.100	11.560	<u>11.990</u>	<u>12.410</u>	41,18	42,43
<b>Italija</b>	26.930	27.020	26.090	25.480	25.420	25.640	26.020	26.490	26.780	26.920	105,61	94,76

<b>Cipar</b>	23.400	22.900	21.780	20.400	20.250	21.020	22.270	23.200	24.120	<u>24.570</u>	91,76	85,35
<b>Latvija</b>	8.520	9.240	9.750	10.080	10.290	10.790	11.150	11.620	12.180	12.510	33,41	43,1
<b>Litva</b>	9.050	9.820	10.330	10.810	11.290	11.620	12.070	12.760	13.390	14.010	35,49	47,38
<b>Luksemburg</b>	<b>79.160</b>	<b>79.310</b>	<b>77.240</b>	<b>78.030</b>	<b>79.490</b>	<b>81.300</b>	<b>82.880</b>	<b>82.550</b>	<b>83.470</b>	<b>83.640</b>	310,43	295,36
<b>Mađarska</b>	9.960	10.180	10.090	10.310	10.770	11.210	11.480	12.010	12.680	<u>13.260</u>	39,06	44,87
<b>Malta</b>	16.440	16.450	16.970	17.650	18.610	19.920	20.230	21.250	21.580	21.770	64,47	76,36
<b>Nizozemska</b>	<b>38.470</b>	<b>38.880</b>	<b>38.340</b>	<b>38.180</b>	<b>38.580</b>	<b>39.170</b>	<b>39.810</b>	<b>40.730</b>	<u>41.450</u>	<u>41.870</u>	150,86	146,67
<b>Austrija</b>	35.390	36.300	36.390	36.180	36.130	36.140	36.390	37.030	37.800	38.170	138,78	133,76
<b>Poljska</b>	9.400	9.850	9.980	10.100	10.440	10.890	11.240	11.790	12.420	13.000	36,86	43,95
<b>Portugal</b>	16.990	16.720	16.110	16.050	16.260	16.620	17.010	17.650	18.190	<u>18.590</u>	66,63	64,37
<b>Rumunjska</b>	6.200	6.350	6.500	6.770	7.040	7.290	7.670	8.280	8.700	<u>9.120</u>	24,31	30,79
<b>Slovenija</b>	17.750	17.870	17.360	17.160	17.620	17.990	18.550	19.430	20.220	20.700	69,61	71,55
<b>Slovačka</b>	12.560	12.990	13.220	13.290	13.630	14.270	14.550	14.980	15.520	15.860	49,25	54,92
<b>Finska</b>	35.080	35.810	35.140	34.660	34.390	34.460	35.330	36.400	36.900	37.290	137,57	130,57
<b>Švedska</b>	<b>39.950</b>	<b>40.920</b>	<b>40.380</b>	<b>40.510</b>	<b>41.180</b>	<b>42.580</b>	<b>42.920</b>	<b>43.430</b>	<b>43.760</b>	<b>43.870</b>	156,67	154,85
<b>Ujedinjeno Kraljevstvo</b>	29.830	29.960	30.190	30.660	31.290	31.780	32.060	32.430	32.640	32.850	116,98	115,5

Izvor: EUROSTAT, Dataset: **Real GDP per capita [SDG\_08\_10]**, Last update: 09/10/2020 23:00, Time frequency: Annual, Unit of measure: Chain linked volumes (2010), euro per capita, **National accounts indicator (ESA 2010)**: Gross domestic product at market prices. **Available flags:** *provisional*

Legenda:

Zadnje po rang	Najnaprednije po rang
----------------	-----------------------

Tablica 33. Usporedba pokazatelja za 2018. godinu – BDP po glavi stanovnika, AAI, DESI i % 54+ koji nikad nisu koristili Internet

Zemlja	BDP po glavi stanovnika 2018	Rang	AAI Rezultati po domenama 2018						Rang	Rang	DESI 2018					Rang	%54+ Nikad nisu koristili Internet (2018)	Rang	Broj rangova gdje je zemlja među zadnjih 5	Zbroj rangova gdje je zemlja među zadnjih 5	Broj rangova gdje je zemlja među prvih 6	Zbroj rangova gdje je zemlja među prvih 6
			Zapošljivost	Društvena uključenost	Neovisnost, zdravlje i siguran život	Sposobnosti i prilike u okruženju za aktivno starenje	Sveukupan AAI	1 Povezivost			2 Ljudski resursi	3 Korištenje Interneta	4 Integracija digitalne tehnologije	5 Digitalizacija javnih usluga	Sveukupan DESI							
Belgija	35.580	9	23,8	27	73,3	62,8	37,7		10	994,745	1.140,568	815,123	1.128,948	935,436	1.022,202	10	21	9				
Bugarska	6.550	28	30,5	9,7	66,2	55,9	31,8		22	889,375	792,650	510,879	366,546	786,992	688,496	27	54	27	3	82		
Češka Republika	17.980	18	34,2	16,2	71,4	58,7	36,5		11	985,145	1.125,495	714,969	829,672	811,524	922,568	18	27	11				
Danska	48.530	3	40,6	21,7	78,4	66,5	43	2	2	1.306,275	1.513,973	1.093,617	1.133,406	1.199,601	1.275,726	3	4	1		4		9
Njemačka	35.720	8	39,4	15,9	74,9	63,6	39,6	6	6	1.015,870	1.354,888	854,256	716,698	845,913	991,054	14	15	7			1	
Estonija	15.070	21	44,5	14,3	66,5	53,2	37,9		9	1.176,953	1.458,458	922,458	772,110	1.244,706	1.138,349	5	23	10		1		
Irska	57.780	2	35,4	18,8	75	63,2	39,1		7	898,063	1.325,643	750,209	1.268,992	1.067,975	1.082,452	9	42	20			1	
Grčka	17.780	19	20,6	11,8	63,9	50	27,7		28	649,198	798,600	589,518	572,400	618,348	657,609	28	58	28	3	84		
Španjolska	24.910	13	25,7	16,2	71,6	59,7	33,7		18	1.148,748	1.121,333	781,349	822,946	1.149,060	1.021,670	11	33	13				
Francuska	32.860	10	26,9	26,2	75,4	62,2	38,6		8	960,758	1.176,670	727,007	749,062	957,714	936,877	17	19	8				
Hrvatska	11.990	26	21,2	15,8	64,2	49,4	29,3		27	803,185	1.146,000	738,720	734,524	655,886	843,392	21	47	25	3	78		
Italija	26.780	12	28	17,3	68	55,9	33,8		17	876,290	789,125	561,641	582,158	811,169	738,707	26	39	17				
Cipar	24.120	14	30,8	19,4	71,5	54,9	35,7		13	751,198	906,213	714,998	631,920	932,073	787,797	23	43	21				
Latvija	12.180	25	37,9	17,8	57,7	50,2	35,3		15	1.325,400	999,705	750,530	492,090	1.117,266	959,864	15	33	13	1	25		
Litva	13.390	22	37,9	11,1	65,3	48,5	33,4		20	1.087,340	1.018,710	762,267	918,684	1.148,771	996,905	12	39	17				
Luksemburg	83.470	1	20,2	23,8	74,2	62,2	35,2		16	1.381,928	1.377,915	975,761	650,546	857,699	1.095,089	7	10	4		2		
Mađarska	12.680	23	27,5	11,6	65,5	51	30,5		25	1.028,605	1.063,098	741,752	513,786	653,924	835,034	22	39	17	1	25		
Malta	21.580	15	25,6	20,9	70,6	60,5	35,4		14	1.060,423	1.431,903	893,846	842,346	1.102,461	1.090,996	8	44	22				
Nizozemska	41.450	5	36,3	26,6	77,3	64,7	42,7	3	3	1.240,375	1.529,588	1.040,456	1.150,306	1.119,803	1.246,591	4	7	2		4		14
Austrija	37.800	6	27,2	18,8	77,7	60	35,8		12	936,298	1.384,163	749,559	698,134	1.084,136	994,796	13	27	11		1		
Poljska	12.420	24	26,5	13,1	66,1	52,7	31		24	985,460	905,780	632,447	419,566	823,893	775,174	24	46	23	4	95		
Portugal	18.190	17	33,4	11,9	67,7	54,2	33,5		19	1.107,685	906,008	648,555	805,894	1.011,743	913,647	19	52	26	1	26		
Rumunjska	8.700	27	28,9	13,6	63,7	44,6	30,2		26	1.220,243	786,593	472,599	416,514	616,326	748,350	25	46	23	4	101		
Slovenija	20.220	16	21,3	15,7	71	55,5	31,1		23	1.096,003	1.141,705	706,865	764,944	880,239	950,481	16	38	16				
Slovačka	15.520	20	26,3	16,1	69,2	52,9	32,3		21	947,888	1.073,670	730,884	716,024	719,514	866,154	20	36	15				
Finska	36.900	7	35,7	22,6	77,6	63,1	40,8	5	5	1.039,395	1.903,638	1.021,631	1.137,768	1.175,115	1.292,824	2	12	5		3		12
Švedska	43.760	4	45,4	26	79,2	71,2	47,2	1	1	1.337,525	1.748,540	1.105,029	1.083,956	1.121,580	1.322,299	1	9	3		4		9
Ujedinjeno Kraljevstvo	32.640	11	39,3	20,7	75,3	63,9	41,3	4	4	1.020,658	1.525,713	965,558	955,044	885,188	1.105,213	6	12	5		3		15

Izvor: Autorica

Legenda:



Rang od 1 do 6



Rang od 24 do 28

Podaci u Tablici 33. prikazuju rangove po svakom kriteriju zasebno. Za svaki kriterij utvrđeno je koje zemlje se nalaze na prvih 6 najboljih mjesta i zadnjih pet mjesta. U sljedećoj tablici izdvojeno je pet najnaprednijih zemalja.

Tablica 34. Zemlje EU koje su prema kriteriju BDP po glavi stanovnika, AAI, DESI i % 54+ populacije koji nikad nisu koristili Internet među zadnjih 5 u EU (2018. godina)

	Zemlja	Broj kriterija u kojima je zemlja među prvih 6	Zbroj rangova
1.	<b>Švedska</b>	4	9
2.	<b>Danska</b>	4	9
3.	<b>Nizozemska</b>	4	14
4.	<b>Finska</b>	3	12
5.	<b>Ujedinjeno Kraljevstvo</b>	3	15

Izvor: Autorica; Napomena: Šesti je Luksemburg, koji udovoljava u 2 uvjeta

Finska se po BDP po glavi stanovnika nalazi na 7. mjestu, a Ujedinjeno Kraljevstvo na 11. mjestu, od 28. ukupno

*Tri zemlje ispunjavaju sva četiri kriterija i nalaze se za svaki od kriterija među prvih 6 zemalja. To su Švedska (rangovi su: BDP=4, AAI=1, DESI=1, e-uključivosti 54+=3), Danska (rangovi su: BDP=3, AAI=2, DESI=3; e-uključivosti 54+=1) i Nizozemska (rangovi su: BDP=5, AAI=3, DESI=4, ; e-uključivosti 54+=2).*

*Nadalje, dvije zemlje ispunjavaju 3 kriterija i nalaze se u prvih 6 za ta tri kriterija. To su Finska (rangovi su: BDP>6, AAI=5, DESI=2, ; e-uključivosti 54+=5) i Velika Britanija (rangovi su: BDP>6, AAI=4, DESI=5, ; e-uključivosti 54+=5).*

Temeljem dobivenih podataka utvrđeno je da je potrebno provesti QCA za zemlje: Švedska, Danska, Nizozemska, Finska i Ujedinjeno Kraljevstvo s ciljem utvrđivanja najbolje prakse.

U narednoj tablici izdvojeno je pet zemalja koje su zadnje rangirane prema zadanim kriterijima.

Tablica 35. Zemlje EU koje su prema kriteriju BDP po glavi stanovnika, AAI, DESI i % 54+ populacije koji nikad nisu koristili Internet među zadnjih pet u EU (2018. godina)

	Zemlja	Broj rangova u kojima je zemlja među zadnjih 5	Zbroj rangova
1.	<b>Rumunjska</b>	4	101
2.	<b>Poljska</b>	4	95
3.	<b>Grčka</b>	3	84
4.	<b>Bugarska</b>	3	82
5.	<b>Hrvatska</b>	3	78

Izvor: Autorica

Napomena: Grčka po BDP na 19. mjestu; Bugarska po AAI na 22. mjestu; Hrvatska po DESI na 21. mjestu, od 28 ukupno

***Pet zemalja na začelju ljestvice su Rumunjska, Poljska, prema sva četiri kriterija, te Grčka (po BDP je na 19. mjestu od 28.), Bugarska (po AAI je na 22. mjestu od 28.) i Hrvatska (po DESI na 21. mjestu od 28) su prema tri kriterija na zadnjim mjestima.***

Prije daljnjih razmatranja, a nastavno na pitanje demografskih kretanja, autorica u nastavku navodi indeks kretanja procijenjenog broja stanovnika po dobnim skupinama za 2020. i 2050. godinu prema UN za navedenih deset zemalja.

Tablica 36. Indeks kretanja procijenjenog broja stanovnika za 2020 i 2050. godinu po dobnim skupinama

	Indeks 2050./2020. godina na bazi procjena kretanja broja stanovnika po dobnim skupinama, prema UN					
	0-14	15-54	55-59	60-69	70-79	80+
Bugarska	74,40	<b>66,13</b>	75,13	87,18	102,02	<b>132,00</b>
Hrvatska	<b>70,79</b>	70,62	73,78	<b>85,84</b>	120,34	151,42
Danska	<b>104,52</b>	101,26	105,91	99,36	105,45	218,22
Finska	87,38	92,84	99,89	95,71	<b>97,67</b>	194,32
Grčka	73,73	68,61	<b>72,29</b>	98,89	139,83	159,89
Nizozemska	91,74	89,63	87,28	95,17	116,56	<b>236,99</b>
Poljska	74,47	69,12	98,99	102,32	<b>146,05</b>	194,45
Rumunjska	78,48	70,58	93,92	87,07	139,65	149,39
Švedska	103,03	<b>103,99</b>	<b>124,69</b>	119,86	112,47	201,44
Ujedinjeno Kraljevstvo	96,36	99,15	101,68	<b>123,33</b>	126,34	204,83
<i>Min</i>	<i>70,79</i>	<i>66,13</i>	<i>72,29</i>	<i>85,84</i>	<i>97,67</i>	<i>132,00</i>
<i>Max</i>	<i>104,52</i>	<i>103,99</i>	<i>124,69</i>	<i>123,33</i>	<i>146,05</i>	<i>236,99</i>

Izvor: UN, Procjena kretanja stanovništva u Svijetu (engl. World Population Prospects - Population Division - United Nation), dostupno na <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>, excel izvor WPP2019\_SA5\_POP\_F07\_1\_POPULATION\_BY\_AGE\_BOTH\_SEXES, preuzeto na dan 22. 8. 2021.

Iz navedenih podataka u Tablici 36. kod svih zemalja je procijenjeno povećanje populacije u dobi 70+. Danska i Švedska jedine imaju procjenu povećanja broja stanovnika u svim dobnim skupina (kod Danske je izuzetak procjena populacije u dobi 60-69 godina, iako bi se moglo reći da će se prema procjeni broj zadržati). Spomenuta populacijska skupina je prijelomna za početak intenzivnijeg korištenja socijalnih prava što kod svake zemlje zahtijeva stavljanje u prioritet kod kreiranja javnih politika.

Bannier, Glott i Meijs (2013) sistematizirali su druga istraživanja na koja se pozivaju, primjerice Sapir (Sapir, A.: Globalization and the Reform of European Social Models. JCMS c44(2), 369–

390 (2006)) koji je Europu podijelio u pet klastera prema socioekonomskoj situaciji i modelu skrbi: Kontinentalni sustav (Belgija, Francuska, Njemačka, Luksemburg, Nizozemska, Austrija), Skandinavski sustav (Švedska, Danska, Finska), Anglosaksonski sustav (Velika Britanija i Irska), Mediteranski sustav (Italija, Španjolska, Portugal i Grčka), Istočno europski model (zemlje istočne Europe, Rumunjska, Bugarska, bivše zemlje Jugoslavije, i Baltičke zemlje). Navedeno ukazuje simptomatski da je socijalna dimenzija JP prilično utjecala na aktualne rezultate o postotku populacije 54+ koja nikada nije koristila Internet.

Kako je svih pet zemalja koje su najviše rangirane smješteno geografski na sjever Europe postoje zajednička obilježja pet navedenih zemalja povijesno i kulturološki. U cilju sagledavanja šire slike o zemljama koje ulaze u analizu u nastavku je prikazana sistematizacija podataka o državnom uređenju i političkom sustavu (Tablica 37. i Tablica 38.).

Tablica 37. Državno uređenje, politički sustav prvih pet rangiranih zemalja

	Švedska	Danska	Finska	Nizozemska	Ujedinjeno Kraljevstvo
Državno uređenje	Ustavna monarhija	Ustavna monarhija	Republika	Ustavna monarhija	Parlamentarna monarhija (bez pisanog Ustava)
Politički sustav	Parlamentarni sustav	Parlamentarni sustav	Parlamentarni sustav	Parlamentarni sustav	Parlament i Državno vijeće ima formalnu savjetodavnu ulogu
Državne institucije – Izvršno tijelo	Vlada na čelu s premijerom	Vlada na čelu s premijerom	Vlada na čelu s premijerom	Vlada na čelu s premijerom Vijeće ministara ima izvršnu vlast.	Nominalni nositelj izvršne vlasti je Kraljica, a operativno Vlada s premijerom
Državne institucije	Kralj je predsjednik države	Kralj je predsjednik države	Predsjednik	Kralj je predsjednik države	Kraljica
Državne institucije –	Jednodomni parlament	Jednodomni parlament	Jednodomni parlament	Dvodomni parlament	Dvodomni parlament Gornji i

zakonodavno tijelo					Donji dom. Vladu bira većina iz DD
Teritorijalni ustroj	20 okruga i 290 općina	Kraljevinu čine i 2 autonomne zemlje u Atlantiku, od kojih nijedna nije članica EU-a: Farski otoci i Grenland.	19 regija i 70 podregija. Lokalne vlasti raspodijeljene su u 311 općina i gradova.	Obuhvaća i 6 prekomorskih zemalja i područja na Karibima (nisu dio EU-a). Podijeljena u 12 oblasti i 388 općina	4 države: Britanija, Wales, Škotska i Sjeverna Irska.

Izvor: Autorica

S druge strane grupa zemalja koje su na kraju liste imaju zajedničko obilježje da su smještene u jugoistočnom dijelu Europe. Podaci o njihovom državnom uređenju i političkom sustavu nalaze se u tablici koja slijedi.

Tablica 38. Državno uređenje, politički sustav zadnjih pet rangiranih zemalja

	<b>Rumunjska</b>	<b>Poljska</b>	<b>Grčka</b>	<b>Bugarska</b>	<b>Hrvatska</b>
Državno uređenje	Polupredsjednička republika	Republika	Republika	Republika	Republika
Politički sustav	Parlamentarni sustav	Parlamentarni sustav	Parlamentarni sustav	Parlamentarni sustav	Parlamentarni sustav
Državne institucije – Izvršno tijelo	Vlada na čelu s premijerom	Vlada na čelu s premijerom	Vlada na čelu s premijerom	Vlada na čelu s premijerom	Vlada na čelu s premijerom
Državne institucije	Predsjednik	Predsjednik	Predsjednik	Predsjednik	Predsjednik
Državne institucije – zakonodavno tijelo	Dvodomni parlament, koji se sastoji od Predstavničkoga doma (Camera	Dva doma parlamenta, Sejm i Senat	Jednodomni parlament	Narodna skupština	Jednodomni parlament – Hrvatski Sabor



	Deputaților) i Senata (Senatul).				
Teritorijalni ustroj	41 okrug i područje Bukurešta	16 pokrajina	14 regija	27 oblasti i Grad Sofija	20 županija i Grad Zagreb

Izvor: Autorica

Rumunjska, Poljska, Bugarska i Hrvatska zemlje su koje su u recentnoj povijesti prošle tranziciju što je zahtijevalo značajne dubinske promjene. Grčka je jedina od spomenutih zemalja od 1981. godine članica europskog udruženja zemalja i nije u recentnoj povijesti prolazila proces tranzicije kakvu su prolazile prethodno spomenute četiri zemlje. Poljska je od 2004. godine članica EU, Rumunjska i Bugarska su ušle u EU 2007. godine, dok je Hrvatska ušla 2013. godine. U odnosu na navedeno, Hrvatska je postigla u relativno kratkom vremenu značajan napredak glede prilagodbi, uvažavajući da je članica EU tek 8 godina, za razliku od Poljske koja je to već 17 godina ili Bugarske i Rumunjske koje su to već 14 godina.

U kontekstu donošenja politika i njihove provedbe potrebno je uzeti u obzir, nadležnosti razina javne uprave određene zemlje pri analizi JP. Detaljnom analizom javne uprave, nadležnostima pojedinih razina javne uprave i političkog sustava Ujedinjenog Kraljevstva bavila se Đurman (2015).

Razvoj socijalno osjetljive države i društva ključna je osobina svih pet najviše rangiranih zemalja, unatoč različitosti njihovog državnog i političkog uređenja. Visoka razvijenost u industrijskom i tehnološkom smislu, gospodarska stabilnost i socijalna politika u kojoj je briga za osjetljive skupine prepoznata kao okosnica za uključivanje u društvo, ključne su osobine svih 5 zemalja. Treba reći da socijalna sigurnost izravno utječe na kvalitetu života, a o izazovima vezanim uz pitanje kvalitete života starije populacije te o faktoru osnaživanja (društvenog, kulturnog, ekonomskog, psihološkog, političkog) pisali su Walker i Maesen (Glatzer, Von Below, Stoffregen (eds) (2004) strana 16). O praćenju društvenih indikatora koji utječu na kvalitetu života starije populacije u europskim društvima pisao je Noll (2017). Socijalna povezanost odnosno društvena uključenost ima snažan utjecaj na kvalitetu života pogotovo osoba treće životne dobi. Sama činjenica da je izolacija smanjena i društveni kontakt učestaliji osobama treće životne dobi daje dodatne motive

za aktivan život i motivaciju za samostalno zadovoljenje obaveza i potreba. Autor članka navodi da je istraživanje pokazalo da su Danska i Nizozemska po pitanju kvalitete života osoba starije životne dobi na samom vrhu u europskim okvirima, dok su rezultati pokazali da Grčka i Portugal imaju znatno lošiju sliku.

U kontekstu socijalne politike i posljedica koje nastaju starenjem nacija Arrieta (2019) ukazuje na činjenicu da upravo Europski socijalni model osigurava jednake mogućnosti i solidarnost te sadrži mjere poticanja e-uključivosti kod socijalno osjetljivih skupina. Naime, društvena potpora važan je atribut za korištenje IKT i osnaživanje korisnika.

Autori Burr, Taddeo i Floridi (2020) bavili su se pitanjem etike u kontekstu blagostanja u digitalnom društvu, odnosno utjecaja IKT na kvalitetu života pojedinca. Istraživanjem su obuhvaćeni radovi na temu etičkih pitanja u razmatranju pitanja "digitalno biti dobro" pod čim se podrazumijeva utjecaj digitalne tehnologije na život pojedinca. ***Ključne domene društva koja su autori sagledavali su: zdravlje i zdravstvo, obrazovanje i zapošljivost, upravljanje i društveni razvoj, mediji i zabava.*** Sagledavanje uloge IKTa u životu pojedinca s etičkog stajališta nameće neke dodatne dileme o kojima treba voditi računa kod ograničenja odnosno sigurnosti digitalnih usluga, poput zaštite osobnih podataka u kontekstu otvorenih podataka naročito u području zdravlja odnosno zdravstvenih usluga.

Diljem EU iz Fonda za regionalni razvoj također su se financirali projekti usmjereni na uključivost ranjivih skupina. Projekti koji su bili implementirani na području 5 zemalja koje su odabrane kao pet najboljih po najnižoj stopi digitalne isključenosti su prikazani u Tablici 39.

Tablica 39. Implementirani projekti u Švedska, Danska, Nizozemska, Finska, Ujedinjeno Kraljevstvo

Opće informacije (izvor, ciljevi, partneri)	Cilj	Objava
<p>1. Projekt „Inovacije za aktivno starenje (DAA) zasnovane na dizajnu“ okuplja gradove iz osam europskih zemalja radi razvoja i razmjene društvenih inovacija i najboljih praksi koje pomažu u suočavanju s izazovom starenja stanovništva.</p> <p>Ukupno ulaganje u projekt „Inovacije za aktivno starenje (DAA) zasnovane na dizajnu“ iznose 2.022.700 EUR, od čega Europski fond za regionalni razvoj (ERDF) EU-a doprinosi 1.366.133 EUR iz operativnog programa „INTERREG IVC“ za Programsko razdoblje 2007. - 2013. godine</p>		

Dostupno na: <a href="https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/Švedska/making-ageing-better-service-design-can-innovate-senior-care">https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/Švedska/making-ageing-better-service-design-can-innovate-senior-care</a>		
Uključene zemlje: Belgija, Bugarska, Njemačka, Španjolska, Finska, Norveška, Poljska, Švedska	Poboljšanje kao potpora procesu starenja: dizajn usluga može inovirati skrb za starije osobe. Promicanje socijalne uključenosti i poboljšanje javne uprave	Objava 2016. godine
<p>2. Shema ulaganja omogućuje starijem europskom stanovništvu da ostane aktivno uključeno u današnju Europu zahvaljujući iAgeu i povećanoj uporabi IKT-a.</p> <p>Ukupno ulaganje u projekt „iAge: e-uključivost u starenje Europe“ iznosi 2.543.878 EUR, od čega Europski fond za regionalni razvoj EU doprinosi 1.271.939 EUR iz Operativnog programa „Sjeverno more“ za razdoblje od 2007. do 2013. godine programsko razdoblje.</p> <p>Dostupno na: <a href="https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/Danska/boosting-the-economic-and-social-e-inclusion-of-the-growing-over-65-group">https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/Danska/boosting-the-economic-and-social-e-inclusion-of-the-growing-over-65-group</a></p>		
Uključene zemlje: Belgija, Njemačka, Danska, Nizozemska, Norveška, Ujedinjeno Kraljevstvo	Poticanje ekonomske i društvene e-Uključenosti rastuće skupine starije od 65 godina. Pomoć nezaposlenim starijim osobama u pokretanju vlastitog posla.	2015. godina
<p>3. U projektu Opadanje broja starijih osoba, starenje i regionalna transformacija (DART) 13 regija u EU zajedno surađuje u rješavanju zajedničkih izazova koje predstavlja starenje i opadanje stanovništva. Do 2030. svaka će treća osoba u EU imati 60 ili više godina. Ova starija demografija, u kombinaciji sa smanjenjem broja stanovnika, prijeti ugrožavanjem pružanja odgovarajućih javnih i privatnih usluga i održive gospodarske osnove u mnogim europskim regijama.</p> <p>Projekt DART, podržan je od ESRR -a kroz program INTERREG IVC za međuregionalnu suradnju, nudi 13 regija sudionica priliku razmijeniti svoja iskustva o projektima po ovom pitanju i potkrijepiti ih prilagođenim standardima i pokazateljima. Također pruža regijama mogućnost da razviju inovativna i integrirana rješenja koja bi održala kvalitetu života i povećala društvenu uključenost za sve populacije u područjima u opadanju i starenju. Dobre prakse biti će kombinirane i formulirane u integriranu strategiju za okruženje poticajno na životni ciklus, koje uključuje tri glavne teme projekta: obrazovanje i cjeloživotno učenje, zdravstvena zaštita i socijalne usluge te tradiciju i inovativno gospodarstvo. Projekti regionalne politike diljem EU igraju aktivnu ulogu u rješavanju ovih i mnogih drugih izazova, poduzimajući projekte osmišljene za stvaranje radnih mjesta, povećanje obrazovnih postignuća, razvoj obnovljivih izvora energije, povećanje produktivnosti i davanje pristupa svim građanima. Integriranje DART nalaza u politiku. Unutar DART regija već je u tijeku nekoliko projekata koji se bave demografskim promjenama. Dobre prakse iz ovih projekata podijelit će se među partnerima, a odabrat će se i „najbolje prakse“ koje će se predstaviti na tri glavne projektne konferencije između proljeća 2011. i proljeća 2012. godine.</p> <p>Dostupno na: <a href="https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/Nizozemska/interregional-cooperation-to-meet-the-challenges-of-declining-and-ageing">https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/Nizozemska/interregional-cooperation-to-meet-the-challenges-of-declining-and-ageing</a></p>		
Uključene zemlje: Austrija, Češka, Njemačka, Španjolska, Finska, Irska, Italija, Nizozemska, Rumunjska, Slovenija	Međuregionalna suradnja u susret izazovima stagnacije i starenja. Ovakvi projekti pomažu EU da postane pametno, održivo i uključivo gospodarstvo do 2020. godine.	
<p>4. Projekt SENIOR</p> <p>Jedan od projekata sufinanciran iz Framework Programme 7 (FP7) je projekt pod nazivom „Društvene, etičke i osobne potrebe starijih osoba“ (engl. “Social ethical and privacy needs in ICT for older people”). Projektom SENIOR promoviralo se razumijevanje širih pravnih i političkih implikacija anti diskriminacijskih odredbi vezanih za e-uključivost populacije starije životne dobi na način da se u proces istraživanja uključe relevantne službe i agencije EU.</p>		

Dostupno na: <a href="http://seniorproject.eu/">http://seniorproject.eu/</a> i <a href="https://researchportal.vub.be/en/projects/senior-social-ethical-and-privacy-needs-in-ict-for-older-people-a">https://researchportal.vub.be/en/projects/senior-social-ethical-and-privacy-needs-in-ict-for-older-people-a</a> i <a href="https://cordis.europa.eu/project/id/216820">https://cordis.europa.eu/project/id/216820</a>		
Ukupno ulaganje: Cijeli projekt je iznosio 1.333.098 EUR dok je EU sufinanciranje (FP7-ICT) iznosilo 950.000 EUR		
Uključene zemlje: Italija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Rumunjska, Danska, Belgija	Uključivanje starijih osoba u digitalno društvo. Prepoznata važnost segmentacije starije populacije u Europi u smislu utjecaja digitalne isključenosti u različite segmente, kao i utjecaj koji ima isključenost iz digitalnog društva na njihovu dodatnu izolaciju i marginaliziranje.	trajao od 1.1.2008. do 31.12.2009.
5. Projekt ima za cilj stvaranje širokopojasne infrastrukture javnog sektora za transformaciju gospodarstva regije. Cilj mu je pružiti infrastrukturu koja javnom sektoru i pružateljima komercijalnih usluga omogućuje pružanje naprednijih usluga građanima i poslovnim subjektima te rješavanje pitanja socijalne uključenosti, čineći Internet pristupačnim i dostupnim širem krugu ljudi. Ukupno ulaganje 101.887.380 EUR. Ulaganje u EU 37.576.065 EUR; Javni fond 64.311.315 EUR		
Dostupno na: <a href="https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/United-Kingdom/digital-region">https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/United-Kingdom/digital-region</a>		
Uključene zemlje: Ujedinjeno Kraljevstvo	Digitalna regija Digitalne komunikacije velike brzine uz zajamčenu kvalitetu usluge; Široko rasprostranjena pokrivenost za tvrtke, domove i web stranice javnog sektora. Proizvodi isporučeni projektom su: Konvergirana mreža koja može nositi svaku vrstu prometa na jednoj mrežnoj platformi.	Nacrt 1. 1. 2007.

Izvor: [https://ec.europa.eu/regional\\_policy/en/projects/](https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/), pristupljeno 28. veljača 2021.

Tablica 40. Indeksi aktivnosti i politika i inicijativa u području digitalne pismenosti i e-vještina do 2010. godine

	Aktivnosti digitalne pismenosti	Aktivnosti e-vještina
Belgija	4,5	4,5
Bugarska	2	1
Češka	2	1,5
Danska	4	1,5
Njemačka	3	3,5
Estonija	4,5	1
Irska	2	4
Grčka	3	1,5
Španjolska	2,5	1
Francuska	2	3
Italija	1,5	1,5
Cipar	3	1,5
Latvija	4,5	3,5
Litva	4	1
Luksemburg	1,5	1,5
Mađarska	3,5	3,5
Malta	3	4

Nizozemska	3,5	4,5
Austrija	3	2
Poljska	3,5	2,5
Portugal	2,5	1,5
Rumunjska	2,5	2,5
Slovenija	4,5	1,5
Slovačka Republika	2,5	2
Finska	1	1,5
Švedska	1	1,5
Ujedinjeno Kraljevstvo	4,5	5

Izvor: prilagođeno prema Korte i Hüsing, Empirica GMBH (2010), stranica 69 od 322

Iz Tablice 40., Tablice 41. i Tablice 42. vidi se da pojedine zemlje članice ulažu napore za povećanje e-vještina i digitalne pismenosti što je preduvjet za e-uključivost u općem smislu. Iz izvješća o provedbi inicijativa Korte i Hüsing, Empirica (2010) vidljivo je da pet najnaprednijih zemalja već 2010. godine više nisu ulagale značajne napore u rješavanje pitanja digitalnih vještina i digitalne pismenosti, što je razumljivo ako se uzme u obzir da su iste već 2010. godine bile daleko ispod europskog prosjeka po postotku populacije 54+ koji nikada nisu koristili Internet (Tablica 19.).

Tablica 41. Vrste aktivnosti digitalne pismenosti u 2010. godini

Inicijalno stanje, uzrokovano niskom digitalnom pismenosti	Faza poticanja, razina digitalne pismenosti je niska	Izazov digitalne pismenosti pravilno je određen	Razvijenih digitalnih vještina, ali nema daljnjeg poticanja	Prati se trend, no potreban je poticaj
Bugarska Rumunjska Irska Italija	Latvija Belgija Poljska Grčka Cipar Malta	Estonija Nizozemska Ujedinjeno Kraljevstvo Litva Austrija Slovenija	Francuska Švedska Finska Danska Luksemburg	Slovačka Republika Portugal Češka Republika Mađarska Njemačka Španjolska

Izvor: prilagođeno prema Korte, Hüsing, Empirica GMBH (2010), stranica 70-74 od 322

Tablica 42. Vrste aktivnosti e-vještina u 2010. godini

Inicijalno stanje, uzrokovano niskom razinom e-vještina	Faza poticanja, tek nekoliko IKT vježbenika, ili velika praznina	Izazov e-vještina pravilno je određeni	Razvijenih digitalnih vještina, ali nema daljnjeg poticanja	Prati se trend, no potreban je poticaj
Italija Grčka Španjolska Bugarska Portugal Cipar Litva Estonija	Irska Latvija Rumunjska Mađarska Njemačka Belgija Poljska Malta	Ujedinjeno Kraljevstvo Nizozemska	Švedska Češka Republika Finska Danska Luksemburg	Slovačka Republika Austrija Slovenija

Izvor: prilagođeno prema Korte, Hüsing, Empirica GMBH (2010), stranica 70-74 od 322

Zaključci analize rađene u svrhu praćenja provedbe srednjoročnih ciljeva o „e-vještinama za 21“ (Korte, Hüsing, Empirica GMBH, 2010) su da pojedine zemlje krenule putem strateškog, dugoročnog kreiranja politike u domeni e-vještina, uz snažne angažmane širokog spektra dionika u javnom sektoru, poslovnom i građanskom sektoru. **Ujedinjeno Kraljevstvo** ima veliko iskustvo s razvojem politike e-vještina. Velik dio uspjeha temelji se upravo na partnerstvu više dionika u ovoj domeni. **Nizozemska** i Irska također imaju koristi od snažnog vodstva politike u području e-vještina; ove zemlje imaju glavnu strategiju, kao i sveobuhvatnu infrastrukturu za prilagodbu, te značajne promjene u ponudi i potražnji za različitim vrstama IKT praktičara – što je povezano s poticanjem razvoja digitalnih vještina. **Švedska** je institucionalno uredila način kako poboljšati digitalne vještine građana te je s tim ciljem osnovano Vijeće za e-vještine. Rezultat takvog sustavnog pristupa rješavanju ovog pitanja s nacionalne razine dokazuje visoku razinu zrelosti u smislu uključivanja pitanja e-vještina u sve dijelove obrazovnog sustava u zemlji. Primjer **Danske** i Austrije, govori da su kroz svoje strategije e-uprava koristile kao horizontalnu potporu za promicanje e-vještina u širokom spektru područja. Posebice su mjere bile usmjerene na javni obrazovni sektor koji je imao za cilj privući mlade ljude na IKT studije. U Danskoj je u periodu do 2013. godine bilo pokrenuto niz inicijativa koje su bile vođene od strane sveučilišta, a partnerski su surađivali ostali važni dionici društva. **Finska** je imala poseban problem koji je bio pretvoren u priliku. Poznata finska tvrtka Nokia (i njeni kooperanti), u jednom trenutku svog postojanja prošli su značajne promjene uslijed kojih je nastao višak IKT stručnjaka. Pitanje kako ponovo zaposliti višak stručnog kadra bilo je nacionalno gospodarsko i političko pitanje. Nokia u suradnji s

pružateljima tercijarnog obrazovanja u zemlji, kao i lokalnim / regionalnim vladama su u tu svrhu postavili glavni program. Dosadašnji dokazi sugeriraju da ovaj program obećava da će postati najuspješnija kampanja za poduzetničke aktivnosti temeljene na IKT vještinama praktičara u cijeloj Europi.

U izvještaju o stanju razvijenosti e-vještina u Europi (Hüsing i Korte, 2010) istaknuto je kako se vezano uz razvoj digitalne pismenosti i digitalnih vještina do 2009. godine može uočiti četiri grupe zemalja od kojih su grupa A i B napredne. Skupina A uključivala je zemlje s vrlo visokom razinom digitalne pismenosti i dostupnosti e-vještina u EU, ali s niskom razinom aktivnosti u smislu politike i inicijativa dionika u 2009. godini. U tu kategoriju spadaju: **Danska, Švedska, Finska**, Austrija i Estonija. Skupina B uključila je zemlje s visokom razinom digitalne pismenosti i dostupnosti e-vještina u EU kao i značajne razine politike i aktivnosti dionika u domeni e-vještina (**Velika Britanija** i – u manjoj mjeri – Njemačka, Francuska i **Nizozemska**). U svim tim zemljama, razine politike i aktivnosti dionika dodatno su se povećale, posebno u Francuskoj i u **Nizozemskoj**. Njemačka nema nacionalnu strategiju e-vještina, ali ima koristi od snažne uloge dionika iz industrije. Pristup **Velike Britanije** u posljednjem desetljeću oslanjao se na snažan financijski angažman države i industriju. (Hüsing i Korte, 2010, stranica 8 od 322). Temeljem navedenog može se reći da su spomenute zemlje predvodnice u rješavanju digitalnog jaza, odnosno postizanju visokog postotka e-uključivosti populacije 54+.

### 9.2.2.1. Izvori podataka i prikupljanje podataka

Problem nedovoljne uključenosti 54+ i s njime povezane predvidljive posljedice uočeni su već prije dva desetljeća i rješavanju istoga se promptno pristupilo na sustavan način: donošenjem i provedbom strategija, akcijskim planovima, inicijativama i umrežavanjem dionika, promoviranjem i širenjem svijesti o potrebi za e-uključivosti i koristima koje ista daje za kvalitetu života.

Temeljem analize podataka o digitalnim vještinama za razdoblje od 2003.-2013. godine na nivou Europske Unije izdana su izvješća za svaku zemlju članicu, ali i rekapitulacija stanja na nivou EU. U postupku izrade ove disertacije napravljen je sustavan pregled ključnih aktivnosti za pet zemalja koje su predmet QCA na bazi strukturiranih izvještaja Empirica (2014, 2014a, 2014b, 2014c, 2014d) i nalazi se u Prilogu 15.5. ove disertacije. Rezultati su sažeti u Tablici 43. Valja reći da je podizanje e-uključivosti dugotrajan proces i da ga treba sagledavati kroz duži period. Naime, u ovom radu koriste se podaci od 1980. godine pa do danas, ovisno o tome što je javno dostupno i u kojoj formi. *Namjera je ukazati da je za podizanje razine e-uključivosti osjetljivih skupina potrebno vrijeme, ali i da su promjene u tom segmentu prilično česte, tako da se ipak ne može u potpunosti obrazložiti povećanje stope e-uključivosti za dobnu skupinu 54+ samom činjenicom starenja stanovništva koje je u dobi kada su imali desetak godina manje steklo određene vještine.* Jasno je da tehnološki razvoj zahtijeva stalno praćenje novih trendova razvoja IKTa i usluga, u protivnom vještine koje se steknu postanu zastarjele.

Sve mjere i aktivnosti usmjerene povećanju e-uključivosti, neovisno o tome na koga su izravno usmjerene, mogu imati ili imaju direktan ili indirektan utjecaj na populaciju 54+ i njihovu e-uključivost. Drugim riječima, primjerice iako mjere podizanja svijesti o važnosti e-uključivosti nisu bile izravno usmjerene prema populaciji 54+, ta populacijska skupina je bila izložena takvoj vrsti promotivnih aktivnosti i zasigurno je pod tim utjecajem dio populacije promijenio stav o tom pitanju. U nastavku se navodi sve što je analizom utvrđeno, jer u velikom broju slučajeva, naročito u vrijeme prije 2010 godine, malo je specijaliziranih mjera koje su se donosile izravno samo za populaciju 54+. Ključno je utvrditi i koji je to trenutak u kojem se pokazala potreba uvesti specijalizirane JP za osjetljive društvene skupine, pa i populaciju 54+. Pregled JP i inicijativa pet



zemalja s najnižim postotkom populacije 54+ koja nikada nije koristila Internet s ciljem utvrđivanja najbolje prakse nalazi se u Prilogu 15.5. ovog rada.

Tablica 43. Rekapitulacija JP i inicijativa pet zemalja s najnižim postotkom populacije 54+ koja nikada nije koristila Internet s ciljem utvrđivanja najbolje prakse prema Prilogu 15.5.

	Švedska	Danska	Nizozemska	Finska	Ujedinjeno Kraljevstvo
<b>POPIS JAVNIH INICIJATIVA</b>					
Broj istaknutih dionika na nacionalnoj razini	6	9	7	5	3
Promocija digitalnih vještina i potpore za razvoj digitalnih vještina	S1	D1	N1	F1	UK1
Promocija i potpore za osiguranje tehničkih resursa – priuštivost	S2				
Strateški dokumenti s razrađenim mjerama za e-uključivost	S3	D2	N2	F2	UK2
Drugi strateški dokumenti koji uključuju i komponente e-uključivosti	S4	D3	N3	F3	UK3
	S5	D4			UK4
		D5			UK5
Društvena podrška kroz inicijative	S6	D6	N4	F4	UK6
	S7	D7	N5	F5	UK7
	S8	D8	N6	F6	UK8
	S9		N7	F7	UK9
			N8	F8	UK10
				F9	UK11
				F10	UK12
				F11	UK13
					UK14
Partnerstva					UK15
	S10	D9	N9	F12	UK16
	S11	D10	N10	F13	UK17
	S12	D11	N11	F14	UK18
	S13		N12	F15	UK19
	S14		N13	F16	UK20
					UK21
				UK22	
Dugoročna suradnja	S15	D12		F17	UK23
Ulaganje u ljudske resurse	S16	D13	N14	F18	UK24
Propagiranje IKT zanimanja („Attractiveness of ICT jobs“)	S17	D14	N15	F19	UK25
Zapošljivosti i e-uključivost („Employability and e-incluision“)	S18	D15	N16	F20	UK26
Cjeloživotno poticanje e-vještina („Lifelong acquisition of e-skills“)	S19	D16	N17	F21	UK27
Smanjenje nedostatnih e-vještina („Closing the e-Skills gap“)	S20	D17	N18	F22	UK28
<b>UKUPNO</b>	<b>20</b>	<b>17</b>	<b>18</b>	<b>22</b>	<b>28</b>

Izvor: prilagođeno prema Empirica (2014, 2014a, 2014b, 2014c, 2014d) i Prilogu 15.5. ovog rada

Iz prethodne rekapitulacije proizlazi da je do 2013. godine najveći broj inicijativa imala Velika Britanija. Švedska je među prvima prepoznala ključnu ulogu digitalnih vještina i općenito e-uključivosti te je pravovremeno poduzimala mjere kojima je pokrenula proces promjene (promocija – kojom se budi svijest o utjecaju e-uključivosti na kvalitetu života i potpore što utječe na omogućavanje pristupa, na korištenje). Danska je kao ključne dionike (Institucije) već na samom početku uključila lokalnu samoupravu u proces povećanja e-uključivosti. Pojedine specifičnosti za navedenih pet zemalja opisane su ukratko u nastavku.

#### *9.2.2.1.1. Švedska*

Akcijски plan za sprečavanje društvene isključenosti usvojen je prije gotovo dvadeset godina i odnosio se na razdoblje 2003. – 2005. godine (European Commission, 2003a). Švedska Vlada usvojila je aktualne inicijative kroz strategiju koja se bavi e-uključivosti, a posebno ima naglašenu potrebu za podizanje razine e-uključivosti za cijelu populaciju, ne samo mlade i radno sposobne. Aktualni temeljni dokument e-uključivosti u Švedskoj je Strategija digitalizacije usvojena 2017. godine, koja uključuje reference na osobe s različitim socijalnim statusom (niska primanja), funkcionalnim sposobnostima (osobe s invaliditetom) i dobi (starije osobe) (engl. Government of Sweden, 2017). Vladina tijela uključena u obavljanje ovog posla uključuju Vijeće za digitalizaciju (engl. The Digitalisation Council, 2019), Agenciju za digitalnu Vladu (DIGG) (engl. Agency for Digital Government, 2019), Švedsku nacionalnu agenciju za obrazovanje (engl. Swedish National Agency for Education, 2019), Švedsku agenciju za participaciju (engl. The Swedish Agency for Participation) (engl. Myndigheten för delaktighet, 2019.) te Švedsku poštu i Agenciju za telekomunikacije (engl. Myndigheten för delaktighet, 2019.), koja surađuje s DIGG-om na području internetske dostupnosti.

#### *9.2.2.1.2. Danska*

Danska vlada je na temelju aktualne inicijative o potrebi da se poveća e-uključivost cijele populacije, a naročito osjetljivih skupina usvojila Strategiju za e-uključivost. U strategiji je posebno naglašena potreba za planiranjem i provođenjem mjera za e-uključivost tri ili više digitalno isključenih skupina. Agencija za digitalizaciju (Digitaliseringsstyrelsen) odgovorna je za e-uključivost u Danskoj za nedovoljno uključene populacijske skupine uključuju beskućnike, mentalno bolesne, mlade, građane s niskim primanjima i migrante te manjine (engl. Agency for Digitization, 2019). Agencija je 2015. pokrenula „mrežu za digitalno uključivanje“ koja poziva

osjetljive skupine i pruža im podršku u njihovoj digitalnoj komunikaciji s državnom agencijom (engl. Agency for Digitization, 2019a). Agencija također upravlja posebnim programima za e-uključivost i pruža popis vladinih i privatnih inicijativa (engl. Agency for Digitization, 2019). Godišnja ažuriranja o programima i inicijativama dostupna su u biltenu; najnoviji je iz prosinca 2018. Bilten ističe Zakon o pristupačnosti web stranica koji je donijet u rujnu 2018. engl. (Agency for Digitization, 2019.b).

#### *9.2.2.1.3. Nizozemska*

Nizozemska vlada ima nekoliko inicijativa kako bi poboljšala e-uključivost nedovoljno uključenih skupina koje obuhvaćaju stariju populaciju i najmlađi dio populacije (predškolski i školski uzrast). Državne knjižnice vode program Digital Language House (DigiTaalhuis) kako bi osigurale obuku za digitalne vještine (ProBiblio, 2018). Ti programi uglavnom nisu ograničeni na posebne populacijske skupine stoga ih svi mogu pohađati besplatno, no knjižnice mogu odabrati i ciljane skupine (rad s migrantima). Unutar javnih knjižnica građani mogu vježbati računalne vještine na mreži putem programa poput „Click and Tick“, koji su dostupni na arapskom jeziku i koji mogu koristiti migrantima i etničkim manjinama, ali nisu izričito usmjereni na takve skupine (Oefenen.nl). U javnom pismu Ministarstva unutarnjih poslova i odnosa s Kraljevstvom iz 2018. navodi se da je digitalna pomoć za osobe s invaliditetom nužna i ukazuje na to da Vlada želi surađivati s ustanovama za njegu osoba starije životne dobi kako bi poboljšala njihove digitalne (engl. Ministry of the Interior and Kingdom Relations, 2018), no nema potvrde o realizaciji te inicijative. Knjižnice koje financira država angažiraju se da za starije građane organiziraju druženja na kojima mogu postavljati pitanja o računalima (engl. Public Library – Utrecht). Nizozemska strategija digitalizacije 2.0 izražava želju za promicanjem e-uključivosti ranjivih skupina, no kod mjera imenuje samo dječju dob kao ciljanu skupinu (Ministry of Economic Affairs and Climate Policy, 2019). Za pretpostaviti je da je od 2020. godine problem e-uključivosti 54+ zanemariv, tako da isti više nije predmet strateških planova.

#### *9.2.2.1.4. Finska*

Finska je prva zemlja u svijetu koja je 2009. godine uvela zakonsko pravo da svako kućanstvo ima dostupan pristup širokopojasnom Internetu (Johnshon, 2009). Finska je već 2010. godine imala pokrivenost cijele zemlje širokopojasnim Internetom 96%. Obvezu za implementaciju imale su telekomunikacijske tvrtke. Navedena mjera osigurala je razvoj što u dostupnosti digitalnih usluga, što u velikim mogućnostima koje je poslovna zajednica koristila (rad od kuće, dostupnost usluga u

svim krajevima na jednak način, smanjenje operativnih troškova) dok su građani svakako imali uvjete za povećanje kvalitete života.

#### *9.2.2.1.5. Velika Britanija*

Vlada Velike Britanije imala je brojne inicijative usmjerene e-uključivosti različitih društvenih skupina. Pristup Internetu za sve građane prepoznat je u okviru Digitalne strategije Ujedinjenog Kraljevstva iz 2017. (Department for Digital, Culture, Media and Sport, 2017). Najveći program digitalne inkluzije („Budući program digitalne inkluzije“) podržali su svi segmenti društva od institucija, gospodarstva do neprofitnog sektora (Good Things Foundation, 2018), (Good Things Foundation, 2019). Nadalje, Vladin odjel „Digitalna usluga“ objavio je Okvir za digitalnu obuku i potporu, koji je vladinim agencijama omogućio da lakše dobivaju digitalnu podršku i usluge digitalnog uključivanja / angažmana, kako bi pomogli u e-uključivosti korisnika usluga (Government of the UK, 2016). Kao dio Okvira, Odjel za digitalnu kulturu, medije i sport izradio je praktični priručnik koji ocjenjuje inicijative za digitalno uključivanje i socijalni utjecaj (NHS, 2019). Organizacije iz privatnog sektora udružile su se s organizacijama lokalnih vlasti kako bi podržale programe digitalne inkluzije za borbu protiv isključenosti, kroz, na primjer, pružanje besplatnih edukacija TechConnect od strane Vodafona u cijeloj zemlji u 2019. godini (National Health Service, 2019). U kontekstu vođenja nacionalne politike o e-uključivosti starije populacije, House of Commons, još početkom tisućljeća naručio je izraditi analizu o napretku u stvaranju e-usluga pristupačnih svima – s posebnim osvrtom na ohrabrivanje za korištenje od strane starije populacije. Studiju je izradio National Audit Office (2003) tijekom 2002. i 2003. godine. Digitalizacija usluga javne uprave (cilj je bio digitalizirati javne usluge do 2005. godine) dovela je do problema nepristupačnosti tog oblika usluga populaciji starije životne dobi koja nije bila spremna prihvatiti takav način komunikacije. Taj problem danas se javlja u mnogim EU zemljama. Prema National Audit Office (2003) istaknute barijere koje imaju starije osobe pri korištenju e-Usluga su:

- fiziološki učinci starenja, uključujući gubitak spretnosti ili smanjenje vida ili sluha,
- nedostatak samopouzdanja ili poznavanja novih tehnologija, što rezultira nedostatkom svijesti o potencijalu,
- trošak ili zabrinutost zbog očekivanih troškova, posebno za ljude s niskim primanjima kućanstva,

- upotrijebljeni stil i jezik koji mogu otežati razumijevanje ako je komunikacija, na primjer, formalna ili strogo tehnički usmjerena,
- nedostatak znanja i vještina što dovodi do određene nesklonosti traženju pomoći kod pristupa internetskim uslugama,
- uvjerenje da im e-Usluge nisu bitne,
- neprikladna mjesta zbog kojih mogu odbiti potencijalne korisnike i stvoriti nelagodu u korištenju e-Usluga u javnosti ili strah od nemogućnosti rješavanja problema, problemi kod kuće,
- nepristupačni web dizajn zbog kojega ne mogu sadržaje konzumirati osobe s raznim oštećenjima vida i perceptivnim poremećajima.

Treba imati na umu da su navedene barijere bile zabilježene 2002. godine na bazi istraživanja koja su rađena prije. Dio barijera je danas, barem načelno mogao biti otklonjen jer su primjerice standardi pristupačnosti zadani (European Commission, 2016), (European Commission, 2019). Nastavno na utvrđene probleme, Nacional Audit Office, je na osnovi analize u suradnji s ostalim dionicima digitalizacije usluga javne uprave inicirao nekoliko ključnih akcija (Nacional Audit Office, 2003) koje su pomogle u rješavanju problema:

- pristup u zajednici - za prevladavanje problema onih koji nemaju računalo kod kuće i u mnogo slučajeva ne mogu si to priuštiti,
- pristup IKT na javnim mjestima omogućava ujedno i tehničku pomoć i savjete pri korištenju IKT-a,
- pristup od kuće - za prevladavanje situacija nelagode pred drugima radi neznanja,
- oglašavanje - za prevladavanje nedostatka interesa zbog neinformiranosti o prednostima ili postojanju e-usluga,
- trening - za prevladavanje nedostatka poznavanja IKT-a, bilo pružanjem obuke kroz tečajeve izravno ili nuđenjem sredstava za individualne ciljane treninge.

Već 2003. godine Velika Britanija ulagala je u unapređenje pristupa e-uslugama, što je vidljivo na sljedećem pregledu.

Tablica 44. Pregled projekta za unapređenje pristupa e-Uslugama u razdoblju 1999.-2003. godine u Velikoj Britaniji

Projekt	Procijenjeni trošak 1999.-2003.
<b>Pristup na javnim mjestima zajednice</b>	
Internetski centri u Velikoj Britaniji. Uobičajena mjesta za susrete, učenje korištenja računala i jednostavan pristup Internetu, besplatno ili uz naknadu.	£370 milijuna
Bežična mreža. Osiguravanje prijenosnih računala za učenje odraslih osoba i osjetljivih društvenih skupina s ciljem promicanja pristupa informacijama za odrasle osobe u socijalno i ekonomskom lošijem položaju.	£7.9 milijuna
Elektronički kiosci. Sredstvo za omogućavanje pristupa određenim sadržajima na Internetu na javnim mjestima. Takav kiosci su obično strojevi za zaštitu od vandala koji se oslanjaju na informacije koje se redovito preuzimaju s Interneta za pristup ljudima pomoću tehnologije osjetljive na dodir.	£26.5 milijuna za pilot projekte
<b>Pristup od kuće</b>	
Doniranje računala ili digitalnih televizijskih prijemnika ciljanim grupama korisnika. Inicijative uključuju umrežavanje i računala.	£13.5 milijuna
Digitalna televizija. Tehnologija omogućuje korisniku primanje mnogo većeg raspona emitiranja kanala i informacija od tradicionalnih analognih usluga.	£9 milijuna za pilot projekte
Telefonski pozivni centri. Pružanje usluge pozivnog centra putem kojega korisnici mogu komunicirati s državnom upravom radi usluga i savjeta. Odjel za rad i mirovine relevantan je centar za osobe starije životne dobi koji uključuje usluge povezane s mirovinskim pravima.	£6.2 milijuna godišnje
<b>Obuka</b>	
Vlada razvija niz inicijativa koje su pomogle u pružanju obuke starijim osobama. Nacionalna organizacija za reviziju (NAO - National Audit Office) navodi neke od njih: Projekt Cybrarian, kojim upravlja Odjel za obrazovanje i vještine; Pojedinačni računi za učenje (zaključeni 2001.); i niz projekata za pronalaženje načina za povećanje pristupa računalima kroz koje Ured potpredsjednika Vlade podržava inicijative lokalnih vlasti	Cybrarian Projekt- £22.5 milijuna



Izvor: National Audit Office (2003), stranica 19., tablica 7.

National Audit Office (2003) osim što je radio analizu nacionalnih rezultata za poduzete inicijative, dao je pregled globalne slike o e-uključivosti i inicijativama diljem svijeta, što s jedne strane potvrđuje da je nacionalno usmjeravanje mjera za e-uključivost usklađeno s mjerama i inicijativama na globalnoj razini. Tako primjerice spominju inicijative koje su poduzimane u Australiji i Kanadi te u drugim zemljama EU (pristup Internetu na javnim mjestima i pružanje edukacije za korištenje IKT za osobe starije životne dobi) (Slika 32. i Slika 33.).

	<p>Australija. Programu umrežavanja nacije dodijelio je 421 milijun australskih dolara za financiranje razvoja IT infrastruktura, sredstva za pristup Internetu u zajednici i obuku. Osim toga, Odjel prometa i Regionalne službe imale su program od 70 milijuna australski dolara za osiguravanje mjesta za pristup Internetu za stanovnike u ruralnom području.</p>
	<p>Kanada. Kanadsko gospodarstvo nastoji omogućiti građanimajavni pristup Internetu Kanadski program pristupa. U školama, knjižnicama i zajednici bit će 10000 centara koji nude javni pristup internetu.</p>
	<p>Europska unija. Mnoge države članice razvile su vlastite programe:          Finska. Vlada ima cilj prema kojem bi trebao postojati jedan terminal za javni pristup Internetu na 1.000 stanovnika. To je postignuto u 30 posto općina. Oko 180 Vladinih ureda za građane i u više od 900 knjižnica omogućen je javni pristup internetu.          Nizozemska. 2001. u Nizozemskoj je bilo 1.050 javnih pristupnih točaka za internet, ekvivalent jednom na svakih 15.000 ljudi (Komisija Europskih zajednica, e-Uključenost: Potencijal informacijskog društva za socijalnu uključenost u Europi (2001.))          Švedska. U 2001. bilo je oko 3.400 javnih pristupnih točaka za internet, što je znači da jedna točka dolazi na svakih 2.600 stanovnika.</p>

*Slika 32. Primjeri drugih zemalja za osiguranje pristupa Internetu na javnim mjestima*

Izvor: prilagođeno prema National Audit Office (2003), stranica 20, tablica 8.

	<p>Kanada. Veterani Kanada i Industrija Kanada zajedno rade na pružanju tečajeva obuke za starije osobe u korištenju interneta za određene teme, poput korištenja interneta za traženje liječnički savjet.</p>
	<p>Europska unija. Ne postoje posebne inicijative na europskoj razini. Međutim, države članice mogu koristiti sredstva iz Europskog socijalnog fonda za promicanje inicijativa poput obuke za korištenje interneta. Inicijative po članovima države uključuju:          Finska. Gotovo svi djelatnici knjižnice pohađali su tečajeve mrežne obuke od 1996. do 1999. godine te redovito održavaju aktivnosti za starije osobe radi promicanja interneta.          Nizozemska. Ministarstvo zdravlja, skrbi i sporta subvencionira projekte korištenja informacijske tehnologije za starije osobe, kao npr. tečajevi u internetskim kafićima i staračkim domovima. Knjižnice, društveni centri i komercijalne agencije također organiziraju informatičke tečajeve za starije osobe.          Švedska. Nacionalni akcijski plan za starije osobe uključuje informatičke aktivnosti za starije osobe, kao što su godišnji „dani surfanja za seniore“ i financiranje nevladinih organizacija za programe osposobljavanja za IT.</p>

*Slika 33. Primjeri drugih zemalja koje pružaju edukaciju za korištenje IT za starije osobe*

Izvor: Prilagođeno prema: National Audit Office (2003), stranica 37, tablica 19.

Temeljem opisanih iskustava pet najbolje rangiranih zemalja može se rezimirati da kod osmišljavanja programa i mjera za e-uključivost 54+ treba svakako uvažiti prepoznate specifičnosti populacijske skupine. Praksa izvođenja treninga starije populacije da koriste računala pokazala je da su važne sljedeće činjenice: 1. Ljudi uče individualnom brzinom; 2. Treba ponuditi osobnu podršku; 3. Treba organizirati događaje u poznatom okruženju (npr. udruga); 4. Osigurati trenere iz iste grupe vršnjaka; 5. Strpljiv pristup u ophođenju sa populacijom starije životne dobi; 6. Imati na umu da kod starije populacije veliku vrijednost ima usmena predaja kod novačenja drugih osoba starije životne dobi.

U nastavku se nalazi kratak pregled informacija vezanih uz politike i inicijative po zemljama koje su prema zadanim kriterijima na začelju ljestvice. Niže naveden redoslijed ide od najlošije rangirane prema manje lošem rangu. Važna napomena kod sagledavanja niže navedenih činjenica je vremenski okvir. Evidentno je da otkako su niže navedene zemlje postale članicama EU da se pristup rješavanju predmetnih pitanja počeo odvijati sustavno. Činjenica da su rezultati loši stoji, no isto realno je da je proces tranzicije tih zemalja iz socijalističkog u kapitalistički model društva trajao niz godina i da je većina tih društava koja su prolazila tranziciju ima posebno naglašenu sporost u prihvaćanju promjena i kada oni otpočnu odvijaju se sporo. Detaljan opis stanja u Republici Hrvatskoj navodi se u poglavlju 9.3.2. ovog rada.

#### *9.2.2.1.6. Rumunjska*

Rumunjska Vlada uspostavila je inicijative koje se odnose na pristup Internetu za osobe s niskim primanjima, mlade, osobe starije životne dobi i osobe s invaliditetom. Nacionalna strategija za socijalnu uključenost i smanjenje siromaštva za 2015. – 2020. (Vlada Rumunjske) uključuje projekte usmjerene na e-uključivost zajednica u nepovoljnom položaju. Nacionalna strategija za digitalnu agendu za Rumunjsku ima četiri područja djelovanja; jedno od njih usmjereno je na IKT u obrazovanju, zdravstvu, kulturi i e-inkluziji (Vlada Rumunjske, 2014). Strategijom su utvrđene tri zajednice u nepovoljnom položaju: kućanstva s niskim prihodima, građani koji žive u ruralnim područjima u nepovoljnom položaju i osobe sa "socijalnim i tjelesnim invaliditetom". Rumunjska se nalazi na 27. mjestu od 28 zemalja članica EU po "Indeksu digitalnog gospodarstva i društva (DESI) Europske komisije za 2019. godine" (European Commission, 2019). Najnovija kampanja digitalne uključenosti u zemlji ("Hai pe net!", 2019) provedena je 2019. godine. Kampanjom se



vode aktivnosti pismenosti i digitalne uključenosti u lokalnim zajednicama; prijavljeno je oko 150 centara („All Romanias Digital“). Za razvoj IKT infrastrukture usvojen je Nacionalni plan za širokopojasni pristup Internetu za razdoblje 2009. – 2015. (Vlada Rumunjske, 2009). Rumunjska strategija produžena je do 2020. i njome je predviđena 100 %-tna pokrivenost kućanstava fiksnom širokopojasnom mrežom do 2020. godine; 80 % kućanstava s pristupom širokopojasnom pristupu većem od 30 Mbps; i 45% kućanstava s pretplatama iznad 100 Mbps. Ti su ciljevi u skladu s razvojem infrastrukture Nacionalnog plana za mrežu nove populacije (NGN) koji daje prednost razvoju svjetlovodnih mreža. Uspostavljen je novi program bespovratnih sredstava za uvođenje NGN-a kako bi se pružila potpora privatnim subjektima koji uvode infrastrukturu za pristup u zadnjoj milji za dodatne lokalitete u nedovoljno razvijenim područjima. Procijenjeni proračun iznosi 64 milijuna eura (71 milijun američkih dolara), a projekti su bili u evaluaciji ili se još uvijek provode u 2019. godine.

Rumunjska Vlada ima programe kojima se subvencionira izgradnja širokopojasnog Interneta u područjima bez komercijalnog interesa za razvoj širokopojasnog Interneta. Nacionalna strategija o digitalnoj agendi za Rumunjsku 2020. izdvojila je 2,4 milijarde eura (2,6 milijardi američkih dolara) za provedbu Vladine vizije za sektor IKT-a, a jedan od četiri elementa su "usluge širokopojasne i digitalne infrastrukture" (Vlada Rumunjske, 2014).

Rumunjska vlada ima sadašnju strategiju koja se odnosi na digitalnu pismenost učenika i uključuje obuku nastavnika. Nacionalna strategija digitalne agende za Rumunjsku 2020., pokrenuta 2014., bavi se digitalnom pismošću za učenike i uključuje osposobljavanje nastavnika (Vlada Rumunjske, 2014). Strategija odražava ciljeve utvrđene u Digitalnoj agendi Europske unije za Europu do 2020., uključujući treći stup ("jačanje digitalne pismenosti, vještina i uključenosti"). Strategijom se utvrđuju mjere, uključujući pružanje IT hardvera i softvera, kao i osposobljavanje za razvoj vještina IKT-a.

#### *9.2.2.1.7. Poljska*

Relevantna strategija Digitalna Poljska za 2014. – 2020. uključuje mjere kojima se rješava pitanje pristupa Internetu za starije osobe, osobe s niskim primanjima i osobe s invaliditetom (Vlada Poljske, 2014). Digitalna isključenost postoji među osobama starije životne dobi, umirovljenicima, osobama s invaliditetom, poljoprivrednicima i stanovnicima ruralnih područja, kao i slabo

obrazovanim osobama. Poljska Vlada utvrdila je dob kao jedan od glavnih čimbenika koji određuju digitalnu isključenost: više od dvije trećine Poljaka starijih od pedeset godina trajno je izvan mreže. Prema Vladi, osobe s invaliditetom također su posebno izložene digitalnoj isključenosti, a samo 38 posto njih koristi Internet. Strategijom Digitalna Poljska nastoji se povećati digitalne kompetencije odraslih osoba koje nemaju digitalnu kompetenciju ili žele razviti svoje digitalne vještine (Vlada Poljske, 2017).

Nacionalni plan za širokopojasni pristup Internetu donesen je 2014. godine i traje do 2020. godine (Vlada Poljske, 2014). Planom se želi osigurati pristup Internetu za 100 % kućanstava i poduzeća vezom od najmanje 30 Mbps do 2020., a 50 % kućanstava i poduzeća s najmanje 100 Mbps do 2020. Poljska Vlada revidirala je 2016. "Zakon o potpori razvoju usluga i telekomunikacijskih mreža" kojim je provedena direktiva o smanjenju troškova i predviđene su daljnje mjere usmjerene na širokopojasni pristup Internetu.

Poljska ima vladine programe kojima subvencionira i pruža poticaje za izgradnju širokopojasnog Interneta u nedovoljno razvijenim područjima. Postoji namjenski operativni program "Polska Cyrowa" (Digitalna Poljska, 2014.-2020.) i uključuje financiranje širokopojasnog pristupa Internetu.

Poljska Vlada ima trenutni plan koji se bavi digitalnom pismenošću za učenike, uveden na razini osnovne škole, a uključuje obuku za nastavnike. Digitalna Poljska (2014. – 2020.), digitalna strategija zemlje, daje prednost razvoju digitalnih kompetencija u poljskom društvu. Ostala prioritetna područja su pružanje "zajedničkog pristupa brzom Internetu" i "e-upravi i otvorenoj vladi".

#### *9.2.2.1.8. Grčka*

Prema podacima iz 2020. godine grčka Vlada nema uspostavljene nikakve aktualne inicijative ili strategije koje se odnose na pristup Internetu za nedovoljno uključene populacijske skupine. Grčka Vlada u prošlosti je provodila inicijative za pristup Internetu za osjetljive skupine, ali one više nisu aktivne. Vlada je 2015. pokrenula program e-uključivosti kojim se osiguravalo besplatno opremanje IKT-om za posebne populacijske skupine (umirovljenike, osobe s invaliditetom i studente iz udaljenih područja).

Privatna telekomunikacijska tvrtka Cosmote osigurava popuste na troškove Interneta i telefona za ranjive društvene skupine kao što su umirovljenici (Cosmote, 2019), osobe s invaliditetom (Cosmote, 2019a) i studentima (Cosmote, 2019b) čime se kroz društvenu odgovornost olakšava priuštivost IKT osjetljivim društvenim skupinama.

Grčko ministarstvo digitalnih telekomunikacija ima postojeću Nacionalnu strategiju za širokopolasni pristup Internetu, koja je objavljena 2016. Strategijom se, među ostalim politikama, utvrđuju ciljevi stope pokrivenosti za 2020. godinu. Ti ciljevi su 100% pokrivenost za 30 Mbps veze i 70% pokrivenost za 100 Mbps veze (Vlada Grčke, 2016).

Što se tiče stupnja prodora i širenja internetske veze u Grčkoj, prema sustavu pokazatelja koje je uvela EU za mjerenje uspješnosti zemalja članica u pet glavnih kategorija praćenja razvoja u području IKT-a (Indeks digitalnog gospodarstva i društva, DESI), Grčka se (2020. godina) nalazi na 26. mjestu od 28 država članica EU te znatno zaostaje za drugim zemljama EU (European Commission, 2019a).

#### *9.2.2.1.9. Bugarska*

Bugarska vlada predstavila je više strategija koje se odnose na e-uključivost ranjivih skupina, pri čemu valja naglasiti da je riječ o pripadnicima manjinskih naroda (Romi), osobe s niskim primanjima, osobe s invaliditetom i osobe starije životne dobi. Nacionalnom strategijom za integraciju Roma (2012. – 2020.) raspravlja se o prioritetima vlade u pogledu obrazovanja romske manjine; jedan od njegovih ciljeva je poboljšati pristup kvalitetnim obrazovnim uslugama na područjima s velikim brojem romskog stanovništva, uključujući pristup tiskanim i digitalnim resursima (Vijeće ministara Bugarske, 2012). Nacionalna strategija za osobe s invaliditetom za 2016. - 2020. godine također prepoznaje e-Uključenost kao važan aspekt postizanja okruženja jednakih mogućnosti za osobe s invaliditetom. Pristup novim tehnologijama i Internetu, kao i pružanje relevantnog osposobljavanja temeljenog na vještinama, izričito su obuhvaćeni prioritetom Strategije 1 – Osiguravanje jednakog pristupa prijevozu, uslugama prijevoza, informacijama i komunikaciji (Vijeće ministara Bugarske, 2016). Slično tome, Nacionalna strategija za aktivan život osoba starije životne dobi za razdoblje 2019.-2030. godine prepoznaje potrebu za poticanjem korištenja digitalnih usluga i Interneta među osobama u dobi od 55 do 74 godine i ima ciljeve za

povećanje postotka starijih osoba koje koriste internetski tjednik (Vlada Bugarske, Ministarstvo rada i socijalne politike, 2019).

Nacionalnim planom za širokopojasnu infrastrukturu za pristup Internetu iz 2014. godine definiran je razvoj širokopojasnog pristupa Internetu u Bugarskoj (Vlada Bugarske, Ministarstvo transporta, informacijsko komunikacijske tehnologije, 2014). Planom se razmatraju tehnološka rješenja kojima bi se omogućio pristup brzom širokopojasnoj mreži (30 Mbps) za sve građane, pri čemu bi 50 % njih imalo pristup ultrabrzom širokopojasnoj mreži (100 Mbps) do 2020. Bugarska Vlada usvojila je programe kojima se pomaže izgradnja širokopojasnog Interneta u nedovoljno razvijenim područjima, udaljenim, rijetko naseljenim i ruralnim područjima.

Bugarska vlada provodi projekte podizanja digitalnih vještina kroz obrazovni sustav, za što je još 2005. godine Predsjednik Republike Bugarske donio Nacionalnu strategiju za uvođenje IKT u Bugarske škole (Predsjednik Republike Bugarske, 2005).

9.2.2.2. Provedba Kvalitativne komparativne analize

Prikaz inicijativa, politika i provedenih aktivnosti vezano za e-uključivost odnosi se na zemlje EU koje imaju najbolje prakse: Švedska, Danska, Nizozemska, Finska, Velika Britanija. U nastavku je ukratko opisana metodologija QCA koja je primijenjena u ovom istraživanju.

- Kategorije koje su bile praćene u navedenim inicijativama, politikama i provedenim aktivnostima su komponente RM-1, a čine ih: Pristup Internetu (PI1 do PI4), Korištenje Interneta (KI1 do KI5), Osnaživanje (OS1 do OS4), Utjecaj na kvalitetu života (KV1 do KV9).
- Tehnika QCA koja je primjenjena u ovom istraživanju je fuzzy QCA, a domena vrijednosti unutar koje su predviđeni nivoi ispunjenja uvjeta opisani su vrijednostima: 1, 0,7, 0,3 i 0.
- Izvor podataka su dostupni izvještajni dokumenti iz kojih su vidljive javne politike – strategije, akcijski planovi temeljem kojih su se provodile aktivnosti i izvještaji o provedbi istih u razdoblju 2000. – 2020. godine; također korištena su izvješća iz znanstvenih istraživanja vezano uz predviđene kategorije koje se u istraživanju prate
- Razina administrativne jedinice čije se javne politike analiziraju: Obzirom na različita politička uređenja i ulogu različitih razina javne uprave (nacionalna, regionalna, lokalna) u ovom dijelu istraživanja primarno je fokus na nacionalnoj razini.

Tablica 45. Bodovanje pet najboljih europskih zemalja prema usmjerenosti na komponente Općeg teoretskog konceptualnog modela za praćenje e-uključivosti

Uvjet	Naziv uvjeta	Švedska	Danska	Nizozemska	Finska	Velika Britanija
<b>PI</b>	<b>Pristup Internetu (PI)</b>	<b>4/4</b>	<b>3/4</b>	<b>3/4</b>	<b>3/4</b>	<b>4/4</b>
PI1	Priuštivost	1	0	0	0	1
PI2	Mreža	1	1	1	1	1
PI3	Materijalni pristup	1	1	1	1	1
PI4	Mjesto pristupa	1	1	1	1	1
<b>KI</b>	<b>Korištenje Interneta (KI)</b>	<b>4/5</b>	<b>4/5</b>	<b>4/5</b>	<b>4/5</b>	<b>4/5</b>
KI1	Motivacija	1	1	1	1	1

KI2	Intenzitet	0	0	0	0	0
KI3	Vještine	1	1	1	1	1
KI4	Društvena podrška	1	1	1	1	1
KI5	Angažman	1	1	1	1	1
<b>OS</b>	<b>Oснаživanje (OS)</b>	<b>3/4</b>	<b>3/4</b>	<b>3/4</b>	<b>3/4</b>	<b>3,3/4</b>
OS1	Kreiranje sadržaja	0	0	0	0	0,3
OS2	Umrežavanje	1	1	1	1	1
OS3	e-demokracija	1	1	1	1	1
OS4	e-participacija	1	1	1	1	1
<b>KV</b>	<b>Utjecaj na kvalitetu života (KV)</b>	<b>7/9</b>	<b>7/9</b>	<b>7/9</b>	<b>7/9</b>	<b>8/9</b>
KV1	e-komunikacija	1	1	1	1	1
KV2	e-kultura	0	0	0	0	0
KV3	e-zdravstvo	1	1	1	1	1
KV4	e-uprava	1	1	1	1	1
KV5	e-učenje	1	1	1	1	1
KV6	e-rad	1	1	1	1	1
KV7	e-trgovina	1	1	1	1	1
KV8	e-bankarstvo	1	1	1	1	1
KV9	e-zabava	0	0	0	0	1
	<b>UKUPNO</b>	<b>18/22</b>	<b>17/22</b>	<b>17/22</b>	<b>17/22</b>	<b>19,3/22</b>

Izvor: Autorica

*Analiza sadržaja izvještaja o provedbi strategija, akcijskih planova i inicijativa pokazala je da je pretežito kod svih 5 zemalja fokus politika bio usmjeren na jačanje digitalnih vještina populacije koja bi mogla doprinijeti svojim angažmanom u gospodarskom smislu. Iako je ciljano velik broj mjera bio usmjeren na jačanje digitalnih vještina radno sposobnog stanovništva donositelji javnih politika su bili svjesni da takve mjere osim što omogućavaju smanjenje nezaposlenosti imaju učinak i na njihove privatne aktivnosti glede korištenja digitalnih usluga, što je dalo dodatnu vrijednost uloženim javnim sredstvima.*

Na kraju, kao zaključak provedene kvalitativne komparativne analize, mogu se izdvojiti sljedeće ključne zajedničke osobine pet zemalja s najnižim % populacije 54+ koja nikada nije koristila Internet su:

- članstvo u EU koje je davalo okvir za ključne globalne ciljeve razvoja, što se pokazalo točnim osim za Grčku koja je u EU od 1981. godine, ali nema značajne pozitivne rezultate ni u trenutku provođenja ovog istraživanja,
- stabilno društveno političko stanje i usmjerenost na opće blagostanje i dobrobit građana,
- prepoznavanje rizika od posljedica starenja nacije te pronalaženje mjera kako zadržati populaciju 54+ što duže aktivnom u s cilju smanjenja javnih troškova (osiguranja i mirovinski sustav) i povećanja njihove osobne dobrobiti i standarda (smanjenje rizika od siromaštva),
- rano prepoznavanje uloge koju će digitalna pismenost imati za razvoj informacijskog društva što je utjecalo na pokretanje ciljanih kampanja odnosno promotivnih aktivnosti radi podizanja svijesti o važnosti teme,
- ulaganje u mrežnu infrastrukturu (broadband),
- ulaganje u društvenu infrastrukturu (opremu, kadrove) koji su mogli biti pokretač za širenje svijesti o potrebi digitalne pismenosti i e-uključivosti svih dobnih skupina, a posebno osjetljivih populacijskih skupina (osobe starije životne dobi, niskoobrazovane osobe, osobe s jezičnim barijerama, osobe s invaliditetom),
- povezivanje sustava obrazovanja, neprofitnih organizacija, gospodarstva u cilju definiranja standarda kompetencija (koordinacijska uloga tijela javne vlasti),
- ulaganje i sudjelovanje u međunarodnim znanstvenim istraživačkim projektima na temu e-uključivosti što je omogućilo da se dobra praksa testira u sklopu projekata te da bude primijenjena šire u društvu.

Slijedom navedenog, kompozitni indeks, koji je tema slijedećeg poglavlja ovog rada, treba:

- pratiti komponente i attribute Općeg teoretskog konceptualnog modela za praćenje e-uključivosti RM-1 (Slika 21.),
- biti vezan uz javne politike koje donosi javna uprava, a koja je na makro razini RM-2 (Slika 22.) istaknuta kao jedan od uzroka digitalnog jaza i
- obuhvatiti saznanja koja su prethodno navedena kao zaključak provedene kvalitativne komparativne analize.

Republika Hrvatska je punopravna članica Europske unije od 1. 7. 2013. godine. Od trenutka učlanjenja svojim javnim politikama doprinosi globalno postavljenim ciljevima održivog i uključivog rasta i razvoja do 2030. godine te daje doprinos ciljevima Digitalne Agende 2020.

Administrativni ustroj Republike Hrvatske organiziran je na tri razine – nacionalna, područna (regionalna) i lokalna razina. Na nacionalnoj razini donose se krovne strategije i programi (sektorski, ali i multidisciplinarni), upute za izradu proračuna (trogodišnje razdoblje), način provedbe i praćenja istih, sustav izvješćivanja i sl., a sve to regulirano je nacionalnim propisima koji su usklađeni sa zakonodavstvom Europske Unije. Regionalni i lokalni ustroj uređen je Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi („Narodne novine“ br. 33/01., 60/01., 129/05., 109/07., 125/08., 36/09., 150/11., 144/12., 19/13., 137/15., 123/17. i 98/19.). Na područnoj razini govorimo o županijama (NUTS 3) odnosno jedinicama područne samouprave, a na lokalnoj razini govorimo o gradovima i općinama, odnosno jedinicama lokalne samouprave (JLS). Tako Republika Hrvatska ima 20 županija i Grad Zagreb na područnoj razini, dok na lokalnoj razini ima 555 jedinica lokalne samouprave, od čega 127 gradova i 428 općina u trenutku izrade ove disertacije.

#### 9.3.1. Zakonodavni okvir vezan uz izradu strateških dokumenata

Iako je područje vezano uz strateško planiranje i provedbu strateških planova u zadnja dva desetljeća prošlo dosta promjena u smislu zakonodavnog okvira, u ovom radu daje se pregled zakonske regulative u razdoblju do 2020. godine i nakon toga. Naime, tijekom analize strateških dokumenata utvrđeno je da od 2021. godine slijedi novo programsko razdoblje u kontekstu politika Europske Unije. Posljedično to znači da zemlje članice donose nove planske strateške dokumente koji su usklađeni s europskim strateškim općim i sektorskim dokumentima.

Usklađivanje propisa iz predmetnog područja ovog rada uvelike ovisi i o godini kada je određena zemlja postala članicom EU. Hrvatska je postala punopravna članica od 1. 7. 2013. godine u vrijeme programskog razdoblja od 2011. – 2013. godine, onda je nastupilo programsko razdoblje od 2014. -2020. godine, a aktualno je razdoblje od 2021. - 2027. godine. Sukladno navedenom i promjene u zakonskoj regulativi, što se tiče Republike Hrvatske bile su relativno česte u razdoblju od 2010. do 2021. godine. Opći zaključak glede promjena u regulativi je postizanje uređenosti u procesu pripreme i donošenja, ali i praćenja provedbe strateških



dokumenata. U cilju argumentiranja daljnjih koraka kod istraživanja, treba reći da je u vrijeme kada je Hrvatska bila zemlja kandidat za članstvo u EU, u razdoblje 2011. - 2013. godine zakonodavni okvir podrazumijevao Zakon o regionalnom razvoju („Narodne novine“ br. 153/09) te Pravilnik o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrjednovanja županijskih razvojnih strategija („Narodne novine“ br. 53/10.). U tom razdoblju planski dokumenti politike regionalnog razvoja bili su na nacionalnoj razini: Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske 2011.-2013. (Vlada, 4. lipnja 2010. godine), a na županijskoj razini: županijske razvojne strategije (prvi put je zakonska obveza). Navedenim dokumentima definirani su razvojni prioriteti i strateški ciljevi unutar županije koji su od interesa za održiv društveno-gospodarski razvoj te su u skladu s nacionalnom strategijom o regionalnom razvoju. Sadržaj planskih dokumenata reguliran je člankom 4. Pravilnika o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrjednovanja županijskih razvojnih strategija („Narodne novine“ br. 53/10), a podrazumijeva: uvod, sažetak, analizu stanja, ocjenu stanja s najvažnijim razvojnim obilježjima, rezultate provođenja prijašnjih strategija (regionalni operativni programi), SWOT analizu, viziju i strateške ciljeve, koji su ostvarivi, mjerljivi, jasni, s rokom izvršenja, međusobno usklađeni, sveobuhvatni, društveno i okolišno prihvatljivi, nadalje sadrži prioritete i mjere koji proizlaze iz vizije i razrađuju strateške ciljeve, politiku županije prema posebnim područjima, financijski plan, provedbu županijske razvojne strategije (ŽRS-a), praćenje i izvještavanje te dodatke.

Treba istaknuti činjenicu da se radi o dva dokumenta za razdoblje do 2020. godine, to su ŽRS od 2011. - 2013. godine i 2014. - 2020. godine. Osim samog dokumenta strategije obveza je bila izraditi i usvojiti Akcijski plan za provedbu ŽRS-a koji omogućuje cjelovit pregled zadaća potrebnih za provedbu ŽRS-a, njihove izvršitelje, financijska sredstva te rokove i pokazatelje izvršenja.

Obzirom da se priprema za naredno programsko razdoblje kod europskih politika provodi već na sredini razdoblja koje traje, u 2017. godini došlo je do značajne promjene u pristupu strateškom planiranju. Usvojen je Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske («Narodne novine» br. 123/17.) i Uredba o smjernicama za izradu akata strateškog planiranja od nacionalnog značaja i od značaja za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave («Narodne novine» br. 89/18.) kojima je uređen sustav strateškog planiranja u Republici Hrvatskoj na svim razinama upravljanja (nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini).

### 9.3.2. Nacionalne javne politike u Republici Hrvatskoj i e-uključivost

U razdoblju od 2014. - 2020. godine donijeta je nacionalna politika regionalnog razvoja: Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine (Hrvatski sabor, 2017).

Regionalna, odnosno županijska razina donosi dokument županijsku razvojnu strategiju jedinice regionalne/područne samouprave za razdoblje od 2014. - 2020. godine.

Hrvatski sabor je donio nacionalni strateški planski dokument politike regionalnog razvoja pod nazivom „Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine“ („Narodne novine“ br. 13/21). Regionalna, odnosno županijska razina donosi dokument Plan razvoja jedinica regionalne/područne samouprave za razdoblje od 2021. - 2027. godine, a jedinice lokalne samouprave donose Provedbeni program jedinice lokalne samouprave za razdoblje od 2021. - 2025. godine.

U navedenim dokumentima treba biti definirano: a) srednjoročna vizija razvoja, usklađena s relevantnim dugoročnim aktima strateškog planiranja, b) opis srednjoročnih razvojnih potreba i razvojnih potencijala; c) opis prioriteta javne politike u srednjoročnom razdoblju; d) posebni ciljevi; e) popis ključnih pokazatelja ishoda (iz biblioteke pokazatelja) i ciljanih vrijednosti pokazatelja; f) terminski plan provedbe projekata od strateškog značaja s naznačenim ključnim koracima i rokovima provedbe; g) indikativni financijski plan s prikazom financijskih pretpostavki za provedbu posebnih ciljeva i projekata od strateškog značaja; h) usklađenost s Nacionalnom razvojnom strategijom, sektorskim i višesektorskim strategijama te dokumentima prostornog uređenja; i) okvir za praćenje i vrednovanje.

Nacionalnom razvojnom strategijom do 2030. godine (Hrvatski sabor, 2021) dugoročno se usmjerava razvoj društva i gospodarstva u svim važnim pitanjima za Hrvatsku. Ona je temelj za strateške dokumente za buduće programsko razdoblje od 2021. – 2027. godine na nacionalnoj razini, ali i nižim razinama upravljanja. Strateški dokumenti za buduće programsko razdoblje od 2021. - 2027. godine kod nekih hrvatskih županija u trenutku pisanja ovog rada još su u izradi, a do sada važećim županijskim razvojnim strategijama produžen je rok važenja i na 2021. godinu. Samim time će se tijekom 2021. pripremati novi strateški razvojni planovi čije ex ante evaluacije će se raditi tijekom 2022. godine, kao i ex post evaluacije za aktualne županijske razvojne strategije. Kako se radi o dokumentima koji se odnose na razdoblje kraće od 10 godina, iste se smatraju srednjoročnim dokumentima strateškog planiranja.

Što se tiče sektorske politike – primjerice vezane uz razvoj IKTa u RH treba reći da iako je IKT svoju primjenu našla u hrvatskoj praksi već početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća, aktivnosti vezane uz sustavan pristup toj temi na nacionalnom nivou evidentirane su od strane Ureda za strategiju razvitka Republike Hrvatske (2001) koji je dao **preporuke i nacrt aktivnosti na području informacijske i komunikacijske tehnologije**. Iz navedenog izvora vidljivo je da je IKT prepoznata kao strateški važno područje za razvoj infrastrukture i stručnjaka, jer navedeno osigurava razvoj svih gospodarskih i društvenih segmenata zajednice. **Preporuke su grupirane u sedam područja i to:**

- 1) Informacijska i komunikacijska tehnologija i informacijsko društvo,
- 2) Informacijska i komunikacijska infrastruktura,
- 3) Elektroničko poslovanje, elektronička uprava i preobrazba drugih djelatnosti,
- 4) Informacijska i komunikacijska tehnologija kao proizvodna grana,
- 5) Informacijska i komunikacijska tehnologija u proizvodnim i poslovnim procesima,
- 6) Obrazovanje i znanstvenoistraživački rad te
- 7) Mjere potrebne za razvitak informacijskog društva.

Prema preporukama Ureda za strategiju razvitka Republike Hrvatske (2001) ciljevi strategije Hrvatska u 21. stoljeću bili su usmjereni na dobrobit građana, poput smanjenja broja nezaposlenih te povećanje broja mladih obrazovanih ljudi. Također, strategijom se planirala povećati dostupnost i kvaliteta obrazovanja i cjeloživotnog učenja te učenja i stjecanja vještina posredstvom Interneta. Osim obrazovanja jedan od ciljeva je bio i jednostavan i brz pristup javnim podacima i službama.

U trenutku kada je Hrvatska postala službeno 28. članica Europske Unije Vijeće Europske Unije dalo je preporuke (2017) za Nacionalni plan reformi za Hrvatsku kao i mišljenje za 2017. godinu o planu konvergencije. Između ostaloga navedeno je kako razvoj vještina nužnih za bolju konkurentnost na tržištu radne snage nije dovoljno potican od strane nacionalne politike. Citat odredbe dat je u nastavku:

***„Stjecanje vještina potrebnih na tržištu rada važan je uvjet za zapošljivost. Sudjelovanje u obrazovanju odraslih vrlo je nisko, kao i izdaci i pokrivenost za provođenje politike tržišta rada, mjere prekvalifikacije i cjeloživotno učenje. Obuka je nedovoljno usredotočena na starije osobe i niskokvalificirane radnike te dugotrajno nezaposlene, koji su skloni suočiti se s posebnim izazovima pri***

*zapošljavanju. Priprema zakona za poboljšanje kvaliteta institucija, programa i nastave za učenje odraslih kasnila je.“ (Council of the European Union, 2017. stranica 7 od 11)*

U poglavlju 9.1. o javnim politikama na razini EU spomenut je projekt CEF eID 2015. Republika Hrvatska je implementacijom Projekta CEF eID 2015 ispunila sve uvjete za pristup nacionalnim vjerodajnicama država članica Europske unije i u skladu s uredbom eIDAS omogućila građanima ostalih država članica Europske unije korištenje određenih e-usluga koje pružaju tijela javne vlasti, uključena u sustav e-Građani.

Zadnjih pet godina intenzivno se radi na donošenju sektorskih strategija vezanih uz razvoj i primjenu IKT-a u RH, pa su tako, aktualne strategije važne za ovaj rad:

1. **Strategija razvoja širokopojasnog pristupa u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2016. do 2020.** (Vlada Republike Hrvatske, 2016), koja je donijeta od strane Vlade RH u srpnju 2016. godine i Akcijski plan s 13 fokusiranih mjera, kojima se utvrđuju područja djelovanja te obveze tijela javne vlasti u ostvarivanju strateških ciljeva. Svrha donošenja Strategije je osigurati nastavak i ubrzanje aktivnosti u području razvoja širokopojasne komunikacijske infrastrukture u cilju razvoja digitalnog gospodarstva i društva što pak doprinosi ostvarenju ciljeva zacrtanih Digitalnom Agendom (European Commission, 2014). Zacrtani ciljevi Digitalne Agende za Europu – pristup Internetu brzinama od najmanje 30 Mbit/s za sve stanovnike RH te da se najmanje 50% kućanstava u RH koristi pristupom Internetu brzinama od najmanje 100 Mbit/s. Praćenje provedbe mjera i aktivnosti iz Strategije i Akcijskog plana povjereno je tadašnjem Ministarstvu pomorstva, prometa i infrastrukture. Procijenjena ukupna vrijednost potrebnih sredstava za ispunjavanje ciljeva Strategije do 2020. g. iznosi oko 5,7 milijardi kuna. Od toga iznosa Europski fond za regionalni razvoj (EFRR) sudjeluje s oko 1,5 milijardi kuna, Državni proračun s oko 1,1 milijardu kuna (uračunata sredstva nacionalnog sufinanciranja za EU fondove) dok su ostali izvori (financijski plan HAKOM, sredstva privatnog sektora, Svjetska banka, krediti) zastupljeni s iznosom od oko 3 milijarde kuna.
2. **Strategija e-Hrvatska 2020** (Vlada Republike Hrvatske, 2017) i Akcijski plan za provedbu iste. Strategija e-Hrvatska 2020 prikazuje pregled razvoja informatizacije i e-usluga u javnom sektoru te ciljeve daljnjeg razvoja. Pripremljena je u skladu s Digitalnom Agendom za Europu (DAE) te u suradnji sa svim relevantnim tijelima

javnog sektora, predstavnicima akademske zajednice, IKT industrije, a sudjelovali su i građani putem ankete o zadovoljstvu e-Uslugama javnog sektora. Glavni cilj Strategije je osigurati interoperabilnost između sektora na način da se građanima pruži što veći broj kompleksnih e-usluga i smanji opterećenje građana u interakciji s javnom upravom.

U Strategiji e-Hrvatska 2020 (Vlada Republike Hrvatske, 2017, Tablica 6., stranica 83) dat je pregled najvećeg interesa građana za uvođenjem elektroničkih usluga što je prikazano na Slici 34.

	Područja	e-zdravstvo	e-upravljanje zemljištem	e-kulture	e-turizam	e-pravosuđe	e-uključivost, hrvatski branitelji iz Domovinskog rata	e-škole
1	Financije i porezi		*		*	*		
2	Zdravstvo	*					*	
3	Pravna država i sigurnost		*		*	*		
4	Odgoj i obrazovanje			*				*
5	Rad	*			*	*		*
6	Prava potrošača	*			*	*		
7	Promet i vozila	*						
8	Poslovanje		*			*		
9	Obitelj i život	*	*	*			*	*
10	Aktivno građanstvo i slobodno vrijeme	*		*	*			
11	Usluge za poslovne subjekte		*		*	*		
12	Stanovanje i okoliš		*			*		
13	Hrvatski branitelji iz Domovinskog rata	*					*	
14	Turizam	*	*	*	*			
15	Kultura			*	*			*

Slika 34. Prikaz najvećeg interesa građana za uvođenjem elektroničkih usluga

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2017), Tablica 6., stranica 83

U Strategiji e-Hrvatska 2020 utvrđena je potreba za e-uključivosti kako slijedi:

„4.1.4 e-uključivost

Zakonodavstvo Republike Hrvatske za sada ne definira potrebu osiguranja dostupnosti internetskih stranica u javnom sektoru. Smjernice za izradu internetskog mjesta za Središnji državni portal traže osiguranje veće dostupnosti sukladno Smjernicama za

*pristupačnost sadržaja internetskih stranica (Web Content Accessibility Guidelines) WCAG 2.0. i Direktivi 2016/2102/EU Europskog parlamenta i Vijeća o lakšem pristupu internetskim stranicama tijela javnog sektora. Potrebno je dodatno osigurati uključivanje osjetljivih skupina u korištenje e-Usluga, kako putem informiranja o mogućnostima dobivanja tih usluga i javnih informacija općenito putem IKT, tako i razvijanjem vještina i znanja, osobito ciljanim edukativnim programima te poticanjem i motiviranjem svih skupina za korištenje informacijsko komunikacijske tehnologije. Izostankom navedenog, pojedine skupine (npr. starije osobe, osobe bez obrazovanja ili s nižim stupnjem obrazovanja, određene manjinske skupine, nezaposleni, itd.) postaju izloženi još većem riziku zaostajanja za ostalim građanima, čime se povećava već prisutan digitalni jaz. Ujedno, razvijanjem i implementacijom programa informatičkog opismenjavanja olakšat će se stjecanje vještina i znanja za prekvalifikaciju, a time i smanjivanje nezaposlenosti.“ (Vlada Republike Hrvatske, 2017, stranica 29 od 103)*

*„Uključivanje svih korisnika, e-uključivost*

*Pri uvođenju e-usluga vodit će se računa da rješenje osigura jednake mogućnosti za pristup svim građanima bez diskriminacije. Uključivanje znači omogućavanje svima da u cijelosti iskoriste mogućnosti koje nude nove tehnologije za prevladavanje socijalnih i gospodarskih razlika. To znači da se osigurava ljudima s invaliditetom i starijim osobama korištenja javnih usluga na isti način kao i svim drugim građanima. Dostupnost korištenja e-usluga neće biti geografski ograničena te će se omogućiti cjelovita teritorijalna pokrivenost kako u administrativnim središtima tako i u ruralnim područjima Republike Hrvatske. Povećanjem broja implementiranih usluga i servisa rasti će i potreba za informiranjem i usmjeravanjem građana i poduzetnika te pružanjem poslovne i tehničke pomoći istima u korištenju palete e-Usluga. Za očekivati je da će i očekivanja korisnika s vremenom rasti jednako brzo kao i razvoj same tehnologije. Stoga se predviđa daljnji porast broja kontakt centara kao podrška korisnicima.“ (Vlada Republike Hrvatske, 2017, stranica 47 od 103)*

3. Izrada Strategije digitalne Hrvatske za razdoblje do 2030. godine pokrenuta je donošenjem Odluke o pokretanju postupka izrade Strategije digitalne Hrvatske za razdoblje do 2030. godine na 71. sjednici Vlade Republike Hrvatske održanoj 29. 7. 2021. godine. Za izradu Strategije zadužen je Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva. Digitalizacija kao jedan od prioriteta područja javnih politika ključni je element svih resora te je potrebna snažna koordinacija kao i jasan plan i vizija kako bi se izgradila snažna digitalizirana javna uprava, digitalizirano gospodarstvo i digitalno društvo građana. U izradu će biti uključeni brojni partneri uključujući tijela javne vlasti, civilni sektor, akademsku zajednicu, privatni sektor i socijalne partnere. Sama izrada Strategije osigurana je u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti od 2021. -

2026. godine. Strategija će predvidjeti potrebu uvažavanja postojećih standarda, najboljih praksi i principa dizajna kod razvoja novih usluga, sustava i platformi.

Za predmet istraživanja u ovom radu važna je informacija da je Vlada RH u Strategiju uvela po prvi puta izriječom da je „*potrebno dodatno osigurati uključivanje osjetljivih skupina u korištenje e-Usluga, kako putem informiranja o mogućnostima dobivanja tih usluga i javnih informacija općenito putem IKT-a, tako i razvijanjem vještina i znanja, osobito ciljanim edukativnim programima te poticanjem i motiviranjem svih skupina za korištenje informacijsko komunikacijske tehnologije. Izostankom navedenog, pojedine skupine (npr. starije osobe, osobe bez obrazovanja ili s nižim stupnjem obrazovanja, određene manjinske skupine, nezaposleni, itd.) postaju izloženi još većem riziku zaostajanja za ostalim građanima, čime se povećava već prisutan digitalni jaz. Ujedno, razvijanjem i implementacijom programa informatičkog opismenjavanja olakšat će se stjecanje vještina i znanja za prekvalifikaciju, a time i smanjivanje nezaposlenosti.*“ (Vlada Republike Hrvatske, 2017, stranica 29 od 103).

Nadalje, Vlada RH podupire razvoj digitalnih javnih usluga namijenjenih građanstvu, pa je u tom smislu u lipnju 2017. godine (Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva, 2017) u organizaciji Ministarstva predstavljen projekt „Omogućavanje pristupa hrvatskim javnim e-Uslugama unutar platforme e-Građani za EU/EEA građane“ (The Ensuring Access to Hrvatskan Public e-Services within e-Citizens Platform for EU/EEA Citizens, 2015-HR-IA-0069) kojeg sufinancira Europska Unija. Projekt su razvijali Ministarstvo uprave, Financijska agencija, a partneri su bili Ministarstvo financija, Porezna uprava (OIB), Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Agencija za znanost i visoko obrazovanje, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Hrvatska akademska i istraživačka mreža, Sveučilišni računski centar i Hrvatska turistička zajednica. Za provedbu projekta trebala je jedna godina (lipanj 2016 – lipanj 2017) te je isti bio sufinanciran sredstvima EU.

Osim spomenutih ključnih strateških dokumenata, za potrebe ovog rada važno je navesti i sljedeće smjernice:

1. Standard razvoja javnih e-usluga u Republici Hrvatskoj – smjernice (Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva (Vlada Republike Hrvatske, 2020)
2. Standard javnih e-usluga u Republici Hrvatskoj za mobilne uređaje i povezane grafičke smjernice (Vlada Republike Hrvatske, 2020a)
3. Smjernice za osiguravanje digitalne pristupačnosti (CARNET, 2020)

4. U 2021. godini Vlada Republike Hrvatske donosi dokument „Nacionalni plan razvoja širokopojasnog pristupa u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2021. do 2027. godine“ gdje u SWOT analizi navodi: „SLABOSTI: Nedostatno korištenje širokopojasnog pristupa općenito, kao posljedica nedovoljne digitalne pismenosti stanovništva te nedovoljne razine raspoloživog dohotka za pokrivanje troškova širokopojasnih priključaka kod dijela stanovništva.“, „PRIJETNJE: Negativna demografska kretanja, naročito u ruralnim i udaljenim područjima, što ima negativan utjecaj na potražnju za širokopojasnim pristupom.“ (Vlada Republike Hrvatske, 2021, stranica 8 od 45)

Također, u uvodnom dijelu Nacionalnog plana razvoja širokopojasnog Interneta (Vlada Republike Hrvatske, 2021) navodi se:

*„Republika Hrvatska poduzela je velik broj ciljanih mjera u digitalnom području radi suzbijanja krize uzrokovane koronavirusom, obuzdavanja zaraze i pomoći zdravstvenom sustavu. Hrvatska usto unapređuje informatičke sustave i rješenja za e-zdravstvo.*

*Kad je riječ o obrazovanju, sredinom ožujka 2020. prekinuta je redovita nastava u školama i na fakultetima i organizirana je virtualna nastava i on-line predavanja na Internetu. Učenici nižih razreda osnovne škole nastavu mogu pratiti i putem posebnih televizijskih emisija koje se emitiraju na nacionalnoj televiziji. Kako bi nastavne metode bolje funkcionirale, učenici i studenti mogu se koristiti različitim kanalima za komunikaciju s kolegama, učiteljima i profesorima. ...*

*Javna uprava ubrzano se digitalizira zbog promicanja rada na daljinu. Građani mogu bez poteškoća potpisivati službene dokumente digitalnim potvrdama i e-potpisima ili zatražiti e-propusnice na Internetu te putem sustava e-Građani zatražiti i dobiti potrebne dokumente. Hrvatska je pokrenula digitalne inicijative usmjerene na poljoprivredni sektor u svrhu bolje komunikacije, suradnje i dodjele sredstava. Uspostavljena je nacionalna platforma za internetsku tržnicu s ciljem da se javnim tijelima olakša traženje dobavljača te da se omogući prodaja domaćih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.“ (Vlada Republike Hrvatske, 2021, stranica 11 od 45)*

Prateći problemi odnosno posljedice izazvane Covid 19 pandemijom osim opterećenja zdravstvenog sustava odražavaju se i na gospodarsku aktivnost i druge domene društva. Dobar dio tih problema moguće je zaobići ukoliko su građani sposobni biti e-Uključivi (Robinson, Schulz, Dodel, Correa, Villanueva-Mansilla, Leal i Khilnani 2020). Osobita prednost e-uključivosti dodatno se vidi kod stanovništva koje živi u ruralnim krajevima i/ili je osjetljivog zdravlja. Zbog Covid 19 pandemije, a u cilju sprečavanja širenja iste, uvedene su mjere ograničavanja kretanja i dnevnih migracija. Ugrožene populacijske skupine time su postale izolirane te im je ugroženo zadovoljenje uobičajenih potreba zbog nedostupnosti usluga i



sadržaja (Guenther, Smede i Young, 2020). Drugim riječima iz aktualnog iskustva moglo bi se reći da rješavanje problema nedostatne e-uključivosti određenih društvenih skupina ima mnogo veće implikacije na odvijanja gospodarskih i drugih aktivnosti u društvu za vrijeme izvanrednih situacija kao što je situaciju koju je izazvala Covid 19 pandemija, ali i druge prirodne elementarne nepogode (potresi, poplave...).

### 9.3.3. Područne (regionalne) javne politike u Republici Hrvatskoj i e-uključivost

Vezano uz regionalni ustroj RH u trenutku izrade ovog rada koristi se Nacionalna klasifikacija statističkih regija 2021. (HR\_NUTS 2021., „Narodne novine“ br. 125/19.) od 20. 12. 2019. godine. Navedenom podjelom Republika Hrvatska podijeljena je u četiri statističke regije: **Panonska Hrvatska** u kojoj su Bjelovarsko-bilogorska županija, Virovitičko-podravska županija, Požeško-slavonska županija, Brodsko-posavska županija, Osječko-baranjska županija, Vukovarsko-srijemska županija, Karlovačka županija, Sisačko-moslavačka županija; **Jadranska Hrvatska** u kojoj su Primorsko-goranska županija, Ličko-senjska županija, Zadarska županija, Šibensko-kninska županija, Splitsko-dalmatinska županija, Istarska županija, Dubrovačko-neretvanska županija; **Grad Zagreb**; **Sjeverna Hrvatska** u kojoj su Međimurska županija, Varaždinska županija, Koprivničko-križevačka županija, Krapinsko-zagorska županija, Zagrebačka županija.

U razdoblju od 2014. - 2020. godine donijeti su planski dokumenti politike regionalnog razvoja na razini županija (NUTS3 regije), koji su pretežno nosili naziv „županijska razvojna strategija“ jedinice regionalne/područne samouprave za razdoblje od 2014. - 2020. godine. Za potrebe analize spremnosti javnih politika u nastavku je prikazan pregled (Tablica 46.) dokumenata te izvori istih na službenih stranicama županija ili razvojnih agencija koje su koordinirale izradu navedenih dokumenata. Gdje god je bilo moguće pronaći izvore za strateške dokumente u digitalnom obliku online za razdoblje od 2011. - 2013. godine i taj podatak je prikazan. Naime, neke županije su nakon 2013. još nekoliko godina produživale važenje tih strateških dokumenata, s obzirom da nisu usvojili nove, a Zakon im je omogućio da se starim aktima produži trajanje.

U razdoblju od 2021. - 2030. godine trebaju biti donijeti planski dokumenti politike regionalnog razvoja na razini regija odnosno županija, čiji službeni naziv sukladno zakonskoj regulativi glasi „Plan razvoja“ jedinice regionalne/područne samouprave za razdoblje od 2021. - 2027. godine. Također, jedinice lokalne samouprave (gradovi i općine) u obvezi su donijeti provedbeni program jedinice lokalne samouprave za razdoblje od 2021. - 2025. godine. U Tablici 46. navedene su poveznice s informacijama o trenutnom statusu izrade strateških dokumenata za aktualno programsko razdoblje za regionalnu razinu.

Tablica 46. Pregled općih razvojnih strateških dokumenata hrvatskih županija i Grada Zagreba u razdoblju od 2006. - 2020. godine i faze pripreme Plana razvoja za razdoblje 2021. - 2027. godine

Županija	www	Naziv strateškog dokumenta za razdoblje 2011. - 2013. godine	Godina izrade	Naziv strateškog dokumenta za razdoblje od 2014. - 2020. godine	Godina izrade	Naziv strateškog dokumenta za razdoblje 2021. - 2027. godine
Zagrebačka županija Zagrebačka županija	<a href="https://www.zagrebacka-zupanija.hr/">https://www.zagrebacka-zupanija.hr/</a>	<u>(Microsoft Word - Z\216 9.3.- FIN.doc) (zagrebacka-zupanija.hr)</u>	03.2011.	<u>Županijska razvojna strategija Zagrebačke županije do 2020. odbor prosvjeta kultura s port saziv10 materijal 2to cka Idio.pdf (zagrebacka-zupanija.hr)</u>	09.2017	<u>Plan razvoja Zagrebačke županije za period 2021.-2027. godina – RAZZ</u>
				<i>Strategija razvoja informacijske i komunikacijske tehnologije na području Zagrebačke županije – Pametna Županija</i> <i>Strategija razvoja informacijske i komunikacijske tehnologije na području Zagrebačke županije – Pametna Županija (zagrebacka-zupanija.hr)</i>	09.2017	
Krapinsko-zagorska županija	<a href="http://www.kzz.hr/">http://www.kzz.hr/</a>	Regionalni operativni program – srednjoročni razvojni dokument Krapinsko-zagorske županije za razdoblje 2007-2013. godine. <u>Microsoft Word - ROP ZA PRINT.doc (kzz.hr)</u>	12.2006.	<i>Strategija razvoja Krapinsko-zagorske županije do 2020. godine</i> <u>KZZ Strategija Razvoja d o 2020 godine.pdf</u>	09.2016	<u>Strateška procjena utjecaja na okoliš - Plan razvoja KZZ 2021.-2027. (kzz.hr)</u>
				<i>Strategija digitalne transformacije Krapinsko-zagorske županije</i> <u>Strategija digitalne transformacije Krapinsko-zagorske županije.pdf (zara.hr)</u>	07.2020-12.2020	
Sisačko-moslavačka županija		Regionalni operativni program Sisačko-moslavačke županije <u>Sisačko-moslavačka županija - Sisačko-moslavačka županija (smz.hr)</u>	05.2009	<i>Županijska razvojna strategija Sisačko-moslavačke županije 2017.-2020. godine</i> <u>Županijska razvojna strategija - Sisačko-moslavačka županija (smz.hr)</u>	07.2018	<u>Plan razvoja Sisačko-moslavačke županije - RK-SMŽ (rk-smz.hr)</u>
Karlovačka županija		Regionalni operativni program 2005 – 2012 <u>Microsoft Word - KC cover2-HR.doc (kazup.hr)</u>	01.2010	<i>Razvojna strategija Karlovačke županije 2020+</i>	06.2019	<u>Plan razvoja Karlovačke županije 2021. – 2027.   Javna ustanova Regionalna razvojna agencija Karlovačke županije (ra-kazup.hr)</u> <u>Odluke i dokumenti   Javna ustanova Regionalna razvojna agencija Karlovačke županije (ra-kazup.hr)</u>

Varaždinska županija	<a href="https://www.varazdinska-zupanija.hr/">https://www.varazdinska-zupanija.hr/</a>	Županijska razvojna strategija Varaždinske županije 2011.-2013. <u>Microsoft Word - Županijska razvojna strategija.doc (europski-fondovi.eu)</u>	12.2010	Županijska razvojna strategija Varaždinske županije do 2020. godine <u>ZRS-Varazdinske-zupanije-2020-usvojeno1.pdf (varazdinska-zupanija.hr)</u> Odluke - Varaždinska Županija ( <a href="https://www.varazdinska-zupanija.hr/">varazdinska-zupanija.hr</a> ) o produženju važenja strategije 2011-2013	05.2020	Odluka o pokretanju postupka izrade Plana razvoja Varaždinske županije za razdoblje od 2021. do 2027. godine Odluke - Varaždinska Županija ( <a href="https://www.varazdinska-zupanija.hr/">varazdinska-zupanija.hr</a> )
Koprivničko-križevačka županija	<a href="https://kckzz.hr/">https://kckzz.hr/</a>	Regionalni operativni program ((ROP) Koprivničko-križevačke županije za razdoblje 2006-2013. godine <u>Microsoft Word - ROP-FINALNA VERZIJA.doc (kckzz.hr)</u>	04.2006	Županijska razvojna strategija Koprivničko-križevačke županije za razdoblje 2014-2020. godine <u>ŽUPANIJSKA-RAZVOJNA-STRATEGIJA-2014-2020.-1.pdf (kckzz.hr)</u>	12.2016	<u>Plan razvoja Koprivničko-križevačke županije 2021. – 2027. – PORA</u>
Bjelovarsko-bilogorska županija	<a href="https://bbz.hr/">https://bbz.hr/</a>	Regionalni operativni program ((ROP) Bjelovarsko bilogorske županije za razdoblje 2006-2013. godine <u>Microsoft Word - 1.4.3 ROP-hrvatski (bbz.hr)</u>	06.2006	Županijska razvojna strategija Bjelovarsko-bilogorske županije 2011-2021. <u>ŽUPANIJSKA RAZVOJNA STRATEGIJA BJELOVARSKO-BILOGORSKE ŽUPANIJE 2011-2013 (RADNI MATERIJAL ZA RADIONICU ŽUPANIJSKOG PARTNERKOG (bbz.hr)</u>	06.2019	<u>Komunikacijska strategija i Komunikacijski akcijski plan Plana razvoja Bjelovarsko-bilogorske županije 2022.-2027. (bbz.hr)</u>
Primorsko-goranska županija				Razvojna strategija Primorsko-goranske županije 2016.-2020. <u>Microsoft Word - Document94 (pgz.hr)</u>	11.2015	<u>Plan razvoja PGŽ 2021. – 2027. – Prigoda.hr</u>
Ličko-senjska županija		Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije 2010. – 2013. godine <u>Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije 2011.-2013. (europski-fondovi.eu)</u>	10.2010	Županijska razvojna strategija Ličko-senjske županije <u>LIRA - Županijska razvojna strategija 2020 - nacrt 4 (lsz-lira.hr)</u> Odluka o produljenju trajanja provedbe Županijske razvojne strategije Ličko-senjske županije 2011.-2013. godine od 19. lipnja 2020. godine KLASA:302-02/20-01/02; URBROJ:2125/1-01-20-06	06.2020	<u>Počinje izrada Plana razvoja za razdoblje od 2021. do 2027. (glas.hr)</u>

Virovitičko-podravska županija	<a href="http://www.vpz.hr/">http://www.vpz.hr/</a>	Županijska razvojna strategija Virovitičko-podravske županije 2010. – 2013. godine <u>Microsoft Word - ZRS VPZ 2011 - 2013 LEKTORIRAN TEKST novo novo</u>	05.2011	Županijska razvojna strategija Virovitičko-podravske županije do 2021. godine <u>Sadržaj (ravidra.hr)</u>	04.2019	<u>Plan razvoja Virovitičko-podravske županije za razdoblje od 2021. do 2027. godine - Virovitičko-podravska županija (vpz.hr)</u>
Požeško-slavonska županija		Županijska razvojna strategija Požeško-slavonske županije 2010. – 2013. godine <u>Zupanijska razvojna strategija.pdf (pszupanija.hr)</u>	03.2011	Županijska razvojna strategija Požeško-slavonske županije za razdoblje do kraja 2020. godine <u>Županijska razvojna strategija – Panora</u>	12.2018	<u>Plan razvoja PSŽ – u izradi – Panora</u>
Brodsko-posavska županija				Županijska razvojna strategija Brodsko-posavske županije do 2020. godine <u>ZRS-BPZ-do-2020.-godine.pdf (ctr.hr)</u>	10.2018	<u>Microsoft Word - KOMUNIKACIJSKA STRATEGIJA PLANA RAZVOJA BP\ 2021.-2027. (ctr.hr)</u>
Zadarska županija				Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020. godine. <u>Zupanijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020..pdf (zadarska-zupanija.hr)</u>	11.2.2017	<u>Plan razvoja Zadarske županije za razdoblje od 2021. do 2027. godine (zadra.hr)</u>
Osječko-baranjska županija		Županijska razvojna strategija Osječko-baranjske županije 2011. – 2013. godine <u>zrs obz 2011 2013 (europski-fondovi.eu)</u>	01.2011	Županijska razvojna strategija Osječko-baranjske županije do 2020. godine <u>ZRS OBZ 2020 final.pdf</u>	02.2019	<u>Plan razvoja Osječko-baranjske županije do 2027. godine (obz.hr)</u>
Šibensko-kninska županija				Razvojna strategija Šibensko-kninske županije za razdoblje do 2020 <u>Razvojna strategija Šibensko-kninske županije za razdoblje do 2020. - Šibensko-kninska županija (sibensko-kninska-zupanija.hr)</u>	02.2019	<u>Plan razvoja Šibensko-kninske županije za razdoblje od 2021. - 2027. godine :: Razvojna agencija Šibensko-kninske županije (rra-sibenik.hr)</u>
Vukovarsko-srijemska županija				Razvojna strategija Vukovarsko-srijemske županije za razdoblje do 2020. <u>rv-razvojna-strategija-vs--01-03-18--s-analiza-stanja-sa-etaksvd1.pdf (vusz.hr)</u>	06.2018	<u>plan-razvoja-vukovarsko-srijemske--upanije--2021.-2027..pdf (vusz.hr)</u>

Splitsko-dalmatinska županija		Županijska razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije 2011. – 2013. <a href="#">žrs sdž.pdf (dalmacija.hr)</a>	09.2011	Županijska razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije za razdoblje do 2020. godine <a href="#">nacrtupanijskerazvojnestrategie.pdf (rera.hr)</a> Županijska razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije 2011.-2013. je još uvijek na snazi, a produljivana je u više navrata po preporuci Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU.		<a href="#">Microsoft Word - 270. Odluka o pokretanju postupka izrade Plana razvoja Splitsko-dalmatinske županije za razdoblje 2021.-2027. (dalmacija.hr)</a>
Istarska županija	<a href="https://www.istria-istria.hr/en/region-of-istria/home/">https://www.istria-istria.hr/en/region-of-istria/home/</a>	Županijska razvojna strategija Istarske županije 2011.-2013. <a href="#">ŽRS Istarske županije 2011 - 2013 - Materijal za Skupštinu IŽ (istria-istria.hr)</a>		Županijska razvojna strategija Istarske županije do 2020. godine <a href="#">180411 ZRS IZ 2020.pdf (istria-istria.hr)</a>	03.2018	<a href="#">Plan razvoja Istarske županije 2021.-2027. - Aurora (istria-europa.eu)</a>
Dubrovačko-neretvanska županija		Razvojna strategija Dubrovačko-neretvanske županije za razdoblje 2011.-2013. <a href="#">ŽUPANIJSKA RAZVOJNA STRATEGIJADU BROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE 2011 (agrokлуб.com)</a>	04.2011	Županijska razvojna strategija Dubrovačko-neretvanske županije 2016. – 2020. <a href="#">ŽRS-DNZ.pdf (edubrovnik.org)</a>	11.2016	<a href="#">Plan razvoja DNŽ 2021. - 2027. (dunea.hr)</a>
Međimurska županija	<a href="https://medjimurska-zupanija.hr/">https://medjimurska-zupanija.hr/</a>	Razvojna strategija Međimurske županije za razdoblje 2011.-2013. <a href="#">razno_razvojna-strategija-medjimurske-zupanije-2011-2013.pdf (redea.hr)</a>	02.2011	Razvojna strategija Međimurske županije do 2020. <a href="#">Razvojna strategija Međimurske županije do 2020. (redea.hr)</a>	12.2017	<a href="#">Plan razvoja Međimurske županije za razdoblje do 2027. godine   redea.hr</a>
Grad Zagreb				Razvojna strategija Grada Zagreba za razdoblje do 2020. godine <a href="#">RSZG 2020 layout publikacija velika 4.6.pdf (zagreb.hr)</a>	09.2017	<a href="#">Gradska skupština Grada Zagreba na 31. sjednici održanoj 6. veljače 2020. godine donijela je Zaključak o pokretanju postupka izrade Plana razvoja Grada Zagreba za razdoblje 2021. – 2027. - Razvojna agencija Zagreb</a>

Izvor: Autorica na osnovu podataka s web stranica županija, razvojnih agencija i iz godišnjih izvještaja o provedbi razvojnih strategija županija za 2019. godinu

Tablica 47. BDP za Republiku Hrvatsku, prema NKPJS\* 2012. – 2. razine i županije 2017., tekuće cijene (ESA 2010)

Bruto domaći proizvod, tis. HRK	Bruto domaći proizvod, tis. HRK	Bruto domaći proizvod, tis. EUR <sup>1)</sup>	Stanovništvo, tis. <sup>2)</sup>	Bruto domaći proizvod po stanovniku, HRK	Bruto domaći proizvod po stanovniku, EUR	Bruto domaći proizvod po stanovniku po SKM <sup>3)</sup> (EU28=100)
	1	2	3	4 = 1/3	5 = 2/3	6
Grad Zagreb	125.019.655	16.758.442	804	155.541	20.850	108,2
Zagrebačka	21.034.276	2.819.570	312	67.457	9.042	46,9
Krapinsko-zagorska	7.324.017	981.759	126	57.918	7.764	40,3
Varaždinska	12.745.769	1.708.525	169	75.514	10.122	52,5
Koprivničko-križevačka	7.362.155	986.871	109	67.363	9.030	46,8
Međimurska	8.249.731	1.105.847	111	74.280	9.957	51,6
Bjelovarsko-bilogorska	6.503.754	871.805	110	59.214	7.937	41,2
Virovitičko-podravsko	3.711.084	497.458	77	48.080	6.445	33,4
Požeško-slavonska	3.463.447	464.263	70	49.604	6.649	34,5
Brodsko-posavska	7.186.996	963.391	144	49.885	6.687	34,7
Osječko-baranjska	19.189.762	2.572.320	284	67.657	9.069	47,0
Vukovarsko-srijemska	8.322.099	1.115.548	160	52.026	6.974	36,2
Karlovačka	7.660.466	1.026.858	118	64.668	8.669	45,0
Sisačko-moslavačka	9.414.295	1.261.953	153	61.593	8.256	42,8
Primorsko-goranska	31.087.676	4.167.193	287	108.365	14.526	75,3
Ličko-senjska	3.181.012	426.403	46	69.201	9.276	48,1
Zadarska	12.424.221	1.665.423	169	73.601	9.866	51,2
Šibensko-kninska	7.352.828	985.621	101	72.466	9.714	50,4
Splitsko-dalmatinska	30.702.904	4.115.616	450	68.226	9.145	47,4
Istarska	23.092.305	3.095.442	208	110.906	14.866	77,1
Dubrovačko-neretvanska	11.397.675	1.527.818	121	93.810	12.575	65,2

Izvor: Prilagođeno prema: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, siječanj 2021., <https://www.dzs.hr/>; 1) Izvor: HNB, Bilten, Statistički pregled, broj 255 - studeni 2019.; Tablica G10a: Godišnji i mjesečni prosjeci srednjih deviznih tečajeva Hrvatske narodne banke

<https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten>; \*\*,\*\*\*Nacionalna klasifikacija prostornih jedinica za statistiku 2012. (NKPJS 2012.);

2) Prosjek ukupnog stanovništva Republike Hrvatske na temelju procjene broja stanovnika iz podataka Popisa 2011.

3) Standard kupovne moći

U Tablici 47. prikazani su podaci o Bruto domaćem proizvodu za Republiku Hrvatsku, prema NKPJS 2021. – 2. razine i županije u 2017. godini, tekuće cijene (ESA 2010).

U sljedećem poglavlju konkretno je opisan postupak kreiranja KI te su obrađeni rezultati istraživanja.

## 10. MJERENJE SPREMNOSTI I PROVOĐENJE JAVNIH POLITIKA ZA E-UKLJUČIVOST POPULACIJE 54+

Složenost istraživanja pojma poput spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ zasigurno nalaže definiranje višekriterijskog pristupa mjerenju promatrane osobine javnih politika, zbog čega se autorica odlučila primijeniti kompozitni indeks. Pojam e-uključivosti 54+ opisan je u poglavlju 8., dok su demografska kretanja i njihov utjecaj na suvremeno digitalno društvo opisana u poglavlju 6. Javne politike opisane su u poglavlju 7. i poglavlju 9. Kvalitativnom komparativnom analizom (poglavlje 9.2.2.) utvrđeno je koje mjere i aktivnosti su provodile napredne zemlje Europe po pitanju povećanja postotka e-uključivosti populacije 54+ kroz svoje javne politike i inicijative da bi e-uključivost bila na izrazito visokom nivou u odnosu na ostatak Europskih zemalja. Saznanja iz tog dijela istraživanja, zajedno s RM-1 čine osnovu za definiranje indikatora kroz koje se prati spremnost javnih politika za e-uključivost populacije 54+ te podindikatora kojima se mjeri spremnost svakog pojedinog indikatora. Indikatori su istovjetni komponentama modela RM-1, a predloženim kompozitnim indeksom obuhvaćeni su faktori koji utječu na e-uključivost 54+ koje je moguće implementirati u javne politike promatrane razine javne uprave (NUTS3 – JPRS). Faktori koji utječu na e-uključivost populacije 54+ opisani su na kraju poglavlja 8.1.

Do sada nije pronađen sličan primjer kompozitnog indeksa kojim bi se mjerila spremnost javne politike za bilo koje područje odnosno temu koja je sadržana u javnim politikama, stoga se ovaj rad može smatrati iskorakom prema novom načinu sagledavanja javnih politika.

Pri izradi kompozitnog indeksa u ovom istraživanju kao osnovni izvor informacija konzultirana je Metodologija za razvoj kompozitnog indeksa (OECD, 2008), ali i drugi relevantni izvori, o čemu se u nastavku daje kratak pregled. Prije svega, vezano za izvore koji su korišteni pri izučavanju metodologije treba reći da su korišteni relevantni izvori literature, objavljeni na znanstvenim i stručnim konferencijama i u časopisima, dostupni preko mrežnih izvora (Web of Science) te metodološki priručnici i slično. Sistematizacija konzultiranih radova po izvorima i po sadržaju prikazana je u Tablici 48.

Najveći broj konzultiranih radova bavio se općim opisom metodologije za izradu kompozitnog indeksa (48%), određivanjem težinskih faktora (45%), odabirom varijabli (39%), normalizacijom podataka (33%) i agregiranjem podataka (27%). Utemeljenost kompozitnog



indeksa na osnovi teoretskog modela bila je predmet istraživanja u 21% radova, dok su ostali radovi (s po 15%) bili usmjereni na postupak utvrđivanja nedostajućih podataka u zapisima, multivarijantnu analizu i robusnost kompozitnog indeksa. Analiza osjetljivosti (6%) i prezentacija i diseminacija (9%) bile su obrađene uglavnom u metodološkim priručnima, iako je svaki rad s konkretnim primjerima primjene sadržavao neki vid vizualizacije i prezentacije podataka.

Najvećim dijelom literatura se odnosila na opis metodologije za izradu kompozitnog indeksa (39,4%), područje vezano uz kvalitetu života (15,15%), održivi razvoj (9,09%) te okoliš (6,06%) kako je prikazano u Tablici 49.

Tablica 48. Pregled izvora radova konzultiranih za izradu kompozitnog indeksa po izvorima i fazama u postupku izrade kompozitnog indeksa

Izvori	Godina															Ukupno	
	2002	2005	2006	2007	2008	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Broj	%
Web of science				1	1	1			3		4	3	2	5	1	21	63,64
Ostali izvori (konferencije i sl)	1	1	3	1			1	1		2			1	1		12	36,36
<b>Ukupno</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>2</b>	<b>4</b>	<b>3</b>	<b>3</b>	<b>6</b>	<b>1</b>	<b>33</b>	<b>100</b>
Faza u postupku izrade kompozitnog indeksa	2002	2005	2006	2007	2008	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Broj	% (od ukupno 33)
Metodologija izrade kompozitnog indeksa	1		2	1		1	1	1	1	1	1	1	3	2		16	48
Definiranje teoretskog okvira	1		2	1					1				1	1		7	21
Odabir varijabli	1		1	2			1	1		1		1	2	3		13	39
Dopuna podataka koji nedostaju	1		1	1										2		5	15
Multivarijantna analiza	1		1	1				1	1							5	15
Normalizacija podataka			1	1			1	1	2	1			1	2	1	11	33
Određivanje težinskih faktora				1	1		1	1	1		3	2	2	2	1	15	45
Agregiranje podataka						1	1		1		2		2	1	1	9	27
Robusnost									2		1		1	1		5	15
Analiza osjetljivosti			2													2	6
Prezentacija i diseminacija		1	1							1						3	9

Izvor: Autorica

U konzultiranim radovima, osim metodoloških priručnika faza detaljne analize pojedinačnih varijabli i povezivanje s drugim varijablama nisu bile posebno izučavane kao tema.

Tablica 49. Pregled izvora radova konzultiranih za izradu kompozitnog indeksa po izvorima i području istraživanja izrade kompozitnog indeksa

Izvor	Godina															Ukupno	
	2002	2005	2006	2007	2008	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Broj	%
Wos				1	1	1			3		4	3	2	5	1	21	63,64
Ostali izvori (konferencije i sl)	1	1	3	1			1	1		2			1	1		12	36,36
<b>Ukupno</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>2</b>	<b>4</b>	<b>3</b>	<b>3</b>	<b>6</b>	<b>1</b>	<b>33</b>	<b>100</b>
Područje istraživanja - primjena KI	2002	2005	2006	2007	2008	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Broj	%
Općenito	1	1	1	1		1	1		1			1	2	2	1	13	39,40
Kvaliteta života										2			1	2		5	15,15
Održivi razvoj									1		2					3	9,09
Okoliš											1			1		2	6,06
Digitalni jaz												1				1	3,03
Energija											1					1	3,03
Indeks razvoja ljudskih potencijala												1				1	3,03
Indeks razvijenosti područne i lokalne samouprave									1							1	3,03
Javna uprava								1								1	3,03
Javni red i sigurnost			1													1	3,03
Javni sektor				1												1	3,03
Kreiranje politika zasnovanih na podacima			1													1	3,03
Sigurnost														1		1	3,03
Tehnološki razvoj					1											1	3,03
<b>Ukupno</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>0</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>0</b>	<b>1</b>	<b>0</b>	<b>33</b>	<b>100</b>

Izvor: Autorica

Do sada je u ovom radu s raznih aspekata opisano pitanje e-uključivosti populacije 54+ što ukazuje na složenost pojave.

***Predmet mjerenja kompozitnog indeksa je spremnost javnih politika, kao makro uzroka prema modelu RM-2 (Slika 22.), za e-uključivosti 54+ populacije prema komponentama RM-1 modela (Slika 21.).***

Za svaki korak definiran Metodologijom (OECD, 2008) dodatno su istraženi izvori koji se bave specifičnim pitanjima vezanim za pojedinu fazu istraživanja pri izradi kompozitnog indeksa. Sistematizacija korištenih izvora po fazama izrade kompozitnog indeksa prikazana je u Tablici 50.

Tablica 50. Metodologija primijenjena u razvoju kompozitnog indeksa za mjerenje spremnosti e-uključivosti 54+ populacije

Faza postupka kreiranja	Koraci u razvoju kompozitnog indeksa prema Metodologiji (OECD, 2008)	Opis istraživanja	Izvori
Pripreme radnje Faza 1. i Faza 2	1. Definiranje teoretskog okvira	<ul style="list-style-type: none"> <li>- komponente RM-1 – poglavlje 8. Žajdela Hrustek (2015),</li> <li>- komponenta makro uzroka – javne politike kroz koje djeluje javna uprava iz RM-2– poglavlje 8. Yu, Ndumu, Mon i Fan (2018),</li> <li>- razlozi, uzroci, specifičnosti zbog kojih populacija 54+ nije e-Uključiva – poglavlje 8.2.</li> </ul>	Saisana i Tarantola (2002), Roodman (2006), Saisana i Saltelli (2006), Saltelli (2007), Luzzati i Gucciardi (2015), Žajdela Hrustek (2015), Yu, Ndumu, Mon i Fan, (2018), Sarra i Nissi (2019), Lin (2020)
	2. Odabir varijabli	<p>Varijable se odnose na opis spremnosti javne politike prema komponentama e-uključivosti RM-1 s elementima koji su specifični za populaciju 54+ čije vrijednosti se utvrđuju uvidom u JP.</p> <p>Indikatori su mjereni podindikatorima, koji se temelje na rezultatima QCA analize i zaključcima opisanim</p>	Saisana i Tarantola (2002), Roodman (2006), Saltelli (2007), Jacobs, Goddard i Smith (2007), Mazziotta i Pareto (2013), Jefmanski i Blonski(2014), Pavlova, Gumennikov i Monastyrny (2016), Gnaldi i Del Sarto (2018), El Gibari, Gómez i Ruiz (2019),

		u poglavlju 9.2.2.2. i utvrđenim razlozima, uzrocima, specifičnostima zbog kojih populacija 54+ nije e-Uključiva – poglavlje 8.2.	Sarra i Nissi (2019), Lin (2020), Mazziotta i Pareto (2020), Fu, Xiangtianrui, Luo i Yu (2020)
Prikupljanje podataka Faza 3.	3. Prikupljanje podataka	Izvori podataka su pobrojani i opisani u Tablica 61. Izvor podataka za analizu spremnosti javnih politika koja se nalazi dalje u ovom poglavlju.  Metodologija predviđa postupanje s podacima koji nedostaju. U ovom istraživanju nije bilo potrebe za dopunom podataka, jer je temeljem analize sadržaja relevantnih dokumenata određena vrijednost svih podindikatora, u svakoj godini za svaku promatranu jedinicu područne (regionalne) samouprave.	Saisana i Tarantola (2002), Roodman (2006), Saltelli (2007), Kim i Kim (2020), Pejovic (2020)
Statistička analiza Faza 4. – Faza 10.	4. Multivarijantna analiza	Za vrednovanje pouzdanosti indikatora (konstrukata) predloženog kompozitnog indeksa korišten je Cronbach Alpha koeficijent unutarnje dosljednosti.  Izrađena je korelacijska matrica kojom je utvrđena povezanost među podindikatorima (manifestnim varijablama).	Saisana i Tarantola (2002), Roodman (2006), Saltelli (2007), Jefmanski i Blonski (2014), Perišić (2015)
	5. Normalizacija podataka	U okviru metodologije predviđena je normalizacija podataka kojom se prikupljene i obrađene podatke stavlja u odnos s nekom drugom pojavom ili se podaci svode na istu mjernu jedinicu ili se pak pretvaraju u relativne brojeve kako bi postali usporedivi.	Roodman (2006), Saltelli (2007), Mazziotta i Pareto (2013), Jefmanski i Blonski(2014), Perišić (2015), Luzzati i Gucciardi (2015), Satrovic i Sehic (2016), El Gibari, Gómez i Ruiz (2019), Mazziotta i Pareto

		<p>Ulazni podaci, odnosno podindikator mjereni su na način da njihova vrijednost može poprimiti vrijednost: 0, 0,3, 0,5, 0,7 ili 1 ovisno kako za koji podindikator. Dakle, radi se o relativnim brojevima. Postoji 19 podindikatora, što znači da je teoretska maksimalna vrijednost 19, a minimalna 0.</p> <p>Usporedba s drugim varijablama je napravljena na način da je rezultat 2020. godine dijeljen s procijenjenim brojem stanovnika starijih od 54 godine u promatranim županijama. Na taj način je relativiziran rezultat mjerenja dobiven u prvom koraku. Broj stanovnika starijih od 54 godine preuzet je od Državnog zavoda za statistiku kao procjena za 2019. godinu.</p>	<p>(2020), Pejovic (2020), El Gibari, Cabello, Gómez i Ruiz (2021)</p>
6. Određivanje težinskih faktora i agregiranje podataka		<p>U prvoj fazi istraživanja razmatrana je opcija da se svakom od indikatora dodijeli jednak težinski faktor (0,25 po indikatoru).</p> <p>Navedeno je bilo jedno od pitanja upućeno ekspertima prilikom evaluacije kroz fokus grupu i pojedinačno te je ipak bio zauzet stav od strane većine evaluatora da indikatori nemaju jednaki utjecaj te da im treba dodijeliti sljedeće vrijednosti težinskih faktora: pristup=0,40, korištenje=0,30, osnaživanje=0,20, utjecaj na kvalitetu života 0,10, što je i primjenjeno u analizi. Navedeni prijedlog predložen je na osnovi osobnih stavova evaluatora, a prema principu uvjetovanosti (primjer: pristup</p>	<p>Saltelli (2007), Cherchye, Moesen, Rogge, Van Puyenbroeck, Saisana, Saltelli i Tarantola (2008), Munda (2012), Mazziotta i Pareto (2013), Jefmanski i Blonski(2014), Luzzati i Gucciardi (2015),Perišić (2015), Becker, Saisana, Paruolo i Vandecasteele (2017), Zhou, Delmas i Kohli (2017), Peng, Wu, Fu i Lai (2017), Gan, Fernandez, Guo, Wilson, Zhao, Zhou i Wu (2017), Rogge (2018), Gnaldis i Del Sarto (2018), Ishizaka, Tasiou i Torrisi (2019),</p>

		<p>je preduvjet za sve ostale indikatore).</p> <p>Budući da se kompozitnim indeksom nastojalo prikazati višedimenzionalan sustav pomoću jednodimenzionalnog korištena je linearna aditivna agregacija. Linearna agregacija je metoda, gdje se kompozitni indeks dobiva kao ponderirana suma vrijednosti pokazatelja. Linearna agregacija dopušta kompenzaciju među varijablama, to jest zaostajanje u jednoj dimenziji moguće je nadoknaditi iznadprosječnim veličinama u drugoj dimenziji.</p>	<p>El Gibari, Gómez i Ruiz (2019), Fu, Xiangtianrui, Luo i Yu (2020), Wang i Fu (2020), Mazziotta i Pareto (2020), El Gibari, Cabello, Gómez i Ruiz (2021)</p>
	7. Robusnost i osjetljivost	<p>Test osjetljivosti kompozitnog indeksa na promjenu težinskih faktora izveden je za scenarije koje su preložili eksperti tijekom fokus grupe i kod popunjavanja evaluacijskih tablica (Prilog 15.7.)</p>	<p>Roodman (2006), Saisana i Saltelli (2006), Luzzati i Gucciardi (2015), Perišić (2015), Zhou, Delmas i Kohli (2017), Greco, Ishizaka, Tasiou i Torrasi (2019), Fu, Xiangtianrui, Luo i Yu (2020)</p>
	8. Povratak na detalje	<p>Analizom pojedinih manifestnih varijabli (podindikatora) iz modela utvrđene su dodatne poveznice među podindikatorima kao i njihov utjecaju na kompozitni indeks.</p>	<p>Nardo, Saisana, Saltelli, Tarantola, Hoffman i Giovannini (2005),</p>
	9. Povezivanje s drugim varijablama	<p>Rezultati kompozitnog indeksa povezani su s podacima o procjeni broja stanovnika u dobi od 54+ godina za 2019. godinu prema Državnom zavodu za statistiku.</p>	<p>Nardo, Saisana, Saltelli, Tarantola, Hoffman i Giovannini (2005),</p>
	10. Prezentacija i diseminacija	<p>Rezultati su prikazani grafički na način da je vrijednost kompozitnog indeksa za 2020.</p>	<p>Nardo, Saisana, Saltelli, Tarantola, Hoffman i Giovannini (2005), Saisana i</p>

		godinu prikazana stupčastim grafikonom.	Saltelli (2006), Pavlova, Gumennikov i Monastyrny (2016)
--	--	---	--

Izvor: Autorica

Osim tog teoretskog okvira za potrebe istraživanja provedena je analiza drugih znanstvenih izvora u kojima se obrađuju i dubinski analiziraju pojedini slučajevi i situacije koje se javljaju kod kreiranja kompozitnih indeksa.



10.1. RAZVOJ KOMPOZITNOG INDEKSA ZA MJERENJE SPREMNOSTI I PROVOĐENJA JAVNIH POLITIKA

Do sada opisani aspekti istraživanja e-uključivosti 54+ ukazuju na multidisciplinarnost područja istraživanja.

10.1.1. Pripremne radnje za definiranje kompozitnog indeksa

U ovom poglavlju definiran je teoretski okvir i opisan odabir varijabli. E-uključivost složena je pojava koju prema Žajdela Hrustek (2015) čine komponente: pristup, korištenje, osnaživanje i utjecaj na kvalitetu života – što je prikazano na Slici 21. RM-1. Svaka komponenta predstavlja po jedan indikator. Predloženi Opći teoretski konceptualni model za multidimenzionalni i multiperspektivni pristup za praćenje e-uključivosti opće populacije opisan je i validiran, što znači da čini valjanu i pouzdanu osnovu za daljnje faze u izradi kompozitnog indeksa. Svaka od četiri komponente modela (u daljnjem postupku izrade kompozitnog indeksa **indikator**) opisana je atributima, koji će u daljnjem postupku izrade kompozitnog indeksa činiti **pod-indikatore**. Pod-indikatori su u osnovi varijable čije vrijednosti će se utvrđivati prema postupku čiji opis slijedi u narednim podpoglavljima.

Struktura kompozitnog indeksa prikazana je u Tablici 51.

Tablica 51. Struktura kompozitnog indeksa (dimenzije i indikator) za mjerenje spremnosti i provođenje javnih politika za e-uključivost 54+

<b>STRUKTURA KOMPOZITNOG INDEKSA za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+</b>				
	<b>Indikator PRISTUP</b>	<b>Indikator KORIŠTENJE</b>	<b>Indikator OSNAŽIVANJE</b>	<b>Indikator UTJECAJ NA POBOLJŠANJE KVALITETE ŽIVOTA</b>
	Dostupnost suvremenog brzog pristupa Interneta	Promocija s ciljem poticanja motivacije za e-uključivost populacije 54+; s ciljem poticanja promjene stavova populacije 54+ o važnosti e-uključivosti; s ciljem poticanja podrške populaciji 54+ za uključenost u digitalno društvo;	Kreiranje digitalnih sadržana i njihovo objavljivanje na digitalno pristupačan način s ciljem poticanja e-DEMOKRACIJE i e-PARTICIPACIJE i društvene uključenosti	Razvoj usluga i poticanje korištenja e-ZDRAVSTVA, e-UČENJA, e-POSLOVA, e-TRGOVINE, e-BANKARSTVA, e-ZABAVE, e-KULTURE, e-UPRAVA

		s ciljem poticanja razvoja vještina kod populacije 54+ potrebnih za uključenost u digitalno društvo		
	Poboljšanje materijalnog pristupa Internetu	Ulaganje u razvoj vještina kod populacije 54+ potrebnih za uključenost u digitalno društvo (zaposlenika i građana)		
	JAVNE POLITIKE Koje mjere su određene i javnim politikama i provedene da se:			
JAVNE POLITIKE	riješi pitanje PRISTUPA IKT-u?	riješi pitanje KORISTENJA IKT-a?	potakne OSNAŽIVANJE korisnika za korištenje IKT-a?	naglasiti utjecaj IKT-a na KVALITETU ŽIVOTA?

Izvor: Autorica

Kod utvrđivanja ključnih indikatora za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost 54+, osim komponenti RM-1, koriste se sljedeći rezultati:

- prepoznate mjere za podizanje e-uključivosti 54+ koje su se provodile u pet najnaprednijih zemalja po e-uključivosti 54+ u Europi što je utvrđeno QCA analizom, i opisano u podpoglavlju 9.2.2., a o čemu je sažetak naveden u točki 9.2.2.2.
- rezultati istraživanja Morris, Goodman i Brading, (2007) (Škotska, populacija 50+, Derbyshire populacija 55+), gdje su definirani razlozi prihvaćanja i ne prihvaćanja Interneta i korištenja računala povezati s mjerama za e-uključivost 54+.

Nastavno na Lisabonsku strategiju Europska Komisija 2007. godine donijela je Akcijski plan „Ageing well in the Information Society“ (European Commission, 2007). Osnovne barijere zbog kojih starija populacija nije u većoj mjeri uključena u informacijskog društvo su:

- nedovoljno razumijevanje potreba starije populacije u smislu njihove teže prilagodbe na nove tehnologije, te potrebe da društvo potiče osnaživanje starijih osoba da stvore pozitivan stav prema suvremenoj tehnologiji, a time i potrebu da se aktivno uključe u informacijsko društvo,
- nedovoljna podrška i prepoznavanje potreba starije populacije od strane informacijsko komunikacijske industrije (IKT) (barem na području EU),

- zakonske prepreke u smislu standarda i procedura za nove usluge i tehnologije poput pametnih domova koji objedinjuju zdravstvenu i socijalnu domenu IKT usluga,
- tehničke prepreke u smislu pristupa, pristupačnosti (accessibility) i intuitivnosti (user-friendly) uređaja i usluga za napredne usluge vezane uz stariju populaciju u društvu,
- osnovne prepreke vezane uz pristup i nedostatak primjerenih rješenja (npr. širokopojasni Internet), što je posljedica nedovoljnih istraživačkih i razvojnih projekata vezanih uz ovo područje,
- ostale prepreke koje proizlaze iz etičkih i psiholoških pitanja koja se trebaju rješavati koordinirano i u suradnji sa svim dionicima, od ključnih sudionika na tržištu, isporučiteljima usluga i donositelja javnih politika.

Nastavno na već prezentirane rezultate istraživanja Morris, Goodman i Brading, (2007) (Škotska, populacija 50+, Derbyshire populacija 55+) definirani su razlozi prihvaćanja i ne prihvaćanja Interneta i korištenja računala, a sistematizirani su u Tablici 52. Navedeni rezultati čine osnovu za sagledavanje uloge javnih politika (planiranja i provedbe) u pronalaženju mjera prevencije nastanka štetnih posljedica za razinu e-uključivosti populacije 54+. Veličina uzorka u Škotskoj bila je 353 ispitanika iznad 50 godina starosti. Dodatno se može reći da je struktura bila sljedeća: 25% ispitanika bilo je u dobi od 50-64 godine, 43% u dobi od 65-74 godine, 27% u dobi od 75-84 godine i 5% je bilo 85 i više godina starosti. U Derbyshiru je u istraživanju sudjelovalo 120 osoba starih 55 i više godina, od čega je 24% bilo u dobi od 55-64 godine, 43% u dobi od 65-74 godine, 25% u dobi od 75-84 godine i 8% je bilo staro 85 i više godina.

Tablica 52. Mjere za prevenciju rizika od prepoznatih uzroka za negativno poimanje IKT i Interneta populacije 54+

Mjera javne politike za PRISTUP:

Razlozi nedostatka interesa za korištenje računala	% ispitanika	Razlozi za ne korištenje Interneta	% ispitanika	Mjera koja se predlaže
Nemaju računalo	11	Nedostatak pristupa računalu	29	Rješavanje pitanja dostupnosti IKT i Interneta
Ostalo	17	Trošak nabave računala	6	
		Trošak pristupa Internetu	4	
		Nedostatak pristupa Internetu	18	
		Tjelesni invaliditet koji ometa pristup	2	

Mjera javne politike za KORIŠTENJE – 1:

Razlozi nedostatka interesa za korištenje računala	% ispitanika	Razlozi za ne korištenje Interneta	% ispitanika	Mjera koja se predlaže
Dob/osjećaj da su prestari	46	Nedostatak interesa	60	Promocija aktivnog starenja i e-uključivosti kroz društvenu podršku
Ne zanima ih / Ne žele	20	Osjećaj da su prestari	12	
Ne da im se truditi / Previše napora	17	Strah od moderne tehnologije	5	
Iskoriste vještine drugih ljudi (umjesto da sami koriste računalo)	6	Razočaravajuće prethodno iskustvo	1	
Preteško/presloženo	14			

Mjera javne politike za KORIŠTENJE – 2:

Razlozi nedostatka interesa za korištenje računala	% ispitanika	Razlozi za ne korištenje Interneta	% ispitanika	Mjera koja se predlaže
Preteško/presloženo	14	Strah od moderne tehnologije	5	Motivacija i poticanje razvoja vještina korištenja IKT i Internetom
Fizička nelagoda ili problemi s pristupanjem	11	Nedostatak računalnih vještina	7	
		Razočaravajuće prethodno iskustvo	1	

Mjera javne politike za OSNAŽIVANJE

Razlozi nedostatka interesa za korištenje računala	% ispitanika	Razlozi za ne korištenje Interneta	% ispitanika	Mjera koja se predlaže

Fizička nelagoda ili problemi s pristupanjem	11	Tjelesni invaliditet koji ometa pristup	2	Rješavanje pitanja e-pristupačnosti
--	----	---	---	-------------------------------------

Mjera javne politike za UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA:

Razlozi nedostatka interesa za korištenje računala	% ispitanika	Razlozi za ne korištenje Interneta	% ispitanika	Mjera koja se predlaže
Misle da računala nisu korisna	14	Nedostatak vremena	5	Razvoj vlastitih e-usluga i sadržaja i promocija digitalnih usluga drugih pružatelja usluga i sadržaja
		Nema potrebe	6	
		Nije prioritet	2	

Izvor: prilagođeno prema Morris, Goodman i Brading, (2007) (Škotska, populacija 50+, Derbyshire populacija 55+)

Oslanjajući se na teoretski okvir RM-1 (Slika 21.) mjerenje se usmjerava na četiri dimenzije, što je sličan primjer kojega je prezentirao Nguyen (2020) koji ima tri dimenzije, s manjim brojem pod-indikatora.

Navedeni model odnosno struktura dokumenata opće je primjenjiv jer u osnovi navedenoga nalazi se osnovni procesni upravljački model Plan – Do – Check – Act takozvani Demingov krug. Navedeni model primjenjuje se na svim razinama upravljanja u javnoj upravi – od razine Europske komisije pa do najniže administrativne organizacije – jedinice lokalne samouprave (grad/općina).

Način mjerenja: Domena vrijednosti unutar koje se kreću vrijednosti varijabli je od 0 do 1.

Ovisno o varijabli interval je razdijeljen na više vrijednosti i to: 0, 0,3 0,5 0,7 i 1.

Slijedom do sada iznijetog predložen je sljedeći koncept KI s indikatorima i podindikatorima:

Tablica 53. Kompozitni indeks za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ - indikatori, podindikatori

Planirano / Izvršeno	Indikator (komponenta RM-1)		Podindikator	Raspon vrijednosti				
PLANSKI SEGMENT	OPĆI	1. Strateški dokumenti	1.1. Izvor dokumenta je javno dostupan	0 - nije javno dostupan jer ne postoji ili postoji, a nije javno dostupan	0,3 - javno je dostupan u tiskanom izdanju	0,5 - javno je dostupan u digitalnom obliku, nije vidljiv na početnoj stranici i pronalazi se samo uz pomoć pretraživača	0,7 - javno je dostupan u digitalnom obliku na službenoj web stranici, ali ne na početnoj	1- javno je dostupan u digitalnom obliku na početnoj službenoj web stranici
	OPĆI		1.2. Razina zrelosti strateškog akta kojim se regulira e-uključivost	0 - ne postoji opći strateški razvojni višegodišnji plan	0,3 - usvojen je opći strateški razvojni plan, ne postoji specijalizirani strateški dokument, a e-uključivost kao pojava i mjere za rješavanje tog pitanja nisu predviđene općim strateškim razvojnim planom	0,5 - usvojen je opći strateški razvojni plan i specijalizirani strateški plan kojim se regulira razvoj digitalnog društva i/ili digitalne transformacije, ali nisu detaljno razrađene mjere za e-uključivost	0,7 - usvojen je opći strateški razvojni plan, i specijalizirani strateški plan kojim se regulira razvoj digitalnog društva i/ili digitalne transformacije, razrađene su mjere za e-uključivost opće populacije, ali nisu detaljno razrađene mjere za e-uključivost populacije 54+	1 - postoji specijalizirani strateški razvojni plan kojim se regulira e-uključivost osjetljivih skupina uključivo i populacije 54+ i mjere za rješavanje tog pitanja

Planirano / Izvršeno	Indikator (komponenta RM-1)		Podindikator	Raspon vrijednosti				
PLANSKI SEGMENT	PRISTUP	2. Sadržaj višegodišnjeg strateškog dokumenta	2.1. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje dostupnosti interneta	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera	0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju	0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju	1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+
	OSNAŽIVANJE		2.2. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje pristupačnosti digitalnog sadržaja	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera	0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju	0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju	1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+
	PRISTUP		2.3. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje priuštivosti opreme i interneta	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera	0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju	0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju	1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+
	KORIŠTENJE		2.4. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje razvijenosti digitalnih vještina	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera	0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju	0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju	1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+
	UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA		2.5. Višegodišnjim strateškim dokumentom je predviđena promocija digitalnog društva i e-uključivosti	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera	0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju	0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju	1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+

Tablica 53. Kompozitni indeks za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ - indikatori, podindikatori – nastavak

Planirano / Izvršeno	Indikator (komponenta RM-1)		Podindikator	Raspon vrijednosti				
IZVRŠENO	PRISTUP	3. Dostupnost (tehnološki najbržeg) pristupa Internetu - širokopojasni pristup, 4G, 5G - Realizacija Programa razvoja širokopojasnog interneta ili drugi relevantan izvor nadležnih tijela koja su osigurala financijska sredstva za pripremu i provedbu	3.1. Spremnost mjere kojom se rješava dostupnost Interneta	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,5 - u planu se navodi potreba za osiguravanjem dostupnosti Interneta i primjenjuje se na opću populaciju (ne ciljano na osjetljive skupine ili 54+ populaciju)	1 - mjera usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+		
			3.2. Razina realizacije mjere za dostupnost Interneta	0 – nije planirano niti riješeno pitanje dostupnosti tehnološki najbržeg pristupa Internetu	0,3 - izrađeni su planski dokumenti za razvoj tehnološki najbržeg pristupa Internetu, ali nije realizirano ništa	0,5 - izrađeni su planski dokumenti za razvoj tehnološki najbržeg pristupa Internetu, ali je pokrivenost osigurana samo gdje postoji komercijalni interes na jednom dijelu geografskog područja koje zauzima promatrana jedinica	0,7 - izrađeni su planski dokumenti za razvoj tehnološki najbržeg pristupa Internetu, ali je pokrivenost osigurana na području gdje postoji komercijalni interes i samo djelomično gdje nema komercijalnog interesa	1 - izrađeni su planski dokumenti za razvoj tehnološki najbržeg pristupa Internetu, i pokrivenost je osigurana na cijelom geografskog područja koje zauzima promatrana jedinica



Tablica 53. Kompozitni indeks za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ - indikatori, podindikatori – nastavak

Planirano / Izvršeno	Indikator (komponenta RM-1)		Podindikator	Raspon vrijednosti				
IZVRŠENO	OSNAŽIVANJE	4. Digitalna pristupačnost (e-Accessibility)	4.1. Spremnost mjere kojom se rješava digitalna pristupačnost	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,5 - u planu se navodi potreba za uvođenje digitalne pristupačnosti za opću populaciju (ne ciljano na osjetljive skupine ili 54+ populaciju, npr. jezična barijera)	1 - u planu se navodi potreba, a mjera je usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+		
			4.2. Razina realizacije mjere za digitalnu pristupačnost	0 – nije planirano uvođenje digitalne pristupačnosti za digitalne sadržaje službenih web stranica promatrane jedinice	0,3 - u planskim dokumentima predviđeno je uvođenje digitalne pristupačnosti za digitalne sadržaje službenih web stranica promatrane jedinice	0,5 - u planskim dokumentima predviđeno je uvođenje digitalne pristupačnosti za digitalne sadržaje službenih web stranica promatrane jedinice i objavljena je izjava o pristupačnosti sadržaja, ali nisu provedene mjere kojima bi digitalni sadržaj bio pristupačan svim korisnicima bez obzira na njihova ograničenja	0,7 - u planskim dokumentima predviđeno je uvođenje digitalne pristupačnosti za digitalne sadržaje službenih web stranica promatrane jedinice i objavljena je izjava o pristupačnosti sadržaja, ali su mjere djelomično provedene	1 – objavljen je dokument (izjava o pristupačnosti sadržaja) kojim se jedinica promatranja obvezuje da će digitalni sadržaj biti dostupan svim korisnicima bez obzira na ograničenja, što je i realizirano (za osobe slabovidne, jezična barijera, disleksija i sl).

Tablica 53. Kompozitni indeks za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ - indikatori, podindikatori – nastavak

Planirano / Izvršeno	Indikator (komponenta RM-1)		Podindikator	Raspon vrijednosti				
IZVRŠENO	PRISTUP	5. Financijska potpora u vidu subvencije/donacije za nabavu opreme i pristupa Internetu u kući osobama osjetljivih društvenih skupina (invalidne osobe, nezaposleni, starije osobe) s ciljem bolje integracije u društvo općenito i u digitalno društvo	5.1. Spremnost mjere - financijska potpora	0 - u dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,5 - u planu se navodi potreba za davanjem financijske potpore i primjenjuje se na opću populaciju	1 - u planu se navodi potreba, mjera je usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+		
	PRISTUP		5.2. Razina realizacije mjere financijske potpore	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju niti je realizirano	0,3 - postoji godišnje do uključivo pet subvencija/donacija stare rashodovane računalne opreme osjetljivim društvenim skupinama	0,5 - postoji godišnje više od pet subvencija/donacija stare rashodovane računalne opreme osjetljivim društvenim skupinama	0,7 - postoji godišnji program subvencija/donacija stare rashodovane računalne opreme	1 - postoji godišnji program subvencija/donacija za nabavu nove računalne opreme i pristupa Internetu osjetljivoj populacijskoj skupini uključujući i populaciju 54+

	KORIŠTENJE	6. Jačanje kapaciteta za e-upravu ulaganjem u digitalne vještine zaposlenika	6.1. Spremnost mjere - Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,5 - u planu se navodi potreba razvoja digitalnih vještina zaposlenika i nije posebno definirana populacije zaposlenika 54+	1 - u planu se navodi potreba razvoja digitalnih vještina zaposlenika s istaknutim potrebama razvoja digitalnih vještina zaposlenika populacije 54+		
	KORIŠTENJE		6.2. Razina realizacije mjere jačanja ljudskih potencijala za e-upravu	0 - uopće nije razmatrano niti kroz plan niti kroz provedbu	0,3 - postoji opći godišnji plan stručnog usavršavanja koji se nije provodio	0,5 - postoji opći godišnji plan stručnog usavršavanja s istaknutim potrebama za digitalne vještine zaposlenika koji se nije proveo u cijelosti	0,7 - postoji opći godišnji plan stručnog usavršavanja s istaknutim potrebama za podizanje digitalne vještine zaposlenika koji se u cijelosti proveo	1 - postoji poseban plan podizanja digitalnih kompetencija zaposlenih u javnoj upravi, s naglaskom na e-uključivost 54+ i digitalne vještine zaposlenika koji su pred mirovinom
IZVRŠENO	KORIŠTENJE	7. Ulaganje u digitalne vještine građana (lakša zapošljivost; starija populacija e-zdravstvo)	7.1. Spremnost mjere - poticanja razvoja digitalnih vještina građana	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,5 - u planu se navodi potreba poticanja razvoja uključivosti i razvoja digitalnih vještina opće populacije	1 - u planu se navodi potreba poticanja uključivosti i razvoja digitalnih vještina populacije 54+		
	KORIŠTENJE		7.2. Razina realizacije mjere poticanja razvoja digitalnih vještina građana	0 - uopće nije razmatrano niti kroz plan niti kroz provedbu	0,3 - postoji godišnje realizirano do uključivo pet donacija neprofitnim organizacijama koje se bave interesima osjetljivih skupna uključivo i populacijom 54+ za financiranje aktivnosti koje uključuju i podizanje digitalnih vještina	0,5 - postoji godišnje realizirano više od pet donacija neprofitnim organizacijama koje se bave interesima osjetljivih skupna uključivo i populacijom 54+ za financiranje aktivnosti koje uključuju i podizanje digitalnih vještina	0,7 - postoji poseban godišnji program donacija neprofitnim organizacijama koje se bave interesima osjetljivih skupna uključivo i populacijom 54+ za podizanje digitalnih vještina koji je realiziran djelomično	1 - postoji poseban godišnji program donacija neprofitnim organizacijama koje se bave interesima osjetljivih skupna uključivo i populacijom 54+ za podizanje digitalnih vještina koji je realiziran u potpunosti

	UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA	8. Promocija važnosti e-uključivosti u digitalno društvo i utjecaj na kvalitetu života	8.1. Spremnost promotivnih mjera	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju	0,5 - planirane promotivne mjere odnose se na opću populaciju odraslih osoba	1 - planirane promotivne mjere usmjerene su na populaciju 54+ i druge osjetljive skupine		
	UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA		8.2. Razina realizacije promotivnih mjera	0 - uopće nije razmatrano niti kroz plan niti kroz provedbu	0,3 - u planu je definirana potreba za promoviranjem važnosti e-uključivosti, ali nije razrađeno koje promotivne mjere će se provoditi i nije realizirano	0,5 - u planu je definirana potreba za promoviranjem važnosti e-uključivosti opće populacije te je kod realizacije naznačeno koje učinke na kvalitetu života može imati e-uključivost opće populacije	0,7 - u planu je definirana potreba za promoviranjem važnosti e-uključivosti populacije 54+ i drugih osjetljivih skupina te je kod realizacije naznačeno koje učinke na kvalitetu života može imati e-uključivost populacije 54+ i drugih osjetljivih skupina	1 - u planu je definirana potreba za promoviranjem važnosti e-uključivosti populacije 54+ i drugih osjetljivih skupina te se kod realizacije prati stavove o stvarnom utjecaju e-uključivosti na kvalitetu života populacije 54+ i drugih osjetljivih skupina

Izvor: Autorica

Sadržajna validacija prethodno predloženog KI provedena je uz pomoć evaluacije eksperata i kroz održavanje fokus grupe (FG), o čemu će biti pisano u nastavku. Poziv s uputom za popunjavanje evaluacijskih obrazaca nalazi se u Prilogu 15.6., a evaluacijski obrazac ovdje je priložen kao Prilog 15.7.

Nakon što je izrađen prijedlog kompozitnog indeksa tijekom faze 3. istraživanja organizirana je i provedena fokus grupa na temu sadržajne valjanosti kompozitnog indeksa. Fokus grupa održana je 30. 8. 2021. godine s početkom u 17 sati. Od 8 dogovorenih sudionika kojima je upućen poziv odazvala su se tri, dok je jedan pozvani sudionik popunio evaluacijske tablice i nije sudjelovao u raspravi, naknadno su evaluacijske obrasce ispunila još dva eksperta koja nisu sudjelovala u fokus grupi. Osim tri člana koji su se odazvali radi utvrđivanja sadržajne valjanosti kompozitnog indeksa, fokus grupi je prisustvovala i mentorica Nikolina Žajdela Hrustek te autorica.

Osnovni dokumenti koje su članovi fokus grupe primili kao stimulus su:

- Uvodni dopis i uputu za popunjavanje evaluacijske tablice (Prilog 15.6.)
- Evaluacijske tablice (Prilog 15.7.)

Ciljevi FG su da se provede diskusija o sljedećim pitanjima:

- Opća razmatranja,
- Sadržajna valjanost predloženog KI,
- Predloženi popis indikatora – komentari o važnosti, o težinskim faktorima, o podindikatorima kojima se isti opisuju,
- Predloženi popis podindikatora kojima se mjere indikatori,
- Jasnoća strukture predloženog KI,
- Prijedlog nadopune strukture KI,
- Ukupni dojam predloženog KI,
- Mišljenje o korisnosti predloženog KI,
- Mišljenje o upotrebljivosti rezultata dobivenih na temelju KI.

Svrha FG bila je da se dobije neovisna prosudba o sadržajnoj valjanosti predloženog kompozitnog indeksa, odnosno indikatora i podindikatora koji ga sačinjavaju od strane neovisnih kompetentnih evaluatora.

Članovi FG pozvani su na sudjelovanje u radu fokus grupe temeljem njihovih kompetencija koje su navedene u nastavku. U fokus grupu bilo je pozvano 8 sudionika, odazvala su se tri. Tri

aktivna dionika su članovi akademske zajednice kompetentni za javnu upravu, politike, e-uključivost, evaluaciju javnih politika, što je pobliže navedeno u nastavku.

Evaluatori u postupku procjene sadržajne valjanosti kompozitnog indeksa grupirani su u 2 grupe: sudionici fokus grupe i pojedinačne samostalne evaluacije.

Dionici Fokus grupe bili su predstavnici:

- E1: Potporne institucije, Položaj / Funkcija: Dr. sc., Stručnjakinja je s dvadesetak godina staža i znanstvenom karijerom u Ekonomskom institutu Zagreb s ekspertizom u području participativnog strateškog planiranja i upravljanja, te dugogodišnjim trenerskim i praktičnim iskustvom u provedbi edukacija i vođenju izrada strateških dokumenata na svim razinama upravljanja. Članica je mreže evaluatora (engl. Western Balkan Evaluation Network). Stručnjakinja je u području vrednovanja javnih politika, programa i projekata. Sudjelovala je aktivno u razvoju nacionalnih smjernica za izradu strateških dokumenata za Ministarstvo financija i Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova EU, razvijala je niz strateških dokumenata, prepoznati je predavač u području strateškog planiranja i upravljanja.
- E2: Akademska zajednica, Položaj / Funkcija: Dr. sc. Područja interesa uključuju otvorenost javne uprave i odnos s građanima, participaciju građana, regulacijski menadžment, e-upravu i otvorene podatke. Član je Instituta za javnu upravu i Hrvatskog politološkog društva.
- E3: Potporne institucije, Položaj / Funkcija: Dr. sc. znanstveni savjetnik, Institut za javne financije. Područje interesa i djelovanja su ekonomika javnog sektora, problemi proračuna, socijalni transferi i socijalna politika, neslužbeno gospodarstvo, tržište rada, mirovinsko osiguranje, pridruživanje EU.

Pojedinačne samostalne evaluacije proveli su sljedeći evaluatori:

E4: Kao četvrti evaluator prijedloga kompozitnog indeksa evaluaciju je izvršila doktorica znanosti koja se bavi pitanjem digitalnog jaza (javna institucija RH, no angažman je po osobnoj odluci, ne ispred tijela u kojem je osobno u radnom odnosu), te je istu dostavila putem elektroničke pošte dana 30.08.2021 prije održavanja FG. Evaluacijom je utvrđeno da je potrebno terminološki razlučiti preciznije izvore podataka na koje se misli kod podindikatora. Sva četiri indikatora procijenila je obveznim. Evaluatorica je predložila težinske faktore na razini indikatora, te je dala osobnu procjenu: pristup 0,3 (Preduvjet za društveno i ekonomsko sudjelovanje svih dobnih skupina. Pristup treba biti ultra-brz i siguran), korištenje 0,15 (Ako

građani svih dobnih skupina pa i stariji (54+) imaju odgovarajući pristup i znanja, mogu se uključiti u veliki broj online aktivnosti (komunikacija, pretraživanje, poslovanje, rješavanje problema i sl.) te tako zadovoljiti svoje socio-ekonomske potrebe putem dostupnih mrežnih usluga.), osnaživanje 0,3 (Uz bok s pristupom, građani moraju savladati odgovarajuće vještine kako bi se iskoristile prednosti digitalnog društva) i utjecaj na kvalitetu života 0,25 (Evaluatorica smatra da je osnaživanje važno jer korisnik treba relativno brzo dobiti spoznaje da njegovi naponi za korištenjem doprinose zadovoljavanju njegovih potreba).

E5: Kao peti evaluator prijedloga kompozitnog indeksa evaluaciju je izvršila doktorica znanosti, redovita profesorica Sveučilišta Chuo iz Tokia (Japan) čije područje interesa su javne politike i javna uprava. Evaluatorica E5 članica je međunarodne mreže za javnu upravu (eng. International Public Management Network). Bavi se istraživanjem i koordinacijom razvoja iste te istraživanjem u javnom upravljanju. Popunjeni evaluacijski obrazac zaprimljen je putem elektroničke pošte dana 07. 10. 2021. godine. Sva četiri indikatora procijenila je obveznim. Evaluatorica je indikatore sagledavala s dva aspekta: kao uvjet i kao rezultat te je sukladno tome predložila težinske faktore. Evaluatorica je predložila težinske faktore na razini indikatora, te je dala osobnu procjenu: pristup 0,4 (najbitniji element i osnova za korištenje i osnaživanje), korištenje 0,2 (važan element, ali manje bitan u odnosu na osnaživanje i kao takav predstavlja uvjet te tako zadovoljiti svoje socio-ekonomske potrebe putem dostupnih mrežnih usluga), osnaživanje 0,3 (važan element i kao uvjet i kao rezultat) i utjecaj na kvalitetu života 0,1 (važan element kojim se mjeri rezultat, ali manje bitan kao uvjet).

E6: Evaluator je magistar informacijskih znanosti, doktorand, te je svoju profesionalnu karijeru gradio u sklopu zdravstvenog sustava i rad s korisnicima svih profila IKTa osnova je za uključivanje istoga u proces evaluacije. Evaluator je stava da težinske faktore treba dodijeliti na razini indikatora i to na način da oni redom iznose: pristup 0,35, korištenje 0,20, osnaživanje 0,30 i utjecaj na kvalitetu života 0,15.

Pojedinačna evaluacija koju su evaluatori radili samostalno dala je sljedeće rezultate:

*Tablica 54. Stavovi evaluatora vezano uz uvodna razmatranja*

		E1	E2	E3	E4	E5	E6	Pozitivnih odgovora od ukupno 6
Veličina uzorka	30% od ukupnog broja županija (8 od 21), vremenska serija od 2016. - 2020. godine	DA	DA	DA	NE (uzeti 50%)	DA	DA	5 od ukupno 6

<p>Kako postupiti ako ne postoji izvor podatka za npr. 2020. godinu, a evidentno je da je stanje barem jednako onom iz 2019. godine (ali ne možemo potvrditi je li i bolje)?</p>	<p>Na primjer nije izrađen izvještaj o provedbi županijske razvojne strategije za 2020. godinu, iz kojega bi se moglo zaključiti novo stvarno stanje. No, znamo da je u 2019. godini za razvoj širokopojasnog Interneta bila pripremljena projektna dokumentacija. Ne znamo je li projekt realiziran u 2020. godini, ali znamo da je dokumentacija izrađena. Može li se prenijeti stanje iz 2019. godine?</p>	NE	DA	DA	DA	NE	DA	4 od ukupno 6
<p>Težinski faktori (Napomena: kod davanja preporuke, potrebno je odlučiti što se preferira primijeniti. Primijeniti težinski faktor na razini indikatora <b>II</b> na razini podindikatora)</p>	<p>Na razini indikatora (razraditi u tablici Indikatori)</p>	NE (svima isto)	DA	DA	DA	DA	DA	5 od ukupno 6 (1 od ukupno 6 da svi imaju isti težinski faktor)
	<p>Na razni podindikatora (razraditi u tablici podndikatora)</p>	DA	NE	NE	NE	NE	NE	1 od ukupno 6

Izvor: Autorica

Kvantitativno sadržajno vrednovanje važnosti identificiranih indikatora i podindikatora izvedeno je nad podacima dobivenih od eksperata koji su sudjelovali u fokus grupi kao i eksperata koji su sudjelovali u evaluaciji na način da su evaluacijski obrazac primili putem elektroničke pošte. Izračunata su dva empirijska pokazatelja: **pokazatelj sadržajne valjanosti (eng. Content Validity Ratio - CVR)** i **pokazatelj prosječne vrijednosti relativne važnosti**. Za potrebe izračunavanja pokazatelja sadržajne valjanosti (CVR) i pokazatelja prosječne vrijednosti relativne važnosti, stručnjaci su na kvantitativan način izjašnjavali svoje stajalište o važnosti identificiranih indikatora i podindikatora kao glavnih elemenata kompozitnog indeksa



za mjerenje spremnosti JP za e-uključivost 54+. Stručnjaci su bili zamoljeni da svakom pojedinom indikatoru i podindikatoru preko skale od tri stupnja odrede njihovu relativnu važnost.

Ponuđena skala:

- 0 (nula) – ne može se odrediti važnost pojedinog indikatora/podindikatora,
- 1 (jedan) – indikator/podindikator je obavezan,
- 2 (dva) – indikator/podindikator je poželjan,
- 3 (tri) – indikator/podindikator je nepotreban i zbog toga bi trebao biti uklonjen iz skupa indikatora/podindikatora.

Uvažavajući odgovore eksperata autorica je uvažila gotovo sve preporuke koje su dali evaluatori u pogledu uvodnih razmatranja. Vezano za veličinu uzorka na kojem je u ovom istraživanju rađena analiza treba reći da je obuhvaćeno 30% hrvatskih županija koje su kulturološki i geografski sličnih osobina te su bile spremne surađivati u obadva segmenta istraživanja kako je opisano u poglavlju 4. i 5. ovog rada. Evaluatori su naglasili isto tako da s obzirom da je ovo područje neistraženo i da nije do sada predložen nikakav sustav mjerenja spremnosti javnih politika (ne samo za e-uključivost nego i inače), zaključeno je da se za potrebe izrade doktorske disertacije, s obzirom na obim dokumentacije koja je predmet analize i razdoblje u kojem se pojava promatra, uzorak može smatrati primjerenim.

U sljedećoj tablici prikazani su stavovi evaluatora o važnosti indikatora ocijenjeni s ocjenom od 0 do 3. Niti jedan indikator nije ocijenjen kao nepotreban. Ključno je da su pristup i korištenje svih šest evaluatora ocijenili kao neophodne, dok su osnaživanje i utjecaj na kvalitetu života podjednako ocijeniti s „neohodan“ i „poželjan“ (Tablica 55.)

U Tablici 56. prikazani su stavovi o težinskim faktorima. Ključno je to da jedan evaluator predlaže da se težinski faktori dodijele na razini podindikatora, ali u tom slučaju se može smatrati da se niti jednom od spomenuta četiri indikatora ne daje posebnu važnost izravno. Ostali evaluatori su se izjasnili kako je prikazano u Tablici 56., a test osjetljivosti za sve prikazane kombinacije određen je i prezentiran u dijelu koji govori o testu osjetljivosti u poglavlju 10.1.3.

Tablica 55. Stavovi evaluatora vezano uz važnost indikatora kompozitnog indeksa

INDIKATORI	0 (nula) – ukoliko iz bilo kojeg razloga <b>ne možete odrediti</b> važnost pojedinog indikatora		1 (jedan) – ukoliko smatrate da je indikator <b>obavezan</b>		2 (dva) – ukoliko smatrate da je indikator <b>poželjan</b>		3 (tri) – ukoliko smatrate da je indikator <b>nepotreban</b> i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa indikatora/mjernog instrumenta	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
<b>PRISTUP</b>	0	0%	6	100%	0	0%	0	0%
<b>KORIŠTENJE</b>	0	0%	6	100%	0	0%	0	0%
<b>OSNAŽIVANJE</b>	0	0%	3	50%	3	50%	0	0%
<b>UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA</b>	0	0%	3	50%	3	50%	0	0%

Izvor: Autorica

Tablica 56. Stavovi evaluatora vezano uz težinske faktore za indikatore kompozitnog indeksa

INDIKATORI	Težinski faktor za indikatore po evaluatorima						Distribucija predloženih težinskih faktora											
	E1	E2	E3	E4	E5	E6	0,10	0,15	0,19	0,20	0,23	0,25	0,26	0,30	0,32	0,35	0,40	
<b>PRISTUP</b>	0,25	0,25	0,32	0,30	0,40	0,35	-	-	-	-	-	2	0	1	1	1	1	
<b>KORIŠTENJE</b>	0,25	0,25	0,26	0,15	0,20	0,20	-	1	-	2	-	2	1	-	-	-	-	
<b>OSNAŽIVANJE</b>	0,25	0,25	0,23	0,30	0,30	0,30	-	-	-	-	1	2	-	3	-	-	-	
<b>UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA</b>	0,25	0,25	0,19	0,25	0,10	0,15	1	1	1	-	-	3	-	-	-	-	-	

Izvor: Autorica

Tablica 57. Stavovi evaluatora vezano uz važnost podindikatora kompozitnog indeksa

PODINDIKATORI		0 (nula) – ukoliko iz bilo kojeg razloga <b>ne možete odrediti</b> važnost pojedinog indikatora		1 (jedan) – ukoliko smatrate da je indikator <b>obavezan</b>		2 (dva) – ukoliko smatrate da je indikator <b>poželjan</b>		3 (tri) – ukoliko smatrate da je indikator <b>nepotreban</b> i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa indikatora/mjernog instrumenta	
		Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
1. Strateški akt (dokument)	1.1. Izvor dokumenta je javno dostupan (nije/je javno dostupan)	0	0	6	100,00	0	0,00	0	0
	1.2. Razina zrelosti strateškog plana kojim se regulira e-uključivost	0	0	2	33,33	4	66,67	0	0
2.Sadržaj višegodišnjeg strateškog akta (dokumenta)	2.1. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje dostupnosti Interneta	0	0	4	66,67	2	33,33	0	0
	2.2. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje pristupačnosti digitalnog sadržaja	0	0	2	33,33	4	66,67	0	0
	2.3. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje priuštivosti opreme i interneta	0	0	2	33,33	4	66,67	0	0
	2.4. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje razvijenosti digitalnih vještina	0	0	2	33,33	4	66,67	0	0
	2.5. Višegodišnjim strateškim dokumentom je predviđena promocija digitalnog društva i e-uključivosti	0	0	2	33,33	4	66,67	0	0

PODINDIKATORI		0 (nula) – ukoliko iz bilo kojeg razloga <b>ne možete odrediti</b> važnost pojedinog indikatora		1 (jedan) – ukoliko smatrate da je indikator <b>obavezan</b>		2 (dva) – ukoliko smatrate da je indikator <b>poželjan</b>		3 (tri) – ukoliko smatrate da je indikator <b>nepotreban</b> i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa indikatora/mjernog instrumenta	
		Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
3. Dostupnost (tehnološki najbržeg) pristupa Internetu - širokopojasni pristup, 4G, 5G - Realizacija Programa razvoja širokopojasnog interneta ili drugi relevantan izvor nadležnih tijela koja su osigurala financijska sredstva za pripremu i provedbu	3.1. Spremnost mjere kojom se rješava dostupnost Interneta	0	0	6	100,00		0,00	0	0
	3.2. Razina realizacije mjere za dostupnost Interneta	0	0	4	66,67	2	33,33	0	0
4. Digitalna pristupačnost (e-Accessibility)	4.1. Spremnost mjere kojom se rješava digitalna pristupačnost	0	0	4	66,67	2	33,33	0	0
	4.2. Razina realizacije mjere za e-pristupačnost	0	0	4	66,67	2	33,33	0	0
5. Financijska potpora u vidu subvencije/donacije za nabavu opreme i pristupa Internetu u kući osobama osjetljivih društvenih skupina (invalidne osobe, nezaposleni, starije osobe) s ciljem bolje integracije u društvo općenito i u digitalno društvo	5.1. Spremnost mjere - financijska potpora	0	0	2	33,33	4	66,67	0	0
	5.2. Razina realizacije mjere financijske potpore	0	0	4	66,67	2	33,33	0	0

PODINDIKATORI		0 (nula) – ukoliko iz bilo kojeg razloga <b>ne možete odrediti</b> važnost pojedinog indikatora		1 (jedan) – ukoliko smatrate da je indikator <b>obavezan</b>		2 (dva) – ukoliko smatrate da je indikator <b>poželjan</b>		3 (tri) – ukoliko smatrate da je indikator <b>nepotreban</b> i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa indikatora/mjernog instrumenta	
		Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
6. Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	6.1. Spremnost mjere - Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	0	0	6	100,00	0	0,00	0	0
	6.2. Razina realizacije mjere jačanja ljudskih potencijala za e-upravu	0	0	4	66,67	2	33,33	0	0
7. Poticanje digitalnih vještina kod građana (lakša zapošljivost; starija populacija e-zdravstvo)	7.1. Spremnost mjere - poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana	0	0	4	66,67	2	33,33	0	0
	7.2. Razina realizacije mjere poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana	0	0	4	66,67	2	33,33	0	0
8. Promocija važnosti e-uključivosti u digitalno društvo i utjecaj na kvalitetu života	8.1. Spremnost promotivnih mjera	0	0	5	83,33	1	16,67	0	0
	8.2. Razina realizacije promotivnih mjera	0	0	3	50,00	3	50,00	0	0

Izvor: Autorica

Tablica 57. prikazuje stavove o važnosti svakog pojedinog podindikatora. Treba reći da niti jedan od podindikatora nije ocijenjen kao nepotreban. Svih šest evaluatora su ocijenila podindikatore ili kao neophodan ili kao poželjan.

Za izračunavanje empirijskog pokazatelja sadržajne valjanosti korištena je prilagođena formula predložena od strane Lawshe (1975):

$$CVR = (N_e - N/2)/(N/2)$$

gdje  $N_e$  označava broj stručnjaka koji su sudjelovali u procijeni, a predloženi indikator smatraju „obaveznim“ ili „poželjnim“ dok  $N$  predstavlja ukupan broj eksperata koji su sudjelovali u procijeni (Orehovački, 2013). U ovom istraživanju  $N_e=N=6$ .

Tablica 58. Pokazatelj sadržajne valjanosti i prosječna vrijednost relativne važnosti indikatora kompozitnog indeksa

Evaluator	PRISTUP	KORIŠTENJE	OSNAŽIVANJE	UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA
E1	1	1	2	2
E2	1	1	2	2
E3	1	1	2	2
E4	1	1	1	1
E5	1	1	1	1
E6	1	1	1	1
Broj obaveznih	6	6	3	3
Broj poželjnih	0	0	3	3
$N_e$	6	6	6	6
$N$	6	6	6	6
CVR	1	1	1	1
Aritmetička sredina	1	1	1,5	1,5

Izvor: Autorica

Kako je iz prethodne tablice vidljivo svaki od četiri indikatora kompozitnog indeksa ima CVR 1, dok se aritmetička sredina kreće između 1 do 1,5. Navedeno znači da su predloženi indikatori ocijenjeni kao relevantni za kompozitni indeks za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost 54+.

Iz Tablice 59. može se zaključiti da se CVR kreće između 1 i 1,67 što također potvrđuje da su prema stavovima evaluatora predloženi podindikator relevantni za KI za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+.

Prihvatanje indikatora/podindikatora s obzirom na izracunatu empirijsku vrijednost pokazatelja sadržajne valjanosti određeno je uz pomoć tablice referentnih vrijednosti predložene od strane Lawshe (1975) ovisno o broju eksperata koji su sudjelovati u procjeni važnosti. Tablica referentnih vrijednosti priložena je u nastavku (Tablica 60).

Tablica 59. Pokazatelj sadržajne valjanosti i prosječna vrijednost relativne važnosti podindikatora kompozitnog indeksa

Ekspert	1.1. Izvor dokumenta je javno dostupan (nije/je javno dostupan)	1.2. Razina zrelosti strateškog plana kojim se regulira e-uključivost	2.1. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje dostupnosti Interneta	2.2. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje pristupačnosti digitalnog sadržaja	2.3. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje priuštivosti opreme i interneta	2.4. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje razvijenosti digitalnih vještina	2.5. Višegodišnjim strateškim dokumentom je predviđena promocija digitalnog društva i e-uključivosti
E1	1	2	1	2	2	2	2
E2	1	1	1	1	1	1	1
E3	1	2	1	2	2	2	2
E4	1	1	1	1	1	1	1
E5	1	2	2	2	2	2	2
E6	1	2	2	2	2	2	2
Broj obaveznih	6	2	4	2	2	2	2
Broj poželjnih	0	4	2	4	4	4	4
N - Ukupan broj eksperata	6	6	6	6	6	6	6
n - Broj eksperata koji su ocijenili s 1 ili 2	6	6	6	6	6	6	6
CVR	1	1	1	1	1	1	1
Aritmetička sredina	1	1,67	1,33	1,67	1,67	1,67	1,67



Tablica 59. Pokazatelj sadržajne valjanosti i prosječna vrijednost relativne važnosti podindikatora kompozitnog indeksa - nastavak

Ekspert	3.1. Spremnost mjere kojom se rješava dostupnost Interneta	3.2. Razina realizacije mjere za dostupnost Interneta	4.1. Spremnost mjere kojom se rješava digitalna pristupačnost	4.2. Razina realizacije mjere za e-pristupačnost	5.1. Spremnost mjere - financijska potpora	5.2. Razina realizacije mjere financijske potpore
E1	1	2	2	2	2	2
E2	1	1	1	1	1	1
E3	1	2	2	2	2	2
E4	1	1	1	1	1	1
E5	1	1	1	1	2	1
E6	1	1	1	1	2	1
Broj obaveznih	6	4	4	4	2	4
Broj poželjnih	0	2	2	2	4	2
N - Ukupan broj eksperata	6	6	6	6	6	6
n - Broj eksperata koji su ocijenili s 1 ili 2	6	6	6	6	6	6
CVR	1	1	1	1	1	1
Aritmetička sredina	1	1,33	1,33	1,33	1,67	1,33

Tablica 59. Pokazatelj sadržajne valjanosti i prosječna vrijednost relativne važnosti podindikatora kompozitnog indeksa - nastavak

Ekspert	6.1. Spremnost mjere - Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	6.2. Razina realizacije mjere jačanja ljudskih potencijala za e- upravu	7.1. Spremnost mjere - poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana	7.2. Razina realizacije mjere poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana	8.1. Spremnost promotivnih mjera	8.2. Razina realizacije promotivnih mjera
E1	1	2	2	2	1	2
E2	1	1	1	1	2	2
E3	1	2	2	2	1	2
E4	1	1	1	1	1	1
E5	1	1	1	1	1	1
E6	1	1	1	1	1	1
Broj obaveznih	6	4	4	4	5	3
Broj poželjnih	0	2	2	2	1	3
N - Ukupan broj eksperata	6	6	6	6	6	6
n - Broj eksperata koji su ocijenili s 1 ili 2	6	6	6	6	6	6
CVR	1	1	1	1	1	1
Aritmetička sredina	1	1,33	1,33	1,33	1,17	1,5

Izvor: Autorica

Tablica 60. Referentne vrijednosti pokazatelja sadržajne valjanosti u odnosu na broj eksperata

Broj stručnjaka	Referentna vrijednost
5	0,99
<b>6</b>	<b>0,99</b>
7	0,99
8	0,78
9	0,75
10	0,62
11	0,59
12	0,56
13	0,54
14	0,51
15	0,49
20	0,42
25	0,37
30	0,33
35	0,31
40	0,29

Izvor: Lawshe (1975, p. 568)

Ovisno o broju eksperata koji su sudjelovali u istraživanju referentne vrijednosti prikazane u tablici uzimale su se kao relevantne za donošenje odluke o zadržavanju odnosno uklanjanju pojedinog indikatora/podindikatora.

Drugi empirijski pokazatelj koji se koristio u određivanju zadržavanja odnosno odbacivanja definiranih indikatora/podindikatora je prosječna vrijednost relativne važnosti. Ovaj kvantitativni indikator jednak je aritmetičkoj sredini svih vrijednosti relativne važnosti koju je skupina odabranih eksperata pridruživala svakom pojedinom indikatoru/podindikatoru. S obzirom na to da se za procjenu relativne važnosti koristila skala od tri stupnja (navedena u prethodnom odlomku) kao referentna vrijednost uzimala se prosječna vrijednost relativne važnosti manja ili jednaka 2 ( $\leq 2$ ) (Orehovački, 2013). Pri tome svi indikatori/podindikatori kojima je izračunom utvrđeno da je pokazatelj prosječne vrijednosti relativne važnosti veći od 2 trebali bi se ukloniti iz inicijalnog skupa. Ovakvim postupkom validacije osigurala se sadržajna valjanost svakog pojedinog indikatora/podindikatora odnosno potvrdilo se da indikatori/podindikatori koji su zadržani prema mišljenju eksperata zaista trebaju biti sastavni elementi kompozitnog indeksa za utvrđivanje razine spremnosti javnih politika za e-uključivost 54+.

Za vrijeme trajanja fokus grupe rađena je audiosnimka rasprave. Tijek fokus grupe je bio sljedeći:

- nakon uvodnog izlaganja autorice, moderatorica i članica fokus grupe ističe da je tema aktualna jer strategije, planovi i programi u EU moraju biti digitalni i moraju biti zeleni. Tema za raspravu je dojam o predloženom pristupu mjerenju spremnosti javnih politika za e-uključivost 54+ populacije pomoću kompozitnog indeksa. Komentari na prijedlog kompozitnog indeksa su:

- Aktualnost obzirom na broj isključenih građana populacije 54+ iz digitalnog društva, a posebice s aspekta tržišta radne snage, jer obzirom na nedostatak radnika, sve je važnije da zaposlenici ostanu što duže aktivni u radom okruženju i da budu spremni prihvatiti rad u novom digitaliziranom okruženju. Nedovoljna digitalna pismenost upravo je čest razlog odlaska u mirovinu jer pojedinci nisu spremni prihvatiti nove načine rada.
- Evaluatori su temeljem rasprave usuglašeni oko toga da svi predloženi indikatori mogu imati jednaku važnost, no ipak, ako bi se među njima radilo rangiranje tada je najvažniji indikator **pristup** te da bi kod dodjeljivanja težinskih faktora svakako tom indikatoru trebalo dati najveću težinsku vrijednost (prijedlozi: pristup=0,40, korištenje=0,30, osnaživanje=0,20, utjecaj na kvalitetu života 0,10). Obzirom da postoje slični stavovi oko definiranja težinskih faktora stoga se je kod obrade podataka ovaj prijedlog uzeo u obzir kao osnovni scenario pri analizi osjetljivosti.
- S aspekta vremenskog razdoblja u kojem je predloženi kompozitni indeks primjenjiv, zasigurno s vremenom može doći do promjene važnosti indikatora kompozitnog indeksa ili čak njihove svrhe. Neki indikatori, primjerice pristup, postanu riješeni tako da u tom smislu više nije upitno da isti ima značajan ili najznačajniji utjecaj na pitanje e-uključivosti. No, s druge strane valja reći da tehnička rješenja po pitanju povezivosti ubrzano se razvijaju (sada aktualno 5G mreže) kao što raste i složenost usluga za koje je povezanost nužna. Navedeno ukazuje na potrebu da se predloženi kompozitni indeks dinamički prilagođava, što bi se moglo razmatrati u daljnjim istraživanjima.
- Evaluatori su u raspravi iznijeli da se slažu da je uzorak od 30% jedinica područne (regionalne) samouprave (8 od 21) dovoljan za potrebe izrade doktorske disertacije. Evaluatori su isto tako suglasni da je na bazi predviđenog uzorka moguće utvrditi tendenciju spremnosti javnih politika, s obzirom da područje istraživanja još nije detaljno istraženo. Također napomenuto je da se obavezno treba opisati kriterije izbora županija koje će činiti uzorak.

- Evaluatori naglašavaju važnost da se preciziraju kategorije dokumenata koji su izvor podataka, na način da se jasno razluči što su planski dokumenti te na koji način se utvrđuju vrijednosti za podindikatore, a koje se utvrđuju iz dokumenata koji predstavljaju realizaciju provedenih mjera.
- Tijekom izlaganja evaluatori su spomenuli da je preciznije koristiti pojam „kapacitet javne uprave“ umjesto „snaga javne uprave“ no opaska je bila u kontekstu RM-2 koji je izvorni rad drugih autora te je izvorni termin na engleskom jeziku naveden kao „public administration force“ u tom smislu u ovom radu se koristi izvorni naziv jednog od makro uzroka.
- Općeniti zaključak evaluatora fokus grupe je da doprinos rezultata istraživanja iz ove disertacije moguć u široj primjeni osmišljene metode za praćenje spremnosti javnih politika na bilo kojoj razini i za bilo koje područje kojim se javne politike bave. Dinamičnost kompozitnog indeksa je pitanje revidiranja svrhe i važnosti pojedinih indikatora kroz duži vremenski period.
- U kontekstu novog sustava strateškog planiranja javnih politika (vezano uz hrvatsku i EU praksu), on može biti na nacionalnoj razini instrument monitoringa i evaluacije praćenja nacionalne politike po indikatorima te se može rangirati stupanj razvijenosti određenih kategorija (među županijama, ruralno-urbano, integriranog teritorijalnog ustroja - ITU područja).

10.1.2. Prikupljanje podataka za izračun kompozitnog indeksa

Kod formiranja indikatora važno je voditi računa o dostupnosti izvora podataka (Michener, 2015).

**Izvore podataka** čine politike koje su sastavni dio strateških dokumenata kao potencijalna poželjna mjera, ali prema situaciji mogu biti i nametnute kao zakonska obveza za rješavanje uočenog društvenog problema. Sagledavajući aktualne propise vezane uz strateško planiranje i provedbu strateških dokumenata koji se primjenjuju u Republici Hrvatskoj, valja istaknuti da će predmet analize biti dokumenti kao što je prikazano u Tablici 61.

Tablica 61. Izvor podataka za analizu spremnosti javnih politika

Redni broj	Izvor je obavezan ili opcionalan	Naziv dokumenta	Razina važnosti dokumenta	Razdoblje na koje se odnosi	Tip dokumenta (planski / izvještajni)
1.	Obvezno	Razvojna strategija	Strateška razina	Šestogodišnje razdoblje	Planski
2.	Obvezno	Izvještaj o provedbi razvojne strategije	Strateška razina	Godišnje	Izvještajni
3.	Opcionalan	Izvještaj o izvršenju Proračuna	Strateška razina	Godišnje	Izvještajni
4.	Opcionalan	Izvještaj o provedbi programa, projekata i aktivnosti	Operativna razina	Godišnje	Izvještajni
5.	Obvezno	Izjava o pristupačnosti mrežnog sjedišta (web stranice)	Operativna razina	Nije definirano	Izvještajni
6.	Obvezno	Izvještaj o provedbi programa, projekata kojeg provode udruge za opće dobro (Vladin ured za udruge)	Operativna razina	Godišnje	Izvještajni

7.	Opcionalan	Podaci o provedenim programima jačanja kapaciteta ljudskih potencijala (podaci od županija)	Operativna razina	Godišnje	Na zahtjev
----	------------	---	-------------------	----------	------------

Izvor: Autorica

Dokumenti označeni rednim brojem 1.-5. su javno dostupni na službenim web stranicama jedinicama područne – regionalne samouprave, izuzev izvještaja o provedbi programa, projekata i aktivnosti koji su sastavni dio izvještaja o izvršenju proračuna i čine njegov sastavni dio (koji nužno nije objavljen u službenom glasilu, ali može biti dostupan uz Proračun, pri provođenju sjednica predstavničkog tijela na kojima se donose odluke u osvajanju godišnjih izvještaja). Podaci za redni broj 6. (Tablica 61.) zatraženi su od institucija nacionalne razine (srpanj 2021.). Za redni broj 7. mjerodavan je plan stručnog usavršavanja donosi se na razini godine te se o izvršenju istoga piše izvješće jednom godišnje uz izvještaj o izvršenju proračuna. U nastavku se navodi popis podindikatora te izvor i napomena o obvezi vođenja navedene vrste dokumenata od strane JP(R)S.

Tablica 62. Popis podindikatora kojima se mjeri spremnost javne politike za određeni indikator kompozitnog indeksa koji se odnosi na komponentu RM-1 i izvora za utvrđivanje njihovih vrijednosti

Podindikator	Naziv	Izvor	Napomena
1.1.	Strateški dokumenti - Izvor dokumenta je javno dostupan	Strateški planski dokument	Zakonska obveza objave dokumenta
1.2.	Strateški dokumenti - Razina zrelosti strateškog akta kojim se regulira e-uključivost		Strateško pitanje planiranja e-uključivosti i e-uključivosti 54+ populacije
2.1.	Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje dostupnosti Interneta		Strateško pitanje plana razvoja infrastrukture
2.2.	Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se		Zakonska obveza poštivanja

	pitanje pristupačnosti digitalnog sadržaja		standarda digitalne pristupačnosti
2.3.	Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje priuštivosti opreme i Interneta		Strateško pitanje za poticanje e-uključivosti
2.4.	Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje razvijenosti digitalnih vještina		Strateško pitanje za poticanje e-uključivosti
2.5.	Višegodišnjim strateškim dokumentom je predviđena promocija digitalnog društva i e-uključivosti		Strateško pitanje za poticanje e-uključivosti
3.1.	Spremnost mjere kojom se rješava dostupnost Interneta	Strateški razvojni plan, Izvještaj o provedbi razvojne strategije, Izvještaj o izvršenju proračuna, Plan razvoja širokopojasnog Interneta, Izvješće Ministarstva regionalnog razvoja i EU fondova o odobrenju i provedbi projekata od nacionalnog interesa vezano za infrastrukturu	Strateško pitanje
3.2.	Razina realizacije mjere za dostupnost Interneta	Strateški razvojni plan, Izvještaj o provedbi razvojne strategije, Izvještaj o izvršenju proračuna, Plan razvoja širokopojasnog Interneta, Izvješće Ministarstva regionalnog razvoja i EU fondova o odobrenju i provedbi projekata od nacionalnog interesa vezano za infrastrukturu	Strateško pitanje
4.1.	Spremnost mjere kojom se rješava digitalna pristupačnost	Izjava o pristupačnosti web mrežnih sjedišta	Zakonska obveza
4.2.	Razina realizacije mjere za digitalne pristupačnosti	Izjava o pristupačnosti web mrežnih sjedišta te uvid u web mrežno sjedište u trenutku evaluacije ovog podindikatora	Zakonska obveza
5.1.	Spremnost mjere - financijska potpora	Strateški razvojni plan, Izvještaj o provedbi razvojne strategije, Izvještaj o izvršenju proračuna i Izvješće o provedbi predano Vladinom uredu za udruge	Zakonska obveza



5.2.	Razina realizacije mjere financijske potpore	Strateški razvojni plan, Izvještaj o provedbi razvojne strategije, Izvještaj o izvršenju proračuna i Izvješće o provedbi predano Vladinom uredu za udruge	Zakonska obveza
6.1.	Spremnost mjere - Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	Pravilnikom o stručnom usavršavanju definira se obveza donošenja godišnjeg Plana stručnog usavršavanja i osposobljavanja	Zakonska obveza
6.2.	Razina realizacije mjere jačanja ljudskih potencijala za e-upravu	Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna može uključivati i izvješća o provedbi programa/plana stručnog usavršavanja	Zakonska obveza
7.1.	Razina realizacije mjere jačanja ljudskih potencijala za e-upravu	Strateški razvojni plan i godišnji plan financiranja projekata i programa koje provode neprofitne organizacije	Zakonska obveza
7.2.	Razina realizacije mjere poticanja razvoja digitalnih vještina građana	Strateški razvojni plan, Izvještaj o provedbi razvojne strategije, Izvještaj o izvršenju proračuna, Izvješće o provedbi predano Vladinom uredu za udruge (briga o osobama starije životne dobi (edukacija, tečajevi, radionice, druženja ...); usluge usmjerene na podizanje kvalitete i kulture življenja) te dodatni podaci dobiveni od županijskih službi za 2020. godinu, jer ista nije još u sustavu Vladinog ureda za udruge	Zakonska obveza
8.1.	Spremnost promotivnih mjera	Strateški plan razvoja i Izvještaj o provedbi razvojne strategije	Nije zakonska obveza, ali je strateški efikasna mjera za promjenu stanja
8.2.	Razina realizacije promotivnih mjera	Strateški plan razvoja i Izvještaj o provedbi razvojne strategije	Nije zakonska obveza, ali je strateški efikasna mjera za promjenu stanja

Izvor: Autorica temeljem analize opisane u poglavlju 9 ovog rada

Izvori podataka za razmatranje spremnosti javnih politika za e-uključivosti 54+ su prikupljeni u razdoblju od 15. 5. 2021. do 3. 9. 2021. godine nakon čega je pristupljeno ocjeni istih te je potom napravljena obrada. Za 2020. godinu za podindikatore vezane uz razvoj mreže širokopojsnog pristupa Internetu rađena je procjena na bazi izvršenja 2019. godine, a podaci za donacije prikupljeni su temeljem javnih objava županija o donacijama, što je zakonska obveza davatelja donacija iz javnih izvora.

Istraživanjem spremnosti javne politike za e-uključivost populacije 54+ obuhvaćeno je osam županija Republike Hrvatske i to: Koprivničko-križevačka županija, Varaždinska županija, Krapinsko-zagorska županija, Međimurska županija, Bjelovarsko-bilogorska županija, Virovitičko-podravska županija, Zagrebačka županija i Istarska županija. Županije su vrlo sličnih osobina sa gledišta organizacijske kulture, pripadaju Kontinentalnom dijelu RH, osim Istarske županije koja je pridodana u uzorak sukladno iskazanom interesu da sudjeluje u istraživanju. Jedan od bitnih kriterija za uključivanje u istraživanje je i dostupnost kontakt podataka od članica i članova županijske skupštine ili spremnost službi koje se bave poslovima županijske skupštine da budu kontakt prema članicama i članovima županijske skupštine tamo gdje nisu osigurane javne adrese elektroničke pošte ili su iste radi Opće uredbe o zaštiti osobnih podataka (GDPRa) zaštićene. Na tom prigodnom uzorku analizirani su dokumenti opisani u prethodnom dijelu ovog poglavlja. Cilj analize je bio za svaku promatranu županiju kvantificirati parametre koji ukazuju na spremnost javnih politika za e-uključivost populacije 54+, koja se nerijetko podudara s osjetljivim skupinama poput osoba s invaliditetom, nezaposlenih ili teško zapošljivih, osoba starije životne dobi. Analiza podataka predvođena je početnim koracima koji su opisani u nastavku. Analiza je rađena tijekom rujna 2021. godine i rezultirala je registriranjem 19 podindikatora (skraćeno PIN) u tabelarnom obliku. Kako je analiza dokumentacije rađena za godinu 2016., 2017., 2018., 2019. i 2020. u navedenoj datoteci formirano ukupno 40 zapisa (redaka), tj. za svaku od osam županija po pet zapisa. Prema tome, statističku jedinicu (jedinicu analize podataka) činilo je 40 strukturiranih zapisa u tabelarnom obliku. Na osnovu SPSS datoteke izvedene su statističke analize programom IBM SPSS Statistics 25.

### 10.1.3. Statistička analiza rezultata

U ovom poglavlju opisuje se multivarijantna analiza, normalizacija podataka, primjenji su težinski faktori prema zaključku s FG i agregiranje podataka, rađen je test osjetljivosti rezultata na promjenu težinskih faktora. Pojedinačne indikatore odnosno podindikatore detaljnije se proanaliziralo u smislu njihovog učinka na ukupni kompozitni indeks te su rezultati povezani s drugim nezavisnim varijablama (broj stanovnika starijih od 54 godine u promatranim županijama, procjena za 2019. godinu prema podacima Državnog zavoda za statistiku). Rezultati obrade podataka prikazani su tabelarno i grafički.

Metode statističke analize korištene za kompozitni indeks su:

- a) deskriptivne metode (tabelarni i grafički prikazi, relativni brojevi, srednje vrijednosti, mjere disperzije i prosječna stopa rasta);
- b) multivarijatne metode provjere kvalitete kompozitnog indeksa (za vrednovanje pouzdanosti indikatora (konstrukata) predloženog kompozitnog indeksa korišten je Cronbach Alpha koeficijent unutarnje dosljednosti te je izrađena korelacijska matrica kojom se utvrđuje povezanost među podindikatorima);
- c) analiza osjetljivosti kompozitnog indeksa na promjene u vrijednosti težinskih faktora za provjeru robusnosti kompozitnog indeksa.

Uzorak od 40 zapisa skupa podindikatora s vrijednostima od 0 (nema, ne postoji) do 1 (postoji u cijelosti, odnosno realizirano prema planu) prikazani su u apsolutnim frekvencijama u Tablici 63. Djelomična realizacija nekih od aktivnosti evidentirana je s vrijednosti 0,3 ili 0,5 ili 0,7. U Tablici 64. za navedene frekvencije izračunati su deskriptivni pokazatelji.

Tablica 63. Učestalosti vrijednosti pojedinih podindikatora za osam analiziranih županija i za pet promatranih godina (n = 40)

Podindikator (PIN)	0 = ne postoji	0,3 = djelomično realizirano	0,5 = polovično realizirano	0,7 = većim dijelom realizir.	1 = u potpunosti realizirano	Ukupno
PIN11 Strateški planski dokumenti – javno dostupan	-	-	2	38	-	40
PIN12 Strateški planski dokumenti – opći ili specijalizirani	-	35	-	5	-	40
PIN21 Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje dostupnosti Interneta	7	13	2	18	-	40
PIN22 Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje pristupačnosti digitalnog sadržaja	32	4	3	1	-	40
PIN23 Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje priuštivosti opreme i Interneta	40	-	-	-	-	40
PIN24 Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje razvijenosti digitalnih vještina	21	5	5	9	-	40
PIN25 Višegodišnjim strateškim dokumentom predviđena je promocija digitalnog društva i e-uključivosti	28	-	3	9	-	40
PIN31 Spremnost mjere kojom se rješava dostupnost Interneta	8	-	32	-	-	40
PIN32 Razina realizacije mjere za dostupnost Interneta	8	-	20	12	-	40
PIN41 Spremnost mjere kojom se rješava digitalna pristupačnost	32	-	7	-	1	40
PIN42 Razina realizacije mjere za digitalnu pristupačnost	32	-	1	6	1	40
PIN51 Spremnost mjere – financijska potpora	40	-	-	-	-	40
PIN52 Razina realizacije mjere financijske potpore	40	-	-	-	-	40
PIN61 Spremnost mjere - jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	-	-	40	-	-	40
PIN62 Razina realizacije mjere jačanja ljudskih potencijala za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	-	-	40	-	-	40
PIN71 Spremnost mjere – poticanja razvoja digitalnih vještina građana	-	-	40	-	-	40
PIN72 Razina realizacije mjere razvoja digitalnih vještina građana	2	7	31	-	-	40
PIN81 Spremnost promotivnih mjera	36	-	4	-	-	40
PIN82 Razina realizacije promotivnih mjera	36	4	-	-	-	40

Izvor: Autorica

Tablica 64. Rezultati deskriptivne statističke analize (aritmetičke sredine, medijani, standardne devijacije i koeficijenti varijacije) za n = 40

Podindikator (PIN)	Aritmetička sredina	Medijan	Standardna devijacija	Koeficijent varijacije
PIN11	0,69	0,70	0,044	6
PIN12	0,35	0,30	0,134	38
PIN21	0,44	0,40	0,270	61
PIN22	0,09	0,00	0,183	203
PIN23	0,00	0,00	0,000	-
PIN24	0,26	0,00	0,298	115
PIN25	0,20	0,00	0,305	153
PIN31	0,40	0,50	0,202	51
PIN32	0,46	0,50	0,249	54
PIN41	0,11	0,00	0,240	218
PIN42	0,14	0,00	0,294	210
PIN51	0,00	0,00	0,000	-
PIN52	0,00	0,00	0,000	-
PIN61	0,50	0,50	0,000	0
PIN62	0,50	0,50	0,000	0
PIN71	0,50	0,50	0,000	0
PIN72	0,44	0,50	0,128	29
PIN81	0,05	0,00	0,152	304
PIN82	0,03	0,00	0,091	303

Izvor: Autorica

U Tablici 64. uočljivo je negdje nepostojanje razlike, negdje manja razlika, a negdje velika razlika između aritmetičke sredine i medijana. Po toj bi se razlici promatranih 19 podindikatora mogli podijeliti u tri grupe:

- šest podindikatora kod kojih **nema razlike** između aritmetičke sredine i medijana odnosno kod kojih je koeficijent varijacije 0%. To su podindikatora PIN23, PIN51, PIN52, PIN61, PIN62 i PIN71.
- šest podindikatora kod kojih postoji **umjerena razlika** između aritmetičke sredine i medijana odnosno kod kojih je koeficijent varijacije umjeren. To su podindikatora PIN11, PIN12, PIN21, PIN31, PIN32 i PIN72.
- sedam podindikatora kod kojih postoji **velika razlika** između aritmetičke sredine i medijana odnosno kod kojih je koeficijent varijacije ekstremno visok (preko 100%). To su indikatori PIN22, PIN24, PIN25, PIN41, PIN42, PIN81 i PIN82.

Svaki podindikator pripada nekoj od komponenti modela. Izuzetak su podindikator PIN11 i PIN12. koji su zajednički. U sljedećoj shemi navedeni su indikatori kompozitnog indeksa (komponente modela e-uključivosti populacije 54+ (KM)) s pripadajućim podindikatorima (PIN):

KM0 zajednička komponenta:	PIN11 i PIN12
KM1 pristup:	PIN21, PIN23, PIN31, PIN32, PIN51 i PIN52.
KM2 korištenje:	PIN24, PIN61, PIN62, PIN71 i PIN72.
KM3 osnaživanje	PIN22, PIN41 i PIN42.
KM4 utjecaj na kvalitetu života:	PIN25, PIN81 i PIN82.

U Tablici 65. prezentirani su deskriptivni pokazatelji po pojedinim indikatorima kompozitnog indeksa.

Tablica 65. Rezultati deskriptivne statističke analize (aritmetičke sredine, medijani, standardne devijacije i koeficijenti varijacije) po pojedinim komponentama modela (n = 40)

Indikatori	Aritmetička sredina	Medijan	Standardna devijacija	Koeficijent varijacije
Na osnovu originalnih podataka (n = 40)				
KM0 zajednička komponenta	1,04	1,00	0,145	14
KM1 pristup	1,30	1,50	0,606	47
KM2 korištenje	2,20	2,00	0,292	13
KM3 osnaživanje	0,34	0,00	0,588	17
KM4 utjecaj na kvalitetu života	0,27	0,00	0,485	180

Izvor: Autorica

**Originalni podaci:** Postignute prosječne vrijednosti umjereno se razlikuju kod četiri komponente modela (komponente KM0, KM1, KM2 i KM3). Međutim, ta je prosječna vrijednost vrlo različita po pojedinim županijama kod jedne od komponenata (komponente KM4). Dakle, kod 4. komponente modela je velika razlika između pojedinih županija u postignutoj spremnosti javnih politika za e-uključivanje generacije 54+ (to se ogleda u visokom koeficijentu varijacije od 180%).

## Multivarijantna analiza

### Test pouzdanosti

Za potrebe analize pouzdanosti korišteno je 19 podindikatora (čestica, *items*, označeni s PIN11 do PIN82). Analiza pouzdanosti (*Reliability Analysis*) je napravljena Cronbach alpha pokazateljem za navedenu skupinu podindikatora. Pri tome je broj jedinica promatranja jednak 40 (8 županija x 5 godina = 40).

Budući da je analizom dobiven Cronbach alpha od 0,76 može se zaključiti da su podaci za pojedine podindikatore međusobno **dobro usklađeni** u cjelini, premda je vrijednost koeficijenta korelacije između nekih podindikatora s drugim podindikatorima jednaka nuli ( $r = 0$ ). Radi se o šest podindikatora s praktički istim vrijednostima u svim županijama i svim promatranim godinama (PIN23 = PIN51 = PIN52 = 0; PIN61 = PIN62 = PIN71 = 0,5) kako je to već navedeno u Tablici 64.

### Korelacijska analiza

Narednu skupinu rezultata analize čine bivarijatni **koeficijenti korelacije** ( $r_s$ ) za koje su rezultati prezentirani u formi korelacijske matrice. Podaci na osnovu kojih je rađena korelacijska analiza su 40 zapisa koji čine osnovni uzorak.

Postupak je bio sljedeći: najprije je pomoću Kolmogorov-Smirnovljevog testa provjereno postoji li normalnost vrijednosti podindikatora. Utvrđeno je da od 19 podindikatora njih šest nema varijabilnost (varijanca je nula) pa su iz korelacijske analize isključeni podindikator PIN23, PIN51, PIN52, PIN61, PIN62 i PIN71. Rezultati Kolmogorov-Smirnovljevog testa su pokazali da nijedan od preostalih 13 podindikatora nema vrijednosti slične normalnoj distribuciji pa je preostalo samo izračunavati koeficijente korelacije neparametrijskom metodom (Spearmanov koeficijent korelacije ranga).

Koeficijenti korelacije mogu biti statistički značajni ( $p < 0,05$ ) ili ne ( $p > 0,05$ ). Ako su statistički značajni onda utvrđena povezanost ne vrijedi samo u promatranom uzorku nego vrijedi i za čitavu populaciju (osnovni skup). Zbog nepostojanja sličnosti distribucija vrijednosti podindikatora s normalnom distribucijom nije moguće koristiti parametrijski Pearsonov koeficijent korelacije pa je izračunato 78 Spearmanovih koeficijenata korelacije koji su prikazani u korelacijskoj matrici (Tablica 66.).

Tablica 66. Rezultati korelacijske analize – Spearmanovi koeficijenti korelacije ranga

Podindikator	PIN 11	PIN 12	PIN 21	PIN 22	PIN 24	PIN 25	PIN 31	PIN 32	PIN 41	PIN 42	PIN 72	PIN 81	PIN 82
PIN11	1												
PIN12	0,087	1											
PIN21	0,352	0,386	1										
PIN22	0,114	0,033	0,144	1									
PIN24	-0,336	0,468	0,090	0,391	1								
PIN25	0,148	0,456	0,217	0,013	<b>0,756</b>	1							
PIN31	0,172	0,189	0,331	0,109	0,118	0,179	1						
PIN32	0,195	0,271	0,454	0,229	0,234	0,278	<b>0,756</b>	1					
PIN41	0,114	0,179	0,411	0,092	0,018	0,061	0,249	0,365	1				
PIN42	0,114	0,155	0,407	0,100	0,004	0,045	0,249	0,360	<b>0,998</b>	1			
PIN72	0,137	0,203	0,335	0,140	-0,249	-0,371	0,473	0,322	0,130	0,126	1		
PIN81	0,076	<b>0,882</b>	0,341	-0,166	<b>0,488</b>	<b>0,557</b>	0,167	0,189	0,036	0,005	0,179	1	
PIN82	0,076	<b>0,882</b>	0,341	-0,166	<b>0,488</b>	<b>0,557</b>	0,167	0,189	0,036	0,005	0,179	<b>1,000</b>	1

Izvor: Autorica

Od ukupno 78 koeficijenata korelacije u matrici koeficijenata njih 12 pokazuju postojanje statistički značajne povezanosti ( $p < 0,05$ ). Ti se koeficijenti kreću između **-0,371** i **0,391** i znače postojanje slabije povezanosti. Od toga ih je 10 pozitivnih, a 2 negativnih koeficijenata. Nadalje, 14 koeficijenata ( $p < 0,01$ ) poprima vrijednosti između 0,407 i 1. Ostalih 52 koeficijenata nisu statistički značajni.

### Analiza osjetljivosti kompozitnog indeksa

Budući da značaj pojedinih indikatora kompozitnog indeksa nije isti prema zaključcima koje su donijeli članovi fokus grupe i ostala dva evaluatora, to se postupkom ponderiranja (dodjeljivanja težinskih faktora pojedinim indikatorima) utvrdila osjetljivost kompozitnog indeksa za promatrane županije (u 2020. godini).

Jedno od pitanja upućenih evaluatorima u evaluacijskim tablicama, a i kroz raspravu na fokus grupi bilo je na kojoj razini detaljnosti smatraju da treba dodijeliti težinske faktore (na razini indikatora ili na razini podindikatora). Svih šest evaluatora se složilo da je zbog kompleksnosti podindikatora jasnije odrediti težinske faktore za razinu indikatora, no ipak jedan evaluator je razradio i na nivou podindikatora što se pokazalo prekompleksnim. S druge strane treba reći da su evaluatori u evaluacijskim tablicama dali različite prijedloge o vrijednostima težinskih



faktora. Zaključeno je tijekom fokus grupe da zajedničkoj komponenti ne treba dodjeljivati vrijednost težinskog faktora jer ona na sve indikatore utječe podjednako, a da indikatorima KM1, KM2, KM3 i KM4 treba dodijeliti težinske faktore od 0,4 0,3 0,2 i 0,1 te da postupak ponderiranja treba primijeniti samo za posljednju promatranu godinu, tj. za 2020. Kako su inicijalno stavovi evaluatora o težinskim faktorima bili različiti u analizi osjetljivosti, provedena je analiza za sve predložene scenarije. Rezultati prije postupka ponderiranja i nakon postupka ponderiranja prikazani su u Tabeli 67. radi usporedbe rezultata.

Postupak ponderiranja je bio sljedeći:

1. Napravljena je suma svih podindikatora (izuzev onih koji pripadaju KM0).
2. Svaki indikator (osim KM0 kojem nije dodijeljen težinski faktor) množen je sa zadanim faktorom.
3. Nakon toga je ukupna suma neponderiranih vrijednosti (iznosila je 44,1) podijeljena s ukupnom sumom ponderiranih vrijednosti (iznosila je 13,15) da bi se dobio faktor uvećanja (3,3536).
4. Svaka ponderirana vrijednost množena je s faktorom uvećanja (3,3536) da bi se ponderirane vrijednosti svele na red veličine neponderiranih vrijednosti (to je ujedno kontrola da je postupak ponderiranja dobro izveden).

Tablica 67. Pregled vrijednosti indikatorima kompozitnog indeksa po županijama za 2020. godinu prije i poslije postupka primjene težinskih faktora po scenarijima

Scenarij (S)	Županija	INDIKATORI					UKUPNO	Rang županije
		KM0	KM1	KM2	KM3	KM4		
N E P O N D E R I R A N O	Koprivničko-križevačka	1,0	1,7	2,0	1,2	0,0	5,9	6
	Varaždinska županija	1,0	1,5	2,0	0,0	0,0	4,5	8
	Krapinsko-zagorska	1,4	1,9	2,3	1,9	0,0	7,5	3
	Međimurska	1,0	1,9	2,0	1,2	0,0	6,1	5
	Bjelovarsko-bilogorska	1,0	1,3	2,0	1,2	0,0	5,5	7
	Virovitičko-podravska	1,0	1,9	2,3	1,2	0,7	7,1	4
	Zagrebačka	1,4	1,9	2,7	1,0	1,5	8,5	1
	Istarska	1,0	1,9	2,7	1,7	0,5	7,8	2
	Ukupno	<b>8,80</b>	<b>14,00</b>	<b>18,00</b>	<b>9,40</b>	<b>2,70</b>	<b>52,90</b>	

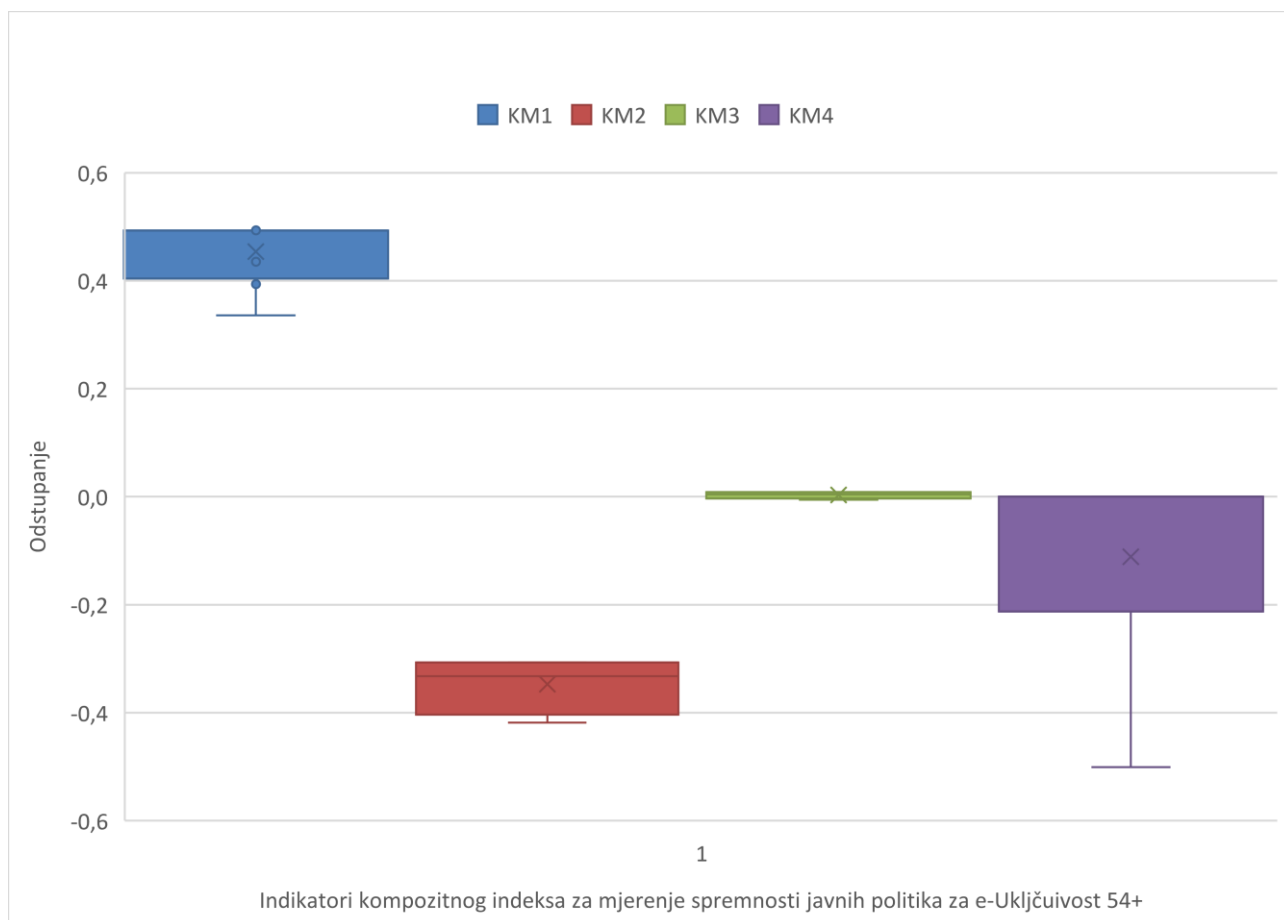
S1	Težinski faktori	-	0,4	0,3	0,2	0,1		
P O N D E R I R A N O	Koprivničko-križevačka	1,00	2,28	2,01	0,81	0,00	6,10	6
	Varaždinska županija	1,00	2,01	2,01	0,00	0,00	5,02	8
	Krapinsko-zagorska	1,40	2,55	2,31	1,27	0,00	7,53	3
	Međimurska	1,00	2,55	2,01	0,81	0,00	6,37	5
	Bjelovarsko-bilogorska	1,00	1,74	2,01	0,81	0,00	5,56	7
	Virovitičko-podravaska	1,00	2,55	2,31	0,81	0,24	6,91	4
	Zagrebačka	1,40	2,55	2,72	0,67	0,50	7,84	1
	Istarska	1,00	2,55	2,72	1,14	0,17	7,58	2
	Ukupno	<b>8,80</b>	<b>18,78</b>	<b>18,10</b>	<b>6,32</b>	<b>0,91</b>	<b>52,91</b>	
	S2	Težinski faktori	-	0,25	0,25	0,25	0,25	
P O N D E R I R A N O	Koprivničko-križevačka	1,00	1,70	2,00	1,20	0,00	5,90	6
	Varaždinska županija	1,00	1,50	2,00	0,00	0,00	4,50	8
	Krapinsko-zagorska	1,40	1,90	2,30	1,90	0,00	7,50	3
	Međimurska	1,00	1,90	2,00	1,20	0,00	6,10	5
	Bjelovarsko-bilogorska	1,00	1,30	2,00	1,20	0,00	5,50	7
	Virovitičko-podravaska	1,00	1,90	2,30	1,20	0,70	7,10	4
	Zagrebačka	1,40	1,90	2,70	1,00	1,50	8,50	1
	Istarska	1,00	1,90	2,70	1,70	0,50	7,80	2
	Ukupno	<b>8,80</b>	<b>14,00</b>	<b>18,00</b>	<b>9,40</b>	<b>2,70</b>	<b>52,90</b>	
	S3	Težinski faktori	-	0,4	0,2	0,3	0,1	
P O N D E R I R A N O	Koprivničko-križevačka	1,00	2,44	1,435	1,292	0	6,2	6
	Varaždinska županija	1,00	2,153	1,435	0	0	4,6	8
	Krapinsko-zagorska	1,40	2,727	1,651	2,045	0	7,8	1
	Međimurska	1,00	2,727	1,435	1,292	0	6,5	5
	Bjelovarsko-bilogorska	1,00	1,866	1,435	1,292	0	5,6	7
	Virovitičko-podravaska	1,00	2,727	1,651	1,292	0,251	6,9	4
	Zagrebačka	1,40	2,727	1,938	1,076	0,538	7,7	2
	Istarska	1,00	2,727	1,938	1,83	0,179	7,7	2
	Ukupno	<b>8,80</b>	<b>20,09</b>	<b>12,92</b>	<b>10,12</b>	<b>0,969</b>	<b>53,0</b>	

S4	Težinski faktori	-	0,32	0,26	0,23	0,19		
P O N D E R I R A N O	Koprivničko-križevačka	1,00	2,027	1,938	1,028	0	5,99	6
	Varaždinska županija	1,00	1,789	1,938	0	0	4,73	8
	Krapinsko-zagorska	1,40	2,266	2,228	1,628	0	7,52	3
	Međimurska	1,00	2,266	1,938	1,028	0	6,23	5
	Bjelovarsko-bilogorska	1,00	1,55	1,938	1,028	0	5,52	7
	Virovitičko-podravska	1,00	2,266	2,228	1,028	0,496	7,02	4
	Zagrebačka	1,40	2,266	2,616	0,857	1,062	8,20	1
	Istarska	1,00	2,266	2,616	1,457	0,354	7,69	2
	Ukupno	<b>8,80</b>	<b>16,69</b>	<b>17,44</b>	<b>8,056</b>	<b>1,912</b>	<b>52,9</b>	
S5	Težinski faktori	-	0,30	0,15	0,30	0,25		
P O N D E R I R A N O	Koprivničko-križevačka	1,00	2,164	1,273	1,527	0	6,0	6
	Varaždinska županija	1,00	1,909	1,273	0	0	4,2	8
	Krapinsko-zagorska	1,40	2,418	1,464	2,418	0	7,7	3
	Međimurska	1,00	2,418	1,273	1,527	0	6,2	5
	Bjelovarsko-bilogorska	1,00	1,655	1,273	1,527	0	5,5	7
	Virovitičko-podravska	1,00	2,418	1,464	1,527	0,742	7,2	4
	Zagrebačka	1,40	2,418	1,718	1,273	1,591	8,4	1
	Istarska	1,00	2,418	1,718	2,164	0,53	7,8	2
	Ukupno	<b>8,80</b>	<b>17,82</b>	<b>11,45</b>	<b>11,96</b>	<b>2,864</b>	<b>53,0</b>	
S6	Težinski faktori	-	0,35	0,20	0,30	0,15		
P O N D E R I R A N O	Koprivničko-križevačka	1,00	2,238	1,504	1,354	0	6,1	6
	Varaždinska županija	1,00	1,975	1,504	0	0	4,5	8
	Krapinsko-zagorska	1,40	2,501	1,73	2,144	0	7,8	2
	Međimurska	1,00	2,501	1,504	1,354	0	6,4	5
	Bjelovarsko-bilogorska	1,00	1,711	1,504	1,354	0	5,6	7
	Virovitičko-podravska	1,00	2,501	1,73	1,354	0,395	7,0	4
	Zagrebačka	1,40	2,501	2,031	1,128	0,846	7,9	1
	Istarska	1,00	2,501	2,031	1,918	0,282	7,7	3
	Ukupno	<b>8,80</b>	<b>18,43</b>	<b>13,54</b>	<b>10,61</b>	<b>1,523</b>	<b>53,0</b>	

		<b>PROSJEČNO ODSUPANJE INDIKATORA PONDERIRANIH PREMA SCENARIJU 1 DO 6 U ODNOSU NA NEPONDERIRANE VRIJEDNOSTI</b>			
		KM1	KM2	KM3	KM4
<b>PROSJEČNO ODSTUPANJE</b>	Koprivničko- križevačka	0,4	-0,3	0,0	0,0
	Varaždinska županija	0,4	-0,3	0,0	0,0
	Krapinsko- zagorska	0,5	-0,4	0,0	0,0
	Međimurska	0,5	-0,3	0,0	0,0
	Bjelovarsko- bilogorska	0,3	-0,3	0,0	0,0
	Virovitičko- podravska	0,5	-0,4	0,0	-0,2
	Zagrebačka	0,5	-0,4	0,0	-0,5
	Istarska	0,5	-0,4	0,0	-0,2

Izvor: Autorica

*Grafikon 1. Prosječno odstupanje vrijednosti indikatora kompozitnog indeksa ovisno o težinskim faktorima (scenario 1 do scenario 6) u odnosu na neponderirane vrijednosti*



Izvor: Tablica 67.

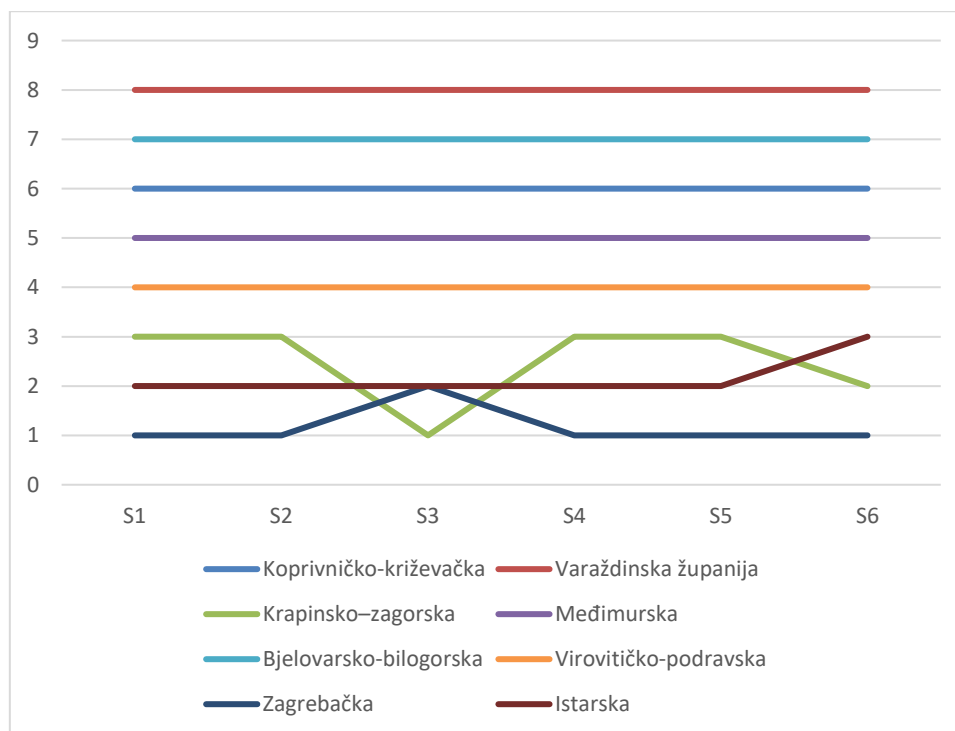
Prosječno odstupanje vrijednosti indikatora *pristup* kreće se oko 0,5 do 0,3 vrijednosti ovisno promjeni scenarija. Indikator korištenje varira za -0,3 odnosno -0,4 jedinice vrijednosti. Indikator osnaživanje prosječno ne odstupa u vrijednosti uz ponderiranje u odnosu na neponderiranu vrijednost. Indikator utjecaj na kvalitetu života se prosječno smanjuje primjenom scenarija ponderiranja u odnosu na polaznu vrijednosti indikatora. Navedeno je prikazano grafički na Grafikonu 1.

Tablica 68. Pregled rangova županija za 2020. godinu prema scenarijima od S1 do S6

Županija	Rang po scenarijima						
	neponderirano	S1	S2	S3	S4	S5	S6
Koprivničko-križevačka	6	6	6	6	6	6	6
Varaždinska županija	8	8	8	8	8	8	8
Krapinsko-zagorska	3	3	3	1	3	3	2
Međimurska	5	5	5	5	5	5	5
Bjelovarsko-bilogorska	7	7	7	7	7	7	7
Virovitičko-podravska	4	4	4	4	4	4	4
Zagrebačka	1	1	1	2	1	1	1
Istarska	2	2	2	2	2	2	3

Izvor: Autorica

Grafikon 2. Kretanje ranga županija u 2020. godini ovisno o vrijednostima težinskih faktora prema scenarijima od S1 do S6



Izvor: Tablica 68.

Postupak dodjeljivanja različitih težinskih faktora po različitim scenarijima (S1 do S6) indikatorima kompozitnog indeksa ukazuje na osjetljivost kompozitnog indeksa o čemu se u nastavku daje pojašnjenje (Tablica 68.).

Rang županija po spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ nije se promijenio dodjeljivanjem težinskih faktora indikatorima premda su se sume indikatora po županijama nešto manje promijenile (povećale odnosno smanjile) osim kod scenarija S3 i S6 (Grafikon 2.) gdje je zbog povećanja vrijednosti težinskog faktora KM3 (osnaživanje) u odnosu na KM2 (korištenje) i KM4 (utjecaj na kvalitetu života) došlo do promjene u rangu županija. Razlog je taj što je Krapinsko zagorska županija u 2020. godini donijela specijaliziranu strategiju vezanu za područje digitalne transformacije u kojoj su mjere za rješavanje digitalne pristupačnosti bile definirane, za razliku od ostalih županija koje takve mjere u vrijeme donošenja općih strategija nisu prepoznale kao važne jer iste niti na nivou EU još nisu bile do kraja definirane. Nadalje, provedba mjera za rješavanje digitalne pristupačnosti u 2020. godini poprimila je značajno višu razinu spremnosti jer je, između ostalog, rješavanje digitalne pristupačnosti postalo pitanje obveze javnih tijela (CARNET, 2020). Specijaliziranu strategiju vezano uz razvoj pametne županije donijela je i Zagrebačka županija u 2017. godini, no digitalna pristupačnost nije bila tema. Istarska županija je donijela svoju opću strategiju razvoja tek u 2018. godini (do tada je vrijedio županijski regionalni operativni program iz razdoblja od 2011. – 2013. godine) te je iz tog razloga ta opća strategija sadržavala kvalitetnije planiranje u ovom radu promatranih podindikatora vezanih za e-uključivost općenito.

Kako su sudionici fokus grupa u zaključnom razmatranju zauzeli stav da se kod dodjeljivanja težinskih faktora primjeni scenario S1 u nastavku je nekoliko uočenih promjena u odnosu na promjene po indikatorima:

- zajednička komponenta nije uključena u postupak ponderiranja pa nema promjene;
- indikator 1 (pristup) povećao je svoj značaj jer je imao najveći ponder od 0,4 (ukupno povećanje te komponente s 14,0 na 18,78);
- indikator 2 (korištenje) praktički se nije promijenio ( $18,0 \approx 18,10$ );
- indikator 3 (osnaživanje) izgubio je na značaju jer je imao ponder 0,2 (ukupno smanjenje te komponente s 9,4 na 6,32);
- indikator 4 (utjecaj na kvalitetu života) također je izgubio na značaju zbog najmanjeg pondera u vrijednosti od 0,1 (ukupno smanjenje tog indikatora s 2,7 na 0,91).

Sagledavajući kretanje kompozitnog indeksa kroz vremensko razdoblje od 2016. do 2020. godine uočene su promjene u spremnosti javne politike za e-uključivost populacije 54+ temeljem utvrđenih vrijednosti podindikatora. Suma podindikatora je u svakoj promatranoj županiji (očekivano) bila veća u 2020. godini (završnoj godini) u odnosu na 2016. godinu (početnu godinu promatranja) kako je to vidljivo iz Tablice 69. Prema tome, u svim je promatranim županijama ostvaren **porast spremnosti javnih politika** odnosno postoji trend rasta spremnosti.

Dinamika kojom su se promjene spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ u promatranom petogodišnjem razdoblju događale nisu po županijama bile iste. Najmanji je rast zabilježen u Varaždinskoj županiji (prosječno 8,1% godišnje), a najveći u Zagrebačkoj županiji (prosječno 32% godišnje). Jedna značajna razlika uočena kod Varaždinske županije u odnosu na ostale promatrane županije je u tome što Varaždinska županija nije u 2020. godini poduzela sve mjere potrebne za rješavanje pitanja digitalne pristupačnosti, tako da tu nije ostvarila doprinos za spremnost javnih politika. Treba reći da je u Varaždinskoj županiji pitanje digitalne pristupačnosti riješeno s 1. 1. 2021. što je izvan promatranog razdoblja.

Navedene promjene između 2016. i 2020. godine prikazane su u Tablici 69. U Zagrebačkoj je županiji ujedno zabilježena najniža početna vrijednost (u 2016. godini) od 2,8, ali je uz najveću stopu rasta ostvarena na kraju (u 2020. godini) najveća suma podindikatora od 8,5. Prosječna godišnja stopa rasta spremnosti javnih politika iznosi za sve županije zajedno 18,3%. Ispod tog općeg prosjeka je polovina županija. Treba naglasiti da su sume podindikatora apsolutni

pokazatelj dostignute spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+, a maksimum za svaku godinu iznosi 19.

Tablica 69. Sume podindikatora za 2016. godinu i 2020. godinu i prosječne godišnje stope rasta po županijama

	Županija	Suma podindikatora		Prosječna godišnja stopa rasta
		2016. godina	2020. godina	
1.	Koprivničko.-križevačka	3,5	5,9	13,9
2.	Varaždinska županija	3,3	4,5	8,1
3.	Krapinsko–zagorska	3,7	7,5	19,3
4.	Međimurska	3,0	6,1	19,4
5.	Bjelovarsko-bilogorska	3,7	5,5	10,4
6.	Virovitičko-podravska	3,7	7,1	17,7
7.	Zagrebačka	2,8	8,5	32,0
8.	Istarska	3,3	7,8	24,0
	Ukupno	27,0	52,9	18,3

Izvor: Autorica

Tablica 70. Sume podindikatora za 2020. godinu, procjena broja stanovnika populacije 54+ za 2019. godinu i izračun relativnih brojeva koordinacije kao pokazatelja spremnosti javnih politika

	Županija	Suma podindikatora u 2020. godini	Broj stanovnika populacije 54+ (procjena)*	Relativni broj koordinacije	Rang županija
1.	Koprivničko-križevačka	5,9	38026	155	4
2.	Varaždinska županija	4,5	57347	78	8
3.	Krapinsko–zagorska	7,5	43927	171	2
4.	Međimurska	6,1	36513	167	3
5.	Bjelovarsko-bilogorska	5,5	39491	139	5
6.	Virovitičko-podravska	7,1	26546	267	1
7.	Zagrebačka	8,5	105470	81	7
8.	Istarska	7,8	79410	98	6
	Ukupno	52,9	426730	124	-

Napomena: \* procijenjeni broj stanovnika u dobi od 54+ godine starosti po županijama za 2019. godinu preuzet je od Državnog zavoda za statistiku.

Izvor: Autorica

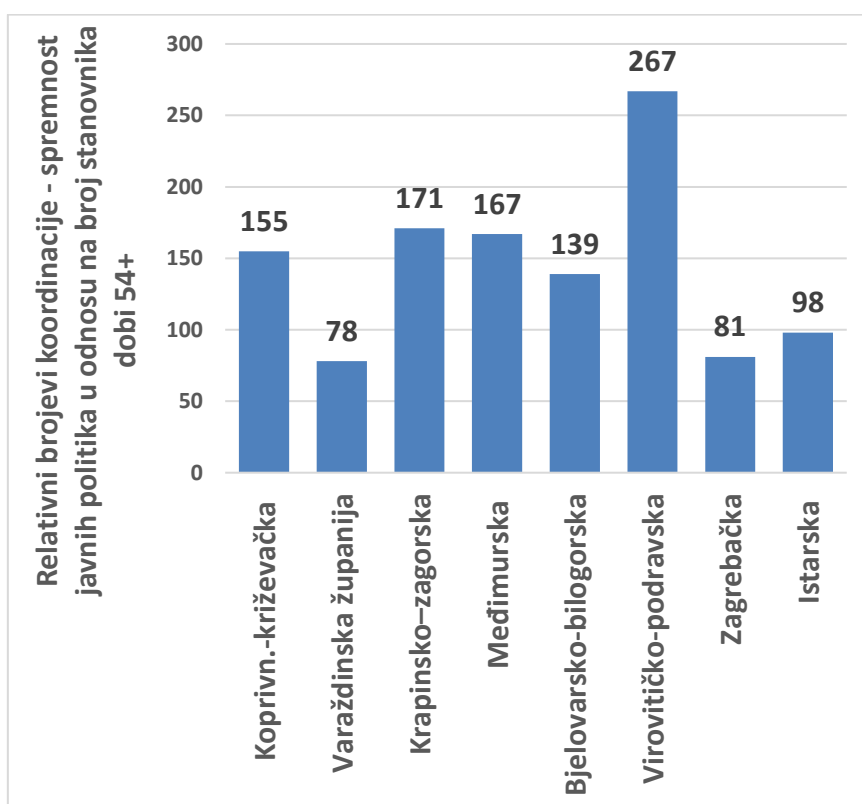
Rezultati analize relativizirani su obzirom na procjenu broja stanovnika populacije 54+ u pojedinoj županiji za 2019. godinu. U Tablici 70. izračunati su relativni brojevi koordinacije (u predzadnjoj koloni) dijeljenjem sume podindikatora za 2020. godinu svake pojedine županije



s procijenjenim brojem stanovnika u dobi iznad 54 godina svake pojedine županije (procjena za 2019. godinu) i množenjem s 1.000.000.

Primjerice, kod Koprivničko-križevačke županije izračun je sljedeći:  $5,9/38026 \times 1000000 = 155$ . Što je dobiveni relativni broj koordinacije manji to je spremnost javne politike za e-uključivost populacije 54+ manja, a što je on veći to je spremnost javne politike veća. Iz rezultata relativnog broja koordinacije u Tabeli 70. se vidi najmanja spremnost u Varaždinskoj županiji i Zagrebačkoj županiji, dok je najveća spremnost javnih politika u Virovitičko-podravskoj županiji (Grafikon 3). U posljednjoj koloni Tablice 70. za promatranih osam županija naveden je njihov rang prema spremnosti javnih politika u odnosu na broj stanovnika u dobi iznad 54 godine. Treba imati u vidu da su sume podindikatora po županijama apsolutni pokazatelj spremnosti javnih politika, a da su prikazani relativni brojevi koordinacije relativni izraz te spremnosti, u odnosu na broj stanovnika na koje se te javne politike odnose.

*Grafikon 3. Pokazatelji spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ po županijama*



Izvor: Tablica 70.

Kompozitni indeks koji je osmišljen za mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ sastoji se od 4 ključna indikatora (komponenta RM-1 modela - latentne varijable) – prikazane u Prilogu 15.7. List 3 – Indikatori, koji su pak mjereni podindikatorima (atributi RM-1 modela - manifestne varijable) i prikazani u Prilogu 15.7. List 4 – Podindikatori. Dobiveni rezultati i analiza detaljno prezentirana u ovom poglavlju potvrđuje mogućnost da se pomoću kompozitnog indeksa može mjeriti spremnost javne politike, u ovom slučaju za e-uključivost populacije 54+, a koja je pak temeljena na validiranom općem teoretskom konceptualnom modelu za praćenje e-uključivosti (Žajdela Hrustek, 2015). Dobivena vrijednost kompozitnog indeksa koji mjeri spremnost javnih politika za e-uključivost populacije 54+ promatranih 8 županija govori da je spremnost relativno niska u odnosu na maksimalno očekivanu i moguću razinu, čija osnovanost leži u mjerama javnih politika zemalja Europe kod kojih je % e-Uključive populacije 54+ najviši. Može se zaključiti da je usvajanjem strateških dokumenata višegodišnjih programa rada tek djelomično usmjeren na podizanje razine indikatora KI (komponenti modela RM-1), a što se manifestira kroz:

- rješavanje dostupnosti brzog Interneta (u datom trenutku najbolja tehnologija),
- pomaganje u stvaranju tehničkih uvjeta za korištenje Interneta (kroz npr. financijske potpore),
- osiguranje digitalne pristupačnosti za osobe koje imaju smanjenu sposobnost konzumiranja digitalnog sadržaja zbog raznih oštećenja (vida, sluha, motorike....),
- suradnja sa neprofitnim organizacijama koje se bave pitanjima i potrebama populacije 54+ u kontekstu intenzivnijeg uključivanja u digitalno društvo,
- jačanja ljudskih potencijala odnosno digitalnih vještina zaposlenih u javnoj administraciji koji trebaju biti na usluzi građanima i svojim primjerom promovirati jednostavnost korištenja i dostupnost javnih digitalnih usluga kako bi se sinergijom postigli što bolji rezultati i korisnost razvijenih digitalnih usluga, osigurala e-participacija i e-demokracija.

Kod dvije županije od promatranih 8 postignut je značajniji napredak, barem u planskom smislu jer su usvojene specijalizirane strategije. U Zagrebačkoj županiji usvojena je Strategija razvoja informacijske i komunikacijske tehnologije na području Zagrebačke županije – Pametna Županija. Također, donijeta je i Strategija digitalne transformacije Krapinsko-zagorske županije. Obadvije specijalizirane strategije temelje se na EU strategijama koje su donijete s ciljem poticanja ravoja digitalnog društva i digitalne transformacije. Navedene županije u tom smislu imaju potencijal za provedbu konkretnih mjera usmjerenih na e-uključivost opće

populacije, ali i 54+ i drugih osjetljivih društvenih skupina. U komunikaciji sa službenicima iz navedene dvije županije utvrđeno je kako ne postoje službena godišnja izvješća o provedbi spomenutih strateških dokumenata. Za razliku od ove dvije strategije, redovito godišnje donose se izvješća o provedbi županijskih razvojnih strategija iz čega se kod planiranih mjera (najčešće broadband) može vidjeti napredak u razvoju i ostvarenju zacrtanih ciljeva.

Što se tiče podindikatora (PIN23, PIN51 I PIN 52) koji govore o priuštivosti evidentno je da u službenim dokumentima nije planirano niti eksplicitno navedeno da je bilo mjera kojima se sustavno rješavala priuštivost računalne opreme i pristupa internetu za populaciju 54+. Valja podsjetiti da je tijekom QCA analize 5 najnaprednijih zemalja uočeno da su osjetljive društvene skupine bile potpomagane u ovom smislu, prije svega radi osiguravanja uvjeta za pristup e-zdravstvu.

Što se tiče digitalne pristupačnosti (PIN22, PIN41 i PIN42) treba reći da je uočeno kako je navedeno pitanje riješeno sustavno u 2020. godini (Varaždinska županija je riješila ovo pitanje 2021. godine, no kako ta godina ne ulazi u promatrani period, navedeno nije uzeto u obzir, zbog čega je u ukupnom rezultatu djelomično lošije rangirana od ostalih). Treba reći da navedena tema nije bila sastavnica razvojnih strategija, osim kod Istarske (županijsku razvojnu strategiju donijeli su u 2018. godini kada su već EU politike u tom dijelu bile definirane) i Krapinsko zagorske županije (Strategija digitalne transformacije).

Razvoj digitalnih vještina kako zaposlenika županijskih službi tako i građana populacije 54+ djelomično je definiran u strateškim dokumentima. Pola županija ima spomenuto i djelomično razrađeno pitanje ulaganja u digitalne vještine. Treba reći da je to bila okosnica razvoja digitalnog okruženja u najnaprednijim zemljama te da se kroz svaki segment djelovanja gledalo i na digitalne vještine neophodne da bi se koristile digitalne usluge. Obrazloženja zašto u strategijama razvoja nije više naglašena potreba razvoja digitalnih vještina od strane nekih županija komunicirano je da je danas kod zaposlenja uvjet poznavanje rada na računalu te da stoga nije potrebno ulaganje u digitalne vještine. S druge pak strane, građanstvo, naročito osjetljive populacijske skupine poput populacije 54+, osoba s invaliditetom, teško zapošljivih osoba nije sustavno poticano na razvoj digitalnih vještina kao što je to bio slučaj u zemljama koje spadaju u pet najnaprednijih po pitanju e-uključivosti populacije 54+. Evidentno je da javne politike nisu prepoznale važnost sustavnog poticanja razvoja digitalnih vještina. Postoje projekti koje provode neprofitne organizacije, a koji se sufinanciraju iz javnih izvora, o čemu

postoje godišnja izvješća prema Vladinom uredu za udruge. Prema navedenom izvoru postoje projekti koji se bave potrebama socijalnog uključivanja ranjivih skupina u društvo. U okviru tih projekata odvijaju se i edukacije na temu digitalnih vještina. Ipak, može se reći da se tu ne radi o sustavnom pristupu uključivanja osjetljivih skupina u digitalno društvo, ali isto tako može se reći da za to postoji dobar potencijal (formirane neprofitne organizacije, interes članova, javni resursi gdje se mogu odrađivati edukacije i slično).

I na kraju, segment koji se odnosi na promoviranje e-uključivosti populacije 54+ od strane javnih županijskih službi gotovo da i nije prepoznat kao bitan faktor kojim se može doprinijeti povećanju e-uključivosti populacije 54+ u digitalno društvo. Promoviranje e-uključivosti populacije 54+ za funkcioniranje javnih e-usluga trebalo bi biti jedna od ključnih aktivnosti službi za odnose s javnošću. Naime, digitalni sadržaji o radu javnih službi rade se na dnevnoj osnovi i objavljuju na službenim web stranicama. Činjenica da taj sadržaj kao niti e-usluge koje je moguće koristiti nisu iskoristive građanima koji su teže pokretni, udaljeni od administrativnih centara jer žive ruralno i nisu mobilni na dnevnoj bazi (što radi osobnih ograničenja što radi na primjer preventivnih mjera širenja Covid 19 pandemije) treba biti poticaj da se što više govori o mogućnosti i načinima korištenja e-usluga, ne samo javnih e-usluga, nego i komercijalnih digitalnih usluga. Upravo zbog toga, nužna je integracija svih dionika u digitalnom društvu (i gospodarstvu) u pristupu građanima i poticanju da što prije postanu e-Uključivi, jer bez toga nije izgledno da će očekivani efekti (ekonomski i drugi) od digitalne transformacije dosegnuti očekivanu razinu.

Iz svega navedenog može se konstatirati da se prihvaća H1 koja glasi: **Razvijeni kompozitni indeks za mjerenje spremnosti i provođenja javnih politika za e-uključivost populacije 54+ baziran na identificiranim čimbenicima koji utječu na e-uključivost populacije 54+ je valjan i pouzdan.**

## 11. STAVOVI KREATORA JAVNIH POLITIKA O UKLJUČIVANJU E-UKLJUČIVOSTI POPULACIJE 54+ U JAVNE POLITIKE I NJIHOVA OSOBNA RAZINA E-UKLJUČIVOSTI

Ovo poglavlje rada opisuje dio istraživanja usmjerenog ka ostvarenju cilja 3. i cilja 4 koji su opisani u poglavlju 4. ovog rada.

Za ostvarenje istraživačkog Cilja 3. potrebno je razviti mjerni instrument za mjerenje stavova o uključivanju e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika, dok je kod istraživačkog Cilja 4. potrebno utvrditi povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika.

Obadva cilja usmjerena su k hipotezi H2, koja glasi: „Postoji povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika.“

### 11.1. OPIS ISTRAŽIVANJA I MJERNOG INSTRUMENTA

Istraživanje spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ započelo je kreiranjem mjernog instrumenta te se nastavilo prikupljanjem podataka uz pomoć anketnog ispitivanja. Obuhvaćeno je 128 ispitanika s područja Zagrebačke županije, Međimurske županije, Krapinsko-zagorske županije, Varaždinske županije, Koprivničko-križevačke županije, Bjelovarsko-bilogorske županije, Virovitičko-podravske županije i Istarske županije. Odabir županija izvršen je na temelju geografske sličnosti i spremnosti za suradnju županijskih službi, jer značajan dio županija nije osigurao javne mail adrese članicama i članovima županijske skupštine, a značajan dio njih je bio i nedostupan zbog Opće uredbe o zaštiti osobnih podataka (GDPR). Istraživanje se provodilo na prigodnom uzorku ispitanika (n = 128) u razdoblju od 29. 10. 2020. do 31. 12. 2020. godine. Ispitanici su bili članovi županijskih skupština te župani, njihovi zamjenici i pročelnici. Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno i anonimno te se provodilo bez prisile, a ispitanici su bili prethodno obavješteni o istraživanju. Mjerni instrument (upitnik, Prilog 15.8.) je proslijeđen na ukupno 386 ispitanika, od čega se dobrovoljno odazvalo njih 33% koji su upitnik ispunili u potpunosti za sljedeće tri skupine podataka:

- opći podaci o ispitanicima (županija, spol, dob, razina obrazovanja i mjesto stanovanja);
- niz tvrdnji o korištenju informacijsko-komunikacijske tehnologije (skraćeno IKT) –

tvrdnje 6 do 23;

- niz tvrdnji o spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije osoba starijih od 54 godine – tvrdnje 24 do 31.

Uz mjerni instrument ispitanicima je bio dostavljeno i pojašnjenje istraživanja koje je sadržavalo osnovne podatke o samom istraživanju, cilju istraživanja, postupku, povjerljivosti prikupljenih podataka, pravima koje imaju kao ispitanici te o dobrovoljnosti sudjelovanja. (Prilog 15.8.)

U mjernom instrumentu formulirana je 31 tvrdnja, jednostavna ili s nekoliko potvrdnji na temelju validiranog mjernog instrumenta izrađenog u sklopu doktorskog istraživanja dr.sc. Nikoline Žajdela Hrustek pod nazivom „Multidimenzionalan i multidisciplinarnan pristup praćenja e-Uključenosti". Mjerni instrument je podijeljen na tri djela. Mjernim instrumentom obuhvaćao je ukupno 10 općih varijabli o ispitanicima i 79 varijabli o stavovima, od čega šest nominalnih varijabli i 73 rang varijable. Ispitanici su na ordinalnoj semantičkoj skali iskazivali svoje slaganje ili neslaganje s tvrdnjama te iskazivali svoje stavove o učestalosti (na primjer: za skale slaganja najčešće su bili ponuđeni sljedeći odgovori: 1 - U potpunosti se ne slažem; 2 - Djelomično se ne slažem; 3 - Niti se ne slažem, niti se slažem; 4 - Djelomično se slažem; 5 - U potpunosti se slažem), dok je za skale učestalosti najčešće bile ponuđene sljedeće mogućnosti: 1 - Uopće ne / nimalo; 2 - Vrlo rijetko; 3 – Rijetko; 4 – Često, 5 - Vrlo često). Tvrdnje u mjernom instrumentu su bile zatvorenog tipa, isključivo s jednim mogućim odgovorom od njih više ponuđenih.

Mjerni instrument ispitanici su ispunjavali putem online upitnika. Poveznica na kojoj se nalazio online upitnik dostavljen je ispitanicima izravno, odnosno stručnoj službi pojedine županije koja je distribuirala dalje upućenu zamolbu prema ispitanicima, elektroničkom poštom sa zamolbom da se isti popuni u predviđenom roku. U uvodu online upitnika ukratko je opisana svrha prikupljanja podataka, napomena o tajnosti odnosno o činjenici da su odgovori anonimni u cilju prikupljanja što kvalitetnijih i iskrenijih odgovora. Kao što je prethodno bilo navedeno mjerni instrument je bio formiran na način da su sve tvrdnje zahtijevale po jedan odgovor, odnosno na svaku tvrdnju je trebalo odgovoriti iz ponuđenog skupa odgovora, što je za daljnju obradu i analizu značilo da su se u obzir uzimali samo upitnici koji su bili u potpunosti ispunjeni, dok su se upitnici koji nisu bili u potpunosti ispunjeni isključili iz daljnje analize.

Na osnovu SPSS datoteka izvedene su statističke analize IBM SPSS Statistics 25 statističkim paketom.

U prethodim poglavljima planom istraživanja ukratko su bile prezentirane metode statističke analize, a koje su također nakon faze prikupljanja podataka i bile primijenjene kako slijedi:

- a) deskriptivne metode (tablični i grafički prikazi, postoci, srednje vrijednosti, mjere disperzije, asimetrije i zaobljenosti te Spearmanov koeficijent korelacije ranga);
- b) inferencijalne metode (Kolmogorov-Smirnovljev test normalnosti distribucije, hi-kvadrat test i Kruskal-Wallisov H test);
- c) multivarijatne metode (analiza pouzdanosti; Cronbach  $\alpha$  koeficijent).

Zaključci u vezi razlika i povezanosti među varijablama doneseni su na razini signifikantnosti od 0,05 odnosno uz pouzdanost od 95%. Rezultati analize su izneseni i opisani u slijedeća dva poglavlja: deskriptivna statistička analiza i inferencijalna statistička analiza.

## 11.2. DESKRIPTIVNA STATISTIČKA ANALIZA

Uzorak ispitanika činio je 71 osobu muškog spola (55%) i 57 osoba ženskog spola (45%). Zastupljenost dobnih skupina ispitanika bila je pretežno između 35 i 54 godine života (njih 58%), većinom visoke stručne spreme (55%).

U Tablici 71. prvo su navedene frekvencije (apsolutne i relativne) odgovora ispitanika na pojedina demografska pitanja, a zatim slijedi niz tabličnih prikaza sa stavovima za pojedine tvrdnje vezane uz spremnost javnih politika za e-uključivost populacije 54+. Za neke tvrdnje iz mjernog instrumenta frekvencije su prezentirane opisno, bez korištenja tabličnih prikaza.

Tablica 71. Anketirani ispitanici prema demografskim varijablama (u apsolutnim i relativnim frekvencijama) n = 128

Varijabla i oblik varijable	Broj	%
<b>Spol ispitanika:</b>		
muški	71	55
ženski	57	45
Ukupno	128	100
<b>Dob ispitanika:</b>		
25 – 34	12	9
35 – 44	38	30
45 – 54	37	29
55 – 64	28	22
65 – 74	12	9
75 i više	1	1
Ukupno	128	100
<b>Završena razina obrazovanja:</b>		
trogodišnja srednja škola	4	3
četverogodišnja srednja škola	15	12
preddiplomski studij (VŠS)	23	18
diplomski studij (VSS)	71	55
magistarski ili doktorski studij	15	12
Ukupno	128	100
<b>Mjesto stanovanja:</b>		
urbano – gradsko naselje	67	52
urbano – prigradsko naselje	22	17
ruralno – seosko naselje	39	30
Ukupno	128	100
<b>Županija:</b>		
Zagrebačka	10	8
Krapinsko-zagorska	17	13
Varaždinska	21	16
Koprivničko-križevačka	27	21
Bjelovarsko-bilogorska	13	10



Virovitičko-podravska	15	12
Međimurska	13	10
Istarska	12	9
Ukupno	128	100

Izvor: Autorica

Nakon opisanih demografskih varijabli o ispitanicima, slijedi **druga skupina varijabli**, a to je niz tvrdnji o korištenju informacijsko-komunikacijske tehnologije (skraćeno IKT) koji ukazuje na osobnu e-uključivost ispitanika.

Prva od tvrdnji iz te druge skupine odnosila se na vrijeme kada je ispitanik počeo koristiti IKT i internet. Dobivena su sljedeća tri odgovora:

- prije 1 – 2 godine                      1 ili 0,8%
- prije 3 – 5 godina i više            117 ili 91,4%
- ne zna odgovoriti                      10 ili 7,8%

Dakle, ispitanici čine vrlo homogenu skupinu s obzirom na iskustvo u korištenju IKT i Interneta. Ono iznosi približno 3 do 5 godina kod 91% ispitanika.

U Tablici 72. promatranih 128 ispitanika razvrstano je prema tome gdje su stekli najviše vještina korištenja IKT i Interneta, dok su u Tablici 73. prikazani podaci o korištenim uređajima (stolno računalo, određeni oblik prijenosnih računala, mobilni uređaj) koje ispitanici posjeduju.

U Tablici 74. prikazana je učestalost korištenja pojedinih uređaja.

Tablica 72. Ispitanici prema načinu stjecanja najviše vještina u korištenju IKT i Interneta (n = 128) – tvrdnja 7 u upitniku

Način stjecanja vještina	Broj ispitanika	% ispitanika
1. Tijekom trajanja redovnog obrazovanja	13	10
2. Na fakultetu	11	9
3. Na poslu samostalno ili uz pomoć kolega	57	44
4. Samostalno kod kuće	31	24
5. Preko organiziranih tečajeva plaćenih od strane poslodavca	10	8
6. Preko organiziranih tečajeva plaćenih od strane državnih institucija	1	1
7. Preko organiziranih tečajeva plaćenih samostalno	5	4
Ukupno	128	100

Izvor: Autorica

Prema podacima iz Tablice 72. najviše je ispitanika steklo vještine na poslu samostalno ili uz pomoć kolega (44%), potom slijede oni koji su ta znanja stekli samostalno kod kuće (24%), u

okviru svojeg obrazovanja (19%), dok je najmanje steklo organizirano putem tečajeva (13%), što je i dokaz da se veoma malo posvećuje pažnja stjecanju digitalnih vještina u organizaciji poslodavca ili uz poticaj drugih profitnih i neprofitnih organizacija ili javne vlasti.

Tablica 73. Ispitanici prema korištenim uređajima koje posjeduju (n = 128)–tvrđnja 8 u upitniku

Vrsta uređaja		da	ne	Svega
a) Stolno računalo	Broj	<b>86</b>	42	128
	%	67,19	32,81	100
b) Prijenosno računalo (laptop, notebook, tablet)	Broj	<b>117</b>	11	128
	%	91,41	8,59	100
c) Mobilni uređaj (mobilni telefon, smart telefon, čitač e-knjiga)	Broj	<b>127</b>	1	128
	%	99,22	0,78	100

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Prema korištenim uređajima (Tablica 73.), najzastupljeniji su mobilni uređaji (kod 99% ispitanika), potom prijenosna računala (kod 91% ispitanika) te stolna računala (kod 67% ispitanika). Kako se ovdje radi o pitanju s višestrukim odgovorom napravljeno je raščlanjivanje odgovora prema vrsti uređaja kako bi se dobila jasnija slika o njihovom broju koje posjeduju ispitanici. Rezultat tog raščlanjivanja je sljedeći:

- imaju stolno računalo, prijenosno računalo i mobilni uređaj -> 77 ispitanika; (60,16%),
- imaju stolno računalo i mobilni uređaj -> 9 ispitanika; (7,03%),
- imaju prijenosno računalo i mobilni uređaj -> 40 ispitanika; (31,25%),
- imaju samo mobilni uređaj -> 1 ispitanik;(0,78%),
- nemaju nijedan od navedena tri uređaja -> 1 ispitanik (0,78%).

Kako bi se učestalost korištenja uređaja (Tablica 74.) izrazila jednim brojem, na osnovu vrijednosti 1, 2, 3, 4, odnosno 5, izračunate su aritmetičke sredine koje iznose: za stolna računala  $\bar{X}=3,4$  ; za prijenosna računala  $\bar{X}=4,1$ ; za mobilne uređaje  $\bar{X}=4,7$ . Na osnovu navedenih prosjeka može se konstatirati da se najrjeđe od uređaja koriste stolna računala (prosjek je  $\bar{X}=3,4$ ), dok se najčešće koriste mobilni uređaji (prosjek je  $\bar{X}=4,7$ ).

Tablica 74. Ispitanici prema učestalosti korištenja uređaja koje posjeduju (n = 128) – tvrdnja 9 u upitniku

Vrsta uređaja		1 = uopće ne	2 = vrlo rijetko	3 = rijetko	4 = često	5 = vrlo često	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Stolno računalo	Broj	28	13	20	20	<b>47</b>	128	3,4
	%	21,88	10,16	15,63	15,63	36,70	100	
b) Prijenosno računalo (laptop, notebook, tablet)	Broj	9	1	15	42	<b>61</b>	128	4,1
	%	7,03	0,78	11,72	32,81	47,66	100	
c) Mobilni uređaj (mobilni telefon, pametni telefon, čitač e-knjiga)	Broj	1	2	0	26	<b>99</b>	128	4,7
	%	0,78	1,56	-	20,31	77,35	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Tablica 75. Ispitanici prema učestalosti korištenja pojedinih mreža za pristup internetskim sadržajima (n = 128) – tvrdnja 10 u upitniku

Vrsta mreže		1 = uopće ne	2 = vrlo rijetko	3 = rijetko	4 = često	5 = vrlo često	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Fiksne širokopolasne mreže (DSL, ADSL, VDSL, kablanski, lokalna WiFi veza, javna WiFi veza)	Broj	3	1	4	35	<b>85</b>	128	4,5
	%	2,34	0,78	3,13	27,34	66,41	100	
b) Mobilne širokopolasne mreže (preko mobilne telefonske mreže, barem 3G, npr. UMTS, koristeći (SIM karticu) ili USB modul, mobilni telefon ili pametni telefon kao modem)	Broj	0	3	6	35	<b>84</b>	128	4,6
	%	0	2,34	4,69	27,34	65,63	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Pristupanje Internetu putem fiksne telefonske mreže ili preko mobilne širokopojasne mreže je često ili vrlo često (kod 93% ispitanika). Prosjeci su vrlo visoki, oba iznose  $\bar{X} = 4,55$  (između pojma „često“ i „vrlo često“) (Tablica 75.).

Tablica 76. Učestalosti pojedinih odgovora na tvrdnje o mjestu pristupa IKT-u (n = 128) – tvrdnja 11 u upitniku

Mjesto pristupa		1 = uopće ne	2 = vrlo rijetko	3 = rijetko	4 = često	5 = vrlo često	Ukupno	Aritmetička sredina
a) od kuće	Broj	0	0	9	41	<b>78</b>	128	4,5
	%	0	0	7,03	32,03	60,94	100	
b) na radnom mjestu	Broj	7	2	7	31	<b>81</b>	128	4,4
	%	5,47	1,56	5,47	24,22	63,28	100	
c) na javnim mjestima gdje se korištenje ne naplaćuje	Broj	24	28	<b>37</b>	24	15	128	2,8
	%	18,75	21,88	28,91	18,75	11,72	100	
d) na javnim mjestima gdje se korištenje naplaćuje	Broj	<b>63</b>	28	18	8	11	128	2,0
	%	49,22	21,88	14,06	6,25	8,59	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Najčešće mjesto pristupa IKT-u i Internetu (Tablica 76.) je od kuće i s radnog mjesta (prosjeci su  $\bar{X} = 4,54$  i  $\bar{X} = 4,38$  što je između pojma „često“ i „vrlo često“). Pristup na javnim mjestima vrlo se rijetko koristi odnosno uopće ne, što dovodi do zaključka da javna mjesta nisu dovoljno stavljena u funkciju usluge građanima po pitanju slobodnog i besplatnog pristupa Internetu.

Tablica 77. Ispitanici prema zadovoljstvu brzinom i dostupnošću internetske mreže (n = 128) – tvrdnja 12 u upitniku

Svojstvo internetske mreže		1 = uopće se ne slažem	2 = ne slažem se	3 = niti se slažem, niti se ne slažem	4 = slažem se	5 = u potpunosti se slažem	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Brzina internetske mreže koju najčešće koristim	Broj	5	10	18	<b>68</b>	27	128	3,8
	%	3,91	7,81	14,06	53,13	21,09	100	
b) Dostupnost internetske mreže koju najčešće koristim	Broj	2	10	12	<b>79</b>	25	128	3,9
	%	1,56	7,81	9,38	61,72	19,53	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Korisnici IKT i Interneta su relativno zadovoljni brzinom odnosno dostupnosti internetske mreže koju najčešće koriste (prosjeci su  $\bar{X}=3,80$  odnosno  $\bar{X}=3,90$  što je najbliže pojmu „slažem se“). Brzinom internetske mreže nije zadovoljno 12% ispitanika, a dostupnošću 9% ispitanika (Tablica 77.).

Tablica 78. Ispitanici prema intenzitetu prosječnog dnevnog korištenja IKT i Interneta (n = 128) – tvrdnja 13 u upitniku

Svrha korištenja		1 = ne koristim	2 = manje od 1 sata	3 = između 1 i 5 sati	4 = između 6 i 10 sati	5 = više od 10 sati	Ukupno	Aritmetička sredina
a) za posao	Broj	2	8	<b>68</b>	38	12	128	3,4
	%	1,56	6,25	53,13	29,69	9,38	100	
b) za osobne potrebe	Broj	0	40	<b>75</b>	8	5	128	2,8
	%	0	31,25	58,59	6,25	3,91	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Intenzitet korištenja IKT i Interneta (Tablica 78.) je najčešće između 1 i 5 sati prosječno dnevno, kako za posao tako i za osobne potrebe (prosjeci su  $\bar{X}=3,39$  za posao odnosno  $\bar{X}=2,83$  za osobne potrebe dok su oba medijana 3).

Ispitanici svoje vještine korištenja IKT i Interneta (Tablica 79.) ocjenjuju pretežno „vrlo dobro“. Najlošijom ocjenjuju sljedeće četiri vještine: korištenje foruma za razmjenu informacija, korištenje softvera za izradu grafikona u proračunskoj tablici (Excel i Lotus), preuzimanje i instalaciju softverskih alata na računalu i stvaranje prezentacija (Power Point). Za te vještine prosjeci su između  $\bar{X}=3,4$  i  $\bar{X}=3,5$ . Najboljom ispitanici ocjenjuju svoju vještinu u korištenju softvera za pisanje i uređivanje teksta (Word) te korištenje internetskih tražilica (Google, Yahoo) za koje su izračunati prosjeci od  $\bar{X}=4,2$  i  $\bar{X}=4,4$ . U cjelini se može reći da su samoprocjene vještina ocijenjene prosjecima su između  $\bar{X}=3,4$  i  $\bar{X}=4,4$  te da su te procjene ujednačene (koeficijenti varijacije se kreću između 19% i 34%).

Tablica 79. Ispitanici prema samoprocjeni vještine korištenja IKT i Interneta (n = 128) – tvrdnja 14 u upitniku

Samoprocjena pojedinih vještina korištenja IKT		1 = vrlo loše	2 = loše	3 = osrednje dobro	4 = vrlo dobro	5 = izvrsno	Ukupno	Aritmetička sredina
a) korištenje softvera za pisanje i uređivanje teksta (npr. MS Word ...)	Broj	1	3	22	50	<b>52</b>	128	4,2
	%	0,78	2,34	17,19	39,06	40,63	100	
b) korištenje softvera za izradu grafikona u proračunskoj tablici (Excel, Lotus)	Broj	7	14	<b>43</b>	<b>43</b>	21	128	3,4
	%	5,47	10,94	33,59	33,59	16,41	100	
c) stvaranje elektroničkih prezentacija pomoću prezentacijskih softvera (npr. Power Point), uključujući npr. slike, zvuk, video, grafikone	Broj	6	12	<b>46</b>	35	29	128	3,5
	%	4,69	9,38	35,94	27,34	22,66	100	
d) korištenje internetskih tražilica (Google, Yahoo ...)	Broj	1	3	12	45	<b>67</b>	128	4,4
	%	0,78	2,34	9,38	35,16	52,34	100	
e) korištenje IKT-a i Interneta za preuzimanje i instalaciju softverskih alata na računalu	Broj	5	19	37	<b>41</b>	26	128	3,5
	%	3,91	14,84	28,91	32,03	20,31	100	
f) korištenje specijaliziranih programa za komunikaciju putem Interneta (npr. Skype)	Broj	5	12	28	<b>53</b>	30	128	3,7
	%	3,91	9,38	21,88	41,41	23,44	100	
g) korištenje foruma za razmjenu informacija	Broj	9	18	35	<b>43</b>	23	128	3,4
	%	7,03	14,06	27,34	33,59	17,97	100	
h) korištenje chat soba za komunikaciju (Messenger, IRC)	Broj	11	11	21	<b>47</b>	38	128	3,7
	%	8,59	8,59	16,41	36,72	29,69	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Tablica 80. Ispitanici prema motivaciji odnosno stavovima u vezi IKT i Interneta (n = 128) – tvrdnja 15 u upitniku

Stav ispitanika		1 = uopće se ne slažem	2 = ne slažem se	3 = niti se slažem, niti se ne slažem	4 = slažem se	5 = u potpunosti se slažem	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Korištenje IKT-a i Interneta smatram korisnim za podizanje kvalitete života.	Broj	4	0	8	<b>65</b>	51	128	4,2
	%	3,13	0	6,25	50,8	39,84	100	
b) Korištenjem IKT-a i Interneta dolazim do važnih informacija koje mi pomažu da donosim bolje odluke.	Broj	4	0	10	<b>58</b>	56	128	4,3
	%	3,13	0	7,81	45,3	43,75	100	
c) Korištenje IKT-a i Interneta je jednostavno za mene.	Broj	3	1	18	<b>59</b>	47	128	4,1
	%	2,34	0,78	14,06	46,1	36,72	100	
d) Zabrinut sam za privatnost i povjerljivost mojih osobnih podataka na Internetu zbog mogućnosti manipulacije.	Broj	6	13	38	<b>41</b>	30	128	3,6
	%	4,69	10,16	29,69	32	23,44	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Najčešće se ispitanici slažu sa stavovima iznesenim u Tablici 80. Prosjeci na prve tri tvrdnje su iznad 4 ( $\bar{X} = 4,14$  do  $\bar{X} = 4,27$ ), medijani su 4. Ono što je iznenađujuće da se najmanje prihvaća tvrdnja u vezi zabrinutosti za privatnost osobnih podataka (prosjek je  $\bar{X} = 3,59$ ) što može biti pozitivno u smislu da to nije prepreka za korištenje IKT-a, a u negativnom smislu ukoliko se ne vodi računa o vrlo važnom aspektu vezanom uz IKT iz kojeg mogu proizaći vrlo negativne posljedice neodgovornog korištenja.

Tablica 81. Učestalosti pojedinih odgovora na tvrdnje o društvenoj potpori (n = 128) – tvrdnja 16 u upitniku

Potpora		1 = uopće ne	2 = vrlo rijetko	3 = rijetko	4 = često	5 = vrlo često	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Za korištenje IKT-a i Interneta imam potporu od rođaka i članova obitelji.	Broj	7	10	19	<b>59</b>	33	128	3,8
	%	5,47	7,81	14,84	46,1	25,78	100	
b) Za korištenje IKT-a i Interneta imam potporu od prijatelja.	Broj	7	10	29	<b>49</b>	33	128	3,7
	%	5,47	7,81	22,66	38,3	25,78	100	
c) Za korištenje IKT-a i Interneta imam potporu od kolega na poslu/fakultetu/udruzi.	Broj	10	5	17	<b>61</b>	35	128	3,8
	%	7,81	3,91	13,28	47,7	27,34	100	
d) IKT i internet prisiljen sam koristiti zbog poslovnih/obrazovnih/zakonskih obaveza i IMAM potporu.	Broj	6	4	14	50	<b>54</b>	128	4,1
	%	4,69	3,13	10,94	39,1	42,19	100	
e) IKT i internet prisiljen sam koristiti zbog poslovnih/obrazovnih/zakonskih obaveza i NEMAM potporu.	Broj	<b>68</b>	17	13	19	11	128	2,1
	%	53,13	13,28	10,16	14,8	8,59	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Iz rezultata vezano uz “društvenu potporu korisnicima“ (Tablica 81.) vidljivo je da je ona uglavnom „vrlo česta“. Stoga su i aritmetičke sredine nešto više, iznad 3,7. Izuzetak je posljednja tvrdnja koje je negativno formulirana pa je prosjek najniži, iznosi  $\bar{X} = 2,13$ . Ako odgovor na tu tvrdnju rekodiramo (preokrenemo ljestvicu) tada je prosjek  $\bar{X} = 3,88$  tj. i on je također iznad 3,7.



Tablica 82. Učestalosti pojedinih odgovora na tvrdnje o društvenom angažmanu, e-obrazovanju, e-zaposlenosti, e-zdravstvu, e-Upravi, e-trgovini, e-zabavi, e-komunikaciji i e-kulturi, (n=128) tvrdnje 17 do 23 u upitniku

Red.broj tvrdnje	Tvrdnja		1 = uopće ne	2 = vrlo rijetko	3 = rijetko	4 = često	5 = vrlo često	Ukupno	Aritmetička
17	Prema korištenju IKT-a i Interneta odnosim se kao da mi je postalo rutina.	Broj	0	1	12	52	<b>63</b>	128	4,4
		%	0	0,78	9,38	40,6	49,22	100	
18	Koristim IKT i internet u obrazovne svrhe.	Broj	2	9	32	<b>50</b>	35	128	3,8
		%	1,56	7,03	25	39,1	27,35	100	
19	Kada bi mi trebalo koristio bih IKT i internet za informacije o zaposlenju.	Broj	4	8	17	46	<b>53</b>	128	4,1
		%	3,13	6,25	13,28	35,9	41,41	100	
20	Koristim IKT i internet u svrhu kontrole i poboljšanja zdravstvenog stanja.	Broj	6	15	40	<b>43</b>	24	128	3,5
		%	4,69	11,72	31,25	33,6	18,75	100	
21	Kada bi mi trebalo koristio bih sustav e-gradanin (porez, matične knjige itd.).	Broj	1	1	11	51	<b>64</b>	128	4,4
		%	0,78	0,78	8,59	39,8	50,01	100	
22a	Koristim IKT i internet za kupnju/prodaju proizvoda i usluga.	Broj	9	9	32	<b>41</b>	37	128	3,7
		%	7,03	7,03	25	32	28,91	100	
22b	Koristim IKT i internet za zabavu/hobije.	Broj	5	9	31	<b>42</b>	41	128	3,8
		%	3,91	7,03	24,22	32,8	32,03	100	
22c	Koristim IKT i internet za komunikaciju.	Broj	1	1	10	49	<b>67</b>	128	4,4
		%	0,78	0,78	7,81	38,3	52,35	100	
23	Koristim IKT i internet za pristup kulturnim sadržajima.	Broj	3	7	45	<b>53</b>	20	128	3,6
		%	2,34	5,47	35,16	41,4	15,63	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

U Tablici 82. navedene su različite svrhe korištenja IKT i Interneta. Ispitanici su se izjasnili najčešće da ih koriste često ili vrlo često pa su i aritmetičke sredine između  $\bar{X} = 3,50$  (tvrdnja 20) i  $\bar{X} = 4,41$  (tvrdnja 22c). Te su njihove ocjene dosta slične, homogene što je vidljivo i iz koeficijenta varijacije koji su manji ili umjereni (između 16% i 32%). Iz rezultata vidljiv je izrazito pozitivan stav prema korištenju IKT-a i Interneta osobito u svrhu zaposlenja, korištenja javnih usluga preko Interneta te komunikaciju. Ispitanici jednako korisnim vide upotrebu IKT-a i Interneta u obrazovne svrhe, za zabavu i hobije te kupnju i prodaju proizvoda i usluga. Nešto manje izražavaju svoje pozitivne stavove vezano uz upotrebu IKT-a i Interneta vezano uz kulturne sadržaje i u zdravstvene svrhe.

Tablica 83. Ispitanici prema odgovorima u vezi e-participacije (n = 128) tvrdnja 24 u upitniku

Tvrdnja		1 = uopće ne	2 = vrlo rijetko	3 = rijetko	4 = često	5 = vrlo često	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Tražio/trražila sam informaciju od tijela javne vlasti putem Interneta.	Broj	7	10	<b>47</b>	42	22	128	3,5
	%	5,47	7,81	36,72	32,8	17,19	100	
b) Uz pomoć IKT-a i Interneta pronalazim sve informacije koje mi trebaju vezane uz rad Vlade i drugih tijela javne uprave.	Broj	1	13	25	<b>62</b>	27	128	3,8
	%	0,78	10,16	19,53	48,4	21,09	100	
c) Pratim i koristim edukativne sadržaje koje tijela javne vlasti objavljuju na svojim stranicama (npr. webinare, online predavanja, edukativne filmove...).	Broj	3	22	32	<b>41</b>	30	128	3,6
	%	2,34	17,19	25	32	23,44	100	
d) Koristim sustav e-savjetovanje za javnu diskusiju o prijedlozima novih propisa i izmjenama postojećih.	Broj	4	24	<b>48</b>	30	22	128	3,3
	%	3,13	18,75	37,5	23,4	17,19	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Tvrdnje vezane uz „e-participaciju“ prikazane u Tablici 83. ispitanici najčešće prihvaćaju ili rijetko ili često. Stoga su i prosjeci izračunati za te tvrdnje između pojma „rijetko“ (3) i „često“ (4). Oni iznose  $\bar{X} = 3,48$   $\bar{X} = 3,79$   $\bar{X} = 3,57$  i  $\bar{X} = 3,33$  dok su medijalne vrijednosti također

između 3 i 4. Najmanje se koriste javne usluge putem Interneta vezane uz e-savjetovanje gdje se oko 60% ispitanika izjasnilo da ih ili uopće „ne koristi“ ili koristi „vrlo rijetko“ ili „rijetko“. Ono za što se IKT i Internet učestalije koristi je za pronalaženje „informacija koje mi trebaju vezane uz rad Vlade i drugih tijela javne uprave“ (tvrdnja b), gdje se više od 69% ispitanika izjasnilo da IKT i Internet za ovu aktivnost koristi „često“ ili „vrlo često“.

Tablica 84. Ispitanici prema odgovorima u vezi e-demokracije (n = 128) tvrdnja 25 u upitniku

Tvrdnja		1 = u potpunosti se ne slažem	2 = ne slažem se	3 = niti se slažem, niti se ne slažem	4 = slažem se	5 = u potpunosti se slažem	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Smatram da bi svako zasjedanje predstavničkih tijela kao i sjednica čelnika lokalne i područne (regionalne) samouprave trebalo biti popraćeno videokonferencijom.	Broj	3	4	26	<b>49</b>	46	128	4
	%	2,34	3,13	20,31	38,3	35,94	100	
b) Smatram da bi građani trebali imati mogućnost sudjelovati na izborima/referendumu elektroničkim putem.	Broj	1	4	23	40	<b>60</b>	128	4,2
	%	0,78	3,13	17,97	31,3	46,88	100	
c) Mišljenja sam da bi svaki predstavnik izvršne vlasti trebao komunicirati s građanima putem e-pošte ili društvenih mreža.	Broj	2	3	23	44	<b>56</b>	128	4,2
	%	1,56	2,34	17,97	34,4	43,75	100	
d) Smatram da bi građani uz pomoć IKT-a i Interneta trebali biti u mogućnosti pronaći sve dokumente i informacije vezane uz donošenje zakona, propisa, odredbi.	Broj	1	0	6	41	<b>80</b>	128	4,6
	%	0,78	0	4,69	32	62,5	100	
e) Mišljenja sam da bi prilikom izbora za predsjednika/parlament/tijela lokalne i regionalne razine popis kandidata trebao biti dostupan na Internet stranicama s kontakt informacijama svakog kandidata.	Broj	4	3	19	39	<b>63</b>	128	4,2
	%	3,13	2,34	14,84	30,5	49,22	100	
f) Smatram da bi građani uz pomoć IKT-a i Interneta trebali biti u mogućnosti pronaći informacije o različitim društvenim organizacijama/udrugama i njihovim inicijativama.	Broj	1	0	7	49	<b>71</b>	128	4,5
	%	0,78	0	5,47	38,3	55,47	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Sa tvrdnjama što su navedene u Tablici 84. vezane uz „e-demokraciju“ ispitanici se pretežno u potpunosti slažu. Stoga su i aritmetičke sredine za njih visoke, između  $\bar{X} = 4,16$  (tvrdnja c) i  $\bar{X} = 4,55$  (tvrdnja d), dok su koeficijenti varijacije umjereni (između 15% i 24%). Veliko slaganje uočava se primjerice za tvrdnju o dostupnosti informacija i dokumenta javne vlasti putem IKT-a i Interneta, više od 94% ispitanika se „slaže“ ili se „u potpunosti slaže“ s navedenom tvrdnjom. Također i po pitanju pronalaska informacija o „različitim društvenim organizacijama/udrugama i njihovim inicijativama“, što je u današnje vrijeme za jedno normalno funkcioniranje suvremenog društva vrlo značajno.

Tablica 85. Ispitanici prema odgovorima u vezi socijalnih medija (kreiranju sadržaja, umrežavanju) (n = 128), tvrdnja 26 u upitniku

Tvrdnja		1 = uopće ne	2 = vrlo rijetko	3 = rijetko	4 = često	5 = vrlo često	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Dodajem samostalno kreirane sadržaje na internet stranice (npr. tekst, slika, muzika, video, aplikacije).	Broj	23	13	<b>38</b>	30	24	128	3,1
	%	17,97	10,16	29,69	23,4	18,75	100	
b) Kreiram i uređujem vlastiti profil na društvenim mrežama (Facebook, Twitter, Instagram...).	Broj	28	10	29	24	<b>37</b>	128	3,3
	%	21,88	7,81	22,66	18,8	28,91	100	
c) Kreiram i uređujem vlastiti blog.	Broj	<b>105</b>	9	7	4	3	128	1,4
	%	82,03	7,03	5,47	3,13	2,34	100	
d) Kreiram i uređujem vlastitu internet stranicu.	Broj	<b>94</b>	7	9	9	9	128	1,7
	%	73,44	5,47	7,03	7,03	7,03	100	
e) Kreiram i uređujem internet stranicu ili blog za druge uključujući prijatelje, rođake, poslodavca, grupe kojima pripadam.	Broj	<b>89</b>	11	12	11	5	128	1,7
	%	69,53	8,59	9,38	8,59	3,91	100	
f) Dijelim online ono što sam samostalno kreirao/kreirala kao što su fotografije, video.	Broj	<b>38</b>	23	23	28	16	128	2,7
	%	29,69	17,97	17,97	21,9	12,5	100	
g) Koristim forume za dobivanje informacija i dijeljenje mišljenja.	Broj	31	<b>33</b>	<b>33</b>	22	9	128	2,6
	%	24,22	25,78	25,78	17,2	7,03	100	
h) Komuniciram preko portala i čitam komentare.	Broj	20	21	23	<b>38</b>	26	128	3,2
	%	15,63	16,41	17,97	29,7	20,31	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Angažman ispitanika po pitanju društvenih medija vrlo je raznolik. To je vidljivo iz najvećih frekvencija (deblje su otisnute u svakom retku Tablici 85.) i iz aritmetičkih sredina što su izračunate za navedene tvrdnje i posebno istaknute u Tablici 86. Prema rezultatima ispitanici ne preferiraju korištenje IKT-a i Interneta po pitanju aktivnosti kao što su „kreiranje i uređivanje vlastitog bloga ili internet stranice“ vlastite kao ni za druge. Također je vidljivo da se rijetko od strane ispitanika koriste „forumi za dobivanje informacija i dijeljenje mišljenja“. One aktivnosti koje su neznatno više zastupljenije u korištenju od svih ponuđenih su „društvene mreže“ što se u današnje vrijeme navise svodi na najčešće korištene društvene mreže kao što su Facebook, Twitter i Instagram kao i „komunikacija preko portala te čitanje komentara“ te „dodavanje samostalno kreiranih sadržaja“.

Tablica 86. Rezultati deskriptivne statističke analize izračunati prema odgovorima ispitanika u vezi socijalnih medija (n = 128) tvrdnja 26 u upitniku

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Stand.devijacija	Koefic.varijacije	Medijan
a) Dodajem samostalno kreirane sadržaje na Internet stranice (npr. tekst, slika, muzika, video, aplikacije).	3,15	1,340	42	3
b) Kreiram i uređujem vlastiti profil na društvenim mrežama (Facebook, Twitter, Instagram...).	3,25	1,501	46	3
c) Kreiram i uređujem vlastiti blog.	1,37	0,904	66	1
d) Kreiram i uređujem vlastitu Internet stranicu.	1,69	1,278	76	1
e) Kreiram i uređujem Internet stranicu ili blog za druge uključuj. prijatelje, rođake, poslodavca, grupe kojima pripadam.	1,69	1,182	70	1
f) Dijelim online ono što sam samostalno kreirao/kreirala kao što su fotografije, video.	2,70	1,417	52	3
g) Koristim forume za dobivanje informacija i dijeljenje mišljenja.	2,57	1,228	48	2,5
h) Komuniciram preko portala i čitam komentare.	3,23	1,364	42	3,5

Izvor: Autorica

S obzirom da u današnje vrijeme socijalni mediji imaju vrlo važnu ulogu vezanu uz socijalnu uključenost/isključenost te na e-Uključenost posebice populacije koja je glavnim predmetom istraživanja 54+, osam tvrdnji u Tablici 86. podijeljeno je u tri grupe i napravljena je dodatna analiza:

- a) tri tvrdnje koje ispitanici vrlo malo prihvaćaju (prosjeci ispod 2):
- kreiram i uređujem vlastiti blog;

- kreiram i uređujem vlastitu Internet stranicu;
  - kreiram i uređujem Internet stranicu ili blog za druge uključujući prijatelje, rođake, poslodavca, grupe kojima pripadam.
- b) dvije tvrdnje koje ispitanici manje prihvaćaju (prosjeci između 2 i 3):
- dijelim online ono što sam samostalno kreirao/kreirala kao što su fotografije, video;
  - koristim forume za dobivanje informacija i dijeljenje mišljenja.
- c) tri tvrdnje koje ispitanici donekle prihvaćaju (prosjeci iznad 3):
- dodajem samostalno kreirane sadržaje na Internet stranice (npr. tekst, slika, muzika, video, aplikacije);
  - kreiram i uređujem vlastiti profil na društvenim mrežama (Facebook, Twitter, Instagram);
  - komuniciram preko portala i čitam komentare.

Koeficijenti varijacije su povišeni (između 42% i 76%) što znači da se ispitanici s obzirom na navedene aktivnosti dosta međusobno razlikuju.

Tablica 87. Ispitanici prema odgovorima u vezi javne politike (n = 128) - tvrdnja 27 u upitniku

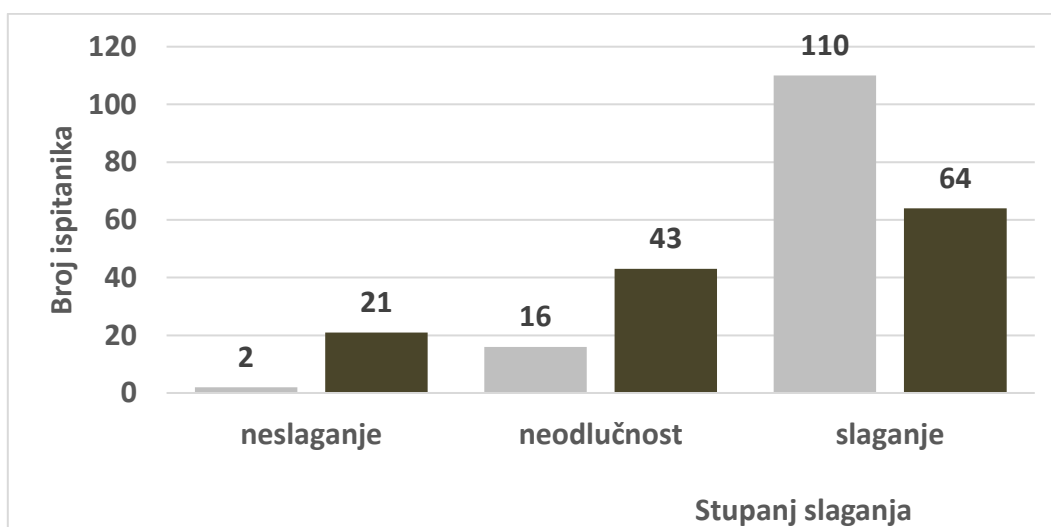
Tvrdnja		1 = u potpunosti se ne slažem	2 = djelomično se ne slažem	3 = niti se slažem, niti se ne slažem	4 = djelomično se slažem	5 = u potpunosti se slažem	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Županijska razvojna strategija u čijoj izradi ili donošenju sudjelujem TREBA SADRŽAVATI mjere za e-uključivost populacije 54+.	Broj	1	1	16	36	<b>74</b>	128	4,4
	%	0,78	0,78	12,5	28,1	57,81	100	
b) Županijska razvojna strategija u čijoj izradi ili donošenju sudjelujem SADRŽI mjere za e-uključivost populacije 54+.	Broj	5	16	<b>43</b>	29	35	128	3,6
	%	3,91	12,5	33,59	22,7	27,34	100	
c) Promoviranjem e-uključivosti 54+ kroz javne politike može se doprinijeti uključivanju populacije 54+ u većem broju u digitalno društvo.	Broj	0	2	14	43	<b>69</b>	128	4,4
	%	0	1,56	10,94	33,6	53,91	100	

d) Županijska razvojna strategija treba povezivati sve dionike (gospodarstvo, javna uprava i javne usluge, neprofitne organizacije) kod utvrđivanja ciljeva i mjera za poticanje e-uključivosti 54+ populacije u digitalno društvo.	Broj	0	0	19	34	<b>75</b>	128	4,4
	%	0	0	14,84	26,6	58,6	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.  
Izvor: Autorica

Na tvrdnje u vezi uključivanja teme „e-uključivosti populacije 54+“ u javne politike (Tablica 87.) ispitanici su pretežno odgovorili s „u potpunosti se slažem“ što uvelike potvrđuje pozitivan stav ispitanika po pitanju njene važnosti. To je izuzetno važan podatak jer nam ukazuje na svijesnost nositelja javnih politika vezano uz dobrobit digitalizacije i uključivanja populacije 54+ u informacijsko društvo kao i sve prednosti i mogućnosti koje to uključivanje donosi. Izuzetak je tvrdnja b) gdje su pretežni odgovori pod „niti se slažem, niti se ne slažem“ koja se odnosi na stvarno stanje koje je rezultat prijašnjih odluka, razmišljanja i stavova, a odnosi se na to da li su aktivnosti po tom pitanju već pokrenute ili još uvijek nisu realizirane. U tome se očituje i njihovo ne toliko proaktivno djelovanje po pitanju teme „e-uključivosti populacije 54+“. Manje prihvaćanje te tvrdnje ogleda se u najmanjem prosjeku koji iznosi teme  $\bar{X} = 3,6$  dok su ostala tri prosjeka  $\bar{X} = 4,4$ . U svojim stavovima ispitanici su relativno homogeni budući da su koeficijenti varijacije manji (između 17% i 32%). Prve dvije tvrdnje iz Tablice 87. prikazane su na Grafikonu 4. pomoću dvostrukih stupaca.

Grafikon 4. Usporedba odgovora ispitanika na tvrdnja o tome treba li sadržavati županijska razvojna strategija mjere za e-uključivost populacije 54+ (svjetli stupci) i o tome sadrži li to ona (tamni stupci) pomoću dvostrukih stupaca (n = 128)



Izvor: Autorica

Preostale četiri tvrdnje u mjernom instrumentu (tvrdnje 28, 29, 30 i 31) odnose se također na javne politike: na njihov utjecaj, na njihovu potrebu poticanja, na njihovu potrebu osnaživanja populacije 54+ te na njihov utjecaj na poboljšanje kvalitete života populacije 54+.

Tablica 88. Ispitanici prema odgovorima u vezi utjecaja javnih politika (n = 128) - tvrdnja 28 u upitniku

Javnim politikama potrebno je utjecati na		1 = u potpunosti se ne slažem	2 = djelomično se ne slažem	3 = niti se slažem, niti se ne slažem	4 = djelomično se slažem	5 = u potpunosti se slažem	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Poboljšanje priuštivosti pristupa Internetu u domu.	Broj	0	0	2	32	<b>94</b>	128	4,7
	%	0	0	1,56	25	73,44	100	
b) Što veću dostupnost besplatnog Interneta na javnim mjestima.	Broj	0	0	8	26	<b>94</b>	128	4,7
	%	0	0	6,25	20,3	73,44	100	
c) Poboljšanje materijalnog pristupa Internetu u domu (materijalni pristup podrazumijeva posjedovanje tehničkih uvjeta: računala, tableta, pametnog telefona te priključka za Internet).	Broj	0	0	3	33	<b>92</b>	128	4,7
	%	0	0	2,34	25,8	71,88	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Najveći broj ispitanika u potpunosti se slaže s tvrdnjom da je javnim politikama potrebno utjecati na što veću dostupnost IKT-a i Interneta. To je vidljivo iz najvećih frekvencija u Tablici 88. kao i aritmetičkim sredinama koje za navedena tri načina utjecaja iznose  $\bar{X} = 4,7$  te niskim koeficijentima varijacije (između 10% i 13%) odnosno vrlo sličnim mišljenjima ispitanika. Ovaj pozitivan stav ispitanika također je vrlo važan ukoliko gledamo da su oni ti o kojima ovisi hoće li se nešto implementirati u strategiju, krenuti s realizacijom kao i po pitanju raspodjele dostupnih financijskih sredstava gledajući s aspekta kreiranja budžeta i raspolaganja javnim



sredstvima, koje ponekad čine možda i najveću barijeru po pitanju „e-uključivosti populacije 54+“.

Tablica 89. Ispitanici prema odgovorima u vezi poticanja korištenja IKT putem javnih politika (n = 128) - tvrdnja 29 u upitniku

Javnim politikama potrebno je poticati korištenje IKT		1 = u potpunosti se ne slažem	2 = djelomično se ne slažem	3 = niti se slažem, niti se ne slažem	4 = djelomično se slažem	5 = u potpunosti se slažem	Ukupno	Aritmetička sredina
a) Jačanjem motivacije populacije 54+ za uključenost u digitalno društvo.	Broj	0	0	7	41	<b>80</b>	128	4,6
	%	0	0	5,47	32	62,5	100	
b) Promjenom stavova populacije 54+ o važnosti uključenosti u digitalno društvo.	Broj	0	0	13	35	<b>80</b>	128	4,5
	%	0	0	10,16	27,3	62,5	100	
c) Podrškom populaciji 54+ za uključenost u digitalno društvo u okruženju (podrška kroz neprofitne organizacije, kod poslovnih subjekta, kod javnih ustanova...).	Broj	0	0	10	35	<b>83</b>	128	4,6
	%	0	0	7,81	27,3	64,84	99,99	
d) Razvojem vještina kod populacije 54+ potrebnih za uključenost u digitalno društvo.	Broj	0	0	7	30	<b>91</b>	128	4,7
	%	0	0	5,47	23,4	71,09	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Ispitanici su vrlo sličnih mišljenja u vezi poticanja populacije 54+ za korištenje IKT različitim načinima (Tablica 89.). To potvrđuju najveće frekvencije kod ocjene „u potpunosti se slažem“, aritmetičke sredine koje su visoke (između  $\bar{X}=4,5$  i  $\bar{X}=4,6$ ) i koeficijenti varijacije koji su niski (između 12% i 15%). Ono u čemu se najviše ispitanika opredijelilo za „u potpunosti se slažem“ je po pitanju „razvoja vještina“ što ukazuje na činjenicu da su kreatori politika svjesni važnosti njihovog usvajanja i stalnog nadograđivanja i usavršavanja s obzirom da se trendovi po pitanju IKT-a i Interneta mijenjanju ubrzano. Veliku važnost pridaju i podršci što je po pitanju uključivanja populacije 54+ jedan od ključnih faktora. Podjednaku važnost pridaju jačanju motivacije kao i promjeni stavova o čemu također treba voditi računa kada je u pitanju populacija 54+, a što je u prethodnim poglavljima zorno potvrđeno da je to težak i dugotrajan

proces kroz niz opisanih istraživanja i prikaza provedenih projekata.

Tablica 90. Ispitanici prema odgovorima u vezi osnaživanja populacije 54+ putem javnih politika (n = 128) - tvrdnja 30 u upitniku

Javnim politikama potrebno je osnaživati populaciju 54+ za		1 = u potpunosti se ne slažem	2 = djelomično se ne slažem	3 = niti se slažem, niti se ne slažem	4 = djelomično se slažem	5 = u potpunosti se slažem	Ukupno	Aritmetička sredina
a) kreiranje digitalnih sadržaja	Broj	0	1	25	48	<b>54</b>	128	4,2
	%	0	0,78	19,53	37,5	42,19	100	
b) e-demokraciju - korištenje IKT kao podršku svim demokratskim procesima pri donošenju odluka	Broj	1	1	19	39	<b>68</b>	128	4,3
	%	0,78	0,78	14,84	30,5	53,13	100	
c) e-participaciju kao dio e-demokracije - korištenje IKT s ciljem proširivanja i produblivanja političke participacije	Broj	2	0	19	42	<b>65</b>	128	4,3
	%	1,56	0	14,84	32,8	50,79	100	
d) umrežavanje i društvenu uključenost	Broj	0	2	15	42	<b>69</b>	128	4,4
	%	0	1,56	11,72	32,8	53,91	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Kod osnaživanja populacije 54+ (Tablica 90.) za aktivnu e-Uključenost i digitalizaciju kao i korištenje digitalnih sadržaja mišljenja ispitanika su također vrlo slična i pozitivna. Ova se tvrdnja može potkrijepiti na više načina: preko najvećih frekvencija kod ocjene „u potpunosti se slažem“, preko aritmetičkih sredina koje su visoke ( $\bar{X}=4,20$  i  $\bar{X}=4,4$ ) i preko niskih koeficijenata varijacije (između 17% i 19%). Tako prema rezultatima koji se odnose na tvrdnje povezane s osnaživanjem populacije 54+ korištenjem IKT-a i Interneta za aktivno sudjelovanje u „procesima donošenja odluka“, „proširivanja i produblivanja političke participacije“ i „umrežavanje i društvene uključenosti“ više od 80% ispitanika „djelomično se slaže“ odnosno „u potpunosti se slaže“ s tvrdnjama. Neznatno manji postotak također izražava slaganje po pitanju osnaživanja vezano uz „kreiranje digitalnih sadržaja“. Komponenta osnaživanja vrlo je važna, to se uvidjelo posebice u novonastaloj pandemijskoj situaciji (Covid 19) kao i situacijama prirodnih katastrofa (potresi, poplave, požari...) koliko je značajna digitalizacija,

dostupnost, znanje i vještine korištenja IKT-a i Interenta te koliko se većih nepoželjnih situacija i rizika može prevenirati ukoliko se raspolaže s pravovremenim i točnim informacijama.

Tablica 91. Ispitanici prema odgovorima u vezi poboljšanja kvalitete života populacije 54+ putem javnih politika (n = 128) - tvrdnja 31 u upitniku

Javnim politikama potrebno je poboljšavati kvalitetu života populacije 54+ razvojem i poticanjem korištenja usluga		1 = u potpunosti se ne slažem	2 = djelomično se ne slažem	3 = niti se slažem, niti se ne slažem	4 = djelomično se slažem	5 = u potpunosti se slažem	Ukupno	Aritmetička sredina
a) e-zdravstva (sustav komuniciranja sa zdravstvenim ustanovama na daljinu)	Broj	1	1	6	30	<b>90</b>	128	4,6
	%	0,78	0,78	4,69	23,4	70,31	100	
b) e-Učenja (sustav učenja na daljinu)	Broj	3	2	5	35	<b>83</b>	128	4,5
	%	2,34	1,56	3,91	27,3	64,84	99,99	
c) e-poslova (digitalna burza rada)	Broj	3	3	9	37	<b>76</b>	128	4,4
	%	2,34	2,34	7,03	28,9	59,38	100	
d) e-trgovine (sustav kupovine na daljinu)	Broj	2	2	12	37	<b>75</b>	128	4,4
	%	1,56	1,56	9,38	28,9	58,59	100	
e) e-bankarstva (sustav plaćanja i drugih bankarskih usluga na daljinu)	Broj	0	2	4	32	<b>90</b>	128	4,6
	%	0	1,56	3,13	25	70,31	100	
f) e-zabave, e-kulture (sustav za traženje, pregledavanje i razmjenu kulturnih sadržaja)	Broj	1	1	14	36	<b>76</b>	128	4,4
	%	0,78	0,78	10,94	28,1	59,38	100	
g) e-uprava (sustav e-građanin)	Broj	0	2	3	30	<b>93</b>	128	4,7
	%	0	1,56	2,34	23,4	72,66	100	

Napomena: U svakom retku tabele deblje je otisnuta najveća frekvencija.

Izvor: Autorica

Kvalitetu života populacije 54+ (Tablica 91.) moguće je podići razvojem i poticanjem

korištenja usluga koje se odnose na domenu e-zdravstva, e-Učenja, e-poslova, e-trgovine, e-bankarstva, e-zabave, e-kulture kao i e-uprava. Ovo je prevladavajuće mišljenje koje su iskazali ispitanici u posljednjim tvrdnjama u mjernom instrumentu. Dokaz u tome su najveće frekvencije kod ocjene „u potpunosti se slažem“, visoki prosjeci (između  $\bar{X} = 4,4$  i  $\bar{X} = 4,7$ ) i niski koeficijenti varijacije (između 13% i 20%). Najveće slaganje s tvrdnjama ispitanici iskazuju po pitanju razvoja i poticanja korištenja usluga e-uprava, e-bankarstva i e-zdravstva. Sve ovo može kako doprinijeti povećanju kvalitete života populacije 54+ ali izazvati i sinergijske pozitivne efekte po pitanju stvaranja uvećane dodane vrijednosti za gospodarstvo kao i razvoj društva u cjelini.

U sklopu mjernog instrumenta definiran je velik broj varijabli stoga je za potrebe inferencijalne statističke analize neophodno bilo njihovo sažimanje. U tu svrhu formirane su dvije kompozitne varijable, a jedna od njih je još raščlanjena. Konkretno, formirane su sljedeće skale odnosno podskale:

Skala A: **osobna razina** e-uključivosti kreatora javnih politika (obuhvaća tvrdnje 9 – 26, bez tvrdnje 13 i tvrdnje 16 koje su negativno formilirane);

Skala B: **stavovi** o važnosti uključivanja teme e-uključivosti populacije 54+ u javne politike (obuhvaća tvrdnje 27 – 31) koja je raščlanjena na pet podskala:

Podskala B0: obuhvaća tvrdnje 27a – 27d, vezane uz županijsku **razvojnu strategiju**;

Podskala B1: obuhvaća tvrdnje 28a – 28c, na što je potrebno **utjecati** javnim politikama;

Podskala B2: obuhvaća tvrdnje 29a – 29d, što je potrebno **poticati** javnim politikama;

Podskala B3: obuhvaća tvrdnje 30a – 30d, što je potrebno **osnaživati** javnim politikama;

Podskala B4: obuhvaća tvrdnje 31a – 31g, koje aspekte **kvalitete života** treba poboljšavati javnim politikama.

Skale A i B te podskale B0, B1, B2, B3 i B4 je bilo moguće formirati zahvaljujući kodiranju odgovora ispitanika uvijek u pet stupnjeva prema učestalosti odnosno u pet stupnjeva prema prihvaćanju tvrdnji. Pri tome najniži stupanj 1 označava najmanju učestalost, a stupanj 5 najveću učestalost, odnosno najmanje i najveće prihvaćanje tvrdnji koje su uvijek pozitivno formilirane.

Za svakog je ispitanika agregiranje varijabli odnosno formiranje skala i podskala obavljeno zbrajanjem odgovora i dijeljenjem tog zbroja s brojem tvrdnji koje su uključene u zbroj. Time

su dobiveni prosjeci (aritmetičke sredine s dvije decimale) koje je moguće klasificirati, uspoređivati razlike i utvrđivati postojanje/nepostojanje povezanosti među skalama odnosno podskalama te između njih i nezavisnih varijabli (spol, dob, razina obrazovanja, mjesto stanovanja). Za novoformirane varijable (skale i podskale često u literaturi nazivane i indeksima) izračunati su u Tablici 92. deskriptivni pokazatelji, grafički su prikazane skale i podskale pomoću histograma s ucrtanom normalnom krivuljom (grafikoni 5, 6, 7, 8, 9, 10 i 11) te su opisani rezultati deskriptivne analize, analize pouzdanosti i analize normalnosti skala i podskala.

Na skali A (osobna razina e uključivosti kreatora javnih politika) prosječna je vrijednost  $\bar{X} = 3,69 \pm 0,480$  što daje niski koeficijent varijacije od 13%. Distribucija ovih vrijednosti je slabo lijevostrano asimetrična ( $S_k = -0,24$ ) i nešto je spljoštenija (vrhom niža) od normalne distribucije ( $K = -0,57$ ).

Na skali B (stavovi o važnosti uključivanja populacije 54+ u javne politike) prosječna je vrijednost visokih  $\bar{X} = 4,46 \pm 0,477$  što daje niski koeficijent varijacije od 11%. Distribucija ovih vrijednosti je također slabije lijevostrano asimetrična ( $S_k = -0,86$ ) i svojim je vrhom vrlo slična normalnoj distribuciji ( $K = 0,09$ ).

Podskale B0, B1, B2, B3 i B4 imaju visoke aritmetičke sredine ( $\bar{X} = 4,21$  do  $4,70$ ) i malu disperziju (koeficijenti varijacije su 10% do 17%). Distribucije ovih vrijednosti su sve lijevostrano asimetrične i većina njih su šiljastijeg vrha od normalne distribucije (osobito distribucija B4).

Pouzdanost mjernih ljestvica (Reliability Analysis) navedenih sedam skala i podskala analizirana je Cronbach alfa koeficijentom po pojedinim skupinama varijabli. Cronbach alfa koeficijent je mjera unutarne konzistentnosti skupa tvrdnji, a može poprimiti vrijednost između 0 i 1; što je bliže vrijednosti 1, to je mjerna ljestvica pouzdanija, a vrijednosti Cronbach alfa koeficijenta već oko 0,7 može se smatrati prihvatljivim (Gliem, Gliem, 2003) (Mejovšek 2008). Rezultati analize pouzdanosti mjernog instrumenta na temelju interne konzistentnosti Cronbach-ovim alfa koeficijentom prezentirani su također u Tablici 92. Odgovori na pojedine skupine tvrdnji međusobno su **dobro usklađeni** po pojedinim skalama odnosno podskalama, svi Cronbach alfa koeficijenti bili su zadovoljavajući (Cronbach  $\alpha > 0,70$ ; 0,76 i 0,94) što

osigurava pouzdanost mjernog instrumenta, odnosno da se primjenom istog mjernog instrumenta u ponovljenim mjerenjima mogu očekivati isti odnosno slični mjerni pokazatelji.

Empirijska provjera statističke značajnosti i povezanosti podataka iz ankete započeta je u prvom koraku **provjeravanjem normalnosti raspodjele** sedam kompozitnih varijabli (skala i podskala) pomoću Kolmogorov-Smirnovljevog testa. U Tablici 92. prezentirani su rezultati provedenog testiranja. Distribucija na skali A jedina prati normalnu distribuciju ( $p = 0,200$ ), dok ostale skale odnosno podskale distribucije nisu slične normalnoj raspodjeli ( $p < 0,001$ ). To onda znači da je kod primjene inferencijalne statističke analize moguće koristiti parametrijske testove za skalu A dok je za sve ostale skale (skalu B, podskalu B0, B1, B2, B3 i B4) moguće koristiti samo neparametrijske testove. Grafički prikazi testova slaganja prikazani su u nastavku (Grafikon 5. do Grafikon 11.).

Tablica 92. Deskriptivni pokazatelji za novoformirane kompozitne varijable, skale i podskale (n = 128)

Karakteristika distribucije	Vrijednosti na skalama		Vrijednosti na podskalama				
	A	B	B0	B1	B2	B3	B4
Srednje vrijednosti:							
aritmetička sredina ( $\bar{X}$ )	3,69	4,46	4,21	4,70	4,58	4,31	4,53
medijan (Me)	3,72	4,61	4,25	5,00	5,00	4,50	4,71
mod (Mo)	3,02	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00
donji kvartil ( $Q_1$ )	3,28	4,14	3,75	4,33	4,00	4,00	4,00
gornji kvartil ( $Q_3$ )	4,07	4,86	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00
Mjere disperzije:							
najmanja vrijedn. (min)	2,41	3,00	2,50	3,00	3,00	1,50	1,71
najveća vrijednost (max)	4,56	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00
standardna devijacija ( $\sigma$ )	0,480	0,477	0,666	0,458	0,574	0,734	0,604
koeficijent varijacije (V)	13%	11%	16%	10%	13%	17%	13%
Mjera asimetrije:							
skewness ( $S_k$ )	-0,24	-0,86	-0,43	-1,49	-1,23	-0,98	-1,78
Mjera zaobljenosti:							
kurtosis (K)	-0,57	0,09	-0,75	1,73	0,60	0,86	4,43
Analiza pouzdanosti:							
Cronbach alfa koefic. ( $\alpha$ )	0,93	0,93	0,76	0,83	0,94	0,93	0,90
broj varijabli	54	22	4	3	4	4	7

Kolmog.-Smirnovljev test:							
z vrijednost u testu	0,059	0,142	0,142	-0,356	-0,315	-	-
p vrijednost u testu	0,200	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
normalnost distribucije	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne

Napomene: Skala A = osobna razina e-uključivosti kreatora javnih politika;

Skala B = stavovi o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike;

Podskala B0 = tvrdnje u vezi županijskih razvojnih strategija (tvrdnje 27a-27d);

Podskala B1 = tvrdnje o tome na što je potrebno utjecati javnim politikama (tvrdnje 28a-28c);

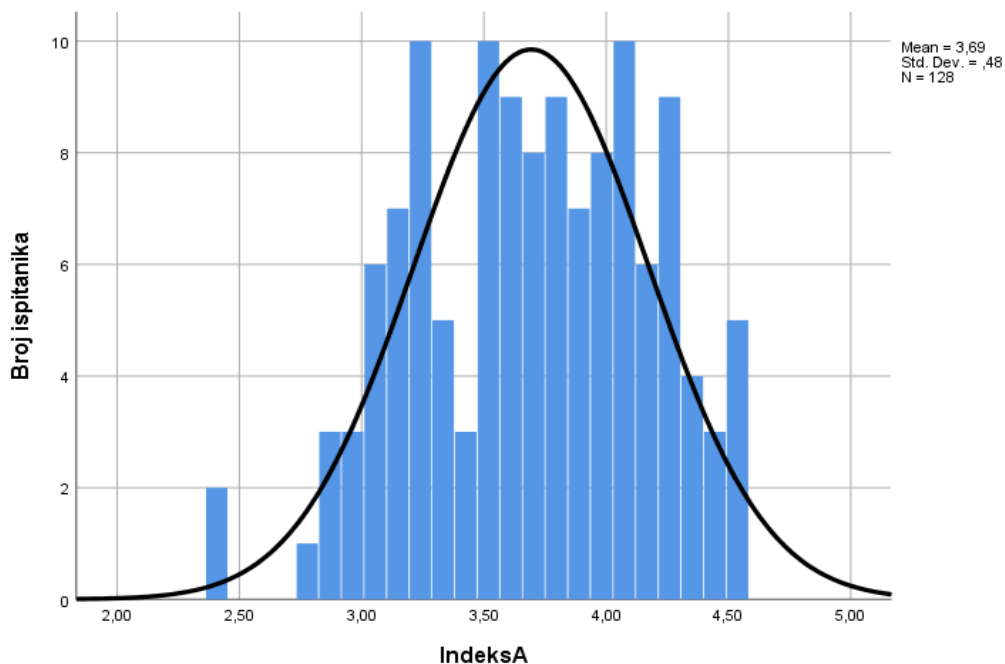
Podskala B2 = tvrdnje o tome što je potrebno poticati korištenjem IKT (tvrdnje 29a-29d);

Podskala B3 = tvrdnje o tome što je potrebno osnaživati javnim politikama (tvrdnje 30a-30d);

Podskala B4 = tvrdnje o tome kako poboljšati kvalitetu života javnim politikama (pit. 31a-31g)

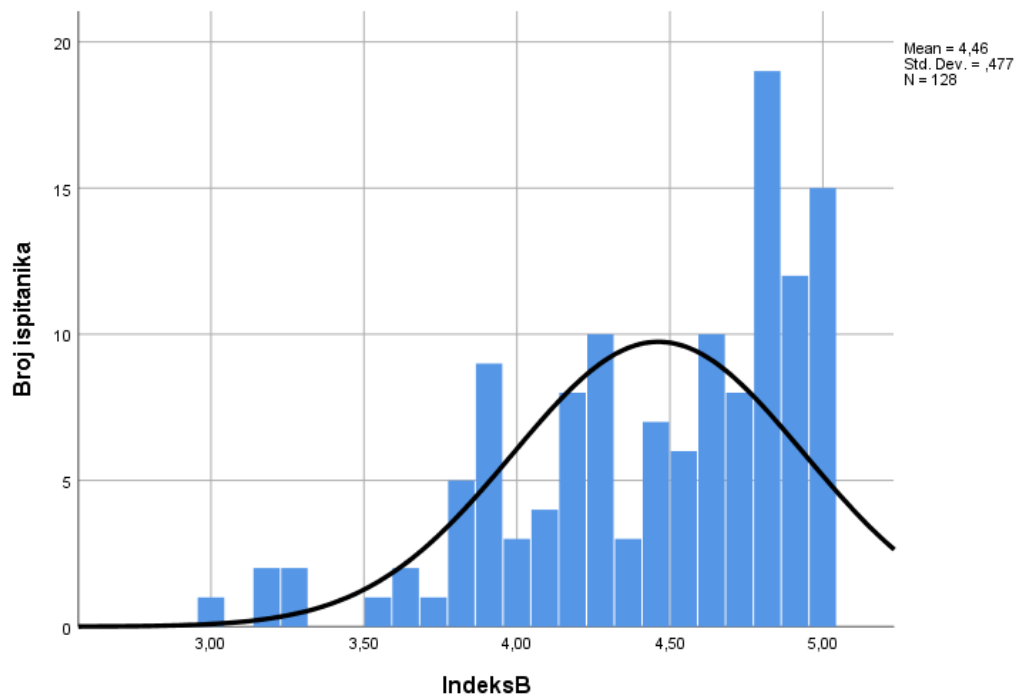
Izvor: Autorica

Grafikon 5. Grafički prikaz vrijednosti na skali A (osobna razina e uključivosti kreatora javnih politika) (n =128)



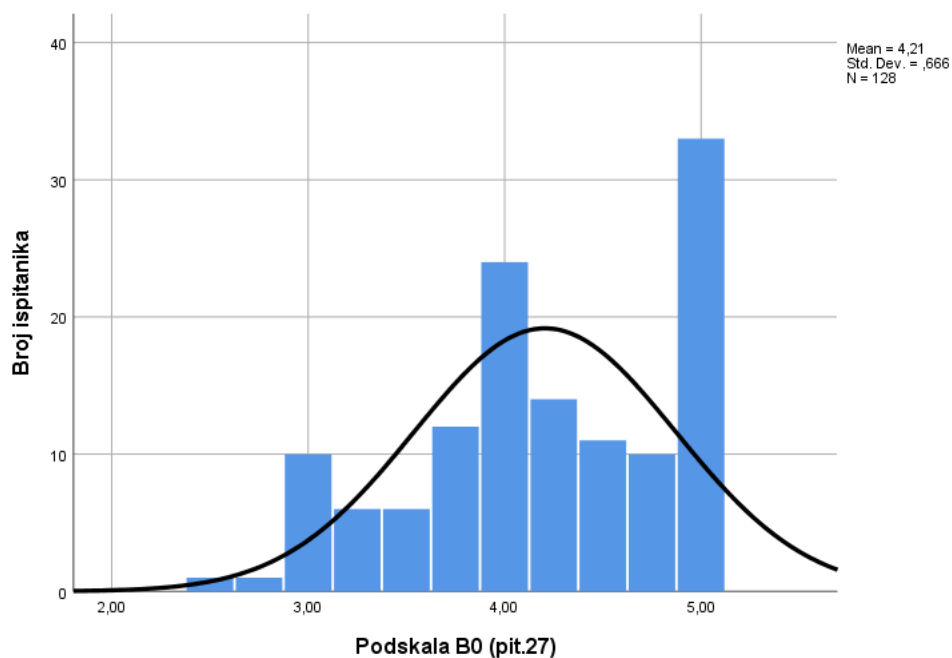
Izvor: Autorica

Grafikon 6. Grafički prikaz vrijednosti na skali B (stavovi o važnosti uključivanja populacije 54+ u javne politike) (n =128)



Izvor: Autorica

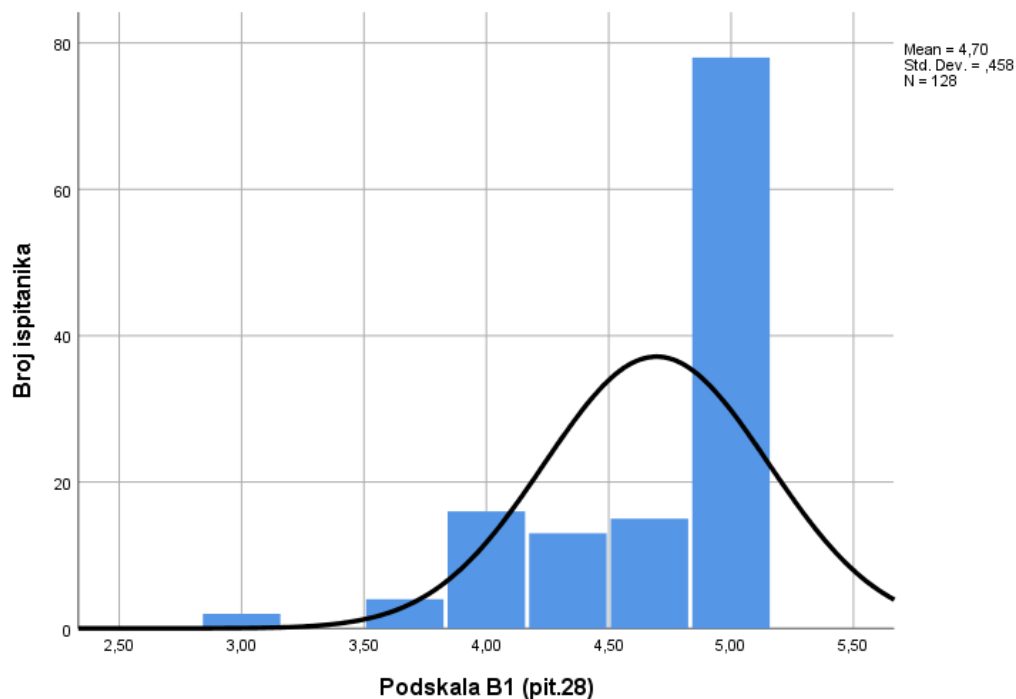
*Grafikon 7. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B0 (tvrdnje u vezi županijskih razvojnih strategija, tvrdnje 27a-27d) (n =128)*



Izvor: Autorica

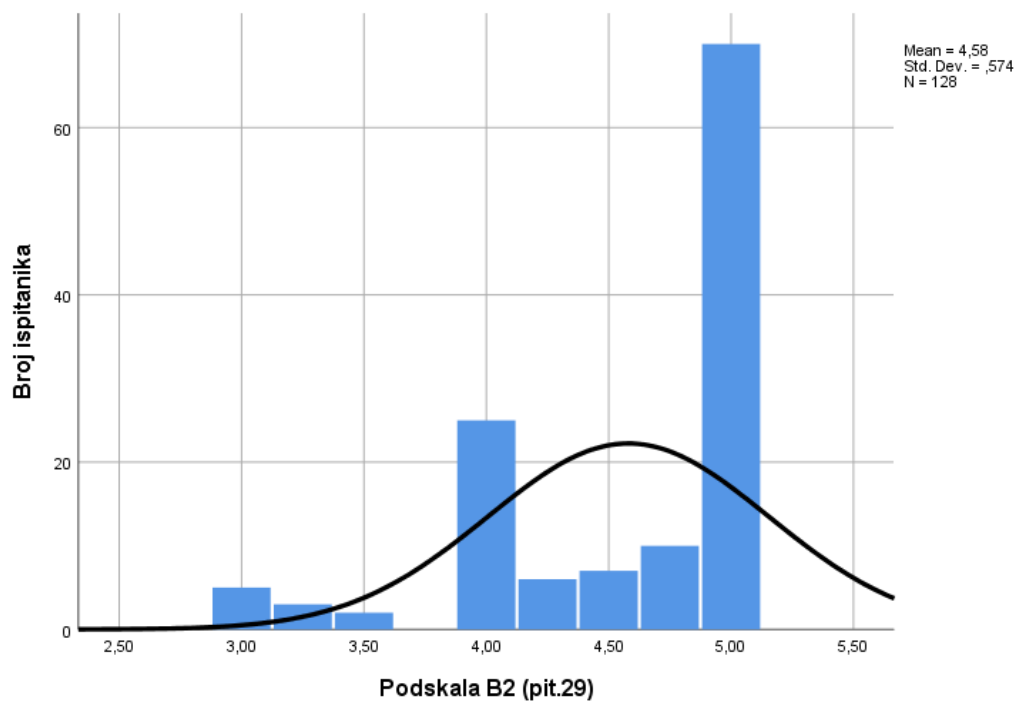


Grafikon 8. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B1 (tvrdnje o tome na što je potrebno utjecati javnim politikama, tvrdnje 28a-28c (n =128)



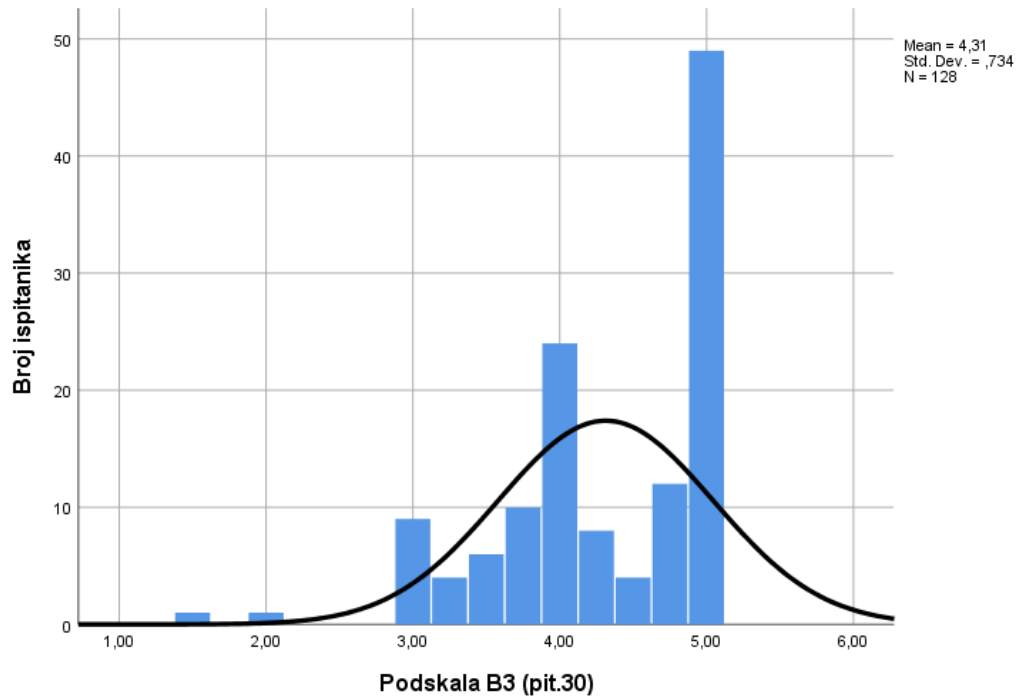
Izvor: Autorica

Grafikon 9. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B2 (tvrdnje o tome što je potrebno poticati korištenjem IKT-a, tvrdnje 29a-29d) (n =128)



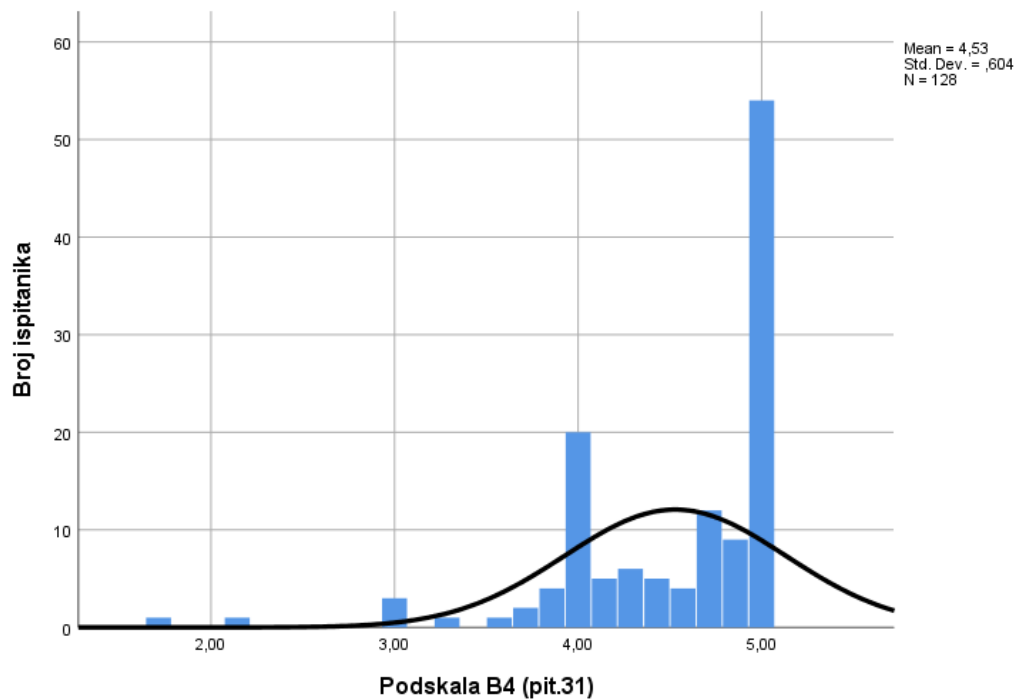
Izvor: Autorica

Grafikon 10. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B3 (tvrdnje o tome što je potrebno osnaživati javnim politikama, tvrdnje 30a-30d) (n =128)



Izvor: Autorica

Grafikon 11. Grafički prikaz vrijednosti na podskali B4 (tvrdnje o tome kako poboljšati kvalitetu života javnim politikama, tvrdnje 31a-31g) (n =128)



Izvor: Autorica

Vrijednosti na skali A i vrijednosti na skali B su za potrebe testiranja testovima inferencijalne statističke analize klasificirane su u tri kategorije na osnovu vrijednosti kvartila. Na taj način su dobivene tri kategorije ispitanika s približno četvrtinu ispitanika, polovinu ispitanika i četvrtinu ispitanika (poput normalne krivulje). Dakle, omjerna varijabla je pretvorena u rang varijablu i to na sljedeći način:

a) skala A

uopće nisu e-Uključivi (2,41-3,29)	32 ispitanika odnosno 25%
djelomično su e-Uključivi (3,30-4,06)	64 ispitanika odnosno 50%
u potpunosti su e-Uključivi (4,07-4,56)	32 ispitanika odnosno 25%

b) skala B

ne slažu se (3,00-4,10)	30 ispitanika odnosno 23%
neodlučni su (4,11-4,82)	65 ispitanika odnosno 51%
slažu se (4,83-5,00)	33 ispitanika odnosno 26%

Kod skale B svakom dodijeljenom izrazu („ne slažu se“, „neodlučni su“, „slažu se“) treba dodati izraz „da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+“ (što je izostavljeno zbog kraćeg izražavanja).

### 11.3. INFERENCIJALNA STATISTIČKA ANALIZA

U prvom dijelu inferencijalne statističke analize, ispitivala se povezanost varijabli na skali A s vrijednostima na skali B kako bi se dobio uvid postoji li povezanost između osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika (skala A) i stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike (skala B).

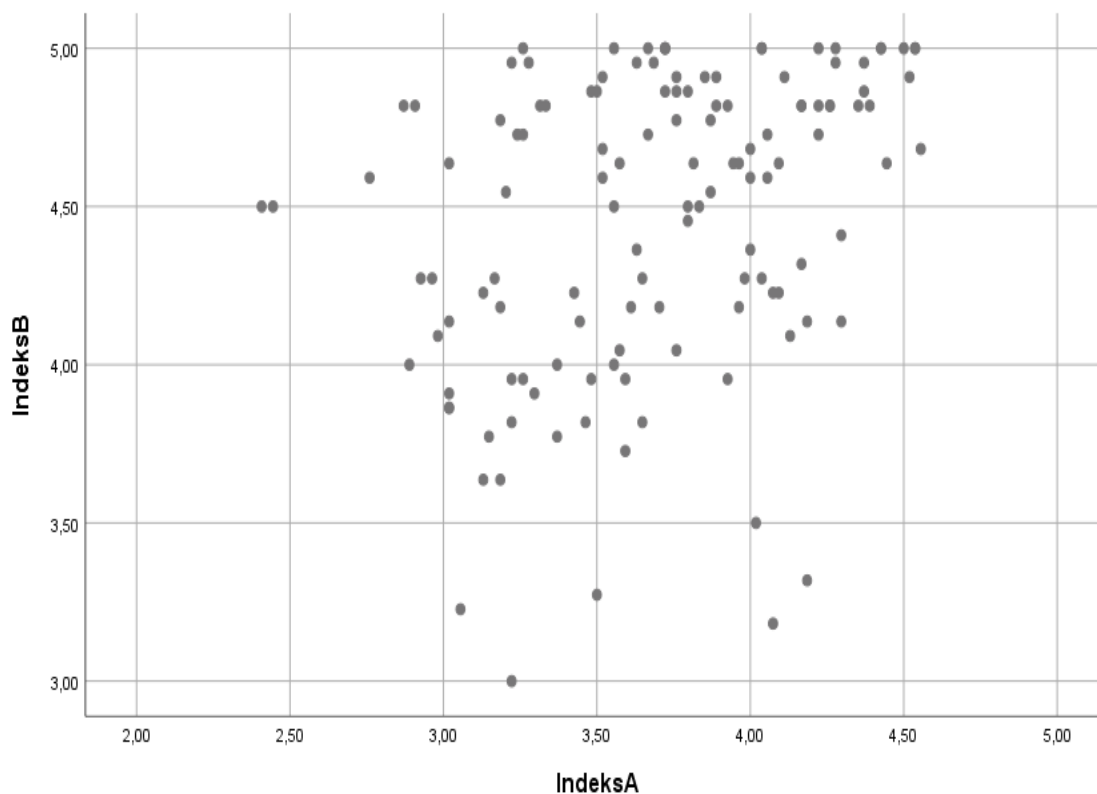
Analiza te povezanosti ispitivana je korištenjem slijedeće tri metode:

- Spearmanovog koeficijenta korelacije ranga i dijagrama rasipanja,
- hi-kvadrat testa kojim je testirana hipoteza neovisnosti varijabli u kontingencijskoj tabeli i
- neparametrijskog Kruskal-Wallisovog H testa.

Korišteni su isključivo neparametrijski testovi zbog toga što je provođenjem testova slaganja potvrđeno da vrijednosti na skali B nisu normalno distribuirane (Tablica 92. i Grafikoni 6. do 11.)

Korelacija ranga dobivena je Spearmanovim koeficijentom korelacije ranga koji iznosi  $r_S = 0,39$ . Dakle, vrijednosti na skali A povezane su s vrijednostima na skali B. Osim toga, može se konstatirati da je ta povezanost pozitivna i statistički značajna ( $r_S = 0,39$   $n = 128$   $p < 0,001$ ). To znači da oni ispitanici koji su manje e-Uključivi (niska osobna razina odnosno manja vrijednost na skali A) u prosjeku manje prihvaćaju stavove da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+ (manja vrijednost na skali B). Isto tako se može reći da oni ispitanici koji su više e-Uključivi (visoka osobna razina odnosno viša vrijednost na skali A) u prosjeku više prihvaćaju stavove da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+ (viša vrijednost na skali B). Na Grafikonu 12. prikazana je ta pozitivna i osrednja povezanost između skale A i skale B pomoću dijagrama rasipanja.

Grafikon 12. Dijagram rasipanja za vrijednosti na skali A i na skali B (n = 128)



Izvor: Autorica

Druga metoda statističke analize je hi-kvadrat test izveden na osnovu opaženih frekvencija u kontingencijskoj Tablici 93. Ispod tablice su navedeni rezultati testa i zaključak testa.

Tablica 93. Tabela kontingencije za tri kategorije podjele vrijednosti na skali A i za tri kategorije podjele na skali B (n = 128)

Kategorije na skali A o e-uključivosti	Kategorije na skali B			Ukupno
	ne slaže se	neodlučan	slaže se	
uopće ne	13	16	3	32
djelomično	14	32	18	64
u potpunosti	3	17	12	32
Svega	30	65	33	128

Izvor: Autorica

Rezultati hi-kvadrat testa ( $\chi^2 = 12,028$  df = 4 n = 128 p = 0,017) pokazuju da se ne može prihvatiti hipoteza o nepostojanju povezanosti dviju varijabli (dviju skala) u kontingencijskoj

tabeli zbog toga što je  $p < 0,05$ . Prema tome, između triju kategorija skale A i triju kategorija skale B postoji statistički značajna povezanost. Priroda te povezanosti može se razaznati iz postotaka izračunatih na osnovu tabele kontingencije. Zato su izračunati vodoravni postoci za dvije krajnje kategorije „uopće ne“ i „u potpunosti“ koje se nalaze u redovima Tablice 93. Od ukupnog broja ispitanika (32 odnosno njih 100%) koji su na skali A svrstani pod „uopće ne“ njih 41% se ne slaže, a samo 9% se slaže da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+. S druge pak strane, od ukupnog broja ispitanika (32 odnosno njih 100%) koji su na skali A svrstani pod „u potpunosti“ su e-Uključeni njih samo 9% se ne slaže, a 38% se slaže da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+. Prema tome, uz **nižu** osobnu razinu e-uključivosti **niže** je prihvaćanje stavova da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+. S druge strane, uz **višu** osobnu razinu e-uključivosti **veće** je prihvaćanje stavova da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+.

Treća korištena metoda je Kruskal-Wallisov H test kojim se uspoređuju tri ili više medijana koji su bolje srednje vrijednosti od aritmetičkih sredina kod distribucija koje ne sliče normalnim distribucijama. Rezultati H testa navedeni su u Tablica 94.

Tablica 94. Rezultati usporedbe vrijednosti na skali B po različitim razinama osobne e-Uključivosti (skala A) pomoću neparametrijskog Kruskal-Wallisovog H testa (n = 128)

	Varijabla	Podskup ispitanika na skali A	n <sub>1</sub> n <sub>2</sub> n <sub>3</sub>	Sredine rangova	H vrijednost	df	p <sup>1)</sup>
1.	Skala A (osobna razina e-uključivosti) – tvrdnje 9-26	uopće ne djelomično u potpunosti	32 64 32	46,58 65,59 80,25	13,341	2	<b>0,001***</b>

Napomena: 1) n<sub>1</sub>, n<sub>2</sub> i n<sub>3</sub> su brojevi ispitanika u pojedinim kategorijama skale A; df = broj stupnjeva slobode;  
\* statistička značajnost do 5%; \*\* statistička značajnost do 1%; \*\*\* statistička značajnost do 0,1%

Izvor: Autorica

Ispitanici koji su svrstani u različite kategorije prema skali A statistički se značajno razlikuju s obzirom na stavove da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+ (H = 13,341 df = 2 n = 128 p = 0,001). Ispitanici koji su s obzirom na skalu A u grupi „uopće ne“ najmanje prihvaćaju stavove da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+. Ispitanici koji su s obzirom na skalu A u grupi „u potpunosti su e-Uključivi“ najviše prihvaćaju stavove da se javnim

politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+ (46,58 < 65,59 < 80,25).

**Druga definirana istraživačka hipoteza glasi** „Postoji povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika“.

Prema prethodno prikazanim analizama te opisanim rezultatima korištenih triju metoda može se zaključiti da se **druga istraživačka hipoteza** može prihvatiti kao istinita.

**Drugi dio inferencijalne statističke analize** proveden je pomoću hi-kvadrat testova kojima je svrha provjeriti postoji li statistički značajna povezanost između nominalnih ili rang varijabli ( $p < 0,05$ ) ili te povezanosti nema ( $p > 0,05$ ). Podaci za ovu analizu pripremljeni su na način da su izrađene kombinirane tabele (tabele kontingencije) s različitim brojem kolona odnosno redova. Izveden je velik broj hi-kvadrat testova (njih 27) koji su podijeljeni u pet grupa:

1. deset testova kojima je provjeravano postoji li statistički značajna povezanost između pojedinih skala i podskala s **demografskim varijablama** (spol, dob, obrazovanje i sl.);
2. dva testa kojima je provjeravano postoji li statistički značajna povezanost između tvrdnje 10 i 11 s **podskalom B1**, tj. s tvrdnjama o tome na što je potrebno utjecati javnim politikama (tvrdnje 28a-28c);
3. pet testova kojima je provjeravano postoji li statistički značajna povezanost između tvrdnje 9, 12, 14, 15 i 16 s **podskalom B2**, tj. s tvrdnjama o tome na što je potrebno poticati korištenjem IKT (tvrdnje 29a-29d);
4. tri testa kojima je provjeravano postoji li statistički značajna povezanost između tvrdnje 24, 25 i 26 s **podskalom B3**, tj. s tvrdnjama o tome što je potrebno osnaživati javnim politikama (tvrdnje 30a-30d);
5. sedam testova kojima je provjeravano postoji li statistički značajna povezanost između tvrdnji 17 do 23 s **podskalom B4**, tj. s tvrdnjama o tome kako poboljšati kvalitetu života javnim politikama (pit. 31a-31g).

Za **prvu grupu** hi-kvadrat testova dobiveni rezultati su navedeni u Tablica 95.

Tablica 95. Rezultati prve grupe hi-kvadrat testova (n = 128)

Redni broj	Varijable u kontingencijskoj tabeli	Format konting. tabele	n	$\chi^2$	df	p	korek. testa
1.	Spol (2 oblika) Skala B (u 3 grupe)	2 x 3	128	2,244	2	0,326	da
2.	Dob (u 5 grupa) Skala B (u 3 grupe)	5 x 3	128	5,394	8	0,715	ne (27%)
3.	Dob (u 2 grupe: 25-54, 55-75) Skala B (u 3 grupe)	2 x 3	128	0,465	2	0,793	da
4.	Obrazovanje (SSS, VŠS, VSS) Skala B (u 3 grupe)	3 x 3	128	1,994	4	0,737	ne (22%)
5.	Obrazovanje (SSS i VŠS, VSS) Skala B (u 3 grupe)	2 x 3	128	1,914	2	0,384	da
6.	Mjesto stanovanja (gradsko, prigradsko, seosko) Skala B (u 3 grupe)	3 x 3	128	2,551	4	0,636	da
7.	Mjesto stjecanja vještina korištenja IKT (4 grupe) Skala B (u 3 grupe)	4 x 3	128	4,606	6	0,595	da
8.	Posjedovanje informatičko-komunikacijskih uređaja (da, ne) Skala B (u 3 grupe)	2 x 3	128	0,322	2	0,851	da
9.	Intenzitet korištenja informatičkih uređaja (u 3 grupe) Skala B (u 3 grupe)	3 x 3	128	8,223	4	<b>0,015*</b>	da
10.	Skala A (u 3 grupe) Podskala B0 (u 3 grupe) županijska razvojna strategija	3 x 3	128	10,315	4	<b>0,035*</b>	da

Napomene: n = veličina uzorka u testu;  $\chi^2$  = hi-kvadrat vrijednost dobivena u testu; df = broj stupnjeva slobode; p = vjerojatnost odbacivanja istinite nul hipoteze o nepostojanju povezanosti između varijabli;

\* statistička značajnost do 5%; \*\* statistička značajnost do 1%; \*\*\* statistička značajnost do 0,1%

Test je korektan ukoliko je kod njegovog izvođenja bilo manje od 20% očekivanih frekvencija manjih od 5. Ukoliko je više od 20% očekivanih frekvencija bilo manje od 5 test nije korektan. Postotak očekivanih frekvencija koje su manje od 5 odštampan je u zagradi ispod riječi „ne“.

Izvor: Autorica

Zaključci izvedeni na temelju provedenih hi-kvadrat testova su sljedeći:

- Između demografskih varijabli (spol, dob, obrazovanje, mjesto stanovanja, mjesto sticanja vještina korištenja IKT, posjedovanje IKT uređaja, intenzitet korištenja IKT uređaja) i triju kategorija ispitanika na B skali (ne slažu se, neodlučni su, slažu se da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+) ne postoji statistički značajna povezanost ( $p > 0,05$  kod testova u Tablica 95. pod rednim brojevima 1 do 8).
- Između triju kategorija ispitanika na skali A (osobna razina e uključivosti kreatora javnih politika) i triju kategorija ispitanika na podskali B0 (manje ili veće slaganje s tvrdnjama u



vezi županijske razvojne strategije i mjerama za uključivanje populacije 54+) postoji statistički značajna povezanost. Rezultati testa ( $\chi^2 = 10,315$   $df = 4$   $n = 128$   $p = 0,035$ ) to potvrđuju. Uvidom u tablicu kontingencije (Tablica 96.) može se izračunati da je u prvom retku tablice 31% ispitanika izrazilo manje slaganje s tvrdnjama u vezi županijske razvojne strategije, a 13% potpuno slaganje od 100% ispitanika u tom retku tablice. S druge strane, u trećem retku tablice samo 6% ispitanika je izrazilo manje slaganje s tvrdnjama u vezi županijske razvojne strategije, a 41% potpuno slaganje od 100% ispitanika u tom retku tablice. Dakle, uz višu razinu e-uključivosti kreatora javnih politika veće je i slaganje s tvrdnjama o mjerama za uključivanje populacije 54+ u županijskim razvojnim strategijama.

Tablica 96. Tablica kontingencije za tri kategorije podjele vrijednosti na skali A i za tri kategorije podjele na podskali B0 (n = 128)

Kategorije na skali A o e-uključivosti	Kategorije na skali B0			Ukupno
	manje slaganje	neodlučnost	potpuno slaganje	
uopće ne	10	18	4	32
djelomično	12	36	16	64
u potpunosti	2	17	13	32
Svega	24	71	33	128

Izvor: Autorica

Za **drugu grupu** hi-kvadrat testova (na podskali B1) dobiveni rezultati su navedeni u Tablici 97.

Tablica 97. Rezultati druge grupe hi-kvadrat testova (n = 128)

Redni broj	Varijable u kontingencijskoj tabeli	Format konting. tabele	n	$\chi^2$	df	p	korek. testa
1.	P10: učestalost pristupa internetskoj mreži Podskala B1 (u 3 grupe)	3 x 3	128	9,230	4	<b>0,050*</b>	da
2.	P11: učestalost pristupa s pojedinih mjesta Podskala B1 (u 3 grupe)	3 x 3	128	23,823	4	<b>&lt;0,001***</b>	ne (33%)

Napomene: n = veličina uzorka u testu;  $\chi^2$  = hi-kvadrat vrijednost dobivena u testu; df = broj stupnjeva slobode;

p = vjerojatnost odbacivanja istinite nul hipoteze o nepostojanju povezanosti između varijabli;

\* statistička značajnost do 5%; \*\* statistička značajnost do 1%; \*\*\* statistička značajnost do 0,1%

Test je korektan ukoliko je kod njegovog izvođenja bilo manje od 20% očekivanih frekvencija manjih od 5.

Ukoliko je više od 20% očekivanih frekvencija bilo manje od 5 test nije korektan. Postotak očekivanih frekvencija koje su manje od 5 odštampan je u zagradi ispod riječi „ne“.

Izvor: Autorica

Zaključci izvedeni na temelju provedenih hi-kvadrat testova su sljedeći:

- 1) Između učestalosti pristupa Internetu i digitalnim sadržajima i triju kategorija ispitanika na podskali B1 (manje slaganje, neodlučni su, potpuno slaganje) postoji statistički značajna povezanost ( $\chi^2 = 9,230$   $df = 4$   $n = 128$   $p = 0,050$ ). O prirodi te povezanosti može se saznati na osnovu vodoravnih postotaka izračunatih na temelju frekvencija u tablici kontingencije (Tablica 98.). U prvom retku tablice su oni koji rjeđe pristupaju internetskoj mreži kojih je 36 (100%). Od toga, njih 31% iskazuju manje slaganje, a 44% potpuno slaganje s tvrdnjama o tome na što je potrebno utjecati javnim politikama. U trećem retku tablice ti su postoci samo 9% ispitanika koji iskazuju manje slaganje, a čak 67% ispitanika koji iskazuju potpuno slaganje s tim tvrdnjama. Dakle, uz rjeđe pristupanje ide manje slaganje s tvrdnjama, a uz češće pristupanje Internetu ide veće slaganje s tvrdnjama o javnim politikama.
- 2) Između učestalosti pristupa Internetu s različitih mjesta (od kuće, s radnog mjesta, s javnog mjesta) i triju kategorija ispitanika na podskali B1 (manje ili veće slaganje s tvrdnjama o tome na što je potrebno utjecati javnim politikama) postoji statistički značajna povezanost. Rezultati testa ( $\chi^2 = 23,823$   $df = 4$   $n = 128$   $p < 0,001$ ) to potvrđuju. Uvidom u tablicu kontingencije (Tablica 99.) može se izračunati da je u prvom retku tablice 31% ispitanika izrazilo manje slaganje s tvrdnjama, a 13% potpuno slaganje od 100% ispitanika u tom retku tablice. S druge strane, u trećem retku tablice samo 6% ispitanika je izrazilo manje slaganje s tvrdnjama, a 41% potpuno slaganje od 100% ispitanika u tom retku tablice. Dakle, uz vrlo česti pristup internetskoj mreži veće je potpuno slaganje (72%) s tvrdnjama o javnim politikama.

Tablica 98. Tablica kontingencije za učestalost pristupa internetskoj mreži (tvrdnja 10) i za tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B1 (n = 128)

Učestalost pristupa internetskoj mreži (pit.10)	Kategorije na podskali B1			Ukupno
	manje slaganje	neodlučnost	potpuno slaganje	
rijetko (2,5-4,0)	11	9	16	36
češće (4,5)	5	4	19	28
često (5,0)	6	15	43	64
Svega	22	28	78	128

Izvor: Autorica

Tablica 99. Tablica kontingencije za učestalost pristupa internetskoj mreži s obzirom na mjesto pristupa (tvrdnja 11) i za tri kategorije podjele vrijednosti na skali B1 (n = 128)

Učestalost pristupa internetskoj mreži (pit.11)	Kategorije na skali B1			Ukupno
	manje slaganje	neodlučnost	potpuno slaganje	
rijetko (2,-2,75)	10	18	4	32
češće (3-4)	12	36	16	64
često (4,25-5,0)	2	17	13	32
Svega	24	71	33	128

Izvor: Autorica

Za **treću grupu** hi-kvadrat testova (na podskali B2) dobiveni rezultati su navedeni u Tablici 100.

Tablica 100. Rezultati treće grupe hi-kvadrat testova (n = 128)

Redni broj	Varijable u kontingencijskoj tabeli	Format konting. tabele	n	$\chi^2$	df	p	korek. testa
1.	P9: učestalost pristupa s pojedinih vrsta uređaja Podskala B2 (u 3 grupe)	3 x 3	128	13,137	4	<b>0,011*</b>	ne (22%)
2.	P12: zadovolj.brzinom i dostup.mreže Podskala B2 (u 3 grupe)	3 x 3	128	2,069	4	0,723	ne (22%)
3.	P14: ocjena vještina korištenja Podskala B2 (u 3 grupe)	3 x 3	128	3,121	4	0,538	ne (22%)
4.	P15: motivacije/stavovi korišt.IKT Podskala B2 (u 3 grupe)	3 x 3	128	5,961	4	0,202	ne (22%)
5.	P16: društ.v.potpورا za korišt.IKT Podskala B2 (u 3 grupe)	3 x 3	128	3,709	4	0,447	ne (33%)

Napomene: n = veličina uzorka u testu;  $\chi^2$  = hi-kvadrat vrijednost dobivena u testu; df = broj stupnjeva slobode; p = vjerojatnost odbacivanja istinite nul hipoteze o nepostojanju povezanosti između varijabli;

\* statistička značajnost do 5%; \*\* statistička značajnost do 1%; \*\*\* statistička značajnost do 0,1%

Test je korektan ukoliko je kod njegovog izvođenja bilo manje od 20% očekivanih frekvencija manjih od 5.

Ukoliko je više od 20% očekivanih frekvencija bilo manje od 5 test nije korektan. Postotak očekivanih frekvencija koje su manje od 5 odštampan je u zagradi ispod riječi „ne“.

Izvor: Autorica

Zaključci su sljedeći:

- Između tvrdnje 12, 14, 15 i 16 i triju kategorija ispitanika na podskali B2 (manje ili veće slaganje s tvrdnjama o tome što je potrebno poticati javnim politikama) ne postoji statistički značajna povezanost. Rezultati testa daju uvijek  $p > 0,05$ . Ovakav se zaključak odnosi na rezultate u Tablici 100. pod rednim brojevima 2 do 5.
- Između učestalosti pristupa Internetu i digitalnim sadržajima s obzirom na korišteni uređaj (tvrdnja 9) i triju kategorija ispitanika na podskali B2 (manje slaganje, neodlučni su, potpuno slaganje o tome što je potrebno poticati javnim politikama) postoji statistički

značajna povezanost ( $\chi^2 = 13,137$  df = 4 n = 128 p = 0,011). O prirodi te povezanosti može se saznati na osnovu vodoravnih postotaka izračunatih na temelju frekvencija u tablici kontingencije (Tablica 101.). U prvom retku tablice su oni koji rjeđe pristupaju internetskoj mreži kojih je 24 (100%). Od toga, njih 17% iskazuju manje slaganje, a 33% potpuno slaganje s tvrdnjama. U trećem retku tablice ti su postoci samo 0% ispitanika koji iskazuju manje slaganje, a čak 74% ispitanika koji iskazuju potpuno slaganje s tim tvrdnjama. Dakle, uz rjeđe pristupanje Internetu ide manje slaganje s tvrdnjama, a uz češće pristupanje Internetu ide veće slaganje s tvrdnjama o javnim politikama.

Tablica 101. Tablica kontingencije za učestalost pristupa internetskoj mreži (tvrdnja 9) i za tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B2 (n = 128)

Učestalost pristupa s obzir. na uređaj (tvrdnja 9)	Kategorije na podskali B2			Ukupno
	manje slaganje	neodlučnost	potpuno slaganje	
rijetko(1,33-3,33)	4	12	8	24
češće (3,67-4,33)	6	26	33	65
često (4,67-5,00)	-	10	29	39
Svega	10	48	70	128

Izvor: Autorica

Za **četvrtu grupu** hi-kvadrat testova (na podskali B3) dobiveni rezultati su navedeni u Tablici 102. Ovdje se radi o tri testa kojima je provjeravano postoji li statistički značajna povezanost između tvrdnje 24, 25 i 26 s podskalom B3, tj. s tvrdnjama o tome što je potrebno osnaživati javnim politikama (tvrdnje 30a-30d).

Tablica 102. Rezultati četvrte grupe hi-kvadrat testova (n = 128)

Redni broj	Varijable u kontingencijskoj tabeli	Format konting. tabele	n	$\chi^2$	df	p	korek. testa
1.	P24: e-participacija (u 3 grupe) Podskala B3 (u 3 grupe)	3 x 3	128	9,009	4	0,061	ne (22%)
2.	P25: e-demokracija (u 3 grupe) Podskala B3 (u 3 grupe)	3 x 3	128	26,114	4	<0,001***	ne (22%)
3.	P26: kreir.sadrž.na društ.v.med.(3 gr.) Podskala B3 (u 3 grupe)	3 x 3	128	5,006	4	0,287	ne (22%)

Napomene: n = veličina uzorka u testu;  $\chi^2$  = hi-kvadrat vrijednost dobivena u testu; df = broj stupnjeva slobode; p = vjerojatnost odbacivanja istinite nul hipoteze o nepostojanju povezanosti između varijabli;

\* statistička značajnost do 5%; \*\* statistička značajnost do 1%; \*\*\* statistička značajnost do 0,1%

Test je korektan ukoliko je kod njegovog izvođenja bilo manje od 20% očekivanih frekvencija manjih od 5.

Ukoliko je više od 20% očekivanih frekvencija bilo manje od 5 test nije korektan. Postotak očekivanih frekvencija koje su manje od 5 odštampan je u zagradi ispod riječi „ne“.

Izvor: Autorica

Zaključci su sljedeći:

- 1) Između učestalosti pristupa Internetu zbog informacija od tijela javne vlasti (rjeđe, češće, često) i triju kategorija ispitanika na podskali B3 (manje slaganje, neodlučni su, potpuno slaganje s tvrdnjama o tome što je potrebno osnaživati javnim politikama, tvrdnje 30a-30d) ne postoji statistički značajna povezanost ( $p = 0,061$ ).
- 2) Između manjeg ili većeg slaganja s tvrdnjama o e-demokraciji (tvrdnje 25a do 25f) i tvrdnji o tome što je potrebno osnaživati javnim politikama (tvrdnje 30a-30d tj. na podskali B3) postoji statistički značajna povezanost ( $\chi^2 = 26,114$  df = 4 n = 128 p < 0,001). O prirodi te povezanosti može se saznati na osnovu vodoravnih postotaka izračunatih na temelju frekvencija u tablici kontingencije (Tablica 103.). U prvom retku tablice su oni koji se manje slažu s tvrdnjama u pitanjima 25a – 25f kojih je 27 (100%). Od toga, njih 11% iskazuju manje slaganje, a 7% potpuno slaganje s tvrdnjama na podskali B3. U trećem retku tablice ti su postoci samo 3% ispitanika koji iskazuju manje slaganje, a čak 69% ispitanika koji iskazuju potpuno slaganje s tim tvrdnjama.
- 3) Između tvrdnje 26a-26h o kreiranju sadržaja na društvenim medijim i triju kategorija ispitanika na podskali B3 (manje ili više slaganje s tvrdnjama o tome što je potrebno osnaživati javnim politikama) ne postoji statistički značajna povezanost ( $p = 0,287$ ).

Tablica 103. Tablica kontingencije za slaganje s tvrdnjama o e-demokraciji (tvrdnje 25a-25f) i za tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B3 (n = 128)

Slaganje s tvrdnjama o e-demokraciji (tvrdnje 25a-25f)	Kategorije na podskali B3			Ukupno
	manje slaganje	neodlučnost	potpuno slaganje	
manje slag. (1,17-3,67)	3	22	2	27
neodlučnost (3,83-4,83)	11	33	25	69
potpuno slag. (4,67-5,00)	1	9	22	32
Svega	15	64	49	128

Izvor: Autorica

Za **petu grupu** hi-kvadrat testova (na podskali B4) dobiveni rezultati su navedeni u Tablici 104. Ovdje se radi o sedam testova kojima je provjeravano postoji li statistički značajna povezanost između tvrdnje 17 do 23 s podskalom B4, tj. s tvrdnjama o tome kako poboljšati kvalitetu života javnim politikama (tvrdnje 31a-31g).

Tablica 104. Rezultati pete grupe hi-kvadrat testova (n = 128)

Redni broj	Varijable u kontingencijskoj tabeli	Format konting. tabele	n	$\chi^2$	df	p	korek. testa
1.	P17: digitalni angažman (u 3 grupe) Podskala B4 (u 3 grupe)	3 x 3	128	13,122	4	<b>0,011*</b>	ne (33%)
2.	P18: e-obrazovanje (u 3 grupe) Podskala B4 (u 3 grupe)	3 x 3	128	14,134	4	<b>0,007**</b>	ne (33%)
3.	P19: e-zaposlenost (u 3 grupe) Podskala B4 (u 3 grupe)	3 x 3	128	6,058	4	0,195	ne (33%)
4.	P20: e-zdravstvo (u 3 grupe) Podskala B4 (u 3 grupe)	3 x 3	128	8,232	4	0,083	ne (33%)
5.	P21: e-uprava (u 3 grupe) Podskala B4 (u 3 grupe)	3 x 3	128	12,201	4	<b>0,016*</b>	ne (33%)
6.	P22: e-trgovina, e-zabava, e-komunik. Podskala B4 (u 3 grupe)	3 x 3	128	22,797	4	<b>0,001***</b>	ne (33%)
7.	P23: e-kultura (u 3 grupe) Podskala B4 (u 3 grupe)	3 x 3	128	9,083	4	0,059	ne (44%)

Napomene: n = veličina uzorka u testu;  $\chi^2$  = hi-kvadrat vrijednost dobivena u testu; df = broj stupnjeva slobode; p = vjerojatnost odbacivanja istinite nul hipoteze o nepostojanju povezanosti između varijabli;

\* statistička značajnost do 5%; \*\* statistička značajnost do 1%; \*\*\* statistička značajnost do 0,1%

Test je korektan ukoliko je kod njegovog izvođenja bilo manje od 20% očekivanih frekvencija manjih od 5.

Ukoliko je više od 20% očekivanih frekvencija bilo manje od 5 test nije korektan. Postotak očekivanih frekvencija koje su manje od 5 odštampan je u zagradi ispod riječi „ne“.

Izvor: Autorica

Zaključci su sljedeći:

- 1) Između digitalnog angažmana (rjeđe, češće, često) i triju kategorija ispitanika na podskali B4 (manje slaganje, neodlučni su, potpuno slaganje s tvrdnjama o tome kako poboljšati kvalitetu života putem javnih politika) postoji statistički značajna povezanost ( $\chi^2 = 13,122$  df = 4 n = 128 p = 0,011). Na osnovu apsolutnih frekvencija u Tablici 105. mogu se izračunati relativne frekvencije kako bi se utvrdila priroda navedene povezanosti. Tako se vidi u prvom retku tablice da 0% ispitanika ima manje slaganje, a 8% ispitanika ima potpuno slaganje s tvrdnjama na podskali B4. U trećem retku iste tablice dobiju se postoci od 6% manjeg slaganja i 54% potpunog slaganja ispitanika s tvrdnjama na podskali B4.
- 2) Između učestalosti korištenja IKT u obrazovne svrhe (rjeđe, češće, vrlo često) i manjeg ili većeg slaganja s tvrdnjama na podskali B4 postoji statistički značajna povezanost ( $\chi^2 = 14,134$  df = 4 n = 128 p = 0,007). Priroda te povezanosti može se spoznati na osnovu vodoravnih postotaka izračunatih na temelju frekvencija u tablici kontingencije (Tablica 106.). U prvom retku tablice su oni koji rjeđe koriste IKT u obrazovne svrhe. Njih 7% iskazuju manje slaganje, a 23% potpuno slaganje s tvrdnjama na podskali B4. U trećem

retku tablice ti su postoci 0% ispitanika koji iskazuju manje slaganje, a čak 63% ispitanika koji iskazuju potpuno slaganje s tim tvrdnjama na podskali B4.

- 3) Između tvrdnje o učestalosti korištenja IKT radi pronalaženja zaposlenja i triju kategorija ispitanika na podskali B4 ne postoji statistički značajna povezanost ( $p = 0,195$ ).
- 4) Između tvrdnje o učestalosti korištenja IKT radi poboljšanja zdravlja i triju kategorija ispitanika na podskali B4 ne postoji statistički značajna povezanost ( $p = 0,083$ ).
- 5) Između učestalosti korištenja IKT u sferi e-uprava i manjeg ili većeg slaganja s tvrdnjama na podskali B4 postoji statistički značajna povezanost ( $\chi^2 = 12,201$  df = 4 n = 128 p = 0,016). Priroda te povezanosti može se spoznati na osnovu vodoravnih postotaka izračunatih na temelju frekvencija u tablici kontingencije (Tablica 107.). U prvom retku tablice su oni koji rjeđe koriste IKT u području e-uprava. Njih 15% iskazuju manje slaganje, a 15% potpuno slaganje s tvrdnjama na podskali B4. U trećem retku tablice ti su postoci svega 2% ispitanika koji iskazuju manje slaganje, te čak 55% ispitanika koji iskazuju potpuno slaganje s tim tvrdnjama na podskali B4.
- 6) Između učestalosti korištenja IKT u području e-trgovine, e-zabave i e-komunikacije obrazovne svrhe (rjeđe, češće, vrlo često) i manjeg ili većeg slaganja s tvrdnjama na podskali B4 postoji statistički značajna povezanost ( $\chi^2 = 22,797$  df = 4 n = 128 p < 0,001). Priroda te povezanosti može se spoznati na osnovu vodoravnih postotaka izračunatih na temelju frekvencija u tablici kontingencije (Tablica 108.). U prvom retku tablice su oni koji rjeđe koriste IKT u navedene tri svrhe. Njih 7% iskazuju manje slaganje, a 23% potpuno slaganje s tvrdnjama na podskali B4. U trećem retku tablice ti su postoci 0% ispitanika koji iskazuju manje slaganje, a čak 63% ispitanika koji iskazuju potpuno slaganje s tim tvrdnjama na podskali B4.
- 7) Između tvrdnje o učestalosti korištenja IKT radi pronalaženja kulturnih sadržaja i triju kategorija ispitanika na podskali B4 ne postoji statistički značajna povezanost ( $p = 0,059$ ).

Tablica 105. Tablica kontingencije za slaganje s tvrdnjama o digitalnom angažmanu (tvrdnja 17) i tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B4 (n = 128)

Učestalost digitalnog angažmana (tvrdnja 17)	Kategorije na podskali B4			Ukupno
	manje slaganje	neodlučnost	potpuno slaganje	
rijetko (3)	-	12	1	13
često (4)	3	30	19	52
vrlo često (5)	4	25	34	63
Svega	7	67	54	128

Izvor: Autorica

Tablica 106. Tablica kontingencije za učestalost korištenja IKT u obrazovne svrhe (tvrdnja 18) i tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B4 (n = 128)

Učestalost korišt. IKT u obrazovne svrhe	Kategorije na podskali B4			Ukupno
	manje slaganje	neodlučnost	potpuno slaganje	
rjeđe	3	30	10	43
često	4	24	22	50
vrlo često	-	13	22	35
Svega	7	67	54	128

Izvor: Autorica

Tablica 107. Tablica kontingencije za učestalost korištenja IKT u sferi e-uprava (tvrdnja 21) i tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B4 (n = 128)

Učestalost korišt. IKT u području e-uprava	Kategorije na podskali B4			Ukupno
	manje slaganje	neodlučnost	potpuno slaganje	
neslaganje	2	9	2	13
neodlučnost	4	30	17	51
slaganje	1	28	35	64
Svega	7	67	54	128

Izvor: Autorica

Tablica 108. Tablica kontingencije za učestalost korištenja IKT u e-kupnji, e-zabavi, e-komunikaciji (tvrdnja 22) i tri kategorije podjele vrijednosti na podskali B4 (n = 128)

Učestalost korišt. IKT u navedene tri svrhe	Kategorije na podskali B4			Ukupno
	manje slaganje	neodlučnost	potpuno slaganje	
rjeđe	3	30	10	43
često	4	24	22	50
vrlo često	-	13	22	35
Svega	7	67	54	128

Izvor: Autorica

**Treći dio inferencijalne statističke analize** proveden je pomoću Kruska-Wallisovog H testa. Naime, neparametrijskom metodom hi-kvadrat testa kod devet je testova utvrđena statistički značajna povezanost između varijabli u odnosnim tablicama kontingencije. Stoga se H testom želi potvrditi utvrđena povezanost, ali tako da se utvrđuje statistička značajnost razlika u visinama medijana na pojedinim podskalama. Dakle, ne koriste se tri kategorije na pojedinim podskalama nego same vrijednosti na tim podskalama. To znači da se ne koriste rang varijable kao kod hi-kvadrat testa već omjerne varijable. Neparametrijski Kruskal-Wallisov H test se koristi kada nije primjenjiv F-test (analiza varijance) zbog toga što nije zadovoljena pretpostavka vezana uz normalitet raspodjele. Test je proveden po pojedinim podskalama (B0, B1, B2, B3 i B4), a rezultati su prikazani u Tablici 109. ispod koje su zatim navedeni odgovarajući zaključci.



Tablica 109. Rezultati usporedbe vrijednosti (medijana) na pojedinim podskalama pomoću neparametrijskog Kruskal-Wallisovog H testa (n = 128)

	Kategorijalna varijabla (tvrdnja)	Podskup ispitanika kategorijalne varijable	n <sub>1</sub> n <sub>2</sub> n <sub>3</sub>	Sredine rangova	Na podskali	H vrij. u testu	df	p <sup>1)</sup>
1.	Skala A (u tri grupe) – osobna razina e-uključivosti kreat.JP	nisu e-Uključ. djel.su e-Uklj. potp.su e-Uklj	32 64 32	51,97 64,89 76,25	B0	7,065	2	<b>0,029*</b>
2.	Učest.pristupa intern.mreži prema vrsti mreže (tvrdnja 10a-10b)	rijetko češće često	36 28 64	52,51 68,25 69,60	B1	6,833	2	<b>0,033*</b>
3.	Učest.pristupa intern.mreži prema mjestu prist.(tvrdnja 11a-11d)	rijetko češće često	28 82 18	54,63 64,77 78,61	B1	5,973	2	<b>0,050*</b>
4.	Učest.pristupa intern.mreži prema pristup.uređ.(tvrdnja 9a-9c)	rijetko češće često	24 65 39	47,35 62,32 78,68	B2	13,342	2	<b>0,001***</b>
5.	Stupanj slaganja s e-demokracijom (tvrdnja 25a-25f)	manje slag. neodlučnost potpuno slag.	27 69 32	37,67 64,60 86,48	B3	27,128	2	<b>&lt;0,001***</b>
6.	Učestalost digitalnog angažmana (tvrdnja 17)	rijetko češće često	13 52 63	46,62 59,90 71,98	B4	6,942	2	<b>0,031*</b>
7.	Učestalost korišt.IKT za e-obrazovanje (tvrdnja 18)	rijetko češće često	43 50 35	51,17 66,42 78,13	B4	11,316	2	<b>0,003**</b>
8.	Slaganje s tvrdnjom u vezi e-uprava (tvrdnja 21)	manje slag. neodlučnost potpuno slag.	13 51 64	34,62 57,44 76,20	B4	18,100	2	<b>&lt;0,001***</b>
9.	Učestal.korišt.e-trgov. e-zabave i e-komunik.(tvrdnja 22)	rijetko češće često	37 60 31	47,77 63,24 86,90	B4	20,553	2	<b>&lt;0,001***</b>

Napomena: 1) \* statistička značajnost do 5%; \*\* statistička značajnost do 1%; \*\*\* statistička značajnost do 0,1%

Izvor: Autorica

Zaključci na osnovu dobivenih rezultata u H testu su sljedeći:

1. Na podskali B0 (tvrdnje u vezi županijskih razvojnih strategija, tj. tvrdnje 27a-27d) utvrđena je statistički značajna razlika ( $p = 0,029$ ) s obzirom na osobnu razinu e-uključivosti kreatora javnih politika (kategorije skale A). Naime, 32 ispitanika koji uopće nisu e-Uključivi (skala A) značajno manje prihvaćaju tvrdnje u vezi županijskih razvojnih

strategija (podskala B0). U grupi od 64 ispitanika koji su s obzirom na osobnu razinu e-uključivosti djelomično uključivi (skala A) značajno više prihvaćaju tvrdnje u vezi županijskih razvojnih strategija (podskala B0). U trećoj grupi od 32 ispitanika koji su s obzirom na osobnu razinu e-uključivosti u potpunosti e-Uključivi (skala A) najviše prihvaćaju tvrdnje u vezi županijskih razvojnih strategija (podskala B0). Ovakav zaključak proizlazi iz sredina rangova  $51,97 < 64,89 < 76,25$  i on je sukladan onome iznesenom kod hi-kvadrat testa (Tablica 95., redni broj 10).

2. Na podskali B1 (tvrdnje o tome na što je potrebno utjecati javnim politikama, tj.tvrdnje 28a-28b) utvrđena je statistički značajna razlika ( $p = 0,033$ ) s obzirom na učestalost pristupa internetskoj fiksnoj ili mobilnoj mreži (tvrdnje 10a-10b). Tvrdnje na podskali B1 najmanje prihvaćaju oni koji rijetko pristupaju internetskoj mreži, više ih prihvaćaju oni koji češće pristupaju internetskoj mreži, a najviše oni koji često pristupaju internetskoj mreži ( $52,51 < 68,25 < 69,60$ ). Ovakav je zaključak u skladu s onim dobivenim hi-kvadrat testom (Tablica 97., redni broj 1).
3. Na podskali B1 (tvrdnje o tome na što je potrebno utjecati javnim politikama, tj.tvrdnje 28a-28c) utvrđena je statistički značajna razlika ( $p = 0,050$ ) s obzirom na učestalost pristupa internetskoj mreži s raznih mjesta (od kuće, s posla, s javnih mjesta, tvrdnje 11a-11d). Tvrdnje na podskali B1 i ovdje najmanje prihvaćaju oni koji rijetko pristupaju internetskoj mreži, više ih prihvaćaju oni koji češće pristupaju internetskoj mreži, a najviše oni koji često pristupaju internetskoj mreži ( $54,63 < 64,77 < 78,61$ ). Ovakav je zaključak u skladu s onim dobivenim hi-kvadrat testom (Tablica 97., redni broj 2).
4. Na podskali B2 (tvrdnje o tome što je potrebno poticati korištenjem IKT-a, tvrdnje 29a-29d) utvrđena je statistički značajna razlika ( $p = 0,001$ ) s obzirom na učestalost pristupa Internetu u pogledu pristupnog uređaja (tvrdnje 9a-9c). Tvrdnje na podskali B2 najmanje prihvaćaju oni koji rijetko pristupaju internetskoj mreži, više ih prihvaćaju oni koji češće pristupaju internetskoj mreži, a najviše oni koji često pristupaju internetskoj mreži ( $47,35 < 62,32 < 73,68$ ). Ovakav je zaključak u skladu s onim dobivenim hi-kvadrat testom (Tablica 100., redni broj 1).
5. Na podskali B3 (tvrdnje o tome što je potrebno osnaživati javnim politikama, tvrdnje 30a-30d) utvrđena je statistički značajna razlika ( $p < 0,001$ ) s obzirom na stupanj slaganja s e-demokracijom (tvrdnje 25a-25f). Tvrdnje na podskali B3 najmanje prihvaćaju oni koji manje prihvaćaju e-demokraciju, više ih prihvaćaju oni koji su neodlučni u tome, a najviše oni koji više prihvaćaju e-demokraciju ( $37,6 < 64,60 < 86,48$ ). Ovakav je zaključak u skladu s onim dobivenim hi-kvadrat testom (Tablica 102., redni broj 2).

6. Na podskali B4 (tvrdnje o tome kako poboljšati kvalitetu života javnim politikama, tvrdnje 31a-31g) utvrđena je statistički značajna razlika ( $p=0,031$ ) s obzirom na učestalost digitalnog angažmana (tvrdnja 17). Tvrdnje na podskali B4 najmanje prihvaćaju oni koji su rjeđe digitalno angažirani, više ih prihvaćaju oni koji su češće digitalno angažirani, a najviše oni koji su vrlo često digitalno angažirani ( $46,62 < 59,90 < 71,98$ ). Ovakav je zaključak u skladu s onim dobivenim hi-kvadrat testom (Tablica 104., redni broj 1).
7. Na podskali B4 (tvrdnje o tome kako poboljšati kvalitetu života javnim politikama, tvrdnje 31a-31g) utvrđena je statistički značajna razlika ( $p = 0,003$ ) s obzirom na učestalost korištenja IKT za e-obrazovanje (tvrdnja 18). Tvrdnje na podskali B4 najmanje prihvaćaju oni koji su rjeđe digitalno angažirani, više ih prihvaćaju oni koji su češće digitalno angažirani, a najviše oni koji su vrlo često digitalno angažirani ( $51,17 < 66,42 < 78,13$ ). Ovaj je zaključak u skladu s onim dobivenim hi-kvadrat testom (Tablica 104., redni broj 2).
8. Na podskali B4 (tvrdnje o tome kako poboljšati kvalitetu života javnim politikama, tvrdnje 31a-31g) utvrđena je statistički značajna razlika ( $p < 0,001$ ) s obzirom na manje ili veće slaganje s tvrdnjom u vezi e-uprava (tvrdnja 21). Tvrdnje na podskali B4 najmanje prihvaćaju oni koji iskazuju manje slaganje, više ih prihvaćaju oni koji iskazuju osrednje slaganje, a najviše oni koji iskazuju potpuno slaganje ( $34,62 < 57,44 < 76,20$ ). Ovakav je zaključak u skladu s onim dobivenim hi-kvadrat testom (Tablica 104., redni broj 5).
9. Na podskali B4 (tvrdnje o tome kako poboljšati kvalitetu života javnim politikama, tvrdnje 31a-31g) utvrđena je statistički značajna razlika ( $p < 0,001$ ) s obzirom na učestalost korištenja e-trgovine, e-zabave i e-komunikacije (tvrdnja 22). Tvrdnje na podskali B4 najmanje prihvaćaju oni koji rjeđe koriste te tri aktivnosti, više ih prihvaćaju oni koji češće obavljaju takve vrste aktivnosti, a najviše oni koji ih obavljaju vrlo često ( $47,77 < 63,24 < 86,90$ ). Ovakav je zaključak u skladu s onim dobivenim hi-kvadrat testom (Tablica 104., redni broj 6).

Iz svega navedenog može se zaključiti da se može prihvatiti H2 koja glasi: **H2: Postoji povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika.**

## 12. OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA I UTJECAJ NA DALJNJA ISTRAŽIVANJA

Odabir županija na kojima je rađeno anketiranje kreatora javnih politika kao i prikupljanje podataka za kompozitni indeks proveden je prema kriteriju dostupnosti i spremnosti istih za suradnju, ali i prema sličnostima u smislu organizacijske kulture koja je karakteristična za odabrano geografsko područje. Pridružena je Istarska županija obzirom na značajnu razinu otvorenosti za suradnju i dostupnosti članova županijske skupštine koji su bili anketirani.

Nadalje, broj ispitanika koji su sudjelovali u anketi u fazi 3 i 4. istraživanja opisanog u poglavlju 11. ovog rada isto tako je ograničen propisom. Naime, broj članica i članova županijske skupštine definiran je prema broju stanovnika za određenu županiju. Izbor članova nije vezan uz struku, niti dob (osim uvjeta punoljetnosti), što u konačnici ima utjecaja na strukturu uzorka ispitanika. Njihov mandat u predstavničkom tijelu područne i regionalne samouprave traje četiri godine.

Sljedeće što je važno spomenuti kod ograničenja je dostupnost članica i članova županijske skupštine građanima. U današnje vrijeme primjerena komunikacija s predstavničkim tijelom JPRS je putem elektroničke pošte. Kako neke županije nisu osigurale adekvatne uvjete da bi članice i članovi predstavničkog tijela JPRS imali javno dostupne službene adrese elektroničke pošte, postoji ograničenje koje utječe na mogućnost izravne komunikacije. Naime, kako su članice i članovi uskraćeni za službene adrese elektroničke pošte, a privatne podliježu odredbama GDPRa bilo je na neki način potrebno pronaći put kojim će zahtjev za sudjelovanje u istraživanju ipak doći do ispitanika. Kontakt s ispitanicima preko posrednika znatno produžuje proces i otežava komunikaciju. Posrednici su u ovom slučaju bile županijske službe zadužene za rad županijske skupštine.

Unatoč tome što su jedinice područne regionalne samouprave pravno obvezne i načelno upoznate s regulativom oko javnosti rada, javne objave dokumenata i načelima otvorenosti podataka i transparentnosti, kao i pravovremene objave novih informacija i pravila dostupnosti (accessibility) još uvijek postoji određena razina otpora. Naime, za neke dokumente još uvijek nije postala praksa da se isti stavljaju u e-savjetovanje (primjerice nacrti proračuna zajedno s programima prema kojima se provodi izvršenje proračuna; transparentiji prikaz plana trošenja javnih sredstava u različite svrhe, a posebno sufinanciranje rada neprofitnih organizacija). Navedeni primjer o sufinanciranju programa i projekata neprofitnih organizacija dužan je voditi

Vladin ured za udruge, što i čini, ali s velikim vremenskim odmakom. Primjerice izvješće o sufinanciranju rada neprofitnih organizacija iz javnih izvora za godinu 2019., koje priprema Vladin ured za udruge, na Vladi je usvajano tek sredinom 2021. godine. Unatoč uvažavanju činjenice da je Covid 19 pandemija otežala operativan rad javnih službi, kao i potres koji je pogodio Grad Zagreb ipak treba reći da je izvješće koje se usvajalo s dvije godine vremenskog odmaka dovodi u pitanje svrhu objave takvih informacija.

Literatura odnosno izvori koje je autorica konzultirala uglavnom su bili s engleskog govornog područja, što sužava dostupnost informacija u promatranom području.

Nadalje, autorica smatra shodnim navesti da kod postupka izračuna KI po stanovniku postoji dvojba. Iako se navedeno ne bi okarakteriziralo kao ograničenje istraživanja jer je sukladno statističkoj praksi, ipak predstavlja svojevrsnu dilemu za županije koje imaju velik broj stanovnika, pa je samim time i apsolutni broj stanovnika populacije 54+ velik. Naime, ako se taj podatak koristi za normalizaciju dobivene apsolutne vrijednosti indeksa tada je evidentno da će županije s velikim brojem stanovnika imati lošiji relativni rezultat od onih gdje je broj stanovnika populacije 54+ manji. Unatoč tome treba reći da je kod županija s većim udjelom broja stanovnika u dobi 54+ značaj spremnosti politika veći jer u tom slučaju politike mogu doprinijeti povećanju e-uključivosti većeg broja stanovnika u promatranj populacijskoj skupini. Iako nije praksa da se za normalizaciju koristi relativan broj, autorica napominje da bi bilo puno pravednije kada bi se dobiveni kompozitni indeks dijelio s relativnim brojem koji predstavlja udio populacije 54+ u ukupnoj populaciji promatranih županija. Naime, apsolutno velik broj ne znači da taj dio populacije čini značajnu skupinu u ukupnoj populaciji, dok ako je relativni broj velik to upravo znači da se radi o respektabilnom dijelu populacijske skupine u ukupnoj populaciji.

### 13. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem napravljena je sistematizacija znanja u području javnih politika i e-uključivosti opće populacije s posebnim osvrtom na populaciju 54+. Također, identificirani su čimbenici koji utječu na e-uključivost populacije 54+ (cilj 1), a mogu biti sastavni dio javnih politika, temeljem čega je razvijen kompozitni indeks za mjerenje spremnosti i provođenje javnih politika za e-uključivost populacije 54+ (cilj 2). S druge strane korisno je saznanje o stavovima kreatora javnih politika o uključivanju e-uključivosti 54+ u javne politike i njihove osobne razine e-uključivosti, za što je razvijen mjerni instrument za mjerenje stavova o uključivanju e-uključivosti 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika (cilj 3). Nakon provedenog empirijskog istraživanja i statističke analize prikupljenih podataka utvrđena je povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika (cilj 4.).

Populacija 54+ zasigurno zaslužuje veliku pozornost kreatora JP jer udio iste u ukupnoj populaciji postaje sve veći. Svijest o potrebi da se odabranom populacijom treba intenzivnije aktivno baviti u smislu poticanja da ostanu što duže aktivni važan je preduvjet za uspješnost DT. Tijekom istraživanja autorica je dokumentirala demografska kretanja kao polaznu osnovu.

U ovom radu postavljena su četiri cilja istraživanja kojima se s jedne strane željelo objektivizirati važnost istraživanja te utvrditi osnovne indikatore za mjerenje razine spremnosti javnih politika koji utječu na e-uključivost populacije 54+. Temeljem utvrđene dobre prakse na osnovi analiza javno dostupnih dokumenata koji govore o mjerama i aktivnostima zemalja koje imaju najvišu razinu e-uključivosti u Europi prema podacima EUROSTATA (Švedska, Danska, Nizozemska, Finska, Velika Britanija) općenito, ali i populacije 54+ i komponenti referentnog model RM-1 postavljeni su osnovni pokazatelji kojima se mjeri spremnost javnih politika za e-uključivost 54+ populacije. Velik je broj faktora koji utječu na e-uključivost populacije 54+ (detaljno opisano u 8.1.) autorica je analizirala koje od uzroka se može riješiti aktivnim mjerama kroz javne politike jer su to činile prethodno spomenute zemlje Europe koje već gotovo desetljeće nemaju problem niskog postotka digitalno uključenih stanovnika populacije 54+. Istovremeno, detektiranje problema (razloga) za neuključivost populacije 54+ u digitalno društvo provedeno je kroz brojna istraživanja čiji zaključci odnosno sažeti popis stoji na kraju poglavlja 8.1.

Metodologija primijenjena u razvoju kompozitnog indeksa za mjerenje spremnosti e-uključivosti 54+ populacije (OECD, 2008) po koracima je prikazana u Tablici 50., a odstupanja u odnosu na opisanu metodologiju (OECD, 2008) isključivo su vezana uz veličinu uzorka. Alternativno su kroz fokus grupu i primjenom primjerenih statističkih analiza donijeti zaključci o kvaliteti kompozitnog indeksa. *Teoretski okvir* na kojem se zasniva predloženi kompozitni indeks sastoji se od RM-1 (Žajdela Hrustek, 2015), RM-2 (Yu, Ndumu, Mon i Fan, 2018) te su prepoznati razlozi, uzroci, specifičnosti zbog kojih populacije 54+ nije e-uključiva – poglavlje 8.1. i 8.2. kao i rezultatima QCA analize poglavlje 9.2.2.2. Na temelju definiranog teoretskog okvira proveden je odabir varijabli vodeći računa o dostupnosti izvora podataka za predložene podindikatore (manifestne varijable).

U sklopu istraživanja razvijen je i kompozitni indeks koji se sastoji od četiri indikatora: pristup, korištenje, osnaživanje i utjecaj na kvalitetu života, temeljena na Općem teoretskom konceptualnom modelu za e-uključivost RM-1. Svaki indikator opisan je podindikatorima na način da se utvrđuje spremnost strateškog dokumenta (općeg razvojnog ili specijaliziranog) do koje razine je usmjeren na populaciju 54+, a potom su utvrđeni podindikatorima kojima se prikazuje spremnost provedene javne politike kroz provedbene akte (izvješće o provedbi strategije, proračuni, izvještaji o provedbi proračuna, izvješće Vladinog ureda za udruge, dodatnih izvora o razvoju digitalnih vještina zaposlenika, promotivnim mjerama za poticanje e-uključivosti i o pitanju digitalne pristupačnosti službenih web stranica županija). Sve navedeno detaljno je opisano u poglavlju 10. Predloženi kompozitni indeks validiran je od strane neovisnih evaluatora jednim dijelom kroz fokus grupu, ali i individualno. Poziv za evaluacija upućen je prepoznatim ekspertima koji se bave javnim politikama, provedbom istih, te evaluacijom istih na razini akademske zajednice ili potpornih institucija koje provode proces pripreme i provedbe javnih politika, ali i ekspertima koji na osnovi dugogodišnje prakse imaju iskustva u radu s različitim profilima IKT korisnika. Rezultati fokus grupe i pojedinačne evaluacije opisani su u poglavlju 10.1.1 u sklopu pripremnih radnji.

Validacijom je potvrđena činjenica da predloženi indikatori dobro opisuju bitne elemente e-uključivosti iz RM-1 modela sadržane u javnim politikama. Iako nisu svi evaluatori sudjelovali na fokus grupi, njih šest je dalo samostalne zasebne evaluacijske komentare i preporuke. Evaluatori su dali preporuke vezano za utvrđivanje važnosti indikatora i podindikatora te su dali preporuke za određene scenarije dodjeljivanja težinskih faktora. Za predložene scenarije rađena je analiza osjetljivosti kompozitnog indeksa, te se pokazalo da dvije kombinacije

dodijeljenih težinskih faktora utječu na promjenu ranga za prve tri pozicije (scenario S3 gdje je  $KM1=0,4$ ;  $KM2=0,2$ ;  $KM3=0,3$ ;  $KM4=0,1$  i S6:  $KM1=0,35$ ;  $KM2=0,2$ ;  $KM3=0,3$ ;  $KM4=0,15$ ).

Ključni zaključak je da ovaj rad predstavlja iskorak u smislu oblikovanja načina praćenja spremnosti javnih politika na strukturiran način usmjeren k ocjeni spremnosti javne politike u ovom slučaju za e-uključivost 54+, ali se kao koncept, prema mišljenju eksperata, može uz prilagodbu primjenjivati i šire. Paralelno s prethodnim koracima prikupljeni su dokumenti što putem nadležnih institucija što od županijskih službi, kao je to već opisano u poglavlju 10.1.2.

Nakon što su prikupljeni izvori i podaci za podindikatore provedena je *multivarijantna analiza* kojom je potvrđena pouzdanost kompozitnog indeksa (Cronbach Alpha koeficijent unutarnje dosljednosti je 0,76) te je napravljena korelacijska analiza podindikatora (Spearmanov koeficijent korelacije ranga) kojim se potvrđuje postojanje povezanosti među podindikatorima.

*Normalizacija rezultata* kompozitnog indeksa za 2020. godinu uspoređena je s procjenom broja stanovnika starijih od 54 godine prema Državnom zavodu za statistiku za 2019. godinu. Naime, tim postupkom dodatno se utvrđuje važnost spremnosti javne politike za e-uključivost 54+ jer ako je broj stanovnika u toj populacijskoj skupini veći to znači da je i potreba za rješavanjem tog pitanja veća. Prema statističkoj praksi nije uputno relativan broj izračunavati na osnovi nekog drugog relativnog broja, no ipak u postupku normalizacije veći efekt bi bio da se osnovna vrijednost kompozitnog indeksa dijeli s udjelom populacije 54+ u općoj populaciji pojedine županije jer taj relativan broj upućuje na brojnost promatrane populacije u ukupnoj populaciji, a time ukazuje i na važnost javnih politika kojima bi se rješavala e-uključivost 54+ .

*Test osjetljivosti* kompozitnog indeksa na promjenu težinskih faktora izveden je za scenarije koje su predložili eksperti tijekom fokus grupe i kod popunjavanja evaluacijskih tablica o čemu je već bilo govora u sklopu ovog poglavlja. Budući da se kompozitnim indeksom nastojalo prikazati višedimenzionalan sustav pomoću jednodimenzionalnog korištena je linearna agregacija. Linearna agregacija je metoda, gdje se kompozitni indeks dobiva kao ponderirana suma vrijednosti pokazatelja. Linearna agregacija dopušta kompenzaciju među varijablama, to jest zaostajanje u jednoj dimenziji moguće je nadoknaditi iznadprosječnim veličinama u drugoj dimenziji.



Temeljem analize prikupljenih podataka iz dokumentacije javnih politika kako je opisano u poglavlju 10. možemo zaključiti da s obzirom da je mjerenje spremnosti javnih politika za e-uključivost 54+ do sada neistraženo područje, ovim istraživanjem došlo se do rezultata za koje se može reći da ukazuju na važnost mjerenja takve pojave, kao i na činjenicu da je trenutna razina spremnosti javnih politika za e-uključivost populacije 54+ niska u analiziranim županijama, obzirom da niti jedna od promatranih 8 županija u Republici Hrvatskoj nije dosegla niti 50% maksimalne vrijednosti indikatora u 2020. godini. No ipak, valja reći da je uočen trend rasta spremnosti javnih politika u razdoblju od 2016. do 2020. godine što je posljedica napretka u pojedinim komponentama (digitalna pristupačnost, prepoznavanje važnosti dostupnosti suvremenih tehnoloških rješenja za pristup Internetu). Isto tako, neki segmenti većim dijelom nisu imali zabilježen napredak (osim iznimki), a primarno se misli na sustavno provođenje promotivnih mjera za e-uključivost pri uvođenju novih e-usluga, kao i društvena podrška u vidu razvoja digitalnih vještina ili pak osiguravanja materijalnih uvjeta za pristup IKT-u. Rezultatima istraživanja, u zadanim i opisanim uvjetima, može se prihvatiti hipoteza **H1: Razvijeni kompozitni indeks za mjerenje spremnosti i provođenja javnih politika za e-uključivost populacije 54+ baziran na identificiranim čimbenicima koji utječu na e-uključivost populacije 54+ je valjan i pouzdan.**

Kakav stav o navedenoj temi imaju kreatori javnih politika u istim županijama ispitalo se putem novo razvijenog mjernog instrumenta kojim se mjerila osobna razina e-uključivosti i njihov stav o rješavanju e-uključivosti 54+ kroz javne politike. Zaključak je da postoji povezanost između njihove osobne razine e-uključivosti i stavova kreatora javnih politika te da se javnim politikama može utjecati na ključne komponente e-uključivosti populacije 54+. Povezanost je pozitivna i statistički značajna, kao što je to opisano u zaključku poglavlja 11. ovog rada, čime se može potvrditi hipoteza **H2: Postoji povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika.**

Znanstveni doprinos ovog rada očituje se kroz rezultate empirijskih istraživanja o stavovima kreatora javnih politika o e-uključivosti populacije 54+, kao i o njihovoj osobnoj e-uključivosti te rezultate dobivene razvijanjem KI za mjerenje razine spremnosti javnih politika za e-uključivost 54+ populacije. Istraživanja su rađena na istom geografskom području (područje 8 hrvatskih županija).

Daljnijim istraživanjem namjerava se ispitati primjenjivost predloženog kompozitnog indeksa za mjerenje spremnosti javne politike za e-uključivost populacije 54+ na širem geografskom području izvan Republike Hrvatske. Također, prema stavovima evaluatora /eksperata predloženog kompozitnog indeksa, predloženo rješenje ima potencijal za stvaranje općeg matematičkog modela za mjerenje spremnosti javnih politika nevezano za temu e-uključivosti, već i za druga društvena područja koja su/ili bi trebala biti predmet djelovanja kroz javnih politike.

Kako je održivi razvoj i u narednom šestogodišnjem programskom razdoblju značajna tema, za zaključiti je da su nužne duboke promjene u razmišljanju, ekonomskim i socijalnim strukturama te u obrascima potrošnje i proizvodnje što neminovno zahvaća i populaciju 54+ koja i zbog svog interesa, ali i interesa društva mora postati aktivni dionik digitalnog društva.

14. POPIS LITERATURE

1. Agency for Digital Government (2019), dostupno na <https://www.digg.se/>, pristupljeno 05.07.2021
2. Agency for Digitization (2019) "Digital inklusion" (engl. "Digital Inclusion") dostupno na <https://digst.dk/digital-service/digital-inklusion/>, pristupljeno 05.06.2021
3. Agency for Digitization (2019a) "Netværk for digital inklusion" (engl. "Network for digital inclusion"). dostupno na <https://digst.dk/digital-service/digital-inklusion/netvaerk-for-digital-inklusion/>, pristupljeno 05.06.2021
4. Agency for Digitization (2019b) "Nyt om digital inklusion – december 2018", dostupno na <https://www.anpdm.com/newsletter/5297234/42475C407644435D4B71>, pristupljeno 05.06.2021
5. Alcalá, L. A. (2014) Media literacy for older people facing the digital divide: The e-inclusion programmes design. *Comunicar. Media Education Research Journal*, 22(1).
6. alldigitalweek.eu (2019) "2019: All Romanians Digital". Dostupno na <https://alldigitalweek.eu/romania/>, pristupljeno 15.12.2020
7. Almuwil, A., Weerakkody, V., El-Haddadeh, R. (2011) A Conceptual Study of the Factors Influencing e-inclusion, European, Mediterranean & Middle Eastern Conference on Information Systems 2011(EMCIS2011) May 30-31 2011, Athens, Greek, <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/8504/2/Fulltext.pdf>, pristupljeno 15.1.2020
8. Al-Muwil, A., Weerakkody, V., El-haddadeh, R. et al. (2019) Balancing Digital-By-Default with Inclusion: A Study of the Factors Influencing E-inclusion in the UK. *Inf Syst Front* 21, 635–659, dostupno na <https://doi.org/10.1007/s10796-019-09914-0>, pristupljeno 6.10.2020
9. Andreasson, K. (Ed.) (2015) *Digital divides: The new challenges and opportunities of e-inclusion* (Vol. 195), CRC Press
10. Arnaboldi, F., Claeys, P. (2008) Internet banking in Europe: a comparative analysis. *Research Institute of applied economics*, 8(11), 1-28.
11. Aronson, E., Wilson, T.D., Akert, M.A. (2005) *Socijalna psihologija*, četvrto izdanje, MATE, ISBN: 953-246-003-9
12. Arrieta F. (2019) The European Social Model. In: Gu D., Dupre M. (eds) *Encyclopedia of Gerontology and Population Aging*. Springer, Cham. [https://doi.org/10.1007/978-3-319-69892-2\\_518-1](https://doi.org/10.1007/978-3-319-69892-2_518-1)

13. Atarodi, S., Berardi, A.M., Toniolo, A-M. (2019) Comparing local policy practices to implement ICT-based home care services for aging-in-place in Finland, France, Italy, Spain & Sweden. *Gerontechnology*, ISG International Society for Gerontechnology, 2019, 18 (2), 10.4017/gt.2019.18.2.005.00 . hal-02315164
14. Ayako, H., Masaaki, K. (2013) Active Use of ICTs among the Elderly by Positive User Experience, *International Journal of Computer Science and Information Security*, Vol. 11, No. 3, 2013. <http://sites.google.com/site/ijcsis>, ISSN 1947-5500
15. Bannier S., Glott R., Meijs V. (2013) How E-inclusion and Innovation Policy Affect Digital Access and Use for Senior Citizens in Europe. In: Stephanidis C., Antona M. (eds) *Universal Access in Human-Computer Interaction. User and Context Diversity. UAHCI 2013. Lecture Notes in Computer Science*, vol 8010. Springer, Berlin, Heidelberg. [https://doi.org/10.1007/978-3-642-39191-0\\_1](https://doi.org/10.1007/978-3-642-39191-0_1)
16. Basurto, X., & Speer, J. (2012) Structuring the calibration of qualitative data as sets for qualitative comparative analysis (QCA). *Field Methods*, 24(2), 155-174.
17. Bazala, A. (1907) *Pučka sveučilišna predavanja – njihova uredba i svrha*, Zagreb, Izdanje Knjižare u korist Ćirilometodskih zidata (Šimunić i drugi), Tisak dioničke tiskare u Zagrebu
18. Becker, W., Saisana, M., Paruolo, P., Vandecasteele, I. (2017) Weights and importance in composite indicators: Closing the gap. *Ecological indicators*, 80, 12-22. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2017.03.056>
19. Bejaković, P., Mrnjavac, Ž. (2020) The importance of digital literacy on the labour market, *Employee Relations: The International Journal*, Volume 42 Issue 4, ISSN: 0142-5455
20. Berenguer, A., Goncalves, J., Hosio, S., Ferreira, D., Anagnostopoulos, T., Kostakos, V. (2016) Are smartphones ubiquitous?: An in-depth survey of smartphone adoption by seniors. *IEEE Consumer Electronics Magazine*, 6(1), 104-110.
21. Berg-Schlosser, D., De Meur, G., Rihoux, B., Ragin, C. C. (2009) Qualitative comparative analysis (QCA) as an approach. *Configurational comparative methods: Qualitative comparative analysis (QCA) and related techniques*, 1, 18.
22. Billestrup J., Stage J. (2014) E-government and the Digital Agenda for Europe. In: Marcus A. (eds) *Design, User Experience, and Usability. User Experience Design for Diverse Interaction Platforms and Environments*, pp 71-80. DUXU 2014. *Lecture Notes in Computer Science*, vol 8518. Springer, Cham, [https://doi.org/10.1007/978-3-319-07626-3\\_7](https://doi.org/10.1007/978-3-319-07626-3_7)

23. Blackman, T., Wistow, J., Byrne, D. (2013) Using qualitative comparative analysis to understand complex policy problems. *Evaluation*, 19(2), 126-140.
24. Boulton-Lewis, G. M., Buys, L., Lovie-Kitchin, J., Barnett, K., David, L. N. (2007) Ageing, learning, and computer technology in Australia. *Educational Gerontology*, 33(3), 253-270.
25. Brenna, E. (2019) Adult Education, the Use of Information and Communication Technologies and Their Impact on Elderly's Quality of Life: A Case Study. *International Journal of Business and Social Science*, 10(8).
26. Buffel, T., Phillipson, C., Scharf, T. (2012) Ageing in urban environments. Developing age-friendly cities, *Critical Social Policy* 32(4):597-617, dostupno na [https://www.researchgate.net/publication/259452314\\_Ageing\\_in\\_urban\\_environments\\_Developing\\_age-friendly\\_cities/stats](https://www.researchgate.net/publication/259452314_Ageing_in_urban_environments_Developing_age-friendly_cities/stats), pristupljeno 02.02.2019
27. Bunker, B. (2010) A summary of international reports, research, and case studies of digital literacy. New Zealand Computer Society, Inc., dostupno na <https://www.scribd.com/document/385623431/201001-Digital-Literacy-Research-Report>
28. Burr, C., Taddeo, M., Floridi, L. (2020) The Ethics of Digital Well-Being: A Thematic Review. *Sci Eng Ethics* . <https://doi.org/10.1007/s11948-020-00175-8>
29. Cacciatore, F., Natalini, A., Wagemann, C. (2015) Clustered Europeanization and national reform programmes: a qualitative comparative analysis. *Journal of European Public Policy*, 22(8), 1186-1211.
30. Carella, V., Monachesi, P. (2018) Greener through Grey? Boosting Sustainable Development through a Philosophical and Social Media Analysis of Ageing. Dostupno na [https://www.researchgate.net/publication/323152321\\_Greener\\_through\\_Grey\\_Boosting\\_Sustainable\\_Development\\_through\\_a\\_Philosophical\\_and\\_Social\\_Media\\_Analysis\\_of\\_Ageing](https://www.researchgate.net/publication/323152321_Greener_through_Grey_Boosting_Sustainable_Development_through_a_Philosophical_and_Social_Media_Analysis_of_Ageing), pristupljeno 03.01.2019
31. CARNET (2020) Smjernice za osiguravanje digitalne pristupačnosti, dostupno na <https://www.carnet.hr/pristupacnost/>, pristupljeno 10.05.2021
32. Centre for Economics and Business Research (Cebr) (2018) dostupno na <https://www.goodthingsfoundation.org/research-publications/economic-impact-digital-inclusion-uk>, pristupljeno 04.03.2020
33. Chalkia E., Bekiaris E., Madrid R.I. (2015) Evaluating All-Inclusive ICT with Developers, End Users and Stakeholders. In: Zhou J., Salvendy G. (eds) *Human Aspects*

- of IT for the Aged Population. Design for Aging, pp 157-165. ITAP 2015. Lecture Notes in Computer Science, vol 9193. Springer, Cham, [https://doi.org/10.1007/978-3-319-20892-3\\_16](https://doi.org/10.1007/978-3-319-20892-3_16)
34. Charmaz, K. (2006) Constructing Grounded Theory, A Practical Guide through Qualitative Analysis, SAGE Publication Ltd, London
  35. Cherchye, L., Moesen, W., Rogge, N., Van Puyenbroeck, T., Saisana, M., Saltelli, A., Tarantola, S. (2008) Creating composite indicators with DEA and robustness analysis: the case of the Technology Achievement Index. *Journal of the Operational Research Society*, 59(2), 239-251. DOI: 10.1057/palgrave.jors.2602445
  36. Chipeva, P., Cruz-Jesus, F., Oliveira, T., Irani, Z. (2018) Digital divide at individual level: Evidence for Eastern and Western European countries. *Government Information Quarterly*, 35(3), 460-479., DOI: 10.1016/j.giq.2018.06.003
  37. Comunello F., Mulargia S., Belotti F., Fernández-Ardèvol M. (2015) Older People's Attitude Towards Mobile Communication in Everyday Life: Digital Literacy and Domestication Processes. In: Zhou J., Salvendy G. (eds) *Human Aspects of IT for the Aged Population. Design for Aging*, pp 439-450. ITAP 2015. Lecture Notes in Computer Science, vol 9193. Springer, Cham, [https://doi.org/10.1007/978-3-319-20892-3\\_43](https://doi.org/10.1007/978-3-319-20892-3_43)
  38. Corbin, J., Strauss, A. (1990) *Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria*, Human Sciences Press, Inc.
  39. Correa, T., Pavez, I. (2016) Digital Inclusion in Rural Areas: A Qualitative Exploration of Challenges Faced by People From Isolated Communities. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1 May 2016, 21(3):247-263, DOI: 10.1111/jcc4.12154
  40. Cosmote (2019) "Discounts for pensioners", dostupno na <https://www.cosmote.gr/cs/cosmote/en/sintaxiouxoi.html>, pristupljeno 3.9.2021
  41. Cosmote (2019a) „Discounts for the disabled“, dostupno na [https://www.cosmote.gr/cs/cosmote/en/disability\\_discounts\\_.html](https://www.cosmote.gr/cs/cosmote/en/disability_discounts_.html), pristupljeno 03.09.2021
  42. Cosmote (2019b) „Discounts for students“, dostupno na <https://www.whatsup.gr/student>, pristupljeno 03.09.2021
  43. Council of the European Union (2017) Recommendation for a Council recommendation on the 2017 National Reform Programme of Croatia and delivering a Council opinion on the 2017 Convergence Programme of Croatia, Ref.No. 9286/7, dostupno na

- <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9286-2017-INIT/en/pdf>,  
pristupljeno 06.07.2020.
44. Council of the European Union (2018) Preporuka Vijeća 22. svibnja 2018. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje (Tekst značajan za EGP) (2018/C 189/01), dostupno na [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)), pristupljeno 26.03.2021.
45. Creswell, J.W., (2009) *Research design Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*, Sage, London, 2009.
46. Čuić, B. (2012) Balanced scorecard kao pomagalo za vrednovanje knjižnice: primjer Knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 55(1), 45-64.
47. Davidson, S., (2018) *Digital Inclusion Evidence Review 2018*, dostupno na [https://www.ageuk.org.uk/globalassets/age-Uk/documents/reports-and-publications/age\\_uk\\_digital\\_inclusion\\_evidence\\_review\\_2018.pdf](https://www.ageuk.org.uk/globalassets/age-Uk/documents/reports-and-publications/age_uk_digital_inclusion_evidence_review_2018.pdf), pristupljeno 26.03.2021.
48. De Block, D., Vis, B. (2017) *Addressing the challenges in using qualitative data in qualitative comparative analysis. COMPASSS Working Paper Series, (2017-88)*.
49. De Hert, P., Mantovani, E. (2010) Chapter three. The EU legal framework for the e-inclusion of older persons, VI. Legal framework to e-inclusion. In *Ageing and Invisibility* (pp. 83-115, 104). IOS Press, ISSN: 1875-4163 (print)
50. De Meur, G., Bursens, P., Gottcheiner, A. (2006) Chapter 4. MSDO/MDSO revisited for public policy analysis. In *Innovative comparative methods for policy analysis* (pp. 67-94). Springer, Boston, MA.
51. Department for Digital, Culture, Media and Sport (2017) *UK Digital Strategy 2017*, dostupno na <https://www.gov.uk/government/publications/uk-digital-strategy/uk-digital-strategy>, pristupljeno 20.03.2020
52. DeVellis, R.F. (2012) *Scale Development – Theory and Applications, Third Edition*, Sage
53. Dolničar, V., Setinc, M. (2017) *Digital inclusion and active ageing – developing a user-centred methodological approach to investigate the use of mobile phones among older people – Good practice project*, dostupno na [https://www.interregeurope.eu/fileadmin/user\\_upload/tx\\_tevprojects/library/file\\_1501845343.pdf](https://www.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1501845343.pdf), pristupljeno 10.6.2020

54. Dudek, H., Szczesny, W. (2017) Correlates of Multidimensional Indicator of Quality of Life-Fractional Outcome Model Approach. *STATISTIKA-STATISTICS AND ECONOMY JOURNAL*, 97(4), 45-60.
55. Dugarova, E. et al. (2018) Ageing, Older Persons and the 2030 Agenda for Sustainable Development, dostupno na <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/poverty-reduction/ageing--older-persons-and-the-2030-agenda-for-sustainable-develo.html>, pristupljeno 10.1.2019
56. Đurman, P. (2015) Javna uprava i politički sustav Ujedinjenog Kraljevstva: između tradicije i reformi. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 15(1), 69-102.
57. ECDL (2016) Perception and Reality: Measuring Digital Skills in Europe, dostupno na <https://epale.ec.europa.eu/en/resource-centre/content/perception-and-reality-measuring-digital-skills-europe>, pristupljeno 10.08.2020.
58. El Gibari, S., Gómez, T., Ruiz, F. (2019) Building composite indicators using multicriteria methods: a review. *Journal of Business Economics*, 89(1), 1-24. DOI: 10.1007/s11573-018-0902-z
59. El Gibari, S., Cabello, J. M., Gómez, T., Ruiz, F. (2021) Composite Indicators as Decision Making Tools: The Joint Use of Compensatory and Noncompensatory Schemes. *International Journal of Information Technology & Decision Making (IJITDM)*, 20(03), 847-879.
60. Empirica Gesellschaft für Kommunikations- und Technologieforschung mbH (2014) for the European Commission DG Enterprise and Industry, Report: Sweden, dostupno na [https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/Zemlja\\_reports/Zemlja\\_report\\_Švedska.pdf](https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/Zemlja_reports/Zemlja_report_Švedska.pdf), pristupljeno 25.02.2021
61. Empirica Gesellschaft für Kommunikations- und Technologieforschung mbH (2014a) for the European Commission DG Enterprise and Industry, Report: Denmark, dostupno na [https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/Zemlja\\_reports/Zemlja\\_report\\_Danska.pdf](https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/Zemlja_reports/Zemlja_report_Danska.pdf), pristupljeno 25.02.2021
62. Empirica Gesellschaft für Kommunikations- und Technologieforschung mbH (2014b) for the European Commission DG Enterprise and Industry, Report: Netherland, dostupno na <https://eskills->



- monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/Zemlja\_reports/Zemlja\_report\_netherlands.pdf, pristupljeno 25.02.2021
63. Empirica Gesellschaft für Kommunikations- und Technologieforschung mbH (2014c) for the European Commission DG Enterprise and Industry, Report: Finska, dostupno na [https://skills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/Zemlja\\_reports/Zemlja\\_report\\_Finska.pdf](https://skills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/Zemlja_reports/Zemlja_report_Finska.pdf), pristupljeno 25.02.2021
64. Empirica Gesellschaft für Kommunikations- und Technologieforschung mbH (2014d) for the European Commission DG Enterprise and Industry, Report: United Kingdom, dostupno na [https://skills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/Zemlja\\_reports/Zemlja\\_report\\_u.k.\\_01.pdf](https://skills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/Zemlja_reports/Zemlja_report_u.k._01.pdf), pristupljeno 25.02.2021
65. Epstein, D., Nisbet, E. C., Gillespie, T. (2011) Who's responsible for the digital divide? Public perceptions and policy implications. *The Information Society*, 27(2), 92-104
66. Erlingsdottir, G., Lindholm, C. (2016) eHealth-strategies and actors in the Swedish context (pp. 8-8). The Pufendorf Institute of Advanced Studies, Lund University.
67. EUR-LEX, Europa EU, Pojmovi – Sažetak zakonodavstva, „Održivi razvoj“, dostupno na [https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/sustainable\\_development.html?locale=hr](https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/sustainable_development.html?locale=hr), pristupljeno 23.08.2020
68. Europa EU, (2020) “Održivi razvoj”, Portal europskog zakonodavstva, dostupno na [https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/sustainable\\_development.html?locale=hr](https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/sustainable_development.html?locale=hr), pristupljeno 23.08.2020
69. European Commission (1993) Growth, competitiveness, and employment. The challenges and ways forward into the 21st century, COM (93) 700 final. Brussels: 05.12.1993., dostupno na [https://www.cvce.eu/en/obj/commission\\_white\\_paper\\_on\\_growth\\_competitiveness\\_and\\_employment\\_1993-en-b0633a76-4cd7-497f-9da1-4db3dbbb56e8.html](https://www.cvce.eu/en/obj/commission_white_paper_on_growth_competitiveness_and_employment_1993-en-b0633a76-4cd7-497f-9da1-4db3dbbb56e8.html), pristupljeno 30.12.2020.
70. European Commission (2002) Green paper on ‘Promoting a European framework for corporate social responsibility’ COM(2001) 366 final COM(2002) 347 final 116, and COM(2006) 136 final, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0347:FIN:EN:PDF>, pristupljeno 03.01.2021

71. European Commission - ICT Research The policy perspective. ICT for all, Technology supporting an inclusive world, dostupno na [https://cordis.europa.eu/ictresults/pdf/policyreport/INF%207%200100%20IST-R%20policy%20report-eInclusion\\_final%20studio.pdf](https://cordis.europa.eu/ictresults/pdf/policyreport/INF%207%200100%20IST-R%20policy%20report-eInclusion_final%20studio.pdf), pristupljeno 15.05.2021.
72. European Commission (2003) Communication on the Role of eGovernment for Europe's Future, COM(2003) 567 final, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0567&from=EN>, pristupljeno 10.01.2021
73. European Commission (2003a) Sweden's action plan against poverty and social exclusion 2003-2005, dostupno na [https://ec.europa.eu/employment\\_social/social\\_inclusion/docs/napincl\\_03\\_sv\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/napincl_03_sv_en.pdf), pristupljeno 10.01.2021.
74. European Commission (2004) „e-Health - making healthcare better for European citizens: An action plan for a European e-Health Area“, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52004DC0356>, pristupljeno 28. veljače 2021
75. European Commission (2006) eGovernment Action Plan. A roadmap for Inclusive eGovernment: towards making all citizens, and especially disadvantaged groups major beneficiaries of eGovernment, drafted by the eGovernment Unit of the DG Information Society of the European Commission and the Inclusive eGovernment ad hoc group, Brussels, dostupno na [http://www.unic.pt/images/stories/publicacoes/inclusive\\_egovernment\\_roadmap.pdf](http://www.unic.pt/images/stories/publicacoes/inclusive_egovernment_roadmap.pdf), pristupljeno 15.12.2021
76. European Commission (2006a) Ministerial Declaration approved unanimously on 11 June 2006, Riga, Latvija, dostupno na [http://ec.europa.eu/information\\_society/events/ict\\_riga\\_2006/doc/declaration\\_riga.pdf](http://ec.europa.eu/information_society/events/ict_riga_2006/doc/declaration_riga.pdf), pristupljeno 10.01.2021.
77. European Commission (2006b) 'i2010 eGovernment Action Plan: Accelerating eGovernment in Europe for the Benefit of All', Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2006) 173 final, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0173:FIN:EN:PDF>, pristupljeno 10.01.2021

78. European Commission (2007) 'Ageing well in the Information Society: Action Plan on Information and Communication Technologies and Ageing. An i2010 Initiative' Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM (2007) 332 final, Brussels, 14 June 2007, dostupno na <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2007/EN/1-2007-332-EN-F1-1.Pdf>, pristupljeno 10.01.2021
79. European Commission (2007a) European i2010 initiative on e-inclusion "To be part of the information society" - Impact assessment, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007SC1469&from=EN>, pristupljeno 10.01.2021
80. European Commission (2007b) Radio Frequency Identification (RFID) in Europe: steps towards a policy framework, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l24120a&from=EN>, pristupljeno 28. veljače 2021.
81. European Commission (2008) "Towards an accessible information society" Status and challenges of e-accessibility in Europe, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC2916&qid=1614520140917&from=EN>, pristupljeno 28.02.2021.
82. European Commission (2009) Europe's Digital Competitiveness Report Ageing Report. Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060)009). dostupno na [https://ec.europa.eu/economy\\_finance/publications/pages/publication14992\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14992_en.pdf), pristupljeno 10.1.2020.
83. European Commission (2009a): 2009 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060) EUROPEAN ECONOMY 2|2009, dostupno na [https://ec.europa.eu/economy\\_finance/publications/pages/publication14992\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14992_en.pdf), pristupljeno 10.1.2021, stranica 279 od 456
84. European Commission (2010) ICT Research The policy perspective. ICT for all, Technology supporting an inclusive world, dostupno na <http://cordis.europa.eu/ictresults>, pristupljeno 10.6.2020.
85. European Commission (2010a) Europe 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, dostupno na

- <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>, pristupljeno 11.12.2020
86. European Commission (2010b) e-Health Strategies – Country Brief, dostupno na <http://www.ehealth-strategies.eu/database/documents/>, pristupljeno 12.06.2021.
87. European Commission (2012) „eHealth Action Plan 2012-2020 - Innovative healthcare for the 21st century”, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52012DC0736>, pristupljeno 28. veljače 2021
88. European Commission (2014) Digital Agenda 2020, The Digital Skills and Jobs Coalition, dostupno na <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-skills-jobs-coalition>, pristupljeno 01.12.2016
89. European Commission (2015) A Digital Single Market Strategy for Europe, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192&from=EN>, pristupljeno 14.12.2020.
90. European Commission (2016) A New Skills Agenda For Europe – Working together to strengthen human capital, employability and competitiveness, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=CELEX:52016SC0195>, pristupljeno 10.07.2020.
91. European Commission (2016a) Direktiva (EU) 2016/2102 Europskog Parlamenta i Vijeća od 26. listopada 2016. o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora (Tekst značajan za EGP), dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:327:FULL&from=EN>, pristupljeno 12.08.2020.
92. European Commission (2016b) Sustainable Development: EU sets out its priorities, dostupno na [http://europa.eu/rapid/press-release\\_IP-16-3883\\_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3883_en.htm), pristupljeno 22.01.2019.
93. European Commission (2016c) Connectivity for a Competitive Digital Single Market - Towards a European Gigabit Society, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0587&from=EN>, pristupljeno 15.10.2020.
94. European Commission (2017a) White Paper on the Future of Europe, Reflections and scenarios for the EU27 by 2025, dostupno na [https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/white\\_paper\\_on\\_the\\_future\\_of\\_europe\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf), pristupljeno 10.07.2020.
95. European Commission (2019) Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and

- services (Text with EEA relevance), dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>, pristupljeno 12.08.2020
96. European Commission (2019a) "Digital Economy and Society Index (DESI) 2018", dostupno na <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>, pristupljeno 03.09.2020
97. European Commission (2019b) Open Data in Europe 2019, dostupno na <https://www.europeandataportal.eu/en/dashboard/2019> i [https://www.europeandataportal.eu/sites/default/files/Zemlja-factsheet\\_Hrvatska\\_2019.pdf](https://www.europeandataportal.eu/sites/default/files/Zemlja-factsheet_Hrvatska_2019.pdf), pristupljeno 2.11.2020.
98. European Commission (2020) "Digital Economy and Society Index (DESI) 2019", dostupno na <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>, pristupljeno 03.09.2020
99. European Commission (2021) "Digital Economy and Society Index (DESI) 2020", dostupno na <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>, pristupljeno 10.08.2021
100. European Commission Joint Research Centre (2017) The Digital Competence Framework for Citizens, dostupno na <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/euro-scientific-and-technical-research-reports/digcomp-21-digital-competence-framework-citizens-eight-proficiency-levels-and-examples-use>, pristupljeno 17.10.2020.
101. European Parliament (2000) Presidency conclusions Lisbon European Council, 23 and 24 March 2000., dostupno na [https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1\\_en.htm](https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm), pristupljeno 30.12.2020.
102. European Parliament (2000a) Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce'), Official Journal L 178 , 17/07/2000 P. 1-16, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0031&from=EN>, pristupljeno 03.03.2021
103. European Parliament (2009) Briefing note for the meeting of the EMPL Committee 5 October 2009 regarding the exchange of views on the Lisbon Strategy and the EU cooperation in the field of social inclusion, dostupno na [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009\\_2014/documents/empl/dv/lisbonstrategybn/\\_lisbonstrategybn\\_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/empl/dv/lisbonstrategybn/_lisbonstrategybn_en.pdf), pristupljeno 30.12.2020 .
104. European Parliament (2010) The Lisbon Strategy 2000 – 2010 An analysis and evaluation and the methods used and results achieved – Final report, dostupno na <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies.do?language=EN>, pristupljeno 15.12.2020.

105. European Social Survey (ESS) (2008) Exploring public attitudes, informing public policy: Selected findings from the first three rounds, dostupno na <https://ess.sciencespo.com/wp-content/uploads/sites/16/2017/08/ESSFindingsBooklet.pdf>, pristupljeno 30.12.2020.
106. Europska Unija (2021) Povijesni razvoje Europske Unije, dostupno na [https://europa.eu/european-union/about-eu/history\\_hr#2000.-%E2%80%932009](https://europa.eu/european-union/about-eu/history_hr#2000.-%E2%80%932009), pristupljeno 15. prosinca 2020)
107. Europski gospodarski i socijalni odbor (2016) Mišljenje o „Digitalnom stupu rasta: e-stariji građani, potencijal koji predstavlja 25 % europskog stanovništva” (samoinicijativno mišljenje) (2016/C 389/04), Službeni list Europske unije, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016IE0950&from=HR>, preuzeto 29.07.2020.
108. EUROSTAT (2019) Statistics on rural areas in the EU, dostupno na [https://ec.europa.eu/EUROSTAT/statistics-explained/index.php/Statistics\\_on\\_rural\\_areas\\_in\\_the\\_EU](https://ec.europa.eu/EUROSTAT/statistics-explained/index.php/Statistics_on_rural_areas_in_the_EU), pristupljeno 01.02.2019.
109. EUROSTAT (2020) e-society, Dataset: Individuals - internet use [ISOC\_CI\_IFP\_IU], Last updated: 15/04/2020 23:00, Time frequency: Annual, Information society indicator: Internet use: never, Unit of measure: Percentage of individuals, Individual type: Individuals, 55 to 74 years old, <https://ec.europa.eu/eurostat/>, preuzeto 11.10.2020,
110. EUROSTAT (2020a) Population change at national level, dostupno na [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population\\_and\\_population\\_change\\_statistics#Population\\_change\\_at\\_national\\_level](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_and_population_change_statistics#Population_change_at_national_level), pristupljeno 10.01.2020.
111. Fainshmidt, S., Witt, M. A., Aguilera, R. V., Verbeke, A. (2020) The contributions of qualitative comparative analysis (QCA) to international business research.
112. Florin, M.M. (2008) E-inclusion And E-Accessibility, Article in Studies in Business and Economics, YEAR 3, NO. 3, October 2008
113. Friemel, T. N. (2016) The digital divide has grown old: Determinants of a digital divide among seniors. *New media & society*, 18(2), 313-331.
114. Fu, Y., Xiangtianrui, K., Luo, H., Yu, L. (2020) Constructing Composite Indicators with Collective Choice and Interval-Valued TOPSIS: The Case of Value Measure. *Social Indicators Research*, 152(1), 117-135. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02422-8>

115. G&G (Grandparents and Grandchildren, 2007-2013.), (2020), dostupno na <http://www.geengee.eu/geengee/>, pristupljeno 08.06.2020
116. Gal, I., Grotlüschen, A., Tout, D., Kaiser, G. (2020) Numeracy, adult education, and vulnerable adults: a critical view of a neglected field. *ZDM Mathematics Education* (2020). <https://doi.org/10.1007/s11858-020-01155-9>
117. Galdon Clavell G., Zamorano M.M., Zavala Pérez J.M. (2018) ICTs and Community Policing: An Ethical Framework. In: Leventakis G., Haberfeld M. (eds) *Societal Implications of Community-Oriented Policing and Technology*, pp 63-76. *SpringerBriefs in Criminology*. Springer, Cham, [https://doi.org/10.1007/978-3-319-89297-9\\_8](https://doi.org/10.1007/978-3-319-89297-9_8)
118. Gallardo-Echenique, E., Janaina, O., Marqués Molías, L., Esteve-Mon, F. (2015) Digital Competence in the Knowledge Society. *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching (JOLT)*. 11. 1-16., dostupno na [https://www.researchgate.net/publication/273945449\\_Digital\\_Competence\\_in\\_the\\_Knowledge\\_Society](https://www.researchgate.net/publication/273945449_Digital_Competence_in_the_Knowledge_Society), pristupljeno 01.02.2019.
119. Gan, X., Fernandez, I. C., Guo, J., Wilson, M., Zhao, Y., Zhou, B., Wu, J. (2017) When to use what: Methods for weighting and aggregating sustainability indicators. *Ecological Indicators*, 81, 491-502. DOI: 10.1016/j.ecolind.2017.05.068
120. Garbin Praničević, D., Peterlin, J., Bućan J.M. (2009). Do older people benefit from digital services?, dostupno na [hrcak.srce.hr/file/276259](http://hrcak.srce.hr/file/276259), pristupljeno 08.01.2019.
121. Gartner, (2021) <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary>.
122. Glaser, B.G., Strauss, A.L. (1967) *The discovery of Grounded Theory: strategies for qualitative research*, Aldine Transaction, A Division of Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), ISBN: 0-202-30260-1
123. Glatzer W., Von Below S., Stoffregen M. (eds) (2004) *Challenges for Quality of Life in the Contemporary World*. *Social Indicators Research Series*, vol 24. Springer, Dordrecht. [https://doi.org/10.1007/978-1-4020-2903-5\\_1m](https://doi.org/10.1007/978-1-4020-2903-5_1m)
124. Gliem, J. A., Gliem, R. R. (2003) Calculating, Interpreting, and Reporting Cronbach's Alpha Reliability Coefficient for Likert-Type Scales, *Midwest Res. to Pract. Conf. Adult, Contin. Community Educ. Calc.*, pp. 82–88, 2003.
125. Gnaldi, M., & Del Sarto, S. (2018) Variable weighting via multidimensional IRT models in Composite Indicators construction. *Social Indicators Research*, 136(3), 1139-1156. DOI: 10.13140/RG.2.1.2762.9687

126. Gonzalez-Loureiro, M., Dabic, M., Furrer, O. (2015) A content and comparative analysis of strategic management research in the Baltic area: A research agenda for qualitative studies. *Baltic Journal of Management*.
127. Good Things Foundation (2018) "Future Digital Inclusion", dostupno na <https://www.goodthingsfoundation.org/projects/future-digital-inclusion>, pristupljeno 10.08.2020.
128. Good Things Foundation (2019) "NHS Widening Digital Participation", dostupno na <https://digital-health-lab.org/>, pristupljeno 10.08.2020.
129. Government of Sweden (2017) "För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi", dostupno na [http://www.regeringen.se/49adea/contentassets/5429e024be6847fc907b786ab954228f/digitaliseringsstrategin\\_slutlig\\_170518-2.pdf](http://www.regeringen.se/49adea/contentassets/5429e024be6847fc907b786ab954228f/digitaliseringsstrategin_slutlig_170518-2.pdf), pristupljeno 15.04.2021
130. Government of the UK (2016) "Suppliers now on the Digital Training and Support Framework", dostupno na <https://assisteddigital.blog.gov.uk/2016/05/25/suppliers-now-on-the-digital-training-and-support-framework/>, pristupljeno 15.04.2021
131. Government Computing (2019) "DfE releases £300,000 funding for Future Digital Inclusion programme", dostupno na <https://www.governmentcomputing.com/central-government/news/dfe-releases-300000-funding-for-future-digital-inclusion-programme>, pristupljeno 10.08.2020.
132. Gray, T. J., Gainous, J., Wagner, K.M. (2017) Gender and the Digital Divide in Latin America. *Social Science Quarterly* (Wiley-Blackwell). Mar2017, Vol. 98 Issue 1, p326-340. 15p. DOI: 10.1111/ssqu.12270. , Database: Academic Search Complete
133. Greco, S., Ishizaka, A., Tasiou, M., Torrasi, G. (2019) On the methodological framework of composite indices: A review of the issues of weighting, aggregation, and robustness. *Social indicators research*, 141(1), 61-94. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1832-9>
134. Guenther, J., Smede, B., Young, M. (2020) Digital inclusion in central Australia: what is it and what makes it different?. *Rural Society*, 1-17.
135. Haasjes, M. (2014) [www.iageproject.eu](http://archive.northsearegion.eu/files/repository/20141216164843_ROM&N12060602-iAgefolder(LR).pdf), dostupno na [http://archive.northsearegion.eu/files/repository/20141216164843\\_ROM&N12060602-iAgefolder\(LR\).pdf](http://archive.northsearegion.eu/files/repository/20141216164843_ROM&N12060602-iAgefolder(LR).pdf), pristupljeno 10.01.2020.
136. Haustein, S., Siren, A. (2015) Older People's Mobility: Segments, Factors, Trends. *Transport Reviews*. Jul2015, Vol. 35 Issue 4, p466-487. 22p.



137. Helsper, E. (2019) Digital Inclusion in Europe: Evaluating Policy and Practice, Discussion paper, Harnessing ICT for social action, a digital volunteering Programme, London School of Economics and Political Science, Španjolska, 25 March 2014, dostupno na <http://www.ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=11614&langId=en>, pristupljeno 28.07.2021.
138. Hewstone, M., Stroebe, W. (2001) Socijalna psihologija, Europske perspektive, Naklada Slap, ISBN: 953-191-140-1
139. Howard, P. (2015) Digital Citizenship in the Afterschool Space: Implication for Education for Sustainable Development. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, vol. 17. no.1, pp. 23-24, 2015
140. Hrvatski sabor, (2017) Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine”Narodne novine” broj 75/17
141. Hrvatski sabor, (2021) Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine, „Narodne novine“ broj 13/21
142. Hüsing, T., Korte, W.B., Dashja, F. (2015) e-Skills in Europe, Trends and Forecasts for the European ICT Professional and Digital Leadership Labour Markets (2015-2020) Working Paper, Empirica, dostupno na [https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2019/10/e-Skills-in-Europe\\_Trends-and-Forecasts.pdf](https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2019/10/e-Skills-in-Europe_Trends-and-Forecasts.pdf), pristupljeno 20.08.2020.
143. Jacobs, R., Goddard, M., & Smith, P. C. (2007) Composite performance measures in the public sector. Center for Health Economics Research Paper, 16.
144. Janowski, T., Estevez, E., Baguma, R. (2018) Platform governance for sustainable development: Reshaping citizen-administration relationships in the digital age. *Government Information Quarterly* Volume 35, Issue 4, Supplement, October 2018, Pages S1-S16
145. Jefmanski, B., Blonski, K. (2014) Composite index of local government employees satisfaction. *Folia Oeconomica Stetinensia*, 13(2), 77. DOI: 10.2478/fofi-2013-0012
146. Johannesson, P., Perjons, E. (2014) *An Introduction to Design Science*, Springer
147. Johnson, B., (2009) Finland makes broadband access a legal right, dostupno na <https://www.theguardian.com/technology/2009/oct/14/finland-broadband>, pristupljeno 15.01.2021.
148. Joint Research Centre Institute for Prospective Technological (2007) JRC Scientific and Technical Reports: The Future of eGovernment An exploration of ICT-driven models of eGovernment for the EU in 2020 (EUR 22897en - 2007). European

- Commission, Institute for Prospective Technological Studies, dostupno na <https://repository.tudelft.nl/view/tno/uuid:651f25b5-7297-40b5-971c-b8e6589cf832>, pristupljeno 03.01.2017.
149. Jovičić, M. (2006) Kompozitni indeks-magistrala multikriterijumske analize. *Ekonomski anali*, 171, 171-184.
150. Kang, S. (2018) Communicating sustainable development in the digital age: The relationship between citizens' storytelling and engagement intention, dostupno na [https://www.researchgate.net/publication/328619670\\_Communicating\\_sustainable\\_development\\_in\\_the\\_digital\\_age\\_The\\_relationship\\_between\\_citizens%27\\_storytelling\\_and\\_engagement\\_intention](https://www.researchgate.net/publication/328619670_Communicating_sustainable_development_in_the_digital_age_The_relationship_between_citizens%27_storytelling_and_engagement_intention), pristupljeno 10.01.2019.
151. Kaplan, R.S., Norton, D.P. (1996) *Translating strategy into action The Balanced Scorecard*, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts, ISBN: 0-87584-651-3
152. Kaplan, R.S., Norton, D.P. (2001) *The Strategy Focused Organization – How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment*, Harvard Business School, Press, Boston, Massachusetts, ISBN: 1-57851-250-6
153. Kim, K. H., & Kim, K. J. (2020) Missing-data handling methods for lifelogs-based wellness index estimation: Comparative analysis with panel data. *JMIR Medical Informatics*, 8(12), e20597. doi: 10.2196/20597
154. Kirongo, A.C., Huka, G. S., Bundi, D. G., Muketha G. M. (2019) *Competence Network for e-inclusion and Assistive Technologies*, dostupno na <http://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/papers/Vol.%2024%20Issue6/Series-7/H2406076670.pdf>, pristupljeno 03.12.2020.
155. Korte, W.B., Hüsing, T., Empirica GMBH (2010) *Evaluation of the Implementation of the Communication of the European Commission e-Skills for the 21st Century*, dostupno na <https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/document/2014-12/Evaluation%20of%20the%20Implementation%20of%20the%20Communication%20of%20the%20European%20Commission%20e-Skills%20for%20the%2021st%20Century.pdf>, pristupljeno 04. 03.2021.
156. Kumar, D. (2018) Empowerment through accessibility: an analytical review of disability policies in India, *International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature*, Vol 6. Issues 6, Jan 2018, 69-76.
157. Lacković-Grgin K., Čubela Adorić, K. (2006) *Odabrane teme iz psihologije odraslih*, Naklada Slap, ISBN: 953-191-289-0

158. Lalić Novak, G. (2015) Komparativna metoda u proučavanju javne uprave: potencijali i problemi, Croatian and Comparative Public Administration, UDK: 35.07:340.5.01
159. Landman, T. (2008) Issues and Methods in Comparative Politics, Third edition, Taylor & Francis
160. Landman, T., & Carvalho, E. (2016) Issues and methods in comparative politics: An introduction. Taylor & Francis
161. Lawshe, C. H. (1975) A quantitative approach to content validity. *Personnel psychology*. Vol. 28(4), 563-575., Preuzeto:  
[http://www.bwgriffin.com/gsu/courses/edur9131/content/Lawshe\\_content\\_valdity.pdf](http://www.bwgriffin.com/gsu/courses/edur9131/content/Lawshe_content_valdity.pdf)
162. Leahy D., Dolan D. (2010) Digital Literacy: A Vital Competence for 2010?. In: Reynolds N., Turcsányi-Szabó M. (eds) Key Competencies in the Knowledge Society. KCKS 2010. pp 210-221, IFIP Advances in Information and Communication Technology, vol 324. Springer, Berlin, Heidelberg, [https://doi.org/10.1007/978-3-642-15378-5\\_21](https://doi.org/10.1007/978-3-642-15378-5_21), ISSN: 1868-4238
163. Lima Oliveira, A. et.al. (2013) Promoting conscious and active learning and aging - How to face current and future challenges?, dostupno na [https://www.uc.pt/imprensa\\_uc/catalogo/ebook/E-book\\_Promoting\\_](https://www.uc.pt/imprensa_uc/catalogo/ebook/E-book_Promoting_), pristupljeno 08.04.2020.
164. Lin, J. (2020) Developing a composite indicator to prioritize tree planting and protection locations. *Science of the Total Environment*, 717, 137269. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.137269>
165. Loureiro A., Barbas M. (2014) Active Ageing – Enhancing Digital Literacies in Elderly Citizens. In: Zaphiris P., Ioannou A. (eds) Learning and Collaboration Technologies. Technology-Rich Environments for Learning and Collaboration pp 450-459. LCT 2014. Lecture Notes in Computer Science, vol 8524. Springer, Cham, [https://doi.org/10.1007/978-3-319-07485-6\\_44](https://doi.org/10.1007/978-3-319-07485-6_44)
166. Luzzati, T., Gucciardi, G. (2015). A non-simplistic approach to composite indicators and rankings: an illustration by comparing the sustainability of the EU Countries. *Ecological economics*, 113, 25-38., <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.02.018>
167. Maier-Rabler, U. (2010) E-Policies and the Diversity of European Information Cultures. European Sociological Association Research Network Sociology of Culture Midterm Conference: Culture and the Making of Worlds, October 2010, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1692198>

168. Martínez-Bravo, M. C., Sádaba-Chalezquer, C., Serrano-Puche, J. (2020) Fifty years of digital literacy studies: A meta-research for interdisciplinary and conceptual convergence. *Profesional de la Información*, 29(4).
169. Maslow, A.H. (1970) *Motivation and Personality*, Harper&Row Publishers, Inc.
170. Mazziotta, M., Pareto, A. (2013) Methods for constructing composite indices: One for all or all for one. *Rivista Italiana di Economia Demografia e Statistica*, 67(2), 67-80.
171. Mazziotta, M., & Pareto, A. (2020) Composite indices construction: The performance interval approach. *Social Indicators Research*, 1-11.
172. Mejovšek, M. (2008) *Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*. Naklada Slap, Zagreb, Hrvatska.
173. Mello, P. (2021) *Qualitative Comparative Analysis: An Introduction to Research Design and Application*, Washington, DC: Georgetown University Press
174. Michener, G. (2015) Policy evaluation via composite indexes: Qualitative lessons from international transparency policy indexes. *World Development*, 74, 184-196.
175. Ministry of the Interior and Kingdom Relations (2018) “Digital Inclusion – Everybody needs to be able to participate” (“Digitale inclusie – iedereen moet kunnen meedoen”), <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/12/12/kamerbrief-digitale-inclusie---iedereen-moet-kunnen-meedoen>, pristupljeno 03.05.2021.
176. Ministry of Economic Affairs and Climate Policy (2019) “Dutch Digitalisation Strategy 2.0” (“Nederlandse Digitaliseringsstrategie 2.0”), [dostupno na https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/07/05/nederlandse-digitaliseringsstrategie-2.0](https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/07/05/nederlandse-digitaliseringsstrategie-2.0), pristupljeno 03.05.2021.
177. Moreno, L., Martinez, P. (2019) The harmonization of accessibility standards for public policies. *Computer*, 52(7), 57-66.
178. Morgan, D.L. (1998) *The Focus Group Guidebook*, Sage
179. Morris, A., Goodman, J., Brading, H. (2007) Internet use and non-use: views of older users. *Universal access in the information society*, 6(1), 43-57.
180. Munda, G. (2012) Choosing aggregation rules for composite indicators. *Social indicators research*, 109(3), 337-354. DOI: 10.1007/s11205-011-9911-9
181. Myndigheten för delaktighet. (2019) ”Tillgänglighet i korthet”, [dostupno na http://www.mfd.se/delaktighet/tillganglighet-i-korthet/](http://www.mfd.se/delaktighet/tillganglighet-i-korthet/), pristupljeno 04.05.2021.
182. Nardo, M., Saisana, M., Saltelli, A., Tarantola, S., Hoffman, A., Giovannini, E. (2005) *Handbook on constructing composite indicators: Methodology and user guide*. 2008. Organisation for Economic Co-operation and Development, 10, 533411815016.

183. Narodne novine, Pravilnik o postupku i metodologiji vrednovanja politike regionalnog razvoja, „Narodne novine“ br. 121/15
184. Narodne novine, Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi – na snazi od 01.01.2020., „Narodne novine“ br. 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17, 98/19.
185. Narodne novine, Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske, „Narodne novine“ br. 147/14, 123/17, 118/18 - na snazi od 01.01.2018.
186. Narodne novine, Zakon o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora Republike Hrvatske, “Narodne novine” broj 17/19
187. Näsi, M., Räsänen, P., Sarpila, O. (2012) ICT activity in later life: Internet use and leisure activities amongst senior citizens in Finland. *European Journal of Ageing*, 9(2), 169-176.
188. National Audit Office (2003) Progress in making e-services accessible to all – encouraging use by older people, dostupno na <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2003/02/0203428.pdf>, pristupljeno 4.07.2020.
189. National Health Service (NHS) (2019) "Digital inclusion for health and social care", dostupno na <https://digital.nhs.uk/about-nhs-digital/our-work/digital-inclusion>, 18.06.2021.
190. Nguyen, T. T. H. (2020) Measuring financial inclusion: a composite FI index for the developing countries. *Journal of Economics and Development*.
191. Nistor, G. (2014) New educational strategies regarding quality of life for elderly people. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 142, 487-492.
192. Noll, H. H. (2017) Monitoring the quality of life of the elderly in European societies— A social indicators approach. *Mainstreaming Ageing: Indicators to Monitor Sustainable Progress and Policies*. DOI: 10.4324/9781315250076-11
193. OECD (2001) *Understanding the Digital Divide*. Paris: OECD Publishing, dostupno na <https://www.oecd.org/digital/ieconomy/1888451.pdf>, pristupljeno 10.09.2020.
194. OECD (2008) *Handbook on Constructing Composite Indicators Methodology and User Guide*, JRC European Commission, dostupno na [www.oecd.org/publishing/corrigenda](http://www.oecd.org/publishing/corrigenda), pristupljeno 5.10.2019.
195. OECD (2019) *Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264312012-en>, dostupno na <https://www.oecd->

- ilibrary.org/science-and-technology/going-digital-shaping-policies-improving-lives\_9789264312012-en, pristupljeno 25.10.2020.
196. Oefenen.nl. "Click and Tick: The start" ("Click and Tick: De start"). Dostupno na [https://oefenen.nl/programma/klik\\_en\\_tik\\_de\\_start](https://oefenen.nl/programma/klik_en_tik_de_start), pristupljeno 10.06.2021.
197. Ofcom (2017) "Access and Inclusion in 2016", dostupno na [https://www.ofcom.org.uk/\\_\\_data/assets/pdf\\_file/0030/98508/access-inclusion-report-2016.pdf](https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0030/98508/access-inclusion-report-2016.pdf), pristupljeno 10.06.2021.
198. Olphert, C., Damodaran, L. May, A. (2005) "Towards digital inclusion: engaging older people in the digital world.", the Digital World Conference, Dundee, Scotland.
199. Orehovački, T. (2013) Metodologija vrjednovanja kvalitete u korištenju aplikacijama Web 2.0 (Doktorska disertacija). Varaždin, Fakultet organizacije i informatike, <https://dr.nsk.hr/islandora/object/foi%3A536>
200. Padilla-Góngora, D., López-Liria, R., del Pilar Díaz-López, M., Aguilar-Parra, J. M., Vargas-Muñoz, M. E., & Rocamora-Pérez, P. (2017) Habits of the elderly regarding access to the new information and communication technologies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 237, 1412-1417.
201. Pattyn, V., Molenveld, A., Befani, B. (2017) Qualitative comparative analysis as an evaluation tool: Lessons from an application in development cooperation. *American Journal of Evaluation*, 40(1), 55-74., <https://doi.org/10.1177/1098214017710502>
202. Pavlova, I. A., Gumennikov, I. V., & Monastyrny, E. A. (2016) Composite indices as international approaches to elderly population well-being evaluation: evidence from Russia. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences (EpSBS)*. Vol. 7: Lifelong Wellbeing in the World (WELLSO 2015).—Nicosia, 2016., 72015, 259-269. <http://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2016.02.35>
203. Pečjak, V. (2001) Psihologija treće životne dobi, Prosvjeta, Zagreb, ISBN: 953-6279-83-5
204. Pejovic, T. (2020) Composite risk index: the new Safety Performance Indicator of risk exposure. In *MATEC Web of Conferences* (Vol. 314, p. 01007). EDP Sciences. DOI: 10.1051/matecconf/202031401007
205. Peng, C., Wu, X., Fu, Y., Lai, K. K. (2017) Alternative approaches to constructing composite indicators: An application to construct a sustainable energy index for APEC economies. *Operational Research*, 17(3), 747-759. DOI 10.1007/s12351-016-0235-z
206. Perišić, A. (2015) Data-driven weights and restrictions in the construction of composite indicators. *Croatian Operational Research Review*, 29-42.

207. Petrauskas, R-A, Bilevičienė, T., Kiškienė, A. (2008) E-inclusion as a Part of E-Government Development in Litva, ISSN 1648-260, *Viešoji Politika Ir administravimas*, 2008 Nr. 23 <https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/2011/1821>
208. Predsjednik Republike Bugarske (President of the Republic of Bulgaria) (2005) "National Strategy for the Introduction of ICT in Bulgarian Schools" ("Национална стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища"), dostupno na <https://www.president.bg/docs/1352306506.pdf>, pristupljeno 20.8.2021
209. ProBiblio (2018) "Language volunteers, the digital language house, and the library" ("Taalvrijwilligers, het digiTaalhuis en de Bibliotheek"). Dostupno na <https://www.bibliotheekbasisvaardigheden.nl/dam/bestanden/algemeen/taalvrijwilligers-digitaalhuis-en-de-bibliotheek.pdf>, pristupljeno 20.08.2021
210. Public Library – Utrecht, "Senior citizen morning" ("Seniorenochtend"). Dostupno <https://www.bibliotheekutrecht.nl/agenda/agenda-2019/seniorenochtendovervecht2019.10102019.html>, pristupljeno 07.03.2021.
211. Raggi, A., Corso, B., Minicuci, N., Quintas, R., Sattin, D., De Torres, L., Leonardi, M. (2016) Determinants of quality of life in ageing populations: Results from a cross-sectional study in Finska, Poljska and Španjolska. *PLoS One*, 11(7), e0159293.
212. Ragin, C. C. (2006) Set Relations in Social Research: Evaluating Their Consistency and Coverage. *Political Analysis* 14(3): 291–310.
213. Ragin, C.C. (2008) What is Qualitative Comparative Analysis (QCA), [http://eprints.ncrm.ac.uk/250/1/What\\_is\\_QCA.pdf](http://eprints.ncrm.ac.uk/250/1/What_is_QCA.pdf), Department of Sociology and Department of Political Science University of Arizona Tucson, AZ 85721 USA, pristupljeno 09.02.2020.
214. Repetto, M. and Trentin, G. (2008) in *IFIP International Federation for Information Processing, Volume 281; Learning to Live in the Knowledge Society*; Michael Kendall and Brian Samways; (Boston: Springer), pp. 279–286.
215. Rerup Schlichter, B., Danylchenko, L. (2014) Measuring ICT usage quality for information society building, *Government Information Quarterly* Volume 31, Issue 1, January 2014, Pages 170-184, <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.09.003>
216. Richards, C. (2019) Later life learning from experience: the cross-cultural importance of 'life reviews' in seniors' lifelong education and learning. *ZfW* 42, 5–22 . <https://doi.org/10.1007/s40955-018-0123-7>

217. Rihoux, B. (2006) Qualitative comparative analysis (QCA) and related systematic comparative methods: Recent advances and remaining challenges for social science research. *International Sociology*, 21(5), 679-706.
218. Robinson, L., Schulz, J., Dodel, M., Correa, T., Villanueva-Mansilla, E., Leal, S., ... Khilnani, A. (2020) Digital inclusion across the Americas and Caribbean. *Social Inclusion*, 8(2), 244-259.
219. Rogge, N. (2018) Composite indicators as generalized benefit-of-the-doubt weighted averages. *European Journal of Operational Research*, 267(1), 381-392. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2017.11.048>
220. Roodman, D. (2006) Building and running an effective policy index: lessons from the Commitment to Development Index. Center for Global Development. <http://www.cgdev.org/content/publications/detail/6661>.
221. Ruiz-Rodríguez, F., Lucendo-Monedero, A.L., González-Relaño, R. (2018) Measurement and characterisation of the Digital Divide of Spanish regions at enterprise level. A comparative analysis with the European context, *Telecommunications Policy*, Volume 42, Issue 3, Pages 187-211, ISSN 0308-5961, <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2017.11.007>
222. Saisana, M., Tarantola, S. (2002) State-of-the-art report on current methodologies and practices for composite indicator development (Vol. 214). Ispra: European Commission, Joint Research Centre, Institute for the Protection and the Security of the Citizen, Technological and Economic Risk Management Unit. DOI: 10.13140/RG.2.1.1505.1762
223. Saisana, M., Saltelli, A. (2006) Sensitive issues in the development of composite indicators for policy-making. In *Simulation in Industry and Services Conference*, Brussels, Belgium.
224. Saltelli, A. (2007) Composite indicators between analysis and advocacy. *Social indicators research*, 81(1), 65-77. DOI: 10.1007/s11205-006-0024-9
225. Sanderson, W.C., Scherbov, S. (2020) Choosing between the UN's alternative views of population, dostupno na <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0233602>, pristupljeno, 30.06.2020., <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233602>
226. Sarra, A., Nissi, E. (2019) A spatial composite indicator for human and ecosystem well-being in the Italian urban areas. *Social Indicators Research*, 1-25.



227. Satrovic, E., Sehic, E. (2016) Composite index for quality of life in municipalities in Federation of Bosnia and Herzegovina., Conference: Mjesto i uloga glavnih gradova JII (jugoistočne evrope) u razvoju međuregionalne i međudržavne suradnje u okviru dunavske i jadransko-jonske evropske makroregije. DOI: 10.5644/PI2016-164-15
228. Schneider, C. Q., Rohlfing, I. (2013) Set-Theoretic Methods and Process-Tracing in Multi-Method Designs: principles of case selection after QCA. *Sociological Methods & Research* 42(4): 559–597.
229. Schneider, C. Q., Wagemann, C. (2010) Qualitative comparative analysis (QCA) and fuzzy-sets: Agenda for a research approach and a data analysis technique. *Comparative Sociology*, 9(3), 376-396.
230. Schneider, C. Q., Wagemann, C. (2010a) Standards of good practice in qualitative comparative analysis (QCA) and fuzzy sets. *Comparative Sociology*, 9(3), 397-418.
231. Schreurs, K., Quan-Haase, A., Martin, K. (2017) Problematizing the Digital Literacy Paradox in the Context of Older Adults' ICT Use: Aging, Media Discourse, and Self-Determination, dostupno na [https://www.researchgate.net/publication/313657797\\_Problematizing\\_the\\_Digital\\_Literacy\\_Paradox\\_in\\_the\\_Context\\_of\\_Older\\_Adults'\\_ICT\\_Use\\_Aging\\_Media\\_Discourse\\_and\\_Self-Determination](https://www.researchgate.net/publication/313657797_Problematizing_the_Digital_Literacy_Paradox_in_the_Context_of_Older_Adults'_ICT_Use_Aging_Media_Discourse_and_Self-Determination), pristupljeno 04.01.2019.
232. Selhofer, H., Hüsing, T. (2002) The digital divide index—a measure of social inequalities in the adoption of ICT. In *Proceedings of the 10th European Conference on Information Systems ECIS* (pp. 1273-1286).
233. Selwyn, N., Gorard, S., Furlong, J., Madden, L. (2003) Older adults' use of information and communications technology in everyday life. *Ageing and society*, 23, 561.
234. Senior Project Consortium, (2008) Senior Discussion Paper: Ethics of e-inclusion of older people. Discussion paper for the Workshop on Ethics and e-inclusion Bled, 12.05.2008, Senior Project, dostupno na [www.seniorproject.eu](http://www.seniorproject.eu), pristupljeno 17.6.2020
235. Sergeyeva, O., Makarova, L. (2016) E-inclusion and perception of time among elderly: Russian regional perspective. *International Journal of Electronic Governance*, 8(3), 303-313.
236. Sharma, R., Fantin, A. R., Prabhu, N., Guan, C., Dattakumar, A. (2016) Digital literacy and knowledge societies: A grounded theory investigation of sustainable development. *Telecommunications Policy*, 40(7), 628-643.

237. Silva P, Matos AD, Martinez-Pecino R (2017) E-inclusion: Beyond individual socio-demographic characteristics. *PLoS ONE* 12(9):e0184545. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0184545>
238. Simister, N., & Scholz, V. (2017) Qualitative Comparative Analysis (QCA).
239. Siren, A., & Hakamies-Blomqvist, L. (2009). Mobility and well-being in old age. *Topics in Geriatric Rehabilitation*, 25(1), 3-11
240. Siren, A., & Knudsen, S. G. (2017) Older adults and emerging digital service delivery: A mixed methods study on information and communications technology use, skills, and attitudes. *Journal of aging & social policy*, 29(1), 35-50.
241. Siren, A., Grønberg Knudsen, S. (2017) Older Adults and Emerging Digital Service Delivery: A Mixed Methods Study on Information and Communications Technology Use, Skills, and Attitudes. *Journal of Aging & Social Policy*. Jan/Feb2017, Vol. 29 Issue 1, p35-50. 16p.
242. Siren, A., Hakamies-Blomqvist, L. (2009) Mobility and Well-being in Old Age. *Topics in Geriatric Rehabilitation*, Vol. 25, No. 1, pp 3-11 Pristupljeno 10.01.2019 from [https://journals.lww.com/topicsingeriatricrehabilitation/Abstract/2009/01000/Mobility\\_and\\_Well\\_being\\_in\\_Old\\_Age.2.aspx](https://journals.lww.com/topicsingeriatricrehabilitation/Abstract/2009/01000/Mobility_and_Well_being_in_Old_Age.2.aspx)
243. Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva, (2017) "Građanima Europske unije omogućen pristup hrvatskim javnim e-uslugama putem sustava e-Građani", dostupno na <https://rdd.gov.hr/vijesti/gradjanima-europske-Unije-omogucen-pristup-hrvatskim-javnim-e-Uslugama-putem-sustava-e-gradjani/1535>, pristupljeno 01.08.2021
244. Statista (2021), Online banking penetration in selected European markets in 2020, dostupno na <https://www.statista.com/statistics/222286/online-banking-penetration-in-leading-european-countries/>, pristupljeno 07.09.2021.
245. Stiakakis, E., Kariotellis, P., Vlachopoulou, M. (2009) From the Digital Divide to Digital Inequality: A Secondary Research in the European Union. Pristupljeno 19.01.2019 from [https://www.researchgate.net/publication/220850389\\_From\\_the\\_Digital\\_Divide\\_to\\_Digital\\_Inequality\\_A\\_Secondary\\_Research\\_in\\_the\\_European\\_Union](https://www.researchgate.net/publication/220850389_From_the_Digital_Divide_to_Digital_Inequality_A_Secondary_Research_in_the_European_Union)
246. Sun, X., Yan, W., Zhou, H., Wang, Z., Zhang, X., Huang, S., Li, L. (2020) Internet use and need for digital health technology among the elderly: a cross-sectional survey in China. *BMC public health*, 20(1), 1-8.

247. Swedish National Agency for Education (2019) dostupno na <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/leda-arbetet-i-skola-forskola-och-vuxenutbildning/leda-digitaliseringen-i-skola-och-forskola>, pristupljeno 20.04.2021.
248. Swedish Post and Telecoms Agency (2019) “Webbriktlinjer”, dostupno na [<https://webbriktlinjer.se/2018/10/02/digg-pts/>], pristupljeno 20.04.2021.
249. The Digitalisation Council (2019), dostupno na <https://digitaliseringsradet.se/om-webbplatsen/english/#>, pristupljeno 20.04.2021.
250. Thiem, A., Dusa, A. (2013) QCA: A package for qualitative comparative analysis. *The R Journal*, 5(1), 87-97.
251. Thomann, E., Maggetti, M. (2020) Designing research with qualitative comparative analysis (QCA): Approaches, challenges, and tools. *Sociological Methods & Research*, 49(2), 356-386.
252. Trilar, J., Kos, A. Jazbinšek, S., Jensterle, L., Duh, E.S. (2018) ICT to Promote Well-Being within Families. *Sensors* (14248220). Sep2018, Vol. 18 Issue 9, p2760. 17p.
253. United Nations (1990) Resolution 45/106 Implementation of the International Plan of Action and on Ageing and related activities, 68th plenary meeting, December 14th 1990., dostupno na <https://undocs.org/en/A/RES/45/106>, accessed September 8th 2019., pristupljeno 05.01.2018.
254. United Nations (2006) Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol, (UNCRPD). dostupno na <http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>, pristupljeno 05.01.2018.
255. United Nations (2015) Sustainable Development in an Ageing World: A call to UN Member States on the development agenda beyond 2015, dostupno na <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>, pristupljeno 20.01.2019.
256. United Nations (2015a) Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. accessed August 1st 2018, from <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>, pristupljeno 20.01.2019.
257. United Nations (2015) Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development, dostupno na A/RES770/1

- <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>, pristupljeno 10.08.2020.
258. United Nations (2017) Population facts: Population ageing and sustainable development. Department of Economic and Social Affairs, Population Division, No. 2017/1, dostupno na [http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts\\_2017-1.pdf](http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2017-1.pdf), pristupljeno 20.01.2019.
259. United Nations (2020) Profiles of Ageing 2019, <https://population.un.org/ProfilesOfAgeing2019/index.html>, pristupljeno 28. 08.2020.
260. United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP) (2019) Measuring the Digital Divide in the Asia-Pacific Region for the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP), [https://www.unescap.org/sites/default/files/Measuring%20the%20Digital%20Divide%20in%20the%20Asia-Pacific%20Region%20for%20the%20United%20Nations%20Economic%20and%20Social%20Commission%20for%20Asia%20and%20the%20Pacific\\_0.pdf](https://www.unescap.org/sites/default/files/Measuring%20the%20Digital%20Divide%20in%20the%20Asia-Pacific%20Region%20for%20the%20United%20Nations%20Economic%20and%20Social%20Commission%20for%20Asia%20and%20the%20Pacific_0.pdf), pristupljeno 25.10.2020
261. United Nations, Economic Commission for Europe (UNECE) (2019) “2018 Active Ageing Index: Analytical Report”, Report prepared by Giovanni Lamura and Andrea Principi under contract with the United Nations Economic Commission for Europe (Geneva), co-funded by the European Commission’s Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion (Brussel), dostupno na [https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active\\_Ageing\\_Index/ACTIVE\\_AGEING\\_INDEX\\_TRENDS\\_2008-2016\\_web\\_with\\_cover.pdf](https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/ACTIVE_AGEING_INDEX_TRENDS_2008-2016_web_with_cover.pdf), pristupljeno 18.03.2021.
262. Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske (2001) Hrvatska u 21. stoljeću, Informacijska i komunikacijska tehnologija, [www.hrvatska21.hr](http://www.hrvatska21.hr), Produkcija: Premisa, društvo za komunikacijski management, Tisak: Tonimir d.o.o., Varaždinske toplice, Zagreb, srpanj 2001.
263. Van Deursen A., van Dijk J. (2010) Civil Servants’ Internet Skills: Are They Ready for E-Government?. In: Wimmer M.A., Chappelet JL., Janssen M., Scholl H.J. (eds) Electronic Government pp 132-143. EGOV 2010. Lecture Notes in Computer Science, vol 6228. Springer, Berlin, Heidelberg, [https://doi.org/10.1007/978-3-642-14799-9\\_12](https://doi.org/10.1007/978-3-642-14799-9_12)
264. Verweij, S. (2014) A short introduction to Qualitative Comparative Analysis, Department of Public Administration, Erasmus Universiti Rotterdam, 27.05.2014.

265. Vicente, M.R. and López, A. J. (2009) "Assessing the regional digital divide across the European Union-27." Documentos de Trabajo FUNCAS 483
266. Vijeće ministara Bugarske (Council of Ministers, Public Consultation Portal) (2012) "National Strategy for Integrating the Roma 2012-2020", ("Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите 2012-2020"). dostupno na: <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=726>, pristupljeno 10.02.2020.
267. Vijeće ministara Bugarske (Council of Ministers, Public Consultation Portal) (2016) "National Strategy for Persons with Disabilities 2016-2020" ("Национална стратегия за хората с увреждания 2016-2020"). dostupno na <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1048>, pristupljeno 12.02.2020.
268. Viñarás-Abad, M., Abad-Alcalá, L., Llorente-Barroso, C., Sánchez-Valle, M., Pretel-Jiménez, M. (2017) "e-Administration and the e-inclusion of the elderly". Revista Latina de Comunicación Social, 72, pp. 197 to 219., <http://www.revistalatinacs.org/072paper/1161/11en.html>, DOI: 10.4185/RLCS-2017-1161en
269. Vincent, J.A. (2019) Older People and Sustainable Development. Social and economic development, Vol. IV., Department of Sociology, University of Exeter, UK, from <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C13/E1-20-04-01.pdf>, pristupljeno 15. siječnja 2019
270. Vink, M. P., Van Vliet, O. (2009) Not quite crisp, not yet fuzzy? Assessing the potentials and pitfalls of multi-value QCA. Field Methods, 21(3), 265-289.
271. Vlada Bugarske, Ministarstvo transporta, informacijsko komunikacijske tehnologije (Ministry of transport, information and communication technology) (2014) National Broadband Infrastructure Plan for Next Generation Access, Decree № 435/ 26.06.2014, dostupno na [https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/uploads/it/bg\\_nga\\_plan\\_eng.pdf](https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/uploads/it/bg_nga_plan_eng.pdf), pristupljeno 10.02.2020.
272. Vlada Bugarske, Ministarstvo rada i socijalne politike (Ministry of Labour and Social Policy) (2019) "National Strategy for an Active Life of the Elderly 2019-2030" ("Национална стратегия за активен живот на възрастните хора в България 2019-2030"). dostupno na <https://www.mlsp.government.bg/uploads/1/national-agieng-strategy-2019-2030.pdf>, pristupljeno 20.08.2021.

273. Vlada Grčke, Ministarstvo digitalnih telekomunikacija (Ministry of Digital Telecommunications) (2016) "National Digital Strategy 2016-2021" ("Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική 2016-2021"), dostupno na [http://www.epdm.gr/el/Documents/EP\_MDT/GR-Digital-Strategy\_2016-2021.pdf], pristupljeno 20.07.2021.
274. Vlada Poljske, Ministarstvo Infrastrukture (Ministry of Infrastructure (2014) "Operational Programme. Digital Poland 2014-2020". dostupno na [https://www.polskacyfrowa.gov.pl/media/10410/POPC\\_eng\\_1632015.pdf](https://www.polskacyfrowa.gov.pl/media/10410/POPC_eng_1632015.pdf), pristupljeno 10.02.2020.
275. Vlada Poljske, (Government of Poland), (2017) "Country report – Poland. Information on Polish action on older persons. Implementation of the Madrid Plan of Action on Ageing in 2012-2016". Warsaw 2017. dostupno na [https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/country\\_rpts/2017/POL-Report-EN.pdf](https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/country_rpts/2017/POL-Report-EN.pdf), , pristupljeno 10.02.2020.
276. Vlada Poljske (Government of Poland), (2019) "National Broadband Plan". Dostupno na [www.gov.pl/web/cyfryzacja/narodowy-plan-szerokopasmowy](http://www.gov.pl/web/cyfryzacja/narodowy-plan-szerokopasmowy), pristupljeno 10.05.2020.
277. Vlada Republike Hrvatske, (2016) Strategija razvoja širokopojasnog pristupa u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2016. do 2020., dostupno na STRATEGIJA RAZVOJA ŠIROKOPOJASNOG PRISTUPA (gov.hr), pristupljeno 17.08.2019.
278. Vlada Republike Hrvatske, (2017) Strategija e-Hrvatska 2020, dostupno na <https://europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Strategija%20e-Hrvatska%202020.%20%2820.01.2016.%29.pdf>, pristupljeno 03.09.2019.
279. Vlada Republike Hrvatske, (2020) Standard razvoja javnih e-usluga u Republici Hrvatskoj – smjernice, izrađen u okviru EU projekta "Unaprjeđenje sustava elektroničkih usluga" dostupno na (<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/2021/Travanj/54%20sjednica%20VRH//54%20-%207%20a%20Standard.docx>), pristupljeno 02.08.2021.
280. Vlada Republike Hrvatske, (2020a) Standard javnih e-usluga u Republici Hrvatskoj za mobilne uređaje i povezane grafičke smjernice, dostupno na [https://rdd.gov.hr/UserDocsImages/e-Standardi/Standard%20javnih%20e\\_usluga\\_za%20mobilne%20ure%C4%91aje.pdf](https://rdd.gov.hr/UserDocsImages/e-Standardi/Standard%20javnih%20e_usluga_za%20mobilne%20ure%C4%91aje.pdf), pristupljeno 13.08.2021)

281. Vlada Republike Hrvatske, (2021), „Nacionalni plan razvoja širokopojasnog pristupa u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2021. do 2027. godine“, dostupno na [https://mmpi.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/PROMET/Promet%203\\_21/MMPI-NPR-BB2021-2027-VRH%2015-3\\_21.pdf](https://mmpi.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/PROMET/Promet%203_21/MMPI-NPR-BB2021-2027-VRH%2015-3_21.pdf), pristupljeno 28.07.2021.
282. Vlada Rumunjske (Government of Romania) "National Strategy on Social Inclusion and Poverty Reduction 2015-2020", dostupno na [http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2016/StrategyVol1EN\\_web.pdf](http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2016/StrategyVol1EN_web.pdf), pristupljeno 10.2.2020.
283. Vlada Rumunjske (Government of Romania) (2014) "National Strategy on Digital Agenda for Romania". dostupno na <https://www.trusted.ro/wp-content/uploads/2014/09/Digital-Agenda-Strategy-for-Romania-8-september-2014.pdf>, pristupljeno 10.2.2020.
284. Vlada Rumunjske (Government of Romania) "National Broadband Plan 2009-2015", dostupno na [http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc\\_id=4214](http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=4214), pristupljeno 10.02.2020.
285. Vuorikari R, Punie Y, Carretero Gomez S and Van Den Brande G. (2016), DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: the Conceptual Reference Model. EUR 27948 EN. Luxembourg (Luxembourg): Publications Office of the European Union; JRC101254
286. Wang, T., & Fu, Y. (2020) Constructing composite indicators with individual judgements and best–worst method: An illustration of value measure. *Social Indicators Research*, 149(1), 1-14. <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02236-3>
287. Watkins, I., & Xie, B. (2014) eHealth literacy interventions for older adults: a systematic review of the literature. *Journal of medical Internet research*, 16(11), e225.
288. Weerakkody, V., Dwivedi, Y.K., El-Haddadeh, R., Ghoneim, A. A. A. (2012) Conceptualizing E-inclusion in Europe: An Explanatory Study, *Information Systems Management*, 29:4, 305-320, DOI: 10.1080/10580530.2012.716992
289. World Health Organization. Healthy Ageing and the Sustainable Development Goals and Age-friendly environments, dostupno na <https://www.who.int/ageing/sdgs/en/>, pristupljeno 02.02.2019.
290. Yu, B., Ndumu, A., Mon, L.M., Fan, Z. (2018) "E-inclusion or digital divide: an integrated model of digital inequality", *Journal of Documentation*, Vol. 74 Issue: 3, pp.552-574

291. Žajdela Hrustek, N. (2015) Multidimensional and multiperspective approach for monitoring e-inclusion (Doctoral thesis). Varaždin, Faculty of Organization and Informatics, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:211:404534>
292. Zalavra, V. (2018) Policy Brief on e-inclusion of Europe's older adults, dostupno na <https://joinup.ec.europa.eu/collection/joinup/document/policy-brief-e-inclusion-europes-older-adults>, pristupljeno 10.03.2021
293. Zdjelar R., (2013). Measuring success of implementation County development strategy by using Balanced Scorecard Method, MIPRO 2013, 23.5.2013, Opatija, <http://www.mipro.hr/MIPRO2013.GLGPS/ELink.aspx>
294. Zhang, X., Tlili, A., Nascimbeni, F. et al. (2020) Accessibility within open educational resources and practices for disabled learners: a systematic literature review. *Smart Learn. Environ.* 7, 1, <https://doi.org/10.1186/s40561-019-0113-2>
295. Zhou, P., Delmas, M. A., Kohli, A. (2017) Constructing meaningful environmental indices: A nonparametric frontier approach. *Journal of Environmental Economics and Management*, 85, 21-34. DOI: 10.1016/j.jeem.2017.04.003



## 15. PRILOZI

## 15.1. Stanovništvo prema dobi i spolu po hrvatskim županijama, Popis 2011.

Razred starosti	Republika Hrvatska			Zagrebačka			Krapinsko-zagorska			Sisačko-moslavačka		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	212.709	109.251	103.458	17.039	8.725	8.314	6.231	3.208	3.023	7.664	3.885	3.779
5-9	204.317	104.841	99.476	16.389	8.431	7.958	6.243	3.251	2.992	7.808	3.961	3.847
10-14	235.402	120.633	114.769	18.426	9.354	9.072	7.468	3.751	3.717	9.541	4.988	4.553
15-19	244.177	124.918	119.259	18.232	9.243	8.989	7.796	4.042	3.754	9.482	4.790	4.692
20-24	261.658	133.455	128.203	19.074	9.682	9.392	8.509	4.400	4.109	10.025	5.255	4.770
25-29	289.066	147.416	141.650	21.599	10.904	10.695	8.715	4.444	4.271	10.969	5.802	5.167
30-34	294.619	149.998	144.621	23.037	11.793	11.244	8.585	4.421	4.164	10.898	5.710	5.188
35-39	284.754	143.984	140.770	22.571	11.416	11.155	8.774	4.491	4.283	10.870	5.637	5.233
40-44	286.933	143.603	143.330	21.923	11.167	10.756	9.510	4.940	4.570	11.457	5.962	5.495
45-49	307.561	152.446	155.115	22.413	11.217	11.196	10.349	5.416	4.933	12.380	6.296	6.084
50-54	320.502	157.981	162.521	23.269	11.273	11.996	10.090	5.322	4.768	13.123	6.684	6.439
55-59	311.818	153.750	158.068	23.503	11.583	11.920	9.378	4.798	4.580	12.995	6.449	6.546
60-64	272.740	127.851	144.889	19.790	9.391	10.399	7.839	3.819	4.020	11.551	5.486	6.065
65-69	202.002	89.364	112.638	15.022	6.950	8.072	6.432	2.862	3.570	8.565	3.698	4.867
70-74	212.401	88.912	123.489	13.925	5.897	8.028	6.366	2.407	3.959	9.522	3.849	5.673
75-79	175.526	66.456	109.070	10.899	3.855	7.044	5.437	1.708	3.729	8.463	3.117	5.346
80-84	108.104	35.999	72.105	6.738	2.095	4.643	3.350	958	2.392	4.875	1.542	3.333
85 i više	60.600	15.477	45.123	3.757	874	2.883	1.820	411	1.409	2.251	497	1.754
Ukupno	4.284.889	2.066.335	2.218.554	317.606	153.850	163.756	132.892	64.649	68.243	172.439	83.608	88.831
% 54+ u ukupnoj populaciji	31,3	28	34,5	29,5	26,4	32,4	30,6	26,2	34,7	33,8	29,5	37,8

Razred starosti	Karlovačka			Varaždinska			Koprivničko-križevačka			Bjelovarsko-bilogorska		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	5.629	2.853	2.776	8.597	4.426	4.171	5.767	3.096	2.671	5.903	3.067	2.836
5-9	5.442	2.794	2.648	8.704	4.340	4.364	5.760	2.980	2.780	5.746	2.921	2.825
10-14	6.259	3.260	2.999	9.816	5.006	4.810	6.624	3.377	3.247	6.792	3.505	3.287
15-19	6.295	3.254	3.041	10.230	5.256	4.974	6.786	3.505	3.281	7.369	3.866	3.503
20-24	7.406	3.741	3.665	10.978	5.694	5.284	7.032	3.584	3.448	7.319	3.823	3.496
25-29	8.144	4.233	3.911	12.224	6.364	5.860	7.581	3.912	3.669	7.581	3.992	3.589
30-34	8.439	4.375	4.064	12.198	6.308	5.890	7.292	3.800	3.492	7.346	3.867	3.479
35-39	7.961	4.197	3.764	11.967	6.301	5.666	7.474	3.816	3.658	7.409	3.823	3.586
40-44	8.410	4.310	4.100	12.257	6.293	5.964	7.940	3.983	3.957	7.633	3.891	3.742
45-49	9.599	4.818	4.781	13.380	6.832	6.548	8.643	4.373	4.270	8.739	4.375	4.364
50-54	10.360	5.323	5.037	13.238	6.735	6.503	8.822	4.507	4.315	9.298	4.712	4.586
55-59	9.746	4.947	4.799	12.279	6.310	5.969	8.315	4.239	4.076	8.983	4.523	4.460
60-64	7.999	3.854	4.145	10.461	5.025	5.436	7.052	3.251	3.801	7.633	3.640	3.993
65-69	6.198	2.777	3.421	8.335	3.670	4.665	5.733	2.455	3.278	5.708	2.476	3.232
70-74	7.511	3.047	4.464	8.258	3.208	5.050	5.581	2.140	3.441	6.133	2.336	3.797
75-79	6.920	2.600	4.320	6.643	2.160	4.483	4.789	1.676	3.113	5.277	1.890	3.387
80-84	4.383	1.475	2.908	4.045	1.171	2.874	2.861	893	1.968	3.293	1.040	2.253
85 i više	2.198	526	1.672	2.341	546	1.795	1.532	377	1.155	1.602	386	1.216
Ukupno	128.899	62.384	66.515	175.951	85.645	90.306	115.584	55.964	59.620	119.764	58.133	61.631
% 54+ u ukupnoj populaciji	34,9	30,8	38,7	29,8	25,8	33,5	31	26,9	34,9	32,3	28	36,2

Razred starosti	Primorsko-goranska			Ličko-senjska			Virovitičko-podravska			Požeško-slavonska		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	12.518	6.394	6.124	2.016	1.045	971	4.137	2.159	1.978	3.936	2.080	1.856
5-9	11.761	6.043	5.718	2.198	1.133	1.065	4.162	2.166	1.996	4.005	2.063	1.942
10-14	12.688	6.586	6.102	2.711	1.407	1.304	5.193	2.628	2.565	5.201	2.677	2.524
15-19	13.792	7.086	6.706	2.581	1.293	1.288	5.441	2.722	2.719	5.430	2.755	2.675
20-24	16.780	8.537	8.243	2.753	1.414	1.339	5.396	2.821	2.575	5.025	2.591	2.434
25-29	20.121	10.170	9.951	2.889	1.538	1.351	5.542	2.888	2.654	4.985	2.596	2.389
30-34	21.370	11.124	10.246	2.889	1.535	1.354	5.309	2.764	2.545	4.666	2.410	2.256
35-39	19.565	9.849	9.716	2.980	1.601	1.379	5.095	2.562	2.533	4.739	2.391	2.348
40-44	19.268	9.483	9.785	3.233	1.725	1.508	5.671	2.846	2.825	5.033	2.575	2.458
45-49	21.121	10.165	10.956	3.706	1.985	1.721	6.567	3.340	3.227	5.553	2.838	2.715
50-54	23.607	11.329	12.278	3.698	2.004	1.694	6.670	3.350	3.320	5.644	2.895	2.749
55-59	24.773	12.178	12.595	3.489	1.848	1.641	6.088	3.159	2.929	5.394	2.692	2.702
60-64	22.827	10.910	11.917	3.210	1.535	1.675	5.018	2.375	2.643	4.423	2.081	2.342
65-69	14.283	6.611	7.672	2.729	1.227	1.502	3.926	1.619	2.307	3.604	1.517	2.087
70-74	15.879	6.974	8.905	3.619	1.624	1.995	4.034	1.581	2.453	4.086	1.623	2.463
75-79	13.081	5.427	7.654	3.346	1.403	1.943	3.581	1.205	2.376	3.369	1.224	2.145
80-84	7.905	2.850	5.055	1.990	801	1.189	2.083	604	1.479	1.977	623	1.354
85 i više	4.856	1.369	3.487	890	229	661	923	228	695	964	216	748
Ukupno	296.195	143.085	153.110	50.927	25.347	25.580	84.836	41.017	43.819	78.034	37.847	40.187
% 54+ u ukupnoj populaciji	35	32,4	37,4	37,8	34,2	41,5	30,2	26,3	34	30,5	26,4	34,4

Razred starosti	Brodsko-posavska			Zadarska			Osječko-baranjska			Šibensko-kninska		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	8.130	4.246	3.884	8.736	4.474	4.262	14.497	7.344	7.153	4.708	2.422	2.286
5-9	8.438	4.402	4.036	8.342	4.224	4.118	14.644	7.482	7.162	4.726	2.412	2.314
10-14	10.495	5.363	5.132	9.759	5.040	4.719	17.665	9.092	8.573	6.016	3.106	2.910
15-19	10.862	5.574	5.288	10.095	5.159	4.936	18.709	9.686	9.023	6.245	3.144	3.101
20-24	10.589	5.485	5.104	10.192	5.134	5.058	19.918	10.230	9.688	6.277	3.209	3.068
25-29	10.036	5.303	4.733	10.965	5.518	5.447	20.844	10.751	10.093	6.402	3.335	3.067
30-34	9.490	4.838	4.652	11.337	5.692	5.645	19.928	10.225	9.703	6.393	3.371	3.022
35-39	9.698	4.975	4.723	10.967	5.489	5.478	18.984	9.551	9.433	6.360	3.270	3.090
40-44	10.287	5.171	5.116	10.930	5.525	5.405	20.583	10.221	10.362	6.723	3.414	3.309
45-49	11.609	5.885	5.724	11.376	5.691	5.685	23.409	11.628	11.781	7.483	3.755	3.728
50-54	11.681	5.862	5.819	12.007	6.141	5.866	23.894	11.923	11.971	8.270	4.250	4.020
55-59	10.646	5.392	5.254	11.971	6.090	5.881	22.315	11.204	11.111	8.073	4.209	3.864
60-64	8.770	4.150	4.620	11.812	5.833	5.979	18.108	8.328	9.780	7.822	3.862	3.960
65-69	7.371	3.194	4.177	8.392	3.961	4.431	14.335	6.140	8.195	5.213	2.428	2.785
70-74	7.883	3.150	4.733	8.836	4.037	4.799	14.703	5.869	8.834	6.863	2.991	3.872
75-79	6.792	2.444	4.348	7.297	3.102	4.195	12.121	4.279	7.842	6.044	2.493	3.551
80-84	3.890	1.216	2.674	4.305	1.615	2.690	7.101	2.192	4.909	3.699	1.393	2.306
85 i više	1.908	465	1.443	2.698	779	1.919	3.274	746	2.528	2.058	532	1.526
Ukupno	158.575	77.115	81.460	170.017	83.504	86.513	305.032	146.891	158.141	109.375	53.596	55.779
% 54+ u ukupnoj populaciji	29,8	25,9	33,5	32,5	30,4	34,6	30,1	26,4	33,6	36,4	33,4	39,2

Razred starosti	Vukovarsko-srijemska			Splitsko-dalmatinska			Istarska			Dubrovačko-neretvanska		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	9.300	4.763	4.537	24.038	12.282	11.756	9.866	5.101	4.765	6.660	3.419	3.241
5-9	9.715	4.977	4.738	23.661	12.106	11.555	8.665	4.568	4.097	6.074	3.117	2.957
10-14	11.436	5.814	5.622	26.733	13.560	13.173	9.285	4.677	4.608	7.185	3.710	3.475
15-19	11.642	5.906	5.736	28.015	14.244	13.771	9.988	5.103	4.885	7.374	3.777	3.597
20-24	11.612	5.964	5.648	29.042	14.732	14.310	12.255	6.344	5.911	7.464	3.823	3.641
25-29	11.601	6.079	5.522	30.138	15.331	14.807	14.314	7.250	7.064	8.042	4.065	3.977
30-34	10.946	5.592	5.354	30.501	15.435	15.066	15.195	7.842	7.353	8.176	4.213	3.963
35-39	11.471	5.894	5.577	30.433	15.436	14.997	13.623	7.035	6.588	7.727	3.957	3.770
40-44	11.812	5.985	5.827	30.236	15.196	15.040	13.653	6.725	6.928	7.911	3.853	4.058
45-49	13.077	6.608	6.469	31.878	15.838	16.040	15.847	7.842	8.005	8.348	3.998	4.350
50-54	13.193	6.635	6.558	33.697	16.702	16.995	17.005	8.387	8.618	8.855	4.411	4.444
55-59	12.345	6.064	6.281	31.589	15.587	16.002	16.649	8.179	8.470	8.898	4.381	4.517
60-64	10.683	4.888	5.795	29.386	13.719	15.667	14.251	6.922	7.329	8.009	3.779	4.230
65-69	8.195	3.589	4.606	18.465	8.355	10.110	9.526	4.409	5.117	5.314	2.489	2.825
70-74	8.891	3.539	5.352	21.647	9.692	11.955	10.782	4.671	6.111	6.111	2.725	3.386
75-79	7.490	2.656	4.834	17.483	7.152	10.331	8.352	3.417	4.935	5.024	2.095	2.929
80-84	4.172	1.301	2.871	11.182	4.123	7.059	5.511	1.794	3.717	3.282	1.249	2.033
85 i više	1.940	428	1.512	6.674	1.805	4.869	3.288	896	2.392	2.114	560	1.554
Ukupno	179.521	86.682	92.839	454.798	221.295	233.503	208.055	101.162	106.893	122.568	59.621	62.947
% 54+ u ukupnoj populaciji	29,9	25,9	33,7	30	27,3	32,5	32,9	29,9	35,6	31,6	29	34,1

Razred starosti	Međimurska			Grad Zagreb		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	6.244	3.236	3.008	41.093	21.026	20.067
5-9	6.180	3.165	3.015	35.654	18.305	17.349
10-14	6.797	3.449	3.348	39.312	20.283	19.029
15-19	6.971	3.647	3.324	40.842	20.866	19.976
20-24	7.332	3.716	3.616	46.680	23.276	23.404
25-29	7.970	4.173	3.797	58.404	28.768	29.636
30-34	7.998	4.118	3.880	62.626	30.565	32.061
35-39	7.711	3.949	3.762	58.375	28.344	30.031
40-44	7.515	3.803	3.712	54.948	26.535	28.413
45-49	8.379	4.168	4.211	53.705	25.378	28.327
50-54	8.646	4.383	4.263	55.435	25.153	30.282
55-59	8.006	4.190	3.816	56.383	25.728	30.655
60-64	6.306	3.092	3.214	49.790	21.911	27.879
65-69	5.237	2.408	2.829	39.419	16.529	22.890
70-74	4.746	1.831	2.915	37.025	15.721	21.304
75-79	3.860	1.205	2.655	29.258	11.348	17.910
80-84	2.467	702	1.765	18.995	6.362	12.633
85 i više	1.439	366	1.073	12.073	3.241	8.832
Ukupno	113.804	55.601	58.203	790.017	369.339	420.678
% 54+ u ukupnoj populaciji	28,2	24,8	31,4	30,8	27,3	33,8

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis stanovništava 2011.

15.2. Procjena broja stanovnika Republike Hrvatske prema dobnim skupinama i spolu, po hrvatskim županijama, na dan 31. 12. 2019

Razred starosti	Republika Hrvatska			Zagrebačka			Krapinsko-zagorska			Sisačko-moslavačka		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	182.408	93.644	88.764	13.396	6.863	6.533	5.174	2.660	2.514	6.050	3.096	2.954
5-9	196.674	101.479	95.195	15.076	7.692	7.384	5.730	2.919	2.811	6.562	3.323	3.239
10-14	202.389	103.814	98.575	16.697	8.593	8.104	6.002	3.093	2.909	7.163	3.627	3.536
15-19	198.576	102.216	96.360	16.346	8.387	7.959	6.306	3.290	3.016	7.329	3.750	3.579
20-24	238.386	123.864	114.522	18.437	9.646	8.791	7.577	3.869	3.708	8.686	4.536	4.150
25-29	238.457	123.711	114.746	17.822	9.280	8.542	7.448	3.916	3.532	7.622	4.047	3.575
30-34	255.340	131.402	123.938	19.183	9.938	9.245	7.867	4.125	3.742	7.806	4.187	3.619
35-39	280.875	144.239	136.636	21.675	11.300	10.375	8.186	4.266	3.920	8.743	4.595	4.148
40-44	277.900	141.763	136.137	22.519	11.540	10.979	8.300	4.298	4.002	9.090	4.719	4.371
45-49	266.906	135.207	131.699	21.469	10.973	10.496	8.397	4.264	4.133	9.195	4.761	4.434
50-54	280.613	139.070	141.543	21.521	10.768	10.753	9.493	4.819	4.674	10.455	5.372	5.083
55-59	290.286	140.878	149.408	21.273	10.356	10.917	9.745	4.961	4.784	11.065	5.540	5.525
60-64	295.571	141.012	154.559	22.315	10.540	11.775	9.260	4.605	4.655	11.428	5.605	5.823
65-69	267.320	124.926	142.394	20.523	9.586	10.937	7.835	3.750	4.085	10.414	4.893	5.521
70-74	203.186	87.091	116.095	15.285	6.606	8.679	5.800	2.472	3.328	7.723	3.277	4.446
75-79	160.970	63.690	97.280	11.615	4.809	6.806	4.906	1.865	3.041	6.458	2.458	4.000
80-84	129.098	46.279	82.819	8.291	2.945	5.346	3.712	1.096	2.616	5.272	1.798	3.474
85 i više	93.210	27.365	65.845	6.168	1.604	4.564	2.669	612	2.057	3.538	1.058	2.480
Ukupno	4.058.165	1.971.650	2.086.515	309.611	151.426	158.185	124.407	60.880	63.527	144.599	70.642	73.957
% 54+ u ukupnoj populaciji	35,5	32	38,7	34,1	30,7	37,3	35,3	31,8	38,7	38,7	34,9	42,3

Razred starosti	Karlovačka			Varaždinska			Koprivničko-križevačka			Bjelovarsko-bilogorska		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	4.670	2.359	2.311	7.120	3.626	3.494	4.863	2.487	2.376	4.745	2.415	2.330
5-9	4.970	2.525	2.445	7.676	3.903	3.773	5.200	2.639	2.561	5.149	2.761	2.388
10-14	5.387	2.716	2.671	8.585	4.412	4.173	5.532	2.957	2.575	5.530	2.852	2.678
15-19	5.278	2.763	2.515	8.575	4.296	4.279	5.530	2.822	2.708	5.410	2.747	2.663
20-24	6.067	3.189	2.878	10.044	5.227	4.817	6.397	3.334	3.063	6.607	3.389	3.218
25-29	5.940	3.122	2.818	9.597	5.109	4.488	6.064	3.171	2.893	6.037	3.237	2.800
30-34	6.654	3.498	3.156	10.500	5.580	4.920	6.187	3.207	2.980	5.816	3.150	2.666
35-39	7.635	4.068	3.567	11.609	6.075	5.534	6.723	3.533	3.190	6.251	3.320	2.931
40-44	7.539	3.917	3.622	11.452	5.923	5.529	6.750	3.502	3.248	6.534	3.380	3.154
45-49	7.405	3.912	3.493	11.185	5.755	5.430	6.923	3.468	3.455	6.644	3.341	3.303
50-54	8.229	4.229	4.000	12.195	6.147	6.048	7.691	3.791	3.900	7.340	3.681	3.659
55-59	9.172	4.536	4.636	12.463	6.157	6.306	8.098	4.021	4.077	8.043	3.952	4.091
60-64	9.327	4.668	4.659	12.066	5.939	6.127	8.021	3.970	4.051	8.391	4.049	4.342
65-69	7.959	3.875	4.084	10.256	4.857	5.399	6.952	3.325	3.627	7.423	3.537	3.886
70-74	5.644	2.458	3.186	7.835	3.378	4.457	5.247	2.160	3.087	5.414	2.328	3.086
75-79	4.933	1.853	3.080	6.408	2.429	3.979	4.372	1.629	2.743	4.329	1.607	2.722
80-84	4.494	1.502	2.992	4.879	1.525	3.354	3.147	999	2.148	3.431	1.106	2.325
85 i više	3.501	986	2.515	3.440	815	2.625	2.189	565	1.624	2.460	691	1.769
Ukupno	114.804	56.176	58.628	165.885	81.153	84.732	105.886	51.580	54.306	105.554	51.543	54.011
% 54+ u ukupnoj populaciji	39,2	35,4	42,9	34,6	30,9	38,1	35,9	32,3	39,3	37,4	33,5	41,1



Razred starosti	Primorsko-goranska			Ličko-senjska			Virovitičko-podravska			Požeško-slavonska		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	10.852	5.588	5.264	1.852	958	894	3.228	1.650	1.578	2.925	1.507	1.418
5-9	11.865	6.111	5.754	1.822	924	898	3.536	1.851	1.685	3.149	1.657	1.492
10-14	12.018	6.184	5.834	1.989	1.023	966	3.805	1.960	1.845	3.558	1.894	1.664
15-19	11.452	5.858	5.594	2.113	1.129	984	3.866	1.957	1.909	3.674	1.860	1.814
20-24	13.754	7.199	6.555	2.628	1.341	1.287	4.765	2.450	2.315	4.743	2.467	2.276
25-29	14.988	7.779	7.209	2.430	1.247	1.183	4.320	2.240	2.080	3.908	2.044	1.864
30-34	17.760	9.150	8.610	2.378	1.286	1.092	3.946	2.064	1.882	3.400	1.830	1.570
35-39	20.215	10.338	9.877	2.614	1.417	1.197	4.475	2.334	2.141	3.681	1.872	1.809
40-44	20.414	10.579	9.835	2.661	1.401	1.260	4.441	2.228	2.213	3.797	1.900	1.897
45-49	18.674	9.455	9.219	2.756	1.515	1.241	4.448	2.178	2.270	4.063	2.140	1.923
50-54	18.842	9.188	9.654	3.177	1.714	1.463	5.467	2.752	2.715	4.627	2.321	2.306
55-59	20.687	9.825	10.862	3.412	1.786	1.626	5.949	2.916	3.033	4.979	2.513	2.466
60-64	22.354	10.488	11.866	3.416	1.785	1.631	5.823	2.820	3.003	5.004	2.476	2.528
65-69	22.156	10.382	11.774	2.946	1.496	1.450	4.783	2.309	2.474	4.409	2.132	2.277
70-74	16.496	7.421	9.075	2.358	1.052	1.306	3.429	1.426	2.003	3.133	1.340	1.793
75-79	11.920	4.970	6.950	2.245	942	1.303	2.942	1.047	1.895	2.833	1.040	1.793
80-84	10.052	3.910	6.142	2.074	744	1.330	2.155	691	1.464	2.263	755	1.508
85 i više	7.446	2.369	5.077	1.475	501	974	1.465	378	1.087	1.468	427	1.041
Ukupno	281.945	136.794	145.151	44.346	22.261	22.085	72.843	35.251	37.592	65.614	32.175	33.439
% 54+ u ukupnoj populaciji	39,4	36,1	42,5	40,4	37,3	43,6	36,4	32,9	39,8	36,7	33,2	40,1

Razred starosti	Brodsko-posavska			Zadarska			Osječko-baranjska			Šibensko-kninska		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	6.028	3.175	2.853	7.704	3.982	3.722	11.554	5.989	5.565	3.983	2.026	1.957
5-9	6.650	3.480	3.170	8.410	4.328	4.082	12.729	6.476	6.253	4.460	2.307	2.153
10-14	7.474	3.889	3.585	8.760	4.468	4.292	13.541	6.885	6.656	4.501	2.283	2.218
15-19	7.868	4.112	3.756	8.372	4.254	4.118	13.976	7.218	6.758	4.689	2.466	2.223
20-24	9.667	5.069	4.598	10.309	5.393	4.916	16.944	8.752	8.192	5.933	3.099	2.834
25-29	8.337	4.526	3.811	10.221	5.251	4.970	16.498	8.620	7.878	5.635	2.946	2.689
30-34	7.663	4.052	3.611	9.948	5.137	4.811	16.663	8.675	7.988	5.341	2.873	2.468
35-39	7.629	4.091	3.538	11.032	5.648	5.384	17.533	9.016	8.517	5.677	2.963	2.714
40-44	7.937	3.980	3.957	11.010	5.533	5.477	17.141	8.635	8.506	5.917	3.075	2.842
45-49	8.531	4.328	4.203	10.490	5.346	5.144	16.870	8.437	8.433	5.919	3.122	2.797
50-54	9.663	4.817	4.846	11.147	5.576	5.571	19.754	9.604	10.150	6.508	3.237	3.271
55-59	10.564	5.207	5.357	10.957	5.475	5.482	21.423	10.369	11.054	7.015	3.503	3.512
60-64	10.257	4.936	5.321	11.681	5.867	5.814	21.261	10.228	11.033	7.608	3.827	3.781
65-69	8.660	4.113	4.547	11.326	5.540	5.786	17.875	8.423	9.452	7.358	3.612	3.746
70-74	6.502	2.701	3.801	9.618	4.479	5.139	13.112	5.406	7.706	6.031	2.836	3.195
75-79	5.602	2.081	3.521	7.279	3.256	4.023	10.657	4.015	6.642	4.585	1.953	2.632
80-84	4.474	1.468	3.006	5.760	2.309	3.451	8.180	2.705	5.475	4.435	1.704	2.731
85 i više	2.923	791	2.132	4.031	1.350	2.681	5.166	1.354	3.812	3.304	1.139	2.165
Ukupno	136.429	66.816	69.613	168.055	83.192	84.863	270.877	130.807	140.070	98.899	48.971	49.928
% 54+ u ukupnoj populaciji	35,9	31,9	39,8	36,1	34	38,2	36,1	32,5	39,4	40,8	37,9	43,6

Razred starosti	Vukovarsko-srijemska			Splitsko-dalmatinska			Istarska			Dubrovačko-neretvanska		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	6.477	3.298	3.179	20.577	10.632	9.945	8.331	4.290	4.041	6.036	3.043	2.993
5-9	7.319	3.810	3.509	22.357	11.603	10.754	9.243	4.838	4.405	6.365	3.303	3.062
10-14	8.151	4.127	4.024	23.330	11.883	11.447	9.666	5.009	4.657	6.133	3.173	2.960
15-19	8.699	4.490	4.209	23.381	11.997	11.384	8.653	4.561	4.092	5.794	2.975	2.819
20-24	10.332	5.315	5.017	27.833	14.349	13.484	10.310	5.464	4.846	7.441	3.884	3.557
25-29	8.445	4.485	3.960	28.563	14.772	13.791	11.322	5.868	5.454	7.708	4.019	3.689
30-34	8.335	4.450	3.885	28.343	14.621	13.722	13.776	7.234	6.542	7.696	3.993	3.703
35-39	8.629	4.476	4.153	29.909	15.278	14.631	15.683	8.233	7.450	7.985	4.129	3.856
40-44	8.816	4.462	4.354	30.007	15.337	14.670	15.463	8.252	7.211	8.232	4.363	3.869
45-49	9.358	4.794	4.564	29.488	15.014	14.474	13.715	7.150	6.565	7.659	3.987	3.672
50-54	10.649	5.367	5.282	30.324	15.126	15.198	14.383	7.080	7.303	8.146	4.075	4.071
55-59	11.532	5.715	5.817	31.399	15.296	16.103	16.002	7.823	8.179	8.209	3.974	4.235
60-64	11.250	5.394	5.856	31.704	15.262	16.442	16.320	7.832	8.488	8.627	4.188	4.439
65-69	9.901	4.570	5.331	28.232	13.292	14.940	15.128	7.242	7.886	8.081	3.867	4.214
70-74	7.421	3.050	4.371	22.824	9.935	12.889	10.877	5.048	5.829	6.227	2.764	3.463
75-79	6.031	2.247	3.784	15.701	6.544	9.157	8.543	3.590	4.953	4.621	1.967	2.654
80-84	4.984	1.648	3.336	13.882	5.457	8.425	7.160	2.667	4.493	4.097	1.646	2.451
85 i više	3.160	874	2.286	10.299	3.308	6.991	5.380	1.571	3.809	3.392	1.104	2.288
Ukupno	149.489	72.572	76.917	448.153	219.706	228.447	209.955	103.752	106.203	122.449	60.454	61.995
% 54+ u ukupnoj populaciji	36,3	32,4	40	34,4	31,4	37,2	37,8	34,5	41,1	35,3	32,3	38,3

Razred starosti	Međimurska			Grad Zagreb		
	Svega	Muškarci	Žene	Svega	Muškarci	Žene
0-4	5.789	2.963	2.826	41.054	21.037	20.017
5-9	5.834	3.062	2.772	42.572	21.967	20.605
10-14	5.975	3.063	2.912	38.592	19.723	18.869
15-19	6.169	3.233	2.936	35.096	18.051	17.045
20-24	6.668	3.420	3.248	43.244	22.472	20.772
25-29	6.320	3.362	2.958	49.232	24.670	24.562
30-34	6.819	3.572	3.247	59.259	28.780	30.479
35-39	7.300	3.782	3.518	67.691	33.505	34.186
40-44	7.299	3.716	3.583	62.581	31.023	31.558
45-49	6.995	3.506	3.489	56.722	27.761	28.961
50-54	7.449	3.691	3.758	53.553	25.715	27.838
55-59	7.809	3.843	3.966	50.490	23.110	27.380
60-64	7.899	3.897	4.002	51.559	22.636	28.923
65-69	6.823	3.388	3.435	48.280	20.737	27.543
70-74	4.745	2.103	2.642	37.465	14.851	22.614
75-79	4.059	1.600	2.459	30.931	11.788	19.143
80-84	3.015	894	2.121	23.341	8.710	14.631
85 i više	2.163	504	1.659	17.573	5.364	12.209
Ukupno	109.130	53.599	55.531	809.235	381.900	427.335
% 54+ u ukupnoj populaciji	33,5	30,3	36,5	32,1	28,1	35,7

Izvor: Državni zavod za statistiku, procjene kretanja populacije

15.3. Inicijative aktivnog starenja i e-uključivosti - artefakti

Godina	Institucija	Naziv Dokumenta	Artefakt	Dostupno, pristupljeno, stranica	Pristup	Korištenje	Oснаživanje	Kvaliteta života
1990	UNESCO	Svjetska deklaracija o obrazovanju za sve i okvir za djelovanje kako bi se zadovoljile osnovne potrebe za učenjem	Informacije o stjecanju više znanja o poboljšanju života - ili učenju kako učiti. Sinergijski učinak nastaje kada je važna informacija spojena s drugim modernim dostignućem - našom novom sposobnošću komuniciranja	<a href="https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/UNESCO_World_Declaration_For_All_1990_En.pdf">https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/UNESCO_World_Declaration_For_All_1990_En.pdf</a> , pristupljeno 01.06.2021, (stranica: 6 od 37)		Obrazovanje odraslih		
1994	Europska Komisija	Bijela knjiga – Europska socijalna politika: put naprijed za Uniju.	Međutim, politikama se također trebaju dodati različite potrebe i očekivanja, primjerice, osoba s invaliditetom, starijih osoba, migranata i/ili etničkih manjina, mladih žena, onih koje žive u ruralnim krajevima.	<a href="http://aei.pitt.edu/1118/1/social_policy_white_paper_COM_94_333_A.pdf">http://aei.pitt.edu/1118/1/social_policy_white_paper_COM_94_333_A.pdf</a> , pristupljeno 01.06.2021, (stranica: 33 od 56)		Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	
1994	Svjetska zdravstvena organizacija - Grupa za kvalitetu života	Razvoj WHOQOL-a: Obrazloženje i trenutni status.	WHO je utvrdio pet prioritarnih skupina stanovništva za koje se mogu razviti moduli: (a) osobe koje boluju od kroničnih bolesti (npr. epilepsija, artritis, rak, AIDS, dijabetes); (b) njegovatelji bolesnih ili nemoćnih osoba (npr. osoba koja se brine o smrtno bolesnom pacijentu); (c) osobe koje žive u vrlo stresnim situacijama (npr. starije osobe koje žive u slabo vođenim institucijama, izbjeglice u kampovima); (d) osobe s poteškoćama u komunikaciji (npr. osobe s teškim poteškoćama u učenju); i (e) djecu.	<a href="https://www.jstor.org/stable/41344692?seq=1#metadata_info_tab_contents">https://www.jstor.org/stable/41344692?seq=1#metadata_info_tab_contents</a> , pristupljeno 01.06.2021, (stranica: 18 od 34)		Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	
1996	Svjetska zdravstvena organizacija	WHOQOL-BREF: uvod, administracija, bodovanje i generička verzija procjene: probna verzija	WHOQOL-BREF okoliš tretira kao relevantno područje koje se sastoji od financijskih resursa; sloboda, fizičke sigurnosti i zaštite; zdravstvene i socijalne skrbi, pristupačnosti i kvalitete, kućno okruženje, mogućnosti za stjecanje novih informacija i vještina; sudjelovanje i mogućnosti za rekreaciju / slobodne aktivnosti; fizičko okruženje (zagađenje / buka / promet / klima); Prijevoz; Razvoj WHOQOL-BRE-a	<a href="https://www.who.int/mental_health/media/en/76.pdf">https://www.who.int/mental_health/media/en/76.pdf</a> , pristupljeno 01.06.2021, (stranica: 7 od 18)				Kvaliteta života
1998	Svjetska zdravstvena organizacija - Grupa za kvalitetu života	Razvoj Svjetske zdravstvene organizacije WHOQOL-BREF procjena kvalitete života	WHOQOL-BREF domena je otkrila okoliš kao relevantnu domenu koja se sastoji od financijskih resursa; Sloboda, fizička sigurnost i zaštita; Zdravstvena i socijalna skrb: pristupačnost i kvaliteta; Kućno okruženje; Mogućnosti za stjecanje novih informacija i vještina; Sudjelovanje i mogućnosti za rekreaciju / slobodne aktivnosti; Fizičko okruženje (zagađenje / buka / promet / klima); Prijevoz; Razvoj WHOQOL-BRE-a	<a href="https://depts.washington.edu/uwcssc/sites/default/files/hw00/d40/uwcssc/sites/default/files/WHO%20Quality%20of%20Life%20Scale%20(WHOQOL).pdf">https://depts.washington.edu/uwcssc/sites/default/files/hw00/d40/uwcssc/sites/default/files/WHO%20Quality%20of%20Life%20Scale%20(WHOQOL).pdf</a> , pristupljeno 07.06.2021, (stranica: 2 od 8)				Kvaliteta života
1999	Europska Komisija	eEuropa	Računalna pismenost mora se pretvoriti u jednu od osnovnih vještina mladih Europljana. Internet i multimedijски resursi moraju se uvesti u škole, a obrazovanje mora biti prilagođeno digitalnom dobu.	<a href="https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:124221&amp;from=EN">https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:124221&amp;from=EN</a> , pristupljeno 07.06.2021, (stranica: 1)		Digitalne vještine		
2000	Europski Parlament i Vijeće	Direktiva 2000/31/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 8. lipnja 2000. o određenim pravnim aspektima usluga informacijskog društva, posebno elektroničke trgovine, na unutarnjem tržištu	Direktivom o određenim pravnim aspektima usluga informacijskog društva, posebno elektroničke trgovine, na unutarnjem tržištu (Direktiva o elektroničkoj trgovini) utječe se na budući trend razvoja društva u kontekstu promjena navika i potrebe za stjecanjem digitalnih vještina	<a href="https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0031">https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0031</a> , pristupljeno 07.06.2021, (stranica: 1 od 16)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo

2001	Europska Komisija	e-uključivost – potencijal informacijskog društva za socijalnu uključenost u Europi.	Kućanice, većinom žene, spadaju u kategorije koje najmanje sudjeluju u Informacijskom društvu. IKT pismenost također će definirati njihove šanse za ponovni ulazak na tržište rada. Pristup Internetu još uvijek nije pristupačan za sve. Među ljudima s niskim primanjima, ženski korisnici Interneta su samo upola manje od muškaraca. Razlika u obrazovanju još uvijek je šira od razlika po prihodima. Manje obrazovani ljudi pokazuju najmanje interesa za on-line, iako osnovno korištenje Interneta ne bi zahtijevalo visoko obrazovanje. To bi im, s druge strane, moglo pomoći da sami prošire svoje znanje. Stariji, a posebno umirovljeni, ljudi imaju najniže cijene korisnika. Međutim, brzi rast umirovljenih korisnika tijekom posljednjih mjeseci i znatno više stope starijih osoba u naprednim informacijskim društvima ukazuju na mogućnost e-uključivosti među starijim osobama.	<a href="https://www.eumonitor.nl/9353000/1/9vvik7m1c3gyxp/vi7jgsrip8re">https://www.eumonitor.nl/9353000/1/9vvik7m1c3gyxp/vi7jgsrip8re</a> , pristupljeno 07.06.2021, (stranica12 od 38)			Osjetljive skupine		
2002	Europska Komisija	Zelena knjiga o "Promicanju europskog okvira za društveno odgovorno poslovanje"	U ožujku 2000., Europsko vijeće u Lisabonu uputilo je poseban apel poduzećima da osjete društvenu odgovornost u pogledu najboljih praksi za cjeloživotno učenje, organizaciju rada, jednake mogućnosti, socijalnu uključenost i održivi razvoj.	<a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/18607901-76e9-47ea-91f8-436a4f412450/language-en">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/18607901-76e9-47ea-91f8-436a4f412450/language-en</a> , pristupljeno 15.06.2021, (stranica: 4 od 31)			Obrazovanje odraslih		
2002	Svjetska zdravstvena organizacija	Aktivno starenje: Okvir svjetske politike	Profesionalni njegovatelji također trebaju obuku za novi model skrbi koji prepoznaje potencijal za korištenje IKT kod starijih osoba, s ciljem da ih osnaže i zadrže čak makar i mjere neovisnosti kada su bolesni ili krhki.	<a href="https://extranet.who.int/agefriendlyworld/active-ageing-a-policy-framework/">https://extranet.who.int/agefriendlyworld/active-ageing-a-policy-framework/</a> , pristupljeno 15.06.2021, (stranica: 39 do 60)			Osjetljive skupine		
2003	Europska Komisija	Komunikacija o ulozi e-uprava za budućnost Europe	Načelo pristupa svim javnim uslugama važan je cilj javne uprave. Obrazovanje i osposobljavanje ključni su kako bi se osiguralo da građani imaju potrebne digitalne pismenosti kako bi se u potpunosti iskoristile usluge koje nudi e-uprava. Digitalna pismenost jedan je od prioriteta novog programa e-učenje.	<a href="https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0567&amp;from=EN">https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0567&amp;from=EN</a> , pristupljeno 15.06.2021, (stranica: 13 od 26)			Digitalne vještine		
2004	Europska Komisija	e-Zdravlje – poboljšanje zdravstvene skrbi za europske građane: akcijski plan za europski prostor e-zdravstva	Pristup za sve e-zdravstvu. Jednak pristup svih skupina društva zdravstvenim uslugama važan je cilj u području javnozdravstvene politike. Postoji rizik da bi određeni dijelovi društva, kao što su samohrani roditelji obitelji, izolirane zajednice, gradske zajednice u užem središtu grada, pojedinci s smanjenom općom pismenosti i matematičkom pismenosti, skupine imigranata, beskućnici, starije osobe i osobe s invaliditetom, mogli ostati isključeni iz mogućnosti koje nudi e-zdravstvo (uključujući zdravstvene usluge temeljene na Internetu) ako se ne ulože posebni napori u suzbijanje takvih trendova.	<a href="https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0356&amp;from=EN">https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0356&amp;from=EN</a> , pristupljeno 15.06.2021, (stranica: 15 od 26)					e-zdravstvo
2004	OECD	Paradoks produktivnosti IKT-a - dokazi iz mikropodataka	Mogu se integrirati i druge vrste podataka, što je važno jer empirijske studije upućuju na to da učinak IKT-a ovisi o nizu komplementarnih ulaganja i čimbenika, kao što su dostupnost vještina, organizacijski čimbenici, inovacije i tržišno natjecanje (OECD, 2003.). Ispitivanje učinaka IKT-a u izolaciji stoga može biti od ograničene uporabe.	<a href="https://www.oecd.org/economy/growth/35028181.pdf">https://www.oecd.org/economy/growth/35028181.pdf</a> , pristupljeno 15.06.2021, (stranica: 5 od 29)			Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	
2005	Europska Komisija	e-uključivost razmatranje lokalne dimenzije informacijskog društva	Sve više Europljana iz šireg raspona društvenih skupina koristi informacijsku i komunikacijsku tehnologiju (IKT). Međutim, i dalje postoje razlike u uporabi među državama članicama i pri razmatranju regija, urbanih i ruralnih lokacija, socioekonomskih i dobnih kriterija i, naravno, spola. U nekim slučajevima jaz se smanjuje (npr. u slučaju spola). Međutim, za druge, posebno za osobe s niskim razinama prihoda i obrazovanja, malo je znakova da se praznine smanjuju, što uzrokuje isključenost iz društva.	<a href="https://wayback.archive-it.org/12090/20210425231043/https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/einclusion-revisited-local-dimension-information-society">https://wayback.archive-it.org/12090/20210425231043/https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/einclusion-revisited-local-dimension-information-society</a> ; <a href="https://www.europeansources.info/record/commission-staff-working-document-einclusion-revisited-the-local-dimension-of-the-information-society/">https://www.europeansources.info/record/commission-staff-working-document-einclusion-revisited-the-local-dimension-of-the-information-society/</a> , pristupljeno 15.06.2021, (stranica: 1)			Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	

2005	Europska Komisija	Prijedlog preporuke Europskog parlamenta i Vijeća o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje	Europsko vijeće u Lisabonu u ožujku 2000. prepoznalo je da se Europa suočava s izazovima u prilagodbi globalizaciji i prelasku na gospodarstva utemeljena na znanju. Naglasila je da "svaki građanin mora biti opremljen vještinama potrebnima za život i rad u tom novom informacijskom društvu" te da bi se "europskim okvirom trebale definirati nove osnovne vještine koje će se pružati cjeloživotnim učenjem: informatičke vještine, strani jezici, tehnološka kultura, poduzetništvo i socijalne vještine". Priznanje da su ljudi najvažnija europska prednost u rastu i zapošljavanju bilo je jasno 2000. godine i redovito se obnavljalo, nedavno u ponovno pokrenutoj Lisabonskoj strategiji i na sastanku Europskog vijeća iz ožujka 2005., u kojem se pozivalo na veća ulaganja u obrazovanje i vještine.	<a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/11ce1e47-cbad-4748-936e-2a2e3fa5cf0c/language-en">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/11ce1e47-cbad-4748-936e-2a2e3fa5cf0c/language-en</a> , pristupljeno 15.06.2021, (stranica: 2 od 19)		Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	
2005	Europska Komisija	i2010– Europsko informacijsko društvo za rast i zapošljavanje.	IKT usluge, vještine, mediji i sadržaji sve su veći dio gospodarstva i društva. Svaki glumac ima ulogu u svom području odgovornosti: • Europska komisija u okviru Lisabonskog programa Zajednice, a posebno u 2010., predvodit će: – izradu prijedloga za ažuriranje regulatornih okvira za elektroničke komunikacije, informacijsko društvo i medijske usluge kako bi se u potpunosti iskoristilo unutarnje tržište; – korištenje finansijskih instrumenata Zajednice za poticanje ulaganja u strateška istraživanja i prevladavanje uskih grla u sveopćim inovacijama u području IKT-a, – podupiranje politika za rješavanje problema eInclusiona i kvalitete života.	<a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4bafb6d8-1f35-4993-b0cf-6b6fb34d8c81">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4bafb6d8-1f35-4993-b0cf-6b6fb34d8c81</a> , pristupljeno 15.06.2021, (stranica: 11 od 12)		Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	Osjetljive skupine
2005	Europska Komisija	Zajedničke mjere za rast i zapošljavanje: Lisabonski program Zajednice	Kako bi se otvorilo više i bolja radna mjesta, Komisija namjerava: više ulagati u ljudski kapital poboljšanjem obrazovanja i vještina. Komisija namjerava donijeti program cjeloživotnog učenja Zajednice. Države članice također će podnijeti nacionalne strategije u tom području 2006.	EUR-Lex - c11325 - EN - EUR-Lex (europa.eu) , <a href="https://www.eesc.europa.eu/en/documents/common-actions-growth-and-employment-community-lisbon-programme">https://www.eesc.europa.eu/en/documents/common-actions-growth-and-employment-community-lisbon-programme</a> , pristupljeno 15.06.2021, (stranica: 1)		Obrazovanje odraslih		
2006	Europska Komisija	Izjava, mjere i inicijative ministarske rige usmjerene su na širenje IKT-a, e-uprava, e-zdravstva, pa čak i "e-demokracije"	Vijeće ministara: SUGLASNI SU DA ĆE SE USREDOTOČITI NA SLJEDEĆE PRIORITETE I OBEVZATI SE NA NAZNAČENI CILJEVI POLITIKE: Odgovorit na potrebe starijih radnika i starijih osoba: poboljšanjem zapošljivosti, radnih uvjeta i ravnoteže između poslovnog i privatnog života starijih radnika kako bi se poboljšala produktivnost podupiranjem inovativnih IKT rješenja koja se mogu lako koristiti svugdje, uključujući kod kuće, te poticanjem pružanja osposobljavanja iz javnog, privatnog sektora i civilnog društva, ulažući posebne napore u vještine IKT-a za starije osobe.	<a href="https://ec.europa.eu/information_society/activities/ict_psp/documents/declaration_riga.pdf">https://ec.europa.eu/information_society/activities/ict_psp/documents/declaration_riga.pdf</a> , pristupljeno 01.07.2021, (stranica: 2 od 7)		Osjetljive skupine		

2006	Europska Komisija	<p>Akcijnski plan za e-Upravu. Plan za uključivu e-Upravu: prema tome da svi građani, a posebno skupine u nepovoljnom položaju, budu glavni korisnici e-uprava "i2010 Akcijnski plan za e-Upravu: ubrzanje e-uprava u Europi u korist svih". komunikacija Komisije Vijeću, Europskom parlamentu, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija, COM(2006) 173</p>	<p>Države članice obvezale su se na uključive ciljeve e-uprava kako bi osigurale da do 2010. svi građani, uključujući skupine u socijalnom položaju, postanu glavni korisnici e-uprava, a europske javne uprave pružaju javne informacije i usluge koje su javnosti lakše dostupne i kojima javnost sve više vjeruje inovativnom upotrebom IKT-a, povećanjem svijesti o koristima e-uprava te poboljšanim vještinama i potporom za sve korisnike.</p>	<p>EUR-Lex - 52006DC0173 - EN (europa.eu), pristupljeno 01.07.2021, (stranica: 1)</p>		Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	e-uprava
2006	Europski Parlament i Vijeće	<p>Preporuka Europskog parlamenta i Vijeća od 18. prosinca 2006. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje</p>	<p>Oslanjajući se na različite pojedinačne kompetencije, trebalo bi zadovoljiti različite potrebe osiguravanjem jednakosti i pristupa onim skupinama koje su zbog obrazovnih nedostataka uzrokovanih osobnim, socijalnim, kulturnim ili gospodarskim okolnostima, potrebna im je posebna potpora kako bi se ispunio njihov obrazovni potencijal. Primjeri takvih skupina uključuju osobe s niskim osnovnim vještinama, posebno s niskom razinom pismenosti, osobe koje su rano napustile školovanje, dugotrajno nezaposlene osobe i osobe koje se vraćaju na posao nakon razdoblja duljeg dopusta, starije osobe, migrante i osobe s invaliditetom. Referentnim okvirom utvrđuje se osam ključnih kompetencija: 1) Komunikacija na materinjem jeziku; 2) Komunikacija na stranim jezicima; 3) Matematička kompetencija i osnovne kompetencije u znanosti i tehnologiji; 4) Digitalna kompetencija; 5) Učenje učenja; 6) Socijalne i građanske kompetencije; 7) Osjećaj inicijative i poduzetništva; i 8) Kulturna osviještenost i izražavanje. Definicija: Digitalna kompetencija uključuje pouzdanu i kritičku uporabu tehnologije informacijskog društva (IST) za rad, slobodno vrijeme i komunikaciju. Temelji se na osnovnim vještinama u području IKT-a: upotrebi računala za dohvaćanje, procjenu, pohranu, proizvodnju, prezentaciju i razmjenu informacija, komunicirati i sudjelovati u mrežama suradnje putem Interneta.</p>	<p><a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0259ec35-9594-4648-b5a4-fb2b23218096/language-en">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0259ec35-9594-4648-b5a4-fb2b23218096/language-en</a>, pristupljeno 01.07.2021, (stranica: 7 od 9)</p>		Digitalne vještine		



2007	Europska Komisija	Preporuka Europskog parlamenta i Vijeća od 18. prosinca 2006. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje	Napredak u pogledu ciljeva Ministarske deklaracije iz Rige 1) Korištenje Interneta: smanjenje za polovicu razlika između prosječnog stanovništva EU-a i starijih osoba, osoba s invaliditetom, žena, nižih obrazovnih skupina, nezaposlenih i "nerazvijenih" regija. Krajem 2006. ostale su znatne razlike između prosječnog stanovništva EU-27 (45 % su redoviti korisnici Interneta) i nekih skupina, posebno osoba starijih od 65 godina (10 % korisnika Interneta), ekonomski neaktivnih (17 % korisnika Interneta), s niskim obrazovanjem (25 % korisnika Interneta). Projekcije pokazuju da se te razlike neće prepoloviti do 2010. 2) Širokopoljaska pokrivenost: doseći više od 90 % stanovništva EU-a Taj je cilj već postignut do kraja 2006. (obuhvaćeno je 89 % stanovništva EU-a), ali i dalje postoje razlike između zemalja i regija, npr. obuhvaćeno je samo 70 % ruralnog stanovništva. 3) Digitalna pismenost: smanjenje za polovicu razlika između prosječnog stanovništva EU-a i određenih skupina kojima prijeti isključenost. Krajem 2006. ostale su znatne razlike između prosječnog stanovništva EU-27 (59 % ima minimalnu razinu digitalne pismenosti) i nekih skupina, posebno osoba starijih od 65 godina (samo 17 % digitalno pismenih), ekonomski neaktivnih (27 % digitalno pismenih), s niskim obrazovanjem (35 %). 3) Digitalna pismenost: smanjenje za polovicu razlika između prosječnog stanovništva EU-a i određenih skupina kojima prijeti isključenost. Krajem 2006. ostale su znatne razlike između prosječnog stanovništva EU-27 (59 % ima minimalnu razinu digitalne pismenosti) i nekih skupina, posebno osoba starijih od 65 godina (samo 17 % digitalno pismenih), ekonomski neaktivnih (27 % digitalno pismenih), s niskim obrazovanjem (35 %). 4) Pristupačnost javnih internetskih stranica: sva javna web-mjesta u skladu sa Smjernicama za pristupačnost web-sadržaja 1.0, što je posebno važno za osobe s invaliditetom. Još uvijek daleko od cilja na kraju 2006. (manji broj javnih internetskih stranica obuhvaćenih istraživanjem bio je u potpunosti u skladu s ovim Smjernicama).	<a href="https://joinup.ec.europa.eu/collection/einclusion/document/eu-communication-european-i2010-initiative-e-inclusion-be-part-information-society">https://joinup.ec.europa.eu/collection/einclusion/document/eu-communication-european-i2010-initiative-e-inclusion-be-part-information-society</a> , pristupljeno 01.07.2021, (stranica: 5 od 12)		Osjetljive skupine			
2007	Europska Komisija	Kvalitetno starenje u informacijskom društvu: Akcijski plan za informacijske i komunikacijske tehnologije i starenje.	Kompenzacijski i važan trend u IKT-u je osnaživanje korisnika. Stariji korisnici mogu biti puno bolje informirani nego ikad prije i tako sve više preuzeti brigu o vlastitom zdravlju, kondiciji i samostalnom životu uz pomoć informacija na Internetu, televizijskim tematskim kanalima i IKT-omogućenim svakodnevnim životom, osobnim zdravstvenim i fitness rješenjima.	<a href="https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0332&amp;from=EN">https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0332&amp;from=EN</a> , pristupljeno 01.07.2021, (stranica: 5 od 11)		Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	
2009	Europska Komisija	Europsko izvješće o digitalnoj konkurentnosti (vol. i2010 – profili zemalja IKT-a) Izvješće o starenju. Gospodarske i proračunske projekcije za državne članice EU-27 (2008. – 2060.)	Radno aktivno stanovništvo u dobi od 55 do 64 godina statistički je značajna kategorija jer se uz nju povezuju specifični troškovi iz javnih izvora, a evidentno je da u nekim zemljama taj dio populacije čini značajni dio zaposlenih. Švedska, Danska, Finska, Ujedinjeno Kraljevstvo imaju preko 10% zaposlenika u dobi od 55 do 64 godine u 2007. godini, dok su procjene da će taj postotak rasti u svim zemljama.	<a href="https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14992_en.pdf">https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14992_en.pdf</a> , pristupljeno 10.07.2021, (stranica: 279 od 456)		Digitalne vještine			
2009	Europska Komisija	Usporedba digitalne Europe za razdoblje 2011. – 2015.: konceptualni okvir i2010_grupa visoke razine	Trenutačna analiza uglavnom se provodi kroz pokazatelje o uporabi IKT-a prema spolu, dobi, stanju zaposlenja, razini obrazovanja, dohotku, području boravišta. U budućnosti bi trebalo utvrditi i stanje migranata, stoga će se državljanstvo razmatrati kroz varijable raščlambe ankete Kućanstava/pojedinci. Osim toga u kontekstu i2010. razvijeni su posebni pokazatelji kao dio Deklaracije iz Rige, za mjerenje nejednakosti u korištenju Interneta i vještinama.	<a href="https://europeanlaw.lawlegal.eu/ageing-well-in-the-information-society-action-plan-on-information-and-communication-technologies-and-ageing/">https://europeanlaw.lawlegal.eu/ageing-well-in-the-information-society-action-plan-on-information-and-communication-technologies-and-ageing/</a> , pristupljeno 10.07.2021, (stranica: 17 od 21)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	

2009	Europska Komisija	Suočavanje s utjecajem starenja stanovništva u EU-u (Izvješće o starenju stanovništva za 2009.).	Kako bi se ograničilo očekivano povećanje javnih rashoda, potrebno je razviti političke mjere kojima se može smanjiti invaliditet, ograničiti potreba za formalnom skrbi među starijim građanima s invaliditetom, pogodovati pružanju formalne skrbi kod kuće, a ne u ustanovama ili, općenitije, poboljšati isplativost pružanja dugotrajne skrbi, npr. uvođenjem e-zdravstva i pomoći na daljinu.	<a href="https://www.eea.europa.eu/policy-documents/com-2009-180-final-dealing">https://www.eea.europa.eu/policy-documents/com-2009-180-final-dealing</a> , pristupljeno 10.07.2021, (stranica: 11 od 15)		Osjetljive skupine			e-zdravstvo
2009	Europska Komisija	Izvješće o starenju stanovništva za 2009. godinu	Kad je riječ o pomaku u prihvatljivosti dobi za umirovljenje, nedavne procjene Grubera i Wisea (2002.) za Francusku, Belgiju i Nizozemsku upućuju na primjer da bi u te tri zemlje trogodišnji pomak u dobi za ispunjavanje uvjeta za starosnu dob i programe prijevremenog umirovljenja moglo povećati sudjelovanje radne snage u dobnoj skupini od 55 do 64 godine za oko 20 postotnih bodova.	<a href="https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13782_en.pdf">https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13782_en.pdf</a> , pristupljeno 10.07.2021, (stranica: 73/220)		Digitalne vještine			
2010	Europska Komisija	Europa 2020.: strategija za pametan, održiv i uključiv rast.	Vodeća inicijativa: "Digitalna Agenda za Europu" – Zapošljavanje i vještine za borbu protiv siromaštva	<a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6a915e39-0aab-491c-8881-147ec91fe88a/language-en">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6a915e39-0aab-491c-8881-147ec91fe88a/language-en</a> , pristupljeno 15.07.2021, (stranica: 33 od 35)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	
2010	Europska Komisija	Pregled europske strategije u području IKT-a za kvalitetno starenje	Zašto je IKT važno za kvalitetno starenje? Koje su prednosti za starije korisnike, društvo i industriju u cjelini? Politikama i inicijativama usmjerenima na promicanje uvjeta i tehnologija za dobro starenje u informacijskom društvu može se postići trostruki cilj: – olakšavanje jednostavne uporabe alata i usluga informacijskog društva za starije osobe, među ostalim, uklanjanje prepreka, olakšavanje upotrebe alata IKT-a svima i poticanje ljudi da od njih iskoriste najbolje što mogu kako bi se poboljšala njihova neovisnost kvalitetnim životom, kako bi dulje sudjelovali u radnom životu te kako bi bili aktivni i društveno uključeni u društvo; – IKT može pomoći u povećanju učinkovitosti i kvalitete pružanja socijalne i zdravstvene skrbi sve starijem društvu te doprinijeti financijskoj održivosti tih usluga u budućnosti; – Zbog gotovo globalnog fenomena starenja, inovacije IKT proizvoda i usluga za potrebe društva koje stari daju europskoj industriji, koja je vodeća u tom području, značajnu izvoznu bazu na globalnim tržištima.	<a href="https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/overview-european-strategy-ict-ageing-well_en.html">https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/overview-european-strategy-ict-ageing-well_en.html</a> , pristupljeno 15.07.2021, (stranica: 3 od 8)		Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	
2010	Europski Parlament	Rezolucija Europskog parlamenta od 5. svibnja 2010. o novom digitalnom programu za Europu	Ciklus digitalne ekonomije... • Nedostatak digitalne pismenosti i vještina: Europa pati od sve većeg nedostatka profesionalnih IKT vještina i manjka digitalne pismenosti. Ti propusti isključuju mnoge građane iz digitalnog društva i gospodarstva i koče učinak IKT-a na rast produktivnosti. Za to je potrebna koordinirana reakcija, s državama članicama i drugim dionicima u njezinu središtu.	<a href="https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF">https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF</a> , pristupljeno 15.07.2021, (stranica: 7 od 42)		Digitalne vještine			
2010	Ujedinjeni Narodi	Istraživanje e-uprava 2010 (Odjel za ekonomska i socijalna pitanja)	Oснаživanje i uključivanje građana (poglavlje 5.) E-sudjelovanje jedna je od ključnih procjena postojećeg istraživanja e-uprava. U njemu se osvrće na to koliko dobro vlade drže građane u središtu e-Usluga.	<a href="https://www.libraryofbook.com/books/united-nations-e-government-survey-2010">https://www.libraryofbook.com/books/united-nations-e-government-survey-2010</a> , pristupljeno 15.07.2021, (stranica: 98 od 140)		Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	e-uprava	
2011	Europska Komisija	Kako promicati aktivno starenje u Europi – potpora EU-a lokalnim i regionalnim akterima	Lokalni i regionalni akteri mogu imati ključnu ulogu u razvoju novih i inovativnih usluga potpore kako bi se starijim radnicima pomoglo da se zaposle ili zadrže zaposlenje, među ostalim stvaranjem pozitivnijih stavova prema starijim radnicima. Posebno područje rasta je u internetskim uslugama koje pružaju pomoć, savjete i mogućnosti umrežavanja poslodavcima i zaposlenicima o zadovoljavanju potreba starenja radne snage. Europski strukturni i istraživački fondovi podupiru takve napore	<a href="https://udruga.gov.hr/UserDocsImages/UserFiles/File/Europa%20za%20gradane/Europska%20godina%20aktivnog%20starenja%20-%20primjeri%20dobro%20prakse%20i%20mogu%20financiranja.pdf">https://udruga.gov.hr/UserDocsImages/UserFiles/File/Europa%20za%20gradane/Europska%20godina%20aktivnog%20starenja%20-%20primjeri%20dobro%20prakse%20i%20mogu%20financiranja.pdf</a> , pristupljeno 15.07.2021, (stranica: 17/56)		Digitalne vještine		Osjetljive skupine	

2012	Europska Komisija	Aktivno starenje i solidarnost među generacijama	Ljudi prestaju raditi iz različitih razloga, što mislite zašto bi osobe u dobi od 55 i više godina mogle prestati raditi, EU-27, rujan-listopad 2011.-> Osobe u dobi od 55 i više godina često nemaju vještine je oko 60%	<a href="https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-EP-11-001">https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-EP-11-001</a> , pristupljeno 15.07.2021, (stranica: 73 od 147)		Digitalne vještine		
2012	Europska Komisija	Demografija, aktivno starenje i mirovine	Digitalnom agendom za Europu, koja je jedna od vodećih inicijativa strategije Europa 2020., postavljen je cilj od 60 % redovite upotrebe Interneta (barem jednom tjedno) do 2015. za skupinu stanovništva koja uključuje sve u dobi od 55 do 74 godine	<a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d4ade31d-76e4-41be-8758-9566c06ec5a2">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d4ade31d-76e4-41be-8758-9566c06ec5a2</a> , pristupljeno 15.07.2021, (stranica: 58 od 88)		Osjetljive skupine		
2013	Europski Parlament	Akcijski plan za e-zdravstvo za razdoblje 2012. – 2020. – inovativna zdravstvena skrb za 21. stoljeće	e-zdravstvo, kao dopuna tradicionalnim zdravstvenim uslugama, otvara velike mogućnosti za poboljšanje pristupačnosti, fleksibilnosti i standarda visokokvalitetne i održive nacionalne i prekogranične zdravstvene skrbi, usluga i sustava za sve građane EU-a pod jednakim uvjetima, bez obzira na lokaciju, državljanstvo, dohodak, socijalni status, invaliditet ili dob; naglašava da su zdravstvena pismenost pacijenata, digitalne vještine pacijenata i zdravstvenog osoblja (posebno u pogledu zaštite podataka, što je ključno za uspostavu povjerenja na svim stranama i učinkovitije uključivanje IKT-a u zdravstveni sektor), širokopojasni pristup i pristup alatima za IKT e-zdravstva prilagođenima korisnicima ključni su za jačanje socijalne i teritorijalne kohezije, poboljšanje organizacije liječenja i kvalitete i sigurnost u kontekstu liječenja i skrbi, kako bi se uklonile zdravstvene nejednakosti, zadovoljile zdravstvene potrebe pacijenata, osigurala sigurnost i nadzor pacijenata te omogućio pristup preventivnim zdravstvenim mjerama i medicinskim savjetima u udaljenim, rijetko naseljenim i inače ugroženim regijama; smatra da u tom pogledu lokalne i regionalne vlasti imaju ključnu ulogu u širenju informacija o koristima i mogućnostima e-zdravstva, olakšavanju digitalizacije, organiziranju obrazovanja i kontinuirano osposobljavanje u skladu s potrebama lokalnih zajednica, i uključivanje organizacija civilnog društva i volontera koji pružaju dodanu vrijednost doprinoseći socijalnoj koheziji	<a href="https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0443_EN.pdf">https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0443_EN.pdf</a> , pristupljeno 18.07.2021, (stranica: 18 od 26)		Digitalne vještine		e-zdravstvo
2012	Europska Komisija	Posebno istraživanje Eurobarometra o aktivnom starenju	Većina smatra da se osobe u dobi od 55 i više godina percipiraju pozitivno u društvu. Međutim, značajna manjina (28%) smatra da se oni percipiraju negativno, posebno u zemljama NMS12 (12 novih država članica: Bugarska, Češka Republika, Estonija, Republika Cipar, Litva, Latvija, Mađarska, Malta, Poljska, Rumunjska, Slovenija, Slovačka) u kojima se 42 % ispitanika tako osjeća. Većina građana smatra da osobe u dobi od 55 i više godina imaju važnu ulogu u aspektu društva (njihove obitelji, politika, zajednica i gospodarstvo), posebno obitelj u kojoj 82% smatra da stariji ljudi igraju važnu ulogu. Mišljenja su podijeljena oko toga trebaju li u budućnosti imati veću ulogu ili istu ulogu kao sada u svakom od područja, ali osobe u dobi od 55 i više godina obično se osjećaju trebali bi imati veću ulogu. ; Sudjelovanje u dobrovoljnom radu veće je među 15 država članica EU-a nego u NMS12. Tri od deset (29 %) u 15 država članica EU-a sudjeluje u nekoj vrsti dobrovoljnog rada, dok samo 16 % njih to čini u NMS12.	<a href="https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/active_ageing_2012.pdf">https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/active_ageing_2012.pdf</a> , pristupljeno 18.07.2021, (stranica: 8 od 261; 88 od 261)		Osjetljive skupine		Osjetljive skupine

2012	Europska Komisija	Doprinos EU-a aktivnom starenju i solidarnosti među generacijama	ESF je glavni izvor europskih inovacija, eksperimentiranja i napretka u promicanju aktivnog starenja pri zapošljavanju. Već je korišten za financiranje inicijativa širokog raspona tijela za (pre)osposobljavanje starijih radnika, prilagodbu poduzeća zapošljavanje starijih radnika i borba protiv diskriminacije u dobi na tržištu rada i radnih mjesta. ; Iz EAFRD-a se posebno financiraju projekti kojima se podupire razvoj socijalnih usluga i socijalne infrastrukture u korist zajednica koje stare u ruralnim područjima.; Sedmi okvirni program za istraživanje i tehnološki razvoj (FP7) financirao je projekte: • temeljna istraživanja starenja, razotkrivanja mehanizama starenja i dugovječnosti; • tehnološke inovacije za potporu samostalnom životu starijih građana;• e-Uključenost i e-zdravstvo;• dostupniji javni prijevoz;• IKT rješenja za duži radni vijek;• istraživanje novih tretmana usmjerenih na bolesti češće u starijoj populaciji;• javno zdravlje i društvene znanosti. ; Okvirni program za konkurentnost i inovacije (CIP) CIP ima tri potprograma, od kojih svaki može biti izravno relevantan za zdrave i aktivne ciljeve starenja: 1. Programom za poduzetništvo i inovacije (EIP) mogu se financirati inovativne prakse u pogledu zapošljavanja starijih radnika ili isporuke inovativnih proizvoda starijim potrošačima. ; Promicanje IKT-a za aktivno starenje >U 2007. godini Komisija je pokrenula Europski akcijski plan za informacijske i komunikacijske tehnologije i starenje pod nazivom Ageing Well u informacijskom društvu. Time se nastojalo iskoristiti mogućnosti za stvaranje novih, pristupačnijih IKT proizvoda i usluga za starije osobe. Cilj je tih rješenja poduprijeti aktivno i zdravo starenje u svim područjima života, kao i stvoriti mogućnosti zapošljavanja u korist šireg gospodarstva.	<a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5f78f31d-1cac-4263-a76d-707755349da/language-en">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5f78f31d-1cac-4263-a76d-707755349da/language-en</a> , pristupljeno 18.07.2021., (stranica: 10 od 24; 11 od 24; 12 od 24)		Digitalne vještine	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo
2012	Europsko Vijeće	Izjava o Europskoj godini aktivnog starenja i solidarnosti među generacijama – put naprijed	Zbog povećanja očekivanog životnog vijeka i smanjenja nataliteta, udio starijih osoba u Europi sve je veći. Predviđa se da će do 2050. godine omjer osoba starijih od 65 godina u odnosu na radno sposobno stanovništvo (15-64 godine) doseći 50% - dvostruko više od trenutnih razina. Jačanje i isticanje korisnih doprinosa starijih osoba društvu i gospodarstvu, poboljšanje njihove neovisnosti te jačanje solidarnosti među generacijama ciljevi su Europske godine 2012. ; promicanje istraživanja i inovacija radi poboljšanja života starijih osoba, uključujući pristupačna okruženja za sve, promicanje sudjelovanja u društvu za duži i neovisan život, uključujući promicanje e-Uključenosti i e-zdravstva, kao i drugih tehnoloških inovacija i inovacija u području IKT-a, čime se potiče srebrno gospodarstvo	<a href="https://ec.europa.eu/eip/ageing/file/716/download_en%3Ftoken=Jg-QDU6">https://ec.europa.eu/eip/ageing/file/716/download_en%3Ftoken=Jg-QDU6</a> , pristupljeno 18.07.2021., (stranica: 1 od 11; 2 od 11; 4 od 11)		Digitalne vještine		Osjetljive skupine
2013	Europska Komisija	Pregled pokazatelja Digitalne Agende za 2013. godinu - Korištenje Interneta i vještine	Problematična područja: • Samo 2 % domova ima ultra brze pretplate na širokopojsni pristup Internetu (iznad 100 Mbps), što je daleko od cilja EU-a za 2020. od 50 %. • 50 % građana EU-a nema računalne vještine ili nemaju niske računalne vještine – ni iznos ni razina vještina korisnika IKT-a nisu se poboljšali tijekom prošle godine. 40 % tvrtki koje zapošljavaju ili pokušavaju zaposliti IT stručnjake ima poteškoća u tome, a predviđa se da će trenutni broj slobodnih radnih mjesta za IKT stručnjake narasti na 900.000 do 2015. Nedavno pokrenuta Velika koalicija za digitalna radna mjesta usmjerit će se na mjere za uklanjanje tog jaza	<a href="https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_528">https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_528</a> , pristupljeno 01.08.2021., (stranica: 2 od 3)	Dostupnost mreže	Digitalne vještine		
2013	EUROSTAT	Korištenje Interneta za pristup informacijama i u svrhu učenja, prema dobnoj skupini, EU-28, 2013	I dalje postoji digitalni jaz. Najveći udio stanovništva bez iskustva u korištenju Interneta (bilo kod kuće, na poslu ili drugdje) zabilježen je u Bugarskoj (33 %), a slijede Rumunjska (30 %), a najmanji u Luksemburgu i Danskoj (po 2 %). u jedanaest država članica (Bugarska, Rumunjska, Grčka, Portugal, Italija, Hrvatska, Cipar, Poljska, Slovenija, Litva i Malta), više od petine stanovništva bili su korisnici koji nisu korisnici Interneta. (izvor: Eurostat (isoc_ci_ifp_iu))	<a href="https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=379591">https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=379591</a> , pristupljeno 01.08.2021., (stranica: 1)		Digitalne vještine		
2014	Europska Komisija	Pregled pokazatelja Digitalne Agende, 2014. Digitalna uključenost i vještine.	Broj korisnika koji nisu na Internetu nastavlja svoj postepeni trend pada i u nekim zemljama su napravljena velika poboljšanja s velikim stopama ne-korisnika. Međutim, 20% stanovništva EU još uvijek nije koristilo Internet (opća populacija, a na 54+ postotak je i veći)	<a href="https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/scoreboard-2014-digital-inclusion-and-skills-eu-2014">https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/scoreboard-2014-digital-inclusion-and-skills-eu-2014</a> , pristupljeno 10.08.2021., (stranica: 4 od 10)		Digitalne vještine		

2014	Europska Komisija	Ulaganje u ljude: financijska sredstva EU-a za zapošljavanje i socijalnu uključenost	Stariji radnici moraju imati podršku kako bi mogli duže ostati na tržištu rada. ESF, na primjer, promiče aktivno starenje podupirući projekte za pomoć starijoj populaciji da održe svoje vještine i uče. Dok se Europa suočava s izazovom koji predstavlja starija populacija, držanje starijih radnika na tržištu rada postat će sve važnije – to je i ključni cilj Europe 2020.	<a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/83c7cf27-60ab-458b-b505-89af4042ddeb">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/83c7cf27-60ab-458b-b505-89af4042ddeb</a> , pristupljeno 10.08.2021, (stranica: 30 od 96)		Digitalne vještine			
2015	Europski Parlament	Izješće o provedbi, rezultatima i ukupnoj ocjeni Europske godine aktivnog starenja i solidarnosti među generacijama 2012.	prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (WHO), riječ "aktivna" odnosi se na kontinuirano sudjelovanje u društvenim, gospodarskim, kulturnim, duhovnim i građanskim poslovima, a ne samo na sposobnost fizičke aktivnosti ili sudjelovanja u radnoj snazi te na to da, posljedično, starije osobe koje se povlače s posla i osobe koje odlaze u mirovinu zbog invalidnosti ili bolesti mogu ostati aktivni doprinosi svojim obiteljima, vršnjaci, zajednice i narodi // budući da pristupačne tehnologije mogu omogućiti i olakšati pristup tržištu rada, neovisan život i sudjelovanje u svim aspektima društva; budući da danas ima više od 69 % osoba koje nemaju osnovne digitalne vještine a starije su od 55 godina; budući da su zbog nedostatka pristupačnosti, brzog razvoja IKT-a i loše digitalne pismenosti mnoge starije osobe i osobe s invaliditetom izložene velikom riziku da u potpunosti ne iskoriste buduće jedinstveno digitalno tržište	<a href="https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0241_EN.pdf">https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0241_EN.pdf</a> , pristupljeno 10.08.2021, (stranica: 6 od 20; 7 od 20)		Digitalne vještine			
2014	EUROSTAT	Statistika Informacijskog društva – kućanstva i pojedinci	Udio stanovništva EU-28 koje se nikada nije koristilo internetom bio je 18 % u 2014., što je za 2 postotna boda manje nego godinu prije i manje u odnosu na 30 % u 2009. Digitalnom Agendom utvrđen je cilj da se do 2015. više postotak mora smanjiti za 15 % u EU-28	<a href="http://twosides.info/includes/files/upload/files/UK/Myths_and_Facts_2016_Sources/16-17/EUROSTAT_Internet_access_2014.pdf">http://twosides.info/includes/files/upload/files/UK/Myths_and_Facts_2016_Sources/16-17/EUROSTAT_Internet_access_2014.pdf</a> , pristupljeno 10.08.2021, (stranica: 4 od 8)		Digitalne vještine			
2014	OECD	Vještine i radna mjesta u internetskom gospodarstvu, OECD-ov dokumenti o digitalnoj ekonomiji br.	POTREBA ZA SVEOBUHVATNIM I KOHEZIVNIM PRISTUPOM ZA RAZVOJ I PROMICANJE VJEŠTINA IKT-A	<a href="https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5jxvbrjm9bns-en.pdf?expires=1629956705&amp;id=id&amp;accname=guest&amp;checksum=9F1EB1447EC7925C124B700537E97799">https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5jxvbrjm9bns-en.pdf?expires=1629956705&amp;id=id&amp;accname=guest&amp;checksum=9F1EB1447EC7925C124B700537E97799</a> , pristupljeno 10.08.2021, (stranica: 33 od 39)		Digitalne vještine			
2014	Svjetska zdravstvena organizacija	Zdravstvena statistika i informacijski sustavi: definicija starije ili starije osobe	Očekivano trajanje života pri rođenju povećalo se za šest godina od 1990. godine. Na globalnoj razini i muški i ženski očekivani životni vijek povećali su se za šest godina od 1990. godine, a dobiti su zabilježeni u zemljama svim skupinama neovisno o dohotku. Posljednje evidencije ukazuju na povećanja na najveća u zemljama s niskim dohotkom, gdje su se i očekivani muški i ženski život produljili za oko devet godina - s 51,2 na 60,2 godine za muškarce i s 54,0 na 63,1 godinu za žene. To je više nego dvostruko više od nedavnih dobitaka u zemljama s visokim dohotkom, a također je veće od dobitaka ostvarenih u zemljama s višim i nižim srednjim dohotkom.	<a href="https://www.scribd.com/document/190077600/WHO-Definition-of-an-Older-or-Elderly-Person">https://www.scribd.com/document/190077600/WHO-Definition-of-an-Older-or-Elderly-Person</a> , pristupljeno 10.08.2021, (stranica: 44 od 180)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	
2015	Europska Komisija	Izješće o starenju iz 2015. – gospodarske i proračunske projekcije za 28 država članica EU-a (2013. – 2060.)	Pitanje zapošljivosti -> Najveće povećanje stope sudjelovanja predviđa se za starije radnike (oko 21 postotni bod za žene i 10 postotnih bodova za muškarce) u EU-u za dobnu skupinu od 55 do 64 godine, pod utjecajem provedenih mirovinskih reformi.	<a href="https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/ee3_en.htm">https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/ee3_en.htm</a> , pristupljeno 16.08.2021, (stranica: 21 od 424)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	
2015	OECD	Digitalno gospodarstvo Pregled 2015	Obrazovanjem, osposobljavanjem i prekvalifikacijom povezanim s IKT-om ljudi moraju steći odgovarajuće vještine za korištenje IKT i upravljanje rizicima za internetske društvene i gospodarske aktivnosti, s ciljem poticanja poduzetništva, zapošljavanja i e-uključivosti	<a href="https://www.oecd.org/digital/oecd-digital-economy-outlook-2015-9789264232440-en.htm">https://www.oecd.org/digital/oecd-digital-economy-outlook-2015-9789264232440-en.htm</a> , pristupljeno 16.08.2021, (stranica: 14 od 284)		Digitalne vještine			

2015	Ujedinjeni Narodi	Preobrazba našeg svijeta: Program održivog razvoja do 2030.	Širenje informacijske i komunikacijske tehnologije i globalne međusobne povezanosti ima veliki potencijal za ubrzanje ljudskog napretka, premošćivanje digitalnog jaza i razvoj društava znanja, kao i znanstvene i tehnološke inovacije u različitim područjima kao što su medicina i energija. // Ljudi koji su ranjivi moraju biti osnaženi. Oni čije se potrebe odražavaju u Programu uključuju svu djecu, mlade, osobe s invaliditetom (od kojih više od 80 posto živi u siromaštvu), osobe koje žive s HIV-om/AIDS-om, starije osobe, autohtone narode, izbjeglice i interno raseljene osobe i migrante.	<a href="https://digitallibrary.un.org/record/1654217">https://digitallibrary.un.org/record/1654217</a> , pristupljeno 16.08.2021., (stranica: 9 od 41; 10 od 41)		Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	Osjetljive skupine
2016	Europska Komisija	Europsko izvješće o digitalnom napretku za 2016.	DESI 2016 po zemljama (primjeri nacionalnih inicijativa Danska, Švedska, UK...)	<a href="https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9685-2016-ADD-3/en/pdf">https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9685-2016-ADD-3/en/pdf</a> , pristupljeno 16.08.2021., (stranica: )	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo
2016	Europski Parlament i Vijeće	Direktiva (EU) 2016/2102 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. listopada 2016. o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora (tekst s relevantnošću EGZ-a)	"Europski akcijski plan za e-Upravu za razdoblje 2011. – 2015. – Iskorištavanje IKT-a za promicanje pametne, održive i inovativne vlade", Komisija je pozvala na djelovanje u cilju razvoja usluga e-uprava kojima se osigurava uključivost i pristupačnost. To uključuje mjere za smanjenje jaza u korištenju IKT-a i promicanje upotrebe IKT-a za prevladavanje isključenosti, čime se osigurava da svi korisnici mogu maksimalno iskoristiti predstavljene mogućnosti	<a href="https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2102">https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2102</a> , pristupljeno 16.08.2021., (stranica: 3 od 15)		Digitalne vještine	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo
2016	OECD	Nove vještine za digitalno gospodarstvo: mjerenje potražnje za vještinama IKT-a na radnom mjestu	Dokazi o tome kako upotreba IKT-ova na radnom mjestu mijenja potražnju za vještinama povezanim s IKT-om: generičkim vještinama, specijalističkim vještinama i komplementarnim vještinama. Potražnja za generičkim vještinama IKT-a također je uspoređena s ponudom takvih vještina.	<a href="https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5jlwnkm2fc9x-en.pdf?expires=1629957185&amp;id=id&amp;accname=guest&amp;checksum=B4D0BCE3345A86606F622131886608FA">https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5jlwnkm2fc9x-en.pdf?expires=1629957185&amp;id=id&amp;accname=guest&amp;checksum=B4D0BCE3345A86606F622131886608FA</a> , pristupljeno 16.08.2021., (stranica: 41 od 68)		Digitalne vještine		
2016	Svjetski ekonomski forum	Budućnost poslova. Strategija zapošljavanja, vještina i radne snage za četvrtu industrijsku revoluciju	Tijekom sljedećeg desetljeća napredna gospodarstva osjetiti će učinke starenja stanovništva. Sve više će ljudi starijih od 65 godina raditi kako bi osigurali odgovarajuća sredstva za mirovinu. Istodobno, služenje potrebe starijeg društva stvorit će prilike za nove proizvode, usluga i poslovnih modela.	<a href="http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf">http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf</a> , pristupljeno 16.08.2021., (stranica: 14 od 167)		Digitalne vještine	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo
2017	Eurofound	Digitalizacija procesa – pregled literature	Proizvodnja ne bi bila jedini sektor u kojem bi povećanje digitalizacije zahtijevalo od radnika da poboljšaju svoje IT vještine. IOT bi također mogao promijeniti poljoprivredu i možda omogućiti poljoprivrednicima da prate usjeve i kontroliraju strojeve za berbu na daljinu, čime bi se omogućio način života sličniji načinu života urbanih radnika i s više mogućnosti za provođenje vremena izvan poljoprivrednog gospodarstva. .	<a href="https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/wpef17038.pdf">https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/wpef17038.pdf</a> , pristupljeno 16.08.2021., (stranica: 6 od 18)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo

2017	Europska Komisija	Europsko izvješće o digitalnom napretku za 2017.	Ljudski kapital: Digitalna uključenost i vještine Finska, Luksemburg, Ujedinjena Kraljevina i Švedska ostvarile su najviše ocjene u okviru dimenzije DESI-ja za ljudski kapital. Najniže su dobile Rumunjska, Bugarska, Grčka i Cipar. Broj korisnika koji nisu korisnici Interneta dodatno se smanjio u 2016., posebno u državama članicama s velikim udjelom ne-korisnika. Međutim, i danas oko 14 % stanovništva EU-a nikad nije koristilo Internet. Udio korisnika koji nisu korisnici Interneta nastavio je svoj pad u 2016. na 14 % (u usporedbi s 16 % u 2015.). Što se tiče redovitih podataka o korištenju Interneta, broj novih korisnika Interneta povećao se u velika većina država članica prošle godine. Proporcionalno, najznačajnija povećanja zabilježena su kod onih s relativno većim udjelom "off-line" stanovništva; npr. Poljska je smanjila udio osoba u dobi od 16 do 74 godine koje nikada nisu koristile internet za 5 postotnih bodova., dok su Hrvatska, Cipar, Litva i Italija ostvarile smanjenje od oko 3 postotna boda. Države članice u kojima je udio od korisnika koji nisu korisnici Interneta najviše su pali između 2010. i 2016. su Rumunjska (-27 postotnih bodova), Grčka (-24 postotna boda), Cipar (-22 postotna boda) i Portugal (-20 postotnih bodova).	<a href="https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/europes-digital-progress-report-2017">https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/europes-digital-progress-report-2017</a> , pristupljeno 22.08.2021, (stranica: 43 od 112)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo
2017	OECD	Digitalno gospodarstvo Pregled 2017	Pozornost kreatora politika i analitičara uglavnom je usmjerena na prva dva skupa IKT vještina – specijalističke i generičke vještine – dok su komplementarne vještine IKT-a dobile mnogo manje pozornosti. Nadalje, mjerenje potražnje i ponude takvih vještina nije dovoljno za bazu dokaza koja je potrebna za informiranje o politikama obrazovanja i osposobljavanja.	<a href="https://www.oecd.org/digital/oecd-digital-economy-outlook-2017-9789264276284-en.htm">https://www.oecd.org/digital/oecd-digital-economy-outlook-2017-9789264276284-en.htm</a> , pristupljeno 22.08.2021, (stranica: 177/325)		Digitalne vještine		
2017	UNESCO	Akcijski plan za otvorene obrazovne resurse u Ljubljani za 2017.	Predložene radnje su: Izgradnja svijesti i vještina za korištenje OER-a (Otvoreni obrazovni resursi OER); Osiguranje izgradnje kapaciteta za učitelje, nastavnike, učenike, roditelje, stvaratelje obrazovnih politika, knjižničare i druge dionike prema potrebi kako bi se podigla razina osviještenosti o tome kako OER može povećati pristup učinkovitim obrazovnim resursima, poboljšati ishode učenika i znatno smanjiti troškove te osnažiti učenike da postanu sukreatori znanja. To uključuje zagovaranje uvjeta za opisivanje OER-a na drugim jezicima, ako je primjenjivo,	<a href="https://en.unesco.org/sites/default/files/ljubljana_oer_action_plan_2017.pdf">https://en.unesco.org/sites/default/files/ljubljana_oer_action_plan_2017.pdf</a> , pristupljeno 22.08.2021, (stranica: 3 od 7)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo
2018	ECDL Fondacija	Percepcija i stvarnost koja mjeri nedostatke digitalnih vještina u Europi, Indiji i Singapuru,	Dvije različite ciljne skupine korištene su u studijama digitalnih vještina. U Austriji i Švicarskoj analizirana je reprezentativna skupina sudionika u dobi između 15 i 64 godine. U Danskoj, Finskoj, Njemačkoj, Indiji i Singapuru odabrana ciljna skupina bili su mladi ljudi, prvenstveno studenti. Rezultati su bili dosljedni u svim analiziranim zemljama: - Prvo, samoprocjena je loš prediktor stvarnog učinka, a ljudi imaju tendenciju precjenjivati svoje digitalne vještine - Drugo, nedostaci u digitalnim vještinama postoje u svim anketiranim zemljama Europe i izvan Europe. -Treće, nedostaci u digitalnim vještinama prisutni su među svim dobnim skupinama. -Četvrto, ljudi koji su prethodno stekli certifikaciju o digitalnim vještinama rade bolje od onih koji nemaju takvu certifikaciju.	<a href="http://www.icdlafghanistan.com/policy-and-publications/perception-reality-measuring-digital-skills-gaps-in-europe-india-and-singapore/">http://www.icdlafghanistan.com/policy-and-publications/perception-reality-measuring-digital-skills-gaps-in-europe-india-and-singapore/</a> , pristupljeno 22.08.2021, (stranica: 6 od 16)		Digitalne vještine		

2018	Eurofound	Automatizacija i platforme: posljedice za rad i zapošljavanje	Automatizacija rada: zamjena (ljudskih) unosa podataka od strane osobe (digitalno omogućenim) unosom putem stroja za neke vrste zadataka unutar proizvodnje i distribucije procesa. Digitalizacija procesa: uporaba senzora i uređaja za pretvaranje (djelova) fizičkog proizvodnog procesa u digitalne informacije (i obrnutu), i na taj način se iskoristi prednost uvelike poboljšanih mogućnosti obrade, pohrane i komunikacije digitalnih informacija. Koordinacija putem platformi: uporaba digitalnih mreža za koordiniranje ekonomskih transakcija prema algoritmu. Ova tri vektora promjene oslanjaju se na digitalne infrastrukture, tehnologije i vještine već uveliko dostupne u gospodarstvu. // Vlasništvo nad platformom: Ključna je razlika između platformi u privatnom vlasništvu (općenito profitnih tvrtki kao što su Uber i Airbnb) i platformi u zajedničkom vlasništvu njihovih korisnika, poput Blockchaina. U većini slučajeva privatne platforme ostvaruju prihod naplaćujući naknadu ili postotak vrijednosti svake transakcije; u nekim slučajevima (osobito ako transakcije nisu komercijalne) mogu naplatiti startnine ili generirati prihod prikazivanjem oglasa. // Ekonomska priroda transakcija: I komercijalne i nekomercijalne transakcije (ako su usluge ugovorene plaćaju se ili ne) može se omogućiti putem platformi. // Sadržaj transakcija: dijeli platforme na one razmjenu robe (poput eBay i Amazon Marketplace) i platforme za razmjenu usluga (uključujući Uber, Airbnb i TaskRabbit). Ovo se izvješće usredotočuje na drugu vrstu servisnih platformi. Uslužne platforme mogu se dalje podijeliti: Mreža nasuprot lokalnom: internetske platforme komercijalnih usluga (kao što su Amazon Mechanical Turk ili MTurk) odgovaraju široko rasprostranjenom konceptu rada za mnoštvo ljudi; nasuprot tome, komercijalne platforme koje pružaju osobne lokalne usluge (kao što je TaskRabbit) često se nazivaju "ekonomija svirki". Vrste zadataka: fizički (TaskRabbit), intelektualni (MTurk) i društveni (Bubble).	<a href="https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18002en.pdf">https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18002en.pdf</a> , pristupljeno 22.08.2021., (stranica: 21 od 34)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo
2018	Europska Komisija	Višedimenzionalni pristup dezinformacijama: izvješće neovisne skupine na visokoj razini o lažnim vijestima i dezinformacijama na Internetu.	Iako internetske platforme nisu glavni pokretači programa medijske pismenosti, one su počele igrati određenu ulogu u ovom području. Međutim, neovisne (obrazovne) institucije trebale bi pružati sadržaj svih programa za medijsku i informacijsku pismenost. Snaga medijske i informacijske pismenosti je u tome što je to preventivno, a ne reaktivno rješenje koje stvara vještine kritičkog mišljenja koje su ključne za građane 21. stoljeća koji žive u sve digitalnijem okruženju. Ove su vještine još važnije s obzirom na to da je pristran i polariziran sadržaj sofisticiran i da ga je teško otkriti sustavima provjere koji sve više spajaju istinu i fikciju te kruže u teško raspoznatljivim oblicima. Osnaživanje korisnika usluga platformi, i građana i medijskih stručnjaka, ključni je element za povećanje otpornosti društva na različite oblike dezinformacija. Za postizanje ovog cilja potrebno je razviti i izraditi dostupne alate za prikupljanje obilježja kvalitete (npr. Oznake identiteta, pokazatelje transparentnosti izvora, provjerene oznake sadržaja) uz povećanje korisničke kontrole nad sadržajem koji pretražuju ili se preporučuju na Internetu kroz razvoj personaliziranih sustava filtriranja sadržaja čiji je cilj olakšavanje prikaza na Internetu što šireg raspona relevantnih vijesti i informacija za potrošače.	<a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1</a> , pristupljeno 22.08.2021., (stranica: 19 od 44; 28 od 44; 29 od 44)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo
2018	Europska Komisija	Komunikacija o omogućavanju digitalne transformacije zdravstvene zaštite na jedinstvenom digitalnom tržištu; osnaživanje građana i izgradnja zdravijeg društva	Komisija će: Poduprijeti suradnju radi poticanja opskrbe i prihvaćanja digitalnog zdravstva promicanjem zajedničkih načela za potvrđivanje i certificiranje zdravstvene tehnologije. ... Promicati znanje i vještine građana, pacijenata i zdravstvenih i zdravstvenih djelatnika u korištenju digitalnih rješenja u suradnji sa zdravstvenim stručnim organizacijama i akademskim krugom.	<a href="https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/communication-enabling-digital-transformation-health-and-care-digital-single-market-empowering">https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/communication-enabling-digital-transformation-health-and-care-digital-single-market-empowering</a> , pristupljeno 22.08.2021., (stranica: 14 od 15)		Digitalne vještine		e-zdravstvo



2018	Europska Komisija	Utjecaj istraživanja i inovacija financiranih sredstvima EU-a na IKT za aktivno i zdravo starenje: top 25 najutjecajnijih projekata	<p>U novoj studiji Europske komisije analizira se utjecaj istraživanja i inovacija u tehnologiji za aktivno i zdravo starenje koje financira EU. Koji je od projekata imao najveći utjecaj u Europi u posljednjih 11 godina (2008.-2018.)? Odgovor na potencijalne izazove koje predstavljaju demografske promjene i osiguravanje uspostave potrebnog okvira kako bi se Europi pomoglo da iskoristi mogućnosti koje taj sektor može pružiti postao je sve važniji. Ali što nam je to financiranje donijelo? U studiji Europske komisije naslovljenoj "Utjecaj istraživanja i inovacija financiranih sredstvima EU-a na IKT za aktivno i zdravo starenje – top 25 najutjecajnijih projekata" analiziraju se ključni rezultati projekata financiranih sredstvima EU-a na tu temu u okviru Okvirnog programa 7, Programa konkurentnosti i inovacija i Obzora 2020. Izvješće, koje je napisalo Europsko istraživačko i konzultantsko društvo, također uključuje preporuke za buduća istraživanja koja su povezana s aktivnim i zdravim starenjem. Prema autorima, 25 najperspektivnijih projekata u smislu učinka i u pogledu Strategije Trostruke strategije pobjede Europske komisije (poboljšana kvaliteta života, povećana učinkovitost zdravlja i dugotrajne skrbi, rast tržišta i širenje industrije EU-a), po abecednom su redu istaknuti su sljedeći projekti: ACCOMPANY ima naprednu robotiku za rehabilitaciju; Beyond Silos je pružio integriranu skrb u 7 europskih regija; Carewell je pružio integriranu skrb za krhke starije pacijente;</p> <p>CARER+ je opremio njegovateljke koji se suočavaju s novim izazovima u digitalnom dobu; DEM@CARE je omogućio praćenje demencije; eWALL je pružio inovativno kućno okruženje; FARSEEING je stvorio repozitorij koji omogućuje istraživanje prirode pada; FATE je potvrdio digitalno rješenje za otkrivanje pada; GIRAFF+ je isporučio rješenje za kućni nadzor i robota za teleprisutnost; GrowMeUp je razvio pametnog robota za učenje, radeći zajedno sa starijim osobama i osluškujući njihove potrebe. Također su istražili inovativne tehnologije računalstva u oblaku; I-DONT-FALL nudi niz alata za prevenciju pada; INCA je razvila platformu u oblaku za nastavak skrbi, manje hospitalizacija i veću učinkovitost, koja se sada provodi u sedam zemalja EU-a; inCASA je stvorila i pokazala tehnologije i mrežu usluga koje pomažu u zaštiti krhkih starijih osoba i produljuju vrijeme u kojem mogu dobro živjeti u svojim domovima; iStopFalls razvio je i implementirao sustav za predviđanje i sprečavanje padova, uključujući igre vježbanja; I-SUPPORT je pružio servisnu robotiku za zadatke kupanja; PERSSILAA: više usluga koje se bave krhkošću ; IN LIFE je implementirao niz inovativnih rješenja i usluga za poboljšanje skrbi za starije osobe; DUGOTRAJNA SJECANJA potvrdila su jedinstveno rješenje za bolje kognitivno i fizičko zdravlje; MARIO je ustanovio da su roboti za usluge / pratnju prihvaćeni kao dio socijalne skrbi za osobe s demencijom i imaju važnu ulogu u borbi protiv usamljenosti i izolacije; RADIO: pametni kućni / pomoćni robotski sustav;</p> <p>ROBOT-ERA je implementirao i pokazao opću izvedivost, znanstvenu/tehničku učinkovitost te društvenu/pravnu uvjerljivost i prihvatljivost naprednih robotskih usluga; SILVER nudi mobilnog osobnog asistenta u obliku hodalice koji može pomoći u svakodnevnim rutinama i čišćenju; SOCIABLE pruža jednostavno i zabavno kognitivno rješenje za trening. Medicinski stručnjaci mogu ga koristiti za strukturiranje i praćenje kognitivnih treninga; STOP AND GO učinio je inovativna rješenja za njegu i nadzor liječenja u Španjolskoj, Velikoj Britaniji i Nizozemskoj; UNIVERSAAL: izložbeni prostor i mjesto susreta za usluge i tvrtke uz pomoć okoline.</p>	<p><a href="https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/news/top-25-influential-ict-active-and-healthy-ageing-projects">https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/news/top-25-influential-ict-active-and-healthy-ageing-projects</a>; <a href="https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/node/3191/printable/pdf">https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/node/3191/printable/pdf</a> ; <a href="https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/news/top-25-influential-ict-active-and-healthy-ageing-projects">https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/news/top-25-influential-ict-active-and-healthy-ageing-projects</a>, pristupljeno 28.08.2021. (stranica: 1)</p>		Osjetljive skupine	Osjetljive skupine	e-zdravstvo
2018	Europska Komisija	Indeks digitalnog gospodarstva i društva (DESI) 2018.	<p>Kako se izračunava pokazatelj DESI? Kako bi se izračunala ukupna ocjena zemlje, stručnjaci Europske komisije dali su poseban ponder svakom skupu i podskupini pokazatelja. Povezivost i digitalne vještine ("ljudski kapital") doprinose ukupnom rezultatu od 25 %. Integracija digitalne tehnologije čini 20%, budući da je korištenje IKT-a od strane poslovnog sektora jedan od najvažnijih pokretača rasta. Naposljetku, internetske aktivnosti ("upotreba Interneta") i digitalne javne usluge doprinose s po 15 %. Kako su zemlje EU-a grupirane? Tri klastera stvorena su na temelju pokazatelja DESI. Zemlje s visokim DESI su: Danska, Švedska, Finska, Nizozemska, Luksemburg, Irska, Velika Britanija, Belgija i Estonija. Zemlje srednje uspješnosti imaju DESI blizu prosjeka EU: Španjolska, Austrija, Malta, Litva, Njemačka, Slovenija, Portugal, Češka, Francuska i Latvija. Zemlje rezultatom ispod prosjeka su: Slovačka, Cipar, Hrvatska, Mađarska, Poljska, Italija, Bugarska, Grčka i Rumunjska.</p>	<p><a href="https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_18_3737">https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_18_3737</a>, pristupljeno 28.08.2021. (stranica: 5 od 6)</p>		Digitalne vještine		

2018	Europska Komisija	"Srebrno gospodarstvo" – završno izvješće.	<p>"Srebrno gospodarstvo" obuhvaća niz različitih, ali međusobno povezanih potprograma; koji zajedno imaju za cilj poboljšati kvalitetu života i uključenost u društvo te sudjelovanje u gospodarskoj aktivnosti stanovništva, koje ulazi ili je u trećoj životnoj dobi, razvojem inovativnih politika, proizvoda i usluga kako bi se zadovoljile njihove potrebe, čime bi se ostvario veći rast i radna mjesta. Koncept se pojavljivao tijekom godina, a nedavno je prikupio zamah prvim dokumentom Europske komisije na tu temu. Stanovništvo u EU-u stari zbog sve veće dugovječnosti i niske stope nataliteta. U Izvješću Komisije o starenju iz 2015. predviđa se da će EU 2013. prijeći s četiri radno sposobne osobe (15 – 64) za svaku osobu stariju od 65 godina, na samo dvije do 2060. Iako starenje stanovništva donosi izazove, ono također predstavlja mogućnosti. Euromonitor predviđa da će globalna potrošnja osoba starijih od 60 godina do 2020. godine dosegnuti 15 milijuna američkih dolara. Godišnji državni rashodi povezani s dobi za starije osobe (trenutačno se predviđa da će gotovo 20 % BDP-a u EU-u) porasti za 1,8 postotnih bodova do 2060. Koncept "Srebrne ekonomije" nastoji holistički gledati na starenje i mogućnosti koje predstavlja, a koje su politike iz širokog spektra kao što su okoliš, 50+ zapošljavanje, cjeloživotno učenje i preventivna zdravstvena zaštita. Nadalje, njime se nastoje prihvatiti nove tehnologije (npr. praćenje zdravlja, pametni domovi, vozila bez vozača i roboti za njegu) te se njima nastoji smanjiti troškove starenja i poboljšati život starijih građana, istodobno pomažući u poticanju gospodarstva. "Srebrno gospodarstvo" može se definirati kao gospodarske mogućnosti koje proizlaze iz javnih rashoda i rashoda potrošača povezanih sa starenjem stanovništva i posebnim potrebama stanovništva starijeg od 50 godina. Srebrno gospodarstvo također nastoji okupiti i nadograđivati postojeća razmišljanja i radne potprograme, kao što su napor za promicanje aktivnog i zdravog starenja, ciljevi za povećanje stope zaposlenosti starijih (npr. u dobi od 55 do 64 godine) i mogućnosti zapošljavanja iz potrebe za većom skrbi za starije osobe i zdravstvenim radnicima u budućnosti. Primjerice, o mnogim od tih tema raspravljalo se na sastanku Europskog vijeća u Stockholmu u ožujku 2001. Godine 2002. deklaracija Ujedinjenih naroda i međunarodni akcijski plan za starenje uključivali su naglasak na unapređenje zdravlja i dobrobiti u starosti i osiguravanje poticajnih okruženja.</p>	<p><a href="https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a9efa929-3ec7-11e8-b5fe-01aa75ed71a1">https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a9efa929-3ec7-11e8-b5fe-01aa75ed71a1</a> ;  <a href="https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-565872-The-silver-economy-FINAL.pdf">https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-565872-The-silver-economy-FINAL.pdf</a> , pristupljeno 28.08.2021, (stranica: 1 od 8; 2 od 8);</p>		Osjetljive skupine		
2018	Good Things Foundation	Gospodarski učinak digitalne uključenosti u Ujedinjenom Kraljevstvu	<p>Centar za ekonomska i poslovna istraživanja (CEBR) i dalje stoji iza cilja osnaživanja 100% stanovništva Velike Britanije osnovnim digitalnim vještinama. Prema istraživanju koje su pojedinci koristili na razini EU-11, udio pojedinaca koji nikada nisu koristili internet blizu je 0 % u nekoliko zemalja, a više zemalja nego ikad približava se granici od 0 %. Island (1%), Norveška (1%), Danska (2%), Švedska (2%), Luksemburg (2%), i Nizozemska (3%) su ispred Velike Britanije (4%) po korištenju Interneta među stanovništvom. Važnost digitalno uključenog stanovništva za gospodarstvo Ujedinjenog Kraljevstva strukturirano je na sljedeći način:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Važnost digitalnih vještina u poticanju produktivnosti;</li> <li>- Utjecaj tehnoloških promjena i automatizacije na budućnost rada;</li> <li>- sve veći utjecaj Interneta na prodaju u maloprodajnom sektoru u Ujedinjenom Kraljevstvu;</li> <li>- Potencijalne uštede troškova i učinkovitosti koje Vlada može dobiti pružanjem pristupa javnim uslugama putem Interneta.</li> </ul> <p>Podupiranje procesa učenja digitalnih vještina u starijim dobnim skupinama, posebno vještina povezanih s traženjem posla, pomoći će u poboljšanju uspjeha onih koji traže posao, a time i njihova ukupnog blagostanja u starosti. Financijske uštede od internetske maloprodaje: podupiranje razvoja osnovnih digitalnih vještina tim bi pojedincima pružilo potrebne alate za uživanje u prednostima pretraživanja i kupnje robe i usluga na Internetu, što bi pak moglo potaknuti sektor internetske maloprodaje. Ulaganja potrebna za digitalno uključenu populaciju : Nakon što se uzmu u obzir one koje će naučiti digitalne vještine između 2019. i 2028. bez potpore, procjenjuje se da će ukupno 6,9 milijuna ljudi trebati potporu za stjecanje osnovnih digitalnih vještina, što predstavlja 12 % odrasle populacije u Ujedinjenom Kraljevstvu u 2028. Distribuirajući ovu populaciju tijekom desetogodišnjeg razdoblja, procjenjuje se da će svake godine biti potrebno podržati oko 694.000 ljudi kako bi naučili osnovne digitalne vještine.</p>	<p><a href="https://www.goodthingsfoundation.org/wp-content/uploads/2021/02/the_economic_impact_of_digital_inclusion_in_the_uk_final_submission_stc_0.pdf">https://www.goodthingsfoundation.org/wp-content/uploads/2021/02/the_economic_impact_of_digital_inclusion_in_the_uk_final_submission_stc_0.pdf</a>, pristupljeno 28.08.2021, (stranica: 20 od 59; 21 od 59)</p>		Digitalne vještine		

2020	OECD	Digitalno gospodarstvo Pregled 2020	Trendovi politike: zemlje OECD-a jačaju svoj strateški pristup politici digitalne transformacije. Nacionalne digitalne strategije sve se više koordiniraju na najvišim razinama vlasti. U 2019. još četiri zemlje izvjestile su o koordinaciji na razini premijera/kancelara, a nekoliko ih je navelo da je ministarstvo potvrdilo rješavanje pitanja digitalizacije u 2016. godini. U posljednje tri godine mnoge su zemlje, uključujući Australiju, Austriju, Kolumbiju, Francusku, Njemačku, Koreju, Španjolsku, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države, usvojile nacionalne 5G strategije. Sve zemlje OECD-a i nekoliko partnerskih gospodarstava poboljšavaju pristup podacima javnog sektora i njihovu razmjenu. Samo nekoliko njih (Australija, Njemačka, Japan, Singapur, Sjedinjene Američke Države) također ima inicijative za olakšavanje razmjene podataka unutar privatnog sektora.	<a href="https://www.oecd.org/digital/oecd-digital-economy-outlook-2020-bb167041-en.htm">https://www.oecd.org/digital/oecd-digital-economy-outlook-2020-bb167041-en.htm</a> , pristupljeno 28.08.2021. (stranica: 36 od 318)	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo	Informacijsko društvo
2020	Europska Komisija	Indeks digitalnog gospodarstva i društva (DESI) 2020.	Osobe koje nikada nisu koristile internet > Udio ljudi u EU-u koji nikada nisu bili na Internetu smanjio se u 2019., iako trenutačni udio od 9,5 % u ukupnoj populaciji zahtijeva daljnje djelovanje. Unatoč konvergentnim trendovima, i dalje postoje velike razlike među državama članicama. Udio ljudi u EU-u koji se ne koriste internetom smanjio se u gotovo svim državama članicama u 2019. Švedska, Danska, Nizozemska i Luksemburg zemlje su u kojima je udio najniži (ispod 3 %). Omjer je i dalje velik u Bugarskoj (24 posto), Grčkoj (22 posto), Portugalu (22 posto) i Hrvatskoj (18 posto). Države članice koje su prijavile najveća smanjenja bile su Irska s padom od 7 postotnih bodova te Španjolska i Malta s padom od 4 postotna boda. Velik je broj ne-korisnika među osobama bez ili niskom razinom obrazovanja (24%), među onima u dobi između 55 i 74 godine (23%), te umirovljenicima i neaktivnima (26%). // Ljudski kapital – digitalne vještine –> Digitalne vještine okosnica su digitalnog društva. Oni omogućuju ljudima da koriste digitalne usluge i sudjeluju u osnovnim aktivnostima na Internetu, posebno kada je mobilnost ograničena. Kriza uzrokovana bolešću COVID-19 pokazala je da su odgovarajuće digitalne vještine kojima se građanima omogućuje pristup informacijama i uslugama ključne za cjelokupno stanovništvo. U trenutačnoj situaciji to je posebno važno za osoblje u zdravstvenom sustavu, javne službenike, nastavnike/profesore i učenike/studente. U školskim kurikulumima i akademskoj zajednici u zemljama EU-a potrebno je ojačati osnovne i napredne digitalne vještine. Slično tome, digitalne vještine ključne su i za učinkovitu uporabu rješenja za učenje na daljinu, uključujući potporu školama i obiteljima, s posebnim naglaskom na one kojima prijete socijalna isključenost (npr. učiniti hardversku opremu i osposobljavanje dostupnima)	<a href="https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2020">https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2020</a> , pristupljeno 28.08.2021. (stranica: 59 od 124; 12 od 124)		Digitalne vještine		

Izvor: Autorica temeljem referenciranih izvora

15.4. Pregled radova na temu e-uključivosti s aspekta održivog razvoja, socijalne komponente, obrazovanja odraslih, razvoja informacijskog/digitalnog društva i digitalnog jaza

<b>Popis analiziranih znanstvenih i stručnih radova</b>
Lima Oliveira, A. et.al. (2013). Promoting conscious and active learning and aging - How to face current and future challenges? available on <a href="https://www.uc.pt/imprensa_uc/catalogo/ebook/E-book_Promoting">https://www.uc.pt/imprensa_uc/catalogo/ebook/E-book_Promoting</a>
Galdon Clavell G., Zamorano M.M., Zavala Pérez J.M. (2018) ICTs and Community Policing: An Ethical Framework. In: Leventakis G., Haberfeld M. (eds) Societal Implications of Community-Oriented Policing and Technology, pp 63-76. SpringerBriefs in Criminology. Springer, Cham, <a href="https://doi.org/10.1007/978-3-319-89297-9_8">https://doi.org/10.1007/978-3-319-89297-9_8</a>
Kirongo, A.C., Huka, G. S., Bundi, D. G., Muketha G. M., (2019). Competence Network for e-inclusion and Assistive Technologies, available on <a href="http://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/papers/Vol.%2024%20Issue6/Series-7/H2406076670.pdf">http://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/papers/Vol.%2024%20Issue6/Series-7/H2406076670.pdf</a>
Brenna, E. (2019). Adult Education, the Use of Information and Communication Technologies and Their Impact on Elderly's Quality of Life: A Case Study. International Journal of Business and Social Science, 10(8).
Sergeyeva, O., & Makarova, L. (2016). E-inclusion and perception of time among elderly: Russian regional perspective. International Journal of Electronic Governance, 8(3), 303-313.
Zhang, X., Tlili, A., Nascimbeni, F. et al. Accessibility within open educational resources and practices for disabled learners: a systematic literature review. Smart Learn. Environ. 7, 1 (2020). <a href="https://doi.org/10.1186/s40561-019-0113-2">https://doi.org/10.1186/s40561-019-0113-2</a>
Selwyn, N., Gorard, S., Furlong, J., & Madden, L. (2003). Older adults' use of information and communications technology in everyday life. Ageing and society, 23, 561.
Morris, A., Goodman, J., & Brading, H. (2007). Internet use and non-use: views of older users. Universal access in the information society, 6(1), 43-57.
Boulton-Lewis, G. M., Buys, L., Lovie-Kitchin, J., Barnett, K., & David, L. N. (2007). Ageing, learning, and computer technology in Australia. Educational Gerontology, 33(3), 253-270.
Petrauskas, R-A, Bilevičienė, T., Kiškienė, A. (2008) E-inclusion as a Part of E-Government Development in Lithuania, ISSN 1648-260, Viešoji Politika Ir ADMINISTRAVIMS, 2008 Nr. 23 <a href="https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/2011/1821">https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/2011/1821</a>
Siren, A., & Hakamies-Blomqvist, L. (2009). Mobility and well-being in old age. Topics in Geriatric Rehabilitation, 25(1), 3-11
van Deursen A., van Dijk J. (2010) Civil Servants' Internet Skills: Are They Ready for E-Government?. In: Wimmer M.A., Chappelet JL., Janssen M., Scholl H.J. (eds) Electronic Government pp 132-143. EGOV 2010. Lecture Notes in Computer Science, vol 6228. Springer, Berlin, Heidelberg, <a href="https://doi.org/10.1007/978-3-642-14799-9_12">https://doi.org/10.1007/978-3-642-14799-9_12</a>

Epstein, D., Nisbet, E. C., & Gillespie, T. (2011). Who's responsible for the digital divide? Public perceptions and policy implications. <i>The Information Society</i> , 27(2), 92-104
Vishanth Weerakkody, Yogesh K. Dwivedi, Ramzi El-Haddadeh, Ahlam Almuwil & Ahmad Ghoneim (2012) Conceptualizing E-inclusion in Europe: An Explanatory Study, <i>Information Systems Management</i> , 29:4, 305-320, DOI: 10.1080/10580530.2012.716992
Näsi, M., Räsänen, P., & Sarpila, O. (2012). ICT activity in later life: Internet use and leisure activities amongst senior citizens in Finland. <i>European Journal of Ageing</i> , 9(2), 169-176.
Rerup Schlichter, B., Danylchenko, L. (2014), Measuring ICT usage quality for information society building, <i>Government Information Quarterly</i> Volume 31, Issue 1, January 2014, Pages 170-184, <a href="https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.09.003">https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.09.003</a>
Bannier S., Glott R., Meijs V. (2013) How E-inclusion and Innovation Policy Affect Digital Access and Use for Senior Citizens in Europe. In: Stephanidis C., Antona M. (eds) <i>Universal Access in Human-Computer Interaction. User and Context Diversity. UAHCI 2013. Lecture Notes in Computer Science</i> , vol 8010. Springer, Berlin, Heidelberg. <a href="https://doi.org/10.1007/978-3-642-39191-0_1">https://doi.org/10.1007/978-3-642-39191-0_1</a>
Ayako, H., Masaaki, K. (2013). Active Use of ICTs among the Elderly by Positive User Experience, <i>International Journal of Computer Science and Information Security</i> , Vol. 11, No. 3, 2013. <a href="http://sites.google.com/site/ijcsis">http://sites.google.com/site/ijcsis</a> , ISSN 1947-5500
Loureiro A., Barbas M. (2014) Active Ageing – Enhancing Digital Literacies in Elderly Citizens. In: Zaphiris P., Ioannou A. (eds) <i>Learning and Collaboration Technologies. Technology-Rich Environments for Learning and Collaboration</i> pp 450-459. LCT 2014. <i>Lecture Notes in Computer Science</i> , vol 8524. Springer, Cham, <a href="https://doi.org/10.1007/978-3-319-07485-6_44">https://doi.org/10.1007/978-3-319-07485-6_44</a>
Billestrup J., Stage J. (2014) E-government and the Digital Agenda for Europe. In: Marcus A. (eds) <i>Design, User Experience, and Usability. User Experience Design for Diverse Interaction Platforms and Environments</i> , pp 71-80. DUXU 2014. <i>Lecture Notes in Computer Science</i> , vol 8518. Springer, Cham, <a href="https://doi.org/10.1007/978-3-319-07626-3_7">https://doi.org/10.1007/978-3-319-07626-3_7</a>
Watkins, I., & Xie, B. (2014). eHealth literacy interventions for older adults: a systematic review of the literature. <i>Journal of medical Internet research</i> , 16(11), e225.
Comunello F., Mulargia S., Belotti F., Fernández-Ardèvol M. (2015) Older People's Attitude Towards Mobile Communication in Everyday Life: Digital Literacy and Domestication Processes. In: Zhou J., Salvendy G. (eds) <i>Human Aspects of IT for the Aged Population. Design for Aging</i> , pp 439-450. ITAP 2015. <i>Lecture Notes in Computer Science</i> , vol 9193. Springer, Cham, <a href="https://doi.org/10.1007/978-3-319-20892-3_43">https://doi.org/10.1007/978-3-319-20892-3_43</a>
Chalkia E., Bekiaris E., Madrid R.I. (2015) Evaluating All-Inclusive ICT with Developers, End Users and Stakeholders. In: Zhou J., Salvendy G. (eds) <i>Human Aspects of IT for the Aged Population. Design for Aging</i> , pp 157-165. ITAP 2015. <i>Lecture Notes in Computer Science</i> , vol 9193. Springer, Cham, <a href="https://doi.org/10.1007/978-3-319-20892-3_16">https://doi.org/10.1007/978-3-319-20892-3_16</a>
Sharma, R., Fantin, A. R., Prabhu, N., Guan, C., & Dattakumar, A. (2016). Digital literacy and knowledge societies: A grounded theory investigation of sustainable development. <i>Telecommunications Policy</i> , 40(7), 628-643.
Berenguer, A., Goncalves, J., Hosio, S., Ferreira, D., Anagnostopoulos, T., & Kostakos, V. (2016). Are smartphones ubiquitous?: An in-depth survey of smartphone adoption by seniors. <i>IEEE Consumer Electronics Magazine</i> , 6(1), 104-110.

Friemel, T. N. (2016). The digital divide has grown old: Determinants of a digital divide among seniors. <i>New media &amp; society</i> , 18(2), 313-331.
M Viñarás-Abad, L Abad-Alcalá, C Llorente-Barroso, M Sánchez-Valle, M Pretel-Jiménez (2017): “e-Administration and the e-inclusion of the elderly”. <i>Revista Latina de Comunicación Social</i> , 72, pp. 197 to 219., <a href="http://www.revistalatinacs.org/072paper/1161/11en.html">http://www.revistalatinacs.org/072paper/1161/11en.html</a> , DOI: 10.4185/RLCS-2017-1161en
Dudek, H., & Szczesny, W. (2017). Correlates of Multidimensional Indicator of Quality of Life-Fractional Outcome Model Approach. <i>STATISTIKA-STATISTICS AND ECONOMY JOURNAL</i> , 97(4), 45-60.
Siren, A., & Knudsen, S. G. (2017). Older adults and emerging digital service delivery: A mixed methods study on information and communications technology use, skills, and attitudes. <i>Journal of aging &amp; social policy</i> , 29(1), 35-50.
Ruiz-Rodríguez, F., Lucendo-Monedero, A.L., González-Relaño, R. (2018). Measurement and characterisation of the Digital Divide of Spanish regions at enterprise level. A comparative analysis with the European context, <i>Telecommunications Policy</i> , Volume 42, Issue 3, Pages 187-211, ISSN 0308-5961, <a href="https://doi.org/10.1016/j.telpol.2017.11.007">https://doi.org/10.1016/j.telpol.2017.11.007</a>
Chipeva, P., Cruz-Jesus, F., Oliveira, T., & Irani, Z. (2018). Digital divide at individual level: Evidence for Eastern and Western European countries. <i>Government Information Quarterly</i> , 35(3), 460-479., DOI: 10.1016/j.giq.2018.06.003
Trilar, J., Kos, A., Jazbinšek, S., Jensterle, L., & Stojmenova Duh, E. (2018). ICT to Promote Well-Being within Families. <i>Sensors</i> , 18(9), 2760.
Al-Muwil, A., Weerakkody, V., El-haddadeh, R. et al. Balancing Digital-By-Default with Inclusion: A Study of the Factors Influencing E-inclusion in the UK. <i>Inf Syst Front</i> 21, 635–659 (2019). <a href="https://doi.org/10.1007/s10796-019-09914-0">https://doi.org/10.1007/s10796-019-09914-0</a>
Atarodi, S., Berardi, A.M., Toniolo, A-M. (2019). Comparing local policy practices to implement ICT-based home care services for aging-in-place in Finland, France, Italy, Spain & Sweden. <i>Gerontechnology</i> , ISG International Society for Gerontechnology, 2019, 18 (2), 10.4017/gt.2019.18.2.005.00 . hal-02315164
Moreno, L., & Martínez, P. (2019). The harmonization of accessibility standards for public policies. <i>Computer</i> , 52(7), 57-66.
Gal, I., Grotlüschen, A., Tout, D., Kaiser, G., (2020). Numeracy, adult education, and vulnerable adults: a critical view of a neglected field. <i>ZDM Mathematics Education</i> (2020). <a href="https://doi.org/10.1007/s11858-020-01155-9">https://doi.org/10.1007/s11858-020-01155-9</a>
Bejaković, P., & Mrnjavac, Ž. (2020). The importance of digital literacy on the labour market. <i>Employee Relations: The International Journal</i> . (članak dobila od Bejakovića putem Research Gate)
Guenther, J., Smede, B., & Young, M. (2020). Digital inclusion in central Australia: what is it and what makes it different?. <i>Rural Society</i> , 1-17.
Martínez-Bravo, M. C., Sádaba-Chalezquer, C., & Serrano-Puche, J. (2020). Fifty years of digital literacy studies: A meta-research for interdisciplinary and conceptual convergence. <i>Profesional de la Información</i> , 29(4).
Sun, X., Yan, W., Zhou, H., Wang, Z., Zhang, X., Huang, S., & Li, L. (2020). Internet use and need for digital health technology among the elderly: a cross-sectional survey in China. <i>BMC public health</i> , 20(1), 1-8.

Silva P, Matos AD, Martinez-Pecino R (2017) E-Inclusion: Beyond individual socio- demographic characteristics. PLoS ONE 12(9):e0184545. <a href="https://doi.org/10.1371/journal.pone.0184545">https://doi.org/10.1371/journal.pone.0184545</a>
European Social Survey (ESS). (2008). Exploring public attitudes, informing public policy: Selected findings from the first three rounds. ESS. <a href="https://ess.sciencespo.com/wp-content/uploads/sites/16/2017/08/ESSFindingsBooklet.pdf">https://ess.sciencespo.com/wp-content/uploads/sites/16/2017/08/ESSFindingsBooklet.pdf</a>
Leahy D., Dolan D. (2010) Digital Literacy: A Vital Competence for 2010?. In: Reynolds N., Turcsányi-Szabó M. (eds) Key Competencies in the Knowledge Society. KCKS 2010. pp 210-221, IFIP Advances in Information and Communication Technology, vol 324. Springer, Berlin, Heidelberg, <a href="https://doi.org/10.1007/978-3-642-15378-5_21">https://doi.org/10.1007/978-3-642-15378-5_21</a> , ISSN: 1868-4238
Maier-Rabler, U., (2010) E-Policies and the Diversity of European Information Cultures. European Sociological Association Research Network Sociology of Culture Midterm Conference: Culture and the Making of Worlds, October 2010, Available at SSRN: <a href="https://ssrn.com/abstract=1692198">https://ssrn.com/abstract=1692198</a>
Bunker, B. (2010). A summary of international reports, research, and case studies of digital literacy. New Zealand Computer Society, Inc. <a href="https://www.scribd.com/document/385623431/201001-Digital-Literacy-Research-Report">https://www.scribd.com/document/385623431/201001-Digital-Literacy-Research-Report</a>
Haasjes, M., (2014). <a href="http://www.iageproject.eu">www.iageproject.eu</a> <a href="http://archive.northsearegion.eu/files/repository/20141216164843_ROM&amp;N12060602-iAgefolder(LR).pdf">http://archive.northsearegion.eu/files/repository/20141216164843_ROM&amp;N12060602-iAgefolder(LR).pdf</a>
Nistor, G. (2014). New educational strategies regarding quality of life for elderly people. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 142, 487-492.
Alcalá, L. A. (2014). Media literacy for older people facing the digital divide: The e-inclusion programmes design. Comunicar. Media Education Research Journal, 22(1).
Padilla-Góngora, D., López-Liria, R., del Pilar Díaz-López, M., Aguilar-Parra, J. M., Vargas-Muñoz, M. E., & Rocamora-Pérez, P. (2017). Habits of the elderly regarding access to the new information and communication technologies. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 237, 1412-1417.
Centre for Economics and Business Research (Cebr) (2018) <a href="https://www.goodthingsfoundation.org/research-publications/economic-impact-digital-inclusion-uk">https://www.goodthingsfoundation.org/research-publications/economic-impact-digital-inclusion-uk</a>
Davidson, S., (2018). Digital Inclusion Evidence Review 2018, available on <a href="https://www.ageuk.org.uk/globalassets/age-uk/documents/reports-and-publications/age_uk_digital_inclusion_evidence_review_2018.pdf">https://www.ageuk.org.uk/globalassets/age-uk/documents/reports-and-publications/age_uk_digital_inclusion_evidence_review_2018.pdf</a>
Richards, C. (2019). Later life learning from experience: the cross-cultural importance of ‘life reviews’ in seniors’ lifelong education and learning. ZfW 42, 5–22 . <a href="https://doi.org/10.1007/s40955-018-0123-7">https://doi.org/10.1007/s40955-018-0123-7</a>
Burr, C., Taddeo, M. & Floridi, L. (2020) The Ethics of Digital Well-Being: A Thematic Review. Sci Eng Ethics . <a href="https://doi.org/10.1007/s11948-020-00175-8">https://doi.org/10.1007/s11948-020-00175-8</a>
European Commission, (2010). ICT Research The policy perspective. ICT for all, Technology supporting an inclusive world, available on <a href="https://cordis.europa.eu/ictresults/pdf/policyreport/INF%207%200100%20IST-R%20policy%20report-eInclusion_final%20studio.pdf">https://cordis.europa.eu/ictresults/pdf/policyreport/INF%207%200100%20IST-R%20policy%20report-eInclusion_final%20studio.pdf</a>

Dolničar, V., Setinc, M. (2017). Digital inclusion and active ageing – developing a user-centred methodological approach to investigate the use of mobile phones among older people – Good practice project, available on <a href="https://www.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1501845343.pdf">https://www.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1501845343.pdf</a>
Arrieta F. (2019) The European Social Model. In: Gu D., Dupre M. (eds) Encyclopedia of Gerontology and Population Aging. Springer, Cham. <a href="https://doi.org/10.1007/978-3-319-69892-2_518-1">https://doi.org/10.1007/978-3-319-69892-2_518-1</a>
Repetto, M. and Trentin, G., 2008, in IFIP International Federation for Information Processing, Volume 281; Learning to Live in the Knowledge Society; Michael Kendall and Brian Samways; (Boston: Springer), pp. 279–286.
Almuwil, A., Weerakkody, V., & El-Haddadeh, R. (2011). A Conceptual Study of the Factors Influencing e-Inclusion, European, Mediterranean & Middle Eastern Conference on Information Systems 2011(EMCIS2011) May 30-31 2011, Athens,Greece, <a href="https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/8504/2/Fulltext.pdf">https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/8504/2/Fulltext.pdf</a>



15.5. Pregled JP i inicijativa pet zemalja s najnižim % populacije 54+ koja nikada nije koristila Internet s ciljem utvrđivanja najbolje prakse

	Švedska	Danska	Nizozemska	Finska	Ujedinjeno Kraljevstvo
<p>Promocija digitalnih vještina i potpore za razvoj digitalnih vještina <b>KORIŠTENJE (promocija)</b></p>	<p>Vladine institucije izdale su programe <u>podizanja svijesti</u> 1980tih;</p>	<p>Promocija digitalne pismenosti među socijalno isključenom populacijom („Learn more about IT“); 2012. godine danska vlada <u>fokusirana je na promotivne aktivnosti za stariju populaciju mali ili nikakvih IKT vještina i slabe ili nikakve mobilnosti za život u vlastitom domu</u>. Uloženo je 2,4 milijuna € (kampanja traje do 2016.)</p>	<p>Vladine inicijative – Program digitalne pismenosti i Program digitalnih vještina obadviije usmjerene na promociju korištenja IKT i podizanje svijesti; 2011 godine IKT je prepoznata kao horizontalno važna tema čiji razvoj utječe na sve druge gospodarske grane, a što je značajno uporište za osiguranje istraživanja i razvoja</p>	<p>Finska je imala politike i inicijative za digitalne vještine prije 2007 godine kada je usvojena EU e-Skills Agenda</p> <p>2012. godine Nokia otpušta velik broj (oko 3.700) IKT profesionalaca, što je nacionalno pitanje, ali je problem pretvoren u priliku uvođenjem Programa premošćivanja (Nokia's Bridge programme) gdje se poticanjem samozapošljavanja pokrenulo oko 1000 novih mikro poduzeća, a ujedno je na nacionalnom nivou uloženo u prekvalifikacije (od programera do upravljačkog IKT kadra)</p>	<p>2003 – 2013 veliki interes za IKT zanimanja jer je Vlada osigurala dodatne potpore poduzećima za razvoj digitalnih vještina zaposlenika; Vladina politika povezuje obrazovanje i industriju osnivanjem Vijeća za informacijsku ekonomiju i donosi novu Strategiju informacijske ekonomije</p> <p>2003 – 2013 Vlada osigurala dodatne potpore poduzećima za razvoj digitalnih vještina zaposlenika</p>
	S1	D1	N1	F1	UK1
<p>Promocija i potpore za osiguranje tehničkih resursa – <b>PRISTUP (Priuštivost)</b></p>	<p>Vladine institucije izdale su programe subvencija za kupnju računalnog hardvera 1990-tih</p>	---	---		
	S2				

<b>Digital Agenda SPECIJALIZIRANI STRATEŠKI DOKUMENT</b>	Digital Agenda for Sweden 2011 – „ICT for Everyone“	Digital Growth 2011.-2020.	Kao horizontalna tema uključeno u razne sektorske strategije – 2011	Digital Agenda 2011-2020	Digital Britain; Skills for Growth (2009)
	S3	D2	N2	F2	UK2
<b>Drugi strateški dokumenti</b>	Strategija za poduzetništvo u obrazovanju (Strategy for Entrepreneurship in the Field of Education) (2009)	eGovernment Strategy 2011-2015	Dutch political agenda	eService and eDemocracy	Building Britains's Future
	S4	D3	N3	F3	UK3
	Švedska strategija za inovacije (Sweden Innovation Strategy) (2012)	Innovation Strategy „Danish – a Nation of Solutions“			Information Economy Strategy
	S5	D4			UK4
		„Make A Good School Better“ Strategy (2012) leded by Ministry of Education			New Industry New Jobs, Going for Growth, Jobs od the Future, Low Carbon Industrial Strategy
D5	UK5				
<b>Institucije DRUŠTVENA PODRŠKA</b>	Ministarstvo obrazovanja i istraživanja	Ministarstvo obrazovanja	Ministarstvo obrazovanja, kulture i znanosti (zaduženi za obrazovanje, knjižnice i sudjelovanje građana)	Finska nacionalna uprava za obrazovanje osnovana od Ministarstva obrazovanja i kulture	Odjel za poslovanje, inovacije i vještine odgovoran je za poslovni sektor, sveučilišta i visoko obrazovanje
	Nacionalna Agencija za Obrazovanje	Danska agencija za knjižnice i medije	Ministarstvo gospodarstva	Europska fondacija za računalne dozvole (European Computer Driving License (ECDL) Fondation)	Vijeće za sektorske vještine (Sector Skill Councils)
	Švedsko vijeće za istraživanje	Lokalna samouprave	Ministarstvo zdravstva, socijale i sporta	Udruženje Finske za industrijsku tehnologiju	UK Komisija za zapošljavanje i vještine (UK Commission for Employment and Skills)
	Švedska vladina organizacija za inovativne sustave	Dvije osnovne organizacije za stariju populaciju	Ministarstvo sigurnosti i pravosuđa	Vještine Finska	
	Vijeće za digitalne vještine (e-Skills Council)	Danska sveučilišta	Ministarstvo unutarnjih i kraljevskih poslova	IKT 2015 Radna grupa	

	Ministarstvo gospodarstva, energetike i komunikacija	Glavna organizacija za obrazovanje odraslih	Centar za eksperte digitalne pismenosti		
		Agencija za digitalizaciju	Razna udruženja privatnog i javnog partnerstva u cilju usklađivanja ciljeva obrazovanja s potrebama gospodarstva		
		Danska nacionalna IT i telekom agencija (NITA)			
		Ministarstvo za znanost, inovacije i više obrazovanje			
Inicijative i društvena podrška <b>DRUŠTVENA PODRŠKA</b>	Choose IT – mladi u IKT (2009)	<p>Za provedbu „Make A Good School Better“ Strategy (2012) planirano je 67 milijuna € do 2015. godine radi jačanja kapaciteta za korištenje IT u osnovnom školstvu.</p> <p>4 inicijative: naručivanje digitalnih resursa i distribucija; razvoj bežične mreže do 2014. te dostupnost računala svim učenicima; jasno određivanje ciljeva kod korištenja digitalnih obrazovnih materijala i učenja; istraživanje i razvoj IT-temeljenih metoda učenja</p>	<p>Vladine inicijative: 1) Program digitalne pismenosti i 2) Program digitalnih vještina obadrije usmjerene na promociju korištenja IKT i podizanje svijesti;</p> <p>1) Politika za digitalnu pismenost usmjerena je podizanje pažnje kroz medijsku kampanju, uspostavljanje mreže dionika i jačanje istraživanja. Primarno su aktivnosti usmjerene na podizanje digitalne pismenosti radno aktivnog stanovništva</p> <p>2) Nizozemska ima snažan skup mjera za osiguranje dovoljnog broja kvalificiranog IKT kadra. Mjere uključuju podizanje svijesti, dijalog među ključnim dionicima, samiti, certificiranje, treninzi, ali i praćenje te mjerenje napretka na makro razini.</p>	Stalna edukacija, usavršavanje i cjeloživotno učenje	Lastminute.com (Martha Lane Fox) je privukao 8 milijuna britanaca da postanu online korisnici

	S6	D6	N4	F4	UK6
	Tjedan digitalnih vještina	<p>„Računalno razmišljanje i praksa“: Novi predmet; uvođenje novih programa za IKT obrazovanje u srednje škole (6 IT tema u 9 varijacija već je bilo implementirano u školama – no prevelik broj ponuđenih programa znatno je otežao provedbu (javno dostupna izvješća). Ovom inicijativom obuhvaćen je i privatni sektor odnosno osnovano je partnerstvo (2011) kojim su osigurana sredstva (koja nisu bila dovoljna u proračunu Vlade) da se razvoju novi materijali za učenje i b) da se educira nastavno osoblje. Osigurani su obrazovni materijali online besplatni, a razvijeni za različita područja primjene (humanističke, prirodne / tehničke i društvene znanosti) za četiri tipa srednjih škola; 6 dnevni tečaj ponuđen svom nastavnom osoblju u 96 škola.</p>	Centar za eksperte digitalne pismenosti zadužen je osmišljavanje aktivnosti podizanja digitalne pismenosti i digitalnih vještina heterogenih skupina građana (pa i seniora) te smanjenje digitalnog jaza	Uspostavljanje sustava kompetencija radi usporedivosti	GO ONLINE, Organizacija za promoviranje benefita za online poslovanje poduzeća; ali i cijelu populaciju da uoče prednosti online pristupa

S7	D7	N5	F5	UK7
Izvjешća o ponudi i potražnji za vještinama IKT praktičara u Švedskoj	„Ljudi budućnosti“ (2006.-2012.) ulaganje u razvoj IKT stručnjaka, promoviranje tih zanimanja na način da su studenti iznosili svoja iskustva na IKT studiju kao inovativnom, kreativnom i konstruktivnom.	2009-2015 godine Ministarstvo gospodarstva je poticalo razvoj digitalnih vještina radno aktivnog stanovništva pri čemu je uloženo 2,2 milijuna €; 2010 godine donijet akcijski plan za jačanje digitalnih vještina radno aktivnog stanovništva; 2012 mjere su bile usmjerene na poduzetništvo kojem su prezentirane mogućnosti online poslovanja	Reforme u visokoškolskom obrazovanju radi usklađivanja s potrebama tržišta rada (integracija svih fakulteta u 3 sveučilišta)	2011 – RACE 2012 – promoviraju se osobna računala i Internet te daje podrška siromašnim obiteljima kao dio socijalne pomoći jer im je to nužno da mogu primjerice doći do potrebnih lijekova
S8	D8	N6	F6	UK8
Kampanja nacionalnih knjižnica, srednjih škola, neprofitnih organizacija (udruženje invalida i starijih osoba), Švedska IKT i telekom industrija, obrazovni centri, vladine agencije, jedinice lokalne samouprave za zajednički razvoj e-usluga i studijska udruženja.		Fondacija sveučilišta za primijenjenu znanost ima značajnu ulogu u akademskom obrazovanju, naročito u području: Informacijskih tehnologija, Poslovna informacijska tehnologija i računalna znanost, sve u cilju što boljeg obrazovanja budućih studenata i industrije	eService and eDemocracy akcijski program ima za cilj educirati građane za bolje korištenje online transakcijskih usluga	Strategija za razvoj IKT ugrađena je u brojne dokumente strateške razine: Izgradnja Britanske budućnosti; Nova industrija Novi poslovi, Usmjereni rastu, Poslovi budućnosti, Digitalna Britanija, Niskouglijčna industrijska strategija
S9		N7	F7	UK9
		„NETHERLAND ICT“ je trgovinsko udruženje više od 550 IKT, Telekom, Internet i uredskih poduzeća u Nizozemskoj s više od 250.000 zaposlenih i	„ICT 2015 Working Group“ (2012) osmislila je viziju i strategiju primjene IKT za razdoblje od 10 godina (vještine za e-vođenje;	Cilj UK vlade je biti među 8 najboljih zemalja svijeta po vještinama, poslu i produktivnosti pa je za te potrebe donesena Skills for Growth strategija

		<p>prometom od 30 bilijuna € ... koje se zalaže za jačanje zapošljavanja, cjeloživotno učenje i sve veću uključenost IKT u sustav obrazovanja; i brojna druga udruženja koja se bave problematikom uključivanja mladih u IKT zanimanja potreba gospodarstvu</p>	<p>poduzetništvo Finske, ulaganje u digitalne, mobilne i zelene tehnologije</p>	
		N8	F8	UK10
			<p>Suradnja s ECDL Fondacijom – oko 100 centara za certificiranje u 40 gradova</p>	<p>UK vlada stalno razvija nove taktike i osvježava strategije da utvrdi okolnosti za utvrdi potrebne vještine kroz sektore, ali novi krug potvrđuje da je potrebno stalno biti usmjeren na digitalnu pismenost, IKT profesionalne vještine i IKT/integraciju poslovnih vještina.</p>
			F9	UK11
			<p>Federacija Finske industrijske tehnologije – potiče razvoj digitalnih vještina za radnike i uključivanje mladih u STEM zanimanja; Skills Finska – suradnja većeg broja dionika s ciljem omogućavanja stjecanja kvalifikacija za korištenje CAD alata, tehnologiju Printanja, IT/Programske proizvode, Podrška mreži, web dizajn.</p>	<p>Programi naukovanja razvijeni su na osnovi suradnje poslodavaca i obrazovnih institucija</p>
			F10	UK12

				<p>Inicijativa digitalne pismenosti usmjerena na ljude koji su izolirani iz informacijskog društva – Seniori. Inicijative su dostupne u urbanim mjestima, ali i putem srednjih škola u manjim mjestima</p>	<p>Strategija informacijske ekonomije (2013) na čijoj izradi su surađivali Vlada, gospodarstvo i akademska zajednica kako bi potaknuli razvoj upravljačkih IKT vještina</p>
				F11	UK13
					<p>Plan za rast razvijen je za svaku državu članicu kraljevine posebno (Britanija, Škotska, Irska, Wales) – kojim se posebno naglasila potreba za vještinama posebnih kategorija populacije (mladi, žene..)</p>
					UK14
					<p>Britansko računalno društvo (British Computer Society) – poslovno udruženje IKT stručnjaka (oko 70.000 članova)</p>
					UK15

<p>Odabrana partnerstva za postizanje ciljeva <b>DRUŠTVENA PODRŠKA</b></p>	<p>Vijeće za digitalne vještine (e-Skills Council) – testiranje digitalnih vještina radne snage</p>	<p>Strategija „Učini dobru školu boljom“ uključuje i učenike i nastavno osoblje</p>	<p>Centar za eksperte – udruženje je oko 850 dionika koji čine mrežu partnera uključujući knjižnice, škole, velike medijske kuće, muzeje, istraživačke institute, izdavačke kuće, institute za usavršavanje i IKT poduzeća</p>	<p>Finski centar za razvoj informacijskog društva u razdoblju od 2005. – 2011 godine proveo je oko 245.000 certifikacija (ECDL i Knowledge Work Examination (KWE)) – Dionici su Ministarstvo rada, Ministarstvo obrazovanja, Nacionalna Uprava za obrazovanje, obrazovne institucije i nastavnike, radne skupine, organizacije zaposlenika, IKT stručnjaci i predstavnici raznih poslovnih sektora</p>	<p>Behind The Screen – Poslodavci i predavači surađuju na izradi Online predavanja</p>
	S10	D9	N9	F12	UK16
	<p>Formirana partnerstva za učenje i rad u IKT sektoru za IKT struku i za sva druga zanimanja gdje je IKT u primjeni</p>	<p>„Računalno razmišljanje i praksa“: Novi predmet uključuje i učenike i nastavno osoblje</p>	<p>2009 – 2015 inicijativa „Digitalne vještine i Digitalna sigurnost“ (partnerstvo Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo za socijalne pitanja i zapošljavanje, telekom operatere, Microsoft, i dr.) za podizanje digitalne pismenosti radno aktivnog stanovništva te poticanje svijest o važnosti sigurnosti u digitalnoj komunikaciji (2012 uloženo 2,8 milijuna €)</p>	<p>2011 – 2013 Implementiran je sustav za evaluaciju kompetencija kao online Internetski alat za samoevaluaciju IKT vještina</p>	<p>2009. godine osnovana National Skills Academy za IT za online edukacije; 2013. godine omogućava pristup oko 1.000 tečajeva za IKT struku i pristup profesionalnim alatima za profiliranje u IT zanimanjima; omogućava jačanje individualnih vještina; omogućava standardiziran sustav samoprocjene vještina što dalje omogućava sustavno usmjeravanje za odabir online treninga</p>
	S11	D10	N10	F13	UK17



	Ravnopravnost spolova u IKT	„Ljudi budućnosti“ (2006.) ulaganje u razvoj IKT stručnjaka, promoviranje tih zanimanja	e-CF Work NL uspostavljen je radi usvajanja europskog okvira za e-kompetencije što je i riješeno 2013. godine (potpisan na 3 godine)	2012 – povezivanje studenata doktoranada s finskim IKT profesionalcima iz finskih poduzeća, politehnike i javne uprave (održano 14 radionica i seminara godišnje)	GO ON UK – Program digitalnog opismenjavanja za građane i IKT korisnike; dionici su Vlada, e-Skills UK, Age UK, BBC i mnoga važna poduzeća uključujući Big Lotter Func, e-on, Loyds and the post Office. Cilj je učiniti građanje UK NAJPISMENIJIM NARODOM u svijetu. Veliku ulogu imaju međunarodne mobilne telekomunikacije čije usluge su doprinijele razvoju vještina oko milijun ljudi diljem UK
	S12	D11	N11	F14	UK18
	Digidel 2013 – uključenost opće populacije pri korištenju IKT (500 tisuća građana uključiti da budu online); 400 partnera na provedbi; Odraslima ukazati da digitalno donosi jeftiniji i jednostavniji život		2011.-2014. na području jugoistočne Nizozemske – Brainport Talent Region – Let's Connect – povećanje zapošljivosti primjenom e-portfolia i cjeloživotnim obrazovanjem	2010 – Rails Girls – angažman žena u IKT sektoru	od 2009. godine novi sustav naukovanja putem National Apprenticeship Service (NAS) – što omogućava vrlo učinkovito povezivanje školstva i zaposlenja
	S13		N12	F15	UK19

	Womentor (dobra praksa) u 2007. 30 IKT švedskih poduzeća provode program mentoriranja za podizanje konkurentnosti i za veće uključivanje žena na vodeće pozicije		2009 Taskforce e-Skills Netherland inicijativa osnovana od Ministarstva gospodarstva, poljoprivrede i inovacija – ima za cilj provesti analizu stvarnih digitalnih vještina radne snage u Nizozemskoj. Rezultati su objavljeni 2011. godine i ukazuju na činjenicu da nedostaje oko 27 do 43 tisuće dobro osposobljenih IKT profesionalaca te su date preporuke Nizozemskoj vladi i poduzećima kako premostiti navedenu situaciju.	Program premošćivanja problema u kompaniji Nokia – od 2011 – 2013 godine otpušeno je oko 5.000 radnika, koji su bili organizirano usmjeravani ka samozapošljavanju uz subvencije ili prekvalifikacije radi lakšeg zapošljavanja	e-Skills UK je neprofitna organizacija koja povezuje poslodavce, predavače i Vladu za razvoj vještina zaposlenika
	S14		N13	F16	UK20
					od 2005. e-Skills UK i 60 poslodavaca omogućeno je studentima koji žele steći stupanj Bachelors a tijekom studija stječu tehničke, poslovne vještine i dobre komunikacijske sposobnosti – što je neophodno za poslove usmjerene strateškom upravljanju Itom, planiranje i oblikovanje sustava; od 2005 godine je ovaj vid studija izabralo oko 1000 studenata te svake godine se interes povećava (33% studenata su ženskog spola)
					UK21

					Code Club UK osnovan je 2012. godine kao volonterska mreža za podršku razvoju IKT vještina mladih od 9 do 12 godina starosti, a program se provodi putem osnovnih škola održavanjem radionica na tjednoj osnovi jedan sat. Partneri su velika poduzeća (Google, ARM, Mozilla, Nomitrust...); cilj je do 2015. godine obuhvatiti 5.000 osnovnih škola, a broj uključenih u projekt u 2013. iznosi 1.270
					UK22
Uspješnost politika i aktivnosti za razvoj digitalnih vještina u ostvarenju ciljeva EU agende o digitalnim vještinama i drugih europskih inicijativa					
	Švedska	Danska	Nizozemska	Finska	Ujedinjeno Kraljevstvo
Dugoročna suradnja („Longer term cooperation“) <b>DRUŠTVENA PODRŠKA</b>	Dugogodišnja tradicija u suradnji svih dionika pri kreiranju politika; 2013. godine velika koalicija potpisnika Digitalne Agende	Javna uprava (nacionalna, regionalna i lokalna razina) surađuje s dionicima obrazovnog sustava kao i privatnog poslovnim sektorom na provedbi eGovernment Strategy 2011-15	---	2013 – Suradnja Vlade i poduzeća usmjerena subvencijama za poduzeća koja su svojim radnicima omogućila slobodne dane za cjeloživotno učenje i stručno usavršavanje	Razvoj digitalnih vještina prepoznat je kao važan faktor za razvoj društva još 2000. godine; Dugoročna suradnja gospodarstva i obrazovanja rezultirala je usvajanjem okvira za suvremeno naukovanje; Osnovana su partnerstvo gospodarstva, vlade i akademske zajednice s ciljem da se poveže potražnja i ponuda stručnog kadra, posebice u IKT području

	S15	D12		F17	UK23
<p>Ulaganje u ljudske resurse („Human resources investment“) <b>DRUŠTVENA PODRŠKA</b></p>	<p>2005-2010 ulaganje u razvoj IKT u obrazovanju (4,5 milijuna €); 2008. „Potpora za istraživanje i inovacije“ koja se provodila od 2009. -2012, a potporom je izrađen novi plan 2013-2016 od strane Ministarstva obrazovanja i istraživanja; 2008-2009 financirano je s 2 milijuna € podizanje IKT vještina za 2000 radnika iz autoindustrije (zapadna Švedska) za 29 poduzeća, a potom je program produžen još tri godine 2009-2011 na još 54 uključena poduzeća s posebnim naglaskom na žene</p>	<p>Ulaganje u ljudske potencijale tradicionalno je u Danskoj pitanje kojim se bavi javna uprava te kroz istraživanje i razvoj i suradnju privatnog i javnog sektora potiče ulaganje u digitalne vještine zaposlenih (2013.) zbog podizanja produktivnosti, a iz razloga jer su poslovni procesi sve više digitalizirani („Digitisation of the Danish business community“).</p>	<p>Ministarstvo nadležno za gospodarstvo ima vodeću ulogu u kreiranju politike vezane uz IKT te se može reći da je glede ljudskih potencijala najviše fokus politike na IKT industriji.</p>	<p>Vlada je uložila u razvoj studijskih programa na engleskom jeziku što je potaknulo brojne studente iz EU da dođu na studij u Finsku, a kasnije su sami mogli uspostaviti suradnju i odnos s poslovnim subjektima za praksu ili posao</p>	<p>Ulaganje u mlade prioritet je Vlade UK; Osim visokog obrazovanja i otvorena učilišta su angažirana da se potakne razvoj IT vještina za zanimanja koja ne spadaju u terciarno obrazovanje</p>
	S16	D13	N14	F18	UK24

<p>Propagiranje IKT zanimanja („Attractiveness of ICT jobs“)</p> <p><b>PROMOCIJA DRUŠTVENE PODRŠKE</b></p>	<p>2009. mlada populacije poticana je za odabir IKT zanimanja „Choose IT); a potom je promidžba još jednom provedena 2011. godine kroz Europski tjedan digitalnih vještina</p>	<p>„Ljudi budućnosti“ (2006.) ulaganje u razvoj IKT stručnjaka, promoviranje tih zanimanja</p>	<p>Provedeno je nekoliko kampanja u Nizozemskoj: Technology Pact, Platform Beta Techniek, ictmindsets putem kojih se apeliralo na mlađu populaciju da se specijalizira u područjima povezanim s tehnologijom. Velik broj studenata se odlučio na takve studije iz Španjolske i Grčke, dok mlada populacija Nizozemaca nije prihvatila ponuđene programe. S druge strane IKT poduzeća traže iskusnu radnu snagu. Tržište radne snage s jedne strane nudi oko 13000 nezaposlenih, dok s druge strane poduzeća teško među njima pronalaze profile koji im odgovaraju. Oko 2/3 poduzeća radije uzima mlade diplomirane informatičare za primijenjenu znanost u IKT poduzećima</p>	<p>Nacionalna kampanja promoviranja IKT zanimanja vođena u razdoblju od 10 godina od 2004. – 2013.; Posebno su mjere bile planirane za uključivanje žena u IKT sektor</p>	<p>Poticanje mladih da biraju IKT zanimanja radi se kroz nekoliko kampanja: Big Ambition, Bring IT on NI za mlade; CC4G za djevojke od 10 do 14 godina; JOIN the girls in IT program također za djevojčice</p>
	S17	D14	N15	F19	UK25

<p>Zapošljivosti i e-uključivost („Employability and e-incluision“) <b>PRISTUP I KORIŠTENJE</b></p>	<p>Omogućiti sudjelovanje u informacijskom društvu svakom građaninu zahtijeva integrirani pristup. Cilj Vlade je da bi se trebao povećati pristup i upotrebljivost javnih e-Usluga</p>	<p>Kroz e-Government Strategy 2011-15 jasno usmjerena podrška povećanju zapošljavanja i socijalne uključenosti kroz treninge i učenje digitalnih vještina</p>	<p>2013. fokus je na zapošljivosti jer se nacionalna politika bavi velikim brojem nezaposlenih IKT kadrova koji su tehnički orijentirani i imaju znanja o nekim zastarjelim sustavima, a nisu usmjereni na pitanje upravljanja informatikom u poduzeću. Potrebe gospodarskih subjekata su sve veće za IT menadžerima</p>	<p>Finska je stekla veliko iskustvo s projektima i stalnim uslugama pružanja e-vještina starijim osobama (<a href="https://www.enterseniior.fi/en/">https://www.enterseniior.fi/en/</a>) i osobama s invaliditetom. Iako nacionalni stručnjaci izvještavaju da se takvim mjerama e-Uključivanja daje mali prioritet, nacionalni pokazatelji o primjeni IKT-a među skupinama kojima prijeto socijalna isključenost povoljno se uspoređuju s prosjekom EU-a</p>	<p>Digitalna uključenost važno je pitanje kojim se bavi Vlada UK. Visok je stupa svijesti da nedostatak digitalnih vještina otežava ionako nezaposlenima pronalazak zaposlenja.; UK Onlicne Cenri – omogućavaju pristup Internetu za osobe nikad nisu koristile IKT ili Internet; Populacija 9 do 11 godina je potaknuta na digitalnu uključenost kroz promotivne programe poput „Make IT Happy“</p>
	S18	D15	N16	F20	UK26
<p>Cjeloživotno obrazovanje za razvoj e-vještina („Lifelong acquisition of e-skills“) (stručna usavršavanja i obrazovanje odraslih opće populacije) <b>KORIŠTENJE</b></p>	<p>Švedska ima razvijen sustav obrazovanja odraslih kako za opću populaciju tako i za podizanje kompetencija vezanih uz radna mjesta.</p>	<p>Ulaganje u osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje te uvođenje novih IKT predmeta u visokoškolsko obrazovanje pruža nadu da će nove populacije prihvatiti i biti svjesne brojnih mogućnosti koje pruža IKT</p>	<p>U prvoj fazi projekta ‘Povežimo se’, Brainport Development mogao je stvoriti profile poslova i kompetencije koje sada provodi nekoliko partnera u regiji Brainport. Trenutno se Brainport Development povezuje s radnom skupinom Okvira e-kompetencija (e-CF) kako bi proširio kontekst provedbe. To podrazumijeva da njihov standard postaje vrijedan izvan granica jedne organizacije, pri čemu se e-portfelj može razmjenjivati između obrazovnih instituta, različitih poslodavaca itd.</p>	<p>Dobro je razvijen sustav cjeloživotnog obrazovanja i stručnog usavršavanja; Javne knjižnice imaju važnu ulogu na perifernim krajevima zemlje da pomognu građanima steći naviku korištenja e-bankarstva i e-trgovine kao i mobilne usluge i društvene medije te je na taj način potaknut razvoj digitalnih vještina velikog dijela populacije; Treća i vrlo važna aktivnost je bilo istraživanje o stavovima menadžera oko 648 ispitanika o digitalnim vještinama njihovih zaposlenika koji tvrde da iste nisu dostatno razvijene, a isto tako istraživanjem je utvrđeno da samo 1 od 10 firmi zaista mjeri digitalne vještine svojih zaposlenika</p>	<p>Nacionalna akademija za IT omogućava online učenje za IT profesionalce; Također rađena je analiza broja i dobnih skupina kojima pripadaju IKT stručnjaci na nacionalnoj razini, te je utvrđeno da njih oko 85% bude u radnom odnosu do 2025. godine, što dodatno opravdava ulaganje u razvoj vještina IT kadrova</p>

	S19	D16	N17	F21	UK27
<p>Smanjenje nedostatih e-vještina („Closing the e-Skills gap“) <b>KORIŠTENJE</b></p>	<p>2008 prve analize vezane uz potrebe za IKT stručnjacima rađene su od strane Ministarstva gospodarstva, energetike i komunikacija te Švedske IKT i telekom industrije; 2008 Vlada je odobrila ulazak stranih IKT stručnjaka te je ubrzala proceduru za ulazak takvih kandidata u zemlju; 2010 izrađen je Akcijski plan za utvrđivanje kratkoročnih i dugoročnih potreba za IKT vještinama; 2010. Vlada naložila regionalnim vlastima da uspostave Regionalne platforme za vještine radi planiranja obrazovnih programa</p>	<p>Danska vlada je usmjerila napore i ulaganja u višestrane suradnje koja jača timove za razvoj, proaktivno poslovanje.</p>	<p>2013. Neusklađenost između ponuđenih i dostupnih vještina raspoložive radne snage na tržištu rada predstavlja značajan problem za gospodarstvo. Uz uključivanje obrazovnog sustava i ispitivanje kapaciteta istoga da osigura tržištu rada tražene ljudske potencijale, u obzir je uzeta i mogućnost da se angažiraju strani stručnjaci</p>	<p>Jedan od razloga za nedovoljno poticanje digitalnih vještina je i nedostatak IKT stručnjaka koji bi provodili edukacije za široki krug korisnika. S druge strane zbog velikog broja nezaposlenih IKT profesionalaca koji nisu mogli priviknuti se na nove zahtjeve IKT struke osiguran je sustav prekvalifikacija, a ujedno i smanjenje broja upisnih mjesta na fakultetima za studijske programe IKT što je sastavni dio strategije obrazovanja i istraživanja za razdoblje 2011-2016</p>	<p>e-skills UK udruženje provodilo je analizu te je ustvrđeno kako devet od deset poduzeća ima poteškoće s kašnjenjem i uopće s razvojem novih proizvoda zbog nedostataka e-vještina; Jedan od potencijalnih problema vezanih uz digitalne vještine što ne postoji standardiziran način definiranja potrebnih vještina i sustav ocjenjivanja vještina svakog pojedinog IT stručnjaka... što je rezultiralo DigComp standardom. Također zaključeno je da treba jasno utvrditi zahtjeve kod zapošljavanja, jer nerijetko se pojavi problem da dostupni IKT stručnjaci nisu dovoljno profilirani u području koje bi trebali pokrivati u radnim procesima.</p>
	S20	D17	N18	F22	UK28

Izvor: Empirica (2014, 2014a, 2014b, 2014c, 2014d)

[https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country\\_reports/country\\_report\\_SWEDEN.pdf](https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country_reports/country_report_SWEDEN.pdf)

[https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country\\_reports/country\\_report\\_DENMARK.pdf](https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country_reports/country_report_DENMARK.pdf)

[https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country\\_reports/country\\_report\\_NETHERLAND.pdf](https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country_reports/country_report_NETHERLAND.pdf)

[https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country\\_reports/country\\_report\\_FINLAND.pdf](https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country_reports/country_report_FINLAND.pdf)

[https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country\\_reports/country\\_report\\_u.k.\\_01.pdf](https://eskills-monitor2013.eu/fileadmin/monitor2013/documents/country_reports/country_report_u.k._01.pdf)

15.6. *Poziv za sudjelovanje u fokus grupi i uputa za popunjavanje evaluacijskih tablica*

Poštovana gospođo/gospodine,  
hvala Vam što ste pristali sudjelovati u mojem istraživanju vezanom uz izradu doktorske disertacije pod naslovom „Spremnost javnih politika za e-uključivost populacije 54+“.

Ciljevi istraživanja su sljedeći:

C1. Identificirati čimbenike koji utječu na e-uključivost populacije 54+.

**C2. Razviti kompozitni indeks za mjerenje spremnosti i provođenje javnih politika za e-uključivost populacije 54+.**

C3. Razviti mjerni instrument za mjerenje stavova o uključivanju e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika

C4. Utvrditi povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika

Temeljem navedenih istraživačkih ciljeva definirane su sljedeće hipoteze:

H1: Razvijeni kompozitni indeks za mjerenje spremnosti i provođenja javnih politika za e-uključivost populacije 54+ baziran na Identificiranim čimbenicima koji utječu na e-uključivost populacije 54+ je valjan i pouzdan.

H2: Postoji povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika.

Jedan od najvažnijih dijelova ovog istraživanja je Cilj 2. Razviti kompozitni indeks. Od velike je važnosti definirati točan skup indikatora i podindikatora koje će moći prikazati pravo stanje spremnosti javnih politika za e-Uključenost 54 populacije i obuhvatiti relevantne činjenice.

Stoga Vas ljubazno molim da date svoj vrijedan doprinos kroz sljedeće korake:

- a) Temeljito pročitajte dokument s uputama. U slučaju da naiđete na bilo kakvu nejasnoću budite slobodni kontaktirati me na e-mail robertina.zdjelar@kc.t-com.hr
- b) Ocijenite jasnoću, razumljivost i cjelovitost predloženih indikatora i podindikatora za mjerenje spremnosti javne politike za e-uključivosti populacije 54+ prema modelu RM-1 (Prilog 1.).
- c) Kod podindikatora Vas molim da posebno date svoj sud za predloženi raspon i opis vrijednosti koje svaki od njih može poprimiti. Ukoliko smatrate potrebnim preformulirajte indikator ili podindikator te ukoliko smatrate da određeni indikator ili podindikator za određenu komponentu nedostaje, molim upišite ga u mjestu naznačeno za to kao i raspon vrijednosti s opisima kojim smatrate da će se moći iskazati spremnost javne politike.
- d) Dodijelite razinu važnosti svakom indikatoru/podindikatoru.
- e) Potvrdite ili osporite slažete li se s povezivanjem indikatora i podindikatora (u radnom list INDIKATORI (pristup, korištenje, osnaživanje, utjecaj na kvalitetu života) obratite pažnju na legendu označenu bojama. Svaka boja znači da podindikator doprinosi mjerenju spremnosti određenog indikatora (red) ovisno o tome koja boja je u stupcu ispod svakog od podindikatora)
- f) Potvrdite ili osporite slažete li se s rasponom vrijednosti koje su ponuđene za svaki podindikator.
- g) Potvrdite ili osporite opis vrijednosti indikatora koji su dati u prijedlogu (od moje strane).

Svrha prethodno navedenih koraka je osiguranje da:

- a) identificirani indikator/podindikator koji čine kompozitni indeks budu što jasniji i razumljiviji za replikabilnost istraživanja,
- b) kompozitni indeks sadrži sve neophodne i relevantne informacije kojima će se moći prikupiti činjenice vezane uz spremnost politika za e-Uključenost 54+ populacije (uvažiti dostupnost relevantnih izvora podataka),



- c) svi identificirani podindikatoru budu mjereni na način da su vrijednosti dovoljno razrađene, a da se razina spremnosti može potkrijepiti s materijalnim dokazom temeljem kojega se ocjena daje
- d) da prikupljeni podaci budu valjani.

Potrebno vrijeme za evaluaciju je oko 3 sata. Evaluacijski obrazac možete spremati na Vaše računalo i raditi dio po dio ovisno o raspoloživosti vremena.

Po završetku evaluacije, odnosno na dan održavanja Fokus grupe – 30.8.2021 u 17 sati, putem ZOOMa.

Točna poveznica biti će Vam dostavljena naknadno putem maila.

Unaprijed Vam se zahvaljujem na Vašem trudu i vremenu!

Robertina Zdjelar  
Sveučilište u Zgrebu  
Fakultet organizacije i informatike Varaždin  
robertina.zdjelar@kc.t-com.hr  
mobitel: 098-803-151

---

## UPUTE ZA EVALUACIJU

Evaluaciju molim izvršite u pripremljenom Microsoft Excel dokumentu pod nazivom „Evaluacija stručnjaka domene\_FV“ koji možete naći u prilogu elektroničke poruke. Molila bi Vas da obratite pozornost da se dokument sastoji od četiri radna lista: **UVODNA RAZMATRANJA, REFERENTNI MODEL ZA E-UKLJUČIVO, INDIKATORI I PODINDIKATORI.**

Prvi radni list UVODNA RAZMATRANJA sastoji se od usmjeravanja daljnjeg rada. Na pitanja se odgovara s DA ili NE u stupcu D, te se u stupcu E daje obrazloženje za odgovor koji ste dali. Pitanja se odnose na:

- veličinu uzroka
- kako postupiti ako ne postoji izvor podatka za npr. 2020. godinu, a evidentno je da je stanje iz 2019. i dalje isto (npr. nije izrađen izvještaj o provedbi županijske razvojne strategije za 2020. godinu, ali znamo da je u 2019. godini za razvoj širokopojsnog Interneta bila pripremljena projektna dokumentacija. Ne znamo je li projekt realiziran, ali znamo da je dokumentacija izrađena.)
- kojoj razini biste pridjelili težinske faktore – razini indikatora ili razini podindikatora.

Drugi radni list – je prikazan Opći teoretski konceptualni model za e-uključivost kao referentni model RM-1 na kojem se ovo istraživanje temelji. Ujedno navodi se i izvor.

Treći radni list INDIKATORI sastoji se od stupaca:

**A - INDIKATORI** – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 4 identificiranih indikatora (latentne varijable) vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.

**B - VAŽNOST INDIKATORA** – u ovaj stupac upisujete važnost indikatora prema Vašem mišljenju, znanju i iskustvu na slijedeći način:

- upišite - **0 (nula)** – ukoliko iz bilo kojeg razloga **ne možete odrediti** važnost pojedinog indikatora,
- upišite – **1 (jedan)** – ukoliko smatrate da je indikator **obavezan**,
- upišite – **2 (dva)** – ukoliko smatrate da je indikator **poželjan**,
- upišite – **3 (tri)** – ukoliko smatrate da je indikator **nepotreban** i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa indikatora/mjernog instrumenta.

### **C – OBRAZLOŽITE VAŽNOST INDIKATORA**

**D - PRIJEDLOG TEŽINSKOG FAKTORA ZA INDIKATOR** – ako smatrate da je potrebno težinske faktore dodjeljivati na razini indikatora (a ne podindikatora) tada zbir težinskih faktora svih indikatora mora ukupno iznositi 1; ako smatrate da se težinski faktori trebaju definirati na razini podindikatora, tada stupac D i E u ovom listu ne popunjavate. Težinski faktor ne smije iznositi 0 za indikator osim ako ste u stupcu B odredili da je taj indikator nepotreban.

**E – OBRAZLOŽENJE DODIJELJENOG TEŽINSKOG FAKTORA** ako ste indikatorima dodjeljivali vrijednost težinskog faktora tada u ovom stupcu upisujete obrazloženje

**F - PRIJEDLOG PROMJENE INDIKATORA** – koristite ovaj stupac ukoliko smatrate da određeni indikator treba biti preformuliran i u ovaj stupac upišite preformulirani indikator. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti i da je po Vama indikator jasan, razumljiv i cjelovit ostavite stupac prazan.

**G - OBJAŠNJENJE PROMJENE** – ovaj stupac koristite za objašnjenje preformulacije svakog pojedinog indikatora koju smatrate neophodnim. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti ostavite stupac prazan.

**H – Z– NAZIVI PODINDIKATORA** – koristite oznaku X i na taj način pridružite svaki podindikator jednom od 4 indikatora za stupce od J do Z i to na način da procljenite kojem indikatoru podindikator primarno doprinosi, odnosno mjeri spremnost javne politike za taj indikator. Bojom je naznačen prijedlog autorice.

Ukoliko smatrate da određeni indikator nedostaje, a po Vašem mišljenju neophodan je za praćenje e-Uključenosti molila bi da:

- upišete indikator u stupac A počevši od retka 11,
- odredite važnost indikatora u stupcu B,
- objasnite važnost indikatora u stupcu C,
- odredite težinski faktor u stupac D,
- objasnite važnost težinskog faktora u stupac E,
- objasnite važnost uključivanja indikatora u stupcu F,
- dodijelite indikator odgovarajućem atributu od stupca H –Z.

Četvrti radni list **PODINDIKATORI** sastoji se od stupaca:

**B - PODINDIKATORI** – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od \_\_\_ identificiranih podindikatora vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.

**C- PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR** – taj stupac je fiksiran i nepromijenjen.

**D - VAŽNOST PODINDIKATORA** – u ovaj stupac upisujete važnost atributa prema Vašem mišljenju, znanju i iskustvu na slijedeći način:

- upišite - **0 (nula)** – ukoliko iz bilo kojeg razloga **ne možete odrediti** važnost pojedinog podindikatora,
- upišite – **1 (jedan)** – ukoliko smatrate da je podindikator **obavezan**,
- upišite – **2 (dva)** – ukoliko smatrate da je podindikator **poželjan**,
- upišite – **3 (tri)** – ukoliko smatrate da je podindikator **nepotreban** i zbog toga bi trebao biti uklonjen iz skupa atributa.

**E – OBRAZLOŽITE VAŽNOST PODINDIKATORA**

**F – OBRAZLOŽITE PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR** – ukoliko se slažete s predloženim vrijednostima stupac ostavite prazan, ukoliko pak imate komentar upišite ga u redak za podindikator kojega želite komentirati

**G - PRIJEDLOG TEŽINSKOG FAKTORA ZA PODINDIKATOR** – ako smatrate da je potrebno težinske faktore dodjeljivati na razini podindikatora (a ne na razini indikatora)

**tada** zbir težinskih faktora svih podindikatora mora ukupno iznositi 1; ako smatrate da se težinski faktori trebaju definirati na razini indikatora, tada stupac G i H u ovom listu ne popunjavate. Težinski faktor ne smije iznositi 0 za podindikator osim ako ste u stupcu D odredili da je nepotreban.

**H – OBRAZLOŽENJE DODIJELJENOG TEŽINSKOG FAKTORA** – ako ste podindikatorima dodjeljivali vrijednost težinskog faktora tada u ovom stupcu upisujete obrazloženje.

**I - PRIJEDLOG PROMJENE PODINDIKATORA** – koristite ovaj stupac ukoliko smatrate da određeni podindikator treba biti preformuliran i u ovaj stupac upišite preformulirani podindikator. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti i da je po Vama podindikator jasan, razumljiv i cjelovit ostavite stupac prazan.

**J - OBJAŠNJENJE PROMJENE** – ovaj stupac koristite za objašnjene preformulacije svakog pojedinog podindikatora kojega smatrate neophodnim. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti ostavite stupac prazan.

Ukoliko smatrate da određeni podindikator nedostaje, a po Vašem mišljenju neophodan je za praćenje e-uključenosti molila bi da:

- upišete podindikator u stupac B počevši od retka 90,
- upišete vrijednosti za podindikator u stupca C,
- odredite važnost podindikatora u stupcu D,
- objasnite važnost podindikatora u stupcu E,
- obrazložite predložene vrijednosti podindikatora u stupcu F
- odredite težinski faktor za podindikator u stupac G,
- objasnite važnost težinskog faktora za podindikator u stupac H,
- objasnite važnost uključivanja podindikatora u stupcu I.

## OBJAŠNJENJE POJMOVA

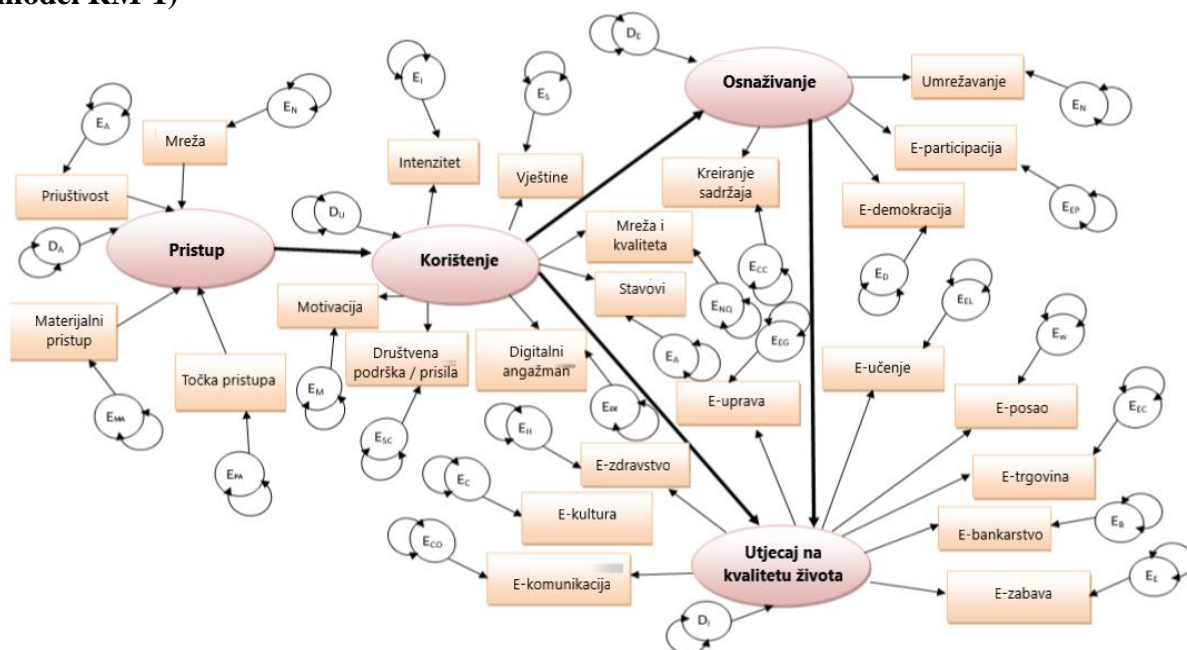
1. **SPREMNOST JAVNIH POLITIKA** za svaku od komponenti RM-1 mjerena određenim indikatorom:

KOMPONENTA = INDIKATOR	OPIS
<b>Pristup</b>	Javne politike rješavaju pitanje <b>pristupa</b> tako da osiguraju materijalni pristup i mrežu, pomognu u rješavanju pitanja priuštivosti, odnosno da osiguraju Mjesto pristupa na javnom mjestu.
<b>Korištenje</b>	Javne politike mogu utjecati na <b>korištenje</b> tako da potiču korištenje i njegov intenzitet, motiviraju i utječu na promjenu stava u pozitivan prema IKT, potiču razvoj vještina i pismenosti, osiguravaju društvenu potporu te da razvojem digitalnih vještina stvore priliku za digitalni angažman kojim se povećava svrha korištenja IKTa primjerice za zabavu, posao, obrazovanje, komunikaciju, informiranje, ekonomske aktivnosti, političke aktivnosti i drugo.
<b>Oснаživanje</b>	Oснаživanje u kontekstu e-uključenosti odnosi se na inovativni potencijal IKT-a te korištenje IKT-a za pribavljanje i korištenje informacija i znanja za donošenje kvalitetnih odluka, odnosno kvalitetnog izbora kako od strane pojedinca tako i za društvo u cjelini. <b>Javne politike</b> doprinose osnaživanju na način da putem e-participacije i e-demokracije omogućavaju jačanje društva, a da građani budu samostalni pri kreiranju digitalnih sadržaja.

<p><b>Utjecaj na kvalitetu života</b></p>	<p>Sve tri prethodno spomenute komponente djelovanja javnih politika imaju pozitivan <b>utjecaj na kvalitetu života</b> pojedinca, o čemu javne politike trebaju informirati građane i promotivnim aktivnostima upućivati na prednosti suvremenog digitalnog društva ako je u njega uključeno sve više dionika.</p>
---	---

2. **INDIKATOR**- istraživački koncept koji nije moguće direktno mjeriti već se mjeri uz pomoć podindikatora.
3. **PODINDIKATOR (MANIFESTNA VARIJABLA)** –tvrdnja u mjernom instrumentu koju ispitanik u istraživanju evaluira prema subjektivnim ili objektivnim kriterijima
4. **TEŽINSKI FAKTOR** – odražava razinu važnosti pojedinog indikatora ili podindikatora (ovisno čemu ćete istu dodjeljivati) u kompozitnom indeksu. Ukupan zbroj svih dodijeljenih težinskih faktora dodijeljenih indikatorima ili podindikatorima mora iznositi 1. Indikator/podindikator koji ima važnost = 3 (nepotreban) mora imati težinski faktor 0.

**PRILOG 1. – Opći teoretski konceptualni model za e-uključivost – (Referentni model RM-1)**



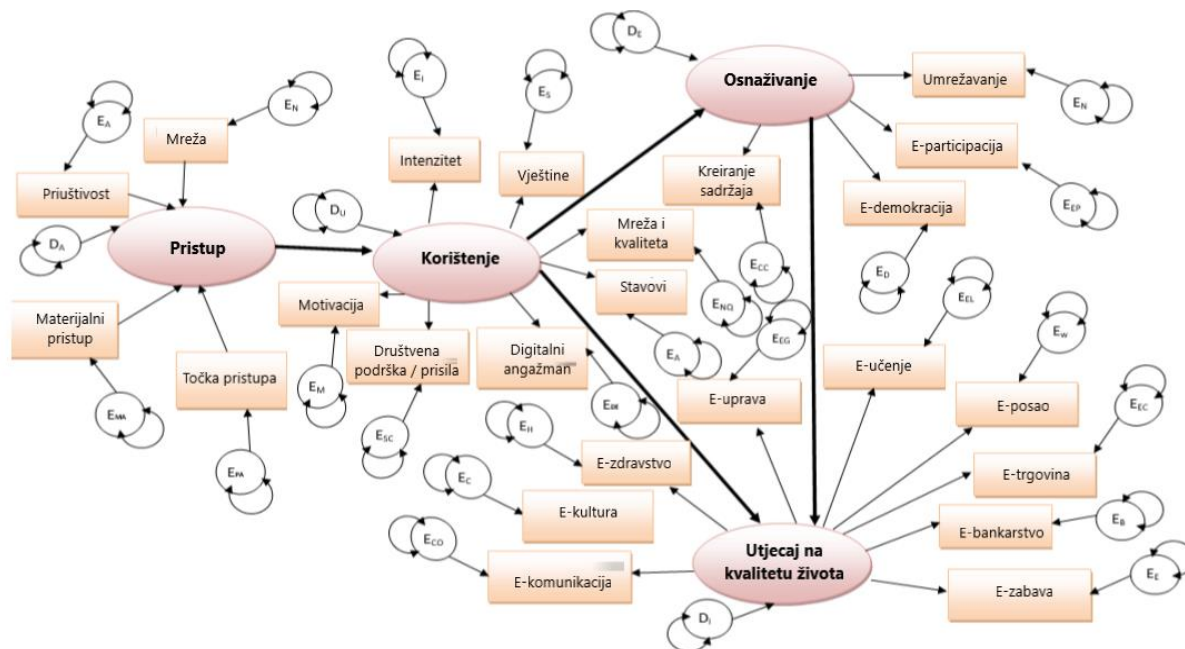
Izvor: Žajdela Hrustek, N. (2015) Multidimensional and multiperspective approach for monitoring e-Inclusion, disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike, 2015, Varaždin, <https://repozitorij.foi.unizg.hr/islandora/object/foi:517>

15.7. Evaluacijski obrazac za ocjenu predloženog kompozitnog indeksa

List 1: UVODNA RAZMATRANJA

			DA/NE	Obrazloženje
1.	Veličina uzorka	8 županija (od 21), vremenska serija od 2016-2020		
2.	Kako postupiti ako ne postoji izvor podatka za npr. 2020. godinu, a evidentno je da je stanje barem jednako onom iz 2019. godine (ali ne možemo potvrditi je li i bolje)?	Na primjer nije izrađen izvještaj o provedbi županijske razvojne strategije za 2020. godinu, iz kojega bi se moglo zaključiti novo stvarno stanje. No, znamo da je u 2019. godini za razvoj širokopojasnog Interneta bila pripremljena projektna dokumentacija. Ne znamo je li projekt realiziran u 2020. godini, ali znamo da je dokumentacija izrađena.		
3.	Težinski faktori (Napomena: kod davanja preporuke, potrebno je odlučiti što se preferira u ovom slučaju primijeniti. Primijeniti težinski faktor na razini indikatora <b>II</b> na razini podindikatora)	na razini indikatora (razraditi u tablici Indikatori)		
		na razni podindikatora (razraditi u tablici podndikatori)		

List 2.: REFERENTNI MODEL ZA E-UKLJUČIVOST



Izvor: Žajdela Hrustek, N. (2015) Multidimensional and multiperspective approach for monitoring e-Inclusion, disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike, 2015, Varaždin, <https://repozitorij.foi.unizg.hr/islandora/object/foi:517>

List 3.: INDIKATORI

2 A - INDIKATORI	B - VAŽNOST INDIKATORA – u ovaj stupac upisujete važnost indikatora prema Vašem mišljenju, manju i iskustvu na sljedeći način:					
3 4 5 6 – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 4 identificirana indikatora (latentne varijable) vezanih uz e-uključenost, a za koje se mjeri spremnost javnih politika kroz podindikatore	0 (nula) – ukoliko iz bilo kojeg razloga ne možete odrediti važnost pojedinog indikatora, 1 (jedan) – ukoliko smatrate da je indikator obavezan, 2 (dva) – ukoliko smatrate da je indikator poželjan, 3 (tri) – ukoliko smatrate da je indikator nepotreban i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa indikatora/mjernog instrumenta.	C – OBRAZLOŽITE VAŽNOST INDIKATORA	D - PRIJEDLOG TEŽINSKOG FAKTORA ZA INDIKATOR	E – OBRAZLOŽENJE DODIJELJENOG TEŽINSKOG FAKTORA	F - PRIJEDLOG PROMJENE INDIKATORA – koristite ovaj stupac ukoliko smatrate da određeni indikator treba biti preformuliran i u ovaj stupac upišite preformulirani indikator. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti i da je po Vama indikator jasan, razumljiv i cjelovit ostavite stupac prazan.	G - OBJAŠNENJE PROMJENE – ovaj stupac koristite za objašnjene preformulacije svakog pojedinog indikatora koju smatrate neophodnim. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti ostavite stupac prazan.
7 1	2	3	4	5	6	7
8 PRISTUP						
9 KORIŠTENJE						
10 OSNAŽIVANJE						
UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA						

List 3.: INDIKATORI nastavak 1

	1. Strateški dokumenti		2.Sadržaj višegodišnjeg strateškog akta (dokumenta)					3. Dostupnost (tehnološki najbržeg) pristupa Internetu - širokopojasni pristup, 4G, 5G - Realizacija Programa razvoja širokopojasnog interneta ili drugi relevantan izvor nadležnih tijela koja su osigurala financijska sredstva za pripremu i provedbu	4. Digitalna pristupačnost (e-Accessibility)		
A - INDIKATORI	1.1.	1.2.	2.1.	2.2.	2.3.	2.4.	2.5.	3.1.	3.2.	4.1.	4.2.
– ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 4 identificirana indikatora (latentne varijable) vezanih uz e-uključenost, a za koje se mjeri spremnost javnih politika kroz podindikatora	Izvor dokumenta je javno dostupan (nije/je javno dostupan)	Razina zrelosti straškog akta kojim se regulira e-Uključivost	Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje dostupnosti Interneta	Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje pristupačnosti digitalnog sadržaja	Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje priuštivosti opreme i intertneta	Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje razvijenosti digitalnih vještina	Višegodišnjim strateškim dokumentom je predviđena promocija digitalnog društva i e-Uključivosti	Spremnost mjere kojom se rješava dostupnost Interneta	Razina realizacije mjere za dostupnost Interneta	Spremnost mjere kojom se rješava e-pristupačnost	Razina realizacije mjere za e-pristupačnost
1	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
PRISTUP											
KORIŠTENJE											
OSNAŽIVANJE											
UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA											

List 3.: INDIKATORI nastavak 2



	5. Financijska potpora u vidu subvencije/donacije za nabavu opreme i pristupa Internetu u kući osobama osjetljivih društvenih skupina (invalidne osobe, nezaposleni, starije osobe) s ciljem bolje integracije u društvo općenito i u digitalno društvo		6. Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika		7. Poticanje digitalnih vještina kod građana (lakša zapošljivost; starija populacija e-zdravstvo)		8. Promocija važnosti e-Uključivosti u digitalno društvo i utjecaj na kvalitetu života	
<b>A - INDIKATORI</b>	5.1.	5.2.	6.1.	6.2.	7.1.	7.2.	8.1.	8.2.
– ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 4 identificirana indikatora (latentne varijable) vezanih uz e-uključenost, a za koje se mjeri spremnost javnih politika kroz podindikatore	Spremnost mjere - financijska potpora	Razina realizacije mjere financijske potpore	Spremnost mjere - Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	Razina realizacije mjere jačanja kapaciteta za e-upravu	Spremnost mjere - poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana	Razina realizacije mjere poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana	Spremnost promotivnih mjera	Razina realizacije promotivnih mjera
<b>1</b>	<b>19</b>	20	<b>21</b>	22	<b>23</b>	24	<b>25</b>	26
<b>PRISTUP</b>								
<b>KORIŠTENJE</b>								
<b>OSNAŽIVANJE</b>								
<b>UTJECAJ NA KVALITETU ŽIVOTA</b>								

List 4.: PODINDIKATORI

1. i 2. PLANSKI ASPEKT 3.-8. REALIZACIJA	B - PODINDIKATORI – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.	C- PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR	D - VAŽNOST PODINDIKATORA – u ovaj stupac upisujete važnost atributa prema Vašem mišljenju, znanju i iskustvu na slijedeći 0 (nula) – ukoliko iz bilo kojeg razloga ne možete odrediti važnost pojedinog atributa, 1 (jedan) – ukoliko smatrate da je atribut <b>obavezan</b> , 2 (dva) – ukoliko smatrate da je atribut <b>poželjan</b> , 3 (tri) – ukoliko smatrate da je atribut <b>nepotreban</b> i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa atributa.	E – OBRAZLOŽITE VAŽNOST PODINDIKATORA	F – OBRAZLOŽITE PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR (navedeno u stupcu C)
1	2	3	4	5	6
1. Strateški akt (dokument)	1.1. Izvor dokumenta je javno dostupan (nije/je javno dostupan)	0 - nije javno dostupan jer ne postoji ili postoji, a nije javno dostupan 0,3 - javno je dostupan u tiskanom izdanju 0,5 - javno je dostupan u digitalnom obliku, nije vidljiv na početnoj stranici i pronalazi se samo uz pomoć pretraživača 0,7 - javno je dostupan u digitalnom obliku na službenoj web stranici, ali ne na početnoj 1- javno je dostupan u digitalnom obliku na početnoj službenoj web stranici			
	1.2. Razina zrelosti strateškog plana kojim se regulira e-Uključivost	0 - ne postoji opći strateški razvojni višegodišnji plan 0,3 - usvojen je opći strateški razvojni plan, ali ne postoji specijalizirani strateški dokument kojim se regulira e-Uključivost kao pojava i mjere za rješavanje tog pitanja 0,5 - usvojen je opći strateški razvojni plan i specijalizirani strateški plan kojim se regulira razvoj digitalnog društva i/ili digitalne transformacije, ali nisu detaljno razrađene mjere za e-Uključivost 0,7 - usvojen je opći strateški razvojni plan, i specijalizirani strateški plan kojim se regulira razvoj digitalnog društva i/ili digitalne transformacije, razrađene su mjere za e-Uključivost opće populacije, ali nisu detaljno razrađene mjere za e-Uključivost populacije 54+ 1 - postoji specijalizirani strateški razvojni plan kojim se regulira e-Uključivost osjetljivih skupina uključivo i populacije 54+ i mjere za rješavanje tog pitanja			

List 4.: PODINDIKATORI nastavak 1

1. i 2. PLANSKI ASPEKT 3.-8. REALIZACIJA	<b>B - PODINDIKATORI</b> – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.	<b>G - PRIJEDLOG TEŽINSKOG FAKTORA ZA PODINDIKATOR</b>	<b>H – OBRAZLOŽENJE DODIJELJENOG TEŽINSKOG FAKTORA</b>	<b>I - PRIJEDLOG PROMJENE PODINDIKATORA</b> – koristite ovaj stupac ukoliko smatrate da određeni podindikator treba biti preformuliran i u ovaj stupac upišite preformulirani podindikator. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti i da je po Vama podindikator jasan, razumljiv i cjelovit ostavite stupac prazan.	<b>J- OBJAŠNENJE PROMJENE</b> – ovaj stupac koristite za objašnjene preformulacije svakog pojedinog podindikatora koju smatrate neophodnim. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti ostavite stupac prazan.
1	2	7	8	9	10
1. Strateški akt (dokument)	1.1. Izvor dokumenta je javno dostupan (nije/je javno dostupan)				
	1.2. Razina zrelosti strateškog plana kojim se regulira e-Uključivost				

List 4.: PODINDIKATORI nastavak 2

1. i 2. PLANSKI ASPEKT 3.-8. REALIZACIJA	B - PODINDIKATORI – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.	C- PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR	D - VAŽNOST PODINDIKATORA – u ovaj stupac upisujete važnost atributa prema Vašem mišljenju, znanju i iskustvu na sljedeći <b>0 (nula)</b> – ukoliko iz bilo kojeg razloga <b>ne možete odrediti</b> važnost pojedinog atributa, <b>1 (jedan)</b> – ukoliko smatrate da je atribut <b>obavezan</b> , <b>2 (dva)</b> – ukoliko smatrate da je atribut <b>poželjan</b> , <b>3 (tri)</b> – ukoliko smatrate da je atribut <b>nepotreban</b> i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa atributa.	E – OBRAZLOŽITE VAŽNOST PODINDIKATORA	F – OBRAZLOŽITE PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR (navedeno u stupcu C)
1	2	3	4	5	6
2. Sadržaj višegodišnjeg strateškog akta (dokumenta)	2.1. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje dostupnosti Interneta	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera 0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju 0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju 1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			
	2.2. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje pristupačnosti digitalnog sadržaja	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera 0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju 0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju 1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			
	2.3. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje priuštivosti opreme i interneta	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera 0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju 0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju 1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			
	2.4. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje razvijenosti digitalnih vještina	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera 0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju 0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju 1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			
	2.5. Višegodišnjim strateškim dokumentom je predviđena promocija digitalnog društva i e-Uključivosti	0 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,3 -u strateškom planu je navedeno da postoji potreba, ali nije razrađena mjera 0,5 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera nije detaljno opisana, ali je spomenuta ukratko i usmjerena je za opću populaciju 0,7 - u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena za opću populaciju 1 – u strateškom planu i/ili akcijskom planu mjera je definirana detaljno i usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			

List 4.: PODINDIKATORI nastavak 3

1. i 2. PLANSKI ASPEKT	<b>B - PODINDIKATORI</b> – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.	<b>G - PRIJEDLOG TEŽINSKOG FAKTORA ZA PODINDIKATOR</b>	<b>H – OBRAZLOŽENJE DODJELJENOG TEŽINSKOG FAKTORA</b>	<b>I - PRIJEDLOG PROMJENE PODINDIKATORA</b> – koristite ovaj stupac ukoliko smatrate da određeni podindikator treba biti preformuliran i u ovaj stupac upišite preformulirani podindikator. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti i da je po Vama podindikator jasan, razumljiv i cjelovit ostavite stupac prazan.	<b>J- OBJAŠNENJE PROMJENE</b> – ovaj stupac koristite za objašnjene preformulacije svakog pojedinog podindikatora koju smatrate neophodnim. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti ostavite stupac prazan.
3.-8. REALIZACIJA					
1	2	7	8	9	10
2.Sadržaj višegodišnjeg strateškog akta (dokumenta)	2.1. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje dostupnosti Interneta				
	2.2. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje pristupačnosti digitalnog sadržaja				
	2.3. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje priuštivosti opreme i interneta				
	2.4. Višegodišnjim strateškim dokumentom rješava se pitanje razvijenosti digitalnih vještina				
	2.5. Višegodišnjim strateškim dokumentom je predviđena promocija digitalnog društva i e-Uključivosti				

List 4.: PODINDIKATORI nastavak 4

1. i 2. PLANSKI ASPEKT 3.-8. REALIZACIJA	B - PODINDIKATORI – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.	C- PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR	D - VAŽNOST PODINDIKATORA – u ovaj stupac upisujete važnost atributa prema Vašem mišljenju, znanju i iskustvu na sljedeći <b>0 (nula)</b> – ukoliko iz bilo kojeg razloga <b>ne možete odrediti</b> važnost pojedinog atributa, <b>1 (jedan)</b> – ukoliko smatrate da je atribut <b>obavezan</b> , <b>2 (dva)</b> – ukoliko smatrate da je atribut <b>poželjan</b> , <b>3 (tri)</b> – ukoliko smatrate da je atribut <b>nepotreban</b> i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa atributa.	E – OBRAZLOŽITE VAŽNOST PODINDIKATORA	F – OBRAZLOŽITE PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR (navedeno u stupcu C)
1	2	3	4	5	6
3. Dostupnost (tehnoški najbržeg) pristupa Internetu – širokopojasni pristup, 4G, 5G - Realizacija Programa razvoja širokopojasnog interneta ili drugi relevantan izvor nadležnih tijela koja su osigurala financijska sredstva za pripremu i provedbu	3.1. Spremnost mjere kojom se rješava dostupnost Interneta	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,5 - u planu se navodi potreba za osiguravanjem dostupnosti Interneta i primjenjuje se na opću populaciju (ne ciljano na osjetljive skupine ili 54+ populaciju) 1 - mjera usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			
	3.2. Razina realizacije mjere za dostupnost Interneta	0 – nije planirano niti riješeno pitanje dostupnosti tehnološki najbržeg pristupa Internetu 0,3 - izrađeni su planski dokumenti za razvoj tehnološki najbržeg pristupa Internetu, ali nije realizirano ništa 0,5 - izrađeni su planski dokumenti za razvoj tehnološki najbržeg pristupa Internetu, ali je pokrivenost osigurana samo gdje postoji komercijalni interes na jednom dijelu geografskog područja koje zauzima promatrana jedinica 0,7 - izrađeni su planski dokumenti za razvoj tehnološki najbržeg pristupa Internetu, ali je pokrivenost osigurana na području gdje postoji komercijalni interes i samo djelomično gdje nema komercijalnog interesa 1 - izrađeni su planski dokumenti za razvoj tehnološki najbržeg pristupa Internetu, i pokrivenost je osigurana na cijelom geografskom području koje zauzima promatrana jedinica			
	4.1. Spremnost mjere kojom se rješava digitalna pristupačnost	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,5 - u planu se navodi potreba za uvođenje digitalne pristupačnosti za opću populaciju (ne ciljano na osjetljive skupine ili 54+ populaciju) 1 - mjera usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			
	4.2. Razina realizacije mjere za e-pristupačnost	0 – nije planirano uvođenje digitalne pristupačnosti za digitalne sadržaje službenih web stranica promatrane jedinice 0,3 - u planskim dokumentima predviđeno je uvođenje digitalne pristupačnosti za digitalne sadržaje službenih web stranica promatrane jedinice 0,5 -u planskim dokumentima predviđeno je uvođenje digitalne pristupačnosti za digitalne sadržaje službenih web stranica promatrane jedinice i objavljena je izjava o pristupačnosti sadržaja ali nisu provedene mjere kojima bi digitalni sadržaj bio pristupačan svim korisnicima bez obzira na njihova ograničenja 0,7 - u planskim dokumentima predviđeno je uvođenje digitalne pristupačnosti za digitalne sadržaje službenih web stranica promatrane jedinice i objavljena je izjava o pristupačnosti sadržaja, ali su mjere djelomično provedene (npr. samo jezična barijera) 1 – objavljen je dokument (izjava o pristupačnosti sadržaja) kojim se jedinica promatranja obvezuje da će digitalni sadržaj biti dostupan svim korisnicima bez obzira na ograničenja i što je i realizirano (za osobe slabovidne, jezična barijera, disleksija i sl).			

List 4.: PODINDIKATORI nastavak 5

1. i 2. PLANSKI ASPEKT	<b>B - PODINDIKATORI</b> – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.	<b>G - PRIJEDLOG TEŽINSKOG FAKTORA ZA PODINDIKATOR</b>	<b>H – OBRAZLOŽENJE DODIJELJENOG TEŽINSKOG FAKTORA</b>	<b>I - PRIJEDLOG PROMJENE PODINDIKATORA</b> – koristite ovaj stupac ukoliko smatrate da određeni podindikator treba biti preformuliran i u ovaj stupac upišite preformulirani podindikator. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti i da je po Vama podindikator jasan, razumljiv i cjelovit ostavite stupac prazan.	<b>J- OBJAŠNENJE PROMJENE</b> – ovaj stupac koristite za objašnjene preformulacije svakog pojedinog podindikatora koju smatrate neophodnim. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti ostavite stupac prazan.
3.-8. REALIZACIJA					
1	2	7	8	9	10
3. Dostupnost (tehno loški najbržeg) pristupa Internetu - širokopojasni pristup, 4G, 5G - Realizacija Programa razvoja širokopojasnog interneta ili drugi relevantan izvor nadležnih tijela koja su osigurala financijska sredstva za pripremu i provedbu	3.1. Spremnost mjere kojom se rješava dostupnost Interneta				
	3.2. Razina realizacije mjere za dostupnost Interneta				
4. Digitalna pristupačnost (e-Accessibility)	4.1. Spremnost mjere kojom se rješava digitalna pristupačnost				
	4.2. Razina realizacije mjere za e-pristupačnost				

List 4.: PODINDIKATORI nastavak 6

1. i 2. PLANSKI ASPEKT 3.-8. REALIZACIJA	B - PODINDIKATORI – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.	C- PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR	D - VAŽNOST PODINDIKATORA – u ovaj stupac upisujete važnost atributa prema Vašem mišljenju, znanju i iskustvu na sljedeći <b>0 (nula)</b> – ukoliko iz bilo kojeg razloga <b>ne možete odrediti</b> važnost pojedinog atributa, <b>1 (jedan)</b> – ukoliko smatrate da je atribut <b>obavezan</b> , <b>2 (dva)</b> – ukoliko smatrate da je atribut <b>poželjan</b> , <b>3 (tri)</b> – ukoliko smatrate da je atribut <b>nepotreban</b> i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa atributa.	E – OBRAZLOŽITE VAŽNOST PODINDIKATORA	F – OBRAZLOŽITE PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR (navedeno u stupcu C)
1	2	3	4	5	6
5. Financijska potpora u vidu subvencije/donacije za nabavu opreme i pristupa Internetu u kući osobama osjetljivih društvenih skupina (invalidne osobe, nezaposleni, starije osobe) s ciljem bolje integracije u društvo općenito i u digitalno društvo	5.1. Spremnost mjere - financijska potpora	0 - u dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,5 - u planu se navodi potreba za davanjem financijske potpore i nije primjenjuje se na opću populaciju 1 - mjera usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			
	5.2. Razina realizacije mjere financijske potpore	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,3 - postoji godišnje do uključivo pet donacija stare rashodovane računalne opreme osjetljivim društvenim skupinama 0,5 - postoji godišnje više od pet donacija stare rashodovane računalne opreme osjetljivim društvenim skupinama 0,7 - postoji godišnji program subvencija/donacija stare rashodovane računalne opreme 1 - postoji godišnji program subvencija/donacija za nabavu nove računalne opreme i pristupa Internetu osjetljivoj populacijskoj skupini uključujući i populaciju 54+			
6. Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	6.1. Spremnost mjere - Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,5 - u planu se navodi potreba razvoja digitalnih vještina zaposlenika i nije posebno definirana populacije zaposlenika 54+ 1 - mjera usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			
	6.2. Razina realizacije mjere jačanja ljudskih potencijala za e-upravu	0 - uopće nije razmatrano niti kroz plan niti kroz provedbu 0,3 - postoji opći godišnji plan stručnog usavršavanja 0,5 - postoji opći godišnji plan stručnog usavršavanja s naglašenim potrebama za digitalne kompetencije zaposlenika 0,7 - postoji opći godišnji plan stručnog usavršavanja s naglašenim potrebama za podizanje digitalne kompetencije zaposlenika 1 - postoji poseban plan podizanja digitalnih kompetencija zaposlenih u javnoj upravi, s naglaskom na e-Uključivost 54+ i kompetencije zaposlenika koji su pred mirovinom			



List 4.: PODINDIKATORI nastavak 7

1. i 2. PLANSKI ASPEKT 3.-8. REALIZACIJA	<b>B - PODINDIKATORI</b> – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.	<b>G - PRIJEDLOG TEŽINSKOG FAKTORA ZA PODINDIKATOR</b>	<b>H – OBRAZLOŽENJE DODIJELJENOG TEŽINSKOG FAKTORA</b>	<b>I - PRIJEDLOG PROMJENE PODINDIKATORA</b> – koristite ovaj stupac ukoliko smatrate da određeni podindikator treba biti preformuliran i u ovaj stupac upišite preformulirani podindikator. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti i da je po Vama podindikator jasan, razumljiv i cjelovit ostavite stupac prazan.	<b>J- OBJAŠNENJE PROMJENE</b> – ovaj stupac koristite za objašnjene preformulacije svakog pojedinog podindikatora koju smatrate neophodnim. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti ostavite stupac prazan.
1	2	7	8	9	10
5. Financijska potpora u vidu subvencije/donacije za nabavu opreme i pristupa Internetu u kući osobama osjetljivih društvenih skupina (invalidne osobe, nezaposleni, starije osobe) s ciljem bolje integracije u društvo općenito i u digitalno društvo	5.1. Spremnost mjere - financijska potpora				
	5.2. Razina realizacije mjere financijske potpore				
6. Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika	6.1. Spremnost mjere - Jačanje kapaciteta za e-upravu kroz podizanje digitalnih vještina zaposlenika				
	6.2. Razina realizacije mjere jačanja ljudskih potencijala za e-upravu				

List 4.: PODINDIKATORI nastavak 8

1. i 2. PLANSKI ASPEKT 3.-8. REALIZACIJA	B - PODINDIKATORI – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenosť koje evaluirate.	C- PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR	D - VAŽNOST PODINDIKATORA – u ovaj stupac upisujete važnost atributa prema Vašem mišljenju, znanju i iskustvu na slijedeći 0 (nula) – ukoliko iz bilo kojeg razloga ne možete odrediti važnost pojedinog atributa, 1 (jedan) – ukoliko smatrate da je atribut obavezan, 2 (dva) – ukoliko smatrate da je atribut poželjan, 3 (tri) – ukoliko smatrate da je atribut nepotreban i zbog toga bi trebala biti uklonjen iz skupa atributa.	E – OBRAZLOŽITE VAŽNOST PODINDIKATORA	F – OBRAZLOŽITE PREDLOŽENE VRIJEDNOSTI ZA PODINDIKATOR (navedeno u stupcu C)
1	2	3	4	5	6
7. Poticanje digitalnih vještina kod građana (lakša zapošljivost; starija populacija e-zdravstvo)	7.1. Spremnost mjere - poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,5 - u planu se navodi potreba poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana i provodi se za opću populaciju odraslih osoba 1 - mjera usmjerena na osjetljive skupine uključivo i populaciju 54+			
	7.2. Razina realizacije mjere poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana	0 - uopće nije razmatrano niti kroz plan niti kroz provedbu 0,3 - postoji godišnje do uključivo pet donacija neprofitnim organizacijama koje se bave interesima osjetljivih skupna uključivo i populacijom 54+ za financiranje aktivnosti koje uključuju i podizanje digitalnih vještina 0,5 - postoji godišnje više od pet donacija neprofitnim organizacijama koje se bave interesima osjetljivih skupna uključivo i populacijom 54+ za financiranje aktivnosti koje uključuju i podizanje digitalnih vještina 0,7 - postoji godišnji program donacija neprofitnim organizacijama koje se bave interesima osjetljivih skupna uključivo i populacijom 54+ za podizanje digitalnih vještina 1 - postoji godišnji program donacija neprofitnim organizacijama koje se bave osjetljivim skupinama uključivo i populacijom 54+ za cjelovito rješavanje pitanja e-Uključivosti 54+ (sva četiri indikatora)			
8. Promocija važnosti e-Uključivosti u digitalno društvo i utjecaj na kvalitetu života	8.1. Spremnost promotivnih mjera	0 - u planskom dokumentu nije navedeno ništa o predmetnom pitanju 0,5 - primjenjuje se na opću populaciju odraslih osoba 1 - mjera usmjerena na populaciju 54+ i druge osjetljive skupine			
	8.2. Razina realizacije promotivnih mjera	0 - uopće nije razmatrano niti kroz plan niti kroz provedbu 0,3 - u planu je definirana potreba za promoviranjem važnosti e-Uključivosti, ali nije razrađeno koje promotivne mjere će se provoditi 0,5 - u planu je definirana potreba za promoviranjem važnosti e-Uključivosti te je kod svih aktivnosti i projekata od značaja za građane istaknuto gdje je dostupan digitalni sadržaj 0,7 - u planu je definirana potreba za promoviranjem važnosti e-Uključivosti te je kod svih aktivnosti i projekata od značaja za građane istaknuto gdje je dostupan digitalni sadržaj i na koji način pristupačnost sadržaju poboljšava kvalitetu života građana 1 - u planu je definirana potreba za promoviranjem važnosti e-Uključivosti te je kod svih aktivnosti i projekata od značaja za građane istaknuto gdje je dostupan digitalni sadržaj i e-usluge te na koji način pristupačnost sadržaju poboljšava kvalitetu života građana			

List 4.: PODINDIKATORI nastavak 9

1. i 2. PLANSKI ASPEKT 3.-8. REALIZACIJA	<b>B - PODINDIKATORI</b> – ovaj stupac je fiksiran i nepromijenjen. Sastoji se od 18 identificiranih PODINDIKATORA vezanih uz e-uključenost koje evaluirate.	<b>G - PRIJEDLOG TEŽINSKOG FAKTORA ZA PODINDIKATOR</b>	<b>H – OBRAZLOŽENJE DODJELJENOG TEŽINSKOG FAKTORA</b>	<b>I - PRIJEDLOG PROMJENE PODINDIKATORA</b> – koristite ovaj stupac ukoliko smatrate da određeni podindikator treba biti preformuliran i u ovaj stupac upišite preformulirani podindikator. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti i da je po Vama podindikator jasan, razumljiv i cjelovit ostavite stupac prazan.	<b>J- OBJAŠNENJE PROMJENE</b> – ovaj stupac koristite za objašnjene preformulacije svakog pojedinog podindikatora koju smatrate neophodnim. Ukoliko smatrate da se ne bi trebalo ništa promijeniti ostavite stupac prazan.
1	2	7	8	9	10
7. Poticanje digitalnih vještina kod građana (lakša zaposljivost; starija populacija e-zdravstvo)	7.1. Spremnost mjere - poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana				
	7.2. Razina realizacije mjere poticanja razvoja digitalnih vještina kod građana				
8. Promocija važnosti e-Uključivosti u digitalno društvo i utjecaj na kvalitetu života	8.1. Spremnost promotivnih mjera				
	8.2. Razina realizacije promotivnih mjera				

15.8. *Mjerni instrument: Stavovi kreatora javnih politika o uključivanju e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i njihova osobna razina e-uključivosti*

**Šifra ankete: e-uključivost populacije 54+ 2020**

**Naslov: Spremnost javnih politika za e-uključivost populacije 54+**

---

Ovo istraživanje provodi se u okviru izrade doktorske disertacije pod nazivom "Spremnost javnih politika za e-uključivost populacije 54+".

Ciljevi ovog istraživanja:

- su mjeriti stavove o uključivanju e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika
- utvrditi povezanost stavova o važnosti uključivanja e-uključivosti populacije 54+ u javne politike i osobne razine e-uključivosti kreatora javnih politika.

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno i anonimno. Podaci prikupljeni istraživanjem koristit će se isključivo u znanstvene svrhe. Prikupljeni podaci neće se koristiti na način koji bi dozvolio identifikaciju osobnih podataka ispitanika.

Upitnik se sastoji od 31 pitanja. Za ispunjavanje upitnika je potrebno do 15 minuta.

Molim Vas da, prilikom ispunjavanja upitnika, budete što iskreniji i objektivniji, kako bi i rezultati istraživanja bili vjerodostojni.

U upitniku se koristi skraćenica IKT koja podrazumijeva informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Unaprijed zahvaljujem na suradnji i Vašem vremenu!

---

1. ŽUPANIJA: a) Zagrebačka, b) Krapinska, c) Varaždinska, d) Koprivničko-križevačka, e) Bjelovarsko-bilogorska, f) Virovitičko-podravska, g) Međimurska h) Istarska
2. Spol: 1) Muško, 2) Žensko
3. Dob: a)18-24, b) 25-34, c) 35-44, d) 45-54, e) 55-64, f) 65-74, g) 75 i više
4. Koju razinu obrazovanja ste završili?
  - a) Bez škole
  - b) Završio/la sam osnovnu školu
  - c) Završio/la sam trogodišnju srednju školu
  - d) Završio/la sam 4 razreda srednje škole
  - e) Završio/la sam preddiplomski studij ili višu školu (prvostupnik/ca ili VŠS)
  - f) Završio/la sam diplomski studij (magistar/magistar struke ili VSS)
  - g) Završio/la sam magisterij ili doktorat (mr. sc., mr. spec ili dr. sc.)
5. Mjesto stanovanja
  1. Urbano – gradsko
  2. Urbano - prigradsko
  3. Ruralno (seosko)
6. Kada ste prvi put počeli koristiti informacijsko komunikacijske tehnologije (IKT) i internet?
  1. Prije manje od 6 mjeseci
  2. Prije 6-12 mjeseci
  3. Prije 1-2 godine
  4. Prije 3-5 godina i više
  5. Ne znam
7. Gdje ste stekli najviše vještina korištenja IKT-a i Interneta?
  1. Tijekom trajanja redovnog obrazovanja
  2. Na fakultetu
  3. Na poslu samostalno ili uz pomoć kolega
  4. Samostalno kod kuće
  5. Preko organiziranog/ih tečajeva plaćenih od strane poslodavca
  6. Preko organiziranog/ih tečajeva plaćenih od strane državnih institucija

7. Preko organiziranog/ih tečajeva plaćenih samostalno
8. Na mjestima kao što su Internet café/ cybercafé
9. U javnim institucijama kao što su knjižnice/društveni domovi
10. Ne posjedujem vještine potrebne za korištenje IKT-a i Interneta

8. Koju od sljedećih vrsta uređaja trenutno posjedujete?

	Da	Ne
a) Stolno računalo		
b) Prijenosno računalo (laptop, notebook, tablet)		
c) Neki od mobilnih uređaja (mobilni telefon, smart telefon, čitač e-knjiga)		

9. Materijalni pristup - Internetu i digitalnim sadržajima pristupam preko: (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
a) Stolnog računala					
b) Prijenosnog računala (laptop, notebook, tablet).					
c) Mobilnih uređaja (mobilni telefon, smart telefon, čitač e-knjiga).					

10. Mreža - Internetu i digitalnim sadržajima pristupam preko: (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
a) Fiksne širokopojasne mreže (DSL, ADSL, VDSL, kabelski, lokalna WiFi veza, javna WiFi veza).					
b) Mobilne širokopojasne mreže (preko mobilne telefonske mreže, barem 3G, npr. UMTS, koristeći (SIM karticu) ili USB modul, mobilni telefon ili pametni telefon kao modem).					

11. Mjesto pristupa - Pristupam IKT-u i Internetu (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
a) od kuće					
b) na radnom mjestu.					
c) na javnim mjestima gdje se pristup i korištenje ne naplaćuje.					
d) na javnim mjestima gdje se pristup i korištenje naplaćuje					

12. Koliko ste zadovoljni s navedenim aspektima internetske mreže? Zadovoljan/zadovoljna sam (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - U potpunosti se ne slažem	2 - Ne slažem se	3 - Niti se slažem / Niti se ne slažem	4 - Slažem se	5 - U potpunosti se slažem
a) BRZINOM internetske mreže koju najčešće upotrebljavam					
b) DOSTUPNOŠĆU internetske mreže					

13. Intenzitet korištenja. Koliko vremena provedete koristeći IKT i internet? Dnevno (prosječno)

	1 - Ne koristim	2 - Manje od 1 sata	3 - Između 1 i 5 sati	4 - Između 6 i 10 sati	5 - Više od 10 sati
a) za posao					
b) za osobne potrebe					

14. Kako ocjenjujete svoje vještine u sljedećim aspektima? Kako biste ocijenili svoje znanje o (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Vrlo loše	2 - Loše	3 - Osrednje dobro	4 - Vrlo dobro	5 - Izvrsno
a) korištenju softvera za pisanje i uređivanje teksta (npr. MS Word ...)					
b) korištenju softvera za izradu grafikona u proračunskoj tablici (Excel, Lotus)?					
c) stvaranju elektroničkih prezentacija pomoću prezentacijskih softvera (npr. Power Point), uključujući npr. slike, zvuk, video, grafikone					
d) korištenju internetskih tražilica (Google, Yahoo ...)?					
e) korištenju IKT-a i Interneta za preuzimanje i instalaciju softverskih alata na računalu?					
f) korištenju specijaliziranih programa za komunikaciju putem Interneta (npr. Skype)?					
g) korištenju foruma za razmjenu informacija?					
h) korištenju chat soba za komunikaciju (Messenger, IRC)?					

15. Motivacija/Stavovi (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - U potpunosti se ne slažem	2 - Ne slažem se	3 - Niti se slažem / Niti se ne slažem	4 - Slažem se	5 - U potpunosti se slažem
a) Korištenje IKT-a i Interneta smatram korisnim za podizanje kvalitete života					
b) Korištenjem IKT-a i Interneta dolazim do važnih informacija koje mi pomažu da donosim bolje odluke.					
c) Korištenja IKT-a i Interneta je jednostavno za mene.					
d) Zabrinut/zabrinuta sam za privatnost i povjerljivost mojih osobnih podataka na Internetu zbog mogućnosti manipulacije.					

16. Društvena potpora (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
a) Za korištenje IKT-a i Interneta imam potporu od rođaka i članova obitelji.					
b) Za korištenje IKT-a i Interneta imam potporu od prijatelja.					
c) Za korištenje IKT-a i Interneta imam potporu od kolega na poslu/fakultetu/udruzi.					

d) IKT i internet prisiljen sam koristiti zbog poslovnih/obrazovnih/zakonskih obaveza i IMAM potporu.					
e) IKT i internet prisiljen sam koristiti zbog poslovnih/obrazovnih/zakonskih obaveza i NEMAM potporu					

17. Digitalni angažman (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
Prema korištenju IKT-a i Interneta odnosim se kao da mi je postalo rutina.					

18. E-obrazovanje (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
Koristim IKT i internet u obrazovne svrhe					

19. E-zaposlenost (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora) odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
Kada bi mi trebalo koristio bih IKT i internet za pronalaženje informacija o zaposlenju.					

20. E-zdravstvo (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
Koristim IKT i internet u svrhu kontrole i poboljšanja zdravstvenog stanja					

21. E-uprava (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - U potpunosti se ne slažem	2 - Ne slažem se	3 - Niti se slažem / Niti se ne slažem	4 - Slažem se	5 - U potpunosti se slažem
Kada mi treba/Kada bi mi trebalo koristio/koristila bih sustav e-gradanin (poreznu prijavu elektroničkim putem, izvadi iz matičnih knjiga, osobna iskaznica, putovnica, vozačka dozvola, izabrani liječnik, ...)					

22. E-trgovina, E-zabava, E-komunikacija - Koristim IKT i internet za (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
a) kupnju/prodaju proizvoda i usluga					
b) zabavu/hobije					
c) komunikaciju					

23. E-kultura (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često

	ne / nimalo				
Koristim IKT i internet za pristup kulturnim sadržajima					

24. E-participacija (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
a) Tražio/trožila sam informaciju od tijela javne vlasti putem Interneta.					
b) Uz pomoć IKT-a i Interneta pronalazim sve informacije koje mi trebaju vezane uz rad Vlade i drugih tijela javne uprave.					
c) Pratim i koristim edukativne sadržaje koje tijela javne vlasti objavljuju na svojim stranicama (npr. webinare, online predavanja, edukativne filmove...)					
d) Koristim sustav e-savjetovanje za javnu diskusiju o prijedlozima novih propisa i izmjenama postojećih					

25. E-demokracija (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - U potpunosti se ne slažem	2 - Ne slažem se	3 - Niti se slažem / Niti se ne slažem	4 - Slažem se	5 - U potpunosti se slažem
a) Smatram da bi svako zasjedanje predstavničkih tijela kao i sjednica čelnika lokalne i područne (regionalne) samouprave trebalo biti popraćeno videokonferencijom.					
b) Smatram da bi građani trebali imati mogućnost sudjelovati na izborima/referendumu elektroničkim putem.					
c) Mišljenja sam da bi svaki predstavnik izvršne vlasti trebao komunicirati s građanima putem e-pošte ili društvenih mreža.					
d) Smatram da bi građani uz pomoć IKT-a i Interneta trebali biti u mogućnosti pronaći sve dokumente i informacije vezane uz donošenje zakona, propisa, odredbi...					
e) Mišljenja sam da bi prilikom izbora za predsjednika/parlament/ tijela lokalne i regionalne razine popis kandidata trebao biti dostupan na internet stranicama s kontakt informacijama svakog kandidata.					
f) Smatram da bi građani uz pomoć IKT-a i Interneta trebali biti u mogućnosti pronaći informacije o različitim društvenim organizacijama/udrugama i njihovim inicijativama.					

26. Socijalni mediji - kreiranje sadržaja, umrežavanje (Na sljedeće tvrdnje molim odaberite jedan od ponuđenih odgovora)

	1 - Uopće ne / nimalo	2 - Vrlo rijetko	3 - Rijetko	4 - Često	5 - Vrlo često
a) Dodajem samostalno kreirane sadržaje na internet stranice (pr. tekst, slika, muzika, video, aplikacije).					



b) Kreiram i uređujem vlastiti profil na društvenim mrežama (Facebook, Twitter, Instagram...).					
c) Kreiram i uređujem vlastiti blog.					
d) Kreiram i uređujem vlastitu internet stranicu.					
e) Kreiram i uređujem internet stranicu ili blog za druge uključujući prijatelje, rođake, poslodavca, grupe kojima pripadam...					
f) Dijelim online ono što sam samostalno kreirao/kreirala kao što su fotografije, video...					
g) Koristim forume za dobivanje informacija i dijeljenje mišljenja.					
h) Komuniciram preko portala i čitam komentare.					

27. Javne politike. Molimo odgovorite na pitanje odabirom jednog od ponuđenih odgovora.

	1 - U potpunosti se ne slažem	2 - Ne slažem se	3 - Niti se slažem / Niti se ne slažem	4 - Slažem se	5 - U potpunosti se slažem
a) Županijska razvojna strategija u čijoj izradi ili donošenju sudjelujem TREBA SADRŽAVATI mjere za e-uključivost populacije 54+					
b) Županijska razvojna strategija u čijoj izradi ili donošenju sudjelujem SADRŽI mjere za e-uključivost populacije 54+					
c) Promoviranjem e-uključivosti 54+ kroz javne politike može se doprinijeti uključivanju populacije 54+ u većem broju u digitalno društvo					
d) Županijska razvojna strategija treba povezivati sve dionike (gospodarstvo, javna uprava i javne usluge, neprofitne organizacije) kod utvrđivanja ciljeva i mjera za poticanje e-uključivosti 54+ populacije u digitalno društvo					

28. Javnim politikama potrebno je utjecati na

	1 - U potpunosti se ne slažem	2 - Ne slažem se	3 - Niti se slažem / Niti se ne slažem	4 - Slažem se	5 - U potpunosti se slažem
a) Poboljšanje PRIUŠTIVOSTI pristupa Internetu u domu.					
b) Što veću dostupnost besplatnog INTERNETA NA JAVNIM MJESTIMA					
c) Poboljšanje MATERIJALNOG PRISTUPA INTERNETU u domu (materijalni pristup podrazumijeva posjedovanje tehničkih uvjeta: računala, tableta, pametnog telefona te priključka za Internet)					

29. Javnim politikama potrebno je poticati korištenje IKT

	1 - U potpunosti se ne slažem	2 - Ne slažem se	3 - Niti se slažem / Niti se ne slažem	4 - Slažem se	5 - U potpunosti se slažem

a) Jačanjem MOTIVACIJE populacije 54+ za uključenost u digitalno društvo					
b) PROMJENOM STAVOVA populacije 54+ o važnosti uključenosti u digitalno društvo					
c) PODRŠKOM populaciji 54+ za uključenost u digitalno društvo u okruženju (podrška kroz neprofitne organizacije, kod poslovnih subjekta, kod javnih ustanova...)					
d) RAZVOJEM VJEŠTINA kod populacije 54+ potrebnih za uključenost u digitalno društvo					

30. Javnim politikama potrebno je poticati OSNAŽIVANJE populacije 54+ za

	1 - U potpunosti se ne slažem	2 - Ne slažem se	3 - Niti se slažem / Niti se ne slažem	4 - Slažem se	5 - U potpunosti se slažem
a) KREIRANJE DIGITALNIH SADRŽAJA					
b) e-DEMOKRACIJU - korištenje IKT kao podršku svim demokratskim procesima pri donošenju odluka					
c) e-PARTICIPACIJU kao dio e-DEMOKRACIJE - korištenje IKT s ciljem proširivanja i produbljivanja političke participacije					
d) UMREŽAVANJE i društvenu uključenost					

31. Javnim politikama treba utjecati na poboljšanje kvalitete života populacije 54+ razvojem i poticanjem korištenja usluga

	1 - U potpunosti se ne slažem	2 - Ne slažem se	3 - Niti se slažem / Niti se ne slažem	4 - Slažem se	5 - U potpunosti se slažem
a) e-ZDRAVSTVA (sustav komuniciranja sa zdravstvenim ustanovama na daljinu)					
b) e-UČENJA (sustav učenja na daljinu)					
c) e-POSLOVA (digitalna burza rada)					
d) e-TRGOVINE (sustav kupovine na daljinu)					
e) e-BANKARSTVA (sustav plaćanja i drugih bankarskih usluga na daljinu)					
f) e-ZABAVE, e- KULTURE ((sustav traženje, pregledavanje i razmjenu kulturnih sadržaja)					
g) e-uprava (sustav e-građanin)					

Komentari i/ili prijedlozi:

## 16. ŽIVOTOPIS AUTORA S POPISOM OBJAVLJENIH RADOVA

Autorica je rođena 4.11.1972 u Donaueschingenu u Njemačkoj. Osnovnu školu pohađala je u Molvama, dok je srednjoškolsko obrazovanje završila u Koprivnici 1991. godine završivši srednju ekonomsku školu. Fakultetsku naobrazbu sječe na Fakultetu organizacije i informatike, gdje krajem 1995. godine stječe diplomu diplomiranog informatičara, a 2005. diplomu magistra znanosti.

Autorica je svoj profesionalni razvoj započela već početkom 1996. je u Koprivničko-križevačkoj županiji gdje je napredovala do funkcije pročelnice Upravnog odjela za financije, proračun i javnu nabavu. Na toj poziciji dala je značajan doprinos razvoj poslovnog sustava, uvela metodologiju za kreiranje, monitoring i evaluaciju proračunskih politika na razini Županije. Nakon 20. godina radnog staža u Koprivničko-križevačkoj županiji, 2016. godine prelazi u novu poslovnu sredinu Gradsko komunalno poduzeće Komunalac d.o.o., Koprivnica na radno mjesto direktorice sektora strateškog planiranja, razvoja i EU projekata. Nekoliko strateških projekata odrađeno je u razdoblju od 2016. do 2021. godine koji su usmjereni na gospodarenje otpadom što i je glavna djelatnost poduzeća u kojem je autorica u radnom odnosu.

Od 2017. godine do 2021. godine obnašala je dužnost članice Županijske skupštine Koprivničko-križevačke županije gdje je aktivno sudjelujući u raspravama dala svoj doprinos novom načinu upravljanja u javnoj upravi. Širi društveni angažman autorica je usmjerila u aktivnosti Udruge poslovnih žena „Alfa“, Udruge žena oboljelih od raka dojke, Saveza udruge umirovljenika Koprivničko-križevačke županije te Povijesnog društva Koprivnica.

Na putu razvoja znanstvene karijere, autorica je samostalno i u koautorstvu provela istraživanja i izradila radove čiji popis se daje u nastavku, od kojih je većina bila prezentirana na konferencijama (znanstvenim i stručnim).

1. Zdjelar, R., Žajdela Hrustek, N., (2021), Digital Divide and E-inclusion as Challenges of the Information Society – Research Review, Journal of Information and Organizational Sciences uz napomenu da je dobivena potvrda o prihvaćanju radu, a rad će biti objavljen u sljedećem izdanju JIOS

2. Zdjelar, R., Musa, A., Žajdela Hrustek, N. (2021) Open data availability in Croatian local government: Improving the quality of life, *Smart Cities and Regional Development (SCRD) Journal*: <http://scrd.eu/index.php/scrd>, Vol. 5 No. 3, Published: 2021-07-03
3. Zdjelar R., Žajdela Hrustek, N., Vrček, N. (2020) Usage and role of open government data and public policies of 54+ citizens e-inclusion issues, *CECIIS 2020*, Varaždin, Hrvatska, (Znanstveni skupovi i radionice, Usmeno)
4. Zdjelar R. (2019) WHO CARES ABOUT DIGITAL LITERACY OF 54+ CITIZENS?! // *Central and Eastern European e/Dem and e/Gov Days*, Budimpešta, Mađarska, (Znanstveni skupovi i radionice, Usmeno)
5. Zdjelar, R., Žajdela Hrustek, N., Sumpor, M. (2019) SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ACTIVE AGEING IN EU COUNTRIES – BRIDGES AND GAPS // *Economic and Social Development 38th International Scientific Conference on Economic and Social Development*, Rabat, Maroko (Znanstveni skupovi i radionice, Objava)
6. Zdjelar, R., Kelemen, R. (2018) The Smart Cities are implemented – Are Citizens 'Smart' Also // *Smart City Bukurešt*, Rumunjska (Znanstveni skupovi i radionice, Usmeno)
7. Kelemen, R., Zdjelar, R., Jakšić, M., Hleb, M. (2016) Modeling the smart city performance, Hrvatskan Case // *Smart City Bukurešt*, Rumunjska (Znanstveni skupovi i radionice, Usmeno)
8. Zdjelar, R., Kelemen, R., Dušak, V. (2016) Are the Croatian cities smart? // *CECIIS* Varaždin, Hrvatska (Znanstveni skupovi i radionice, Usmeno)
9. Kelemen, R., Zdjelar, R., Dušak, V. (2015) Benchmarking in Regional Government // *11th Annual International Conference on Information Technology & Computer Science* Atena, Grčka (Znanstveni skupovi i radionice, Usmeno)